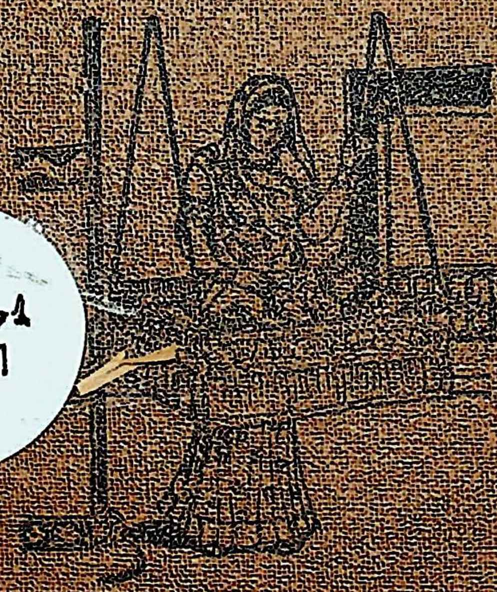
శ్రీరామజయము

శ్రీ రామాయణ సారోద్ధారే

(బాలకాండః)

భాగవతా చేత

మహాపుణ్య సరస్వతీ సమితి

శిలపురి — (బీహారు)

శ్రీ నర్సపురి మండలం — (గుంటూరు జిల్లా)

శ్రీ ర్భూయాత్

శ్రీ రామ శ్శరణం మమ

శ్రీ రామాయణ సారోద్ధారే

బాలకాణ్డః.

గ్రన్థోఽయం,

శ్రీమదఖిల నిగమాగమ తత్వ ప్రకాశకాశేష గ్రన్థే ష్వత్యన్తోత్కృష్ట
తయా సేతు శీతాచలాన్త ర్ధరణీతలమధ్యవర్తి నిఖిలాస్తిక జనైః ప్రాయః
ప్రత్యే నోద్ఘుష్యమాణానాం దర్శన స్పర్శన పఠన పారణ సంప్ర
దాయార్థావబోధన మూలకాఖిల పురుషార్థ లాభరూపేణ కలి
కల్మషాంధకార నిబర్హణ ప్రచండభాస్కరాయమాణానాం
చతుర్వింశ త్యక్షర రామాయణానాం కథా గుణోప సం
హారరూపః శ్రీరామతత్వ జిజ్ఞాసూనా మాస్తిక
జనానా మత్యన్తోప కారాయ

క్షీరపురీ (చీరాల) వాస్తవ్యైః పౌరాణిక విశారద, రామాయణసుధాసాగర,
అభినవ వాల్మీకి, విమర్శకాగ్రేసర, బాలసరస్వతీ
త్యాది బిరుదాంచితైః, పండిత,

బ్రహ్మశ్రీ **ములుకుట్ల నరసింహావధానిభిః**

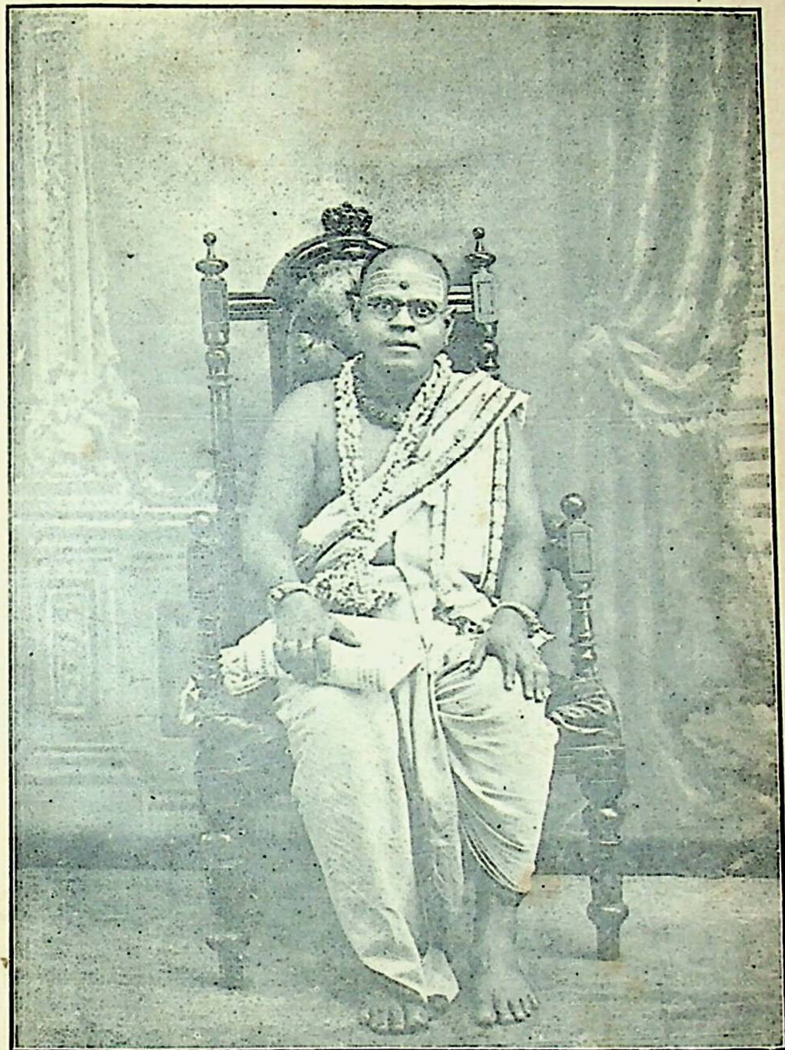
స్వ విమర్శనం సంగ్రథితః.

విక్రమసింహపుర్యాం
ప్రభాత ముద్రాక్షర శాలాయాం ముద్రాపితః.

ప్రమాధివత్సరే - జ్యేష్ఠ బ॥ ౧౦- ఇందువాసరే ముద్రణాపూర్తిః

[ఏతన్మూల్యం సపాదరూప్యకమ్

చీరాల గ్రామవాస్తవ్య, పౌరాణిక విశారద, రామాయణ సుధాసాగర, అభినవవాల్మీకి,
[illegible]

బ్రహ్మశ్రీ॥ పండిత, ములుకుట్ల నరసింహావధానీ,

శ్రీరామశ్శరణంమమ

శ్రీరామాయణ సారోద్ధార

బాలకాండ విషయ సూచికా.

విషయః	పత్రిస్యాద్యంతే
తన్త్రాగమ శాస్త్ర విచారః	68-73
కల్పానాం నామవివరణమ్	73-77
శివకేశవాభేద ప్రతిపాదనం	77-82
శ్రీరామాయణ రచనాకాల నిర్ణయః	82-87
నానారామాయణానా మైకకంఠ్యమ్	87-89
శ్రీరామావతార కాలనిర్ణయః	89-91
విష్ణోః నానావతార కాల నిర్ణయః	91-94
శ్రీరామకథాసు ప్రమాణగ్రన్థ విచారః	94-95
పాక - వృత్తి శయ్యా రీత్యాదీనాం లక్షణాని	95-98
అక్షరరామాయణ నామాని	98-100
తత్తద్రామాయణస్థాః శ్లోకాః	100-102
శ్రీమద్రామాయణ రచనాయాః పూర్వం ఛన్దో బద్ధ శ్లోకా స్సన్తీతి ప్రతిపాదనం	102-107
కల్పాంతరీయ రామాయణానాం స్వరూపం	107-110
గ్రన్థకర్తృ విజ్ఞప్తిః	111-113
శ్రీరామాయణ పఠన పాఠః విధిః	114-116
శ్రీ సీతారామయో ర్జన్మా ద్యుత్సవవిధిః	117-127
యాజ్ఞవల్క్య రామాయణోక్త మహాసంకల్పః	127-129
శ్రీరామాయణ సారోద్ధార పారాయణ ఫలవిచారః	128-120
శ్రీరామాయణ సారోద్ధార పారాయణారంభక్రమః	131-132
గణపతి సరస్వత్యాదీనాం ధ్యానాని	132-137
పారాయణ సమాపన సమయానుసన్ధేయక్రమః	137-133

బాలకాండే

ప్రథమసర్గే - శ్రీరామాయణ సారోద్ధారోపక్రమః

విషయః పత్రిస్యాద్యంతే

గురుశిష్య సంవాదః సూతశౌనక సంవాదః. పార్వతీ పరమేశ్వర సంవాదః శ్రీరామ హృదయం జయవిజయ శాపకారణం తేషాం జన్మత్రితయం శ్రీహరేరవతారత్రయం అశ్వనీదేవత యోరహిమ హిరావణ జన్మనీ, శ్రీరామాదీనాం మూలాంశ ప్రశంసా చాస్తి. 1-146

ద్వితీయ సర్గే:—

రావణ సనత్కుమార సంవాదః రావణ మనోనిశ్చయః రావణ మోహః ఇక్ష్వాకువంశే ద్వయోర్దశరథయోరుత్పత్తిః తద్విమర్శః రావణ హృదయం శ్రీరామచంద్రస్య మాయావైశద్యం చ. 146-155

తృతీయ సర్గే:—

శ్రీరామ ప్రవాసే రావణాభిప్రాయః తస్మిన్ విషయే పరమేశ్వరస్యాశయః, పంచాయతన దేవతామయః శ్రీరామ ఇతి కథనం చ. 155-161

చతుర్థ సర్గే:—

పార్వతీ సంప్రశ్నః, ప్రచేతసా చ్ఛతకోటి రామాయణావిర్భావః, శతకోటి రామాయణ విభాగః శతకోటి రామాయణే భ్యోన్యాసేన మహాభారతోద్ధారః, అగస్త్యాదీనాం రామాయణ విరచనం బ్రహ్మలోకే శతకోటి రామాయణసారమేవ నారదేన వాల్మీకయే సముపదిష్టః ఇతి కథనం. శ్రీరామావతారకాలే వాల్మీకి నా చతుర్వింశతి గ్రంథరూప రామాయణ విరచనం తద్విషయవిమర్శః, వాల్మీక్యాశ్రమే శ్రీరామేణ సీతాయాః ప్రేషణం, కుశలవోత్పత్తిః, శతకోటి రామాయణ కర్తౄణాం నామాని, తత్ర్రైలోక్యస్థ రామాయణానాం గ్రంథసంఖ్యా శివేన పార్వత్యై ప్రతిపాదనం రామాయణమేవ వాల్మీకినా కావ్యరూపేణ విరచిత రామాయణం కుశలవాభ్యా ముపదిష్టమితిప్రతిపాదనం కుశలవాభ్యాం శ్రీరామ యజ్ఞప్రయాగమంటపే శ్రీరామాయణస్యగానం సర్వజనామోదశ్చ. 161-169

విషయః   పత్రసఙ్ఖ్యాంకే

విషయః పత్రస్యాద్యంతే

గండకీనదీ తరణార్థం తీర్థేఽవతీర్య తత్రగుహసందర్శనం, గుహస్య పూర్వజన్మ వృత్తాంతః। క్షత్రియ యాజకత్వవిమర్శః। గుహరామయోస్సంభాషణం। గుహేన శ్రీరామాదీనాం గండకీనదీ తారణం। విశ్వామిత్రాదీనాం మిథిలా గమనం చాస్తి, 349-357

అష్టాదశ సర్గే:—

మిథిలానగరవృత్తాంతః। సీతాస్వయంవరార్థం రావణస్యాగమనం। నారదేన సీతాస్వయంవరార్థం మాగమ ఇతి వాలినేకథన. జనకవృత్తాంతః। తద్వంశే విస్తారాదివిమర్శః। జనకేన విశ్వామిత్రం సంపూజ్య శ్రీరామలక్ష్మణ యోర్వృత్తాన్త విజ్ఞానం. విశ్వామిత్రేణ స్వశిష్యద్వారా శ్రీరామలక్ష్మణ యోర్భావి నిజస్థితే ర్జనకాయవిజ్ఞాపనం యోగినీప్రేరణయా సీతాయా శ్రీరామచంద్ర స్యకృతే శ్లోకరచనం। శుకరూపంధృత్వా శ్రీరామాయ యోగిన్యాతచ్ఛ్లోక కింశ్రావయిత్వా- శ్రీరామాజ్ఞయా శ్రీరామాం గులీయకం సీతాయైప్రదానం జనకేన శ్రీరామలక్ష్మణాభ్యాం వరపూజాం కృత్వామహోత్సవం కారయిత్వా సభామంటప ప్రవేశనం, తత్రత్యానాం రాజ్ఞామసూయాజనిః తేషాం పరస్పరసంభాషణం। జనకసభాయాం శ్రీరామస్య బహుధాస్ఫురణం। జనకేనస్వప్రతిజ్ఞాం శ్రావయిత్వా ధనురానాయనం, రాజ్ఞామధోముఖ భావః ధనురారోపణే పరాభూతస్య రావణస్యలంకాంప్రతి యానం। చాస్తి॥ 357-367

ఏకోనవింశ సర్గే.

జనకి పురోహిత శతానన్దేన ధనురారోపణార్థం రాజ్ఞాంప్రేరణం, జనకమంత్రిణాం తత్త్ద్వీపమహేశ్వరాణాం ప్రత్యేకశః ఆహూయ ప్రశంసనా దానం, జనకవిషాదః. లక్ష్మణాగ్రహః అస్తః పురస్త్రీణాం గవాక్షమార్గేణ శ్రీరామందృష్ట్వా శ్రీరామోఽయం ధనురారోప యత్వితి సర్వదేవతా

విషయః	పత్రసంఖ్యాద్యంతే

విషయః పత్రిస్యాద్యాంతే

స్వభార్యాభి స్సీతాదీనాం గౌరీపూజనం, శ్రీరామాదిభిర్ద శరథస్య మహావిభవతః కల్యాణమంటప ప్రవేశః కల్యాణమంటపే సోదరేణ జనకేన శ్రీరామాదిభ్యో మధుపర్క ప్రదాన పూర్వకం కన్యా ప్రదాపనం, సీతాదేవ్యై దశరథేన చూడామణి ప్రదానం సీతాకల్యాణ మహోత్సవః ఇయంసీతేతి శ్లోక వ్యాఖ్యానం జనకేన లక్ష్మణాదిభ్యః కన్యాప్రదాపనం చాస్తి। 382–408

ద్వావింశతితమ సర్గః—

తతః పరస్మిన్ దివసే విశ్వామిత్రస్య హిమవత్పర్వత ప్రస్థానం, శ్రీసీతారామౌ కస్మింశ్చిత్సిం హాసనే సముపావేశ్య తౌ దృష్ట్వా సంతుష్టేన జనకేన తయోస్తవనం జనకేన కన్యాధనం వితీర్య సపుత్రికస్య దశరథస్య అయోధ్యాం ప్రతిప్రస్థాపనం స్వయంవర సమయపరాభూతానాం [illegible] గండకీనదీతీరే శ్రీరామవిజయాయ సంభూయ సంసిద్ధి భవనం విజ్ఞాయ శ్రీరామేణ పరశురామ సంస్మరణం, పరశురామేణ జనకాయ లేఖాంవిలిఖ్య ప్రతిలేఖాం ప్రాప్య దృష్ట్వా శ్రీరామ సన్నిధిం ప్రత్యాగమనం. మధ్యేమార్గం దశరథస్య దుశ్శకున సందర్శనం, దశరథ కృతపరశురామస్తుతిః, శ్రీరామ పరశు రామసంవాదః పరశురామేణ శ్రీరామాయ శివవిష్ణు ధనుర్వృత్తాంత కథనం అధికం మేనిరే విష్ణుమితి శ్లోకవ్యాఖ్యానం మహాన్ విమర్శః పరశురామ తేజసా సహ శ్రీరామేణ విష్ణుధనురాదానం చాస్తి॥ 408–438

త్రయోవింశతితమ సర్గః—

పరశురామశరీరాద్విష్ణు తేజసః శ్రీరామ శరీర ప్రవేశనం శ్రీరామేణ ధనురారోప్య పరశు రామంప్రతి లక్ష్యస్థానం దర్శయేతి కథనం పరశురామాయ శ్రీరామేణ విశ్వరూప సందర్శనం పరశురామేణ శ్రీరామం స్తుత్వాక్షమస్వేతి సంప్రార్థ్య స్వపూర్వవృత్తాంత నివేదనం శ్రీరామేణ యథావత్ భూత్వా పరశురామ పుణ్యలోకానాం బాణే నాకర్షణం, శ్రీరామాజ్ఞప్తేన పరశురామేణ తపస్తప్తుం మహేంద్రగిరి ప్రస్థానం, ఇదమ

పండితాభిప్రాయాః.

శ్రీమల్లిలతాత్రిపురసుందర్యైనమః.

భోభో మహాశయా ఆస్తికా శ్రీరామభక్తాః. సువిదిత మేవైత త్తత్రభవతాం భవతాం — యచ్ఛ్రీరాలగ్రామ వాస్తవ్యైః శ్రీరామభక్తై రధీతవేదశాస్త్రైః త్రికృత్వః విజయ వాడపురే పండితపామరరంజకతయా పురాణప్రవచనేన సము పార్జిత పౌరాణిక విశారదేత్యాదిబిరుదై ర్ముమ్మలుకుట్ల నరసింహా వధానిభి శ్రీరామాయణసారోద్ధారో నామ గ్రంథ స్సంక లిత ఇతి.

సచ విశ్వామిత్రాగస్త్య బోధాయన భారద్వాజ హను మద్విభీషణాది శ్రీరామభక్తాగ్రేసర విరచితాధ్యాత్మాది చతు ర్వింశత్యార్ష రామాయణేభ్యః స్కాంద,పాద్మ,మాత్స్య కౌర్మాది పురాణేభ్యః॥ అన్యేభ్యశ్చ ప్రధానతః ఆది కావ్యాద్వాల్మీకీయా చ్ఛ్రీమద్రామాయణా చ్చతుర్వింశతి సహస్ర శ్లోకాత్మకాచ్చ నాతివిస్తర మసందిగ్ధం కథాసందర్భాను సారి రసపోషణం యథాతథా క్వచిత్సంగృహ్య, క్వచి ద్విస్తార్య, క్వచిచ్చైవ వైష్ణవ పురాణాంతర్గత శ్రీరామకథా మనుసృత్య, కింబహునా యత్ర యత్ర ప్రమాణగ్రంథేషు శ్రీరామక థోపలభ్యతే తత

స్తత స్తత్తద్ఘట్టశ్లోకానాం భావం సంగ్రహేణ శ్లోకరూపేణ విరచ్య చాపాత్య షట్సహస్ర శ్లోక పరిమితత్వేన శంఖ శుక్తి ముక్తాఫల విద్రుమ రత్న తులసీగుళికా రుద్రాక్షమాలికా మివ వనమాలా మివ రామాయణ మహామాలాం సంగ్రథ్య, తస్యా నాయకమణిత్వేన విపులాం పీఠికాం విరచ్య చిత్స్వరూపాయ శ్రీరామచంద్రాయ కంఠహారత్వేన సమర్పితః. స్వజన్మ సఫలీ కృతం, స్వవంశః పావితశ్చానేకశ శ్రీరామాయణగ్రంథ లేఖన స్మరణైః. తాదృక్ స్థిమితబుద్ధిః తాదృశీ శక్తిః తాదృగ్రామ భక్తిః తాదృగ్విమర్శనచాతురీ, తాదృగ్దేశాటనం తత్తాదృగేతావ ద్గ్రంథపరిశీలనం తాదృగ్ధారణాపటిమా తాదృగ్గ్రథన నైపుణ్య మిత్యే తత్సర్వమపి రాజహంసస్య క్షీరనీర విభాగచాతుర్య మివ తేషాం జన్మతఏవ సహజం సంబభూవ, శ్రీరామానుగ్రహా దేవేతి మమాశయః.

పునశ్చేతర సంపూర్ణరామాయణేషు ప్రస్తావా దితర కథాశ్చాపి విద్యంతే. తాసాం కథానాం సర్వాసామపి తత్రస్థ లేషు ఆవశ్యకత్వ మస్త్యేవ. కించ వర్ణనాని విస్తారతః విద్యంతే. తేషాం మప్యౌచిత్యమేవ. తథాపి శ్రీరామభక్తేభ్య, స్తన్నామ శ్రవణైకరతేభ్యః, అన్యకథానా సక్తేభ్యస్తత్సమ్య జ్నరోచతే,

కించ "అల్పశ్రమై రల్పవిత్తై రల్పకాలైశ్చ సత్తమ!. యథా భవేన్మహాపుణ్యాం కథా కథయ సూత! నః" ఇతివ

దల్పశక్తీనా మల్పకాలేన సమగ్రం శ్రీరామచరిత తన్మాహాత్మ్య గ్రహణేన శ్రీరామసేవయా తన్నామస్మరణేన చానాదిభూత సంసారిక తాపత్రయోన్మూలనద్వారా జ్ఞానం సంప్రాప్యమోక్తు ముపాయైకతయా సంగ్రహేణ గ్రథితః. నహి తత్పురాతన రామాయణశ్లోకే ష్వనాదరతః.

ఫలతురాహి కలియుగజనా కాలవిలంబం న సహంతే. తస్మాత్తేషా ముత్సుకానాం పుంసాం స్త్రీణాంచ సతీనా మన్యేషాం క్షత్రియాణాం వైశ్యానాం శూద్రాణాం బాలానాం తరుణానాం వృద్ధానా మవిదుషాంచ సంస్కృత భాషానభిజ్ఞానాం సర్వేషామపి విజ్ఞానార్థ మాంధ్రతాత్పర్యమపి మూలస్యానుపద మేవ పార్శ్వతో ముద్రితః. విదుషాంతు ప్రత్యేకం మూలమాత్రమపి ముద్రితం. అధీతేఽపి వేదే పఠితేపి శాస్త్రే సర్వవర్ణేషు సామరస్యం వాత్సల్య మనుగ్రహస్సంసారతారణకుతూహల మనసూయాచే త్యేతే గుణాస్తేషు వ్యజ్యంతే. సర్వే పఠిత్వా సమ్యక్ శ్రీరామ తత్త్వం జ్ఞాత్వా తరంత్వి త్యేవ మాశయ ఆంధ్రతాత్పర్య వివరణేన జ్ఞాయతే యశస్కామానాం తేషాం. సులభ మే వాస్మాకం ఫలమివ హస్తే కృత మనుభోక్తుం కియంతంకాల మేతేకియతా శ్రమేణ లోకోపకారార్థ మేతద్గ్రథయితు మయతం తేతి ప్రశంసాపాత్రం. సోఽయం గ్రంథ స్సర్వేషాం శ్రీరామ భక్తజనానాం పఠన

శ్రవణాభ్యాం జ్ఞాత్వా శ్రీరామతత్త్వం ప్రాప్యచపరమానందం సంకీర్త్యచ శ్రీరామనామ స్వస్వజన్మ కృతార్థయితుం సర్వ సులభతయా ప్రాప్తుం ముద్రాపితశ్చ. అత్ర కోప్యయం విశేషః. సన్తు నామార్షాణి గణనాతీతాని గీర్వాణభాషాయాం రామాయణాని పునశ్చాంధ్రీకృతాని భాస్కర గోపీనాథాద్యనేక కవివిరచితాని తాని సర్వాణ్యామూలాగ్రహం పఠితుంవా కథితుంవా శ్రోతుంవా కస్యాస్తి తాదృశీశక్తిః? అస్తునామ శక్తిః, కేషాం వాఽద్య తావతీ స్తిమితతా శ్రోత్రాణాం వక్త్రాణామస్తి? ఆశా త్వస్త్యేవ మోక్షసామ్రాజ్య మనుభవితుం సర్వేషాం. మోక్షో నామ నిస్తరంగసముద్రవ జ్జీవస్యోల్లోలకల్లోల ప్రాయసంకల్పవికల్పడోలాయితమనస్కతా భావద్వారా స్వస్వరూపేణావస్థితిః. తత్సాధన మాచరితుం యుగస్య కలిబహుళతయా అల్పాయుష్మత్తయా అత్యల్పశక్తికతయా ఆశోపహతాత్మ శక్తికతయా దుస్సాధకార్యాంతరాసక్త మనస్కతయా అతి వ్యాపకతయా చైహికభోగా నిత్యత్వాజ్ఞానేనచ నామరుచ్య నభిజ్ఞతయా దురభిమానేన వా లజ్జయావా జన్మాంతరకృతపాపేనవా సులభోపాయతయా మహాత్మభి ర్నిర్ణీతమపి రామనామ కీర్తయితుం సృష్టాయామపి బ్రహ్మణా రసనాయాం, న యోజయతి జనో మనః.

కిమితః పరమంపాపం? కిమితోఽన్యదనుచితం? కిమితోఽన్యదాశ్చర్యం? తస్మాత్ సత్స్వపి రామాయణేషు జనానాం

శ్రీరామనామ స్యతీవాభిరుచిజననార్థం "నవం నవప్రియా లోకా" ఇతి, "లోకోభిన్నరుచి" రితి మనసి నిశ్చిత్య చిరకాల శ్రవణపఠనాశక్తానా ముపయోగితయా నూతన మార్గేణ మాతా అన్నరుచ్యుపయోగావజానతో బాలస్యాన్నప్రాశన సమయే కించిత్కించి త్త త్తద్విలాసవస్తూని పశ్యపశ్యేతి దర్శ యంతీ పుత్రప్రేమ్ణా యథాదిశ త్యన్నం తథారుచిర మేకైక శ్లోక మాహృ త్యైకత్ర రాశీకృత్య సంగ్రథితః.

కించ తత్రప్రవచన చాతుర్యేణవా మధురస్వరేణవా ఆకృష్టచిత్తా జనా శ్రీరామభక్తా భవం తీతి వక్తుం శక్యతే. తదేతద్గ్రంథరచనాచ భాగ్యమేవ శ్రీరామభక్తానాం న కేవలం స్వస్య. అత్ర నవరసా శ్చోపలభ్యంతే రత్నాపణే నవరత్నానీవ. ఏతద్గ్రంథసారస్య పఠిష్యతా మతీవ కథనం భుజిష్యతాం త త్తద్రుచి కథనమివ స్థాస్యతీతి తత్సార మనుభవేనైవ జానం త్వితి విరమ్యతే.

ఇత్థం విద్వజ్జనవిధేయః,

బ్ర॥ చెళ్ళపిళ్ల వేంకటశాస్త్రిణామంతేవాసీ.

ఘంటశాల,
10-9-1932.

పిసుపాటి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి,

బ్రహ్మశ్రీ ములుకుట్ల నరసింహావధానులవారిని గూర్చిన

ప్రశంసా పద్యములు.

బ్ర॥ పిశుపాటి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రీ

శ్లో॥ కౌసల్యాపూర్వపుణ్యం దశరథతపసాం సంప్రసాదోఽయ మీహ, త్వేన్మేరాస్యో భక్తరక్షాకలితహృదయవాక్ పట్ట భద్ర స్స రామః, సీతాసౌమిత్రియుక్తో హనుమతి నిత రా మార్ద్రభావం హృదబ్జే, సంధా యేక్షిష్యమాణ స్స పది హి కృపయా పాతు విద్వాంస మేనం.

శ్లో॥ రామనామామృతా దన్య ద్రోచతే నహి నోద్యతు
- అమృతం తాదృశం సిద్ధం నారసింహపయోద ధేః.

మ॥ ములుకుట్లాన్వయ వార్ధిసోముఁడిటనామూలాగ్రసంశోధితం, బుల వాల్మీకిముఖర్షి సూక్తముల సంబోధించి బోధించి దుష్టుల నిర్దుష్టులఁజేయనేర్పరి విశిష్టుండైన పుణ్యుండుని, క్కలినాఁకొన్న జనుల్ మదిందనియఁగాఁగావించెఁ గల్యాణ మున్॥

ఇట్లు విద్వజ్జనవిధేయుడు,

బెజవాడ, 24—12—1939. } బ్ర. చెళ్ళపిళ్ళ వేంకటశాస్త్రులుగారి శిష్యుడు, పిశుపాటి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రీ, ఘంటశాల

బ్రి॥ లక్కావఝుల వేంకటకృష్ణశాస్త్రిగారు

ప్రవిమల ములు శుక్లాభిఖ్య వంశాబ్ధిచంద్రో,
బుధజనగణ తోషీ శ్రీకరః శ్రీనృసింహః,
జయతు చ పదవిద్యాకాముకో భక్తతుష్టః
నిరత మఖిల పత్సస్సన్మ-లోకాన్వమోహీ

శ్రీమద్విజయపురీస్థిత, జనవర్గం మూర్ఛితం త్వ మకరోః,
రామకథామృతాపానా, త్కుశ ఇవ సాకేతసంస్థితం లోకమ్.

లక్కావఝుల వేంకటకృష్ణశాస్త్రి,
శ్రీకన్యకాపరమేశ్వరీ హిందూన్నతపాఠశాలా
సంస్కృత ప్రధానోపాధ్యాయః.

బ్రి॥ అమరవాది నీలకంఠ యజ్వ సిద్ధాంతగారు

ఉ॥ ఎందరు లేరు రామధరణీంద్రుని సత్కథపల్కువారు వా
రందఱు నిన్నుబోలె నిటు లద్భుతభంగి వచించినారె? కా
దందునుగాక శ్రోత్రిత లిపు డుందఱు న న్గని నవ్వపోరె గో
విందునిసాక్షి నీ ప్రతిభ వేయువిధంబుల బ్రాకె సోదరా!

మ॥కలయఁ జూచితి గ్రంథసంచయములఁ గష్టించి యార్జించిభూ
లలనాధీశుని రామచంద్రు సుగుణాలాపంబులఁ బ్రీతిమై
బలుకఁ జొచ్చితి వెంతధన్యుడవు! భవ్యంబయ్యె జన్మంబికఁ
ములుకుట్లా న్వయ వార్ధిచంద్ర! నిను నోముం గాత
శ్రీరాముడున్.

మ॥ జనసంఘుం బలితన్మయత్వమున నిశ్శబ్దంబుగా గ్రంథముల్
వినజేయంగలవాడవైతి విటు లేవీర్ల గర్ల జాలినా
మె? నృసింహా! భవదీయపాండితిని మేమేకాది కేరైనరుల్
విని సంతోషమువొందగాదగు మురుర్వీ దేవచూడామణీ!

బెజవాడ,
15—3—32

ఇట్లు భవత్సహాధ్యాయి,
శతావధాని చెళ్ళపిళ్ళ వేంకటశాస్త్రిగారి శిష్యుడు
అమరవాది నీలకంఠయజ్వ- సిద్ధాంతి.
అపర్ణా జ్యోతిషాలయం, బెజవాడ.

బ్రి॥ వేదాంతం రామకృష్ణశాస్త్రిగారు

శ్లో॥ విద్వద్వర్యో ద్విజకులవరః పండితో నారసింహా
ఖ్యానో రామాయణ నవరసోల్లాసి సద్గ్రంథకర్తా
కృష్ణాతీరే ప్రథితవిజయాభిఖ్యసత్పట్టనే త
త్కాలక్షేపం నిరత మకరో న్మోహనగ్రంథగేహే.

శ్లో॥ ముళ్ళకట్ల వంశాబ్ధి సుధాకరం తం
సౌమ్యం సుహృత్పూజిత దివ్యమూర్తిం
వాఙ్మాధురీ రంజిత సాధులోకం
జానామి భాగ్యా త్పుర మాగతం త్వామ్.

శ్లో॥ మందం మందం మధురవచనాసారనిష్యందరమ్యం
సన్నే తారిణాం నివహావిలసద్విద్యదుల్లాసలేఖం

చిత్తాకాశే పరిణతనిజ స్నిగ్ధగంభీర నాదం
జానే భాగ్యా దిహ ఖలు మహన్నారసింహాఖ్యమేఘం.

ఇతి,

గవర్నరుపేట, బెజవాడ.
9—12—31

వేదాంతం రామకృష్ణశాస్త్రీ,
డాస్ట్రిక్టు పేష్కారు, డి. పి. డిజ్లియు ఆఫీసు.

బ్ర॥ సోమరాజు వేంకటసుబ్బరాయకవిగారు

క॥ శ్రీయువతీవల్లభుకు చి
రాయు ర్విభవము లొసంగి, ♦ యతికీర్తిపరుఁ
జేయుత ములుకుట్లాన్వయు
శ్రీయుత గుణసాంద్రు నార ♦ సింహాబుధేంద్రున్.

సీ॥ సకలవిద్వద్వర ♦ శ్రవణానుమోదకా
హీనప్రకట వాగ్వి ♦ జృంభణంబు
సంగీతశాస్త్ర వి ♦ శారదస్వాంతసీ
మానమాధానకృ ♦ న్మధురిమంబు
హయాణభాషామహా ♦ భ్యుదయప్రవీణచి
త్తానందకరసుశ ♦ బ్దాన్వితంబు
అఖిలాజ్ఞహృత్తమో ♦ హరణక్రియాతమో
దాహరణోపమో ♦ త్తమయుతంబు

తే॥ గీ॥ నగుచు జెలువొందె విజయవా ♦ డాఖ్యనగరి
సార! ములుకుట్లవంశదు ♦ గ్ధాబ్ధిపూర్ణ
హరిణలాంఛనుడౌ నృసింహావధాని
నవ్యరామాయణపురాణ ♦ నైపుణంబు.

హాలుమకాం
బెజవాడ,
8—6—1932

ఇట్లు బుధజనవిధేయుడు,
సోమరాజు వేంకటసుబ్బారాయకవి.
గుంటూరుజిల్లా, నర్సారావుపేట తాలూకా
గణపవరము.

బ్రి॥ పువ్వాడ శేషగిరిరావు-చూడవరపు జానకీరామయ్యగార్లు

అది వల్మీకముదాల్చియున్న తొలిచూ లాకాన్పు వాల్మీకి య,
భ్యుదితానేక సహస్రవీచికతో పొంగారెత్తి పోటెత్తిది,
గ్విదితాపారమహాప్రవాహము యుక్తిన్ వార్థియై పారుశా,
రదనున్ బుక్కిటఁదానగస్త్యుడయి చూరంగొంటవాల్మీకియే.

ఆయనదె భిక్ష మనకు రామాయణంబు,
భిక్షుకైగైకొంగనే రని పేదవారి,
కీయనది భిక్ష సకలరామాయణాంశ,
కోశపూరమ్ము శ్రోతల కోర్కెపంట.

ములుకుట్లాన్వయ నారసింహరచిత ప్రోల్లాసవైఖర్యాత్రముల్,
తలమే? మెట్టి పురాణవక్తకని శ్రోతల్ కీర్తిసల్పంగపా,
గ్విలసచ్ఛందుడు పద్యకున్ నగెడి వాగ్విస్తారఅంబోదరో
త్కలికానందము పట్టజాలక వివిక్తా భక్తచూడామణీ.

శ్రీమదార్ష రామాయణ సింధువెల్ల,
నిరువదేండ్లీడి యీఁదిన యెఱుక తెలుపఁ,
గంకణమ్మూనినట్టి వక్తవు మహాత్మ!,
త్యాగమూర్తివ యొకదృష్టియందు నీవు.
రామమోహన వాఙ్మయారామమునను,
సుకవి పండిత గాయక స్తోమకోకి,
లారవమ్ములు బుధజనోల్లాస మెసఁగ,
మారుమోగించుత మిట్లు యారాతారకముగ.

రచయితులు కవిసోదరులు,
పువ్వాడ శేషగిరిరావు,
చోడవరపు జానకిరామయ్య.

ఇట్లు ఆంధ్రదేశగ్రంథాలయసంఘము
బెజవాడ,
24—12—31

శ్రీ రామమోహన ధర్మగ్రంథాలయ పఠనమందిరమువారు
చీరాలపురవాస్తవ్యులును, విద్వద్వరేణ్యులు నగు
బ్రహ్మశ్రీ ములుకుట్ల నరసింహావధానులవారి సన్నిధికి
కడచిన అయిదుమాసములనుండియు మా గ్రంథాలయమందు
చతుర్వింశత్యార్ష రామాయణ సారభూతంబగు
“శ్రీమద్రామాయణ సారోద్ధార”
ప్రవచనమును పండితపామరజన మనోరంజకముగ నవరసము
లుప్పతిల్లునట్లు వినిపించిన మీ యద్భుతశక్తియందు
మాకుగల భక్తిసూచకముగ తమకు,

"పౌరాణిక విశారద"

బిరుదమును మా గ్రంథాలయము పక్షమున
సమర్పించుచున్నాము.

రామమోహన ధర్మగ్రంథాలయము. పఠనమందిరము, బెజవాడ. 24—12—1931	ఇట్లువిన్నవించు భవదీయవిధేయుడు, అయ్యంకి వెంకటరమణయ్య, కార్యదర్శి.

శ్రీ। విజయవాడ ప్లీడరుగుమాస్తాల సంఘమువారు

పండితవర్యా!

కడచిన అయిదు మాసములనుండియు తమచే రచింపఁబడిన చతుర్వింశత్యార్ష రామాయణ సారభూతంబును, సకల తత్వార్థ ప్రకాశమానంబును, సంసృతి దుర్వ్యసన నిమగ్నాంధక చక్షుఃప్రణవంబును, శ్రవణమాత్రతాపత్రయ నివారణంబును, అప్రియత్నాఖిల హృదయసంశయ చ్ఛేదనంబును నగు శ్రీమద్రామాయణ సారోద్ధార ప్రవచనముచే తాము సకలజన మనోరంజకముగను తత్త్వద్రసంబును నిరూపించునెడ పండిత పామరజనశ్లాఘ్యమగునట్లు పాత్రౌచిత్య మేర్పడునట్లు భక్తిరస ముప్పతిల్లులాగున బోధించిన తమ వాగమృతముచే వినువారల వీనులకు విందుచేయుటయేగాక తద్గ్రంథ ఉత్తర

కాండమును ఈ శివాలయమందు ప్రవచనము గానించి శ్రోతల నందర నొక్కరీతి రామభక్తులగావించి కృతార్థులజేసితిరి. విద్వద్వరేణ్యా? తమరుచేసిన ఉపకారమును మే మెన్నడును మరువజాలము. మీ గౌరవమునకు తగినరీతి పూజించుటకు సమర్థత లేమింజేసి పండితవర్యుల అనుమతిన పూజనామోద ముతో,

మే ము త మ కు,

"రామాయణ సుధాసాగర"

అను బిరుదమును ప్రీతిపూర్వకముగా మా సంఘపక్షమున సమర్పించుకొనుచున్నారము.

అం గీ క రిం ప ప్రా ర్థి తు లు.

శ్రీ కాశీవిశ్వేశ్వరాలయము, గవర్నరుపేట-బెజవాడ, 10—1—1931.	ఇట్లు విన్నవించు తమవిధేయులు, ప్లీడరు గుమాస్తాల సంఘమువారు

శ్రీ॥విజయవాడ పట్టన సనాతన ధర్మ సంఘమువారు
9—1—32 వ తేదీనుంచి నేటి శ్రీరామపట్టాభిషేక సమయమువరకును, శ్రీరామ, శ్రీనగరేశ్వర, శ్రీవేంకటేశ్వర, శ్రీకన్యకాపరమేశ్వరీ ఆలయముల
(కొత్తగుళ్ల) యందు

శ్రీ మ దా్రి మా య ణ సా రో ద్ధా ర

ప్రవచనమును, సర్వజనమనోరంజకముగను, సంస్కారయుతమగు పూర్వపక్ష సిద్ధాంతములతో, భగవద్భక్తి యతిశయించునట్లు తమరు వినిపించిన పౌరాణికోపన్యాసములకు మాకుగల భక్తిసూచకముగ తమకు

"అ భి న వ వా ల్మీ కి"

యనుబిరుదమును వినయపూర్వకముగ మా సంఘముపక్షమున సమర్పించుచున్నాము. స్వీకరింపప్రార్థితులు.

బెజవాడ,
8—6—1932

ఇట్లువిన్నవించు భవదీయ విధేయులు,
విజయవాడపట్టణ సనాతనవర్ణాశ్రమ
ధర్మసంఘము.

మఱియు నవధానుల. వారికి 24—12—1831 తేదీన ఆంధ్రదేశ గ్రంథాలయ సంఘమువారొక పండితసన్మానపత్రికయు, విజయవాడపట్టణ సనాతన వర్ణాశ్రమ ధర్మసంఘమువారు 8-6-1932 తేదీన మఱియొక సన్మానపత్రమును సమర్పించియున్నారు.

ఇట్లు విద్వజ్జనవిధేయుడు,
చెళ్లపిళ్ల వేంకటశాస్త్రిలుగారి శిష్యుడు,
పిసుపాటి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి, ఘంటశాల.

ఓమ్

ఉ ప ద

బ్రహ్మశ్రీ ములుకుట్ల నరసింహావధానిగారు
వంగవోలున గావించిన శ్రీ రామాయణ సారోద్ధార
పురాణ కాలక్షేప సమాప్తియందు,
వెన్నెలకంటి సూర్యనారాయణచే సభలో
అవధానుగారికి సమర్పితము.

వాల్మీకి ప్రోక్తంబై
కల్మషహరమైన రామగాథామృతముం
జెల్మిం దాల్మిం హాస్యము
కల్మిం వీనుల కువింపుం గావించితివాహా!

అపహాసం బార్యా మీ
యుపమా ఘటనానిరూఢి యొప్పులు గులుకం
గపురపు సరమన భవదీ
యపురాణ ఫణితి ఝరీ నిరర్గళధాటిన్

ప్రాచేతసకృతి దోసగనం
దోచెడి ఘట్టంబులం దదోషత సభలన్
బ్రాచుర్యమందె నెల్లెడ
మీచేం బలురామకథల మేళనకలనన్.

ఇట్లు విధేయుడు
వె. సూర్యనారాయణ.

బ్రి॥ చన్నావఝ్ఝుల సుబ్రహ్మణ్య మహాగ్నిచిద్యజ్వగారు.

శ్రీయజ్ఞేశ్వరో విజయతే.

భో భోః

విద్వన్మణయః పౌరాణికవిశారద, రామాయణసుధాసాగర, అభినవ వాల్మీకి ప్రభృత్యనేక బిరుదావళీ విరాజదభిధానాః పురాణార్థసార పారదృశ్వానో బ్రహ్మ శ్రీమన్తో ములుకుట్లాన్వవాయ దుగ్ధాబ్ధి రాకాసుధాకరా నరసింహావధానినః!

భవద్భిర్విరచితో విశాలిని తచ్చరామాయణ సారోద్ధారాఖ్యో గ్రంథోమయావ్యలోకి. ప్రదర్శితశ్చ రసజ్ఞలోకాయ, విమృష్టేచ తైతద్గ్రంథేకథమేతావతీ రామాయణసారోద్ధారణ చాతురీ సముపలబ్ధేతి మచ్చేతో విస్మయడోలికాధి రోహణం క్షణ మన్వభూత్, క్షణేచో త్తరస్మిన్ క్షే మద్గతణి జా జాని చరణాబ్జ చంచరీకాయమాణ మానసానాం కిమ స్తి దురధిగమమితి భవదీయాంచ రామభద్ర ప్రేమపాత్రతామాకలయ్య సాంద్రానంద మవిందత.

అత్ర భవద్భిశ్చ దుర్వార సంశయజాల తూల వాతూలాయు క్తయశ్చ సప్రమాణవన్నిరూపితాః। శ్రీరామమూ ర్తే శ్శివశక్త్యాది దేవతాతాదాత్మ్య ప్రతిపాదక వచనానిచ రమ్యతర న్నిరూపితాని। కింబహునా, ఏతాదృశ గ్రంథనిర్మాణే ప్రయోజికా భవదీయా శ్రీరామభ క్తి రియతీతి వక్తు న్నశక్యతే. అహో శ్రీరామత త్త్వమేవం నిర్విచికిత్సం బోధయతా మత్రభవతాం శ్రమో నకేవలం శ్రీమతాం జనుషశ్చారితార్థ్యాయ। కింతు తద్గ్రంథపఠతాం శృణ్వతామపీ త్యత్ర తర్హామోదామహై॥

ఏతసంబంధన్యాయేన మయాప్యధునా మైథిలీ నాథప్రసాదః పునస్సం స్మర్యతే, మమాప్యాశైశవ మేతావత్పర్యంతం శ్రీరామకటాక్షత్ర ఏవ శ్రేయాం సిభూయాం స్యుపనతానీతి. తత్రప్రథమం స్వప్నసాక్షాత్కృతిపూర్వకం రామాయణగ్రంథ దానం, తదను చ నిత్యాగ్ని హోత్ర దర్శపూర్ణమాస పశు చాతుర్మాస్య సోమానామనుష్ఠాన ర్యోగ్యతాం చ సఏవ జానకీజానిర్దదౌ. స్వక్షేత్రే భద్రాచలఏవ మయామహాగ్ని చయనక్రతుమప్యకారయ ద్రామభద్రః। రామాయణ గ్రంథావాప్తి ప్రభృతి క్రియమాణం తద్గ్రంథపారాయణమప్యే తావంతం కాలమనవిచ్ఛిన్న మేవ ప్రవర్తతే రామప్రసత్తి బలాత్. కించ తత్తాదృక్ని రుపాధిక కరుణాశ్రయ రామభద్ర కృపాకటాక్షవై భవమను స్మరన్నితః పరమపి భావత్క పురాణ మీమాంసాత్మక వ్యవసాయ సాఫల్యాయ సర్వజ్ఞం సర్వేశం సచ్చిదానందరూపం యజ్ఞేశ్వర మభ్యర్థయ ఇతిశివమ్.

సాంప్రతికావాసః చింతలపూడి.	ఇత్థన్ని వేదయతి
పశ్చిమ గోదావరిజిల్లా	గౌతమీతట విరాజ ద్మురిందరిం
ధాతృవత్సర మధుమాస	కోటగ్రామ ప్రధానావాసః
సితపక్ష శ్రీరామ నవమ్యాం	శ్రీ ధరణిజారమణ చరణసాత్కృత
భౌమవాసరే వితీర్ణమిదం	సంవిత్.
ప్రశంసా పత్రిమ్.	చన్నావఝ్ఝుల సుబ్రహ్మణ్య
	మహాగ్నిచిద్యజ్వా.

బ్రా॥ ముక్తి నూతులపాటి గోపాలకృష్ణశాస్త్రిగారు.

అభినందన శ్లోకరత్న పంచకమ్.

శ్లో॥ ముల్కుట్లాన్వయ దుగ్ధవారిధి శశీభ్రాజత్కళానాం నిధిః,
భక్తశ్రోత్రి చకోర పారణపటు స్సన్మార్గగామీబుధః,

వాఙ్మాధుర్య సుధాభి తృప్తవిబుధ శ్రీరామమూర్తేః కథా,
సారోద్ధార మచీకలత్ ద్విజవర శ్రీనారసింహాహ్వయః॥

శ్లో॥ దుష్ప్రాప్య ప్రాగ్ఘమహా ప్రబంధనికరం సంపాద్య సుక్లేశ త,
స్సాహిత్య ప్రతిభా విభాసిత మతిః రామాయణే సర్వతః,
దృష్ట్వాతాని మిథోవిరుద్ధ విషయాణ్యేకీ కృతీహాయుత,
శ్చాతుర్యేణ సుయుక్తిభిః పరికలయన్ జగ్రింథ దివ్యాంకథాం॥

శ్లో॥ శ్రీమత్క్షీరపురీ నివాసమతులం శ్రీనారసింహాభిధం,
పాషండౌఘ సుకేత రేఖదళన ప్రోద్యుక్త వాగ్వజ్రిణం,
ఆభాసాంశ విమర్శకాగ్రణిమముం ప్రహ్లాదన ప్రీతిదం,
పాయాచ్ఛ్రీ రఘునందనో నిజపదాబ్జాసక్త సన్మానసం॥

శ్లో॥ శాంతోమాపతి రబ్జపన్నగధరో దీవ్యత్కుమారాత్మభూః,
శ్రీరామో హ్యచలాత్మజాపతి రభూద్భక్తార్తి నాశంకరః.
సారోద్ధార కథాముఖేన సతతం తత్త్వార్థ సంబోధకం,
సంసారార్ణవమగ్న దీనమనసాం శ్రీనారసింహాహ్వయాః॥

శ్లో॥ సోయం శ్రీ నరసింహశాస్త్రి రసికో గాంభీర్యవాగ్వైభవ,
స్సారోద్ధార కథాపురాణపఠనం చక్రే మనోరంజకం
వంగోల్నామపురేఽభి రామమనుజాభిప్రాయ సంసూచకాన్
శ్లోకానా చకల త్కుతూహలతయా గోసాలకృష్ణాభిధః॥

శ్లో॥ శ్రీమద్రామ కథాబ్ధిమగ్నమనస స్సర్వేజనా స్సాదరం
బాఢం బాఢమహోతి కంపితశిరస్సానంద బాష్పేక్షణాః

నోదృష్టంశ్రుత మీదృశం భగవత శ్రీరామచంద్రస్యయా
సారోద్ధారకృతిం చకార బుధరాట్ శ్రీనారసింహాభిధః

ఈశ్వర కార్తీక శు ౧౦ మీ
మందవాసరే,
13—11—1937

ఇత్థం విజ్ఞాపయతి,
ముక్తినూతులపాటి గోపాలకృష్ణయ్య,

బ్రహ్మశ్రీ, ములుకుట్ల నృసింహావధానులుగారి శ్రీరామాయణ సారోద్ధార పురాణాంతమున శ్రీమాన్ ఆదూరి వేంకటరంగస్వామిగారిచేఁ జదువఁ బడిన పద్యములు.

మ॥ ఒక వాల్మీకి కృతాస్మదీయకథయే యొప్పారుఁ బ్రఖ్యాతమై
యకటా! యన్యఋషీశ్వరగ్రథితమౌ యాఖ్యాయికల్గాడ। సు
ప్రకటంబు న్వివరింప నన్నిఁటినిఁ గూర్పం జేతునంచున్ నృసిం
హ కవి ప్రేరణసేయ రాముఁడిడు నాహ్లాదంబు భక్తాళికిన్॥

క॥ వేదశ్రుతి నొకఁట ద్రవిడ ని
వాదమున నొకంట, స్మృతుల, నానామతి సం
వాదముల, లోకహితమును
మోదముఁ గూర్చితివి. విబుధముఖ్య! నృసింహా॥

క॥ కేవల పురాణ మనుచును
భావింపఁగరాని, యతులభాతి, త్రియుత స
ద్భావముల సామరస్యముఁ
గావించితి, వా! వధాని, కవికులతిలకా!॥

క॥ జీవితము రామచంద్రి
శ్రీవిలసిత పాదపద్మ చింతనమున మే
ధావిధిఁ బెట్టిన మీదఁగు
పావన తమజన్మమధిక భాగ్యయుతంబౌ॥

క॥ నిరతము మీ మనసము చేఁ
బరితృప్తి నీమదు హృదయ పద్మస్థిత భా
స్కరుఁడై వెలుంగు రాముఁడు
కరుణను దీర్ఘాయు భాగ్యకలితు మిముఁగనుఁగా॥

ఒంగోలు,
14—11—1937.

ఇట్లు విబుధవిధేయుఁడు,
శ్రీ వైష్ణవపాదరేణువు
ఆదూరి వేంకటరంగస్వామి.

నెల్లూరు మూలాప్పేట వేద సంస్కృతకళాశాల ప్రిన్సిపాల్ గారగు బ్ర॥ గాజులపల్లి హనుమచ్ఛాస్త్రిలుగారు అధ్యక్షులై యున్న పండితసభయందు అవధానులగారికొసగబడిన

స న్మా న ప త్ర మ్.

క్షీరపురీవాస్తవ్యానాం, "పౌరాణిక విశారద, రామాయణ సుధాసాగర, అభినవవాల్మీకి, విమర్శకాగేసరే"త్యాది బిరుదావళీ విరాజమానానాం, పండిత బ్రహ్మశ్రీ- ములు

కుట్లోపనామక నృసింహావధానినాం సన్నిధౌ—విక్రమసింహపురీ రాయజీ వీథ్యన్తర్వర్తి రాజమార్గాంజనేయస్వామి దేవలయాం తర్గత "శివరామకృష్ణ భజనమన్దిర" సభ్యైర్భక్త్యావినతి పూర్వకం సమర్పితమిదం సన్మానపత్రమ్."

శ్రీరామ భక్తాగ్రగణ్య! పండిత వరేణ్య!

ఇతః ప్రాయస్సప్తమాసానారభ్య విక్రమసింహపుర్యాం, రాయజీవీథ్యాం, అస్మచ్ఛివ రామకృష్ణ భజనమన్దిరే యశ్శాయం శ్రీరామాయణ సారోద్ధార గ్రంథ ప్రవచనేన పౌరానస్మా నస్మ నిష్యన్దతున్దిలతాన్త రంగాన్విధాయ మహాన్తముపకారం వ్యదధతేతి శ్రీమతాం వన్దన శతాన్యర్పయామః.

భారతీయ జన్మాంతర కృత సుకృత విశేషవశాత్సుచిర విరచితాన్యపి శ్రీమద్వాల్మీక్యాదిమహర్షి ప్రణీత శ్రీమద్రామాయణాది గ్రంథ రత్నేషు విరాజ మానేష్వపి తేషాం పూర్వాపర సందర్భ విరుద్ధతయా పఠితృశ్రోతృజనానా మశ్రద్ధేయతాభవతి. ఏవంస్థితే నైతావతాపి కాలేన సర్వేషామపి తేషాం రామాయణానాం సామరస్యాపాదనేనోపకర్తుం కేపి పండితాః ప్రాయతన్త, ఏతాదృశే కార్య నిర్వహణాయ దృఢనిబద్ధాదరా యూయం మహతాధనవ్యయేన యావద్భారతవర్షమాహిండ్య, తత్రతత్ర గీర్వాణ పుస్తకాగారేషు శ్రీరామకథా ప్రతిపాదక గ్రంథాన్విలోక్య శ్రీరామాయణ సారోద్ధార విర

చనయాలోకస్యోపకృత్యే, గీర్వాణ భాషాయాం, ఆర్షగ్రన్థేషుచ సర్వజనాదరణీయతానూ పాద్య మహోపకారం వ్యధత్వం.

ఏతాదృశ లోకోపకార కరణచణానాం, పౌరాణవిద్యా ప్రచార పరాయణానామత్ర భవతాం భవతాం హనుమత్సహిత శివరామకృష్ణాః చిరాయురారోగ్య ప్రదానేన శ్రీమతస్సంరక్షన్తామ్.

విక్రమ సింహపురీ
11—7—1938

ఇతి,
శివరాకృష్ణ భజనమన్దిర సభ్యగణః.

ఆసభయందే యవధానులుగారికి పురజనులచే నొసగబడిన

"వి న తి ప త్రి మ్."

శ్రీ "పౌరాణిక విశారద, రామాయణ సుధాసాగర, అభినవ వాల్మీకి, విమర్శకాగ్రేసరే" త్యాది బిరుదాంకితానాం, క్షీరపురీవాస్తవ్యానాం, బ్రహ్మశ్రీ పండిత ములుకుట్లోపనామక, నృసింహావధానినాం సన్నిధౌ విక్రమసింహపురీవాస్తవ్యై స్సమర్పితమిదం వినతిపత్రమ్॥

శ్రీరామచన్ద్ర భక్తాగ్రగణ్యా! పండితప్రవర!

అస్మన్నగర వాసి తపో విశేషపరిణామ వశాద్యూయ మస్మన్నగర మాగత్య, శ్రీఆంజనేయ దేవాలయాంత ర్విరాజ మాన "శ్రీరామకృష్ణ భజనమన్దిర" శ్రీరామాయణ సారోద్ధార గ్రన్థంప్రారోచత, శ్రీరామచంద్ర కథాసుధారసోఽయమస్మా భిర్బహుభ్యః పండితేభ్యః ప్రోచ్యమాన శ్శ్రవణాంజలిపుటైః పీతఏవ. తథైవ శ్రీరామచరిత గ్రంథాబహావస్స్వయంపఠితాః। తథాపి యుష్మద్విరచిత శ్రీరామాయణ సారోద్ధార గ్రంథ సదృశోఽన్యో గ్రంథోఽస్మాభిర్నాశ్రావి. నాపాఠిచ. ఏతా దృశేఽస్మిన్కాలే, చిరతర సురుచిర శ్రద్ధారాద్ధ గుర్వను గ్ర హావాప్త సకలవేద వేదాంగ సేతిహాస పురాణ విజ్ఞానా యామం, లోకస్యాదర్శీభూయ త్రింశద్వర్షానారభ్య తత్రతత్ర పర్యట్య, చతుర్వింశతి రామాయణ గ్రంథాన్ సాన్తతయా పఠిత్వా, తత్రత్య విశేషవిషయానుద్ధృత్య లోకోతకరణాయ శ్రీరామ కథాంతర్వర్తి పూర్వాపర సందర్భ విరుద్ధ విషయా ణాం పారస్పరిక సామరస్యా పాదనే నోచితయారీత్యా, గ్రంథ రత్నమిదం నిర్మాయ, గ్రంథాగ్రథితానపి సదభిప్రాయాన్ సహ జయా మృదుమధురయా వాగ్ఝర్యా పండిత పామర సకలజనతా హృదయంగమతయా బోధయిత్వా లోక స్యార్షగ్రంథేషు ప్రామాణ్యం, వేదేషు ప్రమాణ తమత్వం, దేవేషు భజనీయ తాబుద్ధించ సమాదధానాలోకోపకారమకార్ష్ట. ఏతాదృశా

నాం భవతాం ప్రత్యుపకర్తుమసమర్థావయం చన్ద్రస్య జీర్ణవస్త్ర తన్తుమివ నతితతీ రర్పయామః.

భక్తవత్సలో భగవాన్ శ్రీరామచన్ద్రో యుష్మభ్యం చిరాయురారోగ్యాదికం వితీర్య యుష్మాభి ర్యావద్భారతదేశం ప్రౌఢవిద్యాప్రచార మార్గమత ప్రచారం చకారయత్వితి, శ్రీరామచంద్రం భక్తితః ప్రార్థయామః.

విక్రమ సింహపురీ } ఇతి,
10—7—1938 } విక్రమ సింహపురీ పౌరాః.

ఇత్థం నివేదయతి శ్రీరామాయణ సారోద్ధారోపరి

పండితాభిప్రాయాన్.

పిసుపాటి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రీ,

— ఘంటసాల గ్రామనివాసీ.

శ్రీ ర్భూయాత్.

శ్రీరామ శ్శరణం మమ.

శ్రీ రామాయణ సారోద్ధార గ్రన్థే

బాల కాండః

ద్వితీయ ముద్రణ పీఠికా.

శ్రీ రామాయణ సంప్రదాయార్థ సంగ్రహః.

శ్లో॥ సాంఖ్యాది స్మృతి యుక్తిభి ర్నచలితో వేదాన్త సిద్ధాన్తగో,
నిర్మాలై ర్ద్వివిధాగమై ర్నచలితో వ్యోమాది జన్మాప్యజః।
ఉత్పత్త్యన్త వివర్జిత శ్చితి వపు ర్వ్యాపీచ కర్త్రాంశకో।
ఽలింగేన ప్రథితోఽపి నామ తనుకృత్తం జానకీశం భజే॥

భో భో నానా మతావలంబిన శ్శ్రీరామభక్తాః! నిజశేముషీ విశేషావ భాసిత విద్యా విశేషా! అశేషా స్సహృదయా మహాశయాః! ప్రండిత ప్రవరాః! అవధత్త మద్వచనే, నాస్త్యవిదితమేతత్, యచ్ఛ్రీరామ స్సర్వ దేవాత్మక స్సచ్చితానంద లక్షణ లక్షిత పరబ్రహ్మైవేతి, అయంచ శ్రీరామాయణాఖ్యః వేదోప బృంహణ రూపేణ వేదాన్తార్థ ముపబృంహతీతిచ.

తథాహి, ప్రాయేణ పూర్వ భాగార్థో ధర్మశాస్త్రేణ కథ్యతే ఇతిహాస పురాణాభ్యాం వేదాంతార్థః ప్రకాశ్యతే,। ఇతి. పద్మ పురాణ వచనాత్, "యతోవా ఇమాని భూతాని జాయన్తే యేన జాతాని జీవన్తి, యత్ప్ర యన్త్యభి సంవిశన్తీతి, తద్విజిజ్ఞా సస్వ తద్బ్రహ్మేతీ, తిశ్రుతం, జగజ్జన్మాది కారణం బ్రహ్మ, తత్కి మిత్య పేక్షాయాం మాయామానుషత్వేన భాసమాన స్సర్వ దేవాత్మక స్సమిష్టి చైతన్యరూపః సచ్చిదానన్ద లక్షణ శ్చిన్మయ శ్శ్రీరామచంద్ర ఏవ పరం బ్రహ్మేత్యుక్త మితిధ్వన్యతే.

శ్రీరామాయణే, వాల్మీకి నారద సంవాదేపి." "అనన్త కల్యాణగుణ శ్శ్రీరామ ఇతి నిర్ణీతః, థాతచాథర్వణే, శ్రీరామ పూర్వతాపిన్యుపనిషది, రామ పదేన నిర్గుణ బ్రహ్మస్వరూప మభిదాయ తస్యసగుణస్య సాంగోపాసనం మంత్రయోగ ముక్త్వా వట భీజాదిదృష్టాన్తేన రామబీజా జ్జగదుత్పత్తిః ప్రదర్శిర్శితా,తద్యథా. "రమన్తే యోగినోఽనన్తే నిత్యానన్దే చిదాత్మని, ఇతి రామపదే నాసౌ పరబ్రహ్మాభి ధీయతే" "సీతారామౌ తన్మ యావత్ర పూజ్యౌ జాతాన్యాభ్యాం భువనాని ద్విసప్త। స్థితానిచ ప్రహీణాన్యేవ తేషు తతోరామో మానవో మాయయాధాత్" "కామ రూపాయ రామాయ నమోమాయా మయాయచ। నమో వేదాది రూపాయ ఓంకారాయ నమోనమః" ఇత్యాదినా, శ్రీరామో పరంబ్రహ్మేతి నిశ్చిత్య, తతోరావణ బద్ధార్థ నిర్వచన ముక్త్వా, తత్ర్ప సంగ సంగత్యా శ్రీ రామాయణ కథా, సాం గతమోక్తా.

ఏవ మేవ రామ రహస్యోప నిషది ప్రత్య పాదిషత॥ "అద్యోరా తత్పదార్థస్స్యా న్మకార స్త్వంపదార్థవాన్। తయో స్సంయోజన మసీత్యర్థే తత్వవిదో విదుః" "సనకాద్యా యోగి వర్యా అన్యేచ ఋషయస్తథా, ప్రహ్లాదాద్యా విష్ణుభక్తా హనూమన్త మథాబ్రువన్, పురాణేష్వష్టా దశసు స్మృతిష్వష్టా దశస్వపి, చతుర్వ్వేదేషు శాస్త్రేషు విద్యా స్వాధ్యా త్మికాసుచ, ఏతేషు మధ్యే కింతత్త్వం కథయత్వం మహాబల" హనుమాను వాచ॥ "ఏతేషు చైవ సర్వేషు తత్వంచ బ్రహ్మతారకం। రామ ఏవ పరంబ్రహ్మ రామ ఏవ పరంతపః రామ ఏవ పరంతత్వం శ్రీరామో బ్రహ్మతారక" మితి ప్రతిపాదితమ్॥ అపిచాగస్త్య సంహితాయాం 23-24 అధ్యాయయోః, సుతీక్ష్ణం ప్రత్యగస్త్యో క్తిః॥ శ్లో॥ "వేదశాస్త్ర పురాణాని వేదాంగాన్యా గమా అపి। విద్యోపనిషద స్సర్వా యచ్చ కించిచ్చ వాఙ్మయం। రామ మనస్య భాష్యం స్యాత్సత్యం సత్యం బ్రవీమ్యహం" రామ ఏవ పరంజ్యోతి స్సచ్చిదానన్ద లక్షణః, శ్రుతిస్మృతి పురాణాని సమ్యగాలోచ్య నిశ్చితః, వసిష్ట వామదేవాద్యై ర్నార దాద్యైశ్చ యత్నతః।" ఇతి॥

శ్రీమద్భాగవతే। శ్లో॥ "ఏవం జన్మాని కర్మాణి హ్యక ర్తు రజనస్యచ। వర్ణ యన్తిస్మ కవయో వేద గుహ్యాని హృత్ప తేః॥" ఇతి॥ అన్యత్రేతి హాసస ముచ్చయే। "ప్రాయేణ పూర్వ భాగార్థో ధర్మశాస్త్రేణ కథ్యతే। ఇతిహాస పురాణాభ్యాం వేదా

న్నార్థః ప్రకాశ్యతే।” ఇతి. అర్థపంచక వివరణే, “ప్రాప్యస్య బ్రహ్మణః స్థానం, ప్రాప్తిశ్చ ప్రత్యగాత్మనః, ప్రాప్త్యుపాయ ఫలం ప్రాప్తే, స్తథా ప్రాప్తి విరోధిచ, వదన్తి సకలా వేదాస్సే తిహాసాః పురాణకాః॥ మునయశ్చ మహాత్మానో వేద వేదాంగ పారగాః.” ఇతి. ఏవం ప్రతిపాదిత వాక్య పర్యాలోచన యా ఆధ్యాత్మ్యం పురస్కృత్య తదం తర్గతాత్మ ప్రాప్తి సాధన సామగ్రీ పూర్వకం పురాణేతి హాస సంహితాదిషు ఐతిహాసిక రూపేణ తత్వ ముపన్యస్యత ఇతి సిధ్యతి॥

“ఉపక్రమోప సంహారావభ్యాసోఽ పూర్వతా ఫలం అర్థవాదోప పత్తీచ లింగం తాత్పర్య నిర్ణయః” ఇత్యుక్త షడ్విధ తాత్పర్య సంహిత సర్వస్వీకేతాపి రామగాథా యామే త దరకతయా పరిదృశ్యతే। తథాచ శ్రీరామ కథా తాత్పర్య మేవ మితి,విబుధవాక్యైర గమ్యతే॥ శ్లో॥ “సాంఖ్యతార్కిక బౌద్ధాశ్చ జైనాః పాశుపతాదయః। యస్యతత్వం నజానన్తి తం వందే రఘుపుంగవం” “యంహి వైరాగ్య సంపన్నా తత్వ మర్థ వివేకినః లభన్తే సాధనై ర్ధానా స్తం సీతా నాయకం భజే” “యజ్ఞా నాజ్జీవతో ముక్తి ర్ముక్త్యంతి గతి వర్జితా। లభ్యతే తత్పరం, బ్రహ్మ రామ నామాస్మి నిర్భయం” ఇత్యాద్యుక్త లక్షణ స్వరూప విచార గ్రంథో రామాయణాఖ్యమి తిజ్ఞాయతే.

రామాయణం నామ “రామ మయతి ప్రాపయతీతి

వా" "రామస్య అయనం స్థానమితివా" "రామః అయ్యతే= ప్రాప్యతే అనేనే తివా" "రామ మయతి= జ్ఞాపయతీతివా" రామాయణ మిత్యాది వ్యుత్పత్తిభిః శ్రీరామాఖ్య పరబ్రహ్మ జిజ్ఞాసా పూర్వకం శ్రీరామ బ్రహ్మజ్ఞానా త్కైవల్య ప్రాప్తి రితి తత్సాధనోపాయ ప్రతిపాదన గ్రన్థో రామాయణ మితి చ సిద్ధ్యతి.

అపిచ ఏత ద్రామాయణస్య సర్వస్యాపి శ్లో॥ "తథా సర్గశతా న్పంచ షట్కాండాని తమోత్తరం" ఇతి॥ ప్రతిపాదనాత్, తతో ప్యధికతయా సర్గాణాం సంఘటనేన చాయమాశయ స్సూచ్యతే. "ఏక పంచాశత్తత్వ (భూత పంచకం, తన్మాత్రా పంచకం, జ్ఞానేన్ద్రియ పంచకం, కర్మేంద్రియ పంచకం, పంచప్రాణాః, చత్వా రో మన ఆదయః, త్రీణిశ రీరాణి, అవస్థా స్త్రిస్రః, త్రయో గుణాః, వికారాష్షట్, షడూర్మయః, ఏక మజ్ఞాన మయో జీవః, ఆత్మా, ఏక పంచాశత తత్వాని.) విశిష్ట, తమోమయ స్థూల శారీర క విచార ఇతి, క్షకార నామక మేరుయుక్త, అనులోమయుతా కారాది క్షకారాన్త వర్ణమాలేతి, ఏత దాధార భూత ద్విపంచా శత్తమ పరమాత్మా రామ ఏవేతిచ, జ్ఞాయతే. ఏతా దృశైక పంచా శత్తత్వానాం గుణత్రయేణ విభాగే ఏకైకస్య సప్తదశ తత్వాని భవన్తి తదా రజో గుణో ద్రిక్త సూక్ష్మ శరీరం, భాసతే, తదేతా దృశం భవతి తథాహి శ్లో॥ "పంచ ప్రాణ మనోబుద్ధి దశేన్ద్రియ సమన్వితం। అపం చీకృత భూతా

త్మం సూక్ష్మాంగం భోగ సాధనం" ఇతి. ఏవ మేవ కారణ శరీర స్యాపి సప్తదశ తత్వ సంవిభాగే ద్వేఽవశిష్టే భవతః॥ అనయో రేవ వట బీజే వృక్ష ఇవ ప్రకృతి పురుషౌ సీతారామౌ మమతుః॥

ఏతా దృక్శారీరక విచార నామక రామాయణ నామక మహార్ణవస్య, సప్తకాండాః (సప్తవిధ జలరూపాః) సన్తి. ఏతా ఏవ మహదాద్యా స్సప్త ధాతయః। ఏత దధిష్ఠా తార ఏవ సప్తవిధ నాయకాః విలోమ క్రమేణ (1) రావణ (2) సుగ్రీవ, (3) శత్రుఘ్న, (4) భరత, (5) లక్ష్మణ, (6) సీతా, (7) రామాః॥ ఏత త్పరస్పర సమ్మేళనేన సృష్టి ప్రకాశతే. ఏత న్మనసి నిధాయై వైవమభి వర్ణితం॥ మహర్షిణా తథాహి.

శ్లో॥ "కోసలోనామ ముదితో స్ఫీతో జనపదో మహాన్।
నివిష్ట స్సరయూ తీరే ప్రభూత ధనధాన్యవాన్।
అయోధ్యా నామ నగరీ తత్రాసీల్లోక విశ్రుతా।
మనునా మానవేన్ద్రేణ యా పురీ నిర్మితా స్వయం
ఆయతా దశ చ ద్వే చ యోజనాని మహాపురీ
శ్రీమతీ త్రీణివిస్తీర్ణా సువి భక్త మహాపథా।
నాయోధ్యా శక్యతే యస్మాదయోధ్యా హి తతోవిదుః
తాంతు రాజా దశరథో మహారాష్ట్ర వివర్ధనః
పురీమా వాసయామాస దివం దేవ పతి ర్యథా, ఇతి.

తథాచాయమర్థః కోసలానామ శసయోరభేదేన

కుశలాః, తద్దేశవాసినః, తేషామమీ కౌశలాః. వ్యవహారే విపర్యయేణ కౌశలాఏవ కోసలాఇతి వ్యవహ్రియన్తే। "ఇంగితజ్ఞాహి కోసలా" ఇతి, తద్దేశవాసినాం కౌశల్యస్య ప్రసిద్ధత్వాత్, సృష్టి మధ్యకాలిక కుశలాధిష్ఠాన ప్రపంచ మిత్యర్థః॥ కుశలశబ్దస్య, (1) సామర్థ్యం (2) క్షేమం (3) నిపుణత్వం, ఇత్యర్థాస్సన్తి తస్మా దేతాదృశగుణత్రయ విశిష్ట సృష్టి రితి, భావః. తేషు కోసలేషు సరయూనదీతీరే- సరయూశబ్దస్య బ్రహ్మమానస సరోవరాత్ యాతీతి సరయూరితి వ్యుత్పత్యా, బ్రహ్మమానస సంకల్ప సరోవరోవర నిసృత ప్రవాహానిత్యత్వ జీవ సంసార ఇత్యర్థః. శ్రు॥ "తద్వైరం మదీయంసర" ఇత్యాది శ్రుతిలింగ ప్రసిద్ధ సంసార నామక సరయూనదీతీర ఇత్యర్థః. అయం చాయోధ్యా సంసారే నవిద్యతే. సరయూనామక సంసారతీరే వర్తతే? అనేన సంసారే౽ నిమగ్నస్సన్తత్సమీపే "అయోధ్యానామనగరీ తత్రాసీల్లోక విశ్రుతా॥ ఇత్యనేనచలోక విశ్రుతాయోధ్యా నామ కసుకృత జీవస్థూల శరీరమస్తీత్యర్థః॥ తథాచశ్రు॥ "అష్టాచక్రానవద్వారా, దేవానాం పూరయోధ్యా, తస్యాంహిరణ్మయః కోశః స్వర్గోలోకోజ్యోతిషావృతః" శరీరస్య పురమిత్యర్థసత్వాత్ పూరితి శరీరముచ్యతే॥ అష్టాచక్రా ఇత్యనేన మూలాధార నాడీచక్ర స్వాధిష్ఠానమణిపూరక। అనాహత విశుద్ధ ఆజ్ఞాచక్ర, సహస్రార నామకాష్టచక్రైతివా, యద్వా చక్రవదావరణ భూతా, స్త్వగసృజ్మాంసమేదోస్థి మజ్జా శుక్రౌజోరూపా అష్టధాతవోయస్యా

స్సేయ మష్టాచకే)తివా, అర్థః. నవద్వారేతి శిరోవర్తిభి స్సప్తభి రథోవర్తిభ్యాం ద్వాభ్యాముపేతా। నవద్వారా॥ దేవానాం పూః॥ దీవ్యన్తేఇతిదేవాః=ఇంద్రియాః। తేషాంపూః స్థానం. శరీరమిత్యర్థః. అయోధ్యా-"నాయోధ్యా శక్యతే యస్మాద యోధ్యాహితతోవిదుః ఇత్యుక్తత్వా త్కర్మగతిమన్తరేణ కేనాపి స్వీకర్తుమశక్యా. తస్యాం పురి=శరీరే-హిరణ్మయ స్సువర్ణ నిర్మిత పదార్థ సదృశః కోశః అవకాశరూపః స్వర్గః=సుఖమయః- కోశః లోకః అంతఃకరణాఖ్య విశేషః। జ్యోతిషా=భాసకేన జీవస్యచైతన్యేన ఆవృతః=పరివేష్టితో వర్తత ఇత్యర్థః"తాస్తురాజా దశరథో మహారాష్ట్ర వివర్ధనః. పురీమావా సయామాస దివం దేవ పతిర్యథా" ఇత్యుక్తత్వాత్॥

సాపురీ కీదృశీతిచేత్ "ఆయతా దశచద్వేచయో జనాని మహాపురీ. శ్రీ మతీత్రీణి విస్తీర్ణా సువిభక్త మహాపథా" ఇత్యుక్తా" అస్యార్థః అవ్యక్తాద్యష్ట ప్రకృతీనాం ప్రత్యేక యోజనే $8 \times 12 \times 96$ షణ్ణవత్యాం గుణాయతా శరీర మిత్యర్థః। త్రీణివిస్తీర్ణా= విస్తీర్ణ వృత్తివిశిష్ట త్రిగుణాత్మికో దేహ ఇత్యర్థః సువిభక్త మహాపథా ద్విసప్తతి సహస్రనాడీ ద్వారాణ్యన్తరా సువిభక్త దశేంద్రియ ప్రధాన నాడీమార్గ విశిష్ట ఇత్యర్థః మనునా మానవేంద్రే ణేత్యతాపి, మననశీలేన జీవేన స్వకర్మఫలేన స్వయంనిర్మిత దేహోవర్తత ఇత్యర్థః॥

ఏతన్న గరీస్థ రాజసౌధస్య పంచకక్ష్యా న్వస్తీతి రామా
యణా దవగమ్యతే "త ఏవ అన్నమయాది పంచకోశా ఇతి
జ్ఞేయం" ((1) అన్నభక్షణో ద్భూత రేతో జనితః, అన్నే నైవ వర్ధ
మానః కరచరణాద్యవయవ సహితః పరిదృశ్యమాన స్థూలదేహ
ఏవ అన్నమయకోశః॥ (2) కర్మేంద్రియ పంచప్రాణ యుత ఏవ
ప్రాణమయకోశః। (3) జ్ఞానేంద్రియ పంచక మనశ్చిత్తాత్మక
ఏవ మనోమయకోశః. (4) శబ్దాది పంచక బుద్ధియుత ఏవ విజ్ఞా
నమయకోశః। సుఖదుఃఖ యుత జగదుత్పత్తి ముఖ కారణా జ్ఞాన
యుతాఽనాద్య జ్ఞానమయ ఏవ ఆనన్దమయకోశః॥)

"తాంతురాజా దశరథః మహారాష్ట్ర వివర్ధనః, పురీ
మావాసయామాస దివం దేవ పతిర్యథా." దశరథ ఇత్యత్ర దశ
రథ ఇతి శబ్దద్వయ సామర్థ్యాత్ "ఆత్మానం రథినం విద్ధి శరీరం
రథమేవతు। బుద్ధింతు సారథిం విద్ధి మనః ప్రగ్రహమేవచ। ఇంద్రి
యాణి హయానాహు ర్విషయాం స్తేషు గోచరాన్" ఇత్యుక్త
శ్రుత్యను సారేణ దశసంఖ్యాకై రశ్వై ర్విశిష్టో రథఇవ దశసం
ఖ్యాకై రింద్రియై రశ్వస్థానీయై రుపేతో రథః శరీరం యస్యస
ఇతి దశరథః శాకపార్థి వాదిత్వా న్మధ్యమ పదలోపీసమాసః।
తాదృశ రథ విశిష్టః శరీరవాన్ జీవ ఇత్యర్థః। యద్వా దశసు చై
వేంద్రియేష్వ ప్రతిహత రథగతిరివ గమనా గమన సమర్థః దశ
రథః॥ రథనామక శరీరాభిమానీ వివేక ఇత్యర్థః। "దివం దేవ పతి
ర్యథా కర్మ విశేషేణ స్వాయత్తీకృతవాన్ తథా కర్మ వశీ

భూత దేహే రాజేవ ఆవానయామాసేత్య స్వయః" తస్య దశరథస్య వశీకృతేన్ద్రియో వసిష్ఠః, జ్ఞాన వామ దేవశ్చ గురవ ఆస్తా తతో దశరథో ధర్మార్థీసన్ సత్వ సాత్వికగుణయుక్తని వృత్తిరూపిణీం (జ్ఞానశక్తి స్వరూపిణీం). కౌసల్యాం, సాత్విక రాజస గుణవృత్తిం భక్తి స్వరూపిణీం ఇచ్ఛాశక్తిం సుమిత్రాం, సాత్విక తామస గుణవృత్తిం ప్రవృత్తి స్వరూపిణీం, క్రియాశక్తిం కైక యీం, పాణిం జగ్రాహ. కౌసల్యా నామ; కుశల భావ ఏవ కౌస ల్యా,తస్మాత్పుణ్యా మిత్యర్థః సుమిత్రానామ సర్వభూతేషు మేద్యతి స్నిహ్యతీతి సుమిత్రః। సుమిత్ర శబ్దస్య స్త్రీత్వే సుమిత్రా। "ఞిమిదా స్నేహనే" ఇతిధాతుః। తస్మాదేవ సుమిత్రా, కైకేయీ కౌస ల్యయో రుభయో రపి ప్రియాభవతి సఖీ. కైకేయీ నామ- క-ఏక-ఈ, కం-సుఖం, ఏకం-ముఖ్యం కైకం-కైకమేతీతి కైక యీ, భోగాసక్తేత్యర్థః.

తతో దశరథః సాత్విక తామస వృత్తిరూపిణీం కైకే యీం ప్రణీయ, ఉపనిషదో విచచార. తతస్సాత్విక రాజస భావ రూప సుమిత్రాయా మనురక్త్యా తత్వవిచార నామక వేదాన్త శ్రవణమకరోత్. తతస్సాత్విక సాత్విక రూపిణ్యాం కౌసల్యాయా మనురక్తో బ్రహ్మ విచార మకరోత్,తతోఽజ్ఞాన పుత్రార్థీసన్ ఇహా ముత్ర ఫలభోగ విరాగం నామ ఋశ్యశృంగ మాశ్రిత్య సప్త తన్తుం నామ జ్ఞానభూమికా విశిష్టాత్మ విచారే కృతే; విజ్ఞాన పాయసమలభత. తతస్సాత్విక తామసాం శయోః కౌసల్యా

కైకయ్యో రర్థ మర్థ మాదాత్. ఉభేఽపి తే స్వార్ధార్ధాంశౌ రాజస వృత్తిరూపిణ్యై సుమిత్రాయై అదాతాం. తతస్తాసాం సాత్విక సాత్వికవృత్తి రూపిణ్యాం కౌసల్యాయాం శ్రీరామ బ్రహ్మ, సాత్విక రాజస వృత్తిరూపిణ్యాం సుమిత్రాయాం శ్రవణ నామక భక్తిరూప లక్ష్మణః, తత్రైవ శ్రవణ సాధక వేదవిద్యా నామక శత్రుఘ్నశ్చ, సాత్విక తామస వృత్తిరూపిణ్యాం కైకేయ్యాం కర్మయోగ నామక భరతశ్చ, చత్వారో జ్ఞానపుత్రాః ప్రాదురాసన్, ఏతేషాం చతుర్ణామ ప్యంగాంగి భావేన భేద సత్వే ప్యైక్య మేమేతి జ్ఞేయమ్.

శ్రీరామ బ్రహ్మహి; జీవకర్మ వశాత్తేషాం తేషా మనేకథా ప్రతిస్ఫురతి, తథాపి తత్వతోవికార రహితస్స్వాత్మారామస్సన్ ప్రకాశతేస్మ. అనుజా స్త మనుసరన్తి స్మ. తతస్తేషాం సత్కార్య దీక్షే వోపనయనం, స్వాత్మ నిరీక్షణమేవ విద్యాభ్యాస శ్చాసీత్. తదను విశ్వామిత్రోఽపరోక్ష జ్ఞానరూప శ్రీరామం, భక్తి నామక లక్ష్మణం చో పాసితుం అభ్యాజగామ. విశ్వామిత్రో నామ, విశ్వశబ్దస్య మిత్రశబ్దే పరే "మిత్రే చర్షౌ" విత్యనేన విశ్వ శబ్దస్యా కారస్యదీర్ఘః. "తస్యాం విశ్వం మిత్ర మాసీద్య దిదంకించ। తస్మా ద్విశ్వామిత్ర ఇత్యాచక్షతే" ఇతిశ్రుత్యా, శ్లో॥ "విశ్వే దేవాశ్చమే మిత్రం మిత్రమస్మిగవాం తథా। విశ్వామిత్ర ఇతిఖ్యాతం" ఇతి భారతే. అనుశాసనిక పర్వణి ౧౪౭ అధ్యాయేచ విశ్వామిత్రోక్త స్వనామ నిర్వచ

నేనచ "సమే దేవాస్స్వస్య మిత్రాణీతి, ఇంద్రియాణాం ప్రపంచస్య స్వయం మిత్ర మితివచనేనచ" కశ్చిద్బ్రహ్మవేత్తేత్యర్థః. సచా పరోక్ష జ్ఞానభక్తి ఆశ్రిత్యా లంబన ప్రతీకేనా మబలాతి బలవిద్యే, తదాయత్తీ కృత్య అపరోక్ష జ్ఞానవిచారం కృత్వా బ్రహ్మజ్ఞాన ప్రతిబన్ధక రూప తాటకాఖ్య ఆవరణ తమోరూప మన్దబుద్ధిం, అశ్రద్ధా దురాచార రూప నిద్రాలస్యే నామ మారీచ సుబాహూ, అపసారయామాస. తతోభక్తి జ్ఞానయుత విశ్వామిత్రాఖ్యః జీవన్ముక్తి నామక విదేహ నగరీం గచ్ఛన్ చిజ్జడ వివేక నామిక అహల్యా శాపవిమోచనం, హృదయగ్రన్థి నామక ధనుర్భంగం రామ బ్రహ్మణా కారయిత్వా, సర్వేంద్రియ శాన్తిం సీతాం జనకస్య దుహితరం గ్రాహయామాస, తథైవ విషయ నివృత్తిరూప వినయాఖ్యా మూర్మిళాం భక్తిరూప లక్ష్మణః, శ్రద్ధానామక మాండవీ నామ్నీం కర్మయోగాఖ్యో భరతః, గురు శుశ్రూషారూపాం శ్రుతకీర్తిం వేద విద్యాఖ్య శత్రుఘ్నశ్చ, పరిణయం చక్రుః. తతో బ్రహ్మవిద్యాయుతో దశరథోఽయోధ్యా నామక శరీరం గచ్ఛన్ సాత్వికాహంకారాఖ్య పరశురామస్య అర్చిరాది ధూమాది సోపాన మార్గం నాశయిత్వా శాంతి సీతా సమేతా పరోక్ష జ్ఞాననామక శ్రీరామచంద్రేణ సహితః అయోధ్యా నామక పుణ్యశరీరే సుఖమువాస, ఏతావత్పర్యంతం విద్యమానో బ్రహ్మవిచారః శ్రీరామాయణే బాల కాండ కథా జ్ఞాపయతి.

నను తర్హి భవన్మతానుసారేణా విద్యా వినాశ పూర్వ
కాత్మ ప్రాప్త్యర్థ ముపదిష్ట శ్రీరామాయణ గ్రన్థేఽన్యాపదేశ
ముఖేన అధ్యాత్మోపదేశః కిమర్థం కృతః। సాక్షాత్, కింనకృత
ఇతిచే దుచ్యతే. యదుక్తమితిహాస సముచ్చయే, తదేవ సమా
ధానమితి, తథాహి "సర్వేషా మపిజీవానా మవిద్యా వశాద్వై
షయిక మేవ సుఖం పరమార్థమభిమన్య మానత్వా త్సాక్షా
త్తత్త్వ ముపదిష్టమపి నతేషాం సుప్రతిష్ఠితత్వ మితి, మనీషయా
ప్రత్యక్షాను భూతగర్భ జన్మ జరా మరణాది సంసార మనువ
ర్ణ్య తత్రైవ దోషోద్ఘాటన ద్వారా హేయతా బుద్ధి ముత్పాద్య
తిస్మత్యే, ధ్వనిరూపేణ తత్త్వే ఉపదిష్టే సతి; తేషాం సుప్రతిష్ఠితం
భవతీత్యాశయేన శ్రీమద్బాదరాయణ అగస్త్య వాల్మీక్యాది
బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠై రేవం పరోక్షతయాతత్త్వ మేవ ప్రపంచిత" మి
త్యుక్తం తత్ర. అపిచ "లంకాశరీరపరా, విభీషణోబుద్ధిః ఇంద్ర
జిన్ముఖా రాగద్వేషాదయః" ఇత్యాదినా శ్రీగోవిందరాజై నవ్యా
ఖ్యాతత్వాత్, బహువ్యాఖ్యాతృభి రేవమేవ వ్యాఖ్యా తత్వా
త్సర్వమత సంప్రదాయసిద్ధమేవం విధ ఆధ్యాత్మికార్థ కల్పనమితి
సర్వ మనవద్యం.

ఇతి శ్రీరామాయణ సంప్రదాయార్థ స్సమాప్తః.

అథ శ్రీరామ కథావిషయిక సంశయ విచ్ఛేదః.

అథ మాయా మానుషస్య శ్రీరామచంద్రస్య లీలావిష యిక సంశయవిచ్ఛేదః యథామతి యథాశాస్త్రం క్రియతే।

శ్లో॥ నారాయణం నమస్కృత్య నరంచైవ నరోత్తమం,
దేవీం సరస్వతీంచైవ తతోజయము దీరయేత్.
"జయతి రఘువంశతిలకః కౌసల్యా హృదయనందనో రామః,
దశవదన నిధనకారీ దాశరథిః పుండరీకాక్షః."
కాకపక్ష ధరం దేవం వనమాలా విభూషితం,
శ్రీరామం బాలకంధ్యాయే బాలకాండే జయాభిధే.

శ్రీరామాయణ గ్రన్థస్యాస్య జయబద్దేన వ్యవహారోఽస్తి తథాహి శ్లో॥ అష్టాదశ పురాణాని రామస్య చరితం తథా, కార్ష్ణం వేదగ పంచమశ్చ యం మహాభారతం విదుః. జయేతినా మ్నాత్వేతాంస్తు ప్రవదన్తి మనీషిణః, ఇతి, భవిష్యత్పురాణవ చనాత్. "శ్లో॥చతుర్ణాం పురుషార్థానా మపి హేతౌజయోమతః "ఇతికోశవచనబలాత్, ॥శ్రు॥ శ్రీరామేతిపదంచోక్త్వా జయరామ పదం తతః। జయద్వయం వదేత్ప్రాజ్ఞ రామేతి మంత్రరాజకః, త్రయోదశార్ణ" ఇతి, రామరహ స్యోపనిషది ప్రతిపాదిత మంత్ర లింగాచ్చ, జయోనామరామాయణం, జయ రామచంద్రమూర్తి ర్నామ రామాయణే ప్రతిపాదిత పరమాత్మా. తస్మా జ్జయ

నామక రామాయణస్య పూర్ణతయా జ్ఞానాయ కో నాశక్తః? సముద్రే శుక్తికా నేతా, నిశ్వసితుమశక్తస్సన్ బహిరాగచ్ఛతి, ఏతావతా తత్ర సముద్రే శుక్తికా న సంతీతి వక్తుం నశక్యతే, శ్లో॥ "ఇషుః క్షయా న్నివర్తేత। నాన్తరిక్ష క్షితి క్షయాత్। మతి క్షయాన్నివర్తంతే నరాఘవ గుణ క్షయాత్" ఇతి న్యాయేన యథాశక్తి మృశ్యతే.

తత్రాదౌ శ్రీరామచంద్రస్య జననకాల నిర్ణయః।

ప్రారిప్సిత గ్రంథేస్మిన్ త్రయోవిషయా విమర్శనీయాః (1) శ్రీరామచంద్రస్య జననకాలః కదా? (2) వాల్మీక్యాది రామాయణోక్త శ్రీరామవతార కాలికగ్రహ నక్షత్ర తిథ్యాది యోగః లోకే సంభవిషతివా? (3) పురాణేషు ఆర్ష రామాయణేషుచ భిన్న భిన్నతయా శ్రీరామావతార కాల, లీలా విశేషాదీనాంవర్ణనే కిం నిమిత్తం॥ ఇతి.

తత్రాద్యో రామావతార కాల నిర్ణయః క్రియతె, అస్మిన్ విషయే బహవో మత భేదాస్సన్తి. తత్రకే చిత్ప్రాచీన ఆర్షసంప్రదాయాచార నిరతాః శ్రుతి స్మృత్యుక్త శబ్దమాత్రైక ప్రమాణాః శిష్టాః శ్రోత్రియా స్స్వేచ్ఛావిహీనాః శాస్త్రభీరవః

ఏవమామనన్తి. "ప్రతికల్పం శ్రీరామావతారో భవిష్యతీతి, ఏతాదృశ కల్పాః త్రింశత్ ఇతి, ఏత ఏవ బ్రహ్మమానేన తిథిరూపాః, తేషుత్రిం శత్కల్పేషు శ్వేత వరాహాఖ్య విధిదైనిక ప్రథమ కల్పే వైవస్వతాఖ్య (శ్రాద్ధదేవ) సప్తమే మన్వంతరే చతుర్వింశతితమ మహాయుగాన్తర్గత త్రేతాయా మన్తిమేభాగే, త్రేతా ద్వాపర సంధికాలే, విలంబినామ సంవత్సరే, పంచోచ్చ గ్రహయుక్త పునర్వసూ నక్షత్ర ఘటిత కర్కాటకలగ్నే, చైత్రశుక్ల నవమ్యాం, మధ్యాహ్నే మేషమాసే, శ్రీరామావతార కాల ఇతి." తదయుక్త మేవేతివక్తవ్యం. యతఃకృత యుగాదితో ద్వాపరాంతం వ్యాసాధికార ఏకైకస్య మహాత్మనో భవతీతి పురాణాదిష్వ వగమ్యతే. కదాచిద్ద్వా పరేపి సంభవతీతి జ్ఞాయతే. కలియుగేతు నకస్యాప్రివ్యాసాధికారః. యతఃకలౌ సర్వేఽపి వ్యాసాఏవ. వ్యాసా ఇత్యహంకారితాత్సర్వేషాం. ఏవం ప్రతిమన్వన్తర మేకసప్తతి సంఖ్యాకా వ్యాసాభవన్తీతి, ఏతాదృశ మన్వన్తరేషు షట్సు వ్యతీతేషు వర్తమానే వైవస్వతమన్వన్తరే చతుర్వింశతితమ త్రేతయుగే శ్రీవాల్మీకి మహర్షే ర్వేదవ్యాసత్వం సంపన్నమితి చజ్ఞాయతే. తత్కర్తృకత్వా దేవ వేదత్వం రామాయణస్య. యదావాల్మీకవ్యవతార స్తదైవ శ్రీరామావతారః యదా శ్రీరామావతార స్తదానీమేవ రామాయణస్యావతారశ్చేతి నతత్ర ద్వాపరః. వాల్మీకవ్యవతార కాలస్తు విష్ణుపురాణే తృతీయాంశే తృతీయాధ్యాయే ౧౧ శ్లోకాదా

రభ్య ౨౦ శ్లోక పర్యన్తం క్రమశః ప్రతిమహాయుగస్య ప్రత్యేక వేదవ్యాస స్మరణాత్ జ్ఞాయతే॥ తథాహిపరాశరః "శ్లో॥ షడే తేమనవోఽతీతాః సాంప్రతంతు రవేస్సుతః। వైవస్వతోఽయం తస్యైత త్సప్తమం వర్తతేన్తరం॥ ౭౦॥ అస్మిన్ మన్వంతరే పూర్వం వర్తమానే మహాన్విభుః। ద్వాపరే ప్రథమోవ్యాసః మనుః స్వాయంభువోమతః॥ ౭౧॥ ఇత్యారభ్య ద్వావింశతి వ్యాసాన్నామతో నిర్దిశ్య, తతః శ్లో॥ తృణబిన్దు స్త్రయోవింశే వాల్మీకిస్తు పరంస్మృతః, ఇతి, పునశ్చ తత్రైవ ప్రదేశాన్తరే। త్రయోవింశతి తమవ్యాసనామ నిర్దేశావసరే" తృణబిన్దు రితి స్మృతః। (23) ఋక్షోభూద్భార్గవ స్తస్మాత్ వాల్మీకిర్యోఽభి ధీయతే (24) తస్మాదస్మత్పితాశక్తిః వ్యాస (25) స్తస్మాదహంమునే (26) జాతుకర్ణో భవన్మత్తః (27) కృష్ణద్వైపాయన స్తతః."(28) ఇత్యష్టావింశతి పర్యంతముక్త్వా, భవిష్యదశ్వత్థా మాది వ్యాసానాం నామాన్యపినిర్దిష్టాని, తథైవ వాయుపురాణే పూర్వార్థే త్రయోవింశాధ్యాయే 100 శ్లోక మారభ్య అధ్యాయసమాప్త్యేవమేవ ప్రతిపాదితం, కూర్మపురాణేఽపి పూర్వభాగేచత్వారింశాధ్యాయే, పురాణాన్తరాదిష్వపి, వేదవ్యాసానాం పరిగణన ముపర్యుక్త రీత్యైవ పరిగణితం.

అతః వేదవ్యాసప్రోక్తత్వా దేవరామాయణస్య వేదత్వం, "వేదఃప్రాచేతసాదాసీత్సాక్షా ద్రామాయణాత్మనా। ఇతి స్మరణాత్. తథైవాద్యతన వేదవ్యాసభూత కృష్ణద్వైపాయనకృత

మహాభారతస్యాపి పంచమవేదత్వం." సభారతాః పంచవేదాః భారతః మంచమోవేదః ఇతిస్మృతేః" అత శ్రీవాల్మీకినో వేద వ్యాసాధికార కాలఏవ రామాయణ కరణమితి సిద్ధం. శ్రీరామ సమకాలఏవ, చతుర్వింశతి సహస్రరామాయణోత్పత్తిరి త్యనేకత్ర జ్ఞాయతే. శ్రీరామచంద్రావతారోపి చతుర్వింశతితమ త్రేతాయుగ ఏవా సేదితి జ్ఞాయతే. తథాహి హరివంశే హరివంశ పర్వణి, శ్లో॥ చత్వారింశే యుగేచాపి విశ్వామిత్ర పురస్సరః. ౧౨౫. రాజ్ఞో, దశరథస్యాథపుత్రః పద్మాయతేక్షణః, కృత్వాత్మానం మహా బాహుశ్చతుర్ధాప్రభురీశ్వరః ॥౧౨౬॥ లోకేరామ ఇతి ఖ్యాత స్తే జసాభాస్కరోపమః, ॥ఇతి. మత్స్యపురాణేఽపి ४७ అధ్యాయే. శ్లో॥ చతుర్వింశేయుగే రామో వసిష్ఠేన పురోధసా, సప్తమో రావణ స్యార్థేజజ్ఞే దశరథాత్మజః॥ ౨౫3॥ ఇతి. తథాచ బ్రహ్మాండపురాణే మధ్యమభాగే తృతీయే ఉపోద్ఘాతపాదే ८3 అధ్యాయే ౯౧ శ్లో॥ చతుర్వింశేయుగే రామోవసిష్ఠేన పురోఽ ధసా। సప్తమోరావణస్యార్థే జజ్ఞే దశరథాత్మజః॥ ౯౧। ఇతి. తథైవ వాయుపురాణే ఉత్తరార్థే నవమాధ్యాయే. శ్లో॥ రావణం కుంభకర్ణంచ కన్యాం శూర్పణఖాంతథా, విభీషణం చతుర్థం సా కైకస్య జనయత్సుతాన్ ॥४౧। నిసర్గాద్రావణః క్రూరో రావణో రావణస్తుసః। హిరణ్యకశిపు స్త్వాసీత్సరాజా పూర్వజన్మని ॥४౨॥ త్రేతాయుగే చతుర్వింశే రావణ స్తపసఃక్షయాత్॥ రామం దాశరథిం ప్రాప్య సగణః క్షయమీయివాన్ ॥४3॥ ఇతి॥ పునశ్చ

స్కాందే సప్తమే ప్రభాసఖండే ౧౧౧ అ॥ ధ్యాయే ॥శ్లో॥ చతు ర్వింశేయుగే రామో వసిష్ఠేన పురోధసా పురా రావణనాశా ర్థం జజ్ఞే దశరథాత్మజః ॥ఇతి॥

తాదృశత్రేతాయాంకదావా శ్రీరామావతార ఇత్యాశం కాయామన్తిమ యుగ సంధావితి కంఠోక్త్యా ప్రతిపాదితం, మహాభారతే శాంతిపర్వణి ౩౪౦ం అధ్యాయే. నారదం ప్రతి నారాయణవచనం ॥శ్లో॥ సంధ్యాంశే సమనుప్రాప్తే త్రేతా యాం ద్వాపరస్యచ, అహందాశరథీ రామోభవిష్యామి జగత్ప తిః ॥౭౫॥ ఇతి॥ తస్యనీలకంఠీయవ్యాఖ్యానే॥ సంధ్యాంశమిత్యే నేనైవ యుగాంతసంధ్యాయాసిద్ధే "త్రేతాయాం ద్వాపరస్య చేతి పునర్వచనమసందేహార్థం" తథాచ సూర్య సిద్ధాన్తే ౧ అధ్యాయే ౧౬ శ్లో॥ సన్ధిసంధ్యాంశసహితం విజ్ఞేయం తచ్చతుర్యు గం॥ ఇత్యస్య గూఢార్థ ప్రకాశికావ్యాఖ్యానస్తు" యుగచరణ స్యాద్యంతయోః క్రమేణ ప్రత్యేకం సంధ్యా సంధ్యాంశాభ్యాం యుక్తం తదేవ సంధ్యా సంధ్యాంశావంతర్గతౌనపృథగితి. తథాచ హోరానుభవదర్పణే ॥శ్లో॥ గాకిశంభుకథా తథానవకథా సృష్ట్యా దికోఽ మార్గణాః (71, 408. 67-14-523) సౌరస్యాద్ధి మహా యుగే వర (24) మిత్రేనైవస్వతాఖ్యేమనౌ॥ త్రేతాద్వాపర సంధికాలకలితే పశ్చాచ్ఛరాబ్దే గతే విష్ణుర్దాశరథిర్బభూవ భగ వాన్ రామాత్మనాభూతలే॥ ఇత్యుక్తం। తథాచాస్యార్థస్తు

"చతుర్వింశే మహాయుగే త్రింశతి సహస్త్రివర్షా వశిష్టాయాం త్రేతాయాం శ్రీరామో బభూవే"త్యుక్తం భవతి॥

శ్రీరామ సమకాల ఏవ వాల్మీకినా శ్రీమద్రామాయణం రచిత మిత్యస్మిన్ విషయే ప్రమాణవచనా న్యుదాహ్రియన్తే। తథాహి॥ విష్ణుధర్మోత్తరే ప్రథమఖండే మార్కండేయ వజ్ర సంవాదే ౭౪ అధ్యాయే శ్లో॥ త్రేతాయుగే చతుర్వింశే భృగు వంశోద్భవేనతు వాల్మీనావిరచితం స్వమేవ చ రితంశుభం॥ ౩౮ రామాఖ్యానం మహాపుణ్య శ్రోత్రూణాం విష్ణులోకదం ॥ఇతి।

పునశ్చ తస్మిన్నేవకల్పసాదృశ్యే ౮౧ అధ్యాయే ॥శ్లో॥ సప్తమస్య చతుర్వింశే రాజంస్త్రేతాయుగేతథా। యదా రామేణ సమరే సగణో రావణోహతః ॥ ౯౪॥ రామేణైవ తదా రాజన్ కుంభకర్ణోనిపాతితః రామస్యచరితం బద్ధం తదా వాల్మీకినాసుభం ॥ ౨౫॥ ఇతి॥

మత్స్యపురాణేఽపి ౧౨ అధ్యాయే ॥శ్లో॥ రావణాంత క రోజా రఘూణాంవంశవర్ధనః, వాల్మీకిర్యస్యచరితం చక్రేభార్గవ నందనః। ఇత్యుక్తత్వాత్, శ్రీరామసత్తాయామేవ వాల్మీకిమునే రాశ్రమ ఏవ సీతాత్యాగ,కుశలవోత్పత్తి-వర్ణనస్య సర్వత్రోపలం భాచ్చ, శ్రీరామకృత యజ్ఞసమయ ఏవ, వాల్మీకీ రామాయణం కృత్వా కుశలవ ముఖేన గాయయామాసేతి, "ప్రాప్తరాజ్యస్య రామస్య వాల్మీకిర్భగవాన్ ఋషిః। చకార చరితం కృత్స్నం విచిత్ర పదమాత్మవాన్॥ ఇతిచ, వాల్మీకి రామాయణ ఏవోక్త

త్వాచ్చ,వాల్మీకేః వ్యాసాధికార ప్రాప్తికాలికత్వైవ స్వతమన్వంత రాంతర్గత చతుర్వింశతి తమత్రేతాంతసంధ్యాయామేవ,శ్రీరామా వతార ఇతి,తదైవ రామాయణం వాల్మీకినా విరచితమితి, పూర్వో క్తం సర్వమపిసమంజసంభవతి. ఏతద్వర్తమానాష్టా వింశతి తమ కలియుగా త్పూర్వం తత్త్రేతాంతస్య చ మధ్యే 1=81 4=4 000 సంవత్సరావర్తన్తే॥ ఇతి, తత్పూర్వాం త్రింశతి సహస్ర వర్షా అవ. శిష్టాః,ఇతి చోక్తత్వా దేతత్కలియుగా త్పూర్వం 1-81-47-000 వత్సరేభ్యః పూర్వం, శ్రీరామావతారకాల ఇతిచజ్ఞాయతే॥

అన్యచ్చ కాలప్రకాశికాయాం॥ శ్లో॥ ప్రమాది ఖర శోభ కృద్రాక్షసప్రభవేషుచ, ధనుర్గురుః, ప్రమాద్యాదివర్షాణాంతు యథా క్రమం. కుంభకర్కి ధనుర్మేషకన్యారాశి శనిః క్రమాత్, ఇతి శ్లోకార్థానుసారేణ శ్రీరామావతార సమయే కర్కటరా శౌగురోః స్థితత్వా కర్కటకస్య ధనూరాశేరష్టమరాశిత్వేన గురు ప్రవిష్ట ఖరసంవత్సరా దష్టమ విలంబి నామక సంవత్సర ఏవ శ్రీరామావతార కాల ఇతిచ నిశ్చీయతే॥

ఏవమేవ శనిచార రీత్యాపి విచార్యమాణే, విలంబివత్సర ఇత్యేవసిద్ధ్యతి శ్రీమద్వాల్మీకి రామాయణే "చైత్రేనావమికే తిథౌ" ఇతి, బాలకాండ ౧౮ సర్గస్థ అష్టమశ్లోకేన నవమీ సంబన్ధి న్యాం, తిథౌ శ్రీరామావతార ఇతి సిద్ధ్యతి. నవమ్యా మిత్యత్ర అష్టమ్యామిత్యర్థః నతు నవమ్యాం. నావమికే ఇత్యత్ర

వినయా దిత్వాత్ "సంబన్ధార్థే ఠక్ ప్రత్యయః" స్వార్థికస్య ఠక్ ప్రత్యయస్యానర్థక్యా దసంభవాచ్చ, "చైత్రే తు నవమీతిథౌ॥ ఇతిఛందో విపర్యయా భావవశ్లోకపాదేసిద్ధే "నావమికేతిథౌ" విత్యుక్తత్వాన్నవమీ సంబాధాష్టమీ తిథావేవ శ్రీరామజనన మిత్యూహ్యామ్। నాపిదశమీ, దృగ్గణితరీత్యా నవమ్యామేవ పునర్వసూ నక్షత్రాలాభే కిముతదశమ్యాం. తత్ప్రుతరామ సంగతం॥

ననుసూర్యోదయ కాలస్థ తిథేరేవ సంకల్ప వ్యవహారము ఖ్యత్వం। అనన్తర ప్రారబ్ధస్యతిథే స్తస్మిన్దివసే నాపి వ్యవహారః అతోనవ మీసంబద్ధత్వ వచన మయుక్తమితిచేన్న. ఇదానీ న్తన నావన దివసారంభస్య సూర్యోదయకాలస్య, ముఖ్యం. కదాచి దస్తమయకాలస్యచ ముఖ్యత్వ మవర్తత. తథాచ ఐతరేయ బ్రాహ్మణే" "యాంపర్య స్తమియాదభ్యు దయాద్వా సాతిథిః ఇతి. అనేనయాం తిథి ముపలక్ష్య సూర్యో స్తమియా త్తథాభ్యుద యాద్వా సాతిథి స్సార్వదైనికీత్యుక్తం భవతి॥ మధ్యకాల ప్రాప్తాయా స్తిథే శ్శాస్త్రీయత్వేన పరిగణనా భావాత్। యథా సంభవ పఞ్చాంగీకారే ఽ నాచారా దశాస్త్రీయత్వా చ్చ। పర్య స్తమయాభ్యుదయస్థ తిథ్యోర్వి కల్పఏవాశ్రయణీయః. తథాసతి అద్యతనకాలే, యస్యాంతిథ్యాం సూర్యః పర్యభ్యుదయాత్సాతిథి స్సార్వదైనికీతి పక్షఆశ్రితః। కదాచిద్యస్యాంతిథ్యాం సూర్యః పర్యస్తమియాత్సాతిథి స్సార్వదైనికీతి పక్ష ఆశ్రితోఽభూత్

ఉభయ థాపి శుశ్రుత్యుక్తత్వాత్తదపి ప్రమాణమేవ. సూర్యాస్త మయకాలీన తిథిరేవ సార్వదైవకీతిపక్షఏవ తచ్ఛ్రీరామచన్ద్ర జనన కాలేఽ భవదిత్యూహ్యాం అయమేవవిషయః రామాయణే ప్రదే శాన్తర వచనార్థ పర్యాలోచనయా ప్యవగమ్యతే.

తథాహ్యయోధ్యాకాండే ద్విషష్టితమసర్గే సూర్యాస్త మయాత్పూర్వం శ్రీరామచంద్రవనవాస వృత్తాంతం సుమన్త్రా చ్ఛ్రుత్వా, ఏవం బ్రవీతి కౌసల్యా. తథాహి ॥శ్లో॥ వనవాసా యరామస్య పంచరాత్రోఽద్యగణ్యతే. యశ్శోకహత హర్షా యాః పంచవర్ష సమోపమః ॥౧౭॥ ఏవంహిశకథ యన్త్యాస్తు కౌసల్యాయాశ్శుభం వచః। మందరశ్మిర భూత్సూర్యో రజనీచా భ్య వర్తత ॥౧౯॥ తథాప్రసాదితో వాక్యై ర్దేవ్యా కౌసల్య యానృపః, శోకేనచ సమాకాన్తో నిద్రాయావశ మేవాగ ॥ ౨౦॥ ఇతిద్విషష్ఠి తమస్సర్గః. ప్రతిబుద్ధో ముహూర్తేన శోకోపహతచే తనః। అథరాజా దశరథస్సచిన్తా మభ్యపద్యత ॥౧॥ రామలక్ష్మణ యోశ్చైవ వివాసాద్వాసవోపమః, అవివేశోపసర్గస్థం తమసూ ర్యమివాసురం ॥ ౨ ॥ సభార్యే నిర్గతే రామే కౌసల్యాం కో సలేశ్వరః, వివక్షురసితా పాంగాం స్మృత్వా దుష్కృత మాత్మనః ॥ ౩ ॥ సరాజా రజనీంషష్ఠీం రామే ప్రవ్రాజితే వనం। కౌసల్యాం పుత్ర శోకార్తా మిదం వచన మబ్రవీత్ ॥" ఇత్యత్ర ప్రథమత స్సూర్యాస్తమయాత్పూర్వం సాయంకాలే పంచరాత్రోద్యగణ్య తే। ఇతి కౌసల్యయోక్తం సూర్యాస్తమయాదనన్తరంముహూ

త్రేఽతిక్రాన్తే షష్ఠీం రజనీమితి వచనాత్ తత్కాలే సాయం కాలఏవ సావన దివసారంభ ఇతి, సూచితం భవతి. ఏవమేవ శ్రీరామలక్ష్మణ సంవాదోఽపి తత్రైవదృశ్యతే. అత స్తదానీం సాయంకాల ఏవ సావనదివసారంభ ఇతి సుస్థం. అపిచయజ్ఞ స్యారంభోఽపి సాయంకాల ఏవేత్యామ్నాయతే. తైత్తిరీయకే వసతీవరీ గ్రహణే "వసతీవరీర్గృహ్ణాతి యజ్ఞోవైవసతీవరీర్యజ్ఞ మేవారభ్యగృహీత్వోపవసతి, యస్యాగృహీతా అభినిమ్రోచే దనారబ్ధోస్యయజ్ఞస్స్యాత్॥ ఇతి॥ ౬-౪-౧౧ ఏవమస్తమయ కాలే సావనతిథ్యుత్పత్తి దర్శనాత్తత్కాలిక తిథిరేవ సర్వజన వ్యవహారేత్యేతిసిద్ధా. అతఏవ నావమికీ తిథిరభూత్, సైవతిథి స్తస్మిన్ దినే సంకల్పాదిష్వనూద్యతే అత ఆసాయంవర్తమానా యామష్టమ్యాం నవమీతిథిత్వేన వ్యవహార ఇతి శృతిస్మృతి చోదన యాయుక్తఏవేతి సిద్ధ్యతి॥ యథాద్య అవమాదినే ఔద యిక తిథిత్వేనవ్యవహార స్తథా సాయంకాలారబ్ధతిథిరేవ తస్మిన్ సర్వస్మిన్నపిదినే వ్యవహృతేతి జ్ఞాయతే.

తథాచాస్మిన్ కాలేఽపి "ఉదయాదుదయం వారం ఇత్యుక్త్వా ఉదయకాలాదుదయ పర్యన్తంవారమితి వ్యవహారో దృశ్యతే, సావనమానస్య వారసంఖ్యావిషయత్వమితి విదితమేవ తథాపి "నవారదోషాః ప్రభవన్తి రాత్రౌ" ఇతి వచనస్య రాత్రి మారభ్య రాత్రిపర్యన్త సావన తిథిగణన పక్షంమనసి నిధా యోక్తమితి ద్యోత్యతే, అన్యచ్ఛేదానీమపి "రాత్రౌ త్రిభాగం

కృత్వాతు ద్వ్యాభాగౌ పూర్వవాసరే” ఇత్యపి సావన దినస్యైవై కల్పికోవ్యవహారశ్శి ష్టైస్సర్వై రప్యంగీక్రియతే, అన్యథాస్థూల సూక్ష్మవా స్తవాది పక్షత్రయానుసారేణనక్షత్ర గణనాయాం తిథినక్షత్ర సమాహారో గోనస్యాత్, వాస్తవ పక్షవన్నక్షత్ర ద్వితీయ పక్షగణనాంగీకారే అస్తమయతిథేఃముఖ్యత్వాంగీకారే వా నక్షతిః। తయోరాద్యస్థూల పక్షే నావమి కీతి శక్ ప్రత్యయః ఇతి వివేకః। శ్రీరామాయణ కర్తుర్వాల్మీకి మహర్షే ర్వ్యాసాధికార భూత చతుర్వింశతి తమ త్రేతాయాం తాదృశ ప్రచారస్స్యాత్। అతస్తస్మిన్ సమయే త్రేతాయుగేఽన్తిమ సంధ్యాయాం పూర్వోక్త లక్షణ లక్షిత సమయే శ్రీరామావతార ఇతి మన్తవ్యం.

అస్మిన్ విషయే స్మృతిపురాణాది ప్రతిపాదిత వచనా న్యుదాహ్రియన్తే. తథాహి- కాలమాధవీయే- ప్రతిపన్నిర్ణయాఖ్యే తృతీయ ప్రకరణే ప్రోతస్సంకల్పః॥ ఇత్యత్ర దేవలవచనం। శ్లో॥ యాంతిథిం సమను ప్రాప్యఅస్తంయాతి దివాకరః, సాతిథి స్సకలాగ్రాహ్యా దానాధ్యయన కర్మసు॥ ఇతి. దానాధ్యయన ఉపవాసాది నిఖిల దైవకర్మార్థ వివక్షయా కర్మస్వితి బహువచనం. స్కాన్దపురాణే॥ శ్లో॥ యాం తిథిం సమను ప్రాప్య యాత్యస్తం పద్మినీప్రియః సాతిథి స్తద్దినేప్రోక్తా త్రిముహూర్తా యదాభవేత్ ॥ఇతి॥ శివరహస్య సౌర పురాణయో

రపి "యస్యాం తిథావస్తమియాత్ సూర్యస్తు త్రిముహూర్తకైః
యాన దాన జపాదిభ్య స్తా మేవో పక్రమేత్తిథిం॥ ఇతి ప్రతిపాద
నాత్సర్వం చతురశ్రం॥

అపిచవిద్యావాచస్పతి విద్యారణ్య పంచాననేత్యాది బిరు
దాంకితాః శ్రీమాన్ విక్కిరాల రామచంద్రాచార్యాః రుధిరో
ద్గారి నామసంవత్సర పంచాగపీఠికాయాం "గ్రాహ్యపంచాగ
నిర్ణయః॥ ఇతి, న్యాసంప్రకటీచక్రుః తత్ర 23 పత్రే "అస్తమయ
కాలవ్యాప్తతిథి ముదయకాలవ్యాప్తతిథిత్వేన, పూర్ణిమా న్తమా
స మమా న్తమాసత్వేన, కృత్తికాది నక్షత్రగణనమశ్విన్యాదినా
గణనం చైకదా పరివర్తితం. తథైవవేదాంగ జ్యోతిష ప్రతిపాదిత
ధనిష్ఠాద్యుత్తరాయణా దీని విహాయ ఉత్తరాషాఢా ద్వితీయ
చరణ ప్రవేశ సమకాలిక మకరా ద్యుత్తరాయణారంభం, అషా
ఢ పుష్యమాస ప్రాప్తాధిక మాసాన్ విహాయ చైత్రాది సప్త
మాసాధిక మాసాంశ్చాంగీచక్రుః। తథాహి- బృహత్సం హితా
యాం శ్లో॥ "ఆశ్లేషార్ధా ద్దక్షిణ ముత్తరమయనం ధనిష్ఠాద్యం।
నూనం కదాచిదాసీ ద్యేనోక్తం పూర్వ శాస్త్రేషు ॥౧॥ సాంప్రత
మయనం సవితుః కర్కటకాద్యం మృగాదితశ్చాన్యత్" ॥ఇతి॥
ఏతేన పూర్వ స్థితిస్తాదృశీ, ఏతత్కాలః స్థితిరేతాదృశీతి, ప్రత్య
పాదయన్॥ ఇత్యస్తి. అతః పూర్వోక్తం స్పష్టంభవతిః చైత్రశుక్ల
నవమ్యాం పునర్వసూ నక్షత్రం సిద్ధాన్త గణితరీత్యా ప్రాయ

శోగత ప్రభవాది షష్టి సంవత్సరాణాం వింశతి వత్సరేష్వే వాగతం। తస్మాన్నవమ్యాం పునర్వసూ నక్షత్రం నభవతీతి న. కిన్తు మీనచైత్రఏవ తథా దర్శనాన్మేక్ష చైత్రేశుక్ల నమ్యాం శ్రీరామస్య జననకాల ఇత్యుక్తత్వాత్. శ్రీరామ జనన కాలాది తిథి నక్షత్రయోగః న సంభవతీతి కేషాంచన మతం తన్న.

వక్ష్యమాణ యారీత్యా త్రిషువత్సరేషు త్రివారమేవం విథయోగ సద్భావోవ మయాదృష్టః పంచాంగేషు కిముత మహాత్మనాం। ఏతాదృశయోగః కదా ఆగత ఇతివక్ష్యే॥ కథమితి చేత్। కల్యాదిగతాః॥ 4966 హూణశక గతాబ్ద- మాస దినాని విలోమేన, 15-4-1864॥ స్వస్తిశ్రీ శాలివాహన శకాబ్దాః॥ ౧౭౮౬ శ్రీ రక్తాక్షినామ సంవత్సర చైత్రశుక్ల ౯ భానువా। సర ఘటికా విఘటికాః 7-56 పునర్వసు ౧౦-౨౮ శూ ౫౮-౧౯ బా ౫-3౮ మేషమాస దినాని ౫। ఇతి. ఇదంపంచాంగం రాజాబొమ్మ దేవర నాగన్నా నాయుడుబహద్దుర్ జమీన్దార్ సంస్థాన సిద్ధాన్తిభిః మంగపల్లి నరసింహాచార్యైః హూణ సంవత్సర-మాస- దినాని విలోమేన 29-12-1683 కాలే పరిగణితంసత్, వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రిభిః మదిపురీస్థ ఆది సరస్వతీనిలయ, శారదానిలయ పరిచండ సూర్యాలోక సరస్వతీ విలాస ముద్రాక్షరశాలాసు ముద్రితమ్. ద్వితీయంన్తు;

పునః నిమ్మగడ్డ వేంకటనరసింహసిద్ధాన్తిభి ర్గణితం సత్

మద్రినగరస్థ విద్వన్మనోరంజనీ, సరస్వతీనిలయ, జ్ఞానసూర్యోదయ శ్రీరామ గుణదర్పణ ఆదిసరస్వతీ ముద్రణాలయేషు ముద్రితం సత్, హూణ 1867 సంవత్సరేజనవరినామక మాసే ప్రకటితమస్తి. తత్ర కల్యాది ౪౯౬౭ హూణశక 12-4-1867 సంవత్సరే. స్వస్తిశ్రీ శాలివాహన శకాబ్దాః- ౧౭౮౯ ప్రభవనామ సంవత్సర చైత్రశుక్ల ౮ శుక్రవాసర ఘటికా విఘటికాః ౧౦-౫౮ పునర్వసూ నక్షత్ర -ఘ- ౫౫-౩౯ ధృ ౫౨-౨౮ బ ౧౦-౫౮ మేషమాస దినాని ౧ ఇతి. తృతీయస్తు-

పునశ్చ కల్యాది ౫౦౩౦ హూణశకాబ్దాః 17-4-1929 సం చైత్ర శు ౮ బుధవార -ఘ- ౮-౧ పున ౩౬-౩౯ ధృ ౧౯-౧౭ బ ౮-౧౧ మేష భు ౦-౩౨ మేషమాస దినాని ౫ ఇతి.ఇదం పంచాగం సర్వత్ర లభ్యత ఏవ. దీవి హనుమంతాచార్యైః గుణితం బాపట్లవిజయ ముద్రాక్షరశాలాయాం ముద్రితం. ఏవం పంచాంగత్రయ మనామద్రాక్షం, అతః మేషమాసే చైత్రశుక్ల నవమీ పునర్వసూ యోగస్సిద్ధ్యత్యేవేతి శ్రీరామ భక్తా విదాం కుర్వన్తు ఇత్యలమతి విస్తరేణ.

నను భవతా వైవస్వత మన్వన్తరీయ చతుర్వింశతి తమ త్రేతాయుగాన్తి మసంధ్యాయా మేవ శ్రీరామావతార ఇతి యదుక్తం తన్నయుక్తం॥ యతః వాల్మీకి రామాయణ ఏవోత్తర కాండే అష్టావింశతి తమ త్రేతాయుగేఽన్తిమ సంధ్యాయాం శ్రీరామావతారః, రావణ ముక్తిశ్చ, ప్రత్యపాది. తథాహి

వాల్మీకి రామాయణోత్తరకాండే ౩౭ సర్గానన్తర అధికపాఠీయ తృతీయసర్గే రావణం ప్రతి సనత్కుమార వచనం ॥శ్లో॥ కృతే యుగే వ్యతీతేవై ముఖే త్రేతాయుగస్యతు। హితార్థం దేవ మర్త్యానాం భవితా నృపవిగ్రహః ॥౧౮॥ ఇక్ష్వాకూణాంచయో రాజా భావ్యో దశరథోభువి॥ తస్యసూనుర్మహాతేజా రామో నామ భవిష్యతి॥ ఇతి. పునశ్చ తత్రైవ పంచమసర్గే ఆంధ్రాక్షర ముద్రితగ్రన్థే రావణం ప్రతి నారదవచనే ౭౯ ॥శ్లో॥ అష్టా వింశే యుగేప్రాప్తే మనోరస్య వివస్వతః వైష్ణవీం మూర్తిమా విశ్య లోక మేనం ప్రవేక్ష్యతి॥ ఇతి చాస్తి."కథమితిచేన్న. అత్రత్య వ్యతీతే ఇత్యేతత్పదం కృతేయుగే ఇత్యనేనైవ నాన్వేతి। కిన్తు కృతే యుగే, త్రేతాముఖేచ వ్యతీతే" ఇత్యత్రాప్యన్వేతి. ఏవంచ త్రేతాయుగాద్య సంధ్యాయాం వ్యతీతాయా మన్తిమ సంధ్యా యా మిత్యర్థః, సర్వగ్రన్థ సమ్మతగ స్యాత్। "అష్టావింశే యుగే ప్రాప్తే ఇతి శ్లోకస్తు వ్యాఖ్యాన చతుష్టయ విశిష్ట నాగరా గ్రంక్షరథేషు నైవ దృశ్యతే। తత్ర తస్య సర్గస్య ౬౧ శ్లోకావ ర్తన్తే, ఆంధ్రాక్షర ముద్రితగ్రన్థేతు ౧౨౩ శ్లోకావర్తన్తే. తత్రైవ దృశ్యతేఽయం శ్లోకః. ఉత్తరకాండే ౩౭ సర్గానన్తరం ౫ సర్గాః అధికతయా పఠితాః। ఏతేషు అధిక పఠితేషు పంచమసర్గే ఏతే ౬౩ శ్లోకా అధికతయా పఠితాః. తథాపి సమాధీయతే. ఇయ మత్రత్యాకథా। శ్వేతద్వీపస్థయోషిద్భిః పరాభూతో రావణో నారదంబ్రూతే. శ్లో॥ కథంచ దృశ్యతే దేవః కథంచశ్రూయతే

భువి, కథంచ క్రీడత్తే లోకే ద్రష్టుంనాశక్యతే కథం ॥౬౭॥ కియ త్కాలే నవాబ్రహ్మన్ లోకోయం తపసామయా। శక్యః ప్రవే ష్టుం తద్బ్రూహి సర్వంహి విదితంతవ। ఇతిప్రశ్నః। అస్యోత్తర మిదం। నారదః॥ శ్లో॥ అష్టావింశే యుగేప్రాప్తే మనోరస్య వివ స్వతః। వైష్ణవీంమూర్తి మావిశ్యలోక మేనం ప్రవేక్ష్యసి। నాతః పరతరం శ్రోతుం మత్తోవై రాక్షసేశ్వర। ఉత్తిష్ఠ గచ్ఛ భద్రం తే ప్రాప్యసే గతి మీప్సితాం ॥౮౦॥ ఇతి. పునస్తత్రైవ బ్రహ్మ నారద సంవాదే రావణ ముక్తిః కదా। ఇతి ప్రస్తావే బ్రహ్మ ॥శ్లో॥ నారదం సంపరిష్వజ్య ప్రాహభూత భవిష్యవిత్ ॥౮౪॥ హిరణ్యకశిపుః పూర్వం బభూవైష నిశాచరః। సఏవచ పునస్తత్ర రాక్షసో భూన్మహాసురః। రాక్షసేన విధానేన సదా తద్భావభావితః॥ మానుషత్వ ముపాగమ్య లోకాన్ హన్తుం కృతోద్యమం। తృతీయంచ హతం తేన శ్వేతద్వీపం ప్రవేక్ష్యతి ॥౯౫॥ వైష్ణవంతేజ ఆవిశ్యయథోక్తం బ్రహ్మ వాదినా. ఇత్యాదిశ్లోకార్థ పర్యాలోచనయా నారదం ప్రతి అహం కదావిష్ణు సాయుజ్యం గచ్ఛేయమితి, రావణః ప్రపచ్ఛ. సోపి తం ప్రతి అష్టావింశే మహాయుగే తృతీయం మానుషం శిశుపాలరూప ముపగమ్య శ్రీకృష్ణేన హత శ్వేతద్వీపం ప్రవేక్ష్య సీత్యుక్తం భవతి. నతు ద్వితీయే స్మిన్ రాక్షస జన్మనీతితాత్పర్యం అతఏవ వాల్మీకిరామాయణే సుందరకాండే ౧౫ సర్గే. ౮ శ్లో॥ భృ శంనియుక్త సస్యాంచ॥ ఇత్యస్య శ్లోకస్య తిలకవ్యాఖ్యానే "అత

ఏవాస్య మరణోత్తరం చతుర్థచతుర్యుగ్యాం (అష్టావింశతి మహాయుగే) చేదిరాజకులేజన్మ చతుర్వింశతి చతుర్యుగ్యాం త్రేతాయాం శ్రీరామావతార ఇతి, అస్తి. అత శ్చతుర్వింశతి త్రేతాయుగ గాస్త్య సంధ్యాయామేవ శ్రీరామావతార ఇతిసిద్ధమ్.

ననుతర్హి అధ్యాత్మరామాయణే బాలకాండే వ్యాఖ్యావిశిష్ట నాగరాక్షర ముద్రితకోశే సప్తమసర్గే శ్రీరామం ప్రతి పరశురామవాక్యం ॥శ్లో॥ త్రేతాముఖే దాశరథిర్భూత్వా రామోఽహమవ్యయః। ఉత్పత్స్యే పరయాశక్త్యా తదాద్రక్ష్యసి మాంపునః" ఇత్యస్మిన్ శ్లోకార్థే విచారమాణే, త్రేతాముఖే శ్రీరామావతార ఇతి సిధ్యతి ఏవంచేత్కథం త్రేతాన్తే రామావతారో నిర్దిష్ట ఇచే, త్సఏవం ప్రష్టవ్యః అస్య శ్లోకస్య వ్యాఖ్యానమస్తివేతి। నైవేత్యేవ సబ్రూయాత్। పునశ్చ నాగరాక్షరైర్మూలమాత్రముద్రితే కోశే కిమస్తీతి దృష్టంవేతి సప్రష్టవ్యః। తత్రతు త్రేతాయుగే ఇత్యే వాస్థీతి సబ్రూయాత్, తస్యతదేవ। సమాధానమి త్యుక్త్వా పునర ప్యుచ్యతే। మూలముద్రిత కోశస్థ ఏవ సాధీయాన్ పాఠః॥ అతఏవ తత్రైవ సున్దరకాండే ప్రథమసర్గే హనూమన్తం ప్రతి లంకిణి వచనం। శ్లో॥ త్రేతాయుగే ధాశరథీ రామో నారాయణోఽవ్యయః॥ ఇతి. 48 పునశ్చ తత్రైవోత్తరకాండే॥ సవత్కుమారరావణసంవాదేసనత్కుమారవచనం॥ శ్లో॥ అథ వాదష్టుమిచ్ఛా[illegible]త్వం [illegible] త్రేతాయుగే సదే

వేశోభవితానృప విగ్రహః॥ 54॥ హితార్థందే వమర్త్యానామి క్ష్వాకూణాం కులేహరిః। రామోదాశరథి ర్భూత్వా మహాసత్వ పరాక్రమః॥ 55) ఇత్యత్రాపి త్రేతాయుగే ఇత్యేవపాఠస్సం గచ్ఛతే. తస్మాదేవం సుఖేన సమాధాతుం శక్యతే॥ భవిష్యత్పు రాణవచన స్యాప్యేతదేవ సమాధానం। ఏవంచే త్తత్రైవ హను మన్తం ప్రతి లంకిణీవచనే, శ్లో॥ పురాహంబ్రహ్మణా ప్రోక్తా హ్యష్టావింశతి పర్యయే, త్రేతాయుగే దాశరథీ రామో నారా యణోఽవ్యయః॥ ఇత్యత్ర అష్టావింశతితమ మహాయుగే శ్రీరా మావతార ఇత్యుపలభ్యతే। తత్రకథంవా సిద్ధాన్త ఇతిచేదుచ్యతే। అధ్యాత్మ రామాయణం బ్రహ్మాండా న్తర్గత మితిస్పష్టం. ఏత దేవపార్వతీ పరమేశ్వర సంవాదరూపం। ఏతస్యైవ వ్యాఖ్యాన మస్తి. తచ్చ మతి వర్మపుత్ర శ్రీరామ వర్మకృత సేతునామక వ్యాఖ్యానం, తన్మూలభూత బ్రహ్మాండపు రాణేతు శ్రీరామావ తార కాలనిర్ణయే మధ్యమభాగే తృతీయే ఉపోద్ఘాతపాదే 73 అధ్యాయే, శ్లో॥ చతుర్వింశేయుగే రామో వసిష్ఠేన పురోధసా। సప్తమో రావణస్యార్థే జజ్ఞే దశరథాత్మజః। ఇతి ప్రతిపాది తమస్తి॥ తథా చైకస్మిన్నేవ గ్రన్థే పూర్వోత్తర విరోధః కథం సంగచ్ఛతే? అతఏవ తద్వ్యాఖ్యాతా ప్యేవం సమాధత్త, తథా హి॥ అష్టావింశతి పర్యయః॥ ఇత్యత్రయద్యప్యన్యత్ర చతుర్వింశతి తమే పర్యాయే శ్రీరామావతార ఇతి, అష్టావింశతి పర్యాయే కృష్ణావతార ఇత్యుక్తం. తథాపికల్పాంతర పరతయా విరోధపరి

హార ఇతి సమాధీర్థే! ఏతదేవసమాధాన మితి వయమపిబ్రూమః.
అన్యోఽస్తి విశ్వామిత్ర కృత మధ్యాత్మరామాయణాఖ్యో
గ్రన్థః. తత్రత్రేతావ దస్మిన్నేవ ఘట్టే, లంకాయావచనం ॥శ్లో॥
పురాహం బ్రహ్మణాప్రోక్తా చతుర్వింశతి పర్యయే, ఇత్యుక్త
త్వాత్సర్వ మనవద్యం భవతి।

నను శ్రీరంగ మాహాత్మ్యేఽష్ట మాధ్యాయే పంచమ
శ్లోకే త్రేతాయాం శ్రీరామవతార ఇత్యస్తి॥ శ్లో॥తద్వంశ్యై రపి
భూపాలై శ్చతుర్యుగ చతుష్టయం। అర్చితో భగవాన్ రంగీ భక్తి
శ్రద్ధా పురస్సరం ॥౭॥ త్రేతాయుగే పంచమేతు రాజా దశరథో
నృపః। పుత్రార్థం హయమేధేన యష్టుం సముపచక్రమే ॥౮॥
ఇత్యాదినా। అత్ర కేచనై తస్యాపి కల్పాంతరోక్తిత్వం మంగీ
కృత్య ప్రామాణ్యం నిర్ధారయాం చక్రుః॥ తన్న। జన్మకాల
వ్యతిరిక్త శ్రీరామాయణోక్త శ్రీరామ చరితస్య సమాన
రూపేణ పరిదృశ్య మానత్వాత్, అధ్యాత్మరామాయణ వచ్ఛ్రీ
రంగ మాహాత్మ్యస్యాపి బ్రహ్మాండ పురాణా న్తర్గతత్వాచ్చ. తర్హి
కథం పంచమ త్రేతాయామిత్యత్ర సమాధీయత ఇతిచే దుచ్యతే॥
ఇదంరంగ విమానం వైవస్వత మన్వన్తరే ఏకోన వింశతి చతు
ర్యుగ పర్యంతం మన్విక్ష్వాకో రధికారేఽర్చి తమాసీత్।
తదను "తద్వంశ్యైరపి భూపాలై శ్చతుర్యుగ చతుష్టయం। అర్చి
తో భగవాన్ రంగీ భక్తిశ్రద్ధా పురస్సరం॥ ఇతివచనేన చతుశ్చ

తుర్యుగ పర్యంత మిక్ష్వాకు వంశీయానా మేవాధికారేఽర్చితమాసీత్. ఇత్యుక్త్వా తదను సోఽధికారః విభీషణాయత్త ఇతి వివక్షుః "త్రేతాయుగే పంచమేతు రాజా దశరథోన్నృపః పుత్రార్థం హయమేధేన యష్టుంస ముపచక్రమే।" ఇత్యారభ్య శ్రీరామచంద్ర చరితం సంపూర్ణతయా ప్రతిపాద్య తదా్రమ చంద్రాద్విభీషణః శ్రీరంగ విమానం ప్రాపత. ఇతి తాత్పర్యకరణే సర్వశాస్త్రాణాం బ్రహ్మాండ పురాణ వచనానాంచ పరస్పర సమన్వయోభవతి। ఇతి శం॥

ఏవం శ్రీరామచంద్ర జననకాలం నిర్ణీయ వాల్మీక్యాది రామాయణాద్యుక్త గ్రహనక్షత్రాది యోగ స్సముచిత ఏవేతి ప్రతిపాదయామః॥

(2) అథ వాల్మీక్యాది రామాయణోక్త శ్రీరామావతార కాలోక్త గ్రహనక్షత్ర తిథ్యాదియోగ స్సముచితోవా? ఇత్యస్య ప్రశ్నస్య సమాధానం బ్రూమః.

శ్రీరామజననే సిద్ధాన్తినాం సందేహః కీదృశః ఇతిచేత్ శుక్లనవమ్యాం సూర్యే ఉచ్చస్థశ్చేత్ మేషమాసః ప్రారబ్ధస్స్యాత్, తస్మాత్ వత్సరారంభ ప్రతిపద్యేవ అశ్వినీ నక్షత్రస్స్యాత్, పూర్ణిమాయాం, చిత్రానక్షత్రం భవతి. తస్మాత్ అశ్వినీనక్షత్రమారభ్య పునర్వసూ నక్షత్ర పర్యంతం గణనాయాం కృతాయాం సప్తసంఖ్యాభవతి. అనయో ర్ద్వయోరపి ద్వే అంతరే

భవతః। ఏవంచ అష్టమీా తిథిప్రాప్తి రేవ దుశ్శకా భవతి. కథం పునర్వసూ నక్షత్రం నవమ్యాం భవతీతి తేషాం సంశయః తస్మాద్వాల్మీకి భ్రాన్తచిత్తోఽభూదితి చ కేచన, అసందర్భ మువాచేతి కేచన, ప్రక్షిప్తః పాఠ ఇతి కేచన, మన్యన్తే. ఏతస్య ప్రశ్నస్య సమాధానాయ "అధికమాస పూర్వ చైత్రమితి, అధిక చైత్రమితివా ఉచ్యేత యది పూర్వాభాద్ర నక్షత్రాన్తి మేవా ఉత్తరాభాద్ర ప్రారంభేవా అమావాస్యాన్తే సూర్యాచంద్ర మసోరేకత్ర వృత్తిత్వాత్ తదారభ్య గణనాయాం కృతాయాం నవమ్యాం పునర్వసూ నక్షత్రం భవతీతి వదన్తి" తన్మందం. తథా సతి తిథినక్షత్ర సమాయోగో భవేదపి సూర్యస్యోచ్చ రాశి భూతమేష స్థితిర్న స్యాత్। తస్మాత్కేచన రాహోరుచ్చ ఇతి, కేతోరుచ్చ ఇతిచ వదన్తి. కుత ఇతిచేచ్చంద్రస్య కర్కాటకరాశి స్థితి రేవేత్యుక్తత్వాత్తస్య ఉచ్చ స్థితిర్నస్యాత్। బుధసూర్య ష్యోభయ పార్శ్వయోరి స్థితస్యాత్। తస్మాత్ పంచషట్ రాశీనాం దూరత స్థితి రేవయుక్తా। తస్యోచ్చ స్థితిర్నస్యాత్। తస్మాత్ రాహోః కేతోర్వాప్యుచ్చ స్థితి రుచ్యేత చేత్ సూర్యస్య ఉచ్చ స్థితిర్నస్యా దప్యేవం పంచోచ్చరాశి స్థితిర్యుక్తైవేతి తేషా మాశయః. తత్తుచ్ఛం. మేషఏవ సూర్యోఽవర్తతేతి రామాయ ణేషు తత్తద్వ్యాఖ్యానేషుచ పరిదృశ్య మానత్వాత త్కథం నిరాక్రియతే? అపిచ రాహు కేత్వో ర్వృషవృశ్చికే ఉచ్చావితి

కేషాం చిన్మతం. నతు సార్వజనీనం। తస్యాప్య వ్యవస్థాస్స్యాత్, రాహుకేత్వోః, మేష తులారాశీ ఇతి కేచన మిథున ధనుషీతి కేచన సింహకుంభే ఇతి కేచనలోకే వక్ష్యమాణత్వాత్।

పునశ్చ రాహోరేవ ఉచ్చస్థితిః కథం రాహోరుచ్చస్థితౌ కేతో రప్యుచ్చ స్థితిః వక్తవ్యైవస్యాత్। తయో రుభయో రపి సదా సమసప్తకే స్థితత్వాత్। తయోర ప్యుచ్చస్థితి కల్పనే షణ్ణా ముచ్చస్థితి స్స్యాత్। షణ్ణామప్యుచ్చ స్థితి కల్పనాయా మిష్టాపత్తి రితిచేత్, న. తాదృశ వచనస్య కుత్రాప్య నుపలంభాత్। కేచన మాందీనామక గ్రహోస్తీతి, సోప్యుచ్చ స్థిత స్స్యాదితి వదన్తి। తదపి న సమీచీనం। తత్పక్షా శ్రియణే దశ గ్రహాః ప్రసక్తేః। అన్యే కేచన రాహురేవాస్తి, న కేతురితివదన్తి. తదపి మన్దం. అష్టగ్రహాఇతి కథనస్యకుత్రాప్య విద్యమానత్వాత్। ఏకస్మిన్నేవమాసే పూర్ణిమా అమావాస్యయోర్గ్రహణ సంభవస్య ప్రత్యక్షదృష్టత్వా దుభావపిస్థిత ఏవేతివక్తవ్యం. పూర్వోక్త మతభేదవతాంస ర్వేషాం సూర్యస్యోచ్చస్థితి రభ్యోక్తిస్తునకస్యాపి సమ్మతం. అన్యేచ చతుర్ణాం గ్రహాణాముచ్చస్థితిః। ఏకస్య స్వక్షేత్రగతి శ్చందిర్స్యేతి వదన్తి। తన్నకస్యాపి వ్యాఖ్యాతురిష్టం। అపిచ "ఉచ్చస్థే గ్రహపంచకే" ఇత్యాదివాక్యస్య విరోధః। క్లిష్టమేనం మార్గం పరిత్యజ్య నూతనం పన్థానమన్యేసమాశ్రయన్తి। కఇతిచేత్, కృతయుగే విశ్వజిత్, సర్వజిత్, అభిజి దితి, నక్షత్రత్రయ మప్యాసీదితి, తేన సాకం నక్షత్రాణీ త్రింశత్సంఖ్యా

కాని భవన్తీతి, త్రేతా యుగేతు, విశ్వజితో౽దృశ్యత్వా దేకోన త్రింశం న్నక్షత్రాణ్యాప న్నితి, ద్వాపరే సర్వజితో౽దృశ్యత్వా దష్టావింశతి సంఖ్యాక నక్షత్రాణ్యే వాసన్నితి, వర్తమాన కలి యుగే త్వభిజి న్నక్షత్రి స్యాప్యదృశ్యత్వా త్సప్తవింశతి సంఖ్యాక నక్షత్రాణాం పరిగణ నమస్తీతిచ వదన్తి. ఏవం విధవచనస్య కుత్రాపిన ప్రామాణ్య మస్తీతి, తన్మతం న విశ్వసనీయం. తథా పరిగణనే పునర్వసూ నక్షత్రం చైత్రశుక్ల నవమ్యాం న కదాపి సంభవతి. వేదే ష్వభిజిన్నక్షత్ర స్వరూప మేవం ప్రతిపాదితం తథాహి। శృ॥ అభిజిన్నామ నక్షత్ర ముపరిష్టా దషాఢానాం పురస్తా చ్ఛోణాయై ॥ఇతి। ఉత్తరాషాఢా శ్రోణా నక్షత్రయో స్సంధి భాగస్యైవ అభిజిన్నామ్నా సప్తవింశతి నక్షత్రాన్త ర్భూత తయైవోక్తం। న అష్టా వింశతి నక్షత్రత్వేన పరిగణితం।.

అపరేచ సూర్యం సాయనగ్రహం పరికల్పేచ్ఛత్వాం స్వీకృత్య, తదివశిష్ట చతుర్ణామపి గ్రహాణాం నిరయనోచ్చ త్వం ప్రత్యపాదయన్. తదసంగతం. అర్ధజరతీయ న్యాయాత్. జ్యౌతిష కేషు నిరంకుశాః కేచిత్ రామాయణం జ్యోతిశ్శాస్త్ర నియమానుసారి నభవతీతి। తథైవేతర శాస్త్రానుసారీతి, తస్మా దేవ శ్రీరామచంద్రస్య ఏకాదశ సహస్రవర్ష జీవితం శాస్త్ర విరుద్ధతయా పరికల్పిత మితివదన్తి. తదసత్। జ్యోతిశ్శాస్త్ర ఏవ సర్వార్థ చిన్తామణి నామకగ్రన్థే దీర్ఘాయుర్యోగాఖ్యాయమే, శ్లో॥

పక్షేసితే జన్మ యదాహ్నికాలే కేంద్రేగురౌ వా శశిభేవిలగ్నే-
దారే కుజే భానుసుతే నుజస్థే జాతస్స జీవేదయుతంహి వర్షం॥
శ్లో॥ జీవమందార శుక్రాణాం అన్యోన్యం కేన్ద్రసంభవే। త్రికోణే
వా యదాజాతో జీవే దయుత వత్సరం॥ ఇత్యయుత వర్షజీవన
కారణ గ్రహస్థితి రపి ప్రతిపాదితా॥ అత్రయథా కథం చిత్స
మర్థితం। పరన్తు శ్రీరామచంద్ర పితు ర్దశరథస్య షష్టి సహస్ర
వర్ష పర్యన్త జీవనం కథం సంగచ్ఛత ఇతిచే దుచ్యతే। తత్రైవ
సర్వార్థ చింతామణౌ॥ శ్లో। శుభై ర్యుక్తే చతుష్కేంద్రే పాపై
షట్త్రి ధనాన్వితైః। సింహలగ్నే యదాజాతో జీవేత్ షడయు
తానిసః। ఇతిషష్టి సహస్రవర్ష జీవనకారణ గ్రహస్థితి రప్యుక్తా।
తస్మాదామాయణం జ్యోతిశ్శాస్త్రానుసారీతి, తత్రతత్ర జ్యోతి
శ్శాస్త్ర విషయా స్తత్ర తత్రైతరశాస్త్ర ప్రశంసాచప్రశంసితాః॥
ఇతిచజ్ఞేయం

భగవతో నారాయణమూర్తే శ్శీరామచంద్రస్య శాస్త్ర
రజ్జు బన్ధనం కిమర్థ మితిచేత్ స్వేచ్ఛా గృహీత మాయామా-
నుష భావాపన్నస్య లోకశిక్షణార్థం చే మానిబన్ధనా సీతిజ్ఞే
యమ్॥ లోకజ్ఞాన వన్త ఎవ లౌకికాః॥ తేషాం శాస్త్రీయనియమైః
కింప్రయోజన మితిచే ల్లౌకిక శబ్ద స్యాపస్తంబ గృహ్యసూత్రే
“లౌకికానాం, ఇతిసూత్రస్య వ్యాఖ్యానే లౌకికానామ వేదార్థ
జ్ఞానిన ఇత్యర్థ కతయా వ్యాఖ్యాతం। తదితరం లౌకికజ్ఞానం
నేత్యర్థః॥

ననుమేషమాసాదౌ మధ్యాహ్నే కర్కాటకం స్యాద్వా? ఇతిచే త్సంభవతీ త్యేవోచ్యతే. తథాహి॥ అస్మద్దేశాత్ భూమధ్యరేఖాతోఽయోధ్యాయాః దూరస్థత్వాత్తత్రమకరాది షట్క ఘటికా ప్రమాణ మత్యల్పం స్యాత్। అయోధ్యా పత్తనేఽక్షాంశాః ౨౬-౪౮॥ అక్షజ్యాలిప్తాః ౧౫౪౮- అంకజ్యాలిప్తాః ౩౦౬౯ విషువచ్ఛాయాంగుళాది. ౬-౩. చరఖండాః ౬౦౫-౪౮౫-౨౦-౩ ఏతదను సారేణా హోరారాత్రిః పరివర్తస్తే తత్రిద్వాదశరాశీనాం ప్రమాణ ఘటికా ఈదృశాః॥ మేష, ఘ ౩,౭౫ వృషభ- ౪-౧౦౫ మిథున ౫-౩ కర్కాటక ౫-౪౩ సింహ ౫-౫౭౫ కన్యా ౫-౩౮౫. తుల ౫-౩౮౫ వృశ్చికం ౫-౪౭౫ ధనుః ౫-౪౩ మకర ౫-౩ కుంభ ౪-౧౦౫ మీనం ౩-౩౭౫ ఇతి॥ తస్మాత్ మేషమాసే దినద్వయభుక్తి గమనాత్ మేషరాశి ప్రమాణభూత ౩-౩౭౫ ఘటికాపి ఘటికాసు ద్వినద్వయభుక్తి భూత ౧౪౫విఘటికా హరణేన శిష్ట మేషరాశి ఘటికాః ౩-౨౩ వృషభరాశి ఘటికాః ౪-౧౦౫ మిథునరాశి ఘటికాః ౫-౩ ఆహత్యోదయాది ఘటికా విఘటికాః ౧౨-౩౬౫ భవన్తి. తస్మిన్ దివసే సూర్యోదయాది ఘటికాసు ౧౨-విఘటికాసు ౩౬౫ గతాసు కర్కాటక లగ్నంభవతి. తస్మాన్మధ్యాహ్నే ఇతివక్తుం నకాపి సంశీతిః. తస్మాదేతా దృశీ సర్వాసంశ్రియ పరిహారాయ పూర్వోక్తరీత్యా అష్టమీ సంయుక్త నవ

మ్యామేవ శ్రీరామ జననమితిసర్వం సమాజసమితి చతుర శ్రిమ్॥

నను వర్తమానకలేః పూర్వం 18,1,47,000 వత్సరేభ్యః పూర్వం శ్రీరామావతారకాల ఇతి భవతా ప్రతిపాదితం. ఇదానిన్తనాః దశసహస్రవత్సరేభ్యః పూర్వం సృష్టిరేవ నాస్తీతివదంతి కథమిదముచ్యతే ఇతిచేదుచ్యతే. నవీనాస్తావత్ తత్ర తత్రోపలభ్యమాన శిలా శాసనాది లాభేన బహుధా బహవస్సృష్టికాలం నిర్ణాయన్తి అద్యాపి సోయంకాలః ననిర్ధారితః। దశసహస్రవత్సారాపేవ సృష్టేరర్వాగితి కశ్చనప్రత్యపాదయత్। ఆగామినికాలేయదికించిచ్ఛిలాశాసనునం లభ్యేత తదా తద్దృష్ట్వాఽన్యథాపి వక్తుంతే ప్రభవన్తి। అద్యాపి న సమగ్రతయాశాసనాని లబ్ధానీతివక్తుం శక్యతే। తేషాం నగణితం శాస్త్రం ప్రమాణం। న నక్షత్ర గ్రహచారః ప్రమాణం। అతః అనవస్థతయానిర్ణయం కర్తౄణామేతేషాం వచనం నశ్రద్ధేయమేవ.।

అస్మిన్ విషయే బ్ర॥ శ్రీ॥ లంక పట్టాభిరామయజ్వద్వైవజ్ఞ పుత్ర వెంకటేశ్వరశాస్త్రీ గుణిత శ్రీమత్సరీ ధావినామ సంవత్సర పంచాగే బ్రహ్మాది పుణ్యరాజాబ్దసంఖ్యా నిర్ణయః శ్లోకైరేవం కృతః॥ తథాహి। అద్య ప్రచలిత శాలి వాహన శకాత్పురస్తాత్ ౧౫౫-౫౫౫,౧౯౭-౭౬-౪౭-౧౭౯ బ్రహ్మణోజన్మాదిగతాబ్దాః. ౧,౫౫౫-౨,౦౦,౦౦౦,౦౦,౦౦౦.

౧౯౭ ౨౯ ౪౭ ౧౭౯	శ్వేత వరాహ కల్పాద్యబ్దాః॥
౧ ౨౦౬౦ ౦౦౦	
౧౯౬ ౦౮ ౮౭ ౧౭౯	బలిచక్రవర్త్యబ్దాః॥
౫౦ ౦౪ ౦౦౦	
౧౯౫ ౫౮ ౮౩ ౧౭౯	సృష్ట్యబ్దాః॥
౧౯౩ ౨౦ ౬౦ ౮౫౮	
౨ ౩౮ ౨౨ ౩౨౧	హరిశ్చంద్ర మహారాజాబ్దాః॥
౧ ౦౨ ౦౦ .౨౯౩	
౧ ౩౬ ౨౨ ౦౨౮	నలచక్రవర్త్యబ్దాః॥
౭ ౮౮ ౮౪౯	
౧ ౨౮ ౩౩ ౧౭౯	కార్తవీర్యార్జునాబ్దాః॥
౨ ౬౬ ౦౦౦	
౧ ౨౫ ౫౬ ౧౭౯	రావణాబ్దాః॥
౧౧ ౦౦౦	
౧ ౨౫ ౪౫ ౧౭౯	శ్రీరామాబ్దాః॥
౧ ౨౫ ౪౨ ౯౫౭	
౨ ౨౨౨	భరతాబ్దాః॥
౪౩	
౨ ౧౭౯	పాండవాబ్దాః॥
౧ ౯౪౫	

౧ ౨౩౪ శూద్రక మహారాజాబ్దాః॥
౧ ౦౯౮
౧౩౬ విక్రమాబ్దాః॥
౧౧౫
౨౧ భోజరాజాబ్దాః॥
౨౧
౦ శకున్య శకాబ్దాః॥

బ్రహ్మశ్రీ॥ పిడపర్తి విశ్వేశ్వర సోమయాజిసిద్ధాన్తినా కాళయుక్తి సంవత్సర పంచాంగేపి మహారాజ శకవత్సరా ఉదాహృతాః అకంయూపేణ, అస్మాదబ్దాత్-

శాలివాహన శకాబ్దాః		౧ ౮౪౦
వైవస్వత మనో రబ్దాః॥	...	౧౨ ౦౫ ౫౩ ౦౧౯
సృష్టేఃప్రాక్ బ్రహ్మణో ధ్యానాబ్దాః॥		౧ ౭౦ ౬౪ ౦౦౦
సృష్ట్యాది గతాబ్దాః।	...	౧౯౫ ౫౮ ౮౫ ౦౧౯
బలి బంధనాబ్దాః॥	...	౧౯౫ ౦౮ ౮౯ ౦౪౬
హరిశ్చంద్ర మహారాజాబ్దాః॥		౨ ౩౮ ౨౪ ౧౬౦
నలమహారాజాబ్దాః॥	...	౧ ౩౬ ౨౩ ౮౬౮
కార్తవీర్యార్జునాబ్దాః	...	౧ ౨౮ ౨౪ ౮౧౬
రావణాబ్దాః॥	...	౧ ౨౫ ౬౯ ౦౧౯
శ్రీరామచంద్ర రాజ్యాంతవత్సరాః		౧ ౨౫ ౫౮ ౦౧౯

భరతాబ్దాః॥	...	...	౫ ౦౬.౨
పాండవాబ్దాః	...	...	౫ ౦౧౮
శూద్రక మహారాజాబ్దాః॥		...	౩ ౦౭౪
విక్రమాబ్దాః	...	...	౧ ౬౭౬
శ్రీజగద్గురు శంకరాచార్య స్వామ్యవతారాబ్దాః॥			౧ ౯౬౦
భోజమహారాజాబ్దాః॥	...	...	౧ ౮౬౧
శకునివత్సరాః॥	...	...	౧ ౮౪౦
క్రీస్తాపరుదాబ్దాః॥	...	...	౫౯౬
హిజిహార వత్సరాః	...	...	౫౧౬

అపిచ శ్రీరామచంద్ర జననకాలీన గ్రహస్థితి ముద్దిశ్య "ధృవ నాడీ" ప్రభృతిషు నాడీ గ్రన్థేషు, లఘుతాజక ప్రభృతి జ్యోతిష గ్రన్థేషు, నానా రామాయణేషు, పురాణ కావ్య, నాటక, చంపూ గ్రన్థేషు, సూర్యచన్ద్ర వంశానుచరిత, జాతక కేశవీయాది విమర్శగ్రన్థేషు, అనుభూత ప్రకాశికా, జాతక తరంగిణీ, జ్యోతిష ప్రకాశికాది మాస, పక్ష, వార, దినపత్రికాసు చ, సత్స్వపి విషయాన్తర మతభేదేషు, పంచగ్రహోచ్చ విషయేష్వైక కంఠ్యమేవ దృశ్యతే. విశ్వామిత్ర ప్రోక్తాధ్యాత్మరామాయణేఽప్యేవ మేవోక్తం. తథాహి॥ శ్లో॥ శ్రీరామ శ్చైత్రమాసే దినదళ సమయాదిత్యభే కర్కిలగ్నే జీవేన్దూ కర్కరాశౌ మృగభ గత కుజే జ్ఞే వృషే మేషగేర్కే । మన్దా జూకాఙ్గనాయాం తమసి శఫరిగే

భార్గవేయే నవమ్యాం పంచోచ్చస్థేషు ఉత్తీర్ణః ప్రథతు భవతాం జన్మ పత్రీచయచ్చ॥ ఇతి॥ ద్రావిడదేశే కాళిదాసతుల్య ఇతి ప్రథిత కంబర్ నామకేన విరచితే కంబరామాయణగ్రంథే శ్రీ రామావతార సందర్భే ఏవం వర్ణయామాస॥ కంబ రామాయణాఖ్యే గ్రంథే తిరువవతార పటలే 85 పాట్(పద్యం) "మేడమాం తితి నవమి మీర్ క(శై) నీడురునాలై కర్కాటకం నీతి శేర్ ఓడ మాకళిరనార్ ఉదయరాశికాల్ నాడిలేకాదశర్ నాల్వరుచ్చ శే ॥ఇత్యస్తి॥ అస్యార్థస్తు మేషే ఉదితే నవమ్యాం సూర్యే ఉచ్చ స్థే సతి ఏకాదశాధి పతిషు చతుర్షుగ్రహేషూచ్చస్థేషు శ్రీరామోఽవ తతారేతి। తథాచ ఏవ ముక్త పంచోచ్చస్థితిః గ్రంథేషు దృష్ట్వా తోషాయైవ. సిద్ధాన్త రీత్యా న సంభవతీతి న వాచ్యం. అస్మద్దృష్టయా విధయా పంచగ్రహోచ్చ స్థితే స్సంభవాత్॥ తథాహి॥ ఫసలీనామకే 1305 అబ్దే హూణశకరీత్యా 17-4-1896 కాలే స్వస్తిశ్రీ శాలివాహన శకాబ్దేషు 1818 శ్రీ దుర్ముఖినామక సంవత్సరే వైశాఖమాసే శుక్లపక్షే చతుర్థీ భార్గవ వాసర ఘటికా విఘటికాః 18-30 రోహిణీనక్షత్ర ఘ. 17-19 శో 51-10 భ 18-30 మేష భుక్తి ఘ. ౦-౪౫ మేష మాష దినాని 7-ఏతాదృశ శుభేదినే తత్కాలగ్రహ సంపత్తిః అశ్వ ౨ ర, రో ౪ చం, శత ౨ కు, అశ్వ ౨ బు, పు ౪ గురుః ఉ-భా 3 శు, స్వా ౨ శ। శత ౧ రా, మఖ 3 కేతుః॥ ఏతాదృశే శుభేదినే రవిచంద్ర, గురు, శుక్ర, మందాః పంచగ్రహాః

ఉచ్చస్థా అభవన్। అయమేవయోగః హూణ శ 15-4-96సమ కాలి కదుర్ముఖినామ సంవత్సర, వైశాఖ శు॥ ౨ బుధవాసరే సూర్యోదయాది ఘ ౨౬-౧౨ పారిభ్య ఉపయ్యుక్త చతుర్థ్యాం సూర్యోదయాది ఘ ౪౮-౨ పర్యంతమస్తి॥ చతుర్థీ మారభ్య వైశాఖ శు॥ ౧౦ సోమవార పర్యంతం చంద్రేణ వినా పరిశిష్టా శ్చత్వారోప్యుచ్చస్థా। ఇతి, బ్రహ్మశ్రీ నిమ్మగడ్డ వేంకట నర సింహసిద్ధాన్తి ప్రియశిష్యః నందులరామయ్యసిద్ధాన్తి గణిత దు ర్ముఖినామ సంవత్సర పంచాంగం దృష్ట్వా మయైవం లిఖితం॥ తస్మాద్రామాయణేషు ప్రతిపాదిత శ్రీరామచంద్ర జననకాలీన గ్రహనక్షత్ర తిథ్యాదియోగః సంభవత్యేవ.

శ్రీరామజన్మకాల నిర్ణయే కార్తాన్తికాశయో నిరూ ప్యతే। శ్రీకాశావజ్ఝల వేంకట నరసింహసిద్ధాన్తి గణితరీత్యా అష్టా వింశే ద్వాపరయుగే శ్రీరామావతార ఇతిజ్ఞాయతే। తచ్చాసత్। యతో ద్వాపరస్యా సమ్మతత్వం సర్వగ్రన్థానాం। అపిచ॥ శ్రీ పాద శివరామశాస్త్రిసిద్ధాన్తి గణితరీత్యా చాష్టావింశ న్మహా యుగాన్తర్గత త్రేతాయుగే 3 ౮౬ ౭౮౬ వత్సరేష్వ వశిష్టేషు శ్రీరామావతార ఇతి సిద్ధ్యతి। తదప్యసత్। చత్వారింశ త్తమ త్రేతాయుగ ఇతి బహుస్మృత్యనుగ్రహావిరోధాత్ యుగసన్ధే రభావాచ్చ। (1) పిడపర్తి దక్షిణామూర్తిశాస్త్రీ (౨) అత్తిలి విజయవేంకట జనార్దనాచార్యః। (3) మేళ్లచెరువు వేంకటప్ప

య్యశాస్త్రీ (4) చీమలపాటి మరిడయ్యసోమయాజి (5) పిడపర్తి పెదపూర్ణయ్యశాస్త్రీ (6) పిడపర్తి దక్షిణామూర్తిశాస్త్రీ (7) అంబు సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి (8) మైలవరం సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి (9) పిడపర్తి చినపూర్ణయ్యసిద్ధాన్తి (10) శ్రీపాదలక్ష్మీపతి సోమయాజి (11) పిడపర్తి విశ్వేశ్వరసోమయాజి (12) మామిడేల కోటీశ్వరసిద్ధాన్తి (13) లంకా వేంకటేశ్వరశాస్త్రి ఏత త్త్రయోదశ సిద్ధాన్తినాం మతే, ఈషద్వైషమ్యేన పంచవింశతి తమ మహాయుగాన్తర్గతకలౌ, శ్రీరామావతార ఇతి బోధ్యతే. తచ్చాప్యత్యన్తా యుక్తమేవ. యతః కలౌ శ్రీరామావతారస్య లోక శాస్త్రయో రనంగీకృతత్వాత్। పునశ్చ (1) ముంధెన, దహిగాం, వేంకటరాజేశ్వరసిద్ధాన్తి (2) నిమ్మగడ్డ జ్వాలాపతిసిద్ధాన్తి (3) ఆదివ సూర్యనారాయణసిద్ధాన్తి నాం మతానుసారేణేతః పూర్వమేకోన త్రింశం న్మహాయుగే త్రేతాయాం శ్రీరామావతార కాల ఇతిద్యోత్యతే. తదపి న సమీచీనం. అద్య వర్తమాన వైవస్వత మన్వన్తరే చాష్టావింశ న్మహాయుగత్వాదతీత చాక్షుష మన్వన్తరే చాన్తి మహాయుగే శ్రీరామావతార కాల ఇతిద్యోతనాత్॥

అపిచై తస్మిన్విషయే ఇదానీన్తన బుద్ధ్యధీన పరికల్పిత విమర్శన గ్రంథేషు, తత్ర తత్రాపి లభ్యమాన శాసనేషు స్వకీయ బుద్ధిషు విశ్వాస జుషః నవీ నాలోకాయతికాః॥ (1) బాబు

నొబిన్ చంద్రిదాస్ (Babu Nabin Chandradas) (2) సి. వి. వైద్యః (C. V. Vydya) (3) సర్. విల్లియమ్ జోసఫ్ (Sir William Joseph) (4) యఫ్. ఇపార్జిటర్ డక్కన్ (F. Iparjitar Dakkan) (5) వాల్టర్ ఓల్డు (Waltar Old) (6) బెన్క్లి (Benkli) (7) దివాన్ బహదూర్ యల్. డి. స్వామికణ్ణపిళ్లె ప్రభృతయో స్మిన్నేవ కలౌ యుగే ఈషద్ద్వైషమ్యేన (2390) B. C. క్రిస్తోః పూర్వం) నవత్యుత్తర ద్రిశతోత్తరద్వి సహస్రి తమవర్షా నారభ్య 600 B. C. (క్రిస్తోః పూర్వం) షట్శతాబ్ద పర్యాతం తత్తన్మతాను సారేణ రామావతార కాల ఇతి, నిర్ణయంచక్రుః. ఏతాదృశ నవీన కృతనిర్ణయే శ్రీరామాయణోక్త గ్రిహాతిథ్యాది యోగ సమవాయస్యా భావాత్ నాదరః కరణీయః. ఏతేచ, శ్రీరామానన్తరం ఏకోనచత్వా రింశత్తమపురుషం భారత యుద్ధ కాలిక బృహద్బలం నిమిత్తీకృత్య శ్రీరామ పర్యంత వంశ పరంపరాం కేవలాం పురాణేషు దృష్ట్వా, తతోక్త తత్తద్రాజ కృత రాజ్య పరిపాలనా కాల సంఖ్యా మనాదృత్య, ఏకైక పురుషస్య రాజ్యకాల వ్యవధానం పంచదశవా వింశతిర్వా వత్సరాభ వేయు రిత్యూహతో ఽబ్రివన్ని తిద్యోత్యతే। ప్రతి పురుషోత్పత్తి మధ్యకాలస్యా వ్యహితత్వాత్ సర్వ ప్రామాణిక గ్రంథ విరోధాచ్చ తన్మతం న సమంజసం॥ మాడల్ బిగినింగ్స్ ఆఫ్ సివిల్ జేషన (Model Beginging of Civilisation)ఇతిగ్రంథే వి. యస్. దలాల్స్ హిస్టరి ఆఫ్ ఇండియా (V. S. Dalals' History of

India Vol. 1.) ప్రథమకోశేచ మేయే విషయాః ప్రతిపదితాః తేషాం యఫ్. యస్. ఫార్జిటర్ ఏన్సియన్ట్ ఇండియన్ జియాలజీ క్రొనాలజీ (F. S. Phargitars' Ancient Indian Geology Chronology) గ్రన్థస్థ విషయాణానాం చేద మేవ సమాధాన మితి జ్ఞేయమ్.

అథ పురాణేషు నానా రామాయణేషు శ్రీ రామాచవతార కాలస్య భిన్నభిన్నతయా ప్రతిపాదనే కిం బీజం॥ ఇత్యస్య సమాధాన ముచ్యతే। వర్తమాన కలియుగే పఠన పాఠనేషు విద్యమానార్ష రామాయణేషు భాగవతాది పురాణేషు భారతాదీతి హాసేషు కావ్య నాటకాదిషుచ, పరిదృశ్య మానాఖ్యానేషుచ సర్వత్ర పరస్పర విరోధసత్వాత్ తత్రతత్ర సభాసు అనే కథా ఇదానీన్తన పండితైః సర్వసమన్వయభావం విహాయ వివద మానత్వా త్సామాన్యత స్సర్వేషాం బుద్ధి మతామపి సంజాతా ప్రామాణ్య ప్రత్యయం ప్రతి; పూర్వాచార్య కృత సర్వ గ్రంథావిరోధేనేదానీ మల్ప వివరణ మారభ్యతే। తథాహి. హిరణ్య గర్భస్యైకం దిన మస్మాక మేకం కల్పంభవతి తాదృశ త్రింశద్దినాని బ్రహ్మణో మాసోభవతి. స ఏవా స్మాకం శ్వేత వరాహాది త్రింశత్కల్ప సముదాయో భవతి ఏవం బ్రహ్మణోవర్ష శతపర్యంతమేతాస్యేవ కల్పాని పరివృత్యాగచ్ఛన్తి ప్రతి కల్పం బ్రహ్మణోది వసే సృష్టిః, రాత్రౌ సంహారశ్చ భవతః

ఈష ద్వైషమ్యేన "సూర్యాచన్ద్రమసౌధాతా యథాపూర్వ
మకల్పయత్" ఇత్యాది శ్రుత్యుక్త ప్రకారేణ ప్రతికల్పం సమా
నతయా పరివర్తమానం వృత్తాంతం, సృష్ట్యాదా శతకోటి మిత
గ్రంథే బ్రహ్మణా పరికల్ప్యతే. ప్రతికల్పం చతుర్దశ మన్వంత
రాణిసన్తి. ప్రతి మన్వంతర మేకోత్తర సప్తతి మహాయుగాః।
ప్రతి మహాయుగ మైకైకో వ్యాసః ఇతి, పురాణేషు జ్ఞాయతే,
ఖలు? అత స్తత్తన్మన్వన్తరేషు యుగేషుచ విధినోక్త శతకోటి
గ్రంథస్థ భాగా ఏవ వ్యాసత్వాధిష్ఠిత వాల్మీకి పరాశరకృష్ణద్వై
పాయనాదిభి స్స్వశిష్యేభ్యః ప్రకాశ్యత ఇత్యపి పురాణేష్వేవ
శ్రూయతే.

ఏవంచ ప్రతికల్పం పౌనః పున్యేన సర్వేఽవతారాః
ఈషద్వైషమ్యేణ భవిష్యన్త్యేవేతి జ్ఞాయతే తథాహి॥
మహాభారతే భీష్మ శరీరస్య భూప్రక్షేపణ సమయే (శతం
భీష్మాః) ఇత్య శరీరవాక్ శ్రుతేతి స్మర్యతే. శ్రీమదధ్యాత్మరా
మాయణేష్వపి శ్రీరామ ప్రవాసకాలే సీతానుగమనం సర్వక
ల్పేషు శ్రూయత ఇతి సీతోక్తి ర్దృశ్యతే. తస్మాత్కల్పస్యైక
పర్యాయ ఏవ శ్రీరామావతారో భవిష్యతీతి, ప్రతి మన్వంతరం
శ్రీరామావతారస్య సంభవో నాస్తీతిచ బోద్ధవ్యమ్॥ సృష్ట్యన్త
ఏవ ప్రళయస్య విద్యమానత్వా త్ప్రతి మన్వరం ప్రళయస్యా
సంభవాచ్చ శ్రీరామాయణే విభీషణ లంకారాజ్యాభిషేక సమ
యే "యావచ్చన్ద్రశ్చ సూర్యశ్చ యావత్తిష్ఠతి మేదినీ" ఇత్యా

ద్వ్యక్తత్వా చ్ఛ్రుతి మన్వంతరే శ్రీరామావతార సంభవేఽనేక విభీషణ సత్త్వాపత్తేః పూర్వోక్తం నిశ్చయం భవతి. తస్మా చ్ఛ్రుతి కల్పా వతీర్ణ శ్రీరామచంద్ర కథాయాం భేదసత్వం న్యాయమేవ.

నను "ధాతాయథా పూర్వ మకల్పయత్" ఇతివాక్యేన భేదాభావః ప్రతికల్పం బోధ్యతే. కథ మత్రభేదకల్పన మితి చేన్న. సంఖ్యాభేదస్యా ప్యవశ్య మభ్యుపేయత్వాత్. రామావతారేషు ఈషద్భేదేన కథాసంభవత్యేవ. తథాహి॥ భవిష్యత్పురాణే తృతీయే ప్రతిసర్గపర్వణి ౨౮ ఖండే ౧౬. శ్లో॥ రుద్రకల్పే పురాచాపే దుర్దిర్క శంభుముఖాద్దినే రావణశ్చ సహస్రాస్యో జాతో బ్రహ్మాంశరావణః॥ ఇతి॥ తత్రైవ తృతీయే ప్రతిసర్గ పర్వణి ౧ ఖండే ౧౫ అధ్యాయే. శ్లో॥ కల్పాఖ్యే శ్వేత వారాహే నేదృశః కోఽపిరావణః, బభూవచ యథైవాసౌరావణో లోక రావణః। పురామార్కండేయ కల్పే నిసుంభశ్శుంభ ఏవహి। యథాజాతౌ తథాఘోరౌ కుంభకర్ణశ్చ రావణః ॥౨౫॥ రావణా బహవశ్చాసన్ హీదృశోనైవ రావణః। అన్యకల్పేషు హేదేవా క్షీరశాయీ హరిస్స్వయః ౧౬౯॥ రామోజ్ఞేయస్త దాశేషో రుద్రరూప స్సలక్ష్మణః॥ ౩౦॥ సీతాభగవతీ లక్ష్మీర్జాతా జనక నన్దినీ సుదర్శనశ్చ భరతో హరేశ్శంఖ స్తతోఽనుజః। కల్పాఖ్యే శ్వేతవారాహే రామోజాతః పరాత్పరః ౩౧॥ప్రద్యుమ్నో భరతో జ్ఞేయోఽనిరుద్ధ శ్శత్రుహాప్రభుః॥ తైశ్చసర్వైవిదళితారాక్షసా రావణాదయః॥౧౨॥ తత్రైవ ౧౫ అధ్యాయే॥ శ్లో॥ మధ్యా

హ్నే చైవసంధ్యాయాం బ్రహ్మణో వ్యక్త జన్మనః, కల్పే కల్పే హిసాక్షాత్కరోతి జన మంగళం॥ ఇతి॥ పాంచరాత్రే ప్రశ్నసంహితాయాం ౪౮ అధ్యాయే శ్రీరామోత్సవే. శ్లో॥ చైత్రే మాసే శుక్లపక్షే నవమ్యాం సోమవాసరే, పునర్వసుభ్యాం సంయుక్తే కుళీరే ఽభిజితే తథా॥ ౩౭॥ ప్రద్యుమ్నో రామరూపేణ సూర్యవంశేఽజనిష్యవై॥ ఇతి॥

శ్రీరామాయణ సారసంగ్రహే వైవస్వత మన్వంతరే పంచమ త్రేతాయాం చతుర్థభాగే త్రింశత్సహస్ర వర్షేష్వవశిష్టేషు ఇదానీం వర్తమాన విళంబిదామ సంవత్సరే చైత్రశుక్ల నవమ్యాం బుధవాసరే మధ్యాహ్నే శ్రీరామావతారః॥ త్వస్తి. వైఖానసే మరీచిప్రోక్తే విమానార్చ నాకల్పే ఆదసంహితాయాం ౧౭ పటలే "నైర్‌బుత్యాం రాఘవః ఉత్తరాభిముఖః ప్రాజ్ముఖోవా మాఘమాసే పునర్వసూ జాతస్సీతానాథః। వామే సౌమిత్రిః కనకాభః॥ వైశాఖే రోహిణ్యాంజాతః॥ దక్షిణేభరతః శ్యామాభః చైత్రేస్వాత్యుద్భవః। వామే శత్రుఘ్నో హేమాభః జ్యేష్ఠమాసే ధనిష్ఠాయాంజాతః। ఇతి, అనన్దరామాయణే సారకాండే ౩ సర్గే శ్లో॥ నదీరూపాజనస్థానేఽ హల్యాగౌతమ శాపతః, రామేణభ్రమతారణ్యే స్వాంఘ్రిస్పర్శా త్సముద్ధృతా॥ కల్పభేదాద్వదంతీత్థం మునయశ్చాపి కేచన, నైకరూపాప్తి సర్వేషు కల్పేషూరా మసత్కథా॥ ఇతి, భారద్వాజ రామాయణే. బాలకాండే॥ శ్లో॥ సత్యకేతు కుమారౌ ద్వౌ ప్రతారుస్తన.

రిమర్దనః. కస్మింశ్చిత్కల్పకేఽభూతాం ద్విజ శాపాచ్చ రాక్షసౌ రావణః కుంభకర్ణశ్చ తన్మాత్రిస్యాద్విభీషణః॥ ఇతి॥

పరాశర సంహితాయాం చతుః పంచాశ దధ్యాయే. భవిష్యద్బ్రహ్మ ప్రభావ ప్రకరణే శ్లో॥ అనన్త రామావతరేషు ముద్రికాశ్చ తుర్ముఖ పార్థనయా సమర్పితాః। కృతా స్సదా యతి సుధారసాస్పదే నిదర్శయా మాస రస స్తదాత్మవాన్॥ ఇతి॥ తత్రైవా ధ్యాయేఽన్యత్ర॥ శ్లో॥ బహవో హ్యవతా రామే, సమతీతాశ్చ భావినః। వర్తతేహ్యవతారోఽయం తత్త త్కార్య వశానుగా. ఇతి, శ్రీరామేణై వోక్తం. పునః విష్ణు॥ ధర్మోత్తరే కల్పసాదృశ్యే ౮౧ అధ్యాయే శ్లో॥ సప్తమస్య చతు ర్యాంశే రాజా స్త్రేతాయుగే తథా। యదా రామేణ సమరే సగణో రావణో హతః॥ రామేణైవతదా। రాజన్ కుంభకర్ణో నిపాతితః॥ ఇత్యాభ్య అన్యస్మిన్ కల్పే కుంభకర్ణో లక్ష్మణేన నిహత ఇతి, తదేవ యుధిష్ఠి రాయ మార్కండేయే నోక్త మితి చ వర్తతే. కాళికా పురాణే॥ ప్రతికల్పం భవేద్రామః రావణ శ్చాపి రాక్షసః॥ తథైవ జాయతే యుద్ధం తథైవ త్రిదశాగమః ఏవం రామ సహస్రాణి రావణానాం తథైవచ॥ భవితవ్యాని భూతానితేషు భేదః ప్రవర్తతే। అపిచానన్ద రామాయణే పూర్ణ కాండే సప్తమసర్గే॥ శ్లో॥ పునఃపునః కల్పభేదాత్ జాత శ్రీరాఘువ స్యచ। అవతారాః కోటికోటి తేషు భేదః క్వచిత్ క్వచిత్। శతకోటి మితాదేవ తేషాంచ గణనాకృతా॥ ఇతి॥ తత్రైవ

యాత్రికాండే ఉత్తరభాగే ప్రథమ సర్గే శ్రీరామం ప్రతి వాల్మీకి వచనం॥ శ్లో॥ యుద్ధం ప్రభాతే శ్రోతవ్యం శ్లోకశ్చైవా పరాహ్ణకే॥ రతి ర్నిశాయాం శ్రోతవ్యాఽనఘ రామాయణం సదా। యుద్ధం జ్ఞేయః భారతంహి రతి ర్భాగవతం స్మృతం శేషభూతం చతుర్వింశ త్సహస్రం శ్లోక ఉచ్యతే। శతకోటి మితే పూర్వం యన్మయైవ వినిర్మితం॥ ఇత్యుక్తత్వాత్, చ్ఛతకోటి శ్లోక। పరిమిత రామాయణగ్రన్థే ప్రాచేతసేన అనేకే రామావతారా వర్ణితా ఇతి, తద్భాగా ఏవ మహర్షిభి స్తత్తత్కాలే స్వశిష్యే భ్యో భోధితా ఇతి, తథైవైకో భాగః నారదాచ్ఛ్రుత్వా చతుర్వింశతిసహస్ర శ్లోక॥ పరిమితం రామాయణం వాల్మీకిః రచయామాసేతితస్మా దాధ్యాత్మరామాయణా దీనా మనేక భేధా స్సంతి త్యేవసుష్ఠువ క్తవ్యం.

ఇతి శ్రీరామచంద్రస్య జననకాలనిర్ణయః। సమాప్తః॥

అథ శ్రీరామాయణే బాలకాణ్డే విశ్వామిత్రః శ్రీరామ లక్ష్మణాభ్యాం బలాబల విద్యే ఉపదిదే శేత్యుక్తం. బలాతిబలవి ద్యేనామ సామవేదీయ సావిత్ర్యుపనిషదన్తర్గత గాయత్ర్యుపాస నావిశేష ఇతి బోద్ధవ్యమ్॥

విశ్వామిత్రస్య మధ్యకాలప్రాప్త బ్రాహ్మణత్వ విషయేన కోఽపి సంశయః తస్యమాతా గాధిజాయా బ్రహ్మతేజో మయ చరుంభక్షిత్వా తేనవిశ్వామిత్రం జనయామాస ఇతి, రామా యణే విద్యమానత్వాత్॥

అథ అహల్యాగౌతమ వృత్తాన్తః.

శ్లో॥ గచ్ఛత స్తస్య రామస్య పాదాబ్జేన మహాత్మనా।
అభూత్సు రూపావనితా సమాక్రాన్తా మహాశిలా।

ఇతి పురాణవచనార్థ పర్యాలోచనయా శిలామాశ్రిత్యై వ అహల్యా వర్తతేతి జ్ఞాయతే. ఏవమేవ ఇతరార్ష రామాయణ పురాణేష్వప్యస్తి. శ్రీవాల్మీకి రామాయణే బాలకాణ్డే విస్తృతతయాయం విషయః నప్రతిపాదితః. తథాప్యుత్తరకాణ్డే ౩౦ సర్గేగం శ్లోకే, అహల్యా శిలారూపిణీ సంతప్తా ఆసీత్ ఇతి జ్ఞాయత్తే. తథాహి॥ శ్లో॥ ఏవముక్త్వా సవిప్రర్షిఃరాజగామ నిజాశ్రమం। తపశ్చచార సుమహాత్సాపత్నీ బ్రహ్మవాదినః। శిలారూపమను ప్రాప్య త్వత్సంగ కృతకిల్బిషా॥ ఇతి దేవేన్ద్రంప్రతి బ్రహ్మఽవాదీ దితి వర్తతే।

అస్మిన్ విషయే కేచన అహల్యా. జడం శిలారూపిణీ భవతిచేత్కథం తస్యాఃదుఃఖానుభవ ఇతివదన్తి. తన్నసమీచీనం. గౌతమోఽహల్యాం కేవల శిలాభూయా ఇతి శశా పేత్విన కుతాప్యస్తి. కిన్తు శిలామాశ్రిత్య చైతన్య విశిష్టా శీతాతపానిలవర్షాహారపిపాసాజనిత దుఃఖమనుభవన్తీ, శ్రీరామం ధ్యాయన్తీ, తిష్ఠేతి శశాపేతి స్కాందపురాణే నాగరఖండే ౨౦౭ అధ్యాయేఽస్తి। తథాహి॥శ్లో॥ దుష్టే! త్వంతిష్ఠ దుర్వృత్తే! శిలాయామాశ్రమేమమ। నిరాహారా దివారాత్రం తపః పరమ మాస్థితా ఆతపానిల వర్షాది సహిష్ణుః [illegible] ది రామా

యణే ష్వప్యేవమస్తి. శ్రీ వాల్మీకిరామాయణే బాలకాండే ౪౮-సర్గే౽ హల్యాం గౌతమ ఏవం శశాప। శ్లో॥ ఇహవర్షసహస్రాణి బహూనిత్వం నివత్స్యసి, వాయుభక్షా నిరాహారా తప్యన్తీ భస్మశాయినీ। అదృశ్యా సర్వభూతానా మాశ్రమేస్మిన్ నివత్స్యసి। యదాచైతద్వనం ఘోరం రామో దశరథాత్మజః। ఆగమిష్యతి దుర్ధర్షస్తదాపూతా భవిష్యసి। తస్యాతిథ్యేన దుర్వృత్తే లోభమోహ వివర్జితా। మత్సకాశే ముదాయుక్తా స్వాంవపుర్ధారయిష్యసి అత్రేత్య "అదృశ్యా సర్వభూతానా మాశ్రమే స్మిన్నివత్స్యసీత్యత్ర" శిలామూమిత్యధ్యాహర్తవ్యం॥ పునశ్చాత్రైస్థ "స్వాంవపుర్ధారయిష్యసీ" తివాక్యస్య మహేశ్వరతీర్థవాఖ్యానే, స్వాంవపుర్ధారయిష్యసీత్యనేన పద్మపురాణస్థపాషాణావస్థాసూచ్యతే॥తథాచ "మచ్ఛాపపరిప్రాప్తపాషాణావస్థాంవిహాయ నిజశరీరం ప్రాప్స్యసీతిభావః" ఇత్యస్తి. ఉత్తరకాణ్డే ప్యేనమేవ విద్యమానత్వా దయమేవార్థస్సమంజస ఇతిద్యోత్యతే.

అత్రకేచన మహతాపరికరబంధేన, అహల్యా గౌతమవేషధారిణం సహస్రాక్షం దృష్ట్వా గౌతమం మేనే। నదేవేంద్రమితివదన్తి। తదసంగతం. శ్రీ మద్రామాయణే బాలకాండే ౪౮ సర్గే. శ్లో॥ మునివేషం సహస్రాక్షం విజ్ఞాయ రఘునన్దన। మతిం చకార దుర్మేధా దేవరాజ కుతూహలాత్॥ ఇతి, శ్లో॥ అథాబ్రవీత్సురశ్రేష్ఠం కృతార్థేనాన్తరాత్మనా। అత్మానం మాంచ దేవేశ సర్వథా రక్షమానద॥ ఇత్యాద్యుక్తత్వాత్. తాచేత

చ్ఛ్రీమద్వాల్మీ రామాయ ణోత్తరకాండే 30 సర్గే గౌతమ మహల్యా, శ్లో॥ అజ్ఞానా ద్ధర్షితా నాథ త్వద్రూపేణబిడౌజసా। నకామ కారాద్విప్రశ్నే ప్రసాదం కర్తు మర్హసి॥ ఇతికథ మవాదీత్॥ ఇతిచే త్సత్యం। ఏవంవిధానాం నారీణామేతాదృశ సమయేఽయ మేవ సమాధానప్రకార ఇతిబోధ్యం॥ గౌతమస్తు దివ్యేనచక్షుషా సర్వం వృత్తాంతం విజ్ఞాయ పాషాణీ భవేతి శశాప। ఇతి. సుస్పష్టమ్॥ తథాచే త్తాదృశభార్యాయై ప్రాయశ్చిత్తం విధాయపున స్స్వీకర్తుర్గౌతమస్యకామాస క్తతా భవతీతి యద్యాశంక్యేత, ఉచ్యతే స్కాందపురాణే, నాగరఖండే ౨౦౭ అధ్యాయే విద్యమానానాం వచనానామనురోధాత్ బ్రహ్మర్షి శతానన్ద ప్రార్థనయా చ తథాకరోత్. న స్వకామా సక్త్యేతి సమాధీయతే. త థాచే త్తస్మాన్నైకాద్వా పతీవిన్ద" ఇతిస్మృతివిరోధచారిణీ మహాపరాధినీ మపి పుత్రప్రార్థనాత్ స్వీకర్తు ముచితో వేతిచే దహల్యాయా ఆయోనిజత్వా ద్బ్రహ్మ మానసపుత్రీభూత్వా, దశసహస్రవర్ష పరిమితకాలం భర్త్రా సహాపాతివ్రత్య మనుభూయ, కేనచిత్కారణే నైవం సకృద్దుష్టబుద్ధేరుదయాత్, ఏవమ పరాద్ధానాం వ్రతోప వాసాదిభిః పవిత్రీకృత్య పునస్స్వీ కర్తవ్యతాయా ధర్మశాస్త్రేషు ప్రతిపాదనాచ్చ, గౌతమ స్తథాకార్షీ దితి జ్ఞేయమ్॥ తథాహి॥ వినాగర్భం సవర్ణేషు నతాజ్యాగమనాత్ స్త్రీయః ప్రాయశ్చిత్తం యథాన్యా

యు దండంకుర్యాత్స పండితః॥ ఇతి॥ ఆకంఠ సమ్మితేసూపే గోమయోదక కర్దమే। తత్రస్థిత్వా నిరాహారా త్వహోరాత్రేణ నిష్కృమేత్॥ ఇతి॥

శ్రీ రామాయణే విశ్వామిత్ర పరిపాలితస్య త్రిశంకో స్సత్య వ్రత ఇతి నామ. అయం సూర్యారణేః పుత్రః. అయం పర పరి గృహీతవసితా గ్రహణా త్పిత్రానిరస్త స్సత్య నామ్నాస్య ధర్మపత్న్యా సహారణ్యే ష్వవాత్సీత్. తదానీం విశ్వామిత్రే తపస్తప్తుం వనంగత్రే తత్కుటుంబం పోషయామాస। తేనచ తదను గ్రహపాత్రమభూత్. అయమేకదా, క్షుధార్త స్సన్ స్వస్య పితృనిరాసని ష్క్రమణకాలే "వసిష్ఠస్తం నారుంధ దితి" తస్య గాం మారయిత్వా భక్షయా మాస. తస్మాద్వసిష్ఠ శ్శశాప। తథాహి హరివంశే। శ్లో॥ పితుశ్చాపాది దోషేణ గురుదోగ్ధ్రి వధేనచ। అప్రోక్షితోప యోగాచ్చ త్రివిధ స్తవ వ్యతిక్రమః। ఏవం త్రీణ్యస్య శంకూనితా నిదృష్ట్వా మహాయశాః। త్రిశంకు రితిహోవాచ త్రిశంకుస్తేన సస్మృతః॥ ఇతి॥ ఏతత్పుత్రస్య హరి శ్చంద్రస్యైవ అంబరీష ఇతినామాన్తర మస్తీతి, శునశ్శేఫం యజ్ఞ పశుత్వేన గృహీతాఽయ మేవేతి శ్రీమద్వాల్మీకి రామాయణే గోవింద రాజీయ వ్యాఖ్యానే స్తి॥

రామాయణే విశ్వామిత్ర వసిష్ఠ కలహే వసిష్ఠ ధేనో రే తత్కాలిక తురుష్క పూర్వపురుషా యవనాః ప్రాదురాసన్నితి

జ్ఞాయతే। Ionrans—Iavoness—Iarans. ఏవమార్య శబ్దాదు త్పన్నతయా (Airan) ఆర్యా ఇతిజ్ఞాయతే।

శ్రీరామాయణే శ్రీరామాదీనాం వివాహాత్పూర్వం "యస్మింస్తు దివసే రాజాచక్రే గోదాన ముత్తమం॥ ఇత్యుక్త్యా గోదానం కారయామాసు రితిజ్ఞాయతే। గోదానం నామ సమావర్తనస్య పూర్వాంగం, గావః దీయన్తే అస్మిన్నితి గోదానం. కేశ ఖండన మిత్యర్థః "గౌర్ద్వయోరశ్మి దుర్వాణ స్వర్గవజ్రాం బులోమసు।" ఇతి నానార్థ రత్నమాలా. దాన మితిదోఽవ ఖండనే ఇతిధాతో రుత్పన్నం రూపం॥ పాదమూల రోమఖండన మితి సంప్రదాయః।

అన్యచ్చ రామాయణే సీతావివాహ లగ్న నిర్ణయే "మఘాహ్యద్య మహాబాహో తృతీయే దివసేప్రభో। ఫల్గున్యా ముత్తరేరాజన్ తస్మిన్ వైవాహికం కురు॥ ఇత్యుక్త శ్లోకార్థ పర్యాలోచనయా ఉత్తరా ఫల్గున్యాం వివాహ ఇతిద్యోత్యతే. సీతాయా జన్మనక్షత్రే భూతోత్తరా నక్షత్రే వివాహః కథమాసీ దితిచే దుచ్యతే. రామాయఽణేభి జిల్లగ్నే వివాహః ప్రవృత్త ఇతి జ్ఞాయమానత్వా త్తాదృశ దోషాభావో జ్ఞాప్యతే। తథాహి॥ శ్లో॥ తిథే ర్నదోషోహ్యుదయే చ కాలే నక్షత్రదోషోఽభిజితౌ చ కావే। లగ్నా దదోషోఽస్తమయే చకాలే నవార దోషాః ప్రభవన్తి రాత్రౌ॥ ఇతిస్మరణాత్॥

నను శ్రీరామచన్ద్రస్య జన్మనక్షత్రం భూత పునర్వసూ నక్షత్రస్య, సీతా జన్మనక్షత్రం భూత ఉత్తరా నక్షత్రస్యచ, హి శ్యైకనాడీ భవతి। కథంతయోః వివాహః కృత ఇతిచేత్సత్యం॥ "కూట సంపత్త్యభావేఽపి జాతక గ్రహయోగతః దాంపత్య సుఖ దం భూయా న్నాత్ర కార్యా విచారణా" ఇతి స్మరణాదితర గ్రహయోగాది సంపత్త్యానుకూల్య సత్వా న్న తత్ర దోష ఇతి బోధ్యం। తథాపిదోష లేశా సత్వాత్ కథం అరణ్యవాస సమ యే సీతారామ యోర్వియోగ స్సంపన్నః?

అథమధ్యే మార్గం ప్రాప్త శ్రీ పరశురామ మధికృత్య కించి దుచ్యతే॥ తథాహి॥ నను శ్రీరామ ఆతతాయిన మాగతం పరశురామం కింనాహనత్ మహాభారతే భీష్మపర్వణి శ్లో॥జ్యాయాంస మపిచే ద్వృద్ధం గుణై రపిసమన్వితం। ఆతతాయిన మాయాన్తం హన్యా ద్ఘాతుక మాత్మనః॥ ఇత్యస్తిఖలు అపిచ తత్రైవ ఆయుధధారిణ మాత్మనోఽజిఘాం సోః బ్రాహ్మణస్య ఆత్మ నో ఘాతుకాయాః గోః, తాదృశస్త్రియాశ్చ హననే నదోషఇ త్యస్తి. పునశ్చ తత్రైవశాంతి పర్వణి। శ్లో॥ ఉద్యమ్య శస్త్రమా యాన్త మపివేదాన్త గంరణే। నిగృహ్ణీ యాత్స్వధర్మేణ ధర్మా పేక్షీ నరాధిపః ॥ఇతి, "పితౄన్ పితామహాన్ పిత్ర్యం గురుం సంబన్ధి బాన్ధవాన్। మిథ్యా ప్రవృత్తానయ స్సంఖ్యే నిహన్యా ద్ధర్మ ఏవసః॥ సమయ త్యాగినో లుబ్ధాన్ గురూన పిచ కేశవ।

నిహన్నియుస్త్రాన్ సమరే క్షత్రియోఽయం సధర్మవిత్. ఇతి వచనానురోధేన పరశురామః క్షత్రియవధ మపహాయాస్త్రాణి సన్యస్య పునరస్త్రధారీ శ్రీరామ జిఘాంసు రాగతః కిల? కదాచి త్తాదృశే పరశురామ హననేఽపి శ్రీరామస్యన బ్రహ్మ హత్యాపాతకమస్తి! మహాభారతే ఉద్యోగపర్వణి పరశురామం ప్రతి భీష్మ వచనాత్ । తథాహి॥ శ్లో॥ ఉద్యతేషు మథోదృష్ట్వా బ్రాహ్మణం క్షత్రబన్ధువత్। యోహన్యా త్సమరే క్రుద్ధో యుధ్యన్తమ పలాయినం । బ్రహ్మహత్యా న తస్యాస్తీదితి ధర్మేషు నిశ్చయః । బ్రాహ్మణః క్షత్రియత్వం హి యాత శ్శస్త్ర సముద్యమాత్। ఇత్యాదివచనై ర్వధ్యం భార్గవరామం శ్రీరామః కుతోనావధీదితిచే దుచ్యతే॥

పూర్వోదాహృత సిద్ధాన్తవచనై రాత్మనోజిఘాం సయాగతం బ్రాహ్మణం హన్యాదిత్యే వాస్తి. నోచేత్తాదృశ బ్రాహ్మణ వధజనిత మేనోనిశ్చయ ఇతిచ సిద్ధాన్తః భవతి. పరశురామస్య నతాదృశోఽభిలాషః । తథాహి। పద్మపురాణే॥ శ్లో॥ నిఃక్షత్రియుర్వీంకృత్వాతు జామదగ్న్యః ప్రతాపవాన్ । రరక్ష భగవానేక మిక్ష్వాకోస్తు మహాకులమ్। మాతా మహాన్వవాయత్వాద్రేణుకా వచనాత్తథా। తాన్ భ్రష్టరాజ్యాన్ కృత్వావై రామో నృపకులాన్తకః। సర్వాన్తు భూభృతాం వంశం నాశయామాసవీర్యవాన్॥ ఇతి॥ అపిచ తత్రైవ పద్మపురాణే శ్లో॥ ఇక్ష్వాకవోఽన వధ్యామే మాతామహ కులోద్భవాః॥ ఇతి పరశు

రాను వచనమస్తి। తస్మాదేవ శ్రీరామాయణే మదీయ ధనురా రోపణానుపదమేవ త్వయాసహ యోత్స్యామీతి పరశురా మోఽవాదీత్। పరశురామ శ్రీరామ సంవాదేఽపి వాల్మీకిరా మాయణే ౭౬ సర్గే॥ శ్లో॥ బ్రాహ్మణోఽసీతి పూజ్యో మే విశ్వా మిత్రకృతేనచ॥ ఇతి॥ శ్రీరామ ప్రతివచనాత్పూర్వోక్తస్య సర్వ స్యాపి సామరస్యం భవత్యేవ। అతఏవ పరశురామం శ్రీరామో నావధీదితి విజ్ఞాయతే. తక్త్వా ఆగతం ఆతతాయినం రావణం శ్రీ రామః హతవాన్। తేనచ తస్యకుతో బ్రహ్మహత్యాగమః తద ర్థం శ్రీరామలింగ ప్రతిష్ఠా తేతి చ కుతో రామాయణాన్తరేషు ప్రతిపాదిత మిచేదుచ్యతే॥ తత్పూర్వం యుద్ధప్రారంభ దివస మారభ్య సప్తమ దిన పర్యంతం రామవధేచ్ఛా రావణస్యా సీత్ సప్తమదినే స్వకర్తృకయుద్ధేతు తస్య తాదృశేచ్ఛా యా అభావాత్ తథాహి వాల్మీకిరామాయణే శ్లో. జేతవ్య మితి శ్రీరామోహన్తవ్యమితి రావణః ఇత్యస్తి తస్మాద్రామస్య రావణ హనన ప్రయుక్తం పాతకమస్త్యేవ।

కేచన పరశురామః భృగు వంశజత్వాద్విష్ణు భక్తఏవ నశివభక్త ఇతి, భార్గవా "కదాఽపి శివం నభజన్తీతిచ, ప్రమాణ గ్రన్థేషు పరశురామః శివశిష్య" ఇతివర్తతే. చేదపి న శివభక్త ఇతిచ వదన్తి.తన్న భృగుమహర్షిశ్శివం నోపాస్త ఇతి నసమీచీనం। తథాహి కూర్మ పురాణే ఉత్తరభాగే ౪౨ అధ్యాయే భార్గవస్య మార్కండేయస్యవచనం॥ శ్లో॥ తస్మాత్త్వం గచ్ఛరాజేన్ద్ర భృ

గుతీర్థమనుత్తమం। యత్రదేవః భృగుః పూర్వం రుద్రమారాధ
యత్పురా। దర్శనాత్తత్రదేవస్య సద్యః పాపాత్ప్రముచ్యతే। ఇతి॥
స్కాందపురాణ అవన్తికా ఖండే ౧౮౧ అధ్యాయే భృగుతపః
ప్రభావవర్ణన దత్తకృత శివ ప్రతిష్ఠాదినాం చ విశేషతో వర్ణనా
త్ భృగుశ్శివద్వేషీనభవతి। తథాపి। శ్రీమద్భాగవతే। దక్షయజ్ఞే
శివాజ్ఞో ల్లంఘన మన్వభూదితిచవర్తతే। తద్వంశ్యాశ్శివం పూజ
యామాసురితి బహుషుస్థలే షూపలభ్యతే। ఏతావతాతద్వంశీ
యానాం కేవల పాషండకల్పనం సాహసమితి.

కేచిత్తు కార్తవీర్యార్జునః దత్తాత్రేయోపాసకఃకిల? తా
దృశ్యోయంకథం పరశురామేణనిహతః। తస్మాద్దత్తాత్రేయస్త్రి
మూర్తి సమిష్టిరూపః। భార్గవరామస్తు కేవలవిష్ణురూపః. అతఏ
వ పరశురామః కార్తవీర్యార్జునం హతవాన్. ఏతేనబ్రహ్మరుద్రా
ది సంగత విష్ణోరపేక్షయా కేవల విష్ణురధికఇతి, బ్రహ్మరుద్రనామ
భజనాపేక్షయా ప్రత్యేకవిష్ణునామ భజనమధిక ఫలదాయకమితి
చవదన్తి. తదసంగతం. మత్స్యపురాణే 43 అధ్యాయే కార్తవీ
ర్యార్జునప్రస్తావే ॥శ్లో॥ దత్తమారాధ యామాస కార్తవీర్యోత్రి
సంభవః, పూర్వంబాహుసహస్రంతు సవవ్రే రాజసత్తమః॥ఇత్యా
రభ్య తస్యచరితం వర్ణయన్ కార్తవీర్యార్జునః కదాచిద్భార్గవవనం
దదాహేతి, తేనరుష్టో మునిస్తమిత్థమశపదితి చ వర్తతే ॥శ్లో॥ య
స్మాద్వనం ప్రదగ్ధంవైవిశ్రుతం మమ హైహయ, ఛిత్వా బాహు
సహస్రంతే ప్రమథ్యతరసాబలీ॥ తపస్వీబ్రాహ్మణః కశ్చిత్వాంవ

ధిష్యతిభార్గవః॥ ఇతి॥ తస్మాత్ భృగువంశే తపస్వీపరశురామః ప్రాదుర్బభూవ। నతువిష్ణోరాధిక్యంతత్రాస్తి। వైష్ణపురాణేబృహన్నారదీయేఽపి ర అధ్యాయే ॥శ్లో॥ శివశంకర రుద్రేశనీలకంఠ త్రిచన। ఇతిజల్పన్తియే నిత్యం కలిస్తాన్నాపిబాధతే। జనార్దన జగన్నాథ పీతాంబర ధరాచ్యుత। ఇతి వాప్యుచ్చరన్తీహ నచతేషాం కలేర్భయం। ఇత్యస్తి। తస్మాద్భగవన్నామ్నాం సమాన మహిమా స్తీతి జ్ఞాయతే।

శ్రీరామచన్ద్ర బాల్యయాత్రా వివరణమ్

శ్రీరామచంద్రస్య విశ్వామిత్రయాగ సంరక్షణార్థం పిత్రాదశరథేన ప్రస్థాపితస్య ప్రస్థానాదారభ్య సీతాపరిణయసమనన్తకాలీన పునరయోధ్యా గమనపర్యన్తమేవం రీత్యానిర్ణీయతే.

తథాహి॥ తథావిశ్వామిత్రః శ్రీరామసౌమిత్రిభ్యాం సార్థం. వాల్మీకిరామాయణబా ॥కాం॥ ౨౨॥స॥శ్లో॥"అర్ధయోజనంగత్వా సరయ్వాదక్షిణేతటే॥ ఊషుస్తాం రజనీంతత్ర సరయ్వాం సుసుఖంత్రయః॥" ఇతిశ్లోకోక్తరీత్యా సరయ్వాః దక్షిణతః ప్రస్థాయసార్థయోజనమిత మధ్వానం సమతీత్య గోప్రతారాఖ్యక్షేత్రే తాభ్యాంబ లాతిబలే ఇతిద్వేవిద్యే ఉపదిదేశ। తదనుతత్రైవసుఖం తాంతమీమతివాహ్య, వాల్మీ॥రా౧౨3॥స॥శ్లో॥ "ప్రభాతాయాం తుశర్వర్యాం" ఇత్యారభ్య "తౌప్రయాతౌ:మహావీరాదివ్యాం త్రిపథగాంనదీం! దదృశాతే త తస్త్రసరయ్వాసంగమేశుభే.ఇత్యేతత

పర్యన్తోక్త దిశయాద్వితీయస్మిన్ దివసే ఉదయతి లోకబాంధవే సప్తసప్తౌ సహస్రగభస్తిమాలిని సవితరి తతః ప్రస్థాయ గంగాసరయూ సంగమ ప్రదేశమభ్యేత్య శ్లో॥ "తత్రవాసిభి రాసీతా మునిభిస్సు వ్రతైస్సహ,న్యవసన్ నుసుఖం తత్రకామాశ్రమ పదేతదా, ఇత్యేవంరీత్యా తత్రకామాశ్రమే తాం రజనీమతి వాహ్యా వాల్మీకి॥ రా ౨౪॥ సశ్లో॥ "తతః ప్రభాతే విమలే" ఇత్యారభ్యశ్లో॥ విశ్వామిత్రి స్త థేత్యుక్త్వా తానృషీనభి పూజ్యచ। తతార సహితస్తాభ్యాం సరితం సాగరం గమాం॥ తీరం దక్షిణమాసాద్య జగ్మతుర్లఘు విక్రమా॥ ఇత్యుక్తత్వా త్తదనన్తరస్మి న్దివసే సూర్యోదయ సమయ ఏవ గంగానదీం సంతీర్య తద్దక్షిణ తటస్థ వనే ప్రతస్థుః। తదను శ్లో॥ సవనం ఘోర సంకాశం దృష్ట్వా నృప వరాత్మజః అవి ప్రహత మైక్ష్వాకః పప్రిచ్ఛ మునిపుంగవం॥ ఇత్యారభ్య శ్లో॥ కస్యేత ద్దారుణం వనం॥ ఇతి శ్రీరామే విశ్వామిత్రిం పృచ్ఛతి సమునిః ప్రత్యాహ॥ "ఇమౌ జనపదౌ నిత్యం వినాశయతి రాఘవ। మలదాంశ్చ కరూశాంశ్చ తాటకా దుష్టచారిణీ। సేయం పన్థాన మావార్య వసత్యధ్యర్ధయోజనే। అత ఏవచ గన్తవ్యం తాటకాయా వనం యతః॥" ఇత్యుక్తత్వా త్కదా, చిన్మల దకరూశ దేశాః తాటకయా వినాశితాః వనత్వేనాసన్। తతః ప్రస్థాయ తాటకా వన ముపసంగమ్య తత్ర తాటకాం ప్రమథ్య వాల్మీ॥ రా॥ ౨౭ సం॥ అథతాం రజనీముష్య విశ్వామిత్రో మహాయశాః॥ ఇత్యేతావ త్రిభ్యతి శ్లో॥ దదౌ రామా

య సుప్రీతో మన్త్రి గ్రామ మనుత్తమం॥ ఇత్యుక్త్వా త్రతి శోణాఖ్య సరిత్తీరే తాటకానన్తే తాం రాత్రి ముషిత్వా తతః పరస్మిన్ దివసే ప్రాతః విశ్వామిత్రః సమస్త మన్త్రి గ్రామం శ్రీరామచంద్రాయ ప్రాదాత్॥ తతః విశ్వామిత్రః శ్రీరామ చంద్రస్య వామనచరిత మాఖ్యాయ వాల్మీ॥ రా॥ 30॥ స॥ అద్యగచ్ఛా మహేరామ సిద్ధాశ్రమ మను త్తమం। ఇత్యుక్త్వా శ్లో॥ ప్రవిశ న్నా శ్రమపదం వ్యరోచత మహామునిః।" ఇత్యేవం రీత్యా సిద్ధాశ్రమం ప్రవివిశుః। పరన్తు ఏతన్మధ్యే శోణానదీ సం తరణస్య వాల్మీకి రామాయణేఽ నుక్తత్వేపి భారద్వాజ రామా యణే శ్లో॥ శోణానదీం సముత్తీర్య పద్భిరేవత్రయ స్సుఖం। ఇత్యుక్త్వా చ్ఛోణానదీం పద్భిరేవ సమతారయన్నితి, జ్ఞా యతే. అపిచ యజ్ఞ రక్షణానన్తరం సిద్ధాశ్రమా న్మిథిలా గమ నావసరే వాల్మీకి రామాయణే 3౨ సర్గే "శోణానదీం పద్భి రేవ సంతే రురిత్యుక్త్వా చ్ఛోణా నదీతః ప్రాగ్భాగస్థ సిద్ధా శ్రి మం శోణాం సంతీర్య విశ్వామిత్రాః దయ, ప్రాపురిత్యనేన శోణాయాః పశ్చిమతః మలద కరూశదేశ తాటకా వనాదీనాం స్థితిః వర్ణితత్వాచ్చ। శోణామతీత్య గయాం సమయా సిద్ధా శ్రమం సమాజ గ్మురిత్యేవ సిద్ధాన్తీ కరణీయః.

తతః యజ్ఞ సంరక్షణానన్తరం శ్రీరామదీనాం మిథిలా గమనమార్గ ముద్దిశ్యోచ్యతే. విశ్వామిత్రాజ్ఞయా సిద్ధాశ్రమా న్మిథిలాం ప్రస్థాయ వాల్మీ॥ రా॥ 3౨ స॥ శ్లో॥ తే గత్వా దూర

మధ్వానం లంబమానే దివాకరే। వాసం చక్రు ర్మునిగణాః శోణాకూలే సమాహితాః॥ ఇత్యుక్తత్వా చ్ఛోణానదీం సమాగత్య తత్ర తాం రాత్రిం యాపయిత్వా, ప్రభాతే శోణానదీం తీర్త్వా వాల్మీ। రా॥ 3౫ స॥ శ్లో॥ తేగత్వా దూర మధ్వానం గతేఽర్ధదివసే తదా। జాహ్నవీం సరితాం శ్రేష్ఠాం దదృశుర్ముని సేవితాం। ఇత్యుక్తత్వా చ్ఛోణా గంగా సంగమస్థానం ప్రాపురి తివి జ్ఞాయతే. సోఽయం ప్రదేశః ఇదానీం పాట్నా ఖ్యపత్త నతః పశ్చిమభాగేఽస్తి. తేతాం రాత్రిం తత్రైవ సమతివాహ్య, పరస్మిన్ దివసే ప్రాతః విశ్వామిత్రం శ్రీరామచన్ద్ర ఏవం బ్రవీతి। వాల్మీ॥ రా॥ 45 స॥ శ్లో॥ "తరామ సరితాం శ్రేష్ఠాం పుణ్యాం త్రిపథగాం నదీం। నౌరేషాహి సుఖాస్తీర్ణా ఋషీణాం పుణ్యకర్మణాం। భగవన్తమిహ ప్రాప్తం జ్ఞాత్వా త్వరితమాగతాః తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రాఘవస్య మహాత్మనః। సంతారం కారయామాస సర్షి సంఘై స్సరాఘవః। ఉత్తరం తీరమాసాద్య సంపూజ్యర్షి గణం తదా। గంగాకూలే నివిష్టాస్తే విశాలాం దదృశుః పురీం।" ఇత్యుక్తత్వాత్ గంగానదీం సంతీర్య విశాలా పురీం దదృశు రితిజ్ఞాయతే. సా నగరీదానీం (అంనార్) ఇతి నగరీత్వేన పరిణతిం ప్రాప్తాస్తి। తతః వాల్మీకి రా। ౪౮ స॥ శ్లో॥ తతః పరమసత్కారం సుమతేః ప్రాప్య రాఘవౌ। ఉష్యతత్ర నిశామేకాం జగ్మతు ర్మిథిలాం తతః। మిథిలోపవనే తత్ర ఆశ్రమం దృశ్య రాఘవః। పురాణం నిర్జనం రమ్యం పప్రచ్ఛ ముని

పుంగవం। "ఇత్యుక్త్వా మిథిలా గమన మార్గమధ్యే గౌతమ మహర్షే రాశ్రమం నిధ్యాయ, విశ్వామిత్రా త్తదుదన్తం నిశమ్య, అహల్యాం పావయామాస శ్రీరామ ఇతి ద్యోత్యతే. గౌతమాశ్రమ ఇదానీం (రాంకోలా) ఇతి వ్యవహ్రియతే। అథ వాల్మీ॥ రా॥ 49 స॥ శ్లో॥ "రామోఽపి పరమాంపూజాం గౌతమస్య మహామునేః। సకాశాద్విధివత్ప్రాప్య జగామ మిథిలాం తతః॥ ఇతి॥ ౫౦ స॥ శ్లో॥ తతః ప్రాగుత్తరాం గత్వా రామ స్సౌమిత్రిణా సహ। విశ్వామిత్రం పురస్కృత్య యజ్ఞవాట ముపాగమత్" ఇత్యుక్త్వా మిథిలాం ప్రాప్తురిత్యనేన, మైథిలదేశాన్ ప్రాపురితి, యజ్ఞవాట మిత్యనేన, పట్టణే యజ్ఞవాటికా యా అభావాత్ తన్నగరాత్ప్రాచ్యాం మతః ప్రవహన్త్యాః సీతానద్యా స్తీరే (యతః సీతా జనకేన ప్రాప్తా) తత్రస్థ యజ్ఞశాలాం ప్రాపురితి చాయమర్థో లభ్యతే। సీతా ప్రాప్తి ప్రదేశస్యాద్య సీతా మరీత్యాఖ్యా వర్తతే. తేనైవ నామ్నా తత్ర ధూమకేకట స్థితి ప్రదేశోపి వర్తతే। తస్యా స్సరిత (అఖండే నదీ) తిసాంప్రతం నామాస్తి।

తథాపి, "అనుక్త మన్యతో గ్రాహ్యం" గ్రామం గచ్ఛన్ తృణం స్పృశతి ఇతిచ న్యాయేన, శివబ్రహ్మాదిభిః దేవైః విశ్వామిత్రా గస్త్యాదిమునిభిః విరచితేషు రామాయణేషు ప్రధానతయా శ్రీరామచంద్ర .స్యాహల్యా శాపవిమోచనా నన్తరం గుహేన సమాగమ ఆసీ దితిజ్ఞాయతే. తత్ర గండకీనద్యా అవస్థితి ర్నిర్ణీవాదైవ। గండకీనద్యా స్తీర ఏవ విశాలాఖ్యా నగ

ర్యస్తి। తదుత్తర స్మిన్నేవ తటే మిథిలా నగర్యస్తి। విశాలాపి కోసలేష్వస్తి। తన్నగర్యా రాజా సుమతి ర్వైక్ష్వాకః. మిథిలా విదేహే ష్వస్తి. ద్వే ఇమే నగర్యౌ సీమాగండకీ ప్రవి భజతీతి సర్వ ప్రామాణిక గ్రన్థేషు సుష్ఠూప పాదితం. గండకీ ముత్తీర్య మిథిలాం నప్రాప్నుయుః. తస్మాత్ గండకీ నదీతీరే గుహం శ్రీరామోऽన్వగ్రహీ దితి సుస్పష్టతమమ్.

ప్రసంగేऽస్మి న్నధ్యాత్మ రామాయణే బాలకాండే ౬ సర్గే శ్రీరామచంద్రాదయః సిద్ధాశ్రమాత్ప్రస్థాయ "శ్లో॥ ఇత్యుక్త్వా మునిభిస్తాభ్యాం యయౌ గంగా సమీపగం॥ గౌతమస్యాశ్రమం పుణ్యం యత్రాహల్యా స్థితాతపః. ఇత్యతోక్త్వా ౬ సర్గేతు "శ్లో॥ ఇత్యుక్త్వా ప్రయ యౌగంగా ముత్తర్తుం సహ రాఘవః। ఇతి గంగా ప్రశంసనేన, కథమత్ర గంగా ప్రశంస మితిచే దుచ్యతే। యాం కాంచిదపి నదీం గంగాశబ్దేన వ్యవహరన్త్యార్యాః। రామాయణ ఏవ అవిశిష్టాం కాంచిన్నదీం నిర్దేష్టుం మందాకి నీతి వ్యాజహార. తద్రీత్యా వాయుపురాణేపి శ్లో॥ "సర్వా గంగాః సరస్వత్యః సర్వా గంగాః సముద్రగాః। ఇత్యుక్తం। గంగామ్యుపనదీ భూత గండకీ నద్యా అపి గంగా శబ్దేన వ్యవహరణం సముచితః। అపిచ అధ్యాత్మ రామాయణేऽహల్యా శాపవిమోచనా నన్తరమేవ గంగోత్తరణం ప్రతిపాదిత మస్తి. వాల్మీకి రామాయణేऽహల్యాశాప విమోచనం గంగోత్తరణా నంతరమేవ ప్రతిపాదితః। విమర్శకృతే గౌతమా

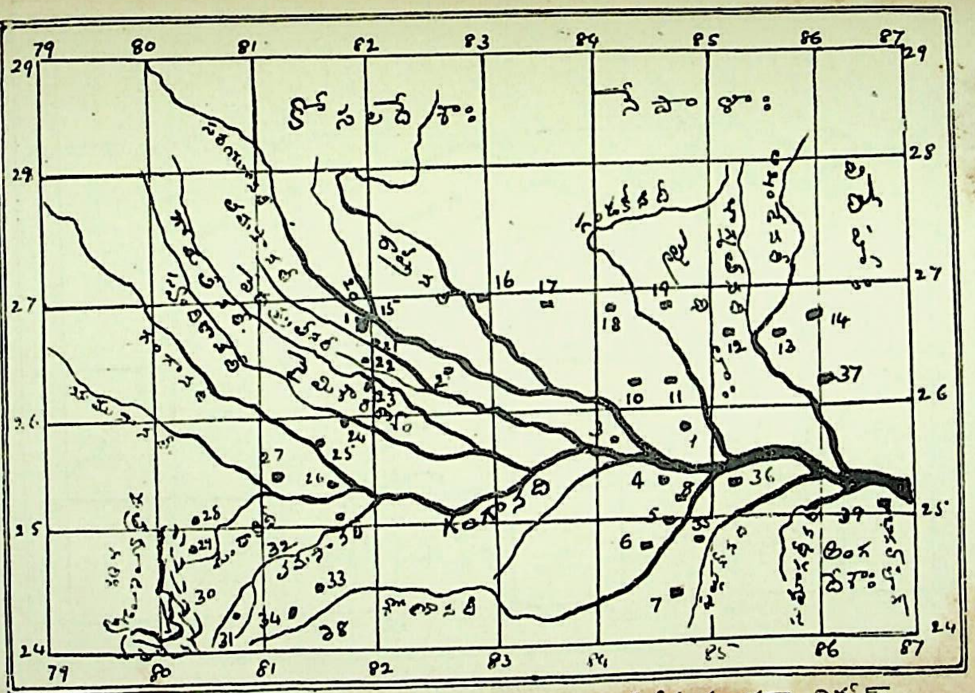
క్రమస్య మైథిలానాం సమీపేఽవ స్థానం యుక్తం. మలద కరూశ దేశేషు, తాట వనేవావ స్థితిర్న సమీచీనా. గంగా తటో నామ సఏవ ప్రదేశో భవతి. తస్మాదయం గండకీ తటఏవే త్యుక్తి ర్యుక్తేతి నిశ్చయః సుగమః.

శివ ధనుర్భంజనా నంతరం విదేహరాజే దశరథా దీనా హ్వాయితుం దూతా౯ ప్రేష యతి. తేఽతివేగా దేకపదీ మా శ్రిత్య వాల్మీ॥ రా॥ ౬౮ స॥ శ్లో॥ జనకేన సమాదిష్టా దూతా స్తే క్లాంత వాహనాః త్రి రాత్ర ముషితా మార్గే తేయోధ్యాం ప్రావిశ౯ పురీం। ఇతి, తచ్ఛ్రుత్వా దశరథా దయ స్సహసైన్యై ర్మహోపాధ్యా శ్లో॥ గత్వా చతురహం మార్గం విదేహా నభ్యుపే యివా౯।" ఇతి, వివాహానన్తరం అయోధ్యాం ప్రతి శ్రీరా మాదీనాం ప్రత్యాగమన సమయే పి పరశురామ సమాగమా నన్తరం వాల్మీ॥ రా॥ 77 స॥ శ్లో॥ చోదయామాసతాం సేనాం జగామాశు తతః పురీం. ఇతి మాత్రైవాస్తి। గమనమార్గః వైశ ద్యే న ప్రతిపాదితః। తస్మాత్ ఇతర రామాయణోక్త రీత్యా మిథిలాతః పశ్చిమభాగే స్థితాం గండకీ ముత్తీర్య సాకేతం రామాదయః ప్రవి విశు రితి జ్ఞాయతే.

ప్రథమతః దశరథః శాంతా ద్వితీయ మృశ్య శృంగ మానేతు మంగాన్ ప్రతి గతవా౯। తన్మార్గ కథనావసరే వాల్మీ॥ రా॥ బాల॥ కాం॥ ౧౧ స॥ శ్లో॥ వనాని సరిత శ్శైవ వ్యతిక్రమ్య శనైశ్శనైః। అభిచక్రామ తందేశం యత్రవై ముని

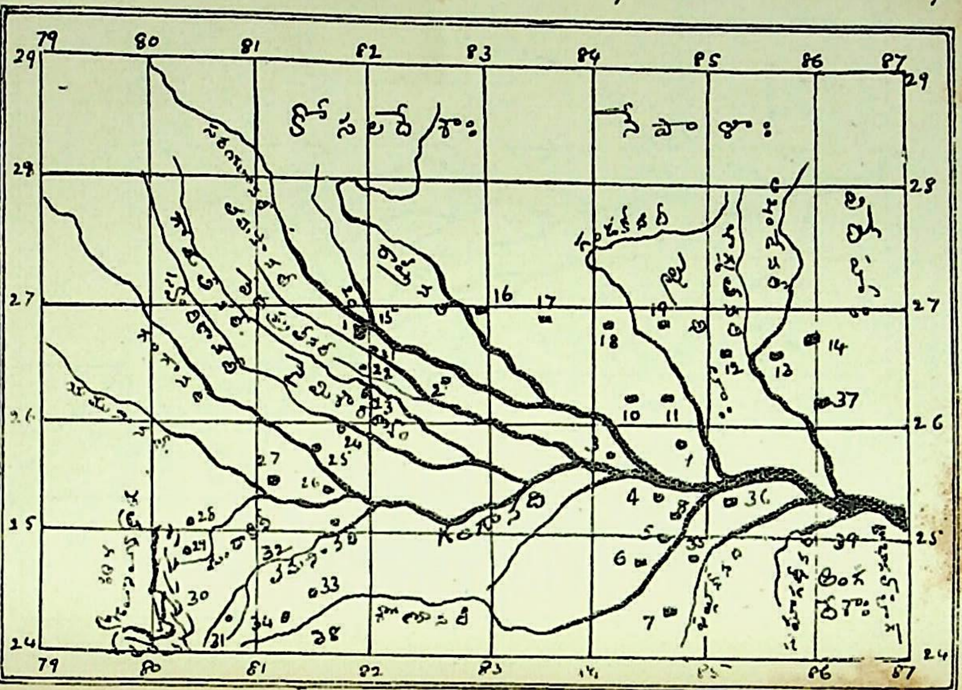
పుంగవః॥ ఇత్యుక్తత్వా దయోధ్యాతః గంగా సుమాగధీ నద్యోర్మధ్య ప్రదేశే ఇదానీం తన భాగల్పూర్ ప్రాంతే (పశ్చిమబీరార్) నామక అంగదేశాన్ప్రతి గమనావసరే గంగాశోణా సుమాగధీ నదీః తత్తద్వనాని చాతిక్రమ్యాంగాన్ గత్వా ప్రీత్యా జగామేతి జ్ఞాయతే. ఇయం శ్రీరామచంద్రస్య బాలత్వే ప్రవృత్తా దేశయాత్రా. తతః పితృవాక్య పరిపాలనార్థమధ్యా కాన్తారంతం రావణ వధార్థమపి సమాక్రాన్తుం మార్గముద్దిశ్యాయోధ్యాది కాండేషు ప్రతిపాదయిష్యతే ఇతిశం

అథ శ్రీరామ యాత్రాదిన పరిగణనం॥ శ్రీరామచంద్రో లక్ష్మణసమేతో యోధ్యాతః చైత్రశుక్ల సప్తమ్యాం ప్రస్థాయ చతుర్థే దివసేసిద్ధాశ్రమం ప్రవివేశేతి, చైత్రశుక్ల దశమ్యాం విశ్వామిత్ర యాగారంభ ఇతి, షట్దినాని యజ్ఞ ఇతి త్రీణి దినాని విశ్రాన్తిరితిః చతుర్థే దివసే మిథిలాం ప్రస్థాయ శోణా నదీతీరే నివాస ఇతి, తదనంతరదినే గంగా తీరే నివాస ఇతి, చతుర్థ దివసే మిథిలాం ప్రవివిశురితి, పంచమ దినే ధనుర్భంగ ఇతి. పరశ్వ ఆరభ్య జనకదూతా ఇమాం వార్తాం చతుర్థ దివసే దశరథం జ్ఞాపయామాసురితి తదను పంచసు దివసేషు దశరథో మిథిలా మాజగామేతి, త్రీణి దివసాని విశ్రాన్తి రితి, చతుర్థే దినే వైశాఖ శుక్ల దశమ్యాం సీతాకల్యాణ మితిచ జ్ఞాయతే. సీతా కల్యాణానన్తరం మధ్యే మార్గం త్రీణి దివసాని ప్రస్థాయ చతుర్థే దినే గృహప్రవేశం శ్రీరామాదయః చక్రురితి చ జ్ఞాయన్తే.

శ్రీరామచంద్రస్య ఉత్తరభారతదేశ సంచార ప్రదేశ సూచనా చిత్రమ్.

శ్రీరామచంద్రుడు, ఉత్తర భారతదేశమున సంచరించిన ప్రదేశములను సూచించు చిత్రము.

అథ శ్రీరామచంద్రస్య సంచార మార్గచిత్ర వివరణం.

అథ శ్రీరామస్య మార్గోఽయ మితి నిర్ణాయక రేఖా చిత్రస్థ సంఖ్యానామేతే ప్రదేశా ఇతి బోద్ధవ్యమ్॥

సంఖ్యా 1-15-20. అయోధ్యా. 2. సరయూనదీతీరం గోప్ర తారతీర్థమ్) 3. కామాశ్రమః (సరయూ గంగా సంగమప్రదేశః) 4-5. మలద కరూశదేశౌ 6. తాటకావనం (శోణానదీతీరం) 7. సిద్ధాశ్రమః 8. గంగాతీరమ్ 9. విశాలానగరమ్ Amnar) (అమ్నార్) 10 గౌతమాశ్రమః (గండకీతీరం) అస్య గౌతమా శ్రమస్య (రామ్‌కోలా) (Ramkola) ఇతినామ 11. గుహ నివాస స్థానం (గండకీతటం) 12 పితా మరీనామక ధూమ శకటాల యః (Railway Station) 13 సీతానదీ (ఇదానీం బాగ్మతీతి వ్యవ హ్రియతే) 14 జనకపూర్ (మిథిలా) (Janakpore Road Railway Station) 16 రాప్తీనదీ (అయోధ్యాతః మిథిలా గమన మార్గః) 17 గోరక్‌పూర్ (గోంతుణపురి] స ఏవమార్గః 18 రామకోలా (Town) స ఏవమార్గః 19 సోహగ్‌పూర్ (నామక పత్తనం Town) 21 తమసానదీ (Marha మార్గా) 1. చిత్రకూట మార్గః 22 వేదశ్రుతి (Biswi బిస్వినది) 23 గోమతీ (Gomati) 24 సాయి (స్యందికా) 25 శృంగిబేరపురం (Singaronu) 26 భారద్వాజాశ్రమః (Allahabad) 27 యమునాతీరం 28 వాల్మీక్యాశ్రమః 29 పర్ణశాలా (శ్రీరామాశ్రమః 30 మందాకినీ

నదీ 31 తమసాతీరే ద్వితీయో వాల్మీక్యాశ్రమః 32 అప రాతమసా 33 అత్ర్యాశ్రమః "రామనగర్" (Ramnagar) 34 శోణానదీ (Sore) 35 గయ. 36 పాట్నా 37 దర్భాంగా 38 రేవాపత్తనం 39 అంగదేశాః (భాగల్పూర్) పశ్చిమ బీహార్ బంగాళా.

ఉ ప సం హా రః

అయి మహాశయాః! ఏతద్గ్రన్థ గ్రథనే మదీ యాశయో యం. లోకేసద్భి శ్శ్రీ కాళిదాసాది మహా కవికృతానాం గ్రన్థా నామపిస్మృతిత్వే నాంగికరణమస్తి। ఏవం స్థితేకై ముతిక న్యాయేన శతకోటి రామాయణాన్తర్గతానాం మహర్షి ప్రోక్తా నాం రామాయణానాం వేదవత్ప్రమాణత్వే కావాసం శతిః। ఇతిమత్వా ఏతదా,నూయణాని సంకలయ్య గుణోప సంహార రూపేణ గ్రన్థోయం గ్రథితోమయా. ఏత దామాయణా నామేకత్ర సంయోజనే నిదానం కి మితిచే న్మహర్షికృత రామా యణానాం మధ్యే కానిచిద్భక్తి ప్రధానాని. కాని చిద్ధర్మ బోధ కాని. కానిచి దలంకార ప్రధానాని. కానిచి చ్ఛబ్దార్థా ద్యాడం బర యుక్తాని. కతిచిదధ్యాత్మవిద్యా బోధకాని. కానిచిద పూర్వ కథావిశేష బోధకాని. కానిచిత్తత్త త్సమయ విమర్శ కారణాది ప్రతిపాదకాని. ఇత్యేవం బహుధా విద్యమానాని ద్విశత సం ఖ్యాకార్ష రామాయణాని విలోక్య విమృశ్యచ తేషు కల్పాంతరీయ

కథా బోధక రామాయణాని పరంవిహాయ ఈషద్వైషమ్యేఽపి సమన్వయకరణయోగ్యాని చతుర్వింశత్యాన్ రామాయణాన్యేకీకృత్య సంగ్రహరూపేణ సంగృహ్య శ్రీరామోపాసకానా ముపకారాయాల మితి మత్వా ప్రకాశితః. గ్రన్థేస్మిన్ మత్ప్రమాదాత్ ముద్రాపక ప్రమాదాద్వా పరిష్కర్తృ ప్రమాదాద్వా సన్తి యదిస్ఖలితాని తాని క్షన్తవ్యా నీతి ప్రార్థయే. యథాశక్తి గుణదోషపట్టికాయాంతాని నిరూపితాని. యత్తోఽహంగ్రన్థకరణాక్షమః నవిద్వాన్, కేవల శ్రీరామచన్ద్ర కరుణయైవాయం గ్రన్థోమయాగ్రథిత ఇతి సతాం సవిధే సప్రశ్రయం నివేదయామి. సంపూర్ణోఽయంగ్రన్థః నవభాగవిశిష్టః ముద్ర్యాప్యతే ఏకైకస్య భాగస్య వినా బాలకాండ కేవల సంస్కృత గ్రన్థస్య రు 1-4-0 సాన్ధ్ర తాత్పర్యస్య రు 2-8-0 ఇతి నిర్ణీతం. బాలకాండస్య ద్వితీయ వారముద్రితస్య కేవల సంస్కృతభాగస్య రు 2-0-0 సాన్ధ్రన్ధ తాత్పర్యస్య రు 4-0-0. ఇతి నిర్దిష్టం. అద్యావధి బాల, అయోధ్య, అరణ్య, కిష్కిన్ధా, సున్దరకాండాని ముద్రాపయిత్వా సిద్ధాని. యుద్ధకాండస్తు భాగద్వయాత్మకః, ముద్రాయన్త్రేఽస్తి। తదనన్తర ముత్తరకాండమపి భాగద్వయాత్మ కతయా ముద్రాపయిష్యతే।

శ్లో॥ ఈ క్షణధ్యాన సంస్పర్శైర్మత్స్య కూర్మ విహంగమాః
పోషయన్తి స్వకాన్ పుత్రాన్ తద్వత్పండిత వృత్తయః

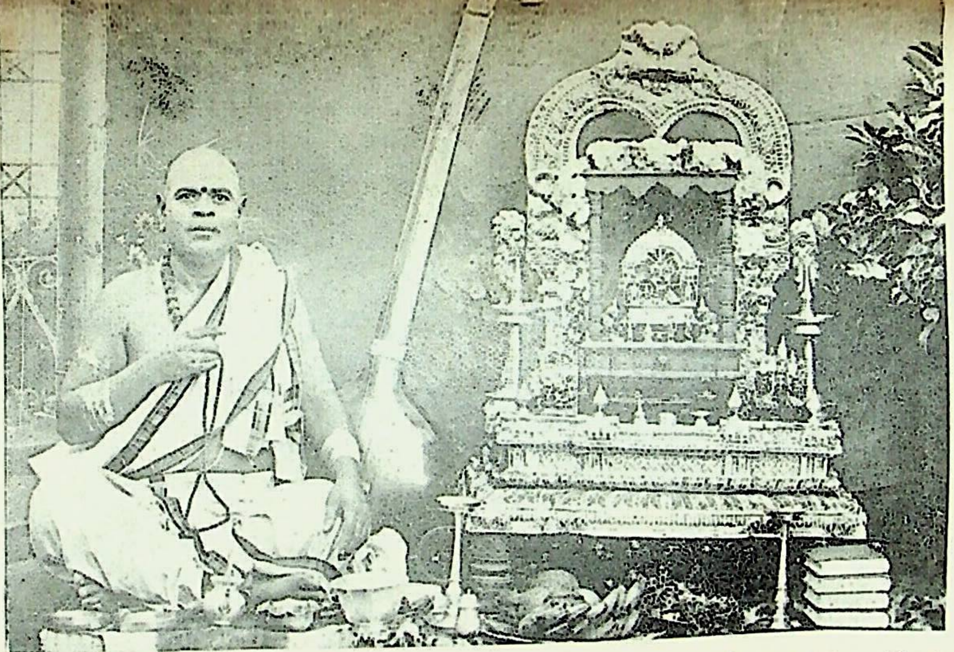
ఇతివత్సర్వథా స్మిన్గ్రంథస్య సాహాయ్య మాచరన్త్వితి
విపశ్చితోఽభ్యర్థయే।

శ్లో॥ ఆర్షోపదిష్టసూక్తీ స్సంగృహ్య కృతాపి భవతి
కృతిరియం రమ్యా।
ఉపవన తరు సముచితై ర్గ్రథితా కుసుమైః
ప్రసూనమాలేవ॥

శ్లో॥ నయుక్త్యా కల్పిత మిదంనా పూర్వమిహ బోధితం।
పూర్వాగ్నివర్యై స్సర్వజ్ఞై ర్భాషితం జ్ఞాపితం మయా।
శ్లో సర్వేషాం చార్షవాక్యానాం లేఖకోఽహం నకల్పకః।
తస్మాత్సర్వే రామభక్తైః ప్రమాణత్వేన గృహ్యతాం॥
శ్లో॥ సేయం శ్రీ రామగాథా నరసింహాఖ్యేన విరచితా కృచ్ఛ్రాత్
నానాగ్రన్థ సహాయా ద్దిశిదిశి సుప్రకాశ ముపయాతు॥

ఇత్థం గ్రన్థనిర్మాతా, శ్రీరామ సేవకః,
ములుకుట్లోవ నామక-నరసింహావధానీశర్మా।

చీరాల గ్రామవాసీ, పౌరాణిక విశారద, రామాయణ సుధాసాగర, అభినవ వాల్మీకి, విమర్శకాగ్రేసర,
బాల సరస్వతీ, త్యాది, బిరుదాంకితః
బ్రహ్మ శ్రీ॥ పండిత, ములుకుట్ల నృసింహావధానీ, తేషాం దేవతార్చనంప॥

ఓమ్

శ్రీ హ్యాభయాత్

శ్రీరామ శ్శరణం మమ

శ్రీరామాయణ సారోద్ధారే

బాలకాండే

ఉపోద్ఘాతః

ఓం.

శ్రీ ర్భూయాత్

శ్రీరామ శ్శరణం మమ.

ఉపోద్ఘాతః

శ్రీరామాయణసారోద్ధార గ్రంథకర్తురుద్దేశః

భో - భో నానామతావలంబిన శ్రీశ్శ్రీరామభక్తాః దత్త శ్రవసీ మద్వచసి.

నా ఽవిదితం తత్ర భవతాం భవతా మేతత్ - యచ్ఛ్రీరామస్య చరితమభితో లోక మావిద్వద్గోపం సుప్రథితం విజరీజృభ్యత ఇతి. తథా తచ్చరిత్ర మావిష్కుర్వతాం బహూనాం గ్రంథానాం మధ్యే శ్రీవాల్మీకిప్రణీతం శతకోటి శ్లోకపరిమితం శ్రీమద్రామాయణ మేవ ప్రథితం ప్రథమం చేత్యేతదపిచ.

తథాపి పురాతనాః కవయ స్స్వగిరాం సార్థకతాయై కృతార్థతాయై చాత్మన శ్శ్రీరామమేవ సరసై ర్వచోభిరస్తువన్. తథా తదేకస్తుతికరణం నకవిదోషః. కింతు శ్రీరామచంద్ర మహిమైవ కారణం. తదుక్తం-శ్రీజయదేవకవినాప్రసన్న రాఘవ రూపకే-

శ్లో॥ స్వసూక్తీనాంపాత్రం రఘుతిలకమేకంకలయతాం
కవీనాం కో దోష స్సతు గుణగణానా మవగుణః,
యదేతైర్నిశ్శేషై రపరగుణాలుబ్ధై రివ జగ
త్యసా వేక శ్చక్రే సతతసుఖసంవాసవసతిః. ఇతి.

కే తే సేవనీయగుణా ఇత్యాకాంక్షాయా మాహ శ్రీమద్భాగవతే ప్రథమస్కంధే-

శ్లో॥ సత్యం శౌచం దయా క్షాంతి స్త్యాగస్సంతోషఆర్జవం.
శమో దమ స్తపస్సామ్యం తితి క్షోపరతి శ్శ్రుతం
జ్ఞానం విర క్తి రైశ్వర్యం శౌర్యం తేజో బలం స్మృతిః
స్వాతంత్ర్యం కౌశలం కాంతి ర్ధైర్యం మార్దవమేవచ.
ప్రాగల్భ్యంప్రశ్రయశ్శీలం సహ ఓజో బలం భగః.
గాంభీర్యంస్థైర్య మాస్తిక్యం కీర్తి ర్మానోఽనహంకృతిః
ఏతే చాన్యేచ బహవో యస్మి న్ని త్యా మహాగుణాః
ప్రార్థ్యామహత్వ మిచ్ఛద్భిః నవియంతిస్మ కర్హిచిత్.
ఇతి.

తథైవ భట్టమురారిణా ప్యనర్ఘ రాఘవే-

శ్లో॥ యది క్షుణ్ణం పూర్వైరితి జహాతి రామస్య చరితం
గుణై రేతావద్భి ర్జగతి పునరన్యో జయతి కః,
స్వ మాత్మానం త త్తద్గుణగరిమ గంభీరమధుర
స్ఫురద్వాగ్బ్రహ్మాణః కథ ముపకరిష్యంతి కవయః. ఇతిచ.

తథైవాధునాతనాఅపి గీర్వాణభాషాయాం దేశభాషా స్వపి విరచ్య యథాశక్తి గ్రంథాన్ రామకథాభాసురాన్ కృతార్థయంత్యాత్మనః తదేవ మావాల్మీక్యేతావత్పర్యంతు పరిశీల్యమానే సత్యేకపురుషాయుషేణాపి సంఖ్యాతు మశక్యా భవంతి సర్వభాషాసు శ్రీరామచరిత్ర ప్రతిపాదక గ్రంథాః.

తథైవాహమపి ప్రణేతా ములుకుట్లోపనామక నృసింహావధానిశర్మా అనేక పురాయణరామాయణసారసంగ్రహరూప శ్రీరామాయణసారోద్ధారాహ్వయగ్రంథ మారభే స్వకృతార్థతాయై కేవల మితి విజ్ఞాపయామి.

—♦ గ్రంథస్య స్వరూపమ్ ♦—

తర్హి పూర్వోక్తరీత్యా సువిదితతరమపి శ్రీరామ చరితం కేచిత్ సంపూర్ణరామచరిత్రాన్వేషణాం విహాయ స్వస్వ మతపోషణార్థం రామకథైకదేశనిబద్ధగ్రంథాన్ సంపాద్య ఇదమేవ ప్రమాణ మన్యగ్రంథసహస్రమ ప్యప్రమాణమేవేతి,

కతిచి దవిశ్వాసేన శ్రీమద్రామాయణస్య కావ్యత్వేన వ్యవహారదర్శనాత్. కావ్యలక్షణ పరిపూరణాయాతిశయోక్త్యా ద్యుపబృంహితంసత్ కల్పితాసత్యకథాగ్రథితమితి,

అన్యే సీతారామవయోనిర్ణయాదౌ పూర్వోత్తర గ్రంథ విరోధద్యోతనా త్పరిశీలనాసహి ష్ణవ ఇతి.

అపరే దేవతాంతరభక్త్యా స్వాభీష్టదైవవ్యతిరిక్తదేవతా మాహాత్మ్యప్రతిపాదక మిమం గ్రంథం నస్పృశామ ఇతి,

ఇతరే నాస్తికత్వేన రాలివథానా స్వదుష్పాండిత్యం ప్రకటీకృత్య శ్రీరామః కశ్చన స్వార్థపరసామాన్యపురుషప వే తిచమన్వానాః నిజజనురర్థవత్తాసాధనభూతం శ్రీరామాయణం నపఠంతి నభజంతిచ సర్వదేవతాస్వరూపిణం శ్రీరామం.

తథావర్తనస్య కారణం శ్రీరామరామాయణయోః యాథాతథ్యేన స్వరూపావిమర్శనమేవేతి నిశ్చిత్య పూర్వో దాహృతయావత్సంశయ నిరాకరణాయ సంపూర్ణశతకోటిశ్లోక పరిమితరామచరితస్య లోకాంతరే విద్యమానత్వాత్ సప్తద్వీ పేషు నవఖండేషుచ సర్వత్ర ఖండశః విభిన్నత్వాచ్చ తద న్వేషణం మనుజసుశ్శకమితి మత్వా ఇదానీం మనుష్య లోకే భరతఖండే విద్యమానాని బహువిత్తవ్యయప్రయాస సాధ్యేషు మహాపురుషస్థాపితేషు ప్రాచీనే ష్వాధునికేషుచ గ్రంథాలయేషు సంపాదితాని సాంప్రదాయిక విద్వద్వరేణ్యపూర్వ పూరుషసముపార్జితాని చార్షాణి రామాయణాని పురాణస్థ రామచరితవిశేషాంశాశ్చ తత్తద్వ్యాఖ్యాస్థవిశేషాంశ్చైకత్ర సం కలయ్య గ్రథనే సర్వ సమ్మతం స్యాదితి మమాయ ముద్యమః.

—: పురాణరామాయణయో రైక్యమ్ :—

పురాణానాం రామాయణస్యచ కస్సంబంధ ఇతిచేత్ మహాభారతేతిహాసవ ద్రామాయణేతిహాసోపి పురాణాదేవో త్పన్న ఇతి పునశ్చ సంపూర్ణశతకోటి ప్రవిస్తరరామాయణాదేవ అష్టాదశపురాణా న్యుత్పన్నానీతిచ తయో రవినాభావసం బంధః పురాణరామాయణేషు దృశ్యతే. తథాహి — తత్రా ద్యః పక్షః. అధ్యాత్మరామాయణే ౧ సర్గే శ్లో॥ గవాం సహస్రాయుతకోటిదానాత్ ఫలం లభే ద్య శ్శృణుయాచ్చ నిత్యం, రామాయణం సర్వపురాణసమ్మతం నిర్ధూతపాపో హరిమేవ యాతి. ఇతి. వాల్మీకి రామాయణే కిష్కింధాకాండే ౬౨ సర్గే శ్లో॥ పురాణే సుమహ త్కార్యం భవిష్యతి మయా శ్రుతం రాజా దశరథో నామ కశ్చి దిక్ష్వాకునందనః తస్య పుత్రో మహాతేజా రామోనామ భవిష్యతీతి, సంపాతిం ప్రతి నిశాకరేణోక్తం. కించత త్రైవ బాలకాండే ౯— సర్గే। ఏత చ్ఛ్రుత్వా రహస్సూతో రాజానమిద మబ్రవీత్। శ్రూయతాం యత్ పురావృత్తం పురాణేచ మయా శ్రుతం। సనత్కుమారో భగవాన్పూర్వం కథితవా న్కథాం ఇతి॥ ౧౧ సర్గేపి॥ ఇక్ష్వాకూ ణాం కులేజాతో భవిష్యతి సుధార్మికః॥ రాజా దశరథో నామ శ్రీమాన్ సత్యప్రతిశ్రవః॥ పుత్రా శ్చాస్య భవిష్యంతి చత్వా రోఽమితవిక్రమాః। ఏవం స దేవప్రవరః పూర్వం కథితవా

త్కంథాం ఇతి. మార్కండేయ రామాయణే 3౫ అధ్యాయేఽ పిశ్లో॥ రామోనారాయణస్సాక్షా దైశ్వర్యం తస్యవి స్తృతం,బహు థాతత్పురాణేషు శంసితం సీతాపతేర్మయాఇతి॥ పున శ్చానంద రామాయణే పూర్ణకాండే ౭ సర్గే విష్ణుదాసో క్తిః॥ శ్లో॥ దృష్ట్వామదుక్తం సర్వేషు పురాణాదిషు పండితైః త్యక్తవ్యా స్స్వీయసందేహా స్సత్యం జ్ఞేయం మయేరితమితి, అపిచ ఇతిహా సోనామ పురాణస్థకథా విస్తార ఇతి ఇతిహాసలక్షణే, తథా భారతరామాయణే ఉభే ఇతిహాసావేవేతి వక్ష్యతి పరాశరపు రాణే దశమాధ్యాయే - శ్లో॥ ఇతిహాసా విమే ప్రోక్తే శ్రీరా మాయణభారతే, అత్యర్థసాత్వికతమే శ్రోతవ్యే ముక్తికాంక్షిభిః యదిహాస్తి తదన్యత్రయన్నేహా స్తిన తత్క్వచిత్, భారతా ద్రామవృత్తాద్వా యస్య నస్యా త్కృతార్థతా. తంకృతార్థ యితుం దేవి బ్రహ్మాపి నహిశక్నుయాత్.

ఇత్యాదివచనార్థపర్యాలోచనయా శ్రీమద్రామాయణేతి హాసోఽపి సర్వపురాణసమ్మతత్వేన పురాణాదేవోత్పన్న ఇతి పురాణాదేవరామకథాసందేహః త్యక్తవ్యా ఇతి శ్రీరామా యణరచనాయాః పూర్వమేవ పురాణేషు శ్రీరామచరిత మ స్తీతిచ ఉక్తం భవతి. ఇత్యేతత్సర్వం శ్రీవాల్మీకిరచిత చతుర్వింశ తిసహస్రాత్మక శ్రీమద్రామాయణవిషయమ్.

ఇదమేవపురాణానాముత్పన్నం, తత్రద్వితీయాంతు వక్ష్యమాణరీత్యా అష్టాదశపురాణోత్పత్తి మూలభూత సంపూర్ణశతకోటిరామాయణపరమితి జ్ఞేయం. తథాహి.

—: సంపూర్ణశతకోటిరామాయణ విభాగనిర్ణయః :—

తత్త్వసంగ్రహరామాయణే శ్రీమదానంద రామాయణయాత్రాకాండే ద్వితీయసర్గేచ పార్వతీంప్రతి పరమేశ్వరోక్తిర్యథా. శ్లో। వాల్మీకినా కృతం దేవి శతకోటి ప్రవిస్తరం, రామాయణం మహాకావ్యం జగృహుర్మునయశ్చ తే. శ్రుత్వా సర్వం సవిస్తారం వాల్మీకిం పుష్పవృష్టిభిః, వవర్షు ర్జయశబ్దైస్తై ప్రశశంసు ర్మునీశ్వరం. బ్రహ్మాద్యా నిర్జరాః ప్రోచుఃపన్నగాన్ దితిజా న్నరాన్, వయం కావ్యం వినేష్యామో దివం వాల్మీకినా కృతం. దితిజాః పన్నగాః ప్రోచు ర్వినేష్యామో రసాతలం, ఋషీశ్వరాస్సభూపాలాః ప్రోచుః కావ్యంహి భూతలాత్. నేతుం రసాతలం స్వర్గం సదాస్యామో వయంత్విదం, కావ్యార్థ మితి తే చక్రుఃకలహం రోమహర్షణం. కావ్యార్థకలహం శ్రుత్వా ప్రహస్య హరీశ్వరః, * త్రిధా విభజ్య

---

* త్రిధావిభజ్యేతి గణపతిపురాణే పూర్వభాగే ౧౫౦ సర్గే రామాయణం శతకోటిపరిమిత మితి త్రేధా విభక్తమితిచ శ్లోకాభ్యాం ప్రతిపాదితం.

కావ్యం తత్ క్షణేన శ్రీహరి స్తదా, త్రయస్త్రింశత్కోటి లక్షసహస్రాణి పృథక్పృథక్. శతాని త్రీణి శ్లోకాంశ్చ త్రయ స్త్రింశ చ్ఛుభావహాన్ (కో 33-ల-33-స-33-శ-333 $దశా క్షరమితా న్మంత్రాన్ త్రీ) న్విభజ్య దదౌ స్వయం, ద్వ్య క్షరే యాచమానాయ మహ్యం శేషే. దదౌ హరిః. ఉప దిశ్యామ్యహం కాశ్యా మంతకాలే నృణాం శ్రుతౌ, రామేతి తారకం మంత్రం త మేవం విద్ధి పార్వతి. ఏకం విభాగం దేవేభ్యో ద్వితీయం పరమేశ్వరః, మునీశ్వరేభ్యో నాగేభ్య స్తృతీయం భాగ ముత్తమం. ఆసీద్భాగో మునీనాంహి పృథి వ్యాం గిరిజాత్మజే, తస్యాపి విస్తరం వక్ష్యే విభక్తో విష్ణునా యథా. శ్లో॥ సప్తద్వీపేషు సర్వత్ర విభక్త స్సప్తథా పునః, కోట్యశ్చత్వారి లక్షాణి షట్సప్తతిమితాని హి. సహస్రాణి తథై కోనవింశచ్చైవ తథా పునః। సప్త చత్వారింశ మితా శ్శ్లోకా శ్చేతి పృథక్ పృథక్(కో ౪ ల ౭౬ స ౧౯ శం ౪౭) చతుశ్శ్లోకాన్ శేషభూతాన్ యాచమానాయ వేధసే, దదౌ విష్ణు స్తుష్టమనా నిజభక్తాయ భక్తితః. శ్లో॥ జంబూద్వీపగతో భాగో నవవర్షేషు సాదరం, విభక్తో విష్ణునా దేవియథా తాంశ్చ బ్రవీమ్యహం.

$ దశాక్షరేతి - త్రిభ్యో లోకేభ్యః విభాగే కృతే పరి శిష్టం శ్లోకం ద్వావింశదక్షరపరిమితం త్రేధా విభజ్య పునస్తేభ్యో దశాక్షరపరిమితం పృథక్ దత్వా తతశ్శిష్టమక్షర ద్వయంప్రియే శ్రీహరిః మహ్యం దత్తవానిత్యర్థః.

ద్విపంచాశత్తు లక్షాణి తథా గిరివరాత్మజే, సహస్రాణ్యేకనవతి శ్లోకాః పంచ తథా పునః. (ల ౫౨ స ౯౧ శ౦౦౫) ♦శ్లో॥ సప్తాక్షరమితా మంత్రాస్తే మహ్యాంనవధా కృతాః, అక్షరం శేషమేకం శ్రీ రితి సర్వత్ర విష్ణునా. నవఖండేషు తత్త్యక్తం తత్సర్వత్ర న్యయోజయత్, నానానామసు మంత్రేషు న తస్య నియమః కృతః. శ్రీకృష్ణోపి పునర్దేవి వ్యాసరూపధరో భువి, మానవానాం హితార్థాయ కావ్యాద్రామాయణాత్పునః. పృథక్పృథ కస్సప్తదశ పురాణాని కరిష్యతి, భారతం త్వితిహాసంచ మహచ్ఛ్రేష్ఠం కరిష్యతి. సరస్వత్యాస్తటే వ్యాసోవ్యగ్రచిత్తో భవిష్యతి, ఏతస్మిన్నంతరే బ్రహ్మా నారదాయ మహాత్మనే. చతుశ్శ్లోకాన్విష్ణుదత్తానుపదేక్ష్యత్యసంశయం, తాంశ్లోకాన్వ్యాసమునయే స తథాభ్యుపదేక్ష్యతి. తేషామేవార్థమాదాయ పురాణం పరమోదయం, అష్టాదశసహస్రంహి శ్రీమద్భాగవతాభిధం. కరిష్యత్యష్టాదశమం రమ్యం జనమనోహరం, భాగవతస్యాతఏవ వాణీ భిన్నా భవిష్యతి. పురాణానాంచ సర్వేషాం వాల్మీకీయైన గీః ప్రియే, పృథక్కర్తా స్మృతో వ్యాసో శ్రీమద్రామాయణం శతం. కరిష్యతి తథాన్యాని స వ్యాసో వివిధా

♦ సప్తాక్షరఇతి- శిష్టశ్లోకద్వయాక్షరాణి ౬౪. సప్తాక్షరమితమంత్రాణి నవవర్షేష్వపి దత్వా (౯ × ౭ = ౬౩) శిష్టైకాక్షరమపి సర్వత్ర్యత్యక్త మిత్యర్థః.

నిచ, యత్కించి ద్గిరిజే భూమ్యాం కీర్తితం వైకథానకం. రా మాయణాంశజం విద్ధి శ్లోకమాత్రి మపీహ యత్, తా చ్ఛృణుష్వ చతుశ్లోకాః విష్ణునోక్తం స్వయంభువా.

చ తు శ్లో కీ భా గ వ త మ్.

శ్లో॥ అహమే వాసమేవాగ్రే నాన్యద్య త్సదస త్పరం,
పశ్చాదహంయదేతచ్చ యోవశిష్యేత సోఽస్మ్యహం. ౧
ఋతేఽర్థం యత్ప్రతీయేత నప్రతీయేత చాత్మని,
తద్విద్యాదాత్మనోమాయాం। యథాఽఽ
భాసోయథాతమః॥ ౨
యథా మహాంతి భూతాని భూతేషూచ్చావచేష్వను,
ప్రవిష్టా న్యప్రవిష్టాని తథా తే షు న తే ష్వహం. 3
ఏతావదేవ జిజ్ఞాస్యం తత్వజిజ్ఞాసునాత్మనా,
అన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం యత్స్యా త్సర్వత్ర సర్వదా. ౪

శ్లో. ఏవంశ్లోకా భగవతా చత్వారశ్చ ప్రకీర్తితాః, నివేదితం చ హ్యధునా: పృష్టం రామకథానకం. మానం రామనం చరిత్రస్య శతకోటి ప్రవిస్తరం, (శ్రీమద్భాగవతే ద్వితీయస్కంధే (9) అధ్యాయే ష్యేవమేవ)— పునశ్చ ఆనందరామాయణే రాజ్య కాండే ఉత్తరభాగే ఏకవింశతితమసర్గే—

శ్లో॥ శ్రీరామచరితం పూర్వం వ్యాసశ్చ మునిరా ట్స్వయం,
అష్టాదశ పురాణాని కృతన్వాగ్విదంవర ఇతిచ.

పూర్ణకాండే సప్తమసర్గే- శ్లో॥ భాగా ద్భారతఖండాం తర్గతా ద్రామాయణాత్పురా, నారదాదిపురాణాని వ్యాసేనాత్రి కృతానిహి. ఇతి.

తత్రైవ మనోహరకాండే చతుర్థసర్గే శ్లో॥ పురాణం వైష్ణవం మాత్స్యం కౌర్మం భాగవతం తథా, నారదం గారుడం స్కాందం మార్కండేయ మథాష్టమం. బ్రహ్మబ్రహ్మాండలైంగాని బ్రహ్మవైవర్తమేవచ, భవిష్యోత్తర మాగ్నేయం పాద్మం వామన మేవచ. వారాహంచైవ వాయవ్యం హ్యష్టాదశవిభాగతః, మహాపురాణాన్యేతాని రామాయణభవానిహి.

అన్యాన్యుపపురాణాని సంతి తేషాంఫలం శృణు, యద్వేద పాఠపుణ్యంతత్ జ్ఞేయం రామాయణస్యచ, పాఠాత్తదర్థ శ్రవణా ద్వ్యాఖ్యాతుశ్చదశాధిక మితి.

ఏవంచ సర్గ ప్రతిసర్గ మన్వంతర వంశ వంశాను చరితబ్రహ్మ విష్ణ్వర్క రుద్రభువనమాహాత్మ్య సంహారప్రతిపాదకానిభగవతా బాదరాయణేన పృథక్కృతాని పురాణా న్యష్టాదశమహా పురాణాని ఉపపుణాని చాష్టాదశ తథైవోపోపపురాణానిచ ఆహత్య చతుఃపంచాశత్ తదేతత్సర్వం వాల్మీకి ప్రణీత శతకోటి శ్లోకపరిమితరామాయణాం తర్గతమే వేతి ప్రతిపాదితం భవతి.

తస్మాదేవ అష్టాదశపురాణేష్వపి పురాణకథా దరీదృ

శ్యతే. రామాయణేష్వపి పురాణకథా ఉపమానరూపేణ ప్రసంగసంగత్యాచ సూచ్యంతే.

తథాహి - వాల్మీకి రామాయణే బాలకాండే ౨౩ సర్గే కామదహనం. ౨౪ స. వృత్రవధ, ఇంద్రాభిషేచనంచ ౨౯ స. వామనావతారచరిత్రం - శోణామహాత్మ్యం. ౩౨ సర్గమారభ్య ౩౪ సర్గపర్యంతం కుశనాభచరిత్రం. ౩౫ స. గంగామహాత్మ్యం. ౩౬ స. పార్వతీ పరిణయః. ౩౭ స. స్కందోత్పత్తిః. ౩౮ సర్గమారభ్య ౪౪ స. పర్యంతం సగరచరిత్రం, ౪౫ స. క్షీరాబ్ధిమథనం. ౪౭స. మరుత్తచరిత్రం. ౫౧ సర్గమారభ్య ౫౭ సర్గపర్యంతం విశ్వామిత్రచరిత్రం, ౫౮ సర్గమారభ్య ౬౦ సర్గపర్యంతం త్రిశంకుచరిత్రం. ౬౧ స. అంబరీషచరిత్రం. ౭౦ సర్గే సూర్యవంశవిస్తారః. ౭౧ సర్గే చంద్రవంశవిస్తారః.

అయోధ్యాకాండేపి ౧౨ సర్గే శిబిచక్రవర్తికథా, అలర్కకథాచ. ౩౦ స. సావిత్రీచరిత్రం. ౭౪ స. కామధేనుకథా ౧౦౭ స. గయామాహాత్మ్యం. ౧౧౦ స. స్వయంభూత్పత్తిః వరాహావతారవర్ణనం సూర్యవంశవిస్తారః రాజధర్మాది ధర్మనిరూపణంచ- తత్తత్సర్గేష్వస్తి.

ఆరణ్యకాండేతు దశమసర్గా త్పూర్వం ఆరణ్యకవర్ణనపూర్వక మహర్షాశ్రమవర్ణనాది బహుకథా ప్రపంచః ఏకా

దశసర్గే వాతాపీల్వలకథా మాండకర్ణికథా వింధ్యగర్వాపహారణం. ౧౪ స. భూతసృష్టిక్రమః. ౧౬. స. హేమంత ఋతువర్ణనం. ౩౫ స. గరుత్మత్ప్రభావాది తత్తత్సర్గాంతర కథాసందర్భేషు దృశ్యతే.

కిష్కింధాకాండేచ ౧, ౨ స. వసంతఋతువర్ణనం. ౨౮ స. వర్షర్తువర్ణనం, ౩౦ స. శరత్కాల వర్ణనం. ౩౫ స. బ్రహ్మగీతా. ౪౦ సర్గాది ౪౫ స. పర్యంతం భూగోళవర్ణనం. ౫౮ సర్గ వృత్రవధ ప్రస్తావనా ౬౧ స. సంపాతినాఽఽకాశేస్థిత్వా భూమివర్ణనం. ౬౨ స. పురాణేషురామచరిత్రమస్తీతి నిరూపణాది సముదాయకథావిస్తారో దృశ్యతే.

ఏవమేవ సుందరకాండే యుద్ధకాండేచ సన్తి బహవో పురాణగాథాః చంద్రోదయ స్త్రీ వర్ణన పాన స్వప్నశకున సాముద్రిక నీతి అవతారాదీనాం బహూనాం విషయాణాం పరిదృశ్యమానత్వా త్పురాణగాథాస్సర్వాఅపి సూక్ష్మరూపేణ రామాయణే సంతీతిజ్ఞాయతే.

ఏతత్సర్వ మకుటిలదృష్ట్యా పరిశీలనేన తయోః రవినాభావసంబంధో ద్యోత్యతే.

అన్యచ్చపురాణరామాయణ మూలపరిమాణం తుల్యమేవ.తథాహిద్వాపురాణసముచ్చయసంఖ్యాచోక్తం.బృహన్నారదీయే

...త్రి అధ్యాయే మరీచింప్రతి బ్రహ్మణో వచనం. ॥శ్లో॥పురా ...ణాఖ్యానకం విప్ర నానాకల్పసముద్భవం, నానాకథాసమాయుక్తం ...సముద్భూతం బహువిస్తరం. శృణు వత్స ప్రవక్ష్యామి పురాణానాం సముచ్చయం, యస్మిన్ జ్ఞాతే భవేత్ జ్ఞానంవాఙ్మయం సచరా చరం. పురాణమేక మేవాసీ త్సర్వకల్పేషు మానద. చతుర్వర్గస్య బీజస్య శతకోటిప్రవిస్తరం. కాలే నాగ్రహణం దృష్ట్వా పురాణస్య మహామతిః, హరి ర్వ్యాసస్వరూపేణ జాయతేచ యుగే యుగే. చతుర్లక్షప్రమాణేన ద్వాపరే ద్వాపరే సదా, తద ష్టాదశధా కృత్వా భూలోకే నిర్దిశత్యపి. అద్యాపి దేవలోకే త చ్ఛతకోటిప్రవిస్తరం, అస్త్యేవ తస్య సారస్తు చతుర్లక్షేణ వర్ణతే. ఏకం కథానకం సూత్రం వక్తు శ్రోతు స్సమాహ్వయం ఇతి.

తథైవశైవ పురాణే ఽ ప్యుత్తరఖండే మధ్యమేశ్వర మాహాత్మ్యే। శివాల్లబ్ధ వరేణ వ్యాసేన మహాపురాణాని ప్రణీ తానీ త్యుక్త్వన న్తరం తేషామష్టాదశనామాని చోక్త్వా అష్టా దశ పురాణానాం యోగరూఢానాం నామ్నాం నిర్వచనముక్తం తద్యథా.

శ్లో॥ యత్రవక్తా స్వయంతండో శ్రోతాసాక్షా చ్చతు ర్ముఖః। తస్మాద్బ్రాహ్మం సమాఖ్యాతం పురాణం ప్రథమం మునే। పద్మకల్పస్య మహాత్మ్యం యత్రయస్మా దుదాహృతం

తస్మాత్పద్మం సమాఖ్యాతం పురాణంచ ద్వితీయకం॥ పరాశర కృతంయత్తు పురాణం విష్ణుబోధితం। తదేవవ్యాసకథితం పుత్ర పిత్రోరభేదతః॥ ఇత్యాదినా ప్రతిపాద్య అంతత స్తేషాం పురాణా నాం నామ్నాం క్వచిద్వక్తృ సంబంధః, క్వచిచ్ఛ్రోతృసంబంధః క్వచిత్ప్రతిపాద్య ముఖ్యదేవతాసంబన్ధః నిమిత్తమితి స్పష్టమేవ దర్శితః. అతః పురాణ కథానక సూత్రమే కమేవేతిగమ్యతే.

అష్టాదశపురాణానాం సముదాయేన, చతుర్లక్షశ్లోకా భవంతి.

రామాయణపరిమాణమపి బ్రహ్మాండపురాణే. ॥౧౪౮॥ అధ్యాయే సనత్కుమార దక్షిణామూర్తి సంవాదే-

శ్లో॥ శతకోటి సువిస్తీర్ణ మేతద్రామాయణం మహత్,
మల్లోకే విష్ణులోకేచ సత్యలోకే పరంతప॥ ఇతి.

పరాశర ఉపపురాణే పార్వతీపరమేశ్వరసంవాదే-

శ్లో॥ ఏత ద్రామాయణం శ్రీమ చ్ఛతకోటిప్రవిస్తరం
మల్లోకే విష్ణులోకేచ సత్యలోకేచ భామిని-ఇతి.

వాయుపురాణే మాఘమాహాత్మ్యే ౨౦ అధ్యాయే-

శ్లో॥ శ్రీరామచరితం పుణ్యం శతకోటి ప్రవిస్తరం,
సాకంచ దీర్ఘ తపసా శృణ్వాన సుమహామతిః ఇతి.

తత్రైవసంగ్రహరామాయణేపి

శ్లో॥ బ్రహ్మలోకేచ సతతం శతకోటి ప్రవిస్తరం,
బ్రహ్మణా శ్రూయతే నిత్యం మార్కండేయాద్ద్విజోత్త
మాత్, ఇతి. తత్ర తత్రచ.

శ్లో॥ చరితం రఘునాథస్య శతకోటి ప్రవిస్తరం,
ఏకైక మక్షరం ప్రోక్తం మహాపాతకనాశన మితి.

తథా చానందరామాయణే మనోహరకాండే అష్టమసర్గే.

శ్లో॥ వాల్మీకినాకృతంయచ్ఛ శతకోటి ప్రవిస్తరం, తత్సర్వేషా మాదిభూతం మహామంగళదాయక, మిత్యాదివచనార్థపర్యాలోచనయాఅష్టాదశపురాణ సముచ్చయమూల పరిమాణంచ నానా రామాయణసముచ్చయమూలపరిమాణంచ శతకోటిశ్లోకసంఖ్యా కప్రధానగ్రంథమేకో స్తీతిద్యోత్యతే।

అత్రకేచన మహాతాపరికరబంధేన శకోటిప్రవిస్తరరామాయణం నామ చతుర్వింశతిసహస్రాత్మక శ్రీమద్రామాయణమే వేతి తస్మాదేవ సర్వపురాణా న్యుత్పన్నానీతి శ్రీమద్రామాయణార్థ వ్యతిరిక్తకథా పురాణేషు యది దృశ్యేత తదప్రమాణ మితిచనిర్ణయం కృత్వా శతకోటిశబ్దస్యాపి చతుర్వింశతి సహస్ర సంఖ్యేత్యర్థం వదంతి. కథమితిచేత్ శత శబ్దస్య తృతీయస్థానత్వా త్త్రీణి సహస్రాణీ త్యర్థః. కోటిశబ్దస్యాపి అష్టమస్థానత్వా దష్టౌ

సహస్రాణీత్యర్థం కృత్వాత్రి రఘ్టగణనే చతుర్వింశత్సహస్రాణి నిష్పద్యంతే ఇతి. తన్న. తత్పక్షే ఉక్తసంఖ్యానస్య పరిమాణాభావాత్. సహస్రసంఖ్యాయా అగ్రిహణాత్. పూర్వోదాహృత బహుప్రమాణవచన విరోధాత్. పునశ్చ.

శ్రీమద్రామాయణ వ్యాఖ్యాకర్తృభిః శతకోటిప్రవిస్తర బ్రహ్మలోకస్థరామాయణ సారభూత మేతచ్చతుర్వింశతి సహస్రాత్మకరామాయణమిత్యంగీకరణాచ్చ, తథాహి గోవిందరాజ మణి మంజరీవ్యాఖ్యా॥ బాలరామాయణే. "కోన్వస్మిన్ సాంప్రతమిత్యాది వాల్మీకిప్రశ్నానన్తరం, నారదోక్త "మునేర్వక్ష్యామ్యహంబుధ్వాతైర్యుక్తశ్శ్రూయతాంనరః,ఇత్యస్యశ్లోకస్యవ్యాఖ్యానే "బుధ్వా వక్ష్యామీతి"మత్వితః బ్రహ్మణస్సకాశాత్ శతకోటి రామాయణము ఖేన విదిత్వావక్ష్యామీత్యర్థః ఇతి, తత్రైవ" తపః స్వాధ్యాయనిరతమితిశ్లోకవ్యాఖ్యానేఽపి.

అన్యచ్చ-శ్రీరామపండితకృత తిలకవ్యాఖ్యాయాం, తపః స్వాధ్యాయనిరత మితిశ్లోకస్య వ్యాఖ్యా"బ్రహ్మాంశభూతపవభగవాన్ వాల్మీకిః స్వకృతం శతకోటిరామాయణసారభూతం చతుర్వింశత్యక్షరగాయత్ర్యాఖ్య పరబ్రహ్మవిద్యావిలాసభూతం రామాయణం చతుర్వింశతి సహస్రాత్మకం కుశలవాభ్యామగ్రాహయత్; ఇతి,- చ ప్రకటితం॥

తస్యైవశ్లోకస్యమాహేశ్వర తీర్థీయవ్యాఖ్యా- "బ్రహ్మలోకేప్రసిద్ధం శతకోటిప్రవిస్తరం రామచరితం భూలోకవర్తినాం చతుర్ణాంవర్ణానాం తాపత్రయవిమోచనాయసంక్షిప్య రచయితుముద్యుక్తః పరమకారుణికో బ్రహ్మా, వాల్మీకి రూపేణభూమావాంశేన సమభవత్ తథాచస్కాందే॥ శ్లో॥ వాల్మీకిరభవద్బ్రహ్మా వాణీవాక్తస్యరూపిణీ, చకార రామచరితం పావనంచరితవ్రతః। ఇతి.

పునశ్చ శ్రీమదానందరామాయణే మనోహరకాండే సప్తదశసర్గే శతకోటిరామాయణస్య కాండ శ్లోకసంఖ్యాదివిభాగస్సమ్యక్ప్రతిపాదితః తథాహి॥ శ్లో॥ నవలక్షాణి కాండాని శతకోటిమితే ద్విజ, సర్గానవతిలక్షాశ్చ జ్ఞాతవ్యా మునికీర్తితాః. కోటీనాంచ శతంశ్లోకమానం జ్ఞేయం విచక్షణైరితి। తస్మాత్ 'ప్రక్షాళనాద్ధి పంకస్య దూరాదస్పర్శనంవర మితి న్యాయోఽనుసరణీయఇత్యుక్త్వా విషయాంతరోపన్యాసః క్రియతే.

—: పురాణ రామాయణయోః వేదతుల్యత్వం :—

తత్ర కేచిత్ -"వేదవేద్యేపరే పుంసి జాతే దశరథాత్మజే, వేదః ప్రాచేతసా దాసీత్సాక్షాద్రామాయణాత్మనా." ఇతిపరాశరోపపురాణవచనార్థపర్యాలోచనయా శ్రీరామావతారానంతరావిర్భూత చతుర్వింశతి సహస్రాత్మక శ్రీమద్రామాయణస్య వేదవత్స్వతః ప్రమాణత్వమితి, అన్యేషాం పురాణానాం రామాయణానాంచపరతః ప్రమాణత్వమితిచవదిష్యంతి. తదపి న.

పురాణేతిహాసయో రుభయోరపి వేదార్థవర్ణనైకపర త్వేన సర్వత్ర పరిదృశ్యమానత్వాత్. తథాహి-బ్రహ్మాండపురాణే ప్రక్రియాపాదే-శ్లో॥ఇతిహాసపురాణాభ్యాం వేదం సముపబృంహ యేత్, బిభే త్యల్పశ్రుతా ద్వేదో మామయం ప్రహరిష్యతీతి.

అన్యచ్చ స్మృతిచంద్రికాయాం ॥శ్లో॥ యత్పూర్వం మనునా ప్రోక్తం ధర్మశాస్త్ర మనుత్తమం, నహి తత్సమతిక్రమ్యవచనం హిత మాత్మన, ఇత్యంగిరోవచనం. పునశ్చ—శ్లో॥ వేదార్థోపని బంధత్వా త్ప్రాధాన్యంతు మనుస్మృతేః, మన్వర్థవిపరీతాయాసా స్మృతిర్నైవ శస్యత, ఇతి బృహస్పతివచనం. శ్రుతిరపి "యద్వైకించ మను రవద త్తద్భేషజ మిత్యాదినా" మనునా యద్యదుక్తం తత్త త్ప్రమాణమితి దర్శితం. మనునాచ॥ శ్లో॥ ఇతిహాసపురా ణాభ్యాం వేదం సముపబృంహయేత్. ఇత్యనేన పురాణసామా న్యస్య వేదార్థప్రకాశకత్వముక్తం భవతి.

కించ పురాణవిషయేస్కాందే అవంతికాఖండే తృతీయే రేవాఖండే ప్రథమాధ్యాయే సూతః- శ్లో॥ వేదోపవేద వేదాం గాదీ న్యభిన్యస్య పూరకః, అష్టాదశపురాణానాం వక్తా త్య సవతీ సుతః. పురాణం పంచమో వేద ఇతిబ్రహ్మానుశాసనం, యో నవేద పురాణంహి నసవేదాత్ర కించన. వేదాః ప్రతిష్ఠితాః పూర్వంపురాణే నాత్ర సంశయః, ఆత్మా పురాణం వేదానాం

పృథగంగాని తాని షట్. పురాణం సర్వశాస్త్రాణాం ప్రథమం బ్రహ్మణాస్మృతం, అనంతరంతు వక్త్రేభ్యో వేదా స్తస్య వినిర్గతాః.

తథైవ మాత్స్యే, స్కాందే, ఆగ్నేయపురాణేచాన్యత్రచ ప్రదృశ్యతే ఏతేన పూర్వం పురాణస్య పశ్చాద్వేదానాం మునిభ్యోబ్రహ్మణా ఉపదేశః కృత ఇతి వ్యవస్థాసుధీభి రత్రానుసంధేయా.

అతఏవానుపనీతబాల్యబ్రహ్మణాది త్రైవర్ణికబాలనాముపనయనాత్ప్రాక్పౌరాణికస్తోత్రపాఠా ద్యుపదిశ్య పశ్చా దుపనయనోత్తరం వేదపాఠనం క్రియతే. తదేతచ్ఛ్రేష్ఠానువిధానం నామ పరంపరయా సర్వత్ర ప్రచలతీతి సువిదితతరమేవ సుధియాం.

శ్రీమద్భాగవతేతృతీయస్కంధే విదురమైత్రేయసంవాదే శ్లో॥ ఇతిహాసపురాణాని పంచమం వేద మీశ్వరః, సర్వేభ్యఏవ వక్త్రేభ్య స్ససృజే సర్వదర్శన, ఇత్యాద్యుక్త రీత్యా వేదవత్స్వతః ప్రామాణికత్వం సేతిహాస పురాణస్యాప్తీత్యుక్తం భవతి.

అన్యచ్చ—పురాణరామాయణే ఉభే ప్రథమతః బ్రహ్మముఖాదేవ వినిర్గతే తదిత్థం, స్కాందే ప్రభాసఖండే ద్వితీయాధ్యాయే, మాత్స్యే ౧౫౩ అధ్యాయేపిచ- శ్లో॥ వాల్మీకినాచయత్ప్రోక్తం రామోపాఖ్యాన ముత్తమం, బ్రహ్మణాచోదితం తచ్చ

శతకోటిప్రవిస్తరమితి పురాణం బ్రహ్మముఖాదుత్పన్న మితి పూర్వమేవోక్తం కించేతిహాస పురాణేచ బ్రహ్మముఖా ద్వేదేన సహ యుగప దుత్పన్నే ఇతి స్వాధ్యాయవ త్పురాణేతిహాసావ ప్యధ్యేతవ్యా వితిచ శ్రూయతే.

తథాచ శ్రుతయః అథర్వకాండే ౧౧-౯-౨౪ శ్రు॥ఋచ స్సామాని ఛందాంసిపురాణం యజుషాసహ, ఉచ్ఛిష్టాజ్జజ్ఞిరే సర్వే దివి దేవా దివి శ్రితాః ఇతి.

అథర్వకాం ౧౫ అ, ౧ ప్ర, ౬ మం, ౧౨ శ్రు॥సబృహతీం దిశ మనువ్యచల త్తమితిహాసంచ పురాణంచ గాథాశ్చనారా శంస స్యానువ్యచలన్ ఇతిహాసస్యచ వై పురాణస్యచ గాథా నాంచ నారాశంసీనాంచ ప్రియం ధామ భవతి యఏవం వేద ఇతి.

సామవేదగోపథబ్రాహ్మణే పూర్వభాగే ప్ర॥ ౭ శ్రు॥ ఏవ మిమే సర్వే వేదా నిర్మితాః సరహస్యాః సబ్రాహ్మణాః సోప నిషత్కాః సేతిహాసా స్సాన్వయా ఖ్యాతాః సపురాణా స్సస్వరాః, ఇతి.

శతపథబ్రాహ్మణే ౧౧-౫-౭-౯ శ్రు॥ ఏవం విద్వాన్వా కోవాక్య మితి హాసః పురాణ మిత్యహరహస్స్వాధ్యాయ మధీతే స ఏనం తృప్తా స్తర్పయన్తి సర్వైః కామై స్సర్వై ర్భోగైః ఇతి.

సామవేదీయఛాందోగ్యోపనిషది ప్ర ౭. శ్రు॥ స హోవా వాచ-ఋగ్వేదం భగవోఽధ్యేమి యజుర్వేదం సామవేదమాథ

శ్వాణం చతుర్థ మితిహాసం పురాణం పంచమం వేదానాం వేద మితి. అపిచ తత్రైవతృతీయ ప్రపాఠకే చతుర్థఖండేప్రథమద్వితీయ తృతీయమన్త్రేష్వితిహాస పురాణాన్యధికృత్యసమ్యక్ ప్రపంచితం॥

తైత్తిరీయోపనిషది, ౨ ప్రశ్నే. మనోమయకోశ వివరణే శ్రు॥ అదేశ ఆత్మా" ఇత్యత్ర ఆదిశ్యత ఇత్యాదేశః ఇతిహాస పురాణాదికమితి. శ్రీశంకరభగవత్పాదాచార్యోపనిషద్భాష్యం తత్రైవ శారీరకభాష్యే ౧-3-33 సూత్రస్యభాష్యమ్ ఇతిహాస పురాణ మపి వ్యాఖ్యాతేన మార్గేణ సంభవన్మంత్రార్థ వాద మూలత్వా త్ప్రభవతి దేవతావిగ్రహాది సాధయితుం ఇతి.

అతః పురాణభారతవచనా నాం వేదరూపత్వేనప్రామాణ్యం నిర్వివాదం. "పురాణం పంచమోవేదః" భారతం పంచమోవేదః" ఇతి, తయోర్వేదత్వోక్తేః శ్లో॥ "వేదోపబృంహణార్థ త్వాత్పురాణం వేదఏవహి। వేదోపాంగవిధిత్వేన పురాణం వేదఏవహి" ఇతి చస్మరణాత్ తత్రైవసూతసంహితాయాంశివ మాహాత్మ్యఖండే ప్రథమాధ్యాయే. శ్లో॥ వేదాః ప్రమాణంప్రథమం స్మృతఏవ తతఃపరం,స్మృతయశ్చపురాణాని భారతంమునిపుంగవాః'అన్యాన్యపిమునిశ్రేష్ఠాశ్శాస్త్రాణి సుబహూనిచ। సర్వంవేదావిరోధేన ప్రమాణం నాన్యవర్త్మనా"ఇతి॥ పాద్మేపిప్రాయేణపూర్వభాగార్థో ధర్మశాస్త్రేణకథ్యతే। ఇతిహాసపురాణా భ్యాంవేదాన్తార్థః ప్రకాశ్యతే। ఇతి"

తస్మాత్సమూల మితిహాసపురాణమిత్యాద్యనేక ప్రమాణవచనపర్యాలోచనయా ఋగ్వేదాది వేదసమ్మితత్వేన సర్వసమ్మాన్యతాభాజనత్వ మితిహాసపురాణయో రిత్యుక్తం భవతి.

అపిచ స్కాందే రేవాఖండే ప్రథమాధ్యాయే శ్లో॥ యచ్చదృష్టంహి వేదేషు తద్దృష్టం స్మృతిభిః కిల, ఉభాభ్యాంయత్తు దృష్టంహి తత్పురాణేషు గీయతే, పురాణ మేక మేవాసీ దస్మిన్కల్పాంతరే మునే, త్రివర్గసాధనం పుణ్యం శతకోటిప్రవిస్తరం. స్మృత్వా జగాదచ మునీన్ప్రతి దేవ శ్చతుర్ముఖః, వ్యాసరూపం విభుః కృత్వాసంహరేచ్చ యుగేయుగే. అష్టలక్షప్రమాణేతు ద్వాపరే ద్వాపరేసదా: స తథాత్ర చతుర్లక్షం సంక్షేపేణాన్యవేశయత్. త దష్టాదశధా కృత్వాభూలోకే ఽస్మిన్ ప్రభాష్యతే, తథైవోపపురాణాని మయోక్తాని యథాక్రమ-మితి, బ్రహ్మణోక్తేః పూర్వోక్తం దృఢం భవతి.

యద్యపి తత్ర పురాణేషు కథానాం పరస్పరవిభేదః పరిదృశ్యతే తథాపి కల్పభేదాదినా పరిహారః.

నచ జగజ్జన్మాదిహేతుతయా క్వచిద్విష్ణుః క్వచిచ్ఛివః క్వచి ద్బ్రహ్మక్వచిచ్ఛక్తిః క్వచిద్గణపతిః క్వచిచ్చ సూర్యాదిదేవో వర్ణ్యతే. వ్యత్యస్తాచ పరస్పరసేవ్యసేవకత్వేనేతి మహాన్విరోధ ఆపద్యతఇతి వాచ్యం.

వస్తుతస్తు సర్వశక్తేస్సచ్చిదానందలక్షణస్య పరమపురుషస్యేయం లీలైవేత్యన్యత్ర విస్తారః.

ఏవంచ ప్రథమతః బ్రహ్మముఖా దేకకాలోత్పన్నత్వం వేదార్థవర్ణనైకపరత్వం శతకోటిప్రవిస్తృతత్వం పునశ్చ మహర్షి ప్రణీతత్వం విస్తృతగ్రంథసంగ్రహీకరణత్వం పూర్ణరూపేణా ద్యాపి దేవలోకే విద్యమానత్వం శ్రీరామచంద్ర ప్రతిపాదకత్వంచ పురాణరామాయణయో స్తుల్యసంబంధత్వేన వేదత్రయవిభాగవత్పురాణేతిహాస విభాగ ఇతి నైవ విషయభేద ఇతి మత్వా తయోః కథా మయా ఏకత్ర సంగ్రథితా. ఇతి చతురశ్రం

తర్హి శతకోటిశ్లోకపరిమితం పురాణం బ్రహ్మణా వినిర్గతం శతకోటిశ్లోకపరిమితరామాయణంహి వాల్మీకిముఖా ద్వినిర్గతం తయోః కథం భేదరాహిత్య మితిచే దుచ్యతే. ఉక్తంహి స్కాందే శ్లో॥ వాల్మీకి రభవ ద్బ్రహ్మ వాణీవాక్తస్య రూపిణీ, చకార రామచరితం శతకోటిప్రవిస్తరం—ఇతిశ్రవణా త్పురాణరామాయణే ఉభే బ్రహ్మసంబంధిన్యే వేతి నిశ్చీయతే.

అన్యచ్చ మహాభారతాదౌ పరశివేన పురాణాని వినిర్గతానీతి స్మరణాత్ కథమత్ర రామాయణే శివభక్తానాం సంబంధ ఇతిచేత్ స్మర్యతే.

బ్రహ్మాండపురాణే ౧౪౮ అధ్యాయే సనత్కుమారంప్రతి శివః—శ్లో॥ శతకోటిసువిస్తీర్ణ మేత ద్రామాయణం మహత్,

మల్లోకే విష్ణులోకేచ సత్యలోకే పరంతప. పంచాశత్కోటి విస్తీర్ణా కథాచేయం ధ్రువాంతికే, తథా గవాంచలోకేషు దశ కోటిప్రవిస్తరం. స్వర్గేంద్రస్య సమీపేతు కోటివిస్తరమచ్యుతం, పంచాశత్కోటిసంఖ్యాక మిద మాద్యం పురాతనం. సూర్య లోకేచ గాయంతి వసిష్ఠాద్యా ఋషీశ్వరాః, గంధర్వ యక్ష ముఖ్యానాం కిన్నరాణాం హుతాశినాం. లోకేషుగాయంత్యే తాంహి ప్రత్యేకం కోటివిస్తృతాం, సహస్రాణాం చతుర్వింశ చ్ఛ్లోకానాం సంఖ్యయాయుతం, ఉపాదిశ మహంతస్య వాల్మీకే ర్భావితాత్మనః॥ ఇత్యుక్త్వా తత్ర శివసంబాధః వల్మీకభవస్యా ప్యస్తీతిజ్ఞాయతే కించాయం విషయః బ్రహ్మాండ పురాణే-అర్థ పంచక వివరణే 25 అధ్యాయేఽపి, విస్తృతోఽస్తి॥ తథాహి సనత్కుమారం ప్రతిశివః॥ శ్లో॥ మయానిత్యంపఠ్యమానం మంత్రంమత్సన్నిధౌస్థితం। రామాయణం మహాభాగ శతకోటి ప్రవిస్తరం। సర్వలోకోపకారార్థం సర్వేషాం ముక్తిహేతవే। తదహంసర్వలోకానామాయుర్వృద్ధి ప్రమాణతః। విభాగం కృతవానస్మిశతకోటి ప్రవిస్తరం। తద్గ్రంథ భాగాఁల్లోకేభ్యో దత్వా హమృషికర్మణి। తత్ర తతాంశివ తీర్యాథతత్త ద్గ్రంథే కథా బహు। సంక్షిప్యచరితం పూర్ణంకృత వానస్మిపుత్రక। వాల్మీకినా కృతం పుణ్యం మదం శేనమహాత్మనా। చరిత్రం రామచంద్రస్య పేతతుసాకుశీలవౌ। భూమావల్మీకజాతో హంభువర్లోకే నిశాకరః

ఇత్యాదినా। ప్రతిపాదితః అతఏవోచ్యతేఽధ్యాత్మ రామాయణో
త్తరకాండే-౬. సర్గే। శ్లో॥ "కృత్స్నం రామాయణం ప్రాహ కావ్యం
బాలకమోస్మని॥ శంకరేణపురాప్రోక్తం పార్వత్యైపుర హారి
ణా" ఇతి

తథాచేత్పురాణరామాయణయోః కోభేద ఇతిచేత్—
స్కాందే ప్రభాసఖండే ద్వితీయాధ్యాయే-శ్లో॥ ఇతిహాసపురా
ణాని భిద్యంతే కాలగౌరవాత్ - ఇత్యుక్త్వా పంచలక్షణలక్షి
తత్వేన పురాణ మభవత్. తదేవపునః ఏకపురుషవృత్త మితిహాస
ఇత్యుక్తేతిహాసలక్షణభూత ఏకరామచరిత్రప్రతిపాదనద్వారా సర్వ
ధర్మప్రతిపాదకత్వేన ఇతిహాస ఇతి, అపిచ కావ్యలక్షణలక్షితత్వేన
కావ్యమితిచ ప్రత్యక్షత ఉపలభ్యతేహి భేదః.

కావ్యలక్షణముక్తం. కావ్యప్రకాశే। శ్లో। కావ్యం యశ
సేఽర్థకృతే వ్యవహారవిదే శివేతరక్షతయే। సద్యః పరనిర్వృతయే
కాన్తాసమ్మిత తయోపదేశయుజే ॥ ఇతి' భోజచంపూగ్రంథేతు-
శ్లో॥ కవేరల్పాపివాగ్వృత్తిర్విద్వత్కర్ణావతంసతే। నాయకోయది
వర్ణ్యేతలోకోత్తరగుణోత్తర ఇతి॥ అన్వయక్రమోఽప్యుక్తోగ్రం
థాన్తరే। శ్లో॥ కులకంబహుభిశ్లోకైః స్సకాంత్రైరేక వాక్యతా
ద్వాభ్యాంతుయుగ్మకం నామతుల్యార్థాభ్యాన్తుచుంబకం।కాలాప
కంచతుర్భిస్స్యాత్త్రిభి శ్లోకైర్విశేషకమితి॥ ప్రతాపరుద్రీయేఽపి-

శ్లో॥ యద్వేదాత్ప్రభు సమ్మితా దధిగతం శబ్దప్రధానాచ్చిరం,
యచ్చార్థప్రవణాత్పురాణ వచనాదిష్టం సుహృత్సమ్మితాత్॥
కాన్తాసమ్మితయా యయా సరసతా మాపాద్యకావ్యశ్రియా కర్త
వ్యేకుతు కీబుద్ధో విరచిత స్త స్యైస్పృహాంకుర్మహే "ఇతి"

సత్యం. పురాణే కాని తాని పంచలక్షణానీ త్యస్యాం పృ
చ్ఛాయాముచ్యతే. మత్స్యపురాణే ౧౫౩ అధ్యాయేసా, ందే
ప్రభాసఖండే ద్వితీయాధ్యాయేపిచ శ్లో॥ సర్గశ్చ ప్రతిసర్గశ్చ
వంశోమన్వంతరాణిచ, వంశానుచరితంచేతిపురాణంపంచలక్షణం.
బ్రహ్మవిష్ణ్వర్కరుద్రాణాం మాహాత్మ్యం భువనస్యచ, సంహారశ్చ
ప్రదృశ్యేత పురాణం పంచలక్షణం. ఇతి.

అపిచశ్రీమద్భాగవతే ద్వాదశస్కంధే పురాణస్య దశ
లక్షణాని ప్రతిపాదితాని। శ్లో॥ సర్గోప్యస్య విసర్గశ్చవృత్తిరక్షా
న్తరాణిచ। వంశోవంశాను చరితం సంస్థాహేతురపాశ్రయః।
దశభిర్లక్షణైర్యుక్తం పురాణంతద్విదోవిదుః॥ ఇతి॥

అథ మహాకావ్యలక్షణం చోక్తం దండినా కావ్యాదర్శే - శ్లో॥ సర్గబంధో మహాకావ్యముచ్యతే తస్యలక్షణం అశీర్నమస్క్రియావస్తు నిర్దేశోవాపితన్ముఖం। ఇతిహాస కథోద్భూత మితరద్వాసదాశ్రయం. చతుర్వర్గఫలాయత్తం చతురోదాత్తనాయకం" నగరార్ణవశైలర్తు చంద్రార్కోదయ వర్ణనైః, ఉద్యాన సలిలక్రీడామధుపానరతోత్సవైః. విప్రలంబై ర్వివాహైశ్చకుమారోదయవర్ణనైః, మంత్రద్యూత ప్రయాణాజినాయకాభ్యుదయైరపి అలంకృతమసంక్షి ప్తంరసభావనిర న్తరం.సర్గైరనతివి స్తీర్ణైః శ్రావ్యవృత్తైస్సుసంధిభిః సర్వత్ర భిన్నసర్గాన్తైరుపేతం లోకరంజనం। కావ్యంకల్పా న్తరస్థాయి జాయతే సదలంకృతి॥ ఏతానియత్రవర్ణ్యంతేతన్మ హాకావ్యముచ్యతే "ఇతి ఎతన్మాత్ర ఏవభేదః.

త్వర్హి - పురాణరామాయణయో స్సర్వత్ర శ్రీరామ స్యైకస్యమాహాత్మ్యమేవ ప్రతిపాదనీయం ఖలు? తద్విరుద్ధతయా పురాణే ష్వితరదేవతామాహాత్మ్య ప్రతిపాదకాఖ్యాయికా బాహుళ్యం కథం దరీదృశ్యత ఇతిచే త్పూర్వోక్తపురాణలక్షణే బ్రహ్మవిష్ణ్వర్కరుద్రదేవ్యాదిమాహాత్మ్య మవశ్యం వర్ణనీయం. తన్మాహాత్మ్యాని సర్వాణి శ్రీరామమాహాత్మ్యేతరాణీతి భానమపి శ్రీరామతత్త్వా ఽనవబోధనేనైవేతి వక్ష్యమాణ ప్రమాణనిరూపణేన స్పష్టం భవిష్యతి.

యతో రామ స్సర్వదేవాత్మకో భవతి. తథాహి.

—§ శ్రీరామచంద్రస్య స్వరూపమ్ §—

పాద్మే దేవా న్ప్రతి శ్రీమహావిష్ణుః- శ్లో॥ మాభైష్టేతి సురా న్ప్రాహ దత్వాచాభయదక్షిణాం, పుత్రో దశరథ స్యాహం భవిష్యామి భవత్కృతే। ఇతి బ్రహ్మవైవర్తే శ్రీకృష్ణ జన్మఖండే ౧౧౦ అధ్యాయే శ్లో॥ రమతే రమయాసార్ధం తేన రామం విదుర్బుధాః, రమాణాం రమణస్థానం రామం రామవిదో విదుః రాచేతిలక్ష్మీవచనో మశ్చాపీశ్వరవాచకః, లక్ష్మీగణపతిం రామం ప్రవదంతి మనీషిణః॥ ఇత్యేవమాదిభిర్వచనై శ్శ్రీరామో విష్ణు రిత్యవగమ్యతే.

—{ అథ శ్రీరామచంద్రమూర్తే శ్శివరూపత్వప్రతిపాదక వచనాని. }—

యథా పాద్మే ఉత్తరఖండే ఋషీన్ప్రతి శివవచనం శ్లో॥ అహం మానుషరూపేణ రామోభూత్వా హరామితం, రామోదాశరథిశ్చాహం కౌసల్యానందవర్ధనః శత్రుఘ్న భరతా భ్యాంచ లక్ష్మణేన మహాత్మనా, దేవై రభ్యర్థిత స్సత్యమయో ధ్యాయాం భవామ్యహం. రామోమమాంశసంభూత స్సీతా చ గిరిజాంశజా ఇతి. కవేరజాఖండే ఋషీన్ప్రతి శివవచనం- శ్లో॥ అహం దాశరథీ రామో భూత్వావై దండకావనే, రాక్షసా న్నిఖిలా న్దుష్టా హత్వా మోక్షం దదామి వః

ఇతి. అథర్వణే రామరహస్యోపనిషది ద్వితీయాధ్యాయే ఆంజ
నేయకృత శ్రీరామధ్యానం శుభ్రి॥ రామం త్రిణేత్రం సోమార్ధ
ధారిణం శూలినం పరం, భస్మోద్ధూళిత సర్వాంగం కపర్దిన
ముపాస్మహేఇతి.

—§ సీతాధ్యానమ్ §—

శ్లో॥ రామాభిరామాం సౌందర్యసీమాం సోమావతంసకాం,,
పాశాంకుశధనుర్బాణధరాం ధ్యాయే త్రిలోచనాం- ఇతి-
బృహన్నారదీయే ౭౯ అధ్యాయేప్యేవమేవ పరిదృశ్యతే,
పునశ్చ పాద్మే పాతాలఖండే ౧౧౦ అధ్యాయేహను మచ్ఛంకర
సంబంధ కథావిస్తారో దృశ్యతే,

మహాభారతే ఆశ్చర్యపర్వణి శేషధర్మే చతుశ్చత్వారింశా
ధ్యాయే భీష్మయుధిష్ఠిర సంవాదే శిష్యసహితాయ మహ్యం
మోక్షో దాతవ్యఇతి సంప్రార్థితవంతం సుశాంతమహర్షింప్రతి
శంకరేణ జన్మాంతరే తవేప్సితం దదామీత్యుక్త్వా తత్కథా ఏవం
భావినీ సూచితా- శ్లో॥ మతంగోనామ విప్రర్షి ర్భవితాఽసి ద్వి
జోత్తమ, ఇంద్రపుత్రోహ్యయం శూద్రో వాలీతి ఖ్యాతిమేష్యతి.
రామో దాశరథి ర్భూత్వా జటావల్కలవాన్ వనే, కిష్కింధా
యాం బహిర్దేశే వాలినం హేమమాలినం. హనిష్యామి శరే
ణైవ విదూరేఽదృష్టిగోచరే, ఇత్యుక్త్వాసహసాదేవో దేవై
స్సహ తిరోదధే. కస్యచి త్త్వథకాలస్య ద్విజశూద్రావుభౌగతౌ.

మతంగోఽభూత్సుశాంతోఽసౌసూద్రో వాలీబభూవహ. శంకర స్సర్వభక్తానాం తదా రామ త్వమాప్తవాన్, ప్రాప్తవాన్వన మత్యుగ్రం పితుర్వచనగౌరవాత్. పంపాసరోవరం గత్వా రామా ఖ్యో భగవా న్హరః. ఆదిత్యసూనో ర్వ్యాజేన హత్వా వాలిన మగ్రతః. స్వపదందత్తవా నితివర్ణితం.'

అతఏవ బ్రహ్మాండే కిష్కింధాకాండ కర్తవ్యశ్రీరామ ధ్యానే- శ్లో॥ సుగ్రీవాదియుతం శ్రీశం భస్మాంగావృత మీశ్వరం మహేశ్వరసమం ధ్యాయే త్కిష్కింధాకాండ ఉత్తమేఇతి శ్రీరా మస్య మహేశ్వరసమానత్వం సమ్య క్ప్రతిపాదితం.

అపిచ దూర్వాసరామాయణే ఋషీన్ప్రతి శ్రీరా మోక్తిః- శ్లో॥ శివం మాం ప్రతిజానీథ నావయో రంతరం ద్వి జాః, ఆవయో రంతరం జ్ఞానం తదే వాజ్ఞానమిష్యత ఇతి॥

పున శ్చానందరామాయణే మనోహరకాండే సప్తమ సర్గే ౧౦౩ శ్లో॥ రామఏవహరో జ్ఞేయ శ్శివఏవ రఘూత్తమః. ఉభయో ర్నాంతరం జ్ఞేయం భేదకృ న్నారకీ నరః. రామశంక రయో ర్మధ్యే భిన్నత్వం యేన మానితం, అజాగళ స్తనఇవతస్య జన్మనిరర్థకం. శంభోశ్చ హృదయంరామో రామస్య హృదయం శివః, నైవాంతరం కల్పనీయం కుత్రాప్యేవ విధైర్నరై రితి.

తత్రైవ నవమసర్గే ౭ శ్లో॥ రామస్య హృదయంశంభుశ్శ్రీ రామో హృదయం స్మృతః, శంకరస్య తథా సీతా శివా నైవాంత

రంశదా. రామస్యచ శివస్యాపి సీతాగిరిజయో స్తథా, యే మాన యన్తినై భేదం తేషాం వాసస్తు నారకే ఇతి.

పునశ్చ ద్వాదశసర్గే ౩౮ శ్లో॥ దుర్గావాక్యం శృణుష్వా వ్య శ్వహమే వాత్ర జానకీ, రామ స్సాక్షా న్మహాదేవో నాత్ర భేదః కదాచన. మానయంత్యత్ర భేదంయే ఘోరవేషుపతంతితే.

శ్రీమద్రామాయణే యుద్ధకాండే ౧౨౦ సర్గే। శ్లో॥ అబ్రువం స్త్రిదశశ్రేష్ఠాః ప్రాంజలిం రాఘవం స్థితం త్రయాణాం త్వంహి లోకానా మాదికర్తా స్వయంప్రభుః. రుద్రాణాం త్వష్టమో రుద్ర స్సాధ్యానా మసి పంచమః, ఇతి.

తత్రమహేశ్వరతీర్థవ్యాఖ్యా-స్వయంప్రభుః. స్వయంప్రభవతీతి వ్యుత్పత్త్యా అనియమ్యత్వ ముచ్యతే రుద్రాణామితి మితి-రుద్రాణా మష్టమూర్తీనాం మధ్యేఽష్టమో రుద్రః మహాదేవః-తదుక్తం- శ్లో॥ భవ శ్శర్వ స్తథేశానోరుద్రః పశుపతి స్తథా, ఉగ్రోభీమో మహాదేవ ఇత్యష్టౌ మూర్తయస్స్మృతా-ఇత్యేవమాదివచనార్థపర్యాలోచనయా శ్రీరామ శ్శివ ఏవేతి ద్యోత్యతే.

— { అథ శ్రీరామస్య హరిహరోభయాత్మకత్వప్రతిపాదకవచనాని యథా. } —

రామరహస్యోపనిషది "శ్రు॥ కాలాత్మా సర్వదేవాత్మా సర్వకాలేషు మాం సదా, శివవిష్ణ్వాత్మకః పాయా చ్ఛ్రీరా

మో భక్తవత్సల ఇతి. స్కాందే, రావణవధాయ సర్వదేవతా లోచనావసరే అశరీరివాక్యం—శ్లో॥ ఉభాభ్యాం వినిహంతవ్యో రావణో లోకరావణః, అశరీరివచ శ్శ్రుత్వా ప్రహస్య హరి శంకరౌ. తథైవ చక్రతుః రాజన్ రామో హరిహరాత్మకః, శివరూపేణ సంహారం విష్ణురూపేణ పాలనం-ఇతి. మహాభారతే హరివంశే ఆశ్చర్యపర్వణి (శేషధర్మే) ౪౭ అధ్యాయే పురా దేవాన్ప్రతి శివే నైవ ముక్త మితి శ్రీరామంప్రతి మతంగే నోచ్యతే- శ్లో॥ రామోఽహంతు భవిష్యామి విష్ణ్వంశేన సమన్వితః, దశాననపురోగాంశ్చ హనిష్యే రాక్షసా న్బహూన్. ఋక్ష వానరరూపేణ యూయం మత్రజనిష్యథ. ఇత్యుక్తాభూతనాథేన దేవదేవేన రాఘవ. సంప్రహృష్టా స్సురగణా ఏవం జగ్ము ర్యథా గతం సత్వం రామ మహాభాగ హర శ్శంకరో లోకశంకరః. వధార్థం రావణాదీనాం జాతో రఘు కులే శుభే ఇతి.

గారుడేపి- శ్లో॥ తస్యాం దశరథా ద్రాజ్ఞః దశగ్రీవవధార్థిభిః బ్రహ్మాద్యైరర్థితో విష్ణు రీశాంశేనావతీర్ణవా నితి.

కూర్మపురాణే ఉత్తరభాగే ఈశ్వరగీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశాస్త్రే శ్రీమదీశ్వరసనకాదిసంవాదే సప్తమాధ్యాయే శివః ॥శ్లో॥ ఆదిత్యానా మహం విష్ణుర్వసూనా మస్మి పావకః రుద్రాణాం శంకరశ్చాస్మి రామశ్శస్త్రభృతా మహ మితి.

స్కాందే సనత్కుమారసంహితాయాం మలయాచలఖండే.
॥శ్లో॥ నప్రదోషే హరిం పశ్యేత్త్రిమోదశ్యాం విశేషతః, యది పశ్యే త్ప్రమాదాద్వై ద్వాదశాబ్దకృతక్షయః. నప్రదోషే హరిం పశ్యే న్నృసింహం రాఘవం వినా ఇతి.

అతఏవ నృసింహతాపిన్యుపనిషది- ॥శ్రు॥ క్షీరోదార్ణవ శాయినం నరకేసరివిగ్రహం ఋతగ్ం సత్యం పరంబ్రహ్మ పురుషం కృష్ణపింగలం ఊర్ధ్వరేతం విరూపాక్షం శంకరం నీల లోహితం ఉమాపతిః పశుపతిః పినాకీ హ్యమితద్యుతిః ఈశాన స్సర్వవిద్యానా మీశ్వర స్సర్వభూతానాం బ్రహ్మాధిపతి ర్బ్రహ్మ ణోధిపతి ర్యోవైయజుర్వేదవాచ్య స్తగ్ంసామ జానీయాద్యోజానీ తే సోఽమృతత్వం గచ్ఛతీతి, శ్రుత్యా శివలింగై ర్నృసింహస్తోత్రం కృత మస్తి. తదనుసృత్య ప్రాచీనసత్సంప్రదాయ వేంకటేశ్వరస్తో త్రేపి- ॥శ్లో॥ కల్యాణాద్భుతగాత్రాయ కామితార్థ ప్రదాయినే, శ్రీమద్వేంకటనాథాయ శ్రీనివాసాయ మంగళం. సుబ్రహ్మణ్యం సుఖాధారం స్వామినం స్కంద మీశ్వరం, కుమారం కలయే నిత్యం విష్ణుం వేంకటనాయక—మితి స్తుతిః.ఇత్యాదినా శ్రీరామో హరిహరాత్మక ఇతి గమ్యతే.

—{ అథ శ్రీరామమూర్తే ర్బ్రహ్మాంశత్వ ప్రతిపాదకవచనాని యథా. }—

బ్రహ్మాండే-లోకస్రష్టా పురా దేవై రవతీర్ణో మహీతలే, రామ ఇత్యుచ్యతే లోకే రావణాదివధా న్మనే. ఇత్యాద్యుక్త్యా

వక్ష్యమాణవచనప్రమాణ బలేనచ శ్రీ రామో బ్రహ్మేత్యవ గమ్యతే.

— { పునశ్చశ్రీరామస్య మూర్తిత్రయ రూపకత్వప్రతిపాదకవచనాని యథా. } —

స్కాందే- రామో విష్ణుశ్చ శంభుశ్చ త్రయోదేవాశ్చ దేవతాః, సీతాచ పార్వతీ లక్ష్మీ ర్వాణీ దేవస్త్రియోపిచ. త్వం శంభురేవ భూతేశో విష్ణురూపేణ చావ్యయః, చతుర్ముఖస్వ రూపోఽసి త్రిమూర్తి స్త్వం పరాత్పర ఇతి.

పాద్మేపి శ్లో॥ బ్రహ్మా విష్ణుశ్చ రుద్రశ్చ త్వమేవ రఘు నందనేతి. శ్రీమదధ్యాత్మరామాయణే అరణ్యకాండే శ్రీరామం ప్రతి సుతీక్ష్ణోక్తిః ॥శ్లో॥ విశ్వస్య సృష్టిలయసంస్థితిహేతు రేక, స్త్వం మాయయా త్రిగుణయా విధి రీశవిష్ణూ, భాసీశమోహితధి యాంవివిధాకృతి స్త్వం, యద్వద్రవి స్సలిలపాత్రగతో హ్యనేకః, ఇత్యాదివచనార్థపర్యాలోచనయా శ్రీరామ స్త్రిమూర్త్యాత్మక ఇతి ప్రతీయతే.

— { అథ శ్రీరామ స్త్రిమూర్త్యతీత ఇతి సర్వ దేవాత్మకః పరమాత్మేతి చాస్మిన్నర్థే } —
ప్రమాణవచనాని.

నిర్వాణఖండే శ్రీరామంప్రతి శివః ॥శ్లో॥ భ్రాతర స్తేత్రయో రామ బ్రహ్మా విష్ణు రహం తథా, త్వత్తో వినిర్గతా హ్యేతే త్వ

మ్యేవ విలయం గతాః. త్వమేవ పరమం గుహ్యంత్వమేవ పర మంపదం, త్వమేవపరమం బ్రహ్మత్వమేవ శరణంహినః -ఇతి.

హిరణ్యగర్భసంహితాయాం॥ శ్లో॥ బ్రహ్మ విష్ణుశ్చ రు ద్రశ్చ దేవేంద్రో దేవతా స్తథా, ఆదిత్యాదిగ్రహా స్సర్వేత్వమేవ రఘునందన ఇతి.

అపిచాధ్యాత్మరామాయణే ఆరణ్యకాండే శ్రీరామంప్రతి అగస్త్యోక్తిః ॥శ్లో॥ త్వం రజోగుణతో బ్రహ్మ జగత స్సర్వకార ణం, సత్వాద్విష్ణు స్త్వమేవాసి పాలక స్సద్భి రుచ్యతే, లయే రుద్ర స్త్వమేవాస్య త్వన్మాయాగుణభేదతః, తాసాంవిలక్షణ స్సాక్షీ రామస్త్వం చిన్మయోఽవ్యయః ఇతి.

బ్రహ్మండే వసిష్ఠోక్తిః ॥శ్లో॥ బ్రహ్మవిష్ణుశివరూపతోఽ ఖిలం హంతి పాతి సృజతి స్వయంప్రభుః రామఏవ ద్విజవర్య తతోన్య న్నాస్తినాస్తి పరమం ఖలు దైవం ఇతి.

పునశ్చాధ్యాత్మరామాయణే అయోధ్యాకాండే శ్రీరా మంప్రతి నారదోక్తిః ॥శ్లో॥ త్వంవిష్ణుర్జానకీ లక్ష్మీశ్శివ స్త్వం జాన కీశివా, బ్రహ్మత్వంజానకీ వాణీ సూర్య స్త్వం జానకీ ప్రభా। రుద్రాణీ జానకీ ప్రోక్తా రుద్ర స్త్వం లోకనాశకృదితి.

కించ పద్మపురాణే శ్రీరామవిజయే పార్వతీంప్రతి పరమే శ్వరోక్తిః ॥శ్లో॥ శ్రుణు దేవి ప్రవక్ష్యామి బ్రహ్మ దేవాదిసం యుతః, ఉవాచ వచనం తత్ర రామం రాజీవలోచనం త్వమేవ

మరమం బ్రహ్మ త్వయి సర్వం ప్రతిష్ఠితం, బ్రహ్మ విష్ణుశ్చ రుద్రశ్చ శంకరశ్చ నిరంజనః. త్వత్తో నాస్త్యపరో దేవ స్త్రిషు లోకేషు విద్యతే ఇతి.

ఆనందరామాయణే రాజ్యకాండే ౧౪ సర్గే శ్రీరామం ప్రతి వాల్మీకివచనం ॥శ్లో॥ లౌకికీ వైదికావాపి అకారాద్యాస్తు షోడశ, స్వరా స్తథైవవర్ణాశ్చ చతుస్త్రింశ చ్ఛుభావహాః, కకారాదిళకారాంతా మంత్రరూపాస్సుభావహాః, చరాచరాణాం సర్వేషాం యాని నామానితానితే ఇతి.

కించ శ్రీమద్వాల్మీకిరామాయణే యుద్ధకాండే ౧౦౭ సర్గస్థ ఆదిత్యహృదయాఖ్యస్తోత్రం సూర్యపర మితి సిద్ధం తదాత్రమపర మితి కేచన వదంతి. హర్యశ్వాయ హరిః=హనుమాన్ అశ్వః=వాహనంయస్యసః ఇత్యాదినా। శ్లో॥ ఆదిత్యా దిగ్రహాస్సర్వే త్వమేవ రఘునందనేతి॥శ్లో॥ సూర్య స్త్వం జానకీ ప్రభేతి ఇతః పూర్వమేవ ప్రతిపాదితం.

పునశ్చ ఆనందరామాయణే రాజ్యకాండే ౧ సర్గే శ్రీరామసహస్రనామస్తోత్రే। శ్లో॥ సూర్యో గ్రహాపతి శ్శ్రీమానితి నామ చాస్తి అత స్త్రీమూర్త్యాత్మక శ్శ్రీరామ ఏవ ఆదిత్య ఇతి భాతి.

అథ శ్రీరామస్య పరాశక్తిస్వరూపత్వ ప్రతిపాదక వచనాని.

బ్రహ్మాండే ఉత్తరఖండే ద్వితీయాధ్యాయే ॥శ్లో॥ కరాం

గుళికఖోత్పన్న నారాయణదశాకృతిః ఇతి. అపిచ దేవీ మాతృ రహస్యే ॥శ్లో॥ శ్రీకృష్ణ శ్శ్యామలాదేవీ శ్రీరామోలలితాంబి కేతి.

అతఏవాధ్యాత్మరామాయణే అరణ్యకాండే శ్రీరామం ప్రతి అగస్త్యోక్తిః ॥శ్లో॥ త్వామేవ నిర్గుణాం శక్తిరావృణోతి యదా తిదా, మూలప్రకృతి రిత్యేకే ప్రాహుర్మాయేతి కేచనేతి.

వాల్మీకిరామాయణోత్తరకాండే ౧౧౧ సర్గే ॥శ్లో॥ గాయత్ర్యాశ్చ స్వరూపంత ద్రామాయణ మనుత్తమం, సత్య మేత ద్విదిత్వాతు శ్రోతవ్యంవిదితాత్మభిః. ఇతిచప్రతిపాదితం. గాయత్రీ మంత్రమధ్యస్థ భర్గశబ్దార్థ విచారణా వసరే గాయత్ర్యర్థస్తు విష్ణుధ్యానమేవ। నతుశివశక్తి గణపతి సూర్యాత్మకధ్యాన మితి యదుక్తం తత్తునాస్తికత్వమూలకమేవ, మైత్రాయణీయశ్రుతౌ. "భర్గోవైరుద్రః" ఇత్యుక్తత్వాత్ ప్రపంచ సారాది సర్వతంత్రేషు, పురాణాదిషుచ శివసూర్యశక్త్యాదిరూపేణ గాయత్ర్యా అభివర్ణితత్వాచ్చ.

అతః దేవీపురాణాద్యుక్త్యను సారేణ శివసూర్య గణపతి, విష్ణ్వాత్మికా, సర్వప్రకృత్య ధిష్ఠానాత్మికా. శ్రీదేవ్యేవ గాయత్రీ మన్త్రాధిష్ఠాన దేవతేతి, పునా, సైవ శ్రీరామరూపేణ ప్రదృశ్యత ఇతి జ్ఞాయతే, అతఏవగాయత్రీన్యాసే షట్కుక్ష్యధి దేవతా విమర్శే" తత్సవితుర్బ్రహ్మాత్మన" ఇతి. వరేణ్యం విష్ణ్వాత్మన" ఇతి "భర్గోదేవస్యరుద్రాత్మన" ఇతి, ధీమహిసత్యాత్మన "ఇతి,

"ధియోయోనః జ్ఞానాత్మన, ఇతి, ప్రచోదయాత్సర్వాత్మన" ఇతి సమిష్టిత స్సర్వదేకాత్మికా గాయత్రీతి ప్రతిపాదితం గాయత్రీకల్పే, వేదేష్వపి "అగ్నిర్ముఖం బ్రహ్మశిరోవిష్ణుర్హృదయగ్ం రుద్రశ్శిఖా పృధివీయోనిః" ఇత్యాదినాగాయత్ర్యా స్సర్వదేవతా మయత్వం శూ్రియతే. అతఏవ రామాయణం గాయత్రీమంత్రస్వరూప మితి నిశ్చిత్య శ్రీవాల్మీకి మహర్షిణా గాయత్ర్యాశ్చ స్వరూపం తద్రామాయణమితి సమ్యక్ప్రతిపాది మిత్యవగమ్యతే. కించశరన్న వరాత్స్యుత్సవేషు సర్వత్ర దేవీ మాహాత్మ్యప్రతినిధి శ్రీమద్రామాయణపారాయణమేవ కుర్వంతి. తథా కాళికాపురాణే పరి దృశ్యమానత్వాత్ అత శ్రీరామః స్వతః పరాశక్తిరేవే త్యుక్తం భవతి.

అన్యచ్చ. గణపతిమాహాత్మ్యప్రతిపాదకగ్రంథేషు శ్రీరామమూర్తౌ గణపత్యంశోఽస్తీతి సుస్ఫుటముక్తం. తథావక్ష్య మాణశ్రుత్యనుగ్రహాత్॥ తథాహి. పంచవిధసాంప్రదాయక పాదుకామహామంత్రేష్వపి శ్రీరామపాదుకాప్రయుక్త శ్రీరామ మంత్రమేవ ఫలాధికత్వేన అభిహితః ఉత్తరరామతాపిన్యు పనిషది. ॥శ్లో॥ గాణాపత్యేషు శైవేషు శాక్తసారేష్వభీష్టదః వైష్ణవేష్వపి సర్వత్ర రామమంత్రః ఫలాధికః. గాణాపత్యాది మంత్రేషు కోటికోటిగుణాధిక ఇతి.

బ్రహ్మవైవర్తపురాణే శ్రీకృష్ణజన్మఖండే ౧౧౦ అధ్యాయే. ॥శ్లో॥ రాశబ్దో విశ్వవచనో మశ్చాపీశ్వరవాచకః సర్వే

చాంశకలాఃపుంసః కృష్ణస్తుభగవాన్ స్వయం పరిపూర్ణతమో రామః, ఇతి, అపిచ శ్రీరామభాగవతే ॥శ్లో॥ అవతారాస్సుబహవోవిష్ణోర్లీలానుకారిణః। తేషాంసహస్రసదృశో రామోజ్ఞానమయశ్శివః, ఇత్యాదిస్మృతి పురాణవచనైః శ్రీరామః పంచమూర్త్యాత్మక ఇతి త్రిగుణాతీతపరమాత్మేత్యుక్తం భవతి.

అతఏవాహ భగవాన్ శ్రీకృష్ణః ॥శ్లో॥ యో యో యాం యాం తనుం భక్త్యా శ్రద్ధయార్చితు మిచ్ఛతి, తస్య తస్యాచలాం శ్రద్ధాం తామేవ విదధామ్యహం. స తయా శ్రద్ధయా యుక్తస్తస్యారాధన మీహతే, లభతేచ తతః కామాన్ మయైవ విహితాన్హితాన్ ఇతి. దర్శయతిచ వేదోవిద్యైకత్వం. ॥శ్రు॥ సర్వే వేదా యత్పద మామనంతి॥ (యథా ద్వే నార్యావేకం నృపతి ముపాసాతే ఛత్రేణాన్యా చామరేణాన్యా తత్రచోపాస్యైకత్వే ప్యుపాసన భేదో ధర్మవ్యవస్థా భవతి. తథైవ శ్రీరామం నానామతా వలంబినో భక్తాః స్వేష్టరూపత్వేన సేవంతే, ఇతితస్యుక్తమేవేతి సునిశ్చితంభవతి.

—:{ అథ శ్రీరామః కేవలనిర్గుణో నిరంజన స్సత్తామాత్ర ఇతి ప్రతిపాదక వచనాని॥ }:—

అథర్వణే రామరహస్యోపనిషది చతుర్థాధ్యాయే ॥శ్రు॥ శ్రీరామమంత్రరాజస్య సమ్యగర్థోఽయ ముచ్యతే, నారా

యణాష్టాక్షరేచ శివపంచాక్షరేతథా. సార్థకార్ణద్వయం రామో రమంతే యత్రయోగినః, అద్యోరా తత్పదార్థ స్స్యాన్మకార స్త్వంపదార్థవాన్. తయోస్సంయోజన మసీత్యేవం తత్త్వవిదో విదుః ఇతి.

రామతాపిన్యుపనిషది పద్మపురాణేచ ॥శ్రు॥ రమంతే యోగినోఽనంతే నిత్యానందే చిదాత్మని, ఇతి రామపదేనాసౌ పరబ్రహ్మాభిధీయతే॥

అధ్యాత్మరామాయణేపి శ్లో॥ యస్మిన్ రమంతే మునయో విద్యయాఽజ్ఞాన విప్లవే, తం గురుః ప్రాహ రామేతి రమణా ద్రామ ఇత్యపి. రామం విద్ధి పరబ్రహ్మ సచ్చిదానంద మద్వయం, సర్వోపాధివినిర్ముక్తం సత్తామాత్రమగోచరం. ఆనందం నిర్మలం శాంతం నిర్వికారం నిరంజనం, సర్వవ్యాపిన మాత్మానం స్వప్రకాశ మకల్మషం ఇతి॥

—: { కించ సాయుధపరివార శ్రీరామ స్సాక్షా ప్రణవస్వరూప ఇతి ప్రతిపాదకవచనాని. } :—

శ్రూయతేహి తారసారోపనిషది. ॥శ్రు॥ అకారా దభవ ద్బ్రహ్మ జాంబవానితి సంజ్ఞికః, ఉకారాక్షరసంభూత ఉపేంద్రో హరినాయకః. (వాలీ) మకారాక్షరసంభూత శ్శివస్తు హనుమాన్ స్మృతః, బిందు రీశ్వరసంజ్ఞస్తు శత్రుఘ్నశ్చక్రరాట్స్వయం. నాదో మహాప్రభు ర్జ్ఞేయో భరత శ్శంఖ నామకః

కలాయాః పురుష స్సాక్షాల్లక్ష్మణో ధరణీధరః. కలాతీతా భగవతీ స్వయం సీతేతి సంజ్ఞితా, తత్పరః పరమాత్మాచ శ్రీరామః పురుషోత్తమః. ఓమిత్యేతదక్షరం సర్వం తస్యోపవ్యాఖ్యానం. రామరహస్యోపనిషది ॥శ్రు॥ ముముక్షూణాం విరక్తానాం తథాచాశ్రమవాసినాం ప్రణవత్వాత్సదా ధ్యేయో యతీనాంచ విశేషతః. రామమంత్రార్థవిజ్ఞానీ జీవన్ముక్తో నసంశయః ఇతిశ్రుతావపి- శ్రు॥ ఏష సర్వేషు భూతేషు గూఢోత్మా నప్రకాశతే, దృశ్యతే త్వగ్ర్యయా బుద్ధ్యా సూక్ష్మయా సూక్ష్మదర్శిభి రితి!

పునశ్చాథర్వవేదీయ రామరహస్యోపనిషది. ప్రథమాధ్యాయే. శ్రు॥ ఓమ్-సనకాద్యాయోగివర్యా అన్యేచ ఋషయస్తథా. ప్రహ్లాదాద్యా విష్ణుభక్తా హనుమంత మథాబ్రువన్, వాయుపుత్ర మహాబాహో కింతత్త్వం బ్రహ్మవాదినాం, పురాణే ష్వష్టాదశసు స్మృతి ష్వష్టాదశస్వపి. చతుర్వేదేషు శాస్త్రేషు విద్యాస్వాధ్యాత్మికేషుచ, సర్వేషు విద్యాస్థానేషు విఘ్నసూర్యేశ శక్తిషు. ఏతేషు మధ్యే కిం తత్త్వం కథయత్వం మహాబల. హనుమానువాచ. భోయోగీంద్రాశ్చ ఋషయో విష్ణుభక్తాస్తథైవచ, శ్రుణుధ్వం మామకీం వాచం భవబంధవినాశినీం, ఏతేషుచైవ సర్వేషు తత్త్వంచ బ్రహ్మతారకం రామఏవ పరంబ్రహ్మ రామఏవ పరంతపః మఏవ పరం తత్త్వగ్ం శ్రీరామో బ్రహ్మతారక మితి.

ఇత్యాది శ్రుతి స్మృతి పురాణవచనపర్యాలోచనయా శ్రీరామో నిర్వికారసత్తామాత్రశ్చైతన్యస్వరూపపరమాత్మాపి స్వస్యాభిన్నయాఽ నిర్వచనీయయా త్రిగుణాత్మికయా ప్రకృత్యాప్రణవాకారేణ సగుణ ఇవ భూత్వా గుణత్రయావలంబనాత్త్రిమూర్త్యాకారో జగజ్జన్మాదిహేతు రాదిత్యాంబికావిష్ణుగణపతిరూపేణోపాసకాన్ పరిపాలయన్ సర్వదేవాత్మకసమష్టిచైతన్య తేజోమయశరీరధారీ పాయసరూపేణ కౌసల్యాగర్భం ప్రవిశన్నివ గర్భచిహ్నానిదర్శయన్ తస్యాః పురోభాగేవరదానుసారేణ సాక్షాద్విష్ణురూపే ణావిర్భూయ తదభ్యర్థనయా మాయామానుషబాలభావం ప్రకటయన్ వక్ష్యమాణరామాయణార్థం ధర్మసంస్థాపనార్థం లీలయా లోకస్య ప్రదర్శయతీతి స్పష్టం ప్రతిభాసతే.

అత స్సర్వశ్రుతి స్మృతిపురాణేతిహాసాదిషు పరిదృశ్యమానదేవతామహాత్మ్యాని సర్వాణి సర్వదేవాత్మక చిన్మయ శ్రీరామమాహాత్మ్యరూపాణ్యేవాభవన్నితి పర్యవస్యతి,

తస్మా ద్బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరాతీత మాయాశబలబ్రహ్మ పరమేశ్వర శ్రీరామచంద్ర ఏకఏవ సర్వత్ర పూర్ణరూపేణ పరిదృశ్యతఇతి ఫలితం. అతఏ వోచ్యతే- శ్రీమదానంద రామాయణే, మనోహరకాండే నవమసర్గే।శ్లో॥ తీవ్రేణ భక్తియోగేన యజేత రఘునందనం, రామేణాసదృశో దేవో నభూతో నభవిష్య

టీ॥ అనయాప్యుక్త్యాచ- సర్వదేవతోపాసకానాం శ్రీరామ భజనమేవ శరణ్యమితి సుష్ఠూక్తం భవతీతి సర్వ మనవద్యం.

—: అథసర్వపురాణానాం సామ్యప్రమాణనిరూపణమ్ :—

నను భవతా స్కాందాది శైవపురాణాంతర్గతవచనాన్యపి ప్రమాణత్వేన నిరూపితాని శైవపురాణాంతర్గత వచనజాతస్యా ప్రామాణ్యం సంభవతి, స్కాందాది శైవపురాణానాం తామసత్వే నాప్రమాణత్వాత్తాని వచనాని నప్రమాణానీతిచే త్తత్పరి హార్యతే. నహ్యస్మింస్తామసపురాణస్థవచనోదాహరణేన ప్రతిపా ద్యమానవచనస్యాప్రామాణ్యం శంకనీయం. పురాణతామస త్వస్య ప్రాచీనై రేవ బహుభిః పండితప్రకాండైః బహుధా నిరా కృతత్వా త్తామసత్వే నాప్రామాణ్యశంకాయా ఇదానీ మన వకాశాత్. యేషాం తామసప్రకృతికత్వేన భగవద్వ్యాసమ హర్షి ప్రణీతపురాణైక దేశస్యతామసత్వా(గ్రహోఽస్తి తైశ్శ్రీ) మదప్పయ్యదీక్షిత దివ్యచరణైర్విశ్వజనీనవైదుషీవి భూషితైర్విర చిత 'శివపురాణతామసత్వనిరాకరణాఖ్యోగ్రంథః స్వభ్రమ నివారణార్థాయ ద్రష్టవ్యః- అపిచ శివతత్వవివేకమధ్వాన్య క్కారాది నిబంధన గ్రంథేష్వపి విశేషేణ ప్రపంచితం. అతాం ప్రకించి దుచ్యతే. అష్టాదశపురాణోత్ప త్తివిషయే బృహన్నార దీయే ॥౯౨॥ అధ్యాయే నారదంప్రతి సనత్కుమారవచనం

శ్లో॥ పురాణాఖ్యానకం విప్ర నానాకల్పసముద్భవం, నానాక

థాసమాయుక్తమచ్యుతం బహువిస్తరం, తుభ్యం సమభిధాస్యామి యత్రోక్తం బ్రహ్మణా పురా. బ్రహ్మోవాచ-శృణు వత్స ప్రవక్ష్యామి పురాణానాం సముచ్చయం, పురాణమేకమేవాసీత్సర్వకల్పేషు మానద. చతుర్వర్గస్య బీజస్య శతకోటి ప్రవిస్తరం, కాలేనాగ్రహణం దృష్ట్వాపురాణస్య మహామతిః. హరిర్వ్యాసస్వరూపేణ జాయతేచ యుగే యుగే, చతుర్లక్షప్రమాణేన ద్వాపరే ద్వాపరేసదా. తదష్టాదశధాకృత్వా భూలోకేఽస్మిన్ ప్రకాశ్యతే.

౧ బ్రాహ్మం ౨ పాద్మం 3 వైష్ణవంచ ౪ వాయవీయం తథైవచ। ౫ భాగవతం ౬ నారదీయం ౭ మార్కండేయంచ కీర్తితం. ౮ ఆగ్నేయంచ ౯ భవిష్యంచ ౧౦ బ్రహ్మవైవర్త ౧౧ లింగకే ౧౨ వారాహంచ ౧3 తథా స్కాందం ౧౪ వామనం ౧౫ కూర్మసంజ్ఞికం. ౧౬ మాత్స్యంతత్ ౧౭ గారుడం తద్వ ౧౮ ద్బ్రహ్మాం డాఖ్యమితి త్రిషట్। ఏకం కథానకం సూత్రం వక్తు శ్రోతుస్సమాహ్వయం.

ఇతి సాత్వికే నాభిమతే నారదపురాణే పరిదృశ్యమానత్వాత్పురాణానాం సాత్త్వికత్వాదికల్పనాయామపివా నవకాశః తథైవ పద్మపురాణే సృష్టిఖండే ప్రథమాధ్యాయే తదితర పురాణాదిష్వపి పురాణోత్పత్తి ప్రస్తావనాయాం తత్ర తత్రచకథితం.

నన్వస్మాభిః నకల్ప్యతే. కింతు పద్మపురాణోత్తరఖండే షష్టితమాధ్యాయే, అష్టాదశపురాణానాం, నామధేయాన్య

క్త్వా తత్ః. శ్లో॥ మాత్స్యం కౌర్మం తథా లైంగం శైవం స్కాందం తథైవచ, ఆగ్నేయంచ షడేతాని తామసాని నిబోధ మే॥ ఇతి పార్వతీం ప్రతిశివే నోక్తమితి వ్యాసేనైవ ప్రతిపాదిత మితిచేత్. తిష్ఠతు- ఏతేన పరిగణనేనైతేషాం శివాదిదేవతా విశేషమాహాత్మ్య పరత్వం ధ్వన్యతే, సతూత్తమాధమపరత్వే తాత్పర్యం.

కించ-శ్లో॥ పురాణం మానవో ధర్మస్సాంగో వేదశ్చికి త్సకం, అజ్ఞాసిద్ధాని చత్వారి నహంతవ్యాని హేతుభి రితి మనువచనవిరుద్ధతయా శివబ్రహ్మపురాణాని, ప్రమాణం నవేతి విచారయితుం భవాన్ క ఇతి నజానే ఇదంహి పూర్వమీ మాంసకైః కర్తవ్యం కృతంచ తైః అథర్వమీమాంసాయాం హి స్మృత్యధికరణే "వేదవ్యతిరిక్తస్మృతి మాత్రస్య భ్రాంత్యాది మూలకత్వేనాప్రామాణ్యం ప్రాప్యవేదమూలకత్వేన ప్రామాణ్యం వ్యవస్థాపితం" యథోక్తం వార్తికే-భ్రాంతే రనుభవాచ్చాపి పుంవాక్యా ప్రలంబ నాత్, దృష్టానుగుణ్య సాధ్యత్వా చ్చోదనైవ లఘీయసీతి." ఇత్థంసతి భాష్యకృన్మతా శ్రియణే శ్రుతివిరుద్ధపక్షే శివబ్రహ్మప్రతిపాదకపురాణానా మ ప్రామాణ్యంస్యాత్. నహి తేషాం శ్రుతివిరోధోఽస్తి. ప్రత్యుత రుద్రాధ్యాయశ్వేతాశ్వతరాథర్వశిరోఽ థర్వశిఖాకైవల్యోపని షజ్జాబాలతైత్తిరీయకాది శ్రుతయ స్సర్వాఏవ శివపురాణస మానార్థకతయా ఽవగమ్యమానాః ప్రత్యుత వేదమూలత్వేన

తేషాం ప్రమాణతరత్వం జ్ఞాపయంతి తథాచ॥ సూతసంహి
తాయాం యజ్ఞవైభవఖండే ౧౬ అధ్యాయే శ్రీసూతఉవాచ।
॥శ్లో॥ అథాత స్సంప్రవక్ష్యామి జ్ఞానోత్పత్తేస్తు కారణమ్
వినావేఃసశివజ్ఞానమ్ నజాయేత కథంచన, ముముక్షురతిసంతుష్ట
స్సిద్ధ్యత్యేవ గతింమమ. ఇతి నిశ్చయబుద్ధిస్తు ప్రతిబంధనివృత్త
యే, దేవతా స్సకలానిత్యం ప్రార్థయేన్మతి మత్తమః. శన్నోమిత్ర
శ్శంవరుణ శ్శన్నోభవతు చార్యమా, శన్నఇంద్రశ్చ వాగీశశ్శన్నో
విష్ణురురుక్రమః. నమోఽస్తు బ్రహ్మణే వాయోఽనమోస్తు
తవశోభనం, త్వమేవ సాక్షాద్బ్రహ్మాసి త్వాంవదిష్యామి శంకరం
ఋతంచ సత్యం చాహం త్వాం వదిష్యామి సమాహితః, తన్మా
మవతు కల్యాణం తద్వక్తారంచ శోభనమ్. శాంతి శ్శాంతిః
పునశ్శాంతి ర్దోషత్రయ నివృత్తయే, కృత్వైవం ప్రార్థనా మా
త్మ జ్ఞానార్థం పునరాస్తికాః. జపేన్నిత్యం గురోర్లబ్ధ్వామంత్రం
యచ్ఛందసామితి, మేగోపాయేతి పర్యంతమత్యంతం శ్రద్ధయా
సహ. సంకోచో దేహయాత్రాయాం యదిజ్ఞానార్థినో భవేత్,
ఉపక్షీణా భవేద్బుద్ధి స్తత్రతత్ర న సంశయః. అతస్సంకోచహా
నాయ విద్యార్థంతు దినేదినే, అజ్యే నాన్నేన చో భాభ్యామావ
హంతీతి మంత్రితః. జుహుయా చ్ఛ్రద్ధయాసార్థం బ్రహ్మచారీ
గృహీవనీ, భిక్షుకస్తు జపేన్మంత్ర మనగ్నిశ్శ్రద్ధయాసహ ఇతి॥
ఇత్థంసతి.కథ మప్రామాణ్యం. అపిచ కల్పసూత్రాధికరణే వేద
వ త్పురాణాదీనాం స్వతఃప్రామాణ్యం ప్రాపయ్యక ర్తృస్మృతీ

దార్ఢ్యా త్స్వాతంత్ర్యం నిరస్య వేదమూలత్వేన ప్రామాణ్యం స్థాపితం. అతఃకర్తృ దోషా దప్రామాణ్యమితి నిస్సారం. అన్యచ్చ, కృత్వాచింతాన్యాయ మనుసృత్య విచారణే మత్స్యకూర్మాదిపురాణానాం మత్స్యాదిరూపేణావతీర్ణేన నారాయణేన కృతత్వాన్న కర్తృ దోషదుష్టత్వం. యుక్తం. మత్స్యకూర్మాదీనపి కర్తౄణాం దుష్టత్వే? ప్రతిపక్షిణో విష్ణుభక్తి ర్వ్యాఖ్యాతా స్యాత్ మత్స్యాది విష్ణ్వవతారాణామపి రజస్తమోదుష్టత్వే కైముతికన్యాయేన పరాశరవ్యాసాదీనాం కా గణనా? కించాయం ప్రష్టవ్యః. యది వరాహప్రణీతం వారాహపురాణం సాత్వికం తర్హి మత్స్యకూర్మ ప్రణీతే పురాణే కథం సాత్వికే నభవతః నహ్యవతారేషు పురాణేష్వివ సాత్వికాది భావో నకేనాపి స్వీకృతః. యత్తు పద్మపురాణే కూర్మాదిపురాణానాం తామసత్వాదికల్పనం తత్పురాణాంతర్గత శివోత్కర్షపరత్వేన త్వేదనభిమతత్వాత్ కూర్మపురాణస్య విష్ణుభక్తానభిమతత్వం ప్రసిద్ధం. అస్తిహి తదీయానామా భాణకః- ॥శ్లో॥ అష్టః కూర్మ ఇతి భ్రాంత్యావయం నష్టాబభూవినేతి. తస్మాద్బహుప్రమాణ విరోధాచ్చైవ పురాణానా మప్రామాణ్య కల్పనమయుక్తం.

అన్యచ్చ పద్మపురాణే ఆదిఖండే ద్వీపస్థితమాధ్యాయే

॥శ్లో॥ బ్రాహ్మం మూర్ధా హరే రేవ హృదయం పద్మసంజ్ఞికం
వైష్ణవం దక్షిణో బాహు శ్శైవం వామో మహేశితుః,

ఊరూ భాగవతం జ్ఞేయం నాభిస్స్యా న్నారదీయకం, మార్కండేయంచ దక్షాంఘ్రిః. ర్వామో హ్యాగ్నేయ ముచ్యతే, భవిష్యం దక్షిణే జాను ర్విష్ణురేవ మహాత్మనః. బ్రహ్మవైవర్త సంజ్ఞాతం వామజాను రుదాహృతం, లైంగంతు గుల్భకం దక్షం వారాహం వామగుల్భకం. స్కాందం పురాణం లోమాని త్వగస్య వామనం శ్రుతం, కౌర్మం పృష్ఠం సమాఖ్యాతం మాత్స్యం మేదః ప్రకీర్త్యతే. మజ్జాతుగారుడం ప్రోక్తం బ్రహ్మాండం చాస్థి గీయతే. ఏవమేవాభవ ద్విష్ణుః పురాణావయవో హరిః ఇతి.

విష్ణుపురాణేపి ప్రథమాంశే మైత్రేయపరాశరసంవాదే-

॥శ్లో॥ ఋచో యజూంషి సామాని తథైవాథర్వణానిచ, ఇతిహాసోపవేదాశ్చ వేదాంతేషు తథోక్తయః. వేదాంగాని సమస్తాని మన్వాదికథితానిచ, శబ్దమూర్తిధరస్యైత ద్వపుర్విష్ణోర్మహాత్మన ఇతి-హరేః పురాణావయవత్వేన శబ్దరూపత్వేనచ ప్రతిపాదితత్వా త్ప్రామాణ్య మవ్యాహతమేవ సర్వపురాణానాం.

కించపులస్త్యవసిష్ఠాది వరదాన లబ్ధదేవతా పరమార్థసకల శాస్త్రతత్త్వజ్ఞానేన పరమాప్తేన పరాశరేణ విష్ణుపురాణే. సకల పురాణానాంప్రామాణ్యం జ్ఞాపితమ్ తథాహి॥ తత్రహి. తృతీయాంశే ॥శ్లో॥ ద్వాపరేద్వాపరే విష్ణుర్వ్యాసరూపీ మహామునే, వేదమేకంసు బహుధాకురుతే జగతోహితః. ఆఖ్యానైశ్చాప్యు

పాఖ్యానైర్గాథాభిః కల్పశుద్ధిభిః, పురాణ సంహితాంచక్రే పురాణార్థవిశారదః. ఆద్యం సర్వపురాణానాం పురాణం బ్రాహ్మ ముచ్యతే, అష్టాదశపురాణాని పురాణజ్ఞాః ప్రచక్షతే, ఇత్యష్టాదశధా పురాణ విభాగముపన్యస్య (ఉపపురాణాని పురాణేష్వంతర్భూతాని. లక్షైవేతిహాసాదిక మితిజ్ఞేయం) ॥శ్లో॥ అంగాని వేదాశ్చత్వారో మీమాంసాన్యాయవిస్తరః। పురాణం ధర్మశాస్త్రంచ విద్యాహ్యేతాశ్చతుర్దశ॥ ఇత్యనేన చతుర్దశవిద్యాస్థానాని సంకీర్త్య ॥శ్లో॥ ఇతి శాఖాస్సమాఖ్యాతాశ్శాఖాభేదాస్తథైవచ। సర్వమన్వంతరేష్వేవం శాఖా భేదాశ్చ సంస్మృతాః। ఇత్యనేన వేదశాఖా నిరూపణానంతరం పురాణానివేదాంగత్వేననిరూప్య, తేషాంవేద సంబంధిత్వోపసంహారాత్, పురాణానాం వేదవత్ప్రామాణ్యం పరాశరస్యాభిమతమితి గమ్యతే.

అన్యథా వేద సంబంధిత్వా నుపపత్తే రప్రామాణ్యం స్యాత్ ॥తథాచవేదాంగానాం చతుర్దశ విద్యాస్వేక దేశత్వేన, చతుర్దశవిద్యాస్థానేషు పురాణానా మపిపరిగణనాత్,తత్ప్రామాణ్యం స్పష్టంభవతి ॥శ్లో॥ ఆద్యం సర్వపురాణానాం పురాణం బ్రాహ్మ ముచ్యతే। ఇత్యనేనాష్టాదశ పురాణ సమష్ట్యాత్మక విస్తృతైక పురాణస్య బ్రాహ్మపురాణస్య మందబుద్ధ్య గ్రాహ్యత్వం సూచయిత్వా శ్లో॥ అష్టాదశపురాణాని పురాణజ్ఞాః ప్రచక్షత "ఇత్యనేన మందబుద్ధీన్ప్రత్యష్టాదశ పురాణప్రణయన మర్థవ

దిత్యుక్తేః. వేదానామివ పురాణానాంసర్వేషామపి ప్రామాణ్యం తుల్యమితిగమ్యతే" శివ, విధిపురాణాఽప్రామాణ్యేతు బ్రాహ్మస్య విస్తృతపురాణస్య, కేచిదంశాః. ప్రమాణాః, కేచిద ప్రమాణ మిత్యర్థ జరతీన్యా యస్స్వీకృతస్స్యాత్, తథాచేత్కేన చిమన్మతే నాపాదితం వేదభాగస్యా ప్యప్రామాణ్య మగీకృతప్రాయం స్యాత్।

తదానీం కేనచిద్దేవానాం ప్రియేణప్రలపితస్య "బ్రాహ్మ ణానామ భావేతు విధవామపిభోజయేత్; సాచేద్రజస్వలాజాతా శంఖతోయేన శుద్ధ్యతీ" త్యాద్య ప్రమాణనిం దావచనస్యాపి ప్రామాణ్యాంగీకారే నదోషోభవేత్. నహిమంద చక్షుగాపురు షేణ గోమయేపురీషత్వేథ్యస్తే, గోమయమపవిత్రం దుర్గంధివా భవతి? తద్వత్. పద్మపురాణే సాత్వికామోక్షదాః ప్రోక్తా రాజసాస్స్వర్గ దాశ్శుభాః తథైవ తామసా దేవి నిరయప్రాప్తి హేతవః"ఇత్యాదికతి పయపుస్తకేషు దృశ్యమానాన్యపివచనాని కేనవా ప్రకల్పితాన్యేవేతిసుస్పష్టం.'' పద్మపురాణే ఉత్తరఖండే 263, 263, 289 అధ్యాయాః ఉత్తరదేశాదానీతేషు బహుషు పద్మపురాణ కోశేషు నదృశ్యన్తే దక్షిణదేశాదానీతేషు పుస్త కేషు దృశ్యన్తే, తస్మాత్కేవల శివద్వేషి భిర్దాక్షిణాత్యైః ప్రక ల్పితా"ఇతి అష్టాదశ పురాణదర్పణ గ్రంథకారేణ విశేషేణ సుస్పష్టతయా ప్రతిపాదితం విశేషాంశాం స్తత్రైవ పశ్యం త్వార్యాః॥

తర్హి మత్స్య పురాణో క్త సాత్వికాది విభాగస్యకా గతిరితి చేత్ ॥శ్లో॥ సాత్వికేష్వథ కల్పేషుమాహాత్మ్య మధికంహరేః, తామసేషుమహేశస్య రాజసేషుప్రజాపతేః॥ క్వచిద్బ్రహ్మా క్వచి ద్విష్ణుః క్వచిద్రుద్రః ప్రశస్యతే, నానేన తేషా మాధిక్యం న్యూనతావాకథంచ నేత్యాది కూర్మపురాణ వచనానువాదీతి వేదితవ్యం॥ తామసప్రకృతికత్వేన కూర్మపురాణస్యా ప్యప్రమాణ్యమితిచేత్తత్తుచ్ఛం. తన్మతే మత్స్యపురాణవచనస్యా ప్యప్రామాణ్యా సంభవాత్॥ తథాచేన్మత్స్య కూర్మలింగాది పురాణాస్య ప్రామాణ్యా నీతివదామీతిచేత్తదపిమందం। పూర్వోక్తప్రమాణ శతవిరోధాత్॥

యదిమత్స్య పురాణస్యా ప్రామాణ్యే తులా, హిరణ్యాగర్భాది, మహాదానానాం స్వరూప, సాధన, పరేఽతికర్తవ్యతాదీని పురాణాంతరాపేక్షయాఽతివిస్తరేణాత్రాభిహితాని. తాన్య ప్రమాణానిస్యుః॥ ధర్మనిర్ణయ గ్రంథ కృతా హేమాద్రిణా మత్స్య లింగపురాణాభ్యామేవ మహాదానవిషయే ప్రమాణవచనాన్యు దాహృతాని. తస్మాదేవ మహాదాన ప్రతిగ్రహ ప్రాయశ్చిత్తవిధాయక ధర్మశాస్త్రస్య ప్రామాణ్యం. నోచేదప్రామాణ్యాపాతః. కించకర్మ విపాకశాస్త్రే) ॥శ్లో॥ మహాదాన సమాదానాద్గురు దారాభిమర్శనాదిత్యా "తారభ్య" అరణ్యే నిర్జలేదేశేభవతి బ్రహ్మరాక్షసః ఇత్యేవమంతేనమహాదాన ప్రతిగ్రహకర్మణాం విపాకఉక్తః॥ తతశ్చ

మహాదానాది విధాయక శాస్త్రాభావే కర్మవిపాకవిధాయక శాస్త్ర మప్రమాణంస్యాత్. అపిచ॥ స్వర్ణరౌప్యాదిదానాని, శ్రావణ, భాద్రపదాదితత్తన్మాసకర్తవ్యాని, వరలక్ష్మీవ్రత, శ్రీకృష్ణాష్టమీజయంతీ, వినాయకానంతవ్రతాదీని, చాతుర్మాస్య వ్రతాదీనిచ సర్వాణిశివ, విధిప్రతిపాదక పురాణా, తర్గతాని, సర్వైర్విశిష్టైస్సంధ్యావందనాది వదనుష్ఠీయంతే। మత్స్యాదీనామప్రమాణత్వే తేషాంసర్వేషామ మూలకత్వాదననుష్ఠేయత్వంప్రాప్యేత.

పరంచ హేమాద్రిణాఽష్టా దశపురాణ పుస్తకానాన్నానముతివి స్తరేణ ప్రత్యేక మభిహితం। నహిదమపి తన్మతే న్నసంగచ్ఛతే. అన్యచ్చ గ్రంథదానప్రాశస్త్యే హేమాద్రిస్వీకృత సాత్వికాభిమత వరాహ పురాణవచనం, విద్యాదాన మనుకర్మ్యం ॥శ్లో॥ రామాయణం, భారతంచ దత్వా స్వర్గేమహీయతే। పురాణంధర్మశాస్త్రంచ ఛందోలంకార లక్షణం, వేదమీమాంసికాం దత్వా శివధర్మంచవైనృప. సప్తద్వీప పృథివ్యాంతు రాజరాజో భవేత్పునః. పాణినీయం నిరుక్తాది వేతాంగానిస్మృతిస్తథా। దత్వా జ్ఞానమవాప్నోతి వేదాంతం చ విశేషతః, ఇత్యనేన పురాణ విద్యాదానస్య రాజరాజత్వం ఫలముక్తం ఇదమపి తేషాంమతే నసంగచ్ఛతే. తస్మాద్బహు ప్రమాణ విరోధా త్కేషాం చిత్పురాణానామ ప్రామాణ్య కల్పన మసారం శారీరకభాష్యేపి 'అతఏవ చనిత్యత్వమితి" సూత్రేశ్రుతి నా మివపురాణానామప్యనాదిత్వం

చర్శితం, తథాచభాష్యం ॥శు॥ యజ్ఞేనవాచః ప్రవివీయ మా ర్గ తామన్వవిందర్గ ఋషిషు ప్రవిష్టాం' ఇతి స్థితామేవ వాచము ను విన్నాందర్శయతిశ్రుతిః. వేదవ్యాసశ్చైవమే వస్మరతి ॥శ్లో॥ యుగాంతేంతర్హితా న్వేదా న్సేతిహా సాన్మహర్షయః లేభిరే తప సాపూర్వ మజ్ఞాతాంశ్చస్వయం భువాఇతి. ఏతేన భాష్య వచ నేన పురాణానామకృత కత్వం గమ్యతే ॥శ్లో॥ తస్మై వేదాన్పు రాణాని దత్తవా నగ్రిజన్మన ఇతిస్మరణాత్ ॥శ్రుతిః॥ యోబ్రి హ్మాణం విదధాతి పూర్వం యోనై వే దాంశ్చ ప్రహిణోతి తస్మై ఇతి శ్రవణాచ్చ.

సూతసంహితాయాం జ్ఞానయోగఖండే అధ్యాయే, శివ స్య సర్వకారణ కారణత్వముక్తం శ్లో॥ ఏకఏవ శివస్సాక్షా త్తి సోరి మూర్తిరథా పునః రజోగుణం సమాస్థాయ బ్రహ్మా స్యాత్సృష్టి కారణం। సత్వ మాస్థాయ విష్ణుస్స్యా త్పాలనార్థం బృహస్పతే తమసాకాలరుద్రాఖ్య స్సర్వ సంహారకారణమ్, ఇతి. పునశ్చాథర్వ శిరసి "సర్వ చిదచిదను ప్రవేశాత్ పరమేశ్వరస్య సర్వశబ్దవాచ్య త్వమి"తి శ్రూయతే. తత్రైవ॥ ప్రథమఖండే ॥శ్రు॥ యోవైరుద్రస్స భగవానిత్యాదినాచ. అపిచ॥ అష్టాదశానామేతాసాం విద్యానాం భిన్నవర్త్మనాం ఆదికర్తా కవిస్సాక్షా చ్ఛూలపాణి రితిశ్రుతిరితి, ఈశానస్సర్వ విద్యానామీశ్వర సర్వభూతానా మితి, సనోదేవ శ్శుభయా స్మృత్యా స్సంయునక్త్వితిచ, పరమేశ్వరస్యసర్వ విద్యాప్రవర్తకత్వం శుభస్మృతి హేతుత్వంచ శ్రూయతే.

యది భవతా శివమాహాత్మ్య ప్రతిపాదనమాత్రాదేవ శైవాదిపురాణానామప్రామాణ్య ముచ్యతే. తర్హి శివమహాత్మ్య ఘటితానాంచ తేషాం పురాణానాం సర్వేషా మప్యప్రామణ్యం స్యాత్ - తథాచపద్మపురాణే భూమిఖండే ఏకోనసప్తతితమా ధ్యాయే- శ్లో॥ అప్యేకదివసం భక్త్యాయః పూజయతి శంకరం, సోపియాతి శివస్థానం కింపున ర్బహుశోర్చయన్ - ఇత్యాది నాఅధ్యాయాంతం శివమహిమానం ప్రతిపాద్య పునశ్చైకసప్తతి తమాధ్యాయే- మాతలియయాతిసంవాదే,

శ్లో॥ శైవంచ వైష్ణవంలోక మేకరూపం నరోత్తమ, ద్వయో శ్చాప్యంతరం నాస్తి ఏకరూపం మహాత్మనోః. శివాయ విష్ణు రూపాయ శివరూపాయ విష్ణవే- శివస్య హృదయం విష్ణు ర్విష్ణోశ్చ హదయం శివః ఏకమూర్తి స్త్రయో దేవాబ్రహ్మ విష్ణుమహేశ్వరాః, త్రయాణా మంతరం నాస్తి గుణభేదాః ప్రకీర్తి తాః. శివభక్తోఽసి రాజేంద్ర తథా భాగవతోఽసిచ, తేన దేవాః ప్రసన్నాస్తే బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరా ఇతి, అపిచ॥ భారతాంతర్గత నారయణీ యధర్మే నారాయణ శ్చతుర్విధాన్ భక్తాన్నామత్రో నిర్దిశ్యైవమవదత్. మహా॥ భా॥ శా॥ 3౫౧॥ అ॥ 3౫ శ్లో॥ బ్రహ్మణం శితికంఠంచయాశ్చాన్యాదేవతాః స్మృతాః॥ ప్రబుద్ధ చర్యాంసేవన్తోమామే వైష్యంతియత్పరం॥ ఇతి హరి హరయో రంతనమేవ నాస్తీతి వ్యాసేనైప ప్రతిపాద.

కించ తస్మిన్పద్మపురాణే - శ్లో॥ మహేశః పరమం బ్రహ్మ శాంత స్సూక్ష్మపరాత్పరః, తస్యేచ్ఛాఽభవత్పూర్వం జగత్సి త్యంతకారిణీ. వామాంగా దభవం తస్య సోఽహం విష్ణురితి స్మృతః, జనయామాస ధాతారం దక్షిణాంగా త్సదాశివః. మధ్యతోరుద్ర మీశానం కాలాత్మా పరమేశ్వరః- ఇత్యాది శ్రీకృష్ణోక్తశివోత్కర్షశ్చ శివరాత్రిమహిమాచ విశేషేణ పరి దృశ్యతే. శ్రీకృష్ణదినచర్యాభివర్ణనేపి శ్లో॥ సూర్యోపస్థాన మాచష్ట భగవంత మనుస్మరన్, శివపూజాం తతః కృష్ణః గంధపు ష్పాక్షతాదిభిః, చకార విధివ ద్భక్త్యా నమస్కారయుతాం శుభాం, జయశంకరదేవేశ రక్ష రక్షేతి చాబ్రవీ దితి, సమ్యక్ప్రతి పాదితం.

అన్యచ్చాత్రైవ పాద్మే భూమిఖండే పంచవింశతితమా ధ్యాయే శివవిష్ణువిభేదనం మహాపరాధత్వేన ప్రతిపాదితం- శ్లో॥ సర్వాపరాధకృదపి ముచ్యతే హరిసంశ్రయాత్, హరే రప్యపరాధాన్యఃకుర్యా ద్ద్విపదపాంసనః-ఇత్యాది నాప్రసంగసంగ త్యా దశాపరాధాః నిరూపితాః. తథాహి- శ్లో॥ సన్నిందాఽసతి నామవైభవకథా శ్రీశేశయో ర్భేదధీ, రశ్రద్ధా శ్రుతిశాస్త్ర దేశికగిరాం నామ్న్యర్థవాదభ్రమః, నామాస్తీతి నిషిద్ధవృత్తి విహితత్యాగౌచ ధర్మాన్తరై, స్సామ్యం నామని శంకరస్యచ హరే ర్నామాపరాధా దశ. ఇతి.

జాతే నామపరాధేతు ప్రమాదేన కథంచన, సదా సంకీర్తయ న్నామ తదేకశరణో భవేత్. నామాపరాధ యుక్తానాం నామాన్యేవ హరం త్యఘుం, అవిశ్రాంతి ప్రయుక్తాని తాన్యేవార్థకరాణి యత్. ఇత్యే వమాదయో బహవ శ్శివసంబంధినో విషయా వర్ణితాః. అత శ్శివప్రతిపాదకత్వేన శివపురాణానాం తామసత్వం న్యూనత్వంచ న సంగచ్ఛతే.

కించ సాత్వికత్వేన పరిగణిత బృహన్నారదీయేపి ౪౧ అధ్యాయే. శ్లో॥ మహాదేవ విరూపాక్ష గంగాధర మృడావ్యయ, ఇత్థం వదంతి యే విప్రా తేకృతార్థా నసంశయ- ఇత్యాదిశివ మహిమా ప్రకటితః.

తన్మతరీత్యా పరిశుద్ధసాత్విక తమ విష్ణుపురాణేపి పంచమాంశే 33 అధ్యాయే శంకరంప్రతి శ్రీకృష్ణః. శ్లో॥ భవానహంచ విశ్వాత్మ న్నేక ఏవహి కారణం, జగతోఽస్య జగత్యర్థే భేదే నాహం వ్యవస్థితౌ. మత్తో విభిన్న మాత్మానం ద్రష్టుం నార్హసి శంకర, అవిద్యామోహితాత్మానః పురుషా భిన్నదృష్టయః. వదంతి భేదం పశ్యంతి చావయో రంతరం హర, ఇతి. అపిచతత్రైవ ప్రదేశాన్తరే శ్లో॥ సృష్టిస్థిత్యన్తకరణాద్బ్రహ్మవిష్ణు శివాత్మికాం ససంజ్ఞాంయాతి భగవానేక ఏవజనార్దనః ॥ఇతి॥ తథైవ బృహన్నారదీయేపి శ్లో॥ హరిరూపీ మహాదేవః లింగరూపీ జనార్దనః। ఈషదప్యంతరం నాస్తి భేదకృన్నారకంవ్రజేత్॥ ఇతి శివకే

వమో రభిన్నత్వం న్యూనాధిక్యరహితత్వంచ ప్రతిపాదితం. ఏతేన శివమాహాత్మ్యప్రతిపాదనా చ్ఛివపురాణానాం న్యూన త్వం నేత్యుక్తం భవతి.

తర్హి - తామసాని నిబోధ మే - ఇతి పద్మపురాణశ్లోక స్య కా గతి రితిచేత్ వచనగతికల్పనావశ్యకతా సర్వేషాం సమా నైవ. కుతఇతిచేత్ -తత్రైవ-శ్లో॥ కాణాదేనతు యత్ప్రోక్తం శాస్త్రం వై శేషికం మహత్ । గౌతమేన తథా న్యాయం సాం ఖ్యంతు కపిలేనతు । ద్విజన్మనా జైమినినా పూర్వం వేదమపా ర్థకం । శాస్త్రాణిచైవ గిరిజే తామసాని నిబోధ మే॥ గౌతమం బార్హస్పత్యంచ సాంవర్తంచ యమం స్మృతం । శంఖం చౌశనసం దేవి తామసాని నిబోధ మే- ఇత్యేవం ప్రసిద్ధశాస్త్రకర్తారః ప్రసిద్ధస్మృతికర్తారో మునయః పూర్వమీమాంసాశాస్త్రప్రణే తా జైమినిమహర్షి రపి, తత్తత్ప్రణీత శాస్త్రస్మృతీనాం తామస త్వాపాదనేన అస్య ప్రశ్నస్యోత్తరవాదినో భవితు మర్హంతి. న కేవలం వయమేవ.

ఏవంచపాద్మే పూర్వమీమాంసాది మహా శాస్త్రా ణాం శివపురాణానాంచ తుల్యసరితత్వాత్ ప్రామాణ్య మవ్యా హతమేవ శివపురాణానాం - అన్యచ్చ, సర్వైః ప్రామాణికత్వేన సాత్వికత్వేన చాభ్యుపగతేషు విష్ణునారద పాద్మాదిపురాణేషు ప్రతీయమానస్య శివోత్కర్షస్య నిష్పక్షపాతధియా విరోధపరి హారస్య ప్రతిపక్షిభిస్సమాలోచనీయత్వాచ్చ, నవయమేవ పర్య

నుయో క్తవ్యాః. తేనైవ శ్లోకేన శివపురాణానా మప్రామాణికత్వం యదన్యచ్చోక్తం - వైష్ణవపురాణేషు వర్ణితస్య శివమహిమ్న శ్శివకేశవాభేదస్యచ సమాధానం శివపురాణతామసత్వా ప్రమాణత్వాభినివేశవద్భి రవశ్యం వక్తవ్యమేవస్యాత్ - శ్లో॥ యశ్చోభయో స్సమో దోషః పరిహారోపి తత్సమః, నైకః పర్యనుయోక్తవ్య స్తాదృగర్థే విపశ్చిత ఇతి వృద్ధవ్యవహారాత్ ॥

చోద్యమేతత్ - వైష్ణవపురాణానాంమతే వైష్ణవపురాణానాం సాత్వికత్వం । శైవ పురాణానాం "తామసత్వం" శైవ పురాణమతేతు, తద్వైపరీత్యేన శైవపురాణానాం సాత్వికత్వం. వైష్ణవపురాణానాం "తామసత్వంచ" ప్రదృశ్యతే। తత్రాద్యముక్తం। సాంప్రతం ద్వితీయముచ్యతే। తథాహి స్కాందే శ్లో॥ చతుర్భిర్భగవాన్ విష్ణుః ద్వాభ్యాం బ్రహ్మాతథారవిః। అష్టాదశ పురాణేషు శేషేషుభగవాన్ భవః॥ ఇతి. తత్రైవసూతసంహితాయాం- శ్లో॥ కథ్యతే దశభిర్విప్రాః పురాణైః పరమేశ్వరః। చతుర్భిర్భగవాన్ విష్ణుః ద్వాభ్యాం బ్రహ్మా తథారవిః "ఇతి" పునశ్చస్కాందే శ్లో॥ దశచైవ పురాణాని సాత్వికానివిదుర్బుధాః। తామసానితుచత్వారి వైష్ణవాని ప్రచక్షతే। ఇతి, కల్పితవచనం పరిదృశ్యతే.

ఏవమన్యోన్యోత్కర్షం వదతా మన్యతర గ్రంథాప్రామాణ్యం ప్రసజ్యతే. తత్తుశ్రుతిస్మృతి పురాణప్రామాణ్య మభ్యుపగన్తృభి రాస్తికై రంగీకర్తుం నశక్యతే। అతః కృత్స్నప్రామాణ్య

మభ్యుపగన్తృభిరాస్తికై రత్ర విషయే యత్కించిద్వక్తవ్యమస్తి.

కృత్స్నప్రామాణ్య ముపపాదయతాం పరస్పరావిరోధాయ శివవిష్ణుప్రతిపాదకాని శ్రుతిస్మృతి పురాణాని సర్వాణి ప్రమాణానీతి వచనాన్యస్తరా నాన్యాగతిః। లభ్యన్తేహి పరశ్శతం ప్రమాణవచనాని తేషాంప్రామాణ్య ప్రతిపాదకాని సర్వత్ర. అత్రాపి, మతభేదేనోభయో రపివచనయోః ప్రామాణ్యమస్తి॥ త్వదుదాహృతపాద్మవాక్యే స్కాందవాక్యేచ నిషేధవచనస్యననిషేధేతాత్పర్యం। కిన్తు స్వోత్కర్ష ప్రతిపాదనార్థ ఏవతాత్పర్యం। స్తావకత్వాత్। తథాహి-"విరోధేత్వనపేక్షం స్యాదసతిహ్యనుమానం॥ ఇతిన్యాయాత్ స్తావకమేవతత్॥ అపిచ, ఏకస్యవాక్యస్య బహుస్మృతి విరోధేప్రతిషిద్ధధర్మ సమవాయే, భూయసాంస్యాత్స్వధర్మత్వం" ఇతిన్యాయేన బహుభిరేకస్య బాధోఽభ్యుపగన్తవ్య ఇతివ దప్రమాణమేవేతి సుస్పష్టమ్,

అస్మత్పక్షే మూర్తిత్రయాత్మకో భగవా న్బాదరాయణః పూర్వోదాహృతశాస్త్రపురాణాని ఏకార్థనీతి సమాన్తప్రమాణానీతిచ మహాభారతే బభాణ. తథాహి మహాభారతే శాంతిపర్వణి రాజధర్మే - శ్లో॥ అంగాని వేదాశ్చత్వారో మీమాంసా న్యాయవిస్తరః, పురాణం ధర్మశాస్త్రంచ విద్యాహ్యేతా శ్చతుర్దశ. దశ చాష్టౌచ విజ్ఞేయా పురాణా యజ్ఞసంహితాః, ధర్మశాస్త్రాణి తద్వచ్చ ఏకార్థానీతి నాన్యథా. ఏకార్థాని పురాణాని వేదాశ్చైకార్థసంశ్రియా ఇతి.

తత్రైవపాద్మే ప్రతియోగ్యుదాహృత వచనవిరుద్ధతయా వచనాంతర ముపలభ్యతే తథాహి-శ్లో॥ నిస్తారాయతులోకానాం స్వయం నారాయణః ప్రభుః, వ్యాసరూపేణ కృతవాన్పురాణాని మహీతలే. పఠనా చ్ఛ్రవణా ద్యేషాం మహాపాపక్షయోభవేత్, పురాణాని చతుర్లక్షా ణ్యేతాని ధరణీతలే. తథా మహాభారతంచ లక్షసంఖ్యా ప్రకీర్తిత మితి.

అపిచ మార్కండేయపురాణే- శ్లో॥ అష్టాదశపురాణానాం నామధేయాని యఃపఠేత్, త్రిసంధ్యం జపతే యస్తు సోఽశ్వమేధఫలం లభేత్ ఇతి. తత్రైవ భవిష్యత్పురాణే- శ్లో॥ యే త్వేతాని సమస్తాని పురాణానిచ జానతే, భారతంచ మహాబాహూ తేసర్వజ్ఞా మహామతే- ఇత్యాది వచనార్థ పర్యాలోచనయా అష్టాదశపురాణానాం మోక్షదత్వం తుల్యమేవేతి, న తత్ర న్యూనాధికభావ ఇతి, సిధ్యతి. కించాత్ర పరాశర పురాణం ప్రతిపక్షిణా మత్యంతంప్రమాణం. తథాహి. నపరాశరపురాణస్య కర్తృదోషా దప్రామాణ్యం శంకితుం శక్యం. పులస్త్యవసిష్ఠవలదానలబ్ధదేవతాపరమార్థజ్ఞానః పరాశరః పరమాప్త ఇతి, ప్రతిపక్షిభిరేవోక్తత్వాత్. కర్తృదోషా త్పరాశరపురాణస్యాప్రామాణ్యే, విష్ణుపురాణస్యాప్యప్రామాణ్యం స్యాత్. తత్రతు ॥శ్రు॥ అంతరిచ్ఛంతి తం జనే రుద్రం పరో మనీషయా గృహ్ణంతి జిహ్వయాసదావ, మితి శ్రుత్యుపబృంహణభూతం. శ్లో॥ అంత రిచ్ఛంతి యే రుద్రం సదా వంద్యంమనీ

షయా, గృహ్ణంతి జిహ్వయా సోఽయం రసపూర్ణామృతోదనం అంతశ్శ్చేచ్ఛంతియే రుద్రం భవానీసహితం భవం, పురీషమేవ గృహ్ణాతి జిహ్వయా తే నసంశయః. ఇతిపరాశర పురాణవచన ద్వయం హరదత్తాచార్యప్రముఖై రభియుక్తై ర్నిబంధనే షూదాహృతం.

కించ శబ్దకౌస్తుభకారిభి స్తంత్రాధికారినిర్ణయే, జ్ఞానేంద్రపాదై ర్మధ్వన్యక్కారే, పరాశరపురాణ వచనాని బహూన్యుదాహృతాని తత్రహి పరాశరపురాణే నవమే ఽధ్యాయే. పాషండానాం స్వరూపం నిరూప్య నిరస్యస్వమతం చోక్తం శివేన. శ్లో॥ క్రిమత్ర బహునోక్తేన వసిష్ఠ మునిసత్తమ, వేద మార్గప్రతిష్ఠార్థం కృపయాఽహం మహామతే. మన్నియోగా ద్ధరి స్సాక్షా దతీవ శ్రద్ధయాసహ. కృష్ణద్వైపాయనో భూత్వా మునే సూత్రం కరిష్యతి, జైమినిర్వ్యాసశిష్యస్తు మమాజ్ఞావశ మాగతః. కర్మకాండప్రతిష్ఠార్థం గృహస్థో నియతేంద్రియః, యజ్ఞదానతపోయుక్త స్స్వయం సూత్రం కరిష్యతి. ఉభాభ్యాం సుస్థితో లోకే వేదమార్గో భవిష్యతీతి ప్రతిపాదనా త్ప్రామాణ్యం జైమిన్యాదిశాస్త్రాణాం. తథైవాష్టా దశాపురాణాన్యపి. శ్లో॥ ధర్మశాస్త్రం పురాణంచ మీమాంసా న్వీక్షకీతథా చత్వార్యేతాన్యుపాంగాని శాస్త్రజ్ఞాస్సంప్రచక్షత ఇతి॥ తేషాం వేదోపాంగత్వేనస్మరణాత్. గోబలీవర్దన్యాయేన తేషాం ప్రమాణతరత్వం ప్రఖ్యాతం.

తథాచే దస్మత్ప్రదర్శితస్య వచనస్య భవదత్తోత్తరం కిమితి చేచ్ఛృణు - పూర్వోక్తశాస్త్రపురాణానాం తామసత్వ నిరూపణ పూర్వకం ప్రతిపత్తి కల్పితన్యూనత్వ ప్రతిపాదకవచనస్య, పక్షపాత రహితధిషణానాం సుధియాం ముదే సార్థక్య మేవం కల్పయామః తథాహి,

వృద్ధౌచమాతాపితరౌ సాధ్వీభార్యాసుతశ్శిశుః। అప్యకార్యశతం కృత్వాభర్తవ్యామనురబ్రవీత్॥ ఇతిమనుస్మృతిస్థ భృగువచనస్య బ్రహ్మహత్యాపాతక శతాన్యేవ కృత్వామాతాపిత్రాదయో రక్ష్యాఇతినైతస్య వచస్యాభిప్రాయః। అపితుగృహస్థస్యపోష్య జనవర్గేష్వవశ్యం పోష్యాఏతే ఇత్యేవార్థః ప్రతిపాదితో భవతి. తథైవాన్యదపి। శ్లో॥ చండాలాదపి సంగృహ్యాయజేదావశ్యకైర్మఖైః। ఇత్యత్రాపి చండాలద్రవ్యైరప్యావశ్యకాగ్నిష్టోమాదిక్రతవః కార్యాఇతినాస్యార్థః। అపితు బ్రాహ్మణేన అవశ్యమగ్నిసిద్ధిస్సంపాదనీయే దిత్యర్థోలభ్యతే, ఏవమేవ విష్ణుభక్తిరవశ్యంకర్తవ్యేత్యేవాస్య పద్మపురాణ శ్లోకస్యార్థః॥ తథైవశైవ పురాణస్థవచనస్యాపీతిజ్ఞేయం.

యథాస్కాందాంతర్గత సూతసంహితాదిషు శివోత్కర్ష ఖ్యాపనార్థమితరదేవతాపకథనమివ ♦ నహినిందాన్యాయేన పాద్మే

♦ నహినిందా నిందితుం ప్రవృత్తా అపితు స్తుత్యంస్తోతుమితి నహి నిందాన్యాయః.

పి వైష్ణవపురాణోత్కర్షకథనార్థం అర్థవాదరూపేణ తథా కథిత మేవ. నతుశివపురాణాని నిందితుమితి సిద్ధాంతః.

అథశివోత్కర్షాభినివేశినశ్శైవాఏవ మాహున్తి. మైత్రాయణీయశ్రుతిః॥ "తమోవా ఇదమేకమగ్ర ఆసీత్తత్పరేణేరితం విషమత్వం ప్రయాత్యేతద్వై రజస్తద్రజః ఖల్వీరితం విషమత్వం ప్రయాత్యేతద్వై సత్త్వస్య రూపం "ఇతి" అనేన వాక్యేనభగవన్మాయాయాః తమశ్శబ్దితేన పరేణబ్రహ్మణానిత్యం సంబంధప్రదర్శనేన జగత్కారణరూపం సామ్యావస్థాత్మకం ప్రదర్శ్య, తస్మాద్రజస్సత్వాదిక ప్రభవత్వముక్తం॥ అపిచతత్రైవ శ్రుతిః

"తస్యైతాస్తనవోఽథ యోహఖలువాఽస్యతామసోంఽశోఽసౌ యోఽయంరుద్రో, యోహఖలు వాఽస్య రజసోంఽశోఽసౌ బ్రహ్మ, యోహఖలు వాస్యసాత్వింకోంఽశోఽసౌ విష్ణుః॥ ఇతి॥ ముఖ్యతమోంతర్గత గుణత్రయోపాధిత్వం బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రాణా ముపపాదితం। తదేవ సూతసంహితాదిష్వనేకేషు స్థలేషు తచ్ఛ్రుత్యుప బృంహణతయా ప్రతిపాద్య" అంతతః రజస్సత్వోపాధిమతోర్బ్రహ్మ విష్ణ్వోర్ద్వయోః పరత్వం నేతి, ప్రతిపాద్య సామ్యావస్థోపాధిమతః పరమేశ్వరస్యైవ, పరతత్వ ప్రకాశత్వముక్తం। తథాహి- శ్లో॥ పరతత్వప్రకాశస్తు రుద్రస్యైవమునాత్తరః॥ బ్రహ్మవిష్ణ్వాది దేవానాం నతథాముని పుంగవాః। ఇత్యాదినా తథైవ సూతగీతాసు- "రుద్రఃకథం చిత్కార్యార్థం మనుతే

రుద్రరూపతాం। సతథా దేవతాస్సర్వాఃపరస్యూర్తిర్త్యల్ప తాబ
లాత్॥ ఇత్యుక్తం॥

నను? బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రాణామేకైక గుణోపాధి
త్వేన సర్వసమ్మతే కథంసామ్యం న సామ్యావస్థాత్మకత్వే
నాపి తేషాంపురాణాది రూపవర్ణనాదితిచే న్న. తదంతర్గతశబల
బ్రహ్మణ ఏవసామ్యావస్థాత్మకత్వేన, తదభేదాత్తేషా మపితదాత్మ
కత్వకథనమిత్యాశయః। శైవపురాణమతేతు, శివః కేవలసాత్త్వికః
తస్మాత్సామ్యావస్థాత్మకంతమః తన్నిష్ఠితోరుద్రః తస్మాత్సత్వ
రజస్తమోగుణాః, తేషు ప్రతిబింబితో రుద్ర ఏవ, బ్రహ్మవిష్ణు
మహేశ్వరాదిభేదేన పరిదశ్యతే, ఇతి సిద్ధాన్తః.

అపిచాత్రశ్రుతౌ తమోవా ఇదమగ్ర ఆసీత్॥ ఇతి తమస
ఏవ పూర్వప్రయోగేణా ప్యభ్యహితత్వం పూర్వమితి ప్రమా
ణాత్ తమసఏవ శ్రేష్ఠత్వావగమాత్ తమోనిష్ఠితో రుద్ర
ఏవశ్రేష్ఠ ఇతిశ్రూయతే. తద్విరోధేతు, పురాణవచనా
న్యప్రమాణాని. కించ పురాణాని సర్గప్రతిసర్గాదివ్యన్య తమ పరా
ణి. నశ్రుతివత్ స్వతః ప్రమాణానీతి సుస్పష్టం. తథైవేతిహాసమపి
పూర్వవృత్త కథనరూపార్థవాద త్వాచ్ఛ్రుతిస్మృతి విరోధే
పురాణవత్తదప్యప్రమాణ మేవ. నన్వితిహాసోఽపి పరిగ్రహాతి
శయాద్గ్రంథ సౌష్ఠవాచ్చ "ఇతిహాసం పురాణం పంచమ"
మిత్యాదౌ అధికాక్షరత్వేఽపి పూర్వప్రయోగేణాభ్యర్హిత

త్వాచ్చ పురాణేభ్యోగరీయాన్, తద్విరుద్ధ పురాణవచనాని నప్ర మాణాని. పురాణస్యనేతిహాస వత్పురావృత్తకథనే తాత్పర్యం. తస్మాద్వేదవదితిహాసః ప్రమాణం నేతరాణి పురాణానీతిచేదు చ్యతే.

“శ్రుతి స్మృతి విరోధేతు శ్రుతిరేవ, గరీయసీ। తథాచ లౌకికం వాక్యం। స్మృతిబాధాత్పరిత్యజేత్॥ ఇతి స్మృత్యా శ్రుతివిరోధే స్మృతిపురాణేతిహాసాదీనా మప్రామాణ్యావగ మాత్, కించ పురాణేతిహాసయో రితిహాసఏవ ప్రబల ప్రమా ణమిత్యభ్యర్హితోక్తి ప్రదర్శన మపిమందం। కుతఇతిచేత్ శ్రు॥ యద్బ్రాహ్మణానీతి హాసాన్పురాణానీ త్యాదిశ్రుతిషు బ్రాహ్మ ణస్యాభ్యర్హితత్వవచనానుగ్రహాత్, అపిచపురాణా న్తర్గతేతి వృత్తకథా విస్తారస్యైవేతిహాసస్య జీవనాధారత్వేన దర్శనాత్, అర్థవాదరూపత్వాత్ చతుర్దశ విద్యాసు ఇతిహాసస్య పరిగణ నాభావాత్, ఋచస్సామానిఛందాంసి పురాణం యజుషాసహ ఉచ్ఛిష్టాజ్జజ్ఞిరేసర్వే దివిదేవాదివిశ్రితా ఇత్యాద్య థర్వాదిశ్రు తిషు, ఇతి హాసస్మరణాభా వాచ్చ। తస్మాచ్ఛ్రుతి విరోధరూపం దేవతానాం పురాణానాం పరత్వ నిరూపణరూప పురాణేతిహాస వచన సహస్ర మప్రమాణమితిబోధ్యం. ఇత్థంశైవేషు వివదమానేషు కైముతికన్యాయేన పద్మపురాణమధ్యే సాత్వికామోక్షదాః ప్రో క్తాః ఇత్యాదిపాషండ కల్పిత వాక్యానాం కాగణనేతి చతురశ్రం.

స్పష్టశ్చాయమర్థః కౌర్మశైవాదిషు ప్రస్ఫురతి- శ్లో॥ అసంఖ్యాతాస్స్మృతాః కల్పాబ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మకాః, కథితాశ్చ పురాణేషు మునిభి స్తత్త్వదర్శిభిః, సాత్త్వికే ష్వథకల్పేషు మాహాత్మ్య మధికం హరేః, తామసేషు మహేశస్య రాజసేషు ప్రజాపతేః. క్వచి ద్బ్రహ్మా క్వచి ద్విష్ణుః క్వచిద్రుద్రః ప్రశస్యతే, నానేన తేషా మాధిక్యం న్యూనతా వా కథంచన. తత్తత్కల్పాంతవృత్తాంత మధికృత్య మహర్షిభిః, తాని తాని ప్రణీతాని విద్వాం స్తత్ర సముహ్యాతీతి.

ఏవం నిఖిలగ్రంథార్థే నిశ్చితే సర్వపురాణ ప్రామాణ్య విషయే, కేనవా పద్మపురాణే సర్వసిద్ధాంత విరోధేనపురాణైకదేశ స్యాప్రామాణ్యం కల్పితమితిచేత్. అవైదికేన, దుర్వాసః ప్రభృతిమునిశాప వశాత్తాంత్రిక శాస్త్రానుసారిణా, శివ విధిపురాణానా మప్రామాణ్యం ప్రకల్పిత మితిమహాతామాశయః। తథాహి॥ ఆదిత్యపురాణే శ్లో॥ దుర్వాససో మునేశ్శాపాత్కుపితస్య మహాత్మనః, కణ్వశాతాద్భృగో శ్శాపాదు పమన్యోశ్చ శాపతః॥ విప్రాణాం దాక్షిణాత్యానాం పాపోపహత చేతసాం, భవే, భస్మని, రుద్రాక్షే, కించిచ్ఛ్రద్ధానవిద్యతే. ఇతి. భవిష్యత్పురాణేపి శ్లో॥ దుర్వాససో మునేశ్శాపాద్దధీచస్యచ శాపతః గౌతమస్యమునేశ్శాపా చ్ఛ్రితంలింగం నరోచతే ఇతి "పారాశర్యేఽపి॥ తంత్రాణి తంత్రస్థానాం రక్షకాణ్యపిచక్రిమాత్ బాధకాని విశే.

షేణ వేదమార్గైకవ ర్తినాం "ఇతి" స్మృతిముక్తాఫలే, వేదమూ లతయానిత్యం ప్రవృతా అపిస త్తమాః, క్వచిత్కదాచిత్సర్వత్రా ర స్తం త్రితార్థంచబుద్ధింత్రిన్నై "క్వచి త్తం త్రానురోధేనధర్మం పౌ రాణికాద్యపి, వదంతి తాగంశస్తు గ్రాహ్యా అ స్తంతావిలంబినా॥ పురాణేధర్మశాస్త్రేచ, యో యశ్శ్రుత్యా విరుధ్యతే సతంత్రార్థ ఇతిజ్ఞేయస్సమాసేన మహర్షిభిః ఇతి "స్కాందేసూత సంహితా యాం॥ అష్టాదశానాం విద్యానాం వేదాదన్యాశ్చ స త్తమాః విద్యావేదానుసారేణ ప్రవృత్తా స్సర్వ శోభనాః। తథాపితా సుసర్వాసు కశ్చిదంశః క్వచిత్క్వచిత్, శివాగమానుసారేణ తత్ప్రభేదాను సారతః॥ విష్ణ్వాగమానుసారేణతత్ప్రభేదాను సారతః, అధికారవిశేషేణ క్రిమేణైవవిముక్తయే "ప్రవర్తంతే మునిశ్రేష్ఠసత్యమేవమయోదితం, త త్త త్రంతేషుయేమర్త్యా దీక్షితా మునిసత్తమాః॥ సోంశస్తైరేవ సంసంగ్రాహ్యస్సర్వదా నైవవైదికైః, ఇతి చప్రతిపాదితం.

ఇదమత్రావధేయం॥ తంత్రశాస్త్రేఽపి చాతుర్వర్ణ్యాశ్రమ విధానమ స్తి తావన్మాత్రేణ నతేవైదికా ఇతి ప్రతిపాదితం సూతసంహితాయాం॥ తథాహి॥ శ్లో॥ శ్రుతిరపిమను జానాం వర్ణధర్మంబభాషే, పరగురురఖిలేశః ప్రాహతంత్రేషు తద్వత్, శ్రుతిపథగళితానాం వర్ణధర్మం ఘృణాబ్ధి శ్శ్రుతిపథనిరతానాం నైవతత్సేవనీయం. ఇతి. శ్రుతిపథనితారనా మాశ్రమాయద్వ

'ముక్తాః పరగురురఖిలేశ స్తద్వ దాహాశ్రమాంశ్చ। శ్రుతిపథగళితానాం మానుషాణాంతుతంత్రం హరిరపి మునిముఖ్యాః ప్రాహ తంత్రే స్వకీయే। ఇతిచ. తంత్ర శాస్త్రోత్పత్తి విషయే కూర్మపురాణే శ్లో॥ తస్మాత్తు వేద బాహ్యానాం రక్షణార్థాయపాపినాం విమోహనాని శాస్త్రాణికరిష్యామో వృషధ్వజ। ఏవంసంచోదితో రుద్రోమాధవేనము రారిణా, చకారమోహశాస్త్రాణి కేశవ్చ శివేరితః॥ ఇతి అతఏవ శ్లో॥ శూద్రాన్నమోహయతి యజ్ఞకృతోఽతదర్హానిత్యాది శ్రీమద్భాగవత శ్లోకార్థపర్యాలోచనయా విష్ణురపిశ్రుతి పదగళితానాం శూద్రప్రాయాణాం యజ్ఞాదికరణే దోషఇత్యాదినా నాస్తిక మతంబోధితవాని తిజ్ఞాయతే। తంత్రావలంబినః పాషండాఇతి, తల్లక్షణం చోక్తంస్మృతిషు శ్లో॥ పాశబ్దోక్త స్త్రయీధర్మ స్తద్ధర్మం ఖండయంతియే, తేవైపాషండినః ప్రోక్తా స్తంత్ర మార్గావలంబినః ఇతి. తంత్రేష్వేవ వైదికమార్గదూషణం ప్రదృశ్యతే తథాహిపాశుపతతంత్రే శ్లో॥ గురుమధ్యాల్ప భేదేన వైరాగ్యంత్రి విధంమతం, వ్రతంపాశు పతందేవితత్రాల్పంగదతాంశృణు. వేదోక్తముఖిలంకర్మ నత్యాజ్యమధమైః క్వచిత్ ఇతి. పాంచరాత్ర తంత్రేపి. చతుర్వేదేషు పురుషార్థమలబ్ధ్వా శాండిల్య ఇదంశాస్త్రమధీతవాని "త్యాదిదృశ్యతే" మనురపి యా వేదబాహ్యాస్స్మృతయః యాశ్చకాశ్చకు దృష్టయః సర్వాస్తానిష్ఫలాః ప్రేత్యతమోనిష్ఠాహి సాస్మృతా. ఇతి॥ ఇత్థం బహుస్మృత్యను రోధాత్పాషండ తమోనిష్ఠ తంత్రశాస్త్రాణి

సర్వాణి వైదికై రగ్రాహ్యాణీత్య వగమాత్పూర్వోక్త పాషండకల్పి
తపద్మపురాణస్థ. వచనమప్రమాణమితి సుష్ఠు జ్ఞాయతే.

శివ, విష్ణు, మహర్షిభిరి త్థమాగమ (తాంత్రిక) శాస్త్రాదీ
నాం కల్పనమత్యంతా వశ్యకమితి నిరూపితంమానవోప పురాణ
సూతసంహితాదిషు॥ తథాహి”। మానవోపపురాణ, అష్టమా
ధ్యాయే। శ్లో॥ కాణాదకపిలాద్యైస్తు మునీంద్రైరపికీర్తితం, మంద
బుద్ధ్యనుసారేణ కేవలం పరికీర్తితం. అతఏవ మునీనాంతువిరోధో
నాస్తికశ్చన, అన్యథాత్త్ర విరుద్ధాంశం కథమాహుర్మనీషినః శ్రీమ
ద్వాల్మీకి రామాయణే, అయోధ్యాకాండే జాబాలికృతనాస్తిక
వాదవత్ ఏభిరపి మందమతీ నుద్దిశ్యై తాదృశరీత్యాఽ వదన్
నహి తేషాంతద్విషయే తాత్పర్యం. తథైవసూత సంహితాయాం
యజ్ఞవైభవఖండే ౨౨ అధ్యాయేఽ పిప్రతిపాదితం.। అథాతస్సం
ప్రవక్ష్యామి మార్గప్రామాణ్యనిర్ణయం విష్ణ్వాగమాంస్తథా
బ్రాహ్మన్బుద్ధార్హాద్యాగ మానపి, తథా పాశుపతం సోమం భైరవ
ప్రముఖాగమాన్ “ఇత్యారభ్య” మార్గాణాంయేవి రుద్ధాంశా
వేదాం తేచవిచక్షణాః, తేచమందమతీనాంహి మహామోహా
వృతాత్మనాం వాంఛామాత్రా) నుగుణ్యేన ప్రవృత్తా నయథా
రథః। దర్శయిత్వా తృణాంమర్త్యోధావంతీంగాం యథాఽగ్రహీత్।
దర్శయిత్వాత థాక్షుద్రమిష్టం పూర్ణంమహేశ్వరః, పశ్చాత్తావ
కానుగుణ్యేన దదాతిజ్ఞానముత్తమం, మహాకారుణి కోదేవస్సర్వ
జ్ఞోనిర్మలః ఖలు “ఇత్యంతేనహ్యాగమ కల్పనకారణం కీర్తితం

అతో వైదికమార్గవ్యతి రిక్తానాం సర్వేషాం శైవ, బ్రాహ్మ, వైష్ణవ, బుద్ధార్హా ద్యాగమానాం, వేదాంతవిరుద్ధ మార్గా నప్యల్పబుద్ధీనాం వేదాధ్యయనాధికార రహితానాం చిత్తపరిపాకానుసారేణోక్త్వా, తానపివశీకృత్య క్రమేణమహాకారుణికో భగ వానవేకజన్మకర్మ పరిపాకాంతే వైదికజ్ఞానమపి ప్రయచ్ఛతీతి ప్రతిపాదితం భవతి. అతః పాషండబుద్ధ్యామూర్తి త్రయేషుతన్మా హాత్మ్యప్రతిపాదక పురాణేషు చన్యూనాధిక్య పరిగణనం మంద మితి పర్యవస్యతి.

శ్రీమద్భాగవతే ద్వాదశస్కంధే ౫ అధ్యాయే

శ్లో॥ బ్రాహ్మం పాద్మం వైష్ణవంచ శైవం లైంగం సగారుడం, నార దీయం భాగవతమాగ్నేయం స్కాందసంజ్ఞితం. భవిష్యం బ్రహ్మ వైవర్తం మార్కండేయంచ వామనం, వారాహం మాత్స్య కౌర్మ్యంచ బ్రహ్మాండాఖ్యమితిత్రిషట్. బ్రహ్మన్నిదం సమాఖ్యా తం శాఖాప్రణయనంమునేః శిష్యాణాంచ ప్రశిష్యాణాం బ్రహ్మ తేజోవివర్ధనం॥ ఇతిమునేః బాదరాయణస్య శాఖాప్రణయనం. (వేదపురాణ సహితానాం విభజనం) తస్యశిష్య ప్రశిష్యాణాం శ్రోతృణాం చేతరేషాం బ్రహ్మవర్చ సోద్దీపనంభవతీతి శ్రీశుకా చార్యేణ ఫలసంకీర్తనా త్ప్రామాణ్యమ వ్యాహతమే వాష్టా దశపురాణానాం॥ అపిచవేదాది విభాగకరణా దేవవ్యాసస్యవ్యా సనామత్వమితి తన్నిర్వచన మాహాసూతసంహితాయాం॥ వ్యస్త వేదతయావ్యాస ఇతిలోకే శ్రుతోమునిః అయంసాక్షాన్మహా

యోగీవ్యాససస్సర్వజ్ఞ ఈశ్వరః. ఇత్యత్రేవ్యస్త వేదతయేత్యర్థేన; వేదాదీన్విభజ్య సమంతాచ్ఛి ష్యేష్వధ్యస్యతీతివ్యాసః। ఇత్యుక్తం భవతి। వి-అజ్ ఉపసర్గా పచాద్యచ్॥ తదాప్య్య సప్రోక్త పురాణాని సర్వాణిప్రామాణేన్యేవేత్యుక్త్వా ఇత్యలమతి దూరానుధావనే నేతివిరమామి.

—: కల్పనామగణనం :—

కతి కల్పాః, కాని తేషానామానీతి ప్రశ్నే ఉక్తంహి మత్స్యపురాణే ౨౹౦ అధ్యాయే మత్స్యః- శ్లో॥ కల్పాను కీర్తనంవక్ష్యే సర్వపాపప్రణాశనం, ప్రథమం శ్వేతకల్పస్తు ద్వితీయో నీలలోహితః. వామదేవ స్తృతీయస్తుతతో రాథంతరోఽపరః, రౌరవః పంచమః ప్రోక్తష్షష్ఠో. దేవఇతి స్మృతః. సప్తమోఽథ బృహత్కల్పః కందర్పోఽష్టమ ఉచ్యతే, సద్యోఽథ నవమః ప్రోక్త ఈశానో దశమస్స్మృతః. తమ ఏకాదశప్రోక్తస్తథా సారస్వతః పరః త్రయోదశ ఉదానస్తుగారుడో ఽథచతుర్దశ. కౌర్మః పంచదశో జ్ఞేయః పౌర్ణమాస్యా మజాయత. షోడశో నారసింహస్తు సమానస్తు తతోఽపరః, ఆగ్నేయోఽష్టాదశప్రోక్త సోమకల్ప స్తథాఽపరః. మానవో వింశతిఃప్రోక్త స్తత్పుమానితిచాపరః, వైకుంఠశ్చాపర స్తద్వల్లక్ష్మీకల్ప స్తథాపరః చతుర్వింశత్తమః ప్రోక్తస్సా విత్రీకల్పసంజ్ఞికః, పంచవింశత్తతో ఽఘోరో వారాహస్తు తతోఽపరః. సప్తవింశోఽథవైరాజో

గారీకల్ప స్తథాపరః, మాహేశ్వర స్తతః ప్రోక్తస్త్రిపురో
యత్ర ఘాతితః. పితృకల్ప స్తథైవాంతే యాకుహూర్బ్రహ్మణా
స్మృతా, ఇత్యేవం బ్రహ్మణో మాస స్సర్వపాతకనాశనః. ఆదా
వేవ హి మాహాత్మ్యం యస్మిన్నస్యవిధీయతే, తస్యకల్పస్యతన్నా
మవిహితం బ్రహ్మణః పురా. తస్య తస్యతుమాహాత్మ్యం తత్స్వ
రూపేణ వర్ణ్యతే" ఇత్థం మార్కండేయకౌర్మ విష్ణ్వాదిపురాణే
ష్వపి పరిదృశ్యతే. ఏతేషు కల్పే ష్వద్య బ్రహ్మణా నియుక్తస్య
సకలజగత్స్రష్టుః పరార్థద్వయజీవినః ద్వితీయపరార్థే పంచాశత్త
మవత్సరే ప్రథమమాసే ప్రథమపక్షే శ్వేతవరాహాఖ్య ప్రథమ
దివసే అహని త్రయోదశఘటికాద్విచత్వా రింశద్విఘటికాపరిమిత
కాలోగతఇతి సర్వసిద్ధాంత గ్రంథప్రబల ప్రమాణవచనార్థపర్యా
లోచనయా జ్ఞాయతే, అద్యతన శ్వేతకల్ప ఇతి శ్వేత వరాహకల్ప
ఇతి నామద్వయేన వ్యవహ్రియమాణోఽయం కల్పఏవచలతీతి
ద్యోత్యతే. నత్వయంషడ్వింశతితమో వారాహకల్పః తత్ర ప్రథమ
కల్పత్వప్రతిపాదనవిరోధాత్ తస్మా దాద్య శ్వేత వరాహకల్పఏవ
ప్రచలతి. పూర్వోదాహృతమాత్స్యవచనే- శ్లో॥ ఆదావేవహి
మాహాత్మ్యం యస్మి న్నస్య విధీయతే తస్య తస్యతు మాహాత్మ్యం
తత్స్వరూపేణ వర్ణ్యత ఇత్యు క్త్వాచ హ్యేతత్కల్ప మాహా
త్మ్యం కుత్రాభివర్ణిత మితి విచికిత్సాయాం సత్యాం తత్రైవ
౫3 అధ్యాయే శ్లో॥ పురాణ మేక మేవాసీ త్సర్వకల్పేషు
మానద, చతుర్వర్గస్య బీజస్య శతకోటిప్రవిస్తరం హరిర్వ్యాస

స్వరూపేణ జాయతేచ యుగే యుగే చతుర్లక్షప్రమాణేన ద్వాపరే ద్వాపరే సదా, తదష్టాదశధా కృత్వా భూలోకేఽ స్మిన్ ప్రకాశ్యతే- ఇత్యాదినా అష్టాదశపురాణనామా న్యుక్త్వా పునః ॥శ్లో॥ శ్వేతకల్ప ప్రసంగేన ధర్మాన్వాయు రిహాబ్రవీత్. తదేత ద్వాయవీయంస్యా దుద్రమాహాత్మ్యసంయుతం, ద్వాద శైవ సహస్రాణి పురాణం తదిహోచ్యతఇత్యుక్త్వా శ్వేత కల్పమాహాత్మ్యం వాయుపురాణే దృశ్యత ఇతిద్యోత్యతే. అత ఏవభూగోళవిషయేపరమ ప్రమాణంతత్. ఉచ్యతే తత్రోక్తార్థ సంగ్రహః, ప్రతికల్పం శతకోటి శ్లోకపరిమితపురాణం బ్రహ్మము ఖాదుత్పద్యత ఇతి. వ్యాసస్తు చతుర్లక్ష శ్లోకాన్ గృహీత్వా తదష్టాదశధా విభజ్య అస్మిన్ లోకే ప్రకాశయతీతి, తస్మధ్యే శ్వేతకల్పీయరుద్రమాహాత్మ్య మిహ ద్వాదశసహస్ర గ్రంథేన సంక్షేపేణోక్తవా నితి, కంఠోక్త్యా ప్రతిపాదితం. తస్మాదుద్రా దేవాస్మి న్కల్పే సృష్ట్యాదికథనా త్తామసకల్పఇతి ప్రవాదః. యత త్రిమూర్తీనాం మహాకల్పే కల్పభేదేన పరస్పరసృష్ట్యాధి కారనియమః తస్మిన్నేవ శివవాయుపురాణే దృశ్యతే తథాహి. శివవాయుపురాణే వాయుసంహితాయాం శ్లో॥ త్రయస్తేకార ణాత్మానో జాతాస్సాక్షా న్మహేశ్వరాత్, చరాచరస్య విశ్వస్య సర్గస్థిత్యంతహేతవః. పిత్రా నియమితాః పూర్వం త్రయోపి త్రిషు కర్మసు, బ్రహ్మాసర్గే హరిస్త్రాణే రుద్రస్సంహరణే పునః తథా ప్యన్యోన్యమాత్సర్యా దన్యోన్యాతిశయార్థినః, తపసా

తోషయిత్వా తం పితరం పరమేశ్వరం, బ్రహ్మనారాయణౌ పూర్వం రుద్రః కల్పాంతరేఽసృజత్. కల్పాంతరే పునర్బ్రహ్మ రుద్రవిష్ణూ జగన్మయః, విష్ణుశ్చ భగవాం స్తద్వద్బ్రహ్మాణ మసృజ త్పునః. నారాయణాం పున ర్బహ్మబ్రహ్మాణంచ పున ర్భవః ఏవంచ కల్పకల్పేషు బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరాః, పరస్పరస్మా జ్జాయంతే పరస్పరజయైషిణః. తత్తత్కల్పాంతవృత్తాంత మధి కృత్య మహర్షిభి, ప్రభావః కథ్యతె తేషాం పరస్పరసముద్భవః తాని తాని ప్రణీతాని విద్వాం స్తత్ర నముహ్యతి. అయం పర స్త్వయం నేతి సంరంభాభినివేశినః. యాతుధానా భవం త్యేతే పిశాచాశ్చ నసంశయః ఇతి. లింగపురాణేపి చతుర్దశాధ్యాయే శ్లో॥ తతో బ్రహ్మాణ మసృజ ద్బ్రహ్మ రుద్రం పితామహః మునే కల్పాంతరే రుద్రో హరిం బ్రహ్మాణ మీశ్వరం. పునర్బ్రహ్మాణ మసృజ న్మనే కల్పాంతరే హరిః, నారాయణాం పునర్బ్రహ్మ బ్రహ్మాణంచ పునర్భవ-ఇతి.

తదేవ వర్ణితం కుమారసంభవే కాళిదాసేన సప్తమసర్గే-శ్లో॥ ఏకైవ మూ ర్తి ర్బిభిదే త్రిధా సా సామాన్య మేషాం ప్రథమావరత్వం, విష్ణో ర్హర స్తస్య హరిః కదాచిద్ధాతా తయో స్తావపి ధాతు రాద్యా ఇతిచ.

స న్వేవంశ్రుతిస్మృతి పురాణేతి హాసాదీనామపినైకార్థ పరత్వమస్తి। యతస్తేషు కతిచిద్బ్రహ్మాణం పరంబ్రహ్మేత్యా హుః, కతి చిద్విష్ణుం అన్యే శ్రీరుద్రం కతిచిద్గణపతిం సూర్యం

శక్తించ కతిచిత్. ఏవమనవస్థాదృశ్యతే। అతఏతేషాంన పరబ్రహ్మబోధకత్వమితి పాప్తే బ్రూమః॥ శ్రు॥ బ్రహ్మనారాయణాఖ్యేసాకల్పాదౌభగవాన్ యథా ప్రజాస్ససర్జ భగవాన్ బ్రహ్మ నారాయణాత్మకః తతస్సభగవాన్ విష్ణూ రుద్రరూపధరోవ్యయః తతః కాలాగ్నిరుద్రోసౌ భూత్వా సర్వహరోహరః. ఇత్యేవం జాతీయక బహుప్రమాణవచన పర్యాలోచన యా శ్రుతిస్మృతి పురాణేతిహాసాదీనాం తాత్పర్యం నలింగవశేన, కింతు బ్రహ్మవిష్ణు రుద్రాది తత్తచ్ఛబ్ద వాచ్యేన సర్వాత్మకే పరంబ్రహ్మణ్యేవ తాత్పర్యం. తథాచశ్రుతయః "ఏకోదేవః బహుధానివిష్టః। ఏకస్సన్బహుధావిచచార। ఏకం సద్విప్రా బహుధా వదంత్యగ్నిం యమం మాత రిశ్వానమాహుః. ఏకంసంతం బహుధాకల్పయంతి॥ ఇతి. శ్లో॥ వేణురంధ్ర విభేదేన భేదష్షడ్జాది సంజ్ఞితః, అభేదవ్యాపినో వాయో స్తథాస్య పరమాత్మనః। ఏకస్స్వరూప భేదశ్చ బాహ్యకర్మ వృతప్రజః, దేవాది భేదేప్యధ్యస్తేనాస్త్యే వావరణోహిస ఇత్యాది విష్ణుపురాణాది స్మృతయశ్చ అభేదేన నిర్దిశ్య ప్రతిపాదితాః.

ఏవంచ త్రిమూర్తిషు తన్మాహాత్మ్యగ్రంథేషుచ న్యూనాధిక్యగణనం యాతుధానలక్షణ మిత్యుక్తం భవతి.

—: శివకేశవాభేద ప్రతిపాదనం :—

పునశ్చ శివకేశవ భేదదర్శనం. పాషండస్య లక్షణ మితి

చోక్తం భవిష్యత్పురాణే శ్లో॥ బ్రహ్మాణం కేశవం రుద్రం భేద భావేన మోహితాః, పశ్యం త్యేకం నజానంతి పాషండోప హతా జనాః ఇతి.

కర్మవిపాకగ్రంథేపి బ్రహ్మవిష్ణురుద్రాణాం భేదసాధనే దోష ఉక్తః.-శ్లో యో బ్రహ్మవిష్ణురుద్రాణాం భేద ముత్తమ భావతః, సాధయే దుదరవ్యాధియుక్తో భవతి మానవ ఇతి.

ఆగ్నేయపురాణే తులాకావేరీమాహాత్మ్యే ౧౩ అ ధ్యాయే - శ్లో॥ యో విష్ణుభక్తివ్యాజేన శివభక్తిచ్ఛలేనవా ద్వేష్టివా శంకరం విష్ణుం తం గృహ్ణీధ్వం మమాంతికం, ఇతి స్వయం ధర్మరాజో బోధయత్కింకరాన్ స్వకాన్ ఇతి. పునశ్చ షోడశాధ్యాయే. శ్లో॥ శివఏవ హరి స్సాక్షా ద్ధరి రేవ శివస్స్వ యం తయోస్తు భేదం కుర్వాణః పితృభిర్నరకం వ్రజేత్ ఇతి.

హరివంశేపి బ్రహ్మాణంప్రతి మార్కండేయః- శ్లో॥ శి వాయ విష్ణురూపాయ విష్ణవే శివరూపిణే, అథాంతరం నపశ్యా మి తేన తే దిశతా చ్ఛివం. అనాదిమధ్యనిధన మేత దక్షరమవ్య యం, తదేవ తే ప్రవక్ష్యామి రూపం హరిహరాత్మకం. యోవై విష్ణు స్సవై రుద్రో యోరుద్ర స్స పితామహః, ఏకా మూర్తి స్త్రయోదేవా రుద్రవిష్ణుపితామహాః. యథాజలే జలం క్షిప్తం జలమేవతు యద్భవేత్, రుద్రం విష్ణుః ప్రవిష్టస్తు తథా రుద్ర మయో భవేత్. అగ్నిమగ్నిః ప్రవిష్టస్తు అగ్నిరేవ యథాభ

వేత్, తథా విష్ణుం ప్రవిష్టస్తు రుద్రో విష్ణుమయో భవేత్, రుద్రమగ్నిమయం విద్యాద్విష్ణు స్సోమాత్మక స్స్మృతః, అగ్నిషోమాత్మకం చైవ జగత్ స్థావరజంగమం అయంస్తవస్తు రుద్రస్య విష్ణోశ్చైవ మహాత్మనః, సమేత్య ఋషిభిస్సర్వై స్సంస్తుతస్సు మహాత్మభిః. వ్యాసేన వేదవిదుషా నారదేనచ ధీమతా, భారద్వాజేన గర్గేణ వసిష్ఠేన మహాత్మనా. విశ్వామిత్రేణ వాత్స్యేన తథాచైవసుమంతునా, అగస్త్యేన పులస్త్యేన ధౌమ్యేనచ మహాత్మనా ఇతి.

తత్రైవ హరివంశే కైలాసయాత్రాప్రకరణే శ్రీకృష్ణం ప్రతి శివవచనం శ్లో॥ అహం త్వం సర్వగో దేవ త్వమేవాహం జనార్దన, ఆవయోరంతరం, నాస్తి శబ్దైరర్థై ర్జగత్పతే. నామాని తవ గోవింద యాని లోకే మహాంతిచ, తాన్యేవమమ నామాని నాత్రకార్యా విచారణా ఇతి.

స్కందోపనిషది॥ ॥శ్రు॥ శివాయ విష్ణురూపాయ శివరూపాయ విష్ణవే, శివస్య హృదయం విష్ణు ర్విష్ణోశ్చ హృదయగ్ంశివః.యథాంతరం నపశ్యామి తథా మే స్వస్తిరాయుషి, ఇతి. అతఏవోచ్యతే విష్ణుపురాణే పంచమాంశే 33 అధ్యాయే శ్లో॥ అవిద్యామోహితాత్మానః పురుషా భిన్నదృష్టయః, వదంతి భేదం పశ్యంతి చావయో రంతరం హర. ఇతిశివంప్రతి శ్రీకృష్ణోక్తిః. ఆదిత్యాంబికా విష్ణుగణపతి మహేశాఖ్యపంచమూర్తిషు

యస్యైకస్యాపి భజనే వైకుంఠమేవ ప్రాప్నువంతీ త్యుక్తం ప్రాద్మే కార్తీకమాహాత్మ్యే, ఆనందరామాయణ విలాసకాండాష్టమసర్గేచ. తథాహి- శ్లో॥ యావజ్జీవంతు యత్నాభ్యాం సూర్యపూజాదికం కృతం, కర్మణా తేన సంతుష్టో విష్ణుస్తాభ్యాం బభూవహ, వైకుంఠభువనం యాతౌ నీతౌ విష్ణుగణైస్సహ। శైవాస్సౌరాశ్చ గాణేశా వైష్ణవా శ్శక్తిపూజకాః తమేవ ప్రాప్నువంతీహ వర్షాప స్సాగరం యథా ఇతి.

తత్రైవ విష్ణుపురాణే శ్లో॥ అహం భవో భవన్తశ్చ సర్వం నారాయణాత్మకం। విష్ణోరన్యంతు పశ్యంతియేమాం బ్రహ్మణమేవచ। కుతర్కమతయో మూఢాః పచ్యంతే నరకేష్వధః॥ యేచమూఢా దురాత్మానో భిన్నంపశ్యన్తి మాంహరేః। బ్రహ్మాణంచ తథా తేషాం భ్రూణహత్యా సమంత్వఘం॥ ఇత్యేవం శ్రుతిస్మృతి సూత్రాదిభిః భేదమాత్ర నిషేధపూర్వక మభేదస్యైవ ప్రతిపాదనాచ్ఛివ విష్ణ్వోరభేదస్సిద్ధః। ఉత్కర్షాపకర్ష ప్రతిపాదనన్తు తత్తత్కార్య వశేన కథితమితి సర్వమవదాతం॥

స్వేష్టదేవతేతర దైవతనిందనే సర్వార్థహాని రితి- కూర్మపురాణే ౨౧ అధ్యాయే భృగ్వాదీ నుద్దిశ్య శ్రీకృష్ణేన ప్రతిపాదితం - శ్లో॥ పరాత్పరతరం యాంతి నారాయణ పరాయణాః, న తే తత్ర గమిష్యంతి యే ద్విషంతి మహేశ్వరం. ధ్యానం హోమం తపో జప్యం జ్ఞానం యజ్ఞాదికో విధిః, తేషాం

వినశ్యతి క్షిప్రం యే ద్విషంతి పినాకినం. యో మాం సమా శ్రయ న్నిత్యమేకాంతం భావమాశ్రితః, వినింద్య దేవ మీశానం స యాతి నరకాయుతం. తస్మా త్సా పరిహర్త వ్యా నిందా పశుపతే ర్ద్విజా ఇతి.

నను మహోపనిషది - శ్రు॥ ఏకోహవై నారాయణ ఆసీ దిత్యుపక్రమ్య కృత్స్న జగత్కర్తృత్వం తస్యోపదిష్టం. సుబాలోపనిషదాదిష్వపి నారాయణస్య జగత్కారణత్వం శ్రు తు ఇత్థంచ కారణవాక్యేషు నేత్రే నిమీల్య, కథం భవతా హరిహరాభేద ఉపపాదిత ఇతిచే త్తర్హ్యాథర్వ శిఖాదిషు శ్రు॥ కారణంతు ధ్యేయ స్సర్వైశ్వర్యసంపన్న స్సర్వేశ్వరశ్శంభు రాకాశమధ్యగతః తస్మాన్మాయీ సృజతే విశ్వ మేతత్తస్మిం శ్చాన్యో మాయయా సన్నిరుద్ధః మాయాంతు ప్రకృతిం విద్యా న్మాయినంతు మహేశ్వరం "ఏకఏవ రుద్రోనద్వితీయాయ తస్థే" సర్వోవై రుద్రః తస్మై రుద్రాయనమో అస్తు, ఇత్యాదిశివరూప కారణ ప్రతిపాదక వాక్యేషు జాగరూకేషు నేత్రే మీల్య నారా యణరూపకారణమేవ వదక్ కథం ప్రవృత్తః.

శివాదిశబ్దా నారాయణపరా ఇతిచే త్తర్హి నారాయ ణాదిశబ్దా శ్శివపరా ఇతి లింగపురాణాదిషు విద్యమానేషుసత్సు కథం నిర్ణేతుం శక్యతే అత శ్శివనారాయణాదిశబ్దా స్సర్వే నిర్వి శేషపరమాత్మవస్తుపరా ఏవేతిస్మృతి పురాణాదిషు సమ్యగభి హితత్వా త్సర్వ మనవద్యం భవతి.

ఏతావతా ప్రబంధేన సర్వపురాణాని సమాన ప్రమాణత్వేన గ్రాహ్యాణీతి, సర్వేఽపి పురాణగ్రంథా వేదార్థవర్ణన పరా ఏవేతి, త్రిమూర్తిషు తన్మాహాత్మ్యప్రతిపాదక గ్రంథేషు భేద గణనం న్యూనాధిక్యంచ దోషావహ మితి, శ్రీరామః పంచ సంప్రదాయేషు ముఖ్య ఇతి, సర్వపురాణరామాయణాదిషుప్రతి పాద్యమాన స్సర్వదేవాత్మక శ్రీరామఏవేతి సునిశ్చితోఽర్థ స్సంపద్యతే ఇతి చతురశ్రం.

—, రామాయణ రచనా కాలనిర్ణయః :—

నను పురాణరామాయణయో రేకార్థతాం సంపాద యసి రామాయణవిషయే, శ్రీరామావతారాత్పూర్వమేవ రామాయణాని బహూని సంతీతి జ్ఞాయతే. తథాహ్యధ్యాత్మ రామాయణే, అయోధ్యాకాండే చతుర్థసర్గే శ్రీరామంప్రతి సీతావచనం, శ్లో॥ అన్యత్కించి త్ప్రవక్ష్యామి శృత్వామాం. నయ కాననం, రామాయణాని బహుశశ్శ్రుతాని బహుభిర్ద్విజైః. సీతాంవినా వనం రామో గతః కింకుత్రచి ద్వదేతి. పునశ్చ పాద్మే ఉత్తరఖండే జాంబవద్వచనేప్యేతదేవ దృఢంభవతిఖలు. తద్విరుద్ధ తయావాల్మీకి రామాయణవచనార్థ వినిర్ణయే శ్రీరామావతా రానంతరమేవ రామాయణోత్పత్తిరితిద్యోత్యతే-తద్యథా వాల్మీకి రామాయణే ప్రథమసర్గే-శ్లో॥ "కోన్వస్మిన్ సాంప్రతం లోక ఇత్యాదినా"

అస్మిన్ కాలే ప్రవక్ష్యమాణలక్షణః పురుషః కోవాస్తీతి నారదం వాల్మీకిః ప్రపచ్ఛ తతో నారదః-శ్లో॥ "ఇక్ష్వాకువంశ ప్రభవో రామోనామ జనైః శ్రుతః" ఇత్యుపక్రమ్య-"శ్లో॥ రామ స్సీతా మనుప్రాప్య రాజ్యం పునరవాప్తవా" నిత్యంతం భూతార్థక క్తవతు ప్రత్యయాంతతయా నిర్దిశ్య తతః- శ్లో॥ "అశ్వమేధ శతైరిష్ట్వా తథా బహుసువర్ణకైః, గవాం కోట్యయుతం దత్త్వా బ్రహ్మలోకం ప్రయాస్యతి. రాజవంశా న్ఛతగుణాన్ స్థాపయి ష్యతి రాఘవః చాతుర్వర్ణ్యంచ లోకేఽస్మిన్ స్వేస్వేధర్మే నియోక్ష్యతి. దశవర్షసహస్రాణి దశవర్షశతానిచ, రామోరాజ్య ముపాసిత్వా బ్రహ్మలోకం గమిష్యతి" ఇత్యాదిషు ప్రయాస్యతి స్థాపయిష్యతి నియోక్ష్యతి గమిష్యతీతి భవిష్యదర్థక ల్భట్ప్ర యోగేణచ,

పునశ్చ తస్మిన్నేవకాండే చతుర్థసర్గే- శ్లో॥ "ప్రాప్త రాజ్యస్య రామస్య వాల్మీకి ర్భగవాన్ ఋషిః, చకార చరితం కృత్స్నం విచిత్రపదమాత్మవా" న్నితివచనేనచ, బాలకాండే౽ సర్గే-శ్లో॥ "తతః పశ్యతి ధర్మాత్మా తత్సర్వం యోగమాస్థితః, పురాయత్తత్రనిర్వృత్తం పాణా వామలకం యథా. జన్మ రామ స్య సుమహా ద్వీర్యం సర్వానుకూలతాం, జానక్యాశ్చ వివాహంచ రాఘవస్య వివాసనం. దండకారణ్యాగమనం సాగరస్యచ లంఘనం, రావణస్య వినాశంచ భరతేన సమాగమం. రామాభిషేకాభ్యు దయం వైదేహ్యాశ్చ విసర్జన" మిత్యాదినా రామాయణ స్యోత్ప

త్త్రేష్వి శ్రీరామావతారానంతర కాలికత్వమితిస్పష్టం.

అన్యచ్చ ఉత్తరకాండే చత్వారింశసర్గే-శ్లో॥"తథానయో ర్విహరతస్సీతారాఘవయో శ్చిరం, దశవర్ష సహస్రాణి గతాని సుమహాత్మనోః" ఇతివచనేన సీతాసహితో రామః దశ వర్షసహస్రాణి రాజ్యం శశాసే త్యవగమ్యతే.

తతఃద్విచత్వారింశసర్గే-శ్లో॥ "దృష్ట్వాతు రాఘవః పత్నీం కల్యాణేన సమన్వితాం, అబ్రవీచ్చ వరారోహాం సీతాం సురసు తోపమాం. కిమిచ్ఛసి వరారోహే కఃకామః క్రియతాం తవ-" ఇతి రామేణ పృష్టే సీతోక్తిః- "తపోవనాని పుణ్యాని ద్రష్టు మిచ్ఛామి రాఘవే"త్యాది తత్ఘటీయశ్లోకార్థ పర్యాలోచనయా వాల్మీక్యాశ్రమం ప్రతి శ్రీరామస్య దశసహస్రవర్షే వయసి, సీతా పునర్నీతా ఇతి జ్ఞాయతే.

తతః పరం వర్షాదర్వాగేవ శ్రీరామాజ్ఞానుసారీ శత్రుఘ్నః లవణాసురసంహారార్థం గతస్సన్ వాల్మీక్యాశ్రమే వాసం కృత వానితి కథాసందర్భే, షష్టితమసర్గే-శ్లో॥ "యామేవ రాత్రింతి శత్రుఘ్నః పర్ణశాలాముపావిశత్, తామేవ రాత్రిం సీతాపి ప్రసూతా దారకద్వయమితి" వచనేన తస్యాం రాత్ర్యాం కుశ లవోత్పత్తి రితి జ్ఞాయతే. తతః శత్రుఘ్నోపి లవణాసురం హత్వాప్రతిప్రయాణే పున శ్చైకసప్తతి తమసర్గే-శ్లో॥ "తతో ద్వాదశమే వర్షే శత్రుఘ్నో రామపాలితాం, అయోధ్యాంచ

కమే గంతు మల్పభృత్యబలానుగః. వాల్మీక్యాశ్రమమాసాద్య వాసం చక్రే మహారథః, శుశ్రావ రామచరితం తస్మిన్ కాలే యథాక్రమ" మిత్యాదివచనార్థ పర్యాలోచనయా శత్రుఘ్నోపి లవణాసురం నిర్జిత్య ద్వాదశే వర్షే పున రయోధ్యాం ప్రతి ప్రయాణే వాల్మీక్యాశ్రమే వాసం కృత్వైయథాక్రమం రామాయణం శ్రుతవా నితి నిర్ణీయతే. ఏవంచ శ్రీరామరాజ్యకాలే గతేషు దశసహస్రవర్షేషు కుశలవోత్ప త్త్యనంతరం ద్వాదశవర్షాద ర్వాగేవ, వాల్మీకినా రామాయణం కృత మితి కంఠోక్త్యా ప్రతిపాదితం భవతి.

పునశ్చ బాలకాండే ४ సర్గే రామాయణం శ్రుత్వా మునయః-శ్లో॥ "ప్రశశంసు ప్రశ స్తవ్యౌ గాయమానౌ కుశీలవౌ, చిరనిర్వృత్త మప్యేత త్ప్రత్యక్షమివ దర్శితం "మిత్యుక్త్యాచ రామాయణస్య పూర్వోక్తరామావతారోత్తర కాలికత్వం దృఢం భవతి.

అత్ర రామాయణరచనాయా శ్రీరామావతారా త్పూర్వాపరయోః కాలయోః అన్యతరనిర్ధారణం కథమితిచే దుచ్యతే. ఉక్తవక్ష్య మాణరీత్యాచ ద్వే రామాయణే వాల్మీకినానిర్మితే ఇతి ద్యోత్యతే. తయోః ప్రథమం శ్రీరామావతారా త్పూర్వమేవ అష్టాదశపురాణోత్పత్తేః ప్రాక్ఛతకోటిశ్లోక సంఖ్యాపరిమితత్వేన ప్రాగ్భవేప్రాచేతసాఖ్యేన. వాల్మీకినానిర్మితం.ద్వితీయమిదం చతుర్వింశతి సహస్రశ్లోకపరిమితం శేషరామాయణం శ్రీరామావతా

రాత్పరం సీతా పాతివ్రత్యప్రకటనార్థం కుశలవయో ర్వేదోపబృం హణార్థంచ కావ్యరూపగ్రంథాధార మాదికావ్యం పునర్వాల్మీకి నైవ చతుర్ముఖాదేశా న్నారదప్రేరణయా కృత మిత్యవగ మ్యతే. ౧ తస్యైవ శేషరామాయణ మితి ౨ ఉత్తరరామాయణ మితి 3 శేషభూతరామాయణమితి ౪ సీతాచరిత్రమితి ౫ పౌల స్త్యవధఇతి ౬ కావ్యరూపత్వే నాదికావ్య మితిచ నామాంతం రాణి సన్తి.

ఉక్తసిద్ధాంతం ప్రమాణీకర్తుం ప్రమాణవచనాని పునరప్యు దాహ్రియంతే తద్యథా- ఆనందరామాయణే పూర్ణకాండే ప్రథ మసర్గే శ్రీరామంప్రతి వాల్మీకే ర్వచనం శ్లో॥ "ఏకాదశసహస్రాణి వత్సరాణి తథాపునః, ఏకాదశకలాశ్చైవ త్రేరాజ్యం నిశ్చితం మయా. శతకోటిమితే కావ్యే పురావై తేఽవతారత" ఇతి॥ పున శ్చాత్రైవ రాజ్యకాండే ౧౪ సర్గేశ్లో॥ "అథపప్రచ్ఛ వాల్మీకిం సభాయాం రఘునందనః, మమావతారతః పూర్వం త్వయా మచ్చరితం కృత" మిత్యాద్యుక్త్యాచ శ్రీరామావతారా త్పూర్వ మేవ శ్రీవాల్మీకినా శతకోటిరామాయణ ముక్తమితి పూర్వోక్త సిద్ధాంత స్సానురస్యేన ప్రతిపాదితో భవతి. తదేవ త్రిషు లోకేషు సప్తద్వీపేషు నవఖండేషుచ సమ్య గ్విభజ్య స్థాపిత మితి విదిత పూర్వమేవ.

అన్యచ్చ ఆనందరామాయణే రాజ్యకాండే శ్రీరామం ప్రతి వాల్మీకే ర్వచనం-శ్లో॥ "అన్యత్కించి త్ప్రవక్ష్యామి ప్రభో

వృత్తం తవాగ్రతః, శతకోటిమితం తే ఽత్ర చరితం యన్మయా కృతం. పురా త్వయా విభక్తం య త్సర్వత్రి రఘునందన, భాగా ద్భారతఖండాంతర్గతా ద్రామా మణా త్ప్రభో. సారం సారం ప్రగృహ్యైవ యద్యద్గచ్ఛ్యం మనోరమం, కథానకం తేన తేన వ్యాసేన మునినాత్రహి. అష్టాదశపురాణాని తథా చోప పురాణకం, కృతా న్యన్యైశ్చమునిభి ష్షట్చాస్త్రాదీన్యనేకశః భవిష్యంతి కలౌ మందమతయో ఽల్పాయుషో నరాః, శతకోటి మితం రామచరితం యన్మయా కృతం. నసమర్థా మ్రుమగ్రంథ మిమం శ్రోతుం కదాపిహి, అతో వ్యాసేన మునినా మత్కావ్యం యత్పృథక్కృతం. తత్సమ్య గిత్యహం మత్వా పరం తూష్ణీం గతఃప్రభో” ఇత్యాదినా పూర్వోక్తయావత్సిద్ధాంత స్యాత్యంత సామరస్యం ధృఢం భవతి.

—*నానారామాయణానా మైకకంఠ్యం.*—

అగస్త్యాది రామాయణప్రస్తావే ఆనందరామాయణే యాత్రాకాండే ద్వితీయసర్గే పార్వతీంప్రతి పరమేశ్వరోక్తిః—

శ్లో॥ “కథామారంభితాంపూర్వమధునాశృణు వచ్మ్యహమ్, తతో రామాయణం వ్యాసోవిధ్వస్తం మునిభిఃపునః. కృత్వైకత్ర శేష భూతం సప్తకాండమితం శుభం, చతుర్వింశతి సాహస్రం రక్షి ష్యతి మునిస్తదా. ఆదావంతేత్వ త్తఏవ శ్లోకా స్తత్ర క్రియంతిహి, చతుర్వింశతి సహస్రేవ్యాసస్యరచితా అపి. గిరిజేఽగ్రే భవిష్యంతి మంగళాచరణాదిషు,

రామాయణాన్యనేకాని పృథగగ్రేమునీశ్వరాః. భాగాద్భా భరతఖండాంతర్గతాత్కుంభోద్భవాదయః, కరిష్యన్త్యత్ర శతశస్తాని సర్వాణి పార్వతి. వాల్మీకీ యాద్వినాదేవి నజ్ఞేయాని మనీషిభిః, మానం రామచరిత్ర స్యశతకోటి ప్రవిస్తరమ్." ఇతి

స్కాందేపి కేదారఖండే శ్లో॥ "రామాయణేతిహాసన్తు బహుధా ఋషిభిః కృతః, తథాపి వాల్మీకి కృతి స్త్వాధారో మహానినాం కృతేః" ఇతిచ.

పునశ్చానందరామాయణే మనోహరకాండే అష్టమసర్గే శ్లో॥ "ఏవం సహస్రశ స్సంతి శ్రీరామచరితానిహి, శతకోటిమితాదేవ విభక్తాని పృథక్పృథక్" ఇతి.

తతో రామావతారానంతరం బ్రహ్మలోకస్థం శతకోటి రామాయణం బ్రహ్మనుశాసనా త్సంగ్రహరూపేణ వాల్మీకయే నారద ఉపదిదేశ. తతః పరం క్రౌంచహననా న్నిషాదం శప్తుముద్యుక్త వాల్మీకిముఖాత్ మానిషాదేతి శ్లో॥కోత్పత్తిః. తదనంతరం బ్రహ్మచోదనయా చతుర్వింశతి సహస్రాత్మకం శ్రీమద్రామాయణం పునా రచితవాన్వాల్మీకి రితి జ్ఞాయతే. తథాహమత్స్యపురాణే అష్టపంచాశత్తమాధ్యాయే స్కాందేచ శ్లో॥ "వాల్మీకినాచ యత్రోప్తేక్తం రామోపాఖ్యానముత్తమం, బ్రహ్మలోకస్థితం తచ్చ శతకోటి ప్రవిస్తరం. ఆహృత్య నారదేనైవ వాల్మీకాయ నివేదితం, వాల్మీకినాచ లోకేతు ధర్మ

కామార్థసాధనం. రచిత" మితివచనేన, వాల్మీకిరామాయణ బాలకాండ చతుర్థసర్గాంత కథావిచారణేనచ జ్ఞాతుం శక్యతే. అత స్సర్వార్ష రామాయణానా ముత్పత్తిస్థాన మాద్యం శత కోటి రామాయణమేవేతి ద్యోతనాదైకకంఠ్యమేవ సర్వార్ష రామాయణానాం. భవతు శ్రీరామావతారకాలః కదేతి ప్రశ్నేఉచ్యతే.

—♦ శ్రీరామావతారకాలనిర్ణయః ♦—

అథ వైవస్వతమన్వంతరే చతుర్వింశతితమత్రేతాయుగే శ్రీరామావతార ఇతి ప్రమాణవచనా న్యుపలభ్యంతే, తథాహి వాయుపురాణే శ్లో॥ "త్రేతాయుగే చతుర్వింశే రావణ స్తపసః క్షయాత్, రామం దాశరథిం ప్రాప్య సగణః క్షయమీయి వాన్" ఇతి.

తథాచ హరివంశే హరివంశపర్వణి చతుర్వింశతితమా ధ్యాయే। శ్లో। చతుర్వింశే యుగేచాపి విశ్వామిత్ర పురస్సరః, రాజ్ఞో దశరథస్యాఽథపుత్రః పద్మాయతేక్షణః. లోకేరామఇతి ఖ్యాత స్తేజసా భాస్కరోయథే"తి. పునశ్చ స్కాందే ప్రభాస ఖండే ౧౧౧ అధ్యాయే శ్లో॥"చతుర్వింశేయుగే రామో వసిష్ఠేన పురోధసా, పురా రావణనాశార్థం జజ్ఞే దశరథాత్మజః" ఇతి. మత్స్యపురాణే ౪౭ అధ్యాయే వైవస్వతమన్వంతర ప్రస్తావే శ్లో॥ "చతుర్వింశేయుగే రామో వసిష్ఠేన పురోధసా, సప్తమో

రావణస్యార్థేజజ్ఞే దశరథాత్మజః" ఇత్యాది ప్రబల ప్రమాణవచన
పర్యాలోచనయా వైవస్వతమన్వంతరే చతుర్వింశతితమ మహా
యుగాంతర్గత త్రేతాయుగే శ్రీరామ ఆవిర్బభూవేతి వ్యజ్యతే.

యత్తు శ్రీరంగమాహాత్మ్యాదిషుచాష్టావింశతి తమ త్రే
తాయాం శ్రీరామావతారఇత్యుక్తం తత్తు కల్పాంతరపరిగణనేన
సమన్వితంభవతీతి సిద్ధాంతిభిఃఇతఃపూర్వ మేవాన్యత్ర నిర్ణీతం తదేవ
సమాధానం, అద్య న పునశ్చోద్య పరిహారా కర్తవ్యా. కూర్మ
పురాణేతు,వ్యాసావతారపరిగణనే వైవస్వత మన్వంతరే చతుర్విం
శతితమ యుగ చతుష్టయస్య వాల్మీకిరేవ వ్యాసఇతి స్మర్యతే
తథాహి కూర్మపురాణే పూర్వభాగే చత్వారింశాధ్యాయే శ్లో॥
షడేతే మనవోఽతీతా స్సాంప్రతంతు రవే స్సుతః, వైవస్వ
తోఽయం యస్యైత త్సప్తమం వర్తతేఽంతరం. అ. ౪౯ అస్మి
న్మన్వంతరే పూర్వం వర్తమానే మహావిభుః, ద్వాపరే ప్రథ
మోవ్యాసో మను ౧ స్స్వాయంభువో మతః. ఇత్యాదినా ౨
ప్రజాపతిః ౩ ఉశనా ౪ ప్రజాపతిః ౫ సవితా ౬ మృత్యుః.
౭ ఇంద్రః ౮ వసిష్ఠః ౯ సారస్వతః ౧౦ త్రిధామా ౧౧ వృష
భః ౧౨ శతతేజాః ౧౩ ధర్మః ౧౪ తరసః ౧౫ త్రైర్యారుణిః
౧౬ ధనంజయః ౧౭ క్రతుంజయః. ౧౮ ఋతుంజయః ౧౯ భర
ద్వాజః ౨౦ గౌతమః ౨౧ వాసవః ౨౨ ఉష్మాయణః శ్లో॥ ౨౩
తృణబిందు స్త్రయోవింశే ౨౪ వాల్మీకిస్తు పరం స్మృతః ౨౫
పంచవింశే తథాశక్తిష్షడ్వింశేతు ౨౬ పరాశరః సప్తవింశే తథా

వ్యాసో ౨౭ జాతుకర్ణ్యో మహామునిః అష్టావింశే పునఃప్రాప్తే హ్యస్మిన్వై ద్వాపరే ద్విజాః పరాశరసుతో ౨౮ వ్యాసః కృష్ణ ద్వైపాయనః పరః. ఇత్యాదినా చతుర్వింశతితమత్రేతాయుగే శ్రీరామావతారసమయే వాల్మీకిరేవ వ్యాసఇత్యుక్తం భవతి. సఏవ సర్వపురాణోప బృంహణరూపరామాయణేతిహాసం చతు ర్వింశతిసహస్రశ్లోక పరిమితం రచయామాసేతి సిద్ధం.

—: అథ విష్ణోర్నానావతారకాల నిర్ణయః క్రియతే :—

యథా కేచి దవతారాః స్వభక్తాంబరీషపరిపాలయితుః శ్రీవిష్ణోః దుర్వాసశ్శాపప్రాప్తాః, కేచిత్ భక్తవాంఛా పూరణార్థం స్వీకృతాః, అన్యే భృగుశాపలబ్ధాః, భృగుశాపస్త్వేవం మాత్స్యే ౪౭ అధ్యాయే శ్లో॥ తతోభిశప్తో భృగుణా విష్ణుర్భా ర్యావధే తథా, యస్మాత్తే జానతో ధర్మమవధ్యాస్త్రీ నిషూ దితా. తస్మాత్త్వం సప్తకృత్వోపి మానుషే షూపపత్స్యసే ఇతి. నానావతారకాలనిర్ణయస్తు తత్రైవ మాత్స్యే ౪౭ అధ్యా యే శ్లో॥ ధర్మో నారాయణస్యాంశాత్సంభూత శ్చాక్షుషేంత రే, ౧ యజ్ఞం వై వర్తయామాసుర్దేవా వైవస్వతేంతరే. యుగాఖ్యాయాం చతుర్థాయా మాపన్నేషుసురేషువై, హిర ణ్యాక్షవధార్థాయ హిరణ్యకశిపో స్తథా ద్వితయే. నారసింహః ప్యోరుదో(?)ప్యాసీ త్పురోహితః॥ ౨ బలిసంస్థేషు లోకేషు త్రేతా యాం సప్తమంప్రతి, తృతీయం వామనోప్యాసీ ద్ధర్మేణతు పురోధసా॥ ౩. ఏతా స్తిస్రస్స్మృతా స్తస్య దివ్యాస్సంభూతయ

శ్శుభాః, మానుపా స్సప్త యేఽన్యేతు శాపజాస్తాన్నిబోధత. త్రేతాయుగేఽథ ప్రథమే దత్తాత్రేయో బభూవహ॥ ౪. పంచమః పంచదశ్యాంచ త్రేతాయాం సంబభూవహ, మాంధాతా చక్రవర్తీతు తస్యరైభ్యః పురోహితః॥ ౫. ఏకోనవింశత్రేతాయాం సర్వక్షత్రాంతకృద్విభుః, జామదగ్న్యస్తథా షష్ఠో విశ్వామిత్రపురోధసా॥ ౬. చతుర్విం శే యుగే రామోవసిష్ఠేన పురోధసా, సప్తమో రావణస్యార్థేజజ్ఞే దశరథాత్మజః॥ ౭. ఇత్యుక్త్వా ఇతరావతార గణనంచోక్తం ॥శ్లో॥ అష్టమే ద్వాపరే విష్ణు రష్టావింశే పరాశరాత్, వేదవ్యాస స్తథా జజ్ఞే జాతుకర్ణ్యపురస్సరః॥ ౮. తస్మిన్నేవ యుగేక్షీణే సంధ్యాశిష్టే భవిష్యతి. బుద్ధోనవమకోజ్ఞేయ స్తపసా పుష్కరేక్షణః. దేవక్యాం వసుదేవేన ద్వైపాయన పురస్సరః ౯. కల్కి ర్విష్ణుయశానామ పారాశర్యపురస్సరః దశమోభావిసంభూతో యాజ్ఞవల్క్యః పురోహితః (౧౦) తతః కలావ్యతీతేతు సదేవోఽంతరధీయత ఇతి.

అన్యచ్చ శ్రీమద్భాగవతే ఽష్టమస్కంధే ప్రథమాధ్యాయేష్వవతార కాలనిర్ణయ ఏవం ప్రతిపాదితః

౧ స్వాయంభువ మన్వంతరే దేవహూత్యాం కపిలాచార్య నామక హరే రవతారః ౨ స్వారోచిషమన్వంతరే తుషితాయాం వేదశిరసః విభు రిత్యవతారః. 3. ఉత్తమమన్వంతరే సూనృతాయాం ధర్మాత్ సత్యసేన ఇత్యవతారః. ౪. తామస

మన్వంతరే హరిణ్యాం హరిమేధాత్ యేన గజేంద్రో మోచితః స హరి రిత్యవతారః. పంచమాధ్యాయే ౫. రైవతమన్వంతరే వికుంఠాయాం శుభ్రాత్ యేన వైకుంఠాఖ్య నగరం నిర్మితం స వైకుంఠ ఇత్యవతారః. ౬. చాక్షుషమన్వంతరే దేవసంభూత్యాం వైరాజ్యాత్ అజితనామావతారః యేన పయోనిధిం నిర్మథ్య సురాణాం సుధా సాధితా పునశ్చ కూర్మరూపేణాంభసి నిమజ్జన్ మందర ఉద్ధృతః సః. త్రయోదశాధ్యాయే ౭ వైవస్వత (శ్రాద్ధాదేవ) మన్వంతరే అదిత్యాం కశ్యపా ద్వామనావతారః ౮. సూర్యసావర్ణిక మన్వంతరేపి వామనావతార ఏవ తత్ర పూర్వం వైవస్వతమన్వంతరే బలిర్నామాసురః పదత్రయం యాచమానాయ విష్ణవే ఇహ సర్వాం మహీం దత్వా అద్యాష్టమే సూర్యసావర్ణికే విష్ణోః ప్రసాదేనైవ ఇంద్రపదం ప్రాప్స్యతీతి శ్రూయతే. ౯ దక్షసావర్ణిక మన్వంతరే అంబుధారాయా మాయుష్మతః భగవదవతారః ౧౦ బ్రహ్మసావర్ణిక మన్వంతరే విషూచ్యాం విశ్వసృజః అమూ ర్తిరితి హరసఖ ఇతిచ నామద్వయేన విష్వక్సేనస్యావతారః ౧౧ ధర్మసావర్ణిక మన్వంతరే సూర్యకాత్ ధర్మసేతు ర్నామ వైధృతస్యావతారః ౧౨ భద్రసావర్ణికమ న్వంతరే సూనృతాయాం సత్యతపసః స్వధామావతారః ౧౩ వేదసావర్ణిక మన్వంతరే బృహత్యాం దివస్పతేః యోగేశ్వరావతారః ౧౪. ఇంద్రసావర్ణికే వినతాయాం సతా్రయణాత్ బృహద్భానో రవతారః ఇతి ప్రతిపాదితః.

అపిచ మాత్స్యే కల్పాదౌ మత్స్యావతార ఇతి - పునశ్చ కల్పాంతరే ప్రళయాంతే హయగ్రీవావతార ఇతి స్పష్టతయా అభిహితత్వాన్నారాయణస్య నానావతారకాలశ్చ జ్ఞాతుం శక్యతే. అత్రత్య దశావతారాః క్రమశః. మత్స్య, వరాహ నారసింహ కూర్మ, వామన, పరశురామ, శ్రీరామ, బలరామ, కృష్ణ, బౌద్ధ, కల్కి ఇతి జ్ఞేయం.

—: శ్రీరామకథాసు ప్రమాణగ్రంథ విచారః :—

నను వాల్మీకిరామాయణమేవ ప్రబలప్రమాణ మితి ప్రసిద్ధ్యా తదితరరామాయణానాం అప్రమాణత్వ మేవోపలభామహే. ఇతిచేన్న తథా వక్తు ముచితం. వాల్మీకిమహర్షి వద్వసిష్ఠాగస్త్య విశ్వామిత్ర శివ హనుమ న్నారద బ్రహ్మ భరద్వాజ సుతీక్ష్ణ సుగ్రీవ విభీషణాదయో పి సమానగౌరవమను ప్రాప్తాః - శ్రీరామచంద్రస్య చిరపరిచితా ఇతి ప్రసిద్ధత్వాత్ - తర్హి తత్తన్నామధేయై రన్యైః కవిభిః పరి కల్పితాసీతి బ్రవీమీతి చేత్ (బాఢ మేవం బ్రవీషి. నిరంకుశత్వాత్తే తుండస్య.) తథా వచనం సర్వగ్రంథా నుద్దిశ్యాపి వక్తుం శక్యం. న తథా - కింతు బ్రహ్మాండాది పురాణేషు వాల్మీకి ప్రణీత శ్రీమద్రామాయణ మహిమానువర్ణనా త్తద్గ్రంథస్య ప్రాశస్త్యమితి వక్తవ్యం.

తర్హి - అధ్యాత్మరామాయణ మహిమాపి తద్బ్రహ్మాండాదిపురాణేషు దర్శితః - తస్మాన్న తత్ర శంకావకాశః. అతః

అధ్యాత్మరామాయణమపి ప్రమాణమేవేత్యస్మాభిర్నిర్ణీయతే. నేతరేషామితిచేత్ తదధ్యాత్మరామాయణే రామాయణాన్యనేకాని సన్తీత్యుక్త్యా ప్రామాణ్య మవ్యాహతమేవ సర్వరామాయణానాం

♦నను శ్రీమద్వాల్మీకి మహర్షి ప్రణీత శ్రీమద్రామాయణ గ్రంథ శ్లోకేష్వను సతతద్రాక్షాపాక కైశికీ, ఆరభటీ, భారతీ,

---

♦ అత్రోపపాదిత పాకవృత్తి శయ్యారీత్యాదీనాం లక్షణముక్తం వినుపా విద్యానాథేన ప్రతాపరుద్రీయగ్రంథే। తథాహి. యత్రశృంగార కరుణావతి కోమలేన సందర్భేణవర్ణ్యేతే తత్రకైశికీ యత్రరౌద్ర బీభత్సావతి ప్రౌఢేన సందర్భేణ ప్రతిపాద్యేతే తత్రారభటీ। యత్రనాతి సుకుమారా హాస్యశాంతాద్భుతాః నాతి సుకుమారేణ సందర్భేణ ప్రతిపాద్యంతే తత్రభారతీ। యత్రనాతి ప్రౌఢా వీరభయానకౌ అనతి ప్రౌఢేన సందర్భేణ నిర్వాహ్యేతే తత్ర సాత్వతీత్యుక్తం।

అపిచ। రీత్యాదీనాం స్వరూపం నిరూప్యతే। రీతిర్నామ గుణా శ్లిష్టపద సంఘటనామతా। అర్థగంభీరిమాపాకః సద్విధా పరికీర్తితః। ద్రాక్షాపాకః: నాళికేరపాకశ్చ। యత్రబహిరన్తః స్ఫురద్రసస్తత్ర ద్రాక్షాపాకః। యత్రాంతర్గూఢ రసోదయస్తత్ర నాళికేరపాకః। ఏవమేవవస్త్వలంకార ప్రతీతావపి ద్రష్టవ్యం। పాకాంతరాణి యథాసంభవమూహ్యాని।

సాత్వతీ కృత్యా దీనాంచ, వాల్మీకీయ త్వేన ప్రఖ్యాతే ష్వతీర రామాయణే ష్వంతర్గతశ్లోకసముదాయే ష్వనుసృతపాకవృత్త్యా దీనాంచ తేజస్తిమిరయోరివ పరస్పర వైధర్మ్య సద్భావః, అక్షిమద్భిర్వ్యచక్షణైః ప్రత్యక్షే ణా సకృ దురరీకృత ఏవభవతి. తస్మాచ్ఛ్రీమద్రామాయణేతర రామాయణానాం న భగవద్వాల్మీకి కర్తృక త్వమితివక్తుం సుశకమితిచేత్ - ఉచ్యతే -

శ్రీమద్భగవాన్ చతుర్ముఖః స్వాయం భువమన్వంతరే ప్రాచేత సమహర్షి రూపేణావతీర్య శతకోటి శ్లోకపరిమితం రామాయణం కృతవాన్ । తదేవాగస్త్య బోధాయన - వసిష్ఠాది మహర్షయః సంగృహ్య శిష్యానధ్యాపయామాసుః । తదేవ బ్రహ్మణో ముఖాన్నారధోఽస్య ధీత్య వైవస్వత మన్వంతరే శాపవశాద్వాల్మీకి రూపేణావ తీర్ణేన ప్రాచేతసేనపృష్టః సంక్షేపేణోక్తవాన్ । తతోఽవిధేర్వరాత్ వాల్మీకిః, సరస్వత్యనుగ్రహాచ్చ చతుర్వింశతి సహస్రాత్మక రామాయణ మరచయదితి కిల సిద్ధాన్తితం రామాయణ సారోద్ధారే? తస్మాదేతాని సర్వాణి రామాయణాని వాల్మీకిరూప ప్రాచేతస సంగ్రథితాన్యేవేతి స్పష్టతరం ప్రకాశ్యన్తే.

నను ప్రాచేతసఏవ వాల్మీకిర్భూత్వా రామాయణం కృతవానితిచేత్ శయ్యాపాకరీత్యాదీనాం భిన్నరూపత్వం కథమితి యదుచ్యతే భవతా తన్మందం, కేషాంచిద్రామాయణానాం

ప్రాచేత సరేరూపేణానస్థితేన వాల్మీకినైవ రచితత్వాత్। కేషాం చిద్వాల్మీక్యవస్థాయామేవ రచితానామపి ఇతిహాసత్వకావ్యత్వ దర్శనాచ్చ. ననుతర్హి చతుర్వింశతి సహస్రాత్మక శ్రీమద్రామా యణోత్తర శేషత్వేన వాల్మీకి నైవచితేషు వాసిష్ఠాది రామా యణగ్రంథేషు శయ్యాదిభేదాఃకుతః పరిదృశ్యన్త ఇతిచేదుచ్యతే।

ఏకేనైవ కవినా విరచితేషు బహుషుగ్రంథేషు శయ్యా పాక వృత్తిరీత్యాది రచనాయాం స్సంభేదస్సర్వత్రలోకే దృశ్యత ఏవ. తథాహి। శ్రీమచ్ఛంకర భగవత్పాదాదిభిః. కవికుల సార్వ భౌమమైః కాళిదాసాదిభిరపి కవివరై స్తథైవ అన్యైః కవివరైరపి రచితేషుస్తోత్రాది సద్గ్రంథేషు కావ్యనాటక, చంపూ, ప్రహసన, భాణాది గ్రంథేషు తథైవ మతగ్రంథేషు, తదాఖ్యానేషుచ, వృత్తి రీతి శయ్యాపాక ప్రభృతీనాం భేదోదరీదృశ్యతఏవ. తస్మాదేవ కారణాత్తేషా మనన్యకనిజన సాధారణ యోగ్యతానిఖిలాప్య స్మదీయపండిత జనశ్లాఘనీయమైభూవాత్, అన్యతశ్శ్రీమద్వాల్మీకి మహర్షి ప్రణీత వాల్మీకి రామాయణేపి సప్తసుకాండేషు భిన్న భిన్నతయాశయ్యా పాకవృత్తి రీతి రసాదయః పండితైరకుటిల దృష్ట్యాగాఢం విచార్యమాణేషు ద్రష్టుంశక్యతఏవ, ఏకకర్తృకే, ష్వేకస్మిన్నేవగ్రంథే ఏవమన్యోన్యశయ్యాదిషుభేదం పరిదృశ్యమా నాసు కైముతిక న్యాయేన జన్మాంతరిత కర్తృకవిషయే శంకా యానావకాశః। తస్మాత్సర్వజ్ఞస్య భగవతః సర్వతంత్రేశ్వరస్య

చతుర్ముఖస్య స్వేచ్ఛయా ఆదికవినా వాల్మీకిమహర్షిణా రామాయణం వ్యరచీ ఢితి దిక్।

యద్యేవం కతిరామాయణానీతి ప్రశ్నే ఉక్తం హ్యానంద రామాయణే మనోహరకాండే అష్టమసర్గే పార్వతీంప్రతి పరమేశ్వరేణ, తథాహి- శ్లో॥ ౧ వాల్మీకినా కృతం యచ్చ శతకోటి ప్రవిస్తరం, తత్సర్వేషామాదిభూతం మహామంగళదాయకం, రామాయణాదేవ నానా భ్రాంతి రామాయణానిహి॥ ౨ శేషభూతం చతుర్వింశ త్సహస్రం ప్రథమం స్మృతం, ౩ తథాచ యోగవాసిష్ఠం ౪ అధ్యాత్మాఖ్యం తథా స్మృతం. ౫ నాయుపుత్రకృతంచాపి ౬. నారదోక్తం తథా పునః, ౭ లఘురామాయణంచైవ ౮ బృహద్రామాయణం తథా. ౯ అగస్త్యోక్తం మహచ్ఛ్రేష్ఠం ౧౦ సారరామాయణం తథా, ౧౧ దేహరామాయణం చాపి ౧౨ వృత్తరామాయణం పునః. ౧౩ బ్రహ్మరామాయణం రమ్యం ౧౪ భారద్వాజం తథైవచ, ౧౫ శివరామాయణం ౧౬ క్రౌంచం ౧౭ భరతస్యచ ౧౮ జైమినేః. ౧౯ ఆత్మధర్మం ౨౦ శ్వేతకేతు ఋషేశ్చైవ ౨౧ జటాయుషః, ౨౨ రవేః ౨౩ పులస్త్యే ౨౪ దేవ్యాశ్చ ౨౫ గుహ్యాకం ౨౬ మంగళం తథా. ౨౭ గాధిజంచ ౨౮ సుతీక్ష్ణంచ ౨౯ సుగ్రీవంచ ౩౦ విభీషణం, ౩౧ తథాచానందరామాఖ్య మేత న్మంగళకారకం, ఏవం సహస్రశ స్సంతి శ్రీరామచరితానిహి. కస్స

మర్థోఽస్తి తేషాంహి సంఖ్యాంవక్తుం నవిస్తరాత్. శతకోటి మితాదేవ విభక్తాని పృథక్పృథక్ ఇత్యాది ప్రమాణార్థ పర్యాలోచనయా గణనాతీతాని రామాయణాని సన్తీతి జ్ఞాతవ్యం భవతి.

అపిచ మహారాష్ట్రదేశే. ఏకనాథనామాకశ్చన మహాశయః అధోవిలిఖిష్యమాణ నామవత్సు రామాయణేషు విద్యమానం రామకథాభావమేకత్ర సంగృహ్య "భావార్థ రామాయణమితి" కంచన ప్రబంధం మహారాష్ట్రభాషాయా మరచయత్. తేషాం నామాని! ౧ శివరామాయణం. ౨ శైవాగమ రామాయణం 3 పాంచరాత్రాగమ రామాయణం ౪ గుహ రామాయణం ౫ గుహ్యకరామాణం ౬ హనుమద్రామాయణం ౭ కూర్మ రామాయణం ౮ వరాహరాయణం ౯ కాళికాఖండాంతర్గత రామకథా ౧౦ మహాకాళీ రామాయణం ౧౧ స్కంద రామాయణం ౧౨ అగస్త్యరామాయణం ౧3 పౌలస్త్య రామాయణం ౧౪ పద్మ పురాణాంతర్గత రామ కథా ౧౫ రవిరామాయణం ౧౬ అగ్నిరామాయణం ౧౭ వరుణ రామాయణం ౧౮ జటాయురామాయణం ౧౯ మత్స్యరామాయణం ౨౦ నందిగ్రామస్థ భరత రామాయణం ౨౧ మహాభారతాంతర్గత రామకథా ౨౨ క్రౌంచద్వీపస్థ క్రౌంచఋషికృత క్రౌంచరామాయణం ౨3 పవిత్ర రామాయణం ౨౪ పవన రామాయణం ౨౫ విభీషణ రామాయణం ౨౬ నిత్యకథా నిరూపణ రామాయణం ౨౭ ధర్మర్షి

కృత ధర్మరామాయణం ౨౮ శ్వేతద్వీపనివాసి శ్వేతకేతు రామాయణం ౨౯ శివా (భవానీ) రామాయణం౩౦ ఆత్మ రామాయణం ౩౧ జైమిని రామాయణం ఇత్యేకత్రింశత్.

ఏవముభయోః సూచ్యోః ప్రదర్శితేభ్యో రామాయణే భ్యోఽన్యాని భారతభూమిస్థ బహు గ్రంథాలయేషు శతశోమయా దృష్టాని. తేషుకల్పాంతరీయ రామకథా బోధకాని బహూని వి హాయ ప్రాయశః కథైక్యబోధకాని చతుర్వింశతి సంఖ్యాకాన్యా ర్షాణి రామాయణాన్యేవ శ్రీరామాయణసారోద్ధారే సంగృహీ తాని. తద్వివరణమయోధ్యాకాండ పీఠికా యాం ద్రష్టవ్యం.

తథాపి దిక్ప్రదర్శనార్థం తత్రద్రామాయణేషు విద్య మానాఃకతిచనశ్లోకాః ఉదాహ్రియంతే। తథాహి, భారద్వాజరా మాయణే, హరధనుస్సన్నిధౌ సీతాప్రతిజ్ఞా ॥శ్లో॥ తపస్వి నారీ హ్య థవా వనయోగ్యాభవిష్యతి,యాభి స్త్యక్త్వా తపఃకర్తుం సర్వే భోగా స్సుఖాత్మకాః ॥ఇతి, మహారామాయణే. కౌసల్యా శ్రీరామం ప్రతి ॥శ్లో॥ వసిష్యతివనే సీతాకథంకథయపుత్రమాం. యాచిత్ర లిఖితం దృష్ట్వా భీతాభవతివానరం, ఇతి. అతిప్రాచీన బ్రహ్మ రామాయణే మహాకాల సంహితాయాం. మునికృ తప్రశ్నస్య ప రమేశ్వరోక్త సమాధానం ॥ శ్లో ॥ ధర్మార్థకామమోక్షాణాం సాధనంచతథోత్తమం। శ్రోతవ్యం శతథాభక్త్యా రామాయణ రసామృతం. ఇతి, శ్వేతకేతు రామాయణే ॥శ్లో॥ రామాభిషేక వృత్తాంతం శ్రుత్వాఽయోధ్యాపురే శుభే। వాద్యానాం ఘన

ఘోషాణాం శబ్దో జాతస్సుఖప్రద ఇతి॥ మంగళరామాయణే శ్లో॥ గ్రామదేవ్యాః సురాణాంచ శేషనాగస్య పూజనం। చకారానంద యుక్తాసా। కౌసల్యా ప్రాహనిర్జరాన్, పునర్బలిం ప్రదాస్యామి వశ్చాయం ప్రదీయతాం। శ్రీరామచంద్ర కల్యాణం భవత్యేవం నివేదయే ॥ఇతి॥ బృహస్పతి రామాయణే నారదంప్రతి శ్రీరామః శ్లో॥ దాసస్య భవనం విద్వన్ గురోరాగమనాన్మనే మంగళా నా మ్మహాన్మాలం కల్మష ధ్వంసనంతథా ॥ఇతి॥ యాజ్ఞవల్క్య రామాయణే దశరథ కైక యీసంవాదే ॥శ్లో॥ కోమలం వచనం శ్రుత్వాకుమతీజ్వలితా సతీ, అబ్రవీత్కైకయీ తేఽత్రమాయా నైవచలిష్యతి, దీయతాంమథవా కృత్వా నకారమయశోన్నృప. గృ హ్యతాం శీఘ్రమేవాత్ర ప్రపంచే నైవమేప్రియః॥ఇతి ధవళాంగము నిశాపవశాదు క్తవతీ. పులస్త్యరామాయణే సీతాంప్రతిరావ ణోక్తిః ॥శ్లో॥ వి నిర్మితా కోల కిరాతకన్యా పితామహే నైవ రసైర్విహీనా, కఠోరశిలా ఇవ వజ్రకీటా అదుఃఖితా కాననవాస హేతోః ॥ఇతి॥ తత్వసంగ్రహ రామాయణే ॥శ్లో॥ ఇదంతు పాయసంథేహి పత్నీభ్య స్తవపార్థివ, తస్మాత్తవజని ష్యేఽహంమాం విభజ్య చతుర్విధం. ఇత్యుక్త్వా పాయసే సా తూ ద్విష్ణురంతర ధీయత ॥ఇతి॥ శివరామాయణే ॥శ్లో॥ ఏకదానారదం దృష్ట్వా గుహాహామంత్రమయాచత రామపాదక్షాళనేన ముక్తిరిత్య వదన్మునిః॥ ఇతి॥ బోధాయన రామాయణే శ్రీరామం ప్రత్యాంజనేయో క్తిః॥ శ్లో॥ రామరామతవ జాతుజపంత్యాహహా

పామరా అపితరంతి భవార్ణవం అంగసంగభవదాభరణం వహః కిం విచిత్రమతర త్కపిరర్ణవం॥ ఇతి॥ దేవీరామాయణే॥ సీత రామసంవాదే రామః॥ శ్లో॥ హలకర్మణి సంప్రాప్తే శ్రీర్ణాముద్ధరణంకుతః॥ సీతా॥ పాయసప్రాశనా జ్జాతపురుషార్థంతథా భవేత్॥ దుర్వాస రామాయణే శ్రీరామంప్రతి విరాధోక్తిః॥ శ్లో॥ రక్షసాం బల వానాప్రజాతత్రోపి ప్రథమఃఖరః తత్రోపిలవణ స్తస్మాదప్యహంకోఽ స్తిమేసమః॥ ఇతి॥ దేవీరామాయణే ॥శ్లో॥ వాతాపీల్వలప్రస్తావే "తేహత్వాతు మునిశ్శ్రీమా నగస్త్యోభయమాదదే। రాక్షసానాం పిశాచానాం సర్వేషాం క్రూరకర్మణాం॥ ఇతి॥ అపిచాత్ర శ్రీరామాయణ సారోద్ధార గ్రంథేచతుర్వింశత్యార్ష రామాయణే షూద్ధృత కథావిశేష బోధక శ్లోకా స్తత్ర తత్ర దృశ్యంతాం॥

తథాచేత్ వాల్మీకి రాదికవిరితి చతుర్వింశతి సహస్రాత్మక శ్రీమద్రామాయణ మేవాది కావ్యమితి సర్వత్ర ప్రసిద్ధిర స్తి. అపిచ శ్లో॥ శోకా ర్తస్య ప్రవృత్తోమే శ్లోకో భవతు నాన్యథా ఇతి వాల్మీకివచనేన ॥శ్లో॥ శ్లోకఏవ త్వయా బద్ధో నాత్రకార్యా విచారణేతి, బ్రహ్మవాక్యేనచ, శ్రీమద్రామాయణ రచనా త్పూర్వం ఛందోబద్ధశ్లోకాభావః ప్రతీయతేఖలు- తత్ర కథం భవతా చతుర్వింశతిసహస్రాత్మక శ్రీమద్రామాయణోత్పత్తేః పూర్వమేవ చతుర్లక్షశ్లోక పరిమితాష్టాదశపురాణోత్పత్తిః. అగస్త్యాది రామాయణానాముత్పత్తిశ్చ నిరూప్యత ఇతిచే దుచ్యతే.

శ్రీమద్రామాయణ గ్రంథరచనాత్పూర్వం ఛందోబద్ధ శ్లోకాభావఇతి కుతః? కింవాప్రమాణం? న తావత్కోదాహృతవచనం ప్రమాణం. తత్ర ఉక్తార్థబోధకశబ్దాఽభావాత్. శోకార్తస్య ప్రవృత్తో మే శ్లోకోభవతు నాన్యథా ఇత్యత్ర॥ శోకార్తస్య ప్రవృత్తః శ్లోకఏవభవత్విత్యర్థః శ్లోకోభవతు శ్లోకశబ్దవాచ్యోభవత్విత్యన్వయః. యద్వా॥ శోకార్తస్య శాపరూపతయాఽనౌచిత్యేన ప్రవృత్తోపి మే మమ శ్లోకోయశోరూపో భవతు. అన్యథా అయశోరూపో మాస్త్విత్యన్వయః. పద్యే యశసిచ శ్లోక ఇత్యుక్తత్వాత్ తస్మాచ్ఛ్లోకనిబద్ధగ్రంథా బహవస్సంత్యేవ.

కింతు ఆదికావ్యమితి పరం కవీనా మాధార మిత్యుక్త్యా ఏతద్రామాయణాత్పూర్వం కావ్యరూపగ్రంథాభావః స్పష్టతయా ఉక్తం యత్తత్సత్యమేవ. అగస్త్యాదిరామాయణానితు నకావ్యరూపాణి కేవలేతిహాసరూపాణ్యేవ తదేవోక్తం స్కాందే కేదారఖండే. శ్లో॥ రామాయణేతిహాసస్తు బహుధాఋషిభిః కృతః, తథాపి వాల్మీకికృతి స్త్వాధారో మహానినాం కృతేః. ఇతి ప్రతిపాదితః.

ఏతావతా ప్రథమతః కల్పాదౌ కృతయుగే శ్రీవాల్మీకేశ్శతకోటి రామాయణస్యోత్పత్తిః అతఏవ వాల్మీకిరాదికవిరితి వ్యపదేశః. పశ్చాద్ద్వాపరాత్ ప్రథమద్వాపరే శతకోటిప్రవిస్తర రామాయణస్థ చతుర్లక్ష శ్లోకపరిమితాష్టాదశ పురాణో

త్పత్తిః. తదను భక్త్యతిశయేన స్వేష్టదైవతత్వేనచ అగస్త్యాది మునయః మూలానుసారేణ స్వస్వనామ్నా రామాయణా న్యకుర్వన్.

తదనంతరం శ్రీరామావతారసమయే పునశ్చ వాల్మీకేః నారదోపదేశాత్ చతుర్వింశతి సహస్రాత్మక మూలానుసార రామాయణోత్పత్తిః, తత స్స్వానుభవం దృఢీకర్తుం హనుమ ద్విభీషణాది కర్తృకరామాయణానాముత్పత్తిశ్చేతి నిశ్చేతవ్యం భవతి.

తథాచాథో లిఖిష్యమాణాద్భుత రామాయణోత్తర కాండస్థవచనేషు పూర్వోక్త యావత్సిద్ధాన్తస్యా ప్యత్యన్తసామ రస్యం దృఢంభవతి । తథాహి । అద్భుతరామాయణే ఉత్తర కాండే ౧ సర్గే ౩ శ్లో॥ తమసాతీరనిలయం నిలయం తపసాం గురుం । వచసాం ప్రథమస్థానం వాల్మీకిం మునిపుంగవం। విన యావనతోభూత్వా భరద్వాజో మహామునిః. అపృచ్ఛత్సమ తశ్శిష్యః కృతాంజలి పుటోవశీ । రామాయణమితిఖ్యాతం శత కోటి ప్రవిస్తరం । ప్రణీతం భవతాయచ్చ బ్రహ్మలోకే ప్రతిష్ఠితం । పంచవింశతి సాహస్రం రామాయణ మిదంభువి। తదాకర్ణిత మస్మాభిస్సవిశేషం మహామునే,. శతకోటిసువిస్తారే రామాయణమహార్ణవే । కింగీత మిహయుష్మాభిస్తన్మే కథయ సువ్రత । "ఇతివాల్మీకిం ప్రతి భరద్వాజస్యప్రశ్నః। తథాచాఽయ మర్థః శతకోటి సువిస్తారే రామాయణమహార్ణవే సవిశేషం -

కించిదధిక సంఖ్యాసహితం (త్రిపంచాశదధిక త్రయోదశ శ్లోకపరిమితం సప్తవింశతి సర్గాత్మక మప్యుత్తర నామక విశేషసహితం) పంచవింశతిసహస్రం రామాయణం భువ్యస్తీతి యదాకర్ణితమస్మాభిస్తద్విశేష నామక గ్రంథోనకుత్రాపి। తం మేకథయేత్యుత్తరవాక్యానురోధేన పూర్వకథిత చతుర్వింశతి సహస్రాపేక్షయావశిష్టోభాగః కథనీయ ఇతి తాత్పర్యం తదుపరి వాల్మీకేరుక్తిః ॥శ్లో॥ పంచవింశతి సాహస్రం నృలోకే యత్ప్రతిష్ఠితం నృణాం హి సదృశం రామ చరితం వర్ణితంతతః॥ సీతామాహాత్మ్యసంయుక్తాం విశేషా దత్రనో క్తవాన్। శ్రుణుష్వావహితో బ్రహ్మన్ కాకుత్స్థ చరితం మహత్॥ ఇతి। తథాచ నృలోకే పంచ వింశతి సహస్రం యద్రామాయణం ప్రతిష్ఠితం తన్మధ్యే నృణాం సదృశం రామచరితం చతుర్వింశతి సహస్రేణేత్యర్థః అత్రపంచవింశతి తమసహస్రే యస్సీ మహాత్మ్య సాహోఽస్తి, తం విశేష మహం తత్రనోక్తవాన్ అతః హేబ్రహ్మన్ తన్మహా కాకుత్స్థ చరితం శ్రుణుష్వేత్యర్థః ఏవంచ ప్రథమతశ్శతకోటి శ్లోకపరిమితం రామాయణం, పశ్చాత్పంచవింశతి సహస్రాత్మక రామాయణమపి శ్రీమద్వాల్మీకి నైవకృతమిత్యవగమ్యతే।

నన్వేవసంతి య దపఠితం వాల్మీకియే తదేవాగస్త్యాది రామాయణేషు పఠితవ్యం. నైష దోషః-తద్బలేనైవ ప్రదేశాంతర కథాప్రత్యభిజ్ఞానాత్. అన్యథాహి కథం తస్యాయం

గుణ ఇతి విధిరభిధీయతే. సహిదేవదత్తశ్శౌర్యాది గుణవత్త్వేన స్వదేశే ప్రసిద్ధో దేశాంతరగత స్తద్దేశస్థై రవిభావితశౌర్యాదిగుణో ఽ ప్యతద్గుణో భవతి. యథాచ తత్ర పరిచయవిశేషా ద్దేశాంతరేపి దేవదత్తగుణా విభావ్యంతే. ఏవ మభియోగవిశేషా ద్రామాయణాంతరేప్యుపపాదితా గుణా గ్రంథాంతరేష్వప్యస్యైరన్.

యథా శ్రు॥ ఏకవింశోవా ఇతో ఽ సావాదిత్య, ఇత్యేవమాదిషు కథం హీహ్యైకవింశతా ఆదిత్యస్యాభిధీయేత అనపేక్ష్యమాణే ఽ ర్థవాదాంతరే. శ్రు॥ ద్వాదశమాసాః పంచర్తవస్త్రయ ఇమేలోకా అసావాదిత్య ఏకవింశ ఇత్యేతస్మిన్.

సామాన్య విశేషయో రేకవాక్యతా అనుక్తమన్యతో గ్రాహ్యమితిన్యాయాత్.

తథాచే చ్ఛ్రీమద్వాల్మీకిమహర్షిణా శతకోటిరామాయణం శ్లోకరూపేణ పూర్వమేవ కృతంచేత్ పున రపి మానిషాదేతి శ్లోకనిర్గమనసమయే తాదృశాశ్చర్యవిచారయో రనవకాశ ఇతిచే త్సత్యం. శతకోటిరామాయణ విరచనసమయస్య చిరమతీతత్వేన మధ్యే బ్రహ్మశాపా ద్వ్యాధరూపమనుప్రాప్య యుగసహస్రపర్యంతం తపఃకరణవ్యవహితత్వేనచ కృచ్ఛ్రాచ్ఛ్రీరామమంత్రప్రభావేన పునస్స్వకీయ బ్రహ్మర్షిత్వం ప్రాప్తవతః శ్రీవాల్మీకే స్తాదృగాశ్చర్యవిచారసంభవకథనం సంగచ్ఛతే.

కించ బ్రహ్మర్షే ర్భగవతో వాల్మీకే ర్వ్యాధరూపత్వం ప్రారబ్ధవైచిత్ర్యేణ విశ్వామిత్రస్య వానరముఖత్వం నారదస్య స్త్రీత్వం బలేః ఖరత్వం నహుషస్యాఽజగరత్వం యథా తథై వోపపద్యతే.

యది సర్వరామాయణానాం మూలభూతం రామాయణమేకం స్యాత్ సర్వేషు రామాయణేషు భిన్నరూపతయా శ్రీ రామ కథా కుతో దృశ్యత ఇతిచేత్ సాధారణతయా ఐకకంఠ్యమేవ సర్వరామాయణానాం - తథాపి కేషుచి ద్రామాయణేషు తత్రతత్ర భిన్నత్వేనాపి కథా పరిదృశ్యతే తత్ర తావ త్కల్పభేదా ద్రామకథా నైకరూపా స్తి. తథా రామపవావర్తతే త్యభిహితం.

ఆనందరామాయణే సారకాండే 3 సర్గే. శ్లో॥ నదీ రూపా జనస్థానేఽహల్యా గౌతమశాపతః, రామేణ భ్రమతా రణ్యేస్వాంఘ్రి స్పర్శా త్సముద్ధృతా. కల్పభేదా ద్వదంతీత్థం మునయశ్చాపి కేచన; నైకరూపా స్తి సర్వేషు కల్పేషు రామ సత్కథా. భారద్వాజరామాయణే బాలకాండే శ్లో॥ సత్యకేతు కుమారౌ ద్వౌ ప్రతాప స్త్వరిమర్దనః, కస్మింశ్చిత్కల్పకేఽ భూతాం ద్విజశాపాచ్చ రాక్షసౌ. రావణః కుంభకర్ణశ్చేత స్మాత్రిస్యా ద్విభీషణః ఇతి. అపిచ పూర్ణకాండే సప్తమసర్గే శ్లో॥ పునఃపునః కల్పభేదా జ్జాత శ్శ్రీరాఘవస్యచ, అవతారాః

కోటిశో౽త్రతేషు భేదః క్వచిత్క్వచిత్. కృతో౽స్తి రాఘవే నైవ నసర్వే సదృశాః కృతాః, శతకోటి మితాదేవ తేషాంచ గణనా కృతా. ఇత్యనేన యస్మిన్కల్పే యదూపేణ శ్రీరామః ప్రవృత్తవాంస్తథా ప్రత్యేకరామ చరితాని శతకోటి రామాయణే దృశ్యంతే. మహర్షయస్తు ప్రత్యేక రామచరితాణి గృహీత్వాస్వస్వనామధేయై రచయామాసురితి సమాధేయం. అతఏవ కాళికాపురాణే॥ శ్లో॥ ప్రతికల్పం భవే ద్రామః రావణశ్చాపి రాక్షసః, తథైవ జాయతే యుద్ధంతథైవ త్రిదశాగమః. ఏవం రామసహస్రాణి రావణానాం తథైవచ, భవితవ్యాని భూతాని తేషుభేదః ప్రవర్తతే ఇతి॥

తదేవద్రఢయ న్నాహ శంకరభగవత్పాదాచార్యః బ్రహ్మసూత్రభాష్యే ప్రథమాధ్యాయస్య తృతీయపాదే ౩౦ సూత్రవివరణే భా॥ అనాదౌచ సంసారే యథా స్వాపప్రబోధయోః ప్రళయప్రభవశ్రవణే౽పి పూర్వప్రబోధవ దుత్తరప్రబోధేపి వ్యవహారా న్నకశ్చి ద్విరోధః.

ఏవం కల్పాంతరప్రభవప్రళయయోరపి ద్రష్టవ్యం-తథాచ స్మృతిః. భారతే. శ్లో॥ యేషాం యే యాని కర్మాణి ప్రాక్సృష్ట్యాం ప్రతిపేదిరే, తాన్యేవ తే ప్రపద్యంతే సృజ్యమానాః పునఃపునః. శ్రు॥ సూర్యాచంద్రమసౌ ధాతా యథాపూర్వ మకల్పయత్ ఇతి. పునశ్చ మహాభారతే శ్లో॥ ఋషీ

ణాం నామధేయాని యాశ్చ వేదేషు దృష్టయః, శర్వర్యంతే ప్రసూతానాం తాన్యేవైభ్యో దదా త్యజః. యథర్తా వృత్తు లింగాని నానారూపాణి పర్యయే, దృశ్యంతే తాని తాన్యేవ తథాభావా యుగాదిషు. యథాభిమానినోఽతీతాతుల్యా స్తే సాంప్రతైరిహ, దేవై రతీతైర్హి రూపై ర్నామభి రేవ చేత్యేవం జాతీయకాద్రష్టవ్యాఇతి.

భారద్వాజరామాయణే బాలకాండే భారద్వాజ రామాయణోత్పత్తిప్రస్తావనాయాం. శ్లో॥ శివో రామాయణం గౌర్యాః భుశుండస్య తథా ఽ వదత్, భుశుండో యాజ్ఞవల్క్యస్య భరద్వాజస్య సో ఽ బ్రవీత్॥ కథనే శతకోట్యై తద్రామాయణ మభూద్యుతం। ప్రతికల్పే రాఘవశ్చ త్రింశత్కల్పా స్థితా ఇతి.

తథాచ యోగవాసిష్ఠే నిర్వాణ ప్రకరణే పూర్వార్థే భుశుండోపాఖ్యానే ద్వావింశతితమసర్గే వసిష్ఠంప్రతి భుశుండ వచనం యథా. శ్లో॥ స్మరామి ద్వాదశం చేద మమృతాంభోధిమంథనం । ఏకార్థాని సమగ్రాణి బహుపాఠాని మేఽనఘ। పురాణాని ప్రవర్తంతే ప్రసృతాని యుగం ప్రతి పునస్తానేవ తానేవ మన్యానపి యుగేయుగే॥ వ్యాఖ్య॥ ప్రతిద్వాపరాంతే నిర్మాతృభేదాద్బహుపాఠాని వేదాదివిద్భిర్వ్యాసవాల్మీకి ప్రభృతిభిః ప్రరచితా న్యపః పున స్తానేవభారత రామాయణాదీ నితి హాసా॥

శ్లో॥ ఇతిహాసం మహాశ్చర్య మన్యం రామాయణాభిధం॥ వాల్మీకినామ్నా జీవేన తేనైవ వాన్యేనవా కృతం॥ ఏతచ్చ ద్వాదశం వారం క్రియతే విస్మృతం గతం। ద్వితీయమేతస్య సమం భారతం నామ నామతః॥ స్మరామి ప్రాక్తనవ్యాసకృతం జగతి విస్మృతం। వ్యాసాభిధేన జీవేన తేనైవ వాన్యేననా కృతం॥ ఏతత్తు సప్తమం వారం క్రియతే విస్మృతం గతం.

రాక్షసక్షతయే విష్ణోర్మహీమవతరిష్యః। అధునైకాదశం జన్మ రామనామ్నో భవిష్యతి। నారసింహేన వపుషా హిరణ్యకశిపుం హరిః। జఘాన వారత్రితయం మృగేంద్రఇవ వారణం॥ వసుదేవగృహే విష్ణోర్భువో భారనివృత్తయే, అధునా షోడశం జన్మ భవిష్యతి మునీశ్వర॥ ఇత్యాదినా సమ్యక్ప్రతి పాదనా దుపన్యాసస్యాత్యంత సామరస్యం భవతి॥

ఇత్యుపోద్ఘాత స్సమాప్తః.

ఇత్థం నివేదయతి శ్రీరామసేవకః ములుకుట్లోపనామక నరసింహావధానీ.

విజ్ఞప్తిః.

అత్ర శ్రీరామాయణసారోద్ధారగ్రంథే కతిపయ శ్లోకా ఏవ నూత్నతయా విరచితాః కథాసంధయే. సంవాదేషు శ్రోతృబుద్ధి ప్రరోచనార్థం ఆర్షరామాయణానుసారేణ, మహాకవి ప్రణీత ప్రమాణ భూతకతిపయశ్లోకా ఉద్ధృత్య నివేశితాః, ప్రాథాన్యేన లోకప్రసిద్ధ శ్రీమద్రామాయణానుసారేణ కథా సంగృహీతా తదీయైరేవ శ్లోకైః. అనుక్తమన్యతోగ్రాహ్య మితిన్యాయేన వాల్మీకి రామాయణేఽనుక్తకథాంతర స్వీకరణాయవా సంగ్రహాయవా తదితర రామాయణాదిభ్య ఉద్ధృత్య బహవ శ్లోకా ఆహృత్య పరస్పర విరోధస్ఫురణఘట్టేషు వ్యాఖ్యాన రూపేణ సమన్వయీకృత్య వాల్మీకిరామాయణకథా విరుద్ధ రామాయణాని విహాయ తదన్య త్పురాణాదిభ్యః రామాయణ కథాం స్వీకృత్యగ్రంథం గ్రథిత వానస్మి.

కించాస్మిన్ గ్రంథే రావణాది జన్మవిచారణే రావణ మోహే తదుపరి శ్రీరామం రావణః ఛద్మనా సాధనోపాయ వివరణే తత్ప్రతీకారేచ రామరావణ హృదయం ప్రథమ ద్వితీయ సర్గయోః ప్రతిపాదితం.

తతః బ్రహ్మాదయో దేవా వైకుంఠ గమన కాలవినిర్ణయే పరమాన్న విభాగే శ్రీరామజననే రామలీలాసు తాటకావధ ఘట్టే గుహస్యసమాగమే తస్య పూర్వజన్మవృత్తాంతే సీతా స్వయంవరే సీతాకల్యాణే శ్రీరామపరశురామసంవాదే పట్టాభిషేక

విఘ్నే కైకేయీ పూర్వజన్మవృత్తాంతే సీతాపహరణే శ్రీరామ శోక కారణప్రదర్శనే వాలివధే ఆంజనేయ కృతసీతాన్వేషణ లంకాదహనయోః విభీషణ శరణాగతి రింద్రజిదాది వధే రామే శ్వరలింగ ప్రతిష్ఠాపనే శ్రీరామప్రవాస దినపరిగణనే శ్రీరామ శ్రీరామచంద్ర పట్టాభిషేకమహోత్సవే శ్రీరామకృష్ణయో రభేదకృత్య నిరూపణే తదితరసందర్భేష్వేకైక గ్రంథాపేక్షయా బహుగ్రంథసమ్మేళన పూర్వకతయా సువిస్తృతం విశదతరం సం శయ నివర్తకత్వేన యథాశక్త్యా వర్ణితం.

గాయత్రీమంత్రాక్షరశ్లోకాః పురాణేషు వ్యాఖ్యానేషు చ ముఖ్యత్వేనాంగీకృత శ్లోకానపి తత్తత్సందర్భానుసారేణ లిఖిత్వా నవసహస్రశ్లోక సంఖ్యామాత్రత్వేన సంగృహ్య లిఖితా అపి పఠితౄణాం సౌలభ్యేన యథా విదితా భవతి తథాగ్రథితా.

అత్ర మమ మనుజమతి సహజప్రమాదేన పీఠికాయాం కథాసందర్భేచ శ్లోకేషు పదప్రయోగే తాత్పర్యకరణే స్ఖాలిత్యం యద్యపి సంభవేత్ తథాపి గుణగ్రహణ పారీణాః పండితవర్యాః స్సహృదయా గచ్ఛతస్ఖలనం నదోషాయేతి న్యాయ మనుసృత్య క్షమంతామితి సాంజలిబంధం సమభ్యర్థయే.

కించాస్యాం రామాయణసారోద్ధార గ్రంథే బ్రహ్మశ్రీ అధీతవ్యాకరణశాస్త్రైః అష్టావధాని శతావధానీతిసుప్రథితా విరచిత పిండాండ రామాయణ శ్రీసదాశివేంద్ర సరస్వతీచరిత ప్రభృత్యనేక గ్రంథాః ప్రస్థానత్రయప్రవచన పటిష్ఠా శ్రీవేమూరి

నరసింహశాస్త్రిణో విమర్శనచాతురీధురీణాః పరేంగితజ్ఞా సౌజన్య నిధయః మద్గురవః దోషరహితం కృత్వా, సాహాయ్యమకరోత్। తేభ్యోనమాంసి

బ్రహ్మశ్రీ విరాజమానా అధీతన్యాయవేదాంతాది శాస్త్రప్రవచనపటిష్ఠాః మహోపన్యాసకాః మహాగ్నిచితః దిగన్త వ్యాప్త యశోవిశాలాః శిష్యవత్సలాః అస్మద్గురువరేణ్యాః శ్రీమల్లాది రామకృష్ణ విద్వత్సమహాగ్నిచితః కరుణాపురస్సరం మల్లిఖితరామాయణ సారోద్ధారగ్రంథం సోపోద్ఘాత మాకలయ్యా ముద్యమ మపూరయన్ తేభ్యః కృతజ్ఞపూర్వకం నతినుతిశతం సప్రశ్రయం సమర్పయామి.

ఆంధ్రగ్రంథాలయ ముద్రాక్షరశాలాయాం సంస్కృతాంధ్ర గ్రంథదోష సంస్కర్తృత్వేన స్థితః ఘంటసాల గ్రామ నివాసీ బ్రహ్మశ్రీ బాలసరస్వతీత్యాది బిరుదాంకిత శతావధాని చెళ్లపిళ్ల వేంకటశాస్త్రిణా మంతేవాసీ బ్రహ్మశ్రీ పిసుపాటి బ్రహ్మణ్యశాస్త్రీ అస్మిన్ గ్రంథే తత్ర తత్ర ముద్రణే అక్షర స్ఖలిత పదవాక్యార్థ స్ఖలిత దోషరహితం యథాతథా సమ్యక్పరిష్కృత్య మమాతీవసాహాయ్య మకరోత్.

తేషాం సర్వేషా మత్యంతకృతజ్ఞతాపూర్వక వందనశతం భూయో భూయ సమర్పయామి ఇతి నతయః.

ఇత్థం నివేదయితా ములుకుట్లోపనామక
శ్రీరామభక్తః. నరసింహావధాని
ఏతత్సర్వం సాంగపరివార సర్వదేవాత్మక చిన్మయ
శ్రీరామచంద్రార్పణమస్తు.

ఓమ్ నమః పరమాత్మనే.

శ్రీరామాయణ సారోద్ధార పఠన శ్రవణాది విధిః

బ్రహ్మాండపురాణే గోదావరీమాహాత్మ్యాంతే ౧౪౭ అధ్యాయే సనత్కుమారం ప్రతి దక్షిణామూర్తి వచనం॥ శ్లో॥ యస్తుభక్తః పశుపతేర్వా కేర్వా మమ వా భువి। శ్రీరామేభక్తి సంపన్నః పఠే దేత న్మహామనుం॥ వాచకం మత్స్వరూపేణ ధ్యాత్వా శ్రావ్యం ద్విజైస్సహ। రామాయణమహామంత్ర శ్రవణేన సనాతనః॥ పరశ్శివ స్సదా రామః ప్రీత్యా దద్యా న్మమేప్సితం। బ్రహ్మవిష్ణ్వీశ్వరా నిత్యం గృహే తిష్ఠంతు ఽ మేసదా॥ ఇతి వై ప్రార్థనాం కృత్వా కుర్యా చ్ఛ్రీ మంగళాదికం॥ పునశ్చ ౧౫౦ అధ్యాయే॥ శ్లో॥ భృతకాధ్యాయినే చైవ కృతఘ్నాయచ ఘాతినే। అవిష్ణుభక్తాయ తథా మద్భక్తి రహితాయచ॥ రామాయణం పరం వస్తు నేదం వాచ్యం ద్విజన్మనా. ఇతి.

పఠనస్థానమాహ తత్రైవ॥ శ్లో॥ బ్రాహ్మణానాం సమూహే వా తథా వైష్ణవసన్నిధౌ। మద్భక్త సన్నిధానే వా తథా వేదాంతవేదినాం॥ ఆరంభన్తు నరః కుర్యా దస్య రామాయణస్యవై ఇతి.

శ్రవణవిధి రుచ్యతే, ఆగ్నేయపురాణే తులాకావేరీమాహాత్మ్యే ౧౦ అధ్యాయే ౧ శ్లో॥ సోఽక్షిషమస్తకా యేవై కథాం శృణ్వంతి పావనీం। తే బలాకాః ప్రజాయంతే పాపి నో మనుజాధమాః॥ తాంబూలం భక్షయంతో యే శ్వవిష్ఠా భోజనాశ్చతే, యేచతుంగాసనారూఢా స్తే భవంతీహ వాయసాః. ॥పౌరాణికనియమ మాహ తత్రైవ. శ్లో॥ యే శ్రావయంతిచ కథాం తిష్ఠంతి బ్రహ్మణఃపదే, వ్యాసాసనం సమారూఢోయదా పౌరాణికో ద్విజః. ఆసమాప్తేగ పురాణస్య నమస్కుర్యాన్న కస్యచిత్॥

వక్తుశ్చ శ్రోతౄణాం నియమభంగే దుర్గతి రుక్తా-తత్రైవ షోడశాధ్యాయే, శివమూర్తికథారూపేణ శ్లో॥ మాహిష్మతీ పురోద్దేశేహ్యగ్రహారో మహానభూత్, సహస్రసంఖ్యైర్విప్రేంద్రై స్సదాచారై స్సమాశ్రితః. తస్మిన్నాసీ ద్ద్విజవరో వేదవేదాంగపారగః, శివమూర్తి రితిఖ్యాతో ధనార్జనపరోఽభవత్. శ్రావయామాస విదుష శ్శ్రీరామచరితం మహత్. (శ్రోతార శ్శివమూర్తిశ్చ హ్యన్యోన్య మవమానితాః,) శ్రోతార స్తేన పాపేన బకదై త్యేన భక్షితాః. శ్రవణా ద్రామ గాథాయాః భీమసేనాభిరక్షితాః.) బ్రహ్మద్రోహేణ పాపేన క్షీణతేజాః పురాణవిత్, మృతోఽసురో బకాఖ్యోఽభూద్బ్రాహ్మసురోఽపి దయాన్వితః, ఏకచక్రపురీ సంస్థా పూర్వదోషానుసారతః, బకా

సురో బాధమానో భీమసేవాద్ధతో యుధి. పూర్వపుణ్యవిశే
షేణ వరీక్షి దిహాసో ఽ భవత్, సార్వభౌమోమహాయోగీ
శ్రీమాన్ భాగవతోత్తమ ఇతి.

అపిచస్కాందే, ఉమాసంహితాయాం శివాం ప్రతిశివః॥
శ్లో॥ శృణుదేవి ప్రవక్ష్యామి శ్రోతృలక్షణముత్తమం, జన్మాంత
ర సహస్రేషు కృతయజ్ఞమహాదయాత్। తస్యరామాయ
ణ స్యాస్యశ్రవణేజాయతేమతిః వినాతుసంధ్యయోఃకాలే శ్రోత
వ్యం జన్మభీరుభిః। శ్రీరామేతి పరం జప్యం తారకబ్రహ్మ సంజ్ఞి
తం। బ్రహ్మహత్యాది పాపఘ్నమితి వేదవిదోవిదుః యోరామ
భక్తస్సతతం తస్య సేవాపరోఽభవేత్। తంతారయతి పాపేభ్యః
పుమాంసం భక్తవత్సలః రామార్చన పరాయేచ తత్కథైక
పరాయణాః కల్పాంతేస్వకులై స్సార్థం యాంతి బ్రహ్మ పదం
హితే। రామాయణస్య శ్లోకాన్వైయేలిఖంతి మహీతలే। తేషాం
దేవిమయాసార్థం నివాసః పరమాత్మనా। బ్రాహ్మణోవాఽపి షతి
తః పాపకృన్మిత్రవంచకః బ్రహ్మహా భ్రూణహాగోఘ్న స్స్వామి
హా విషదాయకః సురాపీ స్వర్ణచో రశ్చ గురుదార రతోఽపి
వా। సాంగం తామాయణం శ్రుత్వాముక్తోభవతి పార్వతి, మా
తృహాపితృహావాపిచండాల స్త్రీరతోఽపివా। సర్గం రామాయ
ణం శ్రుత్వాసతుపూతోభవిష్యతి ॥ఇతి॥ శ్రవణవిధిః॥

అథ శ్రీ సీతా రామచంద్రయోః జన్మాదుత్సవ విధిః

అథచైత్ర శుక్లనవమ్యాం మధాహ్నే, శ్రీరామస్య జన్మోత్సవః కార్యః తత్రప్రయోగో యథా.

తతోవిదా సపత్నీకో యజమానః, పుత్రపౌత్రాద్యవిచ్ఛిన్న సంతానప్రాప్త్యర్థం, సాంగపరివార చిన్మయ శ్రీరామచంద్ర ప్రీత్యర్థం, శ్రీరామచంద్ర జన్మోత్సవం కరిష్య ఇతి సంకల్ప్యాసనమస్మదస ఇతి పరిషము పస్థానపూర్వకం గణపతి మభ్యర్చ్య, పుణ్యాహం వాచయిత్వా; తతః ఆచార్యబ్రహ్మాణౌ ద్వావృత్విజౌ వృణుయాత్. ॥శ్లో॥ యథాచార్యో వశిష్ఠోభూదిక్ష్వాకూణాం పురేపురా, తథా జన్మోత్సవేస్మిన్ త్వ మాచార్యో భవ సువ్రత। అస్మిన్ శ్రీరామజన్మోత్సవే వశిష్ఠమాచార్యంత్వా మహంవృణే। ఇతి ఫలాక్షతైః వృణుయాత్॥ వృతోస్మి కరిష్యామీతి ప్రతివచనం.॥శ్లో॥ వామదేవో యథాఋత్విగ్బ్రహ్మా మోధ్యా పురేపురా। తథా జన్మోత్సవేస్మిన్, త్వం బ్రహ్మాభవ బుధోత్తమ॥ ఇతి పూర్వ వద్వృణుయాత్ పూర్వవత్ప్రతి వచనం. తతోవామదేవః శ్రీరామతారకం జపేత్॥ వశిష్ఠో జన్మపూజాదౌ యుక్తోభూయాత్ ॥తద్యథా॥

"మహీంద్యా"రితి మంటపాంతరభూమిం స్పృష్ట్వా; మహీ ద్యాః......భరీమభిః॥ తత్రపీఠం నిక్షిప్య॥ నూతనవస్త్రద్వయ మాసాద్య॥ యథాశక్తి తండులాన్ నిధాయ॥ "ఓషధయ" ఇతి తండులానభిమంత్ర్య॥ ఓషధ...పారయామసి. "ఆకలశే"ష్వితి కలశ మభిమంత్ర్య। ఆకలశే...వర్ధతే।

"ఇమమ్మేగంగ" ఇత్యుదక మభిమంత్ర్య॥ ఇమమ్మే... ...సోమయా తస్మిన్ కలశే పంచపల్లవాని నారికేళం చ నిధా య, నూతన వస్త్రమావేష్ట్య, తస్మిన్ శ్రీరామ ప్రతిమాం, పంచ గవ్యేన శోధితం, ధృవం తేరాజేతి మంత్రేణ నిధాయ; "ధృవం తే......ధృవం. తతోనీరాజనం కుర్యాత్॥

తతః శ్రీరామ జననోత్సవసర్గం జననాంతం పఠిత్వా, కల శపూజాం, శంఖార్చనంచ కృత్వా॥ ప్రాణప్రతిష్ఠాంచ కృత్వా। పుష్పాక్షతాన్ గృహీత్వా। శ్రీరామం బాలకమేవం ధ్యాయేత్॥ ధ్యానం॥శ్లో॥ మాతుః పార్శ్వే చరంతంమణిమయ శయనే మం జుభూషాం చితాంగం। మందం మందం పిబంతం ముకుళిత। న యనం। స్తన్యమన్యం స్తనాగ్రం। అంగుళ్యాగ్రైస్స్పృశంతం। సుఖ పరవశయా సుస్మితాలింగితాంగం। గాఢం గాఢం జనన్యా కలయతు హృదయం: మామకం రామబాలమ్॥ ఇతి. దశరథ కౌసల్యాంక గతం, శ్రీరామం "రాంరామాయనమ" ఇతి ధ్యాత్వా. భం-భరతాయనమః, ఇతి కైకేయ్యాకే, భరతం, ధ్యా

త్వా। లం, "లక్ష్మణాయనమః" శం, శత్రుఘ్నాయనమః ఇతి, లక్ష్మణం శత్రుఘ్నంచ, సుమిత్రో భయపార్శ్వయోః ధ్యాత్వా॥ పురుషసూక్త విధానేన, శ్రీరామ సహస్రనామ పూజాపూర్వకం. పూజాం సమాప్య॥ తతస్సు గంధ కుసుమాధివాసితేన, శంఖోదకేన, కుసుమఫల, తులసీపంచరత్నాక్షతైః ప్రసన్నార్ఘ్య ప్రదానం దద్యాత్॥ తద్యథా॥

శ్లో॥ చైత్రమాసే సితేపక్షే। నవమ్యాం చ పునర్వసౌ। మధ్యాహ్నే కర్కటేలగ్నే। ఉచ్చస్థే గ్రహపంచకే॥ దశానన వధార్థాయ। ధర్మసంస్థాపనాయచ। పరిత్రాణాయ సాధూనాం జాతోరామస్స్వయంహరిః॥ గృహాణార్ఘ్యం మయాదత్తం। భ్రాతృభి స్సహరాఘవ॥ సాంగపరివార చిన్మయ శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః, ప్రార్థన ప్రసన్నార్ఘ్యం సమర్పయామి॥ ఏవం త్రిః॥ తదనంతరం, సువర్ణాదినిర్మిత డోలికాయాం శ్రీరామ చంద్ర ప్రతిమాం నిక్షిప్య, ఛత్ర చామర నృత్తగీతాది రాజోపచారాః ప్రకల్పయేత్॥ ఏవందివా సంపూజ్య, ఉపవాసంకృత్వా, రాత్రౌ ప్రదోషపూజానంతరం, జయంతీమాహాత్మ్య శ్రీరామాయణస్థ శ్రీరామబాల లీలాపఠన శ్రవణాదిభిః, డోలాగీత మంగళగీత, వాద్యాది మహోత్సవ చతుర్యామ పూజా జాగరణాది కం చ కుర్యాత్॥ శ్వోభూతే, బ్రాహ్మణసమారాధనానంతరం, కలశవస్త్ర ప్రతిమాదిక మాచార్యాయ దత్వా పారణం కుర్యాత్॥

ఏవం శ్రీరామభక్తః శ్రీరామ జన్మోత్సవం కృత్వా ఇహభోగానభీప్సితాన్ భుక్త్వా, అంతే శ్రీరామ సాయుజ్యం గచ్ఛతీతి, శ్రీతత్త్వ సంగ్రహరామాయణే, పార్వతీంప్రతి. పరమేశ్వరేణ ప్రతిపాదితమితి శివం॥

ఏవం భాద్రపద శుక్లతృతీయాయాం, శ్రీరామచంద్రస్య షాణ్మాసే వయసి, అన్నప్రాశన మహోత్సవః॥ తత స్తృతీయే వర్షే, ప్లవ సంవత్సర, చైత్ర శుక్ల పంచమ్యాం చౌలోత్సవః॥ అనంతర మష్టమేవర్షే శ్రీరామస్య గర్భనవమే వయసి పరాభవత్సర చైత్రశుక్ల సప్తమ్యాం। శ్రీరామమూర్తేః ఉపనయన మహోత్సవశ్చ కర్తవ్యః.

ఏవం, విళంబినామసంవత్సర, వైశాఖ శుక్ల అష్టమ్యాం సీతాజన్మోత్సవ మపి, కృత్వా శ్రీసూక్తవిధానేన పూజాం కుర్యాత్॥ తతః కార్తీకశుక్లద్వాదశ్యాం సీతాదేవ్యా అన్నప్రాశనం॥

తతశ్చ శ్రీరామస్య త్రయోదశే వర్షే సాధారణ నామ సంవత్సర, వైశాఖ శుక్ల దశమ్యా ముత్తరా ఫల్గునీ నక్షత్రే, భూనిర్గమనమారభ్య, షడ్వర్ష వయోవత్యాః, పద్మ నిర్గమన మారభ్య, త్రయోదశ వర్షవత్యాః, సీతాయాః పాణిగ్రహణ మహోత్సవః॥

అథ సీతారామ కల్యాణోత్సవ సమయ విచారః॥

అథాస్మిన్ విషయే, శ్రీరామాయణాది సకలగ్రంథస్థ వచ

నార్థ పర్యాలోచనయా, ఉత్తరాఫల్గునీ నక్షత్రయుక్త సాధారణసంవత్సర వైశాఖ శుక్ల దశమ్యాం శుభేలగ్నే, శ్రీరామాదీనాంచతుర్ణాం, సీతాదీనాంచ, వివాహో జాత ఇత్యర్థో లభ్యతే। శివరామాయణేతు, చైత్రమాసే పూర్ణిమాయాం, కౌశికమఖారంభ ఇతి సుష్ఠూక్తత్వాత్॥ శ్రు॥ చిత్రాపూర్ణమాసేదీక్షేరన్ ముఖంవా ఏతత్సంవత్సరస్య". ఇతి శ్రుత్యాచ చిత్రాపూర్ణిమాసస్య సంవత్సరముఖత్వేన, శ్రు॥ ముఖంవా ఏతదృతూనాం యద్వసంతం," ఇతి శ్రుత్యా, వసంతర్తౌ, ॥శ్రు॥ "యంకామయేత" శ్రుత్యా, పూర్వపక్షస్యచ, యాగకరణే ప్రాశస్త్యత్వే నోక్తత్వాత్, ద్రాహ్యాయణాది సూత్రకృద్భిః, చైత్రశుక్ల పూర్ణిమాస్యాం, దీక్షాకరణే, సర్వోత్కృష్టేన ప్రతిపాదనాత్, మహారామాయణే, చైత్రశుక్ల దశమ్యాం, విశ్వామిత్రయాగసంరక్షణార్థం, శ్రీరామచంద్ర ప్రస్థానమితి ప్రతిపాదనాచ్చ, పూర్వోక్తం దృఢంభవతి॥

తథాపి, సీతాకళ్యాణంతు, ఫాల్గుణశుక్ల పూర్ణిమాయాం, ఉత్తరా ఫల్గునీ నక్షత్రయుక్త శుభేలగ్నేఽభూదితి కేషాంచిత్॥ కతిచిత్ చైత్రశుక్ల త్రయోదశ్యా ముత్తరాఫల్గునీ నక్షత్రయుక్త సుముహూర్తే, సీతాకల్యాణ మితి,ఏవ మన్యేషామన్యథాన్యథా ప్రతివాదోదృశ్యతే నైవం॥ తత్సిద్ధాన్తస్య, కేవల ఊహామాత్ర ప్రామాణ్యాత్ తన్మూల వచనస్య, శ్రీరామచరిత్ర ప్రతిపాదక గ్రంథేషు, క్వాపి ప్యనుపలబ్ధత్వాచ్చ.

లోకేతు, చైత్రశుక్ల నవమ్యామేవ, సీతాకళ్యాణం బహవః కుర్వంతి॥. అంతతః శ్రీభద్రాచలక్షేత్రేపి శ్రీరామనవమ్యామేవ, కళ్యాణోత్సవం కుర్వంతి. కిం వాత్రకారణ మిత్యాకాంక్షాయాం ఏవం బాభాతి. శ్రీరామనవమి, శ్రీరామస్యాతీవ ప్రీతికరేత్యుమాసం హితాదాసుష్టూ క్తత్వాత్, శ్రీరామభక్తైర్విధిమనాలోచ్యైవ, కేవల భక్త్యా తథాకుర్వంతి. శ్రీభద్రాచల క్షేత్రమపి ప్రథమతః భక్తాగ్రగణ్యైర్నిర్ణీత పరమోత్సవ సంప్రదాయ పరంపరా మార్గేణ ఆగచ్ఛతు, మధ్యేచాగమ శాస్త్ర మర్యాదానుసార్య భవదితి సర్వైరపి విదితప్రాయమేవ॥ అపిచ॥ శ్రీరామనవరాత్రయః గర్భోత్సవ విధానాజ్జన్మోత్సవ విధానాచ్చ, ద్విధాలోకే శ్రీరామభక్తాఃకుర్వంతి. తత్రగర్భోత్సవ ప్రకరణే శ్రీరామనవమ్యాం సీకల్యాణమస్తు। తత్పూర్వమేవ జననాద్యుత్సవాదీనాం నివర్తనాత్॥తథాపి ఉత్సవ విధిదర్శనాచ్చ॥ ఏవం, యస్మిన్ కస్మిన్ దినే, యథాశక్తి, మర్త్యః యథానియమం,శ్రద్ధయా, పరయా, భక్త్యావా విధిముత్సృజ్యాపి, భగవద్ధర్మాచరణే, అగ్నిహోత్రాదికర్మవత్ ప్రత్యవాయీన భవేత్.శ్లో॥ యానస్థాయనరోరాజన్, నప్రమాద్యేచ కర్హిచిత్, ధావ న్నిమీల్యవానేత్రే। న స్ఖలే న్న పతేదిహ॥ ఇత్యాదినా॥ అపిచ॥

శ్లో॥ మత్కర్మ కుర్వతాంపుంసాం। కర్మలోపోభవేద్యది తత్కర్మసఫలంకుర్యుః త్రిస్రఃకోట్యో మహర్షయః ఇతి॥

అతఏవ, శ్రీరామభక్తాః కేచన, శ్రీరామప్రీతికర వసంత నవరాత్రే ష్వేవ, సీతారామ జన్మోత్సవ, ఉపనయనోత్సవ, కళ్యాణోత్సవ పట్టాభిషేకోత్సవాదీన్ కుర్వంతి॥ తథాపి విధిదర్శనాత్॥ అశక్తాః, శ్రీరామనవమ్యామేవ, ప్రాతఃకాలే శ్రీరామజన్మోత్స వమ్, మధ్యాహ్నే సీతాజన్మోత్సవం, రాత్రౌ సీతాకళ్యా ణోత్సవం చ కుర్వంతి॥ కేచన, సీతాజన్మోత్సవం విహాయ, మధ్యాహ్నే కళ్యాణోత్సవమేవ కుర్వంతి॥ తతోప్యశక్తాః శ్రీరామ నవమ్యాం కళ్యాణోత్సవ మాత్రం కృత్వా తృప్యంతి॥ తథాప్య విధినాప్యేవం, సర్వదా భగవదుత్సవాచరణ మత్యంతశ్రేయ స్కరమేవ.అతః, యథాచార స్తథా కుర్వంతు, సంత, ఇత్యలమతి దూరధావనేన. ఏవం శ్రీరామస్య చత్వారింశద్వయః పర్యంతం, కర్తవ్యా ఉత్సవాబహవః పురాణరామాయణగ్రంథేషు ప్రసిద్ధా స్సంతి.

భక్తేనాప్యేకేన, తాదృగ్వయః పర్యంతం, తత్తత్పరిమిత కాలేషు, తత్తదుత్సవానాంకర్తు మశక్యత్వాదసం భవాచ్చ, ప్రతిసంవత్సరం, సర్వేషాముత్సవానాం యథాశక్తి కర్తుముచి తత్వేన, తత్తన్మాస తిథ్యాదిషు, ఉత్సవానాం కర్తవ్యత్వేపి, పూర్వాపరవ్యత్యాసేన, తత్కర్తవ్యతా పాతాత్, ప్రత్యబ్దం, చైత్రమాసే, గర్భోత్సవేషువా, జన్మోత్సవేషువా, సర్వానప్యుత్స వాన్, శ్రీరామభక్తాగ్రేసరాః కుర్వంత్వితి, ఉమాసంహితా దిషు స్పష్టముక్తం॥ ఏవంచ॥ వైశాఖశుక్ల దశమ్యామేవ, శ్రీ

సీతారామ కల్యాణ మభూదిత్యయం విషయః, అనసూయా ద్ర స్తహృదయేభ్యః పండితేభ్యస్సర్వేభ్యోపి రోచత, ఏవేతి ప్రార్థయన్, ఇతోవిరమ్య శ్రీ సీతారామ కళ్యాణోత్సవ ప్రయోగో లిఖ్యతే। తద్యథా।

శ్రీ సీతారామ కళ్యాణోత్సవ ప్రయోగః

కర్తా సపత్నీకః కల్యాణమంటపం ప్రవిశ్య, శ్రీసీతారామకల్యాణోత్సవం కరిష్యామీతి సంకల్ప్య, తదంగత్వేన విఘ్నేశం సంపూజ్య, పుణ్యాహంవాచయిత్వా, సమస్సదస ఇతి పరిషదముపస్థాయ, "నమస్సదసే......పృథివ్యై" అశేషేహే పరిష త్కల్యాణ మంటపాంతస్థిత శ్రీరామభక్త విద్వన్మహాజనాః। శ్రీసీతారామకల్యాణోత్సవం కర్తుం మమయోగ్యతాసిద్ధి ర స్త్వితి భవంతోబ్రువంతు। ఇతిసంప్రార్థ్య। యోగ్యతాసిద్ధి ర స్త్వితి తైరనుగృహీతః సపత్నీక ఉపవిశ్య ప్రాణానాయమ్య, మయిసాంగపరివార చిన్మయ శ్రీరామచంద్ర దేవతా ప్రీత్యర్థం। శ్రీసీతారామయోః (ఊర్మిళా లక్ష్మణయోః మాండవీభరతయోః, శ్రుతకీర్తి శత్రుఘ్నయోశ్చ) కల్యాణోత్సవం కరిష్య ఇతి సంకల్ప్య। తతశ్శ్రీరామకల్యాణోత్సవార్థే, దశరథపక్షే। ద్వావ ర్త్విజౌవృణుయాత్ ॥

శ్లో॥ యథాచార్యో వశిష్ఠో భూద్రామవైతాహికోత్సవే। కల్యాణోత్సవ ఏతస్మింస్తథా చార్యోభవాఽనఘ। ఇతి వసిష్ఠం॥

శ్లో॥ వామదేవో యథా బ్రహ్మా! రామవైవాహికోత్సవే! కల్యాణోత్సవ ఏతస్మింస్తథా బ్రహ్మాభవాऽనఘ॥ ఇతి వామదేవంచ వృణుయాత్॥ తథైవ జనక రాజ పక్షే॥

శ్లో॥ యథాచార్య శ్శతానంద సీతావైవాహికోత్సవే, కల్యాణోత్సవ ఏతస్మింస్తథాऽచార్యో భవాऽనఘ॥ ఇతి శతానందం॥

శ్లో॥ యాజ్ఞవల్క్య యథా బ్రహ్మా సీతావైవాహికోత్సవే! కల్యాణోత్సవ ఏతస్మింస్తథా బ్రహ్మాభవాऽనఘ॥

ఇతి యాజ్ఞవల్క్యంచ సంప్రార్థ్య వృణుయాత్॥

అనంతర ముభయపక్షే! ఏకము పద్రష్టారం! వృణుయాత్॥ శ్లో॥ విశ్వామిత్ర ఉపద్రష్టా సీతారామోత్సవే యథా కల్యాణోత్సవ ఏతస్మిన్ ఉపద్రష్టా తథాభవ! ఇతి ఉపద్రష్టారం విశ్వామిత్రం సంప్రార్థ్య! శ్లో॥ అస్యోత్సవస్య నిష్పత్త్యై భవంతః ప్రార్థితోమయా! సుప్రసన్నాగ ప్రకుర్వంతు! కల్యాణాం విధిపూర్వకం॥ ఇతి నమస్కుర్యాత్॥

తతః వామదేవయాజ్ఞవల్క్యౌచ, శ్రీసీతారామ మంత్ర జపం కుర్యాత్॥ వసిష్ఠస్తు శతానందం, విశ్వామిత్రం పురస్కృత్య! మంటపాంతస్థ వస్త్రతండుల లోపరికలశేషు శ్రీరామాది ప్రతిమాస్తదశక్తౌ, పుస్తకం వాసంస్థాప్య! తత్రైవ సర్వాం స్వగృహ్యోక్త విధానేన అనుహవ మిత్యాదిదాచ వివాహం

కుర్యాత్॥ గౌరీపూజాసమయే। కన్యాదాన సమయేచ। కన్యా వరగోత్ర ప్రవరనామాన్యేవ ముచ్చారయేత్॥

చతుస్సాగర పర్యంతం। గోబ్రాహ్మణేభ్య శ్శుభం భవతు। ఆంగీరస, అయాస్య, గౌతమ। త్రార్షేయ ప్రవరాన్విత, గౌతమసగోత్రోద్భవాం। చతుర్దశ భువనాధీశ్వరీం। అఖిలాండ కోటి బ్రహ్మాండనాయికాం। తత్వస్వరూపిణీం। చంద్రవంశ ప్రదీపికాం। మాధ్యందినశాఖినో యజుర్వేదాధ్యాయినః నిమివంశోద్భవస్య। శ్రీమద్రాజ రాజ స్వర్ణరోమ మహారాజ వర్మణోనప్త్రీం। హ్రస్వరోమ మహారాజ వర్మణః పౌత్రీం। ఉత్తరాఫల్గునీ నక్షత్రే వృశ్చికరాశౌజాతస్య సీరధ్వజ జనకమహారాజ వర్మణః పుత్రీం ఆయుష్మతీం। వరార్థినీం। సీతానామ్నీం। సాక్షాల్లక్ష్మీస్వరూపిణీం కన్యాం। యథాశక్త్యలంకృతాం। బహుకౌతుకాన్వితాం.

చతుస్సాగర పర్యంతం। గోబ్రాహ్మణేభ్య శ్శుభం భవతు। వాసిష్ఠ। మైత్రావరుణ కౌండిన్య త్రార్షేయ ప్రపరాన్విత। వాసిష్ఠ గోత్రోద్భవాయ। త్రిభువనాధీశాయ। అఖిలాండకోటి బ్రహ్మాండ నాయకాయ। సచ్చిదానంద మూర్తయే। శ్రీసూర్య వంశ పావనాయ। మాధ్యందిన శాఖినో యజుర్వేదాధ్యాయినః। శ్రీమదిక్ష్వాకు వంశోద్భవస్య। శ్రీమ ద్రాజరాజేశ్వరస్య। నాభాగ మహారాజ వర్మణోనప్త్రే। అజమహారాజ వర్మణః పౌత్రాయ। దశరథ మహారాజ వర్మణః పుత్రాయ। ఆయుష్మతే। కన్యా

క్షిణే శ్రీరామచంద్ర వర్మణే। సాక్షాన్నారాయణ స్వరూపాయ। వరాయ। ఇతి ప్రబ్రూయాత్॥

ఏవం బ్రహ్మ గ్రంథి పర్యంతం వైహికం కృత్వా। యస్మింస్తద్దివసే రాజేత్యాది సీతారామ కల్యాణ సర్గం పఠిత్వా। తదనంతరం। సాంగపరివార చిన్మయ శ్రీరామచంద్రపరమాత్మ నేనమః। కల్యాణోత్సవ ప్రయుక్త షోడశోపచార పూజాం కరిష్యఇతి సంకల్ప్య। పూజాంకృత్వా। నీరాజయేత్॥ బ్రాహ్మణాన్ భోజయిత్వా॥ కలశవస్త్ర ప్రతిమాదిక మాచార్యాయ దత్వా, యథాశక్తి బ్రాహ్మణాన్ పూజయే దితి. శ్లో॥ ఏవంకృత్వానరో భక్త్యా। తతశ్శ్రవణ మారభేత్। తస్యపుణ్యఫలం నాహం వక్తుం శక్తో మునీశ్వరేతి॥

కపింజలోక్త విధానాత్, స్వగృహ్యోక్త విధానాద్వా కుర్యాదితి శివం॥

అథయాజ్ఞవల్క్య రామాయణోక్త మహా సంకల్పః।

అస్యశ్రీ హంసస్య। సచ్చిదానంద రూపిణో। బ్రహ్మణోఽనిర్వాచ్య మాయాశక్తి విజృంభితాఽవిద్యా యోగాత్ కాలకర్మ స్వభావావిర్భూత మహత్తత్వోదితాహంకార త్రుతీయోద్భూత వియదాది పంచ కేంద్రియ దేవనిర్మితాండ కటాహే। మహావైకుంఠే శ్రీమదాది నారాయణస్యాఽచింత్యాఽ పరిమిత శక్త్యా భ్రియమాణస్య। మహాజకౌఘమధ్యే। పరిభ్రమ మాణా

నా మనేకకోటి బ్రహ్మాండానా మేకతమే। చతుర్దశలోకాత్మకే లోకే, లీలయా తన్మధ్యవర్తినో భగవతః అనంత వీర్యస్య। శ్రీనారాయణ స్యాంగనాభి కమలోద్భూతేన। సకలలోక పితామహేన। బ్రహ్మణా సృష్టింకుర్వతా తదుద్ధరణాయ ప్రజాపతి ప్రార్థితేన, మహాపురుషరూపిణా। సితవారాహావతారేణ। ధ్రియమాణాయామస్యాం భూలోక సంజ్ఞితాయాం। ధరిత్ర్యాం। సప్తద్వీప మండితాయాం। క్షీరాద్యబ్ధి ద్విగుణవలయీకృత, లక్షయోజన విస్తీర్ణే। జంబూద్వీపే, భరతఖండే। సర్గస్థిత్యాద్యాశాసితాఽవతారే, గంగాసరిద్భిః పావితే। నిఖిలజనపావనే। శౌనకాది మునికృత నివసితనైమిశారణ్యే। ఆర్యావర్తే। పుణ్యక్షేత్రే। భగవన్మార్తాండ కృపాపాత్ర కాలత్రితయజ్ఞ సోమ నారదః బృహస్పతి వ్యాస పౌలస్త్యాత్రి కాశ్యప మరీచ్యంగిరో రోమశపులిశభృగుచ్యవన మనుయవన గర్గవారాహాచార్యాది గణితాయాం। పరార్థాది ప్రథసంజ్ఞాయాం। శ్రీబ్రహ్మణో ద్వితీయపరార్థస్య। ప్రథమమాసే। మదివసే। అహని। ద్వితీయాయామే। తృతీయే ముహూర్తే। శ్రీ శ్వేతవారాహనామ్ని ప్రథమకల్పే। స్వాయంభువ స్వారోచిషోఽత్తమతామస రైవతచాక్షుషేతి షణ్మనూనతిక్రమమాణే। సంప్రతిసప్తమే। వైవస్వతమన్వంతరే। చాతుర్వింశతి తమమహాయుగే, చతుర్ణాం యుగానాం మధ్యే। త్రేతాయుగే। షష్ట్యబ్దానాం మధ్యే। సాధారణనామసంవత్సరే। వైశాఖమాసే। శుక్ల

పక్షే। దశమ్యాంతిథౌ। సౌమ్యవాసరే। ఉత్తరాఫల్గునీ నక్షత్రే శుభయోగ శుభకరణ ఏవంగుణ విశిష్టే। శుభే ఉభ్యుదయే ముహూర్తే। గౌతమగోత్రోత్పన్నస్య మాధ్యందిన శాఖినో యజుర్వేదాధ్యాయినః। ఉత్తరఫల్గునీ నక్షత్రే। వృశ్చికలగ్నోత్ప। న్నస్య। శ్రీసీరధ్వజ వర్మణః సమహీపతికస్యపుత్రీం। ఆయుష్మతీం। శ్రీరూపిణీం। బహుకౌతుకాన్వితాం। యథాశక్త్యలంకృతాం। సమస్తఫల ప్రాప్తికామః। పితౄణాం పవిత్రీకర్తు మాత్మనశ్చ। శ్రీ లక్ష్మీనారాయణ ప్రీతయే। దేవాగ్ని గురుబ్రాహ్మణ సన్నిధౌ అగ్నిసాక్షికతాయా। వసిష్ఠగోత్రోద్భవాయ। పునర్వసూనక్షత్రే కర్కాటకలగ్నోద్భవాయ। మాధ్యందినశాఖినో యజుర్వేదాధ్యాయినః। శ్రీమద్రాజరాజేశ్వర దశరథమహారాజ వర్మణః పుత్రాయ। శ్రీరామచంద్రవర్మ నామ్నే వరాయ। సహధర్మ చరణాయ। తుభ్యమహం సంప్రదదే॥ ప్రతిగృహ్ణాతుభవాన్॥

శ్లో॥ సీతాంకన్యామిమాం రాజన్ యథాశక్త్య హ్యలంకృతాం। తుభ్యంవాసిష్ఠ గోత్రాయ। దత్తా రామసమాశ్రియ॥ ఇతి.

అథరామాయణ సారోద్ధార పారాయణఫల విచారః క్రియతే.

సన్వత్ర శ్రీరామాయణ సారోద్ధారగ్రంథే ఉదాహృత చతుర్వింశత్యాధ్ర రామాయణానాం ప్రత్యేక గ్రంథఫలశ్రుతే

ర్విద్యమానత్వేన, ఏకైకరామాయణస్య పారాయణ ఫలం తిష్ఠతు. తత్తద్రామాయణాది గ్రంథ మధ్యగత కతిపయశ్లోక సమ్మేళ నరూప శ్రీరామాయణ సారోద్ధార గ్రంథ పారాయణ మాత్రేణ తత్తద్రామాయణ సాంగపారాయణఫలం కథం సిధ్యతి। క్రమస్య విగళి తత్వాదపూర్వస్య భంగఇతిచేన్న. సర్వ ఫలప్రతిపాదన శ్రుతిషు యథాశక్తి పారాయణస్యాపి ఫలో త్పత్తే రంగీకృతత్వా దంతతః శ్లోకంశ్లోకార్థమేవ వేతి యఃపాద పదమేవ వేతి చోక్తత్వాపూర్వస్యభంగః।కించ, రామాయణ పారాయణ ఫలప్రదర్శనావసరే స్కాందబ్రహ్మాండాదిషు పురా ణేషు తత్తద్రామాయణేష్వేకైకస్యాపిశ్లోకస్య- ఏకైకస్య సర్గస్య విషయస్యవా పారాయణే శ్రవణేవా మహాఫలస్య వాంఛిత ఫలస్యాపివా, సిద్ధిఃప్రోక్తాతత్సర్వం శ్రీరామాయణ సారోద్ధారే ప్రతికాండాంతస్థ ఫలశ్రుతౌ ద్రష్టవ్యమ్।

తస్మాదేకైకగ్రంథ స్థితైకైక శ్లోక సర్గ విషయ శ్రవణ పఠ నాదినైవ మహాఫలే శ్రూయమాణే, చతుర్వింశత్యార్ష రామా యణ ముఖ్యఘట్టసమ్మేళనేన మహాఫలం భవతీతి కిముత వక్తవ్యమ్

ఏవమేవ వేదరామాయణోధృతానాం తత్తత్ విద్య మానానామృఙ్మంత్రాణా మప్యవధేయమ్ । అత ఏవ శ్రౌత స్మార్తాది కల్పసూత్రేషు తత్తన్మంత్రాణా మేకైకస్మిన్కర్మణి వినియోగః ప్రదర్శితః । అన్యథా తేషామపి నైర్థక్యం ప్రసజ్యే త । ఇత్యలమతి విస్తరేణ ॥

శ్రీమద్రామాయణ సారోద్ధారపారాయణారంభక్రమః

ఆదౌ కోశోపరి శ్రీరామావాహనాది పూజా విధేయా-తతస్త త్తత్కాండ న్యాసం కుర్యాత్. తథాహి మనుస్మృతి గ్రంథ ప్రతిపాదిత ఆర్షేయ బ్రాహ్మణే 4 శ్రు॥ యోహవా అవిదితార్షే యఛందోదైవత బ్రాహ్మణేన మన్త్రేణ యాజయతివాధ్యాప యతివా స్థాణుం వర్ఛతి గర్తం వాపద్యతి పద్యతే॥ ఇత్యుపశ్రుత్యు బృంహక స్మృతి వచనం। శ్లో॥ అవిదిత్వా ఋషిఛందోదైవతం యోగమేవచ। యోధ్యాపయే జ్జపేద్వాపి పాపీయాన్ విజాయతే తుసః॥ ఇతి। తస్మాద్రామాయణ స్యాపి వేదరూపత్వాదృషిచ్ఛం దోదైవతాదీ న్యవశ్యం స్మర్తవ్యాన్యే వేతి విజ్ఞాయతే॥ తత్రతు బాల కాండపారాయణే న్యాసప్రకారః ఓం అస్యశ్రీబాలకాండ మహామంత్రస్య ఋష్యశృంగఋషిః అనుష్టుప్ ఛందః శ్రీరామ చంద్రో దేవతా రాం బీజం నమఃశక్తిః రామాయేతి కీలకం దశరథ సహిత శ్రీరామచంద్రప్రసాదసిద్ధ్యర్థే జపే వినియోగః సుప్రసన్నః అంగుష్ఠాభ్యాం నమః శాంతమనాః తర్జనీభ్యాంస్వాహా సత్యసంధః మధ్యమాభ్యాంవౌషట్ జితేంద్రియః అనామికా భ్యాంహుం ధర్మజ్ఞోనయసారజ్ఞః కనిష్ఠికాభ్యాంవషట్ రాజా దశరథోజయీ కరతలకరపృష్ఠాభ్యాం ఫట్ సుప్రసన్నః హృదయాయనమః శాంతమనాః శిరసేస్వాహా సత్యసంధః శిఖాయై వౌషట్ జితేంద్రియః కవచాయహుం ధర్మజ్ఞోనయ సారజ్ఞః నేత్రత్రియాయవషట్ రాజాదశరథోజయీ అస్త్రా

యఫట్ భూర్భువస్సువరోమితి దిగ్బంధః. ధ్యానం. ఇందీవర దళ శ్యామో పుండరీక నిభేక్షణః, ధృతకోదండ తూణీరో రామఏవ గతి ర్మమ. లమిత్యాది పంచపూజా.

మనుః॥ సుప్రసన్న శ్శాంతమనాః సత్యసంధో జితేంద్రియః, ధర్మజ్ఞోనయ సారజ్ఞఃరాజా దశరథో·జయా. ఇతి యథాశక్తి జపిత్వా పునర్న్యాసాదికం విమోకంచ కృత్వాధ్యాన పూజాదికం కుర్యాత్.

—: తత్రాదౌ గణపతిధ్యానం :—

శ్లో. అగజానన పద్మార్కం గజానన మహర్నిశం, అనేకదం తం భక్తానా మేకదంత ముపాస్మహే.

జేతుం య స్త్రిపురం హరేణ హరిణా సాక్షా ద్బలిం బధ్నతా, స్రష్టుం, వారిభవోద్భవేన భువనం శేషేణ ధర్తుం ధరాం, పార్వత్యా మహిషాసుర ప్రమథనే సిద్ధాధిపై స్సిద్ధయే ధ్యాతః పంచశరేణ విశ్వజితయే పాయా త్సనాగాననః.

అథస్తాన్మానవం దివ్య ముపరిష్టా ద్గజాకృతిం, పరస్తా త్తమస స్తేజః పురస్తా దస్తు న స్సదా.

—: సరస్వతీధ్యానం :—

శ్లో. పంచాశద్వర్ణరూపేణ యయా వ్యాప్త మిదం జగత్ శబ్దబ్రహ్మాత్మికాం వాణీం భజే తాం పరదేవతాం.

సురాసురైరై స్సేవిత పాదపంకజా కరే విరాజత్కమనీయ పుస్తకా, విరించి పత్నీ కమలాసన స్థితా సరస్వతీ నృత్యతు వాచి మే సదా. విద్రాణే రుద్రబృందే సవితరి తరళే వజ్రిణి ధ్వస్తవజ్రే,

జాతాశంకే శశాంకే విరమతి మరుతి త్యక్తవైరే కుబేరే, వైకుంఠే కుంఠితాస్త్రే మహిషమతిరుషం పౌరుషోపఘ్ననిఘ్నం, నిర్విఘ్నం నిఘ్నతీ న శ్శమయతు దురితం భూరిభావా భవానీ.

యాసా పద్మాసనస్థా విపులకటితటీ పద్మపత్రాయతాక్షీ, గంభీరావర్తనాభి స్తనభర నమితా శుభ్రవస్త్రోత్తరీయా, లక్ష్మీర్దివ్యై ర్గజేంద్రైర్మణిగణ ఖచితై స్స్నాపితా హేమకుంభైః, నిత్యం సా పద్మహస్తా మమ వసతు గృహే సర్వమాంగల్యయుక్తా.

—: పంచాయతన ధ్యానం :—

శ్లో. వందేఽహ మంబికాం విష్ణుం శంకరం గణనాయకం,
సూర్యనారాయణాం చైవ సర్వలోకహితాయవై.

—: వాల్మీకిధ్యానం :—

కూజంతం రామరామేతి మధురం మధురాక్షరం, ఆరుహ్య కవితాశాఖాం వందే వాల్మీకి కోకిలం. వాల్మీకేర్మునిసింహస్య కవితావన చారిణః, శృణ్వన్ రామకథానాదం కో న యాతి పరాం గతిం. యః పిబ న్సతతం రామచరితామృత సాగరం, అతృప్త స్తం మునిం వందే ప్రాచేతస మకల్మషం.

—: సనకాదిగురుధ్యానం :—

సనందనం శ్రీసనకం సనాతనం సనత్కుమారంచ సనత్సుజాతం, శ్రీవామదేవంచ శుకం మహాంతం నమామి భక్త్యా నిజభోధ సిద్ధయే. నారాయణాం పద్మభువం వసిష్ఠం శక్తించ తత్పుత్రి పరాశరంచ, వ్యాసం శుకం గౌడపదం మహాంతం గోవిందయోగీంద్ర మథాస్య శిష్యం, శ్రీశంకరాచార్య మథాస్య పద్మపాదంచ హస్తామలకం చ శిష్యం, తం తోటకం వార్తికకార మన్యా నస్మద్గురూ స్సంతత మానతోఽస్మి.

—: ఆంజనేయ ధ్యానం :—

గోష్పదీకృత వారాశిం మశకీకృత రాక్షసం
రామాయణ మహామాలారత్నం వందేఽనిలాత్మజం॥
ఉద్యద్బాలార్కవదనం త్రినేత్రం కుండలోజ్జ్వలం
మూర్తిత్రయాత్మకం పీన మాంజనేయం నమా మ్యహం.
బుద్ధి ర్బలం యశో ధైర్యం నిర్భయత్వ మరోగతా
అజాడ్యం వాక్పటుత్వంచ హనుమ త్స్మరణా ద్భవేత్॥
యత్ర యత్ర రఘునాథకీర్తనం తత్ర తత్ర కృత మస్తకాంజలిం,
బాష్పవారి పరిపూర్ణ లోచనం మారుతిం నమత రాక్షసాంతకం.

—: శ్రీరామాయణ ధ్యానం :—

యః కర్ణాంజలిసంపుటై రహరహ స్సమ్య క్పిబ త్యాదరాత్
వాల్మీకే ర్వదనారవింద గళితం రామాయణాఖ్యం మధు

జన్మ వ్యాధి జరా విపత్తి మరణై రత్యంత సోపద్రవం
సంసారం స విహాయ గచ్ఛతి పుమా న్విష్ణోః పదం శాశ్వతం॥
తదుపగత సమాస సంధి యోగం
సమ మధురోపనతార్థ వాక్య బద్ధం,
రఘువర చరితం ముని ప్రణీతం
దశశిరసశ్చ వధం నిశామయధ్వం॥

—: శ్రీరామ ధ్యానం :—

యః పృథ్వీభర వారణాయ దివిజై స్సంప్రార్థిత శ్చిన్మయః,
సంజాతః పృథివీతలే మనుకులే మాయా మనుష్యోఽవ్యయః
నిశ్చక్రం హతరాక్షసః పురమగా ద్బ్రహ్మత్వ మాద్యం స్థిరాం
కీర్తిం పాపహరాం విధాయ జగతాం తం జానకీశం భజే.

కాలాంభోధర కాంతి కాంత మనిశం వీరాసనాధ్యాసినం
ముద్రాం జ్ఞానమయీం దధాన మపరం హస్తాంబుజం జానునీ
సీతాం పార్శ్వగతాం సరోరుహకరాం విద్యున్నిభాం రాఘవం
పశ్యంతం మకుటాంగదాది వివిధా కల్పోజ్జ్వ లాంగం భజే॥

వైదేహీ సహితం సురద్రుమతలే హైమే మహామంట పే
మధ్యే పుష్పక మాసనే మణిమయే వీరాసనే సుస్థితం
అగ్రే వాచయతి ప్రభంజన సుతే తత్త్వం మునిభ్యః పరం
వ్యాఖ్యాంతం భరతాదిభిః పరివృతం రామం భజే శ్యామలం.

మాతా రామో మత్పితా రామచంద్రో, భ్రాతా రామో
మత్సఖా రాఘవేశః, సర్వస్వం మే రామచంద్రో దయాళు
ర్నాన్యం దైవం నైవజానే నజానే।

నమోస్తు రామాయ సలక్ష్మణాయ దేవ్యైచ తస్యై జనకాత్మ
జాయై, నమోఽస్తు రుద్రేంద్ర యమానిలేభ్యో నమోఽస్తు
చంద్రార్క మరుద్గణేభ్యః

ఆపదా మపహర్తారం దాతారం సర్వ సంపదాం,
లోకాభిరామం శ్రీరామం భూయో భూయో నమామ్యహం॥

ఇత్యాదిప్రార్థనాం కృత్వా తతః రామాయణ సారోద్ధార
పారాయణం కర్తవ్యం.

ఋగ్వేదే శ్రు॥ భద్రో భద్రయా సచమాన ఆగాత్స్వ
సారం జారో అభ్యేతి పశ్చాత్। సుప్రకేతై ర్ద్యుభి రగ్నిర్వితిష్ఠ
న్నుశద్భి ర్వర్ణై రభిరామమస్థాత్॥

నిరుక్తం॥ భద్రో రామభద్రో। భద్రయా మంగళరూపయా సీత
యా, సచమాన స్సంపద్యమాన ఆసమంతా దాగాత్ పితు ర్ని
యోగవశా దరణ్య మగాత్. జారః పరదారహర్తా రావణః,
స్వసారం మాతృవత్పూజ్యాం జగన్మాతరం సీతాంపశ్చా- దభ్యే
త్య అరణ్యాగమనానంతరం సమీపే ఆగతవా ననంతరం సేతు
బంధనద్వారా రావణే హతే సీతాయాం చాగ్నౌ ప్రవిష్టా
యాం విశ్వాసార్థ మగ్నిః తాం గృహీత్వా రామం-రఘునాథ

మభిముఖే నాస్తాత్ =శుద్ధేభ్యభి నివేదితవాన్.

తత స్సుపరికేతై స్సకలా ర్తి హారిభి దుర్భ్యభిః కాంతిభి ఋశద్భిః కమనీయాభి ర్వర్ణై రాకార విశేషైశ్చైవ వితీర్ణ విశేషేణ స్థితవాన్ తస్యైషా పరాభవతి తస్యోత్తరా భూయ సేనిర్వచనాయ శుభవచనాయ॥

—: పారాయణ సమాపన సమయానుసంధేయ క్రమః :—

కోశోపరి పునః పూజాదికం కృత్వా పరిసమాప్య అనంతరం.

స్వస్తి ప్రజాభ్యః పరిపాలయన్తాం న్యాయ్యేన మార్గేణ మహీం మహీశాః, గో బ్రాహ్మణేభ్య శ్శుభమస్తు నిత్యం లోకా స్సమస్తా స్సుఖినో భవంతు. కాలే వర్షతు పర్జన్యః పృథివీ సస్యశాలినీ, దేశోఽయం క్షోభరహితో బ్రాహ్మణా స్సంతు నిర్భయాః. అపుత్రాః పుత్రిణ స్సన్తు పుత్రిణస్సన్తు పౌత్రిణః, అధనా స్సధనాస్సంతు జీవంతు శరదాం శతం.

చరితం రఘునాథస్య శతకోటి ప్రవిస్తరం, ఏకైక మక్ష రం ప్రోక్తం మహాపాతక నాశనం. రామాయ రామభద్రాయ రామచంద్రాయ వేధసే, రఘునాథాయ నాథాయ సీతాయాః పతయే నమః. రామాయణ మహామంత్ర శ్రవణేనసనాతనః, పరశ్శి వస్సదా రామః ప్రీత్యా దద్యా న్మమేప్సితం. బ్రహ్మవిష్ణ్వీ శ్వరా నిత్యం గృహే తిష్ఠంతు మే సదా.

ఉపనయతు మంగళం న స్సకలజగ న్మంగళాలయ శ్శ్రీమాౕ దినకర కిరణ నిబోధిత నవ నలిన ద ళేక్షణోరామః.

మంగళం కోసలేంద్రాయ మహనీయ గుణాత్మనే, చక్రవర్తి త నూ జాయ సార్వభౌమాయ మంగళం.

హరిః ఓం తత్సత్ శ్రీరామచంద్రార్పణమస్తు. ఇతి.

ఓం శ్రీరఘ్భయాత్

శ్రీ రా మ శ్శ ర ణ ం మ మః

శ్రీగణేశాయ నమః శ్రీ సరస్వత్యై నమః.

శ్రీ రామాయణ సారోద్ధారే

బా ల కాం డే

ప్రథమ స్సర్గః.

1 *శ్లో॥ జయతి రఘువంశ తిలకః కౌసల్యా నందనో రామః,
దశవదన నిధనకారీ దాశరథిః పుండరీకాక్షః॥ ౧.

2 శ్లో॥ కల్యాణానాం నిధానం కలిమలశమనం పావనం పావనా
నాం,పాథేయం యన్ముముక్షో స్సపది పరపదప్రాప్తయేప్రస్థి

*జయతీతి- శ్లో॥ రామాయణస్య నామాస్తి జయమిత్యేవ పార్వతి, శ్రీరామ జయమిత్యేవ జ్ఞేయం రామాయణంమనుం. ఇతి, శివరామాయణోక్త్యా జయతీతి ప్రారంభాత్ కావార్థ సూచకం మంగళం కృత మి త్యవగమ్యతే.

1. అద్భుతోత్తరకాండే ౧ స 2. హనుమద్రామాయణే

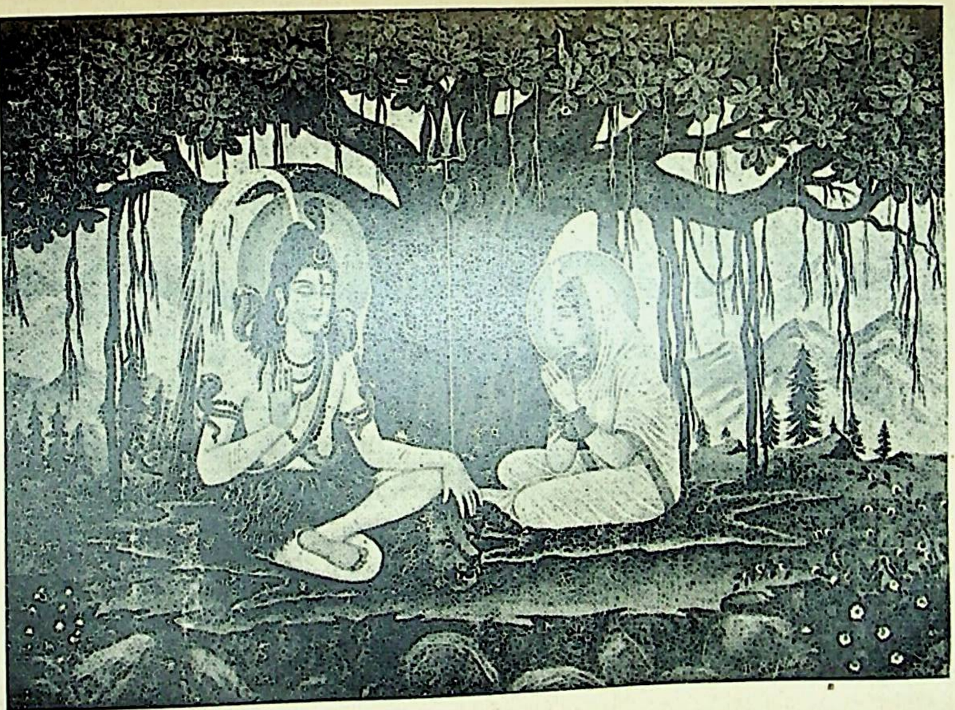
తస్య, విశ్రామస్థాన మేకం కవివర వచసాం జీవనం సజ్జనా
నాం, బీజం ధర్మద్రుమస్య ప్రభవతు భవతాం భూతయే
రామనామ. ౨.

1 కశ్చి త్కృష్ణా నదీ తీరవాసీ గురు మయాచత,
సర్వశాస్త్రార్థ నిపుణం రామభక్తి పరాయణమ్.
శిష్య ఉవాచ. 3
రామదాస మహాభాగ రామతత్త్వ విశారద,
శ్రీరామాయణ సారంహి వద మే వదతాం వర. ౪
గురు రువాచ.

2 ‡శ్లో॥ సూతం సర్వపురాణజ్ఞం సర్వశాస్త్ర విశారదం,
సమస్కృత్యాబ్రువన్ సర్వే ఋషయ శ్శౌనకాదయః॥ ౫
ఋషయ ఊచుః,
భోభో సూత మహాబుద్ధే సర్వశాస్త్ర, విశారద
శ్రీరామస్య కథాం పుణ్యాం కథయస్వ ప్రసాదతః. ౬
సూతఉవాచ-

‡ శౌనకః = కులపతిరిత్యర్థః। శ్లో॥ ఏకో దశ సహస్రాణి॥ యో న్నదానాదినా భరేత్। సవై కులపతిర్నామ, ఇత్యుక్త లక్షణః శ్రీ మహా భారతే। ఆది। ప॥ ౧౨౭. శ్లో॥

1 కవి. 2 మార్కండేయరామాయణే ౧ స॥

పరమేశ్వరేణ స్వప్రియాయై పార్వత్యై శ్రీరామాయణసారోద్ధార కథనమ్॥

విప్రవర్యాశ్శృణుధ్వంహి శ్రీరామస్య కథాం శుభాం,
వ్యాసేన కథితాం పూర్వం తామహం కథయామి వః. ౭

వ్యాస ఉవాచ_

1శ్లో॥ రా మోహం జనయత్యేవ, రామోహ, మితి, ధీర్న చేత్,
రామోహమితి విజ్ఞాతుం సరామ స్సజ్జనాన్తికమ్. ౮

2 శ్రీరామాయణసర్వస్వం వక్ష్యామి శ్రుణు నాదరం,
పార్వత్యై కథయామాస కైలాసే యమహేశ్వరః. ౯

3కైలాసాగ్రే కదాచి ద్రవిశతవిమలే మందిరే రత్న పీఠే,
సువిష్టం ధ్యాననిష్ఠం త్రిణయన మభయం సేవితం సిద్ధసంఘైః,
దేవీ వామాంకసంస్థా గిరివర తనయా పార్వతీ భక్తినమ్రా,
ప్రాహేదం దేవ మీశం సకలమలహరం వాక్యమానంద
కందమ్. ౧౦

పార్వ త్యువాచ.

నమోఽస్తు తే దేవ జగన్నివాస సర్వాత్మదృక్త్వం పరమేశ్వరోఽ
సి, పృచ్ఛామి తత్త్వం పురుషోత్తమస్య సనాతనం త్వంచ
సనాతనోఽసి. ౧౧

భక్తిః ప్రసిద్ధా భవమోక్షణాయ నాన్య త్తత స్సాధన మస్తి

1. తత్వసంగ్రహ రామాయణే 2. మార్కండేయ రామాయణే॥ ౧. స॥
3. అధ్యాత్మరా. ౧. స॥

కించిత్, తథాపి హృత్సంశయబంధనం మే నిభేత్తు మర్హ
స్యమలోక్తిభి స్త్వమ్. ౧౨
వదంతి రామం పర మేక మాద్యం నిర స్తసమాయాగుణసంప్ర
వాహం, భజంతి చాహర్నిశ మప్రమత్తాః పరంపదం
యాంతి తథైవ సిద్ధాః ౧౩
వద న్తి కేచి త్పరమోపి రామో స్వావిద్యయా సంవృతమాత్మ
సంజ్ఞం, యదిస్మ జానాతి కుతో విలాప స్సీతాకృతే
ఽనేన కృతః పరేణ. ౧౪
జానాతి నైవం యది కేన సేవ్య స్సమోపి సర్వై రపిజీవజాలైః,
అత్రోత్తరం కిం విదితం భవద్భి స్తద్బ్రూత మే సంశయభేది
వాక్యమ్. ౧౫

మహాదేవ ఉవాచ.

ధన్యాసి భక్తాసి పరాత్మన స్త్వం యద్జ్ఞాతు మిచ్ఛా తవ
రామత త్త్వం, పురా న కేనాప్యభిచోదితోఽహం వక్తుం
రహస్యం పరమం నిగూఢమ్. ౧౬
[1]అహం రుద్రత్వ మగమం విష్ణు ర్విష్ణుత్వ మేవచ,
బ్రహ్మా బ్రహ్మత్వ మగమ త్తేంద్రా దేవత్వ మాప్నువన్. ౧౭
కి మత్ర చిత్రం వ క్తవ్యం యత్కృతం రామసేవనం,

1. బ్రహ్మాండ పు. 148 అధ్యా.

తస్మా ద్విష్ణుశ్చ స్రష్టాచ శివోఽహంచ న సంశయః. ౧౮

1శ్రీరామ రామ రామేతి రమేరామే మనోరమే,
సహస్రనామ తత్తుల్యం రామనామ వరాననే. ౧౯

రామేతి రామభద్రేతి రామచంద్రేతి వా మనుం
యావజ్జీవం జపన్మర్త్యో జీవన్ముక్తో నసంశయః॥ ౨౦

2త్వ యాద్య భక్త్యా పరిచోదితోఽహం వక్ష్యే నమస్కృత్య
రఘూత్తమం తే, రామః పరాత్మా ప్రకృతే రనాది
రానంద ఏకః పురుషోత్తమోహి. ౨౧

స్వమాయయా కృత్స్న మిదంహి సృష్ట్వా నభోవ దంతర్బ
హిరాస్థితో యః, సర్వాంతరస్థోఽపి నిగూఢ ఆత్మా స్వమా
యయా సృష్ట మిదం విచష్టే. ౨౨

రామో నగచ్ఛతి నతిష్ఠతి నానుశోచ త్యాకాంక్షతే త్యజతి
నో నకరోతి కించిత్, ఆనందమూర్తి రచలః పరిణామహీనో
మాయాగుణా ననుగతోహి తథా విభాతి. ౨౩

3యచ్ఛ్రీరామ స్తత్ర తత్ర శోకమోహౌ నదర్శయత్,
బలం జ్ఞానం పౌరుషంచ తత్ర హేతుం బ్రువే శృణు. ౨౪

---

1. పద్మపురా. 2. ౧ సర్గ. ౨ అధ్యాత్మరా॥ ౧ స॥ 3. కవి.

1ఏకదాఽయం మహావిష్ణుః వైకుంఠే రమయా రహః
సంస్థితోఽభూ త్తదా ద్వారే విష్ణుం ద్రష్టుం సురోత్తమౌ. ౨౫
సమాగతౌ దేవ నైశ్యౌ తౌ దృష్ట్వా ద్వార రక్షకౌ,
నాఽయం కాలో దర్శనస్యే త్యూచతు స్తా వథోచతుః. ౨౬
అధునా ద్రష్టు మిచ్ఛావో విష్ణుం కథయ తం గణౌ,
ఏవం త్రివారం తాభ్యాం తౌ ప్రోక్తా నే త్యూచతు ర్గణౌ. ౨౭
తదాఽశ్వినీ కుమారౌ తౌ ప్రోచతుః క్రోధమూర్ఛితౌ,
యతస్త్రివారం నౌరుంధః యువాం జన్మత్రయం తతః. ౨౮
లభేతాంచ న సందేహ స్త చ్ఛ్రుత్వా వచనం తయోః,
ఏకవారంచ యువయో ర్జన్మాత చ్ఛాస్తు వై భువి. ౨౯
ఏవం పరస్పరం శాపం లబ్ధ్వా హా హేతి చక్రుశుః,
2తచ్ఛ్రుత్వాఽఽగత్య దేవేశః కృపయా భక్తవత్సలః, 30
కాలాంతరే ఫలం తేషాం విధా యాంతర్దధే హరిః,
తతః కాలాంతరే దేవి పున రేవం విధో హ్యభూత్. 3౧
సనకాదీన్ మునీ న్దృష్ట్వా పూర్వవాసనయా చ తౌ,
నిరాకృత్య పున శ్శాపం ప్రాప్తౌ తౌ ద్వారపాలకౌ. 3౨
తౌ జన్మాని తతః ప్రాప్తౌ జగత్యాం మోఘవర్తనౌ,
జయో జాతో హిరణ్యాక్షః హిరణ్యకశిపు స్తథా. 33

---

1. ఆనందరామా. రాజ్యకాం. ౧౮ స. 2. శివరామా.

జాతోఽత్ర విజయః పూర్వం తౌ హతౌ విష్ణునా పురా,
వారాహ రూపిణానేన హిరణ్యాక్షో విదారితః. ౩౪
నారసింహ స్వరూపేణ హిరణ్యకశిపు ర్హతః,
1సముద్గృహ్య నఖై స్తేన దీర్యమాణ స్ససంయుగే. ౩౫
శ్రీవత్సాంకం తదంకస్థః ప్రాహ దైత్య శ్శనై రిదం,
త్వద్ధస్తే రాక్షసే భావే మాచుషేచ పదే విభో, ౩౬
ప్రాప్నుయాం త్వ స్మయో లోకం లోకనాథ ప్రసీద మే,
2శిరాంసి బాహవ శ్చైవ భవేయు ర్మమ వై తదా. ౩౭
ఏవ ముక్త స్తథే త్యుక్త్వా నారసింహో యయౌ తదా. ౩౭½
3తతః పున ర్ద్వితీయంహి జన్మ తౌ ప్రాపతు ర్భువి. ౩౮
జయో జాతో రావణోఽత్ర కుంభకర్ణ స్తథాపరః,
జాతో విజయ నామాహి రామేణానేన తౌ హతౌ. ౩౯
హన్యమానో తదా రామ మవోచ ద్రావణ స్స్వయం,
పున రేవం విధం నాథ ప్రసాదం కర్తు మర్హసి. ౪౦
కుంభకర్ణంచ మాం చాత్ర మానవత్వే హన ప్రభో,
తథేతి ప్రతిజజ్ఞే శ్రీరామో మూర్తిత్రయాత్మకః. ౪౧
అశ్వినీసుతయో ర్మధ్యే త్వేక ఐరావణః స్మృతః,
మైరావణ స్తతో ఽన్యోఽభూ దేవం తౌ ప్రథితా వధః. ౪౨

---

1. వాల్మీకిరా.ఉ.కాం.౩౭సర్గానంతరాదికపాఠః౧౯స. 2. శివరామా.
3. ఆనంద రా॥ రాజ్యకాం. ౧౪ స.

పాతాళే వరదానాచ్చ రామహస్తా న్మృతిం గతౌ,
రామలీలాం ప్రవక్ష్యామి హ్యగమ్యా మవివేకినామ్. ౪3

1చక్రపాణి రభూదాద్యిమ ఇందిరా ధరణీసుతా।
అనన్తో లక్ష్మణోజాతో భరతశ్శంఖ ఉచ్యతే॥ ౪౪

శత్రుఘ్న శ్చ క్రరాట్ సోఽపి శివస్తు హనుమా నభూత్।
ద్వారపాలో దశగ్రీవః కుంభకర్ణ స్తథైవహి॥ ౪౫

విభీషణో ధర్మరూపో హ్యధర్మో మేఘనాదకః. ౪౬

ఇతి శ్రీరామాయణ సారోద్ధారే
బాలకాండే ప్రథమస్సర్గః.

ద్వితీయ సర్గః

మహాదేవ ఉవాచ:—

2లంకాయాం రావణే రాజ్యం పాలయ త్యసురాధిపే,
సనత్కుమారో భగవా నాగతో రావణాంతికమ్. ౧

సనత్కుమార మేకాంతే సమాహూ యాసురాధిపః,
నత్వా పప్రచ్ఛ నిర్విణ్ణో రావణో ముక్తికాంక్షయా. ౨

బహూనాః కాలా దహం స్వామిన్ జీవామి నిరుపద్రవః,

---

1. ఉమాసంహితాయాం ౧ అ. 2. వాల్మీక్యాది నానారామాయణసారః.

*మమ కస్మా న్మృతౌ సత్యా మైహికాముష్మికం భవేత్. ౩
తం బ్రూహీతి వచ శ్శ్రుత్వా ముని ర్వాక్య మథాబ్రవీత్,
సుఖీ భవ మహాబాహో కంచిత్కాల ముదీక్షయ. ౪
అథవా రాక్షసేంద్ర త్వం మోక్ష మిచ్ఛసిచే చ్ఛృణు,
వరదత్వా న్న తే హన్తా శంకరో లోకశంకరః. ౫
†విష్ణునా మరణం న్యాయ్య మిత్యుక్తే తత్కథం భవేత్
ఇతి పృష్టో గవాం విప్ర సాధ్వీనా మపకారతః. ౬.

---

*శ్లో॥ "కృతకృత్యాః ప్రతీక్షంతే మృత్యుం ప్రియమివాతిథిం''
ఇత్యుక్త త్వా దేతావత్కాలపర్యంతం మహాపుణ్యాత్మా
రావణః కృతకృత్యత్వా దేవ మృత్యుం ప్రతీక్షాంచక్రే
॥ఇతిభావః॥

† ఇతీత్యనేన గవాంవిప్రసాధ్వీనా మపకారేణ పూర్వపుణ్యహాని ర్భవిష్యతీతి జ్ఞాయతే। తథాహి-మహాభారతే ఉద్యోగపర్వణి। రాత్రౌ ప్రజాగరిత ధృతరాష్ట్రం ప్రతి విదురవాక్యం.

శ్లో॥ అష్టౌ పూర్వనిమిత్తాని నరస్యవినశిష్యతః। బ్రాహ్మణా న్ప్రథమం ద్వేష్టి బ్రాహ్మణైశ్చ విరుధ్యతే, బ్రాహ్మణస్వాని చాదత్తే బ్రాహ్మణాంశ్చ జిఘాంసతి। రమతే నిందయాచైషాం ప్రశంసాం నాభినన్దతి। నైతా న్స్మరతికృత్యేషు యాచతశ్చాభ్యసూయతి। ఏతా న్దోషా న్నరః ప్రాజ్ఞో బుద్ధ్యాబుద్ధ్వా వివర్జయేత్॥ ఇతి॥.

తవపూర్వే మృతా విష్ణో ర్జగ్ము ర్వైకుంఠ ముత్తమమ్. ౬½
తథాచేత్సహరి స్సాధో కదా మే నంభవిష్యతి. ౭
ఇత్యుక్తో మనసా ధ్యాత్వా చతుర్వింశే మహాయుగే,
వైవస్వత మనో శ్వేత కల్పే వారాహసంజ్ఞికే. ౮
త్రేతాయాం సూర్యవంశేతు రాజ్ఞో దశరథా ద్ధరిః,
జనిష్యతీతి మేభాతీ త్యుక్త్వా సోఽంతర్దధే మునిః. ౯
తత ఏకాంత మాశ్రిత్య సత్వాలోచ్య బలాబలం,
విష్ణునా నిహతో యామి వైకుంఠ పరమంపదమ్. ౧౦
మయి విష్ణు ర్యథా కుర్యా త్తథా కార్యం కరో మ్యహం,
ఇతి నిశ్చిత్య మనసా సర్వజ్ఞో విధి చోదనాత్. ౧౧
త్రేతాయుగేతు సంప్రాప్తే హ్యధర్మ పథగో భవత్. ౧౧½
యదా ప్రభృతి దుష్టో భూ త్తదా తం మోహమావిశత్. ౧౨
స సప్తవ్యసన లోల స్సన్ జాగ్రతిస్మ క్వచిత్క్వచిత్,
ఆ త్రేతం రావణ స్తస్థా హింసావృత్త్యా రఘోః కులే. ౧౩
శ్రుత్వా దశరథం జాతం తత్పుత్రా త్స్వమృతే ర్భయాత్,
‡నామ్నా త్రైవలబిలం తస్య పుత్రం మహిమవర్జితం. ౧౪
నిరీక్ష్య రావణో వీత భయ శ్చాసీ ద్యథా పురా. ౧౪½
పశ్చా త్రైవలబిల స్యాపి పుత్రో విశ్వసహ స్స్మృతః ౧౫

---

‡నామ్నేతి-శ్రీరామ భాగవతే-౬ అధ్యాయే
తస్మా ద్దశరథః ప్రాచ్య స్తస్మా దిలబిలిర్నృపః, తస్మా

తస్యపుత్రస్తు ఖట్వాంగో ఖట్వాంగా ద్దీర్ఘబాహుకః. ౧౫॥
దిలీపశ్చ స ఏవాత్ర తస్య పుత్రో రఘు స్స్మృతః. ౧౬

ద్విశ్వసహా నామ ఖట్వాంగ స్తస్య నందనః। ఖట్వాంగాద్దీర్ఘబాహ్వాఖ్యో దీర్ఘబాహా స్సుతో రఘుః, రఘోర భూదజ స్తస్మా దజా ద్దశరథో ఽభవత్ ఇతి.

అపిచానంద రామాయణే సారకాండే ప్రథమ సర్గే నామ్నా దశరథః ప్రోక్త స్తస్య పుత్రః ప్రతాపవాన్, నామ్నా త్త్రైడబిడః ప్రోక్తస్తస్య విశ్వసహాస్సుతః। తస్యపుత్రస్తు ఖట్వాంగో ఖట్వాంగా ద్దీర్ఘ బాహుకః। దిలీపశ్చ సఏవాత్ర తస్య పుత్రో రఘు స్స్మృతః। రఘోఃపుత్రోహ్యజః ప్రోక్తస్తస్మాద్దశరథ స్సుతః। ఇతి॥

కూర్మపురాణేఽపి పూర్వభాగే ౧౯ సర్గే సూర్య వంశానువర్ణనే.

తస్మాద్దశరథోఽభవత్, తస్మా ద్దశరథా జ్జజ్ఞే రాజా త్విలబిలో బలీ, తస్మా ద్విశ్వసహ స్తస్మా ద్రఘు స్తస్మాదజా యత. రఘో రజ స్సముత్పన్న స్త్వజా ద్దశరథ స్తతః, రామో దాశరథి ర్వీరో ధర్మజ్ఞో లోకవిశ్రుతః. భరతో లక్ష్మణ శ్శ్రీమాన్ శత్రుఘ్న ఇతినామభిః, జజ్ఞే రావణనాశార్థేవిష్ణో రంశేన విశ్వకృ దితి.।

లింగపురాణే ౬౭ అధ్యాయే.

మూలకస్యాపి ధర్మాత్మా రాజా దశరథ స్సుతః, తస్మా

రఘోః పుత్రో ఽ హ్యజః ప్రోక్త స్తస్మాద్దశరథ స్సుతః. ౧౬౫

దద్దశరథా జ్జజ్ఞే రాజా త్రివలబిలో బలీ. ఆసీ త్త్రివలబిలా చ్ఛ్రీమా న్వృద్ధశర్మా ప్రతాపవా న్, పుత్రో విశ్వసహా స్తస్య రఘు స్తస్మా దజాయత. అజః పుత్రో రఘోశ్చాపి తస్మా జ్జజ్ఞేచ వీర్యవా న్, రాజా దశరథః శ్రీమా న్ ఇక్ష్వాకు కులవంశకృత్. రామో దశరథా ద్వీరో ధర్మజ్ఞో లోకవిశ్రుతః, భరతో లక్ష్మణ శ్చైవ శత్రుఘ్నశ్చ మహాబలః. ఇతిప్రతిపాదితః,

నైవం వాల్మీకిరామాయణే ఽ న్యథా పరిదృశ్యమానత్వా దితిచేన్న. ప్రాయశః పురాణేషు ప్రసిద్ధపురుషగణనమాత్రాదేవ వంశవిస్తారవర్ణనాయాః ప్రదృశ్యమానత్వాత్, ప్రదృశ్యతే హ్యేత ద్భేదగణనం. వాల్మీకిరామాయణే బాలకాండేఽ యోధ్యాకాండేచ.

బాలకాండే ౭౦ సర్గే జనకంప్రతి వసిష్ఠోక్తిః—

అంబరీషస్య పుత్రోఽభూ న్నహుషః పృథివీపతిః, నహుషస్య యయాతిస్తు నాభాగస్తు యయాతిజః నాభాగస్య బభూ వాజో హ్యజా ద్దశరథోఽభవత్. ఇతిప్రతిపాద్య పునశ్చ యోధ్యాకాండే ౧౧౦సర్గే ౩౬శ్లోకే. అంబరీషస్య పుత్రోఽభూ న్నహుష స్సత్యవిక్రమః న్నహుషస్యచ నాభాగః పుత్రః పరమ ధార్మికః. ఇత్యత్రనహుషపుత్రం యయాతిం త్యక్త్వా, నాభాగ ఏవ నహుషపుత్రత్వేన వర్ణితః అన్యత్రాప్యేవ మేవ విరోధ పరిహారో భవతీతిజ్ఞేయం.

చోదితో నారదేనాథ లంకాయాం రావణః ఖలః. ౧౭
కౌసల్యాయాం దశరథా జ్జాతో మాం స హనిష్యతి. ౧౭½

ఇతి నిశ్చిత్య భీ భ్రాంతి సందేహైః పరివారితః. ౧౮
కౌసల్యోద్వాహాంతరాయం చక్రేఽథాపి బభూవ సః ౧౮½

తయోః పుత్రోత్పత్తికృతే షష్టి సాహస్రి వత్సరాన్. ౧౯
నిరీక్షమాణో నిర్విణ్ణో నిష్ప్రియత్నో బభూవసః. ౧౯½

తతో హరిః పాయసాన్నమాత్రా త్కౌసల్యయా ధృతః ౨౦
ప్రాదు రాసీ త్స్వయం తస్యా గర్భచిహ్నాని దర్శయన్. ౨౦½

తచ్ఛ్రుత్వా రావణో వాక్య ముత్ప్లుత్యాసనతః ఖలః ౨౧
ఆగచ్ఛత్ ప్రత్యహం భీతో మాయామానుష విగ్రహామ్.
*అజ్ఞాత్వా బాలభావేన యుక్తంజ్ఞాత్వాచ మోహితః. ౨౨
ఆద్యా ద్దశరథా జ్జాత మివ నిశ్చిత్య సిద్ధ్యయా. ౨౨½

---

*అజ్ఞా త్వేతి- భారద్వాజరామాయణే బాలకాండే—
శ్లో॥ అజన్మతస్తురామాదీన్ సంహర్తుం రావణోఽయతత్-
ఇత్యుక్తత్వాత్ రామాదీ స్సంహర్తు మాగత్య మోహితః
తూష్ణీమేవ గత ఇతి భావః.

రామః పిత్రోః పుత్రభావం రావణాయ మనుష్యతాం. ౨౩
ఋషీణాం భగవద్భావం దర్శయ న్విచచారహ. ౨౩౪

శ్రీరామం జహి మాయయేతిగదితో లంకాధిపేన స్వయం। భూత్వా విప్రవరో విభీషణవర శ్రీరామచంద్రం ముదా। పశ్యన్ శ్రీసనకాదిభి శ్శ్రుతిశతైస్సంస్తూయమానం తదా సద్భక్త్యా ప్రణత స్సదా రఘువరస్యాసీ త్తు భక్తాగ్రణీః. ౨౮౪

[1]అత్రాంతరే దైవతచోదితో ముని ర్లంకాం సమేత్యాసు స నారదో ఽసురం, సంచోద్య యజ్ఞస్య వినాశనాయవై సంప్రేష్య రక్షాంసి నుదస్వ సంశయమ్, ౨౯
రక్షోధిపో నారద బోధితోఽచిరం సంచోద మారీచ సుబాహు తాటకాః, యజ్ఞం విధేహీతిచ కౌశికం మునిః స్వయం

వరార్థం జనకం హ్యాచోదయత్. ౨౬౪
అమానుషాణి కార్యాణి రామే ణాచరితా న్యపి,
రావణ స్సులభానీతి మేనే మాయా విమోహితః. ౨౭౪

తపసా తోషితా దేవీ జనకేన గిరీంద్రజా
ప్రాయచ్ఛ త్స్వాంశజాం సీతాం రామమేవాశ్రితాంపరాం ౨౫౪

తస్యాః పాణిగ్రహంకర్తుం రామోఽగా త్కౌశికాశ్రమం.
సవే విఘ్నకరా న్జిగ్యే తాటకాదీ న్స రాఘవః. ౨౯౪

తచ్ఛ్రుత్వా రావణో మోహా త్త్వాత్మన్యేవ విమూఢధీః. 3౦

మోహ్యాత్రి మారీచ సుబాహు తాటకా జయో రఘూత్తంస
కృతో విరాజతే, తత్రాస్తి హేతుః కుశికాత్మజా త్తస చ్ఛ
స్త్రాస్త్ర విద్యా మహిమేతి నిశ్చితః. 3౦½

ఇతి మోహా త్ప్రభాయాంహి భాషతే రావణః ఖలః, 3౧
వరప్రదాన రూపేణ గృహీతా స్త్రాది సంపదః 3౧½
సకృదేవ ఫలిష్యంతి సర్వదా నేతి తన్మతిః. 3౨

అస్త్రాధిదేవతా తత్ర దేవం రామం జగత్పతిం.
జ్ఞాత్వోపాసాం చక్రిరే త త్సేవయా వీర్యహీనతా, 33
భవే దస్మాక మి త్యేత జ్జానాతి నహి రావణః 33½

అహల్యా శాప మోక్షస్తు గౌతమేనైవ నిశ్చితః,
సకాలోద్య పరిత్రాప్తౌ రామస్య మహిమా నహి. 3౪½

ఇతి నిశ్చితవా న్కారితు శతానందేన గౌతమః,
ప్రార్థితో దివ్యదృష్ట్యైవ భావి రామ సమాగమమ్. 3౫½
జ్ఞాత్వా తత్పాద సంస్పర్శ స్సర్వపాప హరో భవేత్, 3౬
ఇతి నిశ్చిత్య చాహల్యా శాపముక్తి మువాచహ.
తథా నిశ్చిత్య చాహల్యా తద్ధ్యానా న్ముక్తిమాప సా 3౭
తతో రామ శ్శివధను ర్బభంజ పరదుర్గ్రహం,

రావణో మందబుద్ధ్యా తద్ధనుర్భంగే ఽబ్రవీ దిదమ్. ౩౮

మచ్ఛరీర పతిత శ్శివ చాపో జీర్ణతా ముపగతశ్చ విశీర్ణః,
రామహస్తకలితస్సచ భగ్నః ఏవమేతదభవ న్న మహత్త్వమ్.
౩౯

సీతాసంప్రార్థనా త్సర్వే దేవా రామభుజస్థితాః
ఇతి చాఖిలదేవాత్మా శ్రీరామ ఇతి వా స్వయమ్ ౪౦
న జానాతి బలోద్ధత్యా రావణో మూఢ మానసః ౪౦½

జామదగ్ని జయే రామం విశ్వరూప ధరం విభుం. ౪౧
ద్యులోకగతి భేత్తార మజ్ఞాత్వా సచ రాక్షసః. ౪౧½

రామేణ ధనురాకృష్టం జామదగ్న్యే ననిర్జితః. ౪౨
మహత్త్వం న తదస్యేత న్నిశ్చికాయా థ రావణః. ౪౨½

తదాది ద్వాదశాబ్దాంతు రామోఽతిష్ఠ త్స్వ మందిరే. ౪౩
అతో కేవల మర్త్యోసా వితి నిర్భయతాం గతః. ౪౩½

తప శ్చర్యాం చకారేతి నచవేత్తి స రావణః. ౭౭
ఇత్థం రామ స్తపో హ్యాత్వా రావణ స్యాత్మ నిందయా,
తం హంతుకామ స్సముమం తపోనాశన మీక్షతే. ౭౮

ఇతి శ్రీరామాయణ సారోద్ధారే
బాలకాండే ద్వితీయస్సర్గః.

తృతీయస్సర్గః

మహాదేవః

రథహస్త్యాది సంయుక్తం రాజ్యం త్యక్త్వా వనంగతం,
రామం శ్రుత్వా రావణస్తు మేనే తత్రాప్యశక్తతామ్. ౧
కింతు పూర్వం ప్రతిజ్ఞాతం ఋషీణాం పరిపాలనం,
పూర్వేద్యు ర్నారదాయోక్తం సర్వరాక్షస సంక్షయం. ౨
రావణస్య వధం కర్తుం పితాజ్ఞా వ్యాజతో వనం,
ఆగతం నాభిజానాతి రావణః కాల చోదితః. ౩
రామేణ దండకారణ్యే సర్వరాక్షస సంక్షయః.
ప్రతిజ్ఞాతం నిశ మ్యాశు భయ సందేహ పీడితః. ౪
చరంత మృషివాటీషు రామం దృష్ట్వా సలక్ష్మణం,
తూష్ణీం భూతం పరీక్ష్యైవ నారదాదీ న్మునింద్ర సః. ౫

అర్ధాధిక ముహూర్తేన రామేణ నిశితై శ్శరైః,
చతుర్దశ సహస్రాణి రక్షసాం భీమకర్మణాం, ౬
ఖరదూషణ ముఖ్యానాం నిహతాని మహాహవే. ౬½
చతుర్దశ సహస్రాణి స్వీయరూపాణి రాఘవః. ౭

కృత్వా తేషాం చ పురతః నాశయామాస తత్‌క్షణాత్
తచ్ఛ్రుత్వా విస్మితో భూత్వా హంతుం రామంచ దండకం. ౮
ప్రస్థాయ చ నివృత్తోఽభూ ద్రావణో హిత బోధనాత్. ౮½
అకంపన ముఖా చ్ఛ్రుత్వా స్త్రీలోలో రాఘవ స్త్వితి. ౯
జానకీం వ్యాజతో హృత్వా పరీక్షితు ముపాయయా. ౯½
రావణోఽదృశ్యరూపేణ పశ్యతీతి మనీషయా. ౧౦
స్త్రీలౌల్యం దర్శయన్నేవ రాఘవోఽను శుశోచ తాం. ౧౦½
శ్రీరామనాయాభినయం మాయామోహితరావణః. ౧౧
అవిజ్ఞాయ తు తత్సర్వం సత్య మేవే త్యమన్యత. ౧౧½
సమ్మంత్ర్య రావణేనాపి రాక్షసా శ్చైవ షోడశ. ౧౨
ప్రేషితా రామ ఘాతార్థం తే కబంధేన భక్షితాః ౧౨½
తస్మా ద్రామకథాం వక్తుం కోపి నా యాతి రాక్షసః. ౧౩
తతోఽన్యాన్ప్రేష్య దూతాం తూష్ణీ మాస్తే సరావణః.
౧౩½

సందిశ్య రాక్షసాన్ ఘోరాన్ పునరష్టౌ మహాబలాన్. ౧౪
ఆత్మానం బుద్ధి వైక్లబ్యా త్కృతకృత్య మమన్యత. ౧౪౫
కబుధా ద్గ్రహణం జ్ఞాత్వా రామం చ సహ లక్ష్మణం. ౧౫
లంకాం హసంతో జగ్ముస్తే రాక్షసా రామ శత్రవః ౧౫౫
తదాది వాలి సంహార పర్యంతం నావిద త్కథాం. ౧౬
శ్రుత్వా వాలివధం చారా చ్ఛ్రావణో భయవిహ్వలః. ౧౬౫
రామ తత్త్వం తదా జ్ఞాతు మాజగామ తదంతికమ్. ౧౭

ప్రవర్షణ గిరౌ రామః క్రియాయోగ మనూద్య సః,
జ్ఞాత్వా రావణ మాయాం స్తాం హాసీ తేతి రురోదహ. ౧౮
రుదన్తం రాఘవం దృష్ట్వా శ్రుత్వా వాలివధే కథాం,
రహాహా బాణ విసర్గంచ న శూరో నచ దైవతం. ౧౯

ఇతి నిర్భయత స్థిసత్వా ముమోహచ పునఃపునః,
ససైన్యం రాఘవం వీరం తిష్ఠంతం సాగరాంతికే. ౨౦

జ్ఞాత్వా భీత్యాకుల శ్చారాన్ ప్రేషయామాస రావణః,
బుధ్వా సమాగతా న్ చారా న్నావణస్య తదా హరిః. ౨౧

రామ స్సీతా మను స్మృత్య దుఃఖేన మహతా వృతః,
తద్ జ్ఞాత్వా రావణో మార్గ్యాద్రామేఽశక్తి మమన్యత ౨౨

సేతుం కృత్వా సాగరోప ర్యభియాంతం చ రాఘవం,
శూర మిత్యేవ జానాతి రావణః కింతు మానసే. ౨౩

సందేహా త్సంగరం కుర్వ న్నాస్తే తచ్ఛాంతయే యుధి,
రామో లక్ష్మణమూర్ఛాయాం నాగపాశే ప్యమోహయత్. ౨౪

ఇత్థం సముద్ర నియమే గిరిశప్రసాదం, తన్మేఘనాద నిధనే సుత
పోహూమవిఘ్నం, నిద్రాళిలసత్వ మనుజస్య వినాశ నేచ, హేతూ
న్ఖలో ఒమనుత దైవ వశం గత స్సన్. ౨౫

యథార్థం తే ప్రవక్ష్యామి శృణు పార్వతి సాదరం,
మహాదేవ ప్రతిష్ఠాంతు లోకానుగ్రహ కామ్యయా. ౨౬

చక్రే రామ స్సముద్రస్తు పూర్వమేవ దదౌ గతిమ్. ౨౬౹

ఇంద్రజి ద్ధననే రామో లక్ష్మణం దీక్షితం పురా. ౨౭

చక్రే నిద్రాభంగ దినే కుంభకర్ణో మరిష్యతి,
ఇతి శాప మను స్మృత్య క్రమా ద్రామో ఒవధీచ్ఛ తం. ౨౮

ఏత త్సర్వం నజానాతి రావణో దుష్ట చేష్టితః. ౨౮½
ఏవం భగవతో భావజ్ఞా కరణా త్తపసః క్షయే. ౨౯
స్వ తత్త్వం దర్శయామాస రామ స్తద్బల నాశనే. ౨౯½
శ్రీరామం పరమాత్మానం జ్ఞాత్వా శుకాన్తికే ఽ సురః ౩౦
మోక్ష మాప్తు మనుజ్ఞాం త్వం గురో దేహీ త్యయాచత. ౩౦½
తర్హి శౌర్యం దర్శయిత్వా యథాశక్తి మ్రియస్వ భోః ౩౧
నోచే ద్రాక్షస సంఘస్య తవ స్యాదయశో ధ్రువమ్. ౩౧½
గృహాణ మంత్రాన్ మద్దత్తా న్పాతాళే హోమ మాచర ౩౨
ఇత్యేవం గురుణా దిష్టో రావణో హోమ మాచరత్. ౩౨½
తద్విఘ్నే వానర కృతే భార్యా మాహ దశాననః. ౩౩
దేవి సంకల్పితం పూర్వం విష్ణునా మరణం మమ. ౩౩½
అధునో పస్థితం విద్ధి మధ్యే విస్మృత వా నహం. ౩౪
ఇత్యుక్త్వా రామ మభ్యేత్య యుద్ధ్వా మృత్వా హరేః కరే.
శాశ్వతానంద సందోహం కైలాసం పద ముత్తమం, ౩౫
రావణోఽనుభవ త్యద్య పశ్య పార్వతి శోభనే.
శైవా స్సౌరాశ్చ గాణేశా వైష్ణవా శ్శక్తి పూజకాః. ౩౬
మామేవ ప్రాప్నువంతీహ వర్షాప స్సాగరం యథా,
ఏక స్స పంచధా జాత క్రియయా నామభిః కిల. ౩౭

గాణాపత్యేషు శైవేషు శాక్త సౌరే ష్వభీష్టదః.
వైష్ణవే ష్వపి సర్వేషు రామమంత్రః ఫలాధికః. 3౮

గాణాపత్యాది మంత్రేషు కోటి కోటి గుణాధికః 3౮౪

ప్రియే రహస్యం కథయామి గౌరి శృణుష్వ రామస్య సు
సూక్ష్మ తత్త్వం, హరీ శవిఘ్నేశ దినేశ్వ రాంబాస్వరూప ఏవ
ధ్రువ మస్య మూర్తిః. 3౯౪

యోసౌ వనాది నిధనో భువి రామ వాచ్యః
ప్రాదుర్బభూవ రఘువంశ పయోధి మధ్యే।
తం శంభుమాహు రపరేహరి మాహు రన్యే
ధాతార మాహు రపరే పిచ శక్తి మన్యే॥ ౪౦౪

ఇత్థం విజానంతి న యే మనుష్యా స్తేషాం తప స్తత్ క్షణమేవ
నశ్యేత్, య స్త్వీదృశం సంభజతే స దేవ సాక్షా దితి
శ్రీ గిరిశో ఒభ్యువాచ. ౪౧౪

ఏత త్తే కథితం దేవి శ్రీరామ హృదయం మయా,
అతి గుహ్య తమం హృద్యం పవిత్రం పాప శోధనమ్. ४౨५

ఇతి శ్రీరామాయణసారోద్ధారే బాలకాండే
తృతీయ స్సర్గః.

చతుర్థ స్సర్గః.

1పార్వ త్యువాచ.

శ్రీరామస్య కథా త్వత్త శ్శ్రుతా సంక్షేపతో మయా,
ఇదానీం శ్రోతు మిచ్ఛామి వి స్తరేణ స్ఫుటాక్షరం ౧
రామాయణ స్వరూపం తత్కర్తు శ్చారిత్ర సంయుతం ౧५

మహాదేవ ఉవాచ.

వాల్మీకినా కృతం దేవి శతకోటి ప్రవిస్తరం,
రామాయణం మహాకావ్యం ప్రాచేతస సమాఖ్యయా. ౨
మల్లోకే విష్ణులోకే చ సత్యలోకే త దస్తివై ३
వాల్మీకి రభవ ద్బ్రహ్మ వాణీ వా క్తస్య రూపిణీ
చకార రామ చరితం పావనం చరిత వ్రతః. ३५
2త్రిధా విభజ్య తత్పూర్వం దత్తా విష్ణు స్సనాతనః. ४
దేవానాంచ మునీనాంచ నాగానాంచ పృథక్పృథక్, ५
తత్తల్లోకేవిభక్తం త త్పునః ఖండేషు లేశశః ५५

1. నానా. 2. ఆనంద, పూర్ణకాం.౭ సర్గ.

భాగా ద్భరతఖండాంతర్గతా ద్రామాయణా త్తతః, ౬
నారదాది పురాణాని వ్యాసే నాత్ర కృతాని హి ౬౻
[1]రామాయ ణేతిహాస స్తు బహుధా ఋషిభిః కృతః ౭
తథాపి వాల్మీకి కృతి స్త్వాధారో మానినాం కృతేః ౭౻
[2]భాగాద్భారతఖండాంత ర్గతా త్కుంభోద్భవాదయః, ౮
కరిష్యం త్యత్ర శతశః తాని సర్వాణి పార్వతి
వాల్మీకీయా త్పృథ గ్దేవి న జ్ఞేయాని మనీషిభిః. ౯
[3]ఏవం సహస్రశ స్సంతి శ్రీరామచరితానిహి
శతకోటి మితాదేవ విభక్తాని పృథ క్పృథక్. ౧౦
[4]రామాయణస్య శ్రవణాద్యస్యానస్యాత్కృతార్థతా
తంకృతార్థయుతందేవి బ్రహ్మాపినహి శక్నుయాత్. ౧౧
వేదవేద్యే పరే పుంసి జాతే దశరథాత్మజే.
వేదః ప్రాచేతసా దాసీ త్సాక్షా ద్రామాయణాత్మనా. ౧౨
[5]వాల్మీకినాచ యత్రోక్తం రామోపాఖ్యాన ముత్తమం
బహ్మ లోక స్థితం తచ్చ శతకోటి ప్రవిస్తరం, ౧౩
ఆహృత్య నారదే నైవ వాల్మీకాయ నివేదితమ్. ౧౩౻
[6]ప్రాప్తరాజ్యస్య రామస్య వాల్మీకి ర్భగవానృషిః ౧౪
చకార చరితం కృత్స్నం విచిత్రపద మాత్మవాన్ ౧౪౻

---

1. స్కాందే కేదారఖండే ౧ అధ్యా. 2. ఆనంద రా॥ యాత్రాకాం ౨ సర్గ. 3 ఆనంద రా॥ మనోహరకాం. ౮ స. 4 వాల్మీకి రా॥ మత్స్య పురా. ౫ అధ్యా 5 స్కాం దే॥ నారదపురాణేచ. 6 శివరామాయణే.

*చతుర్వింశ త్సహస్రాణి శ్లోకానా ముక్తవా నృషిః ౧౭
తథా సర్గ శతాన్పంచ షట్కాండాని తథోత్తరమ్. ౧౮

*చతుర్వింశదితి- రామాయణే సర్గాస్తు బాలకాండే సప్త సప్తతిః, అయోధ్యాకాండే ఏకోనవింశత్యుత్తరశతం, అరణ్యకాండే పంచ సప్తతిః, కిష్కింధాకాండే సప్తషష్టిః, సుందరకాండే అష్టషష్టిః, యుద్ధకాండే ఏకత్రింశ దుత్తర శతం, ఆహత్య సప్తత్రింశదుత్తర పంచశతసర్గాః భవంతి. ఉత్తరకాండేతు దశోత్తరశతం. కథంహ్యేత త్సంగచ్ఛతే, ఇతిచే దుచ్యతే—బాలకాండే ౧౦ సర్గే ఋష్యశృంగరోమ పాదానయనవిధానే ఏవ్సా-సిద్ధాశ్రమవర్ణనే బలిచరిత్రం కుశ చరిత్రం ౨౯—౩—౩४ సర్గేషు. ౩४ సర్గే గాధిచరిత్ర వర్ణనం. ౩౭ సర్గప్రారభ్య ४४ సర్గపర్యంతం గంగా మాహా త్మ్యం ప్రకృత్య సగర వంశవిస్తారః. ४౫-४౬. సర్గపర్యంతం సముద్ర మథనం. ౫౧ సర్గ ప్రారభ్య ౬౫ సర్గ పర్యంతం శతా, నందేన శ్రీరామంప్రతి విశ్వామిత్ర చరిత్ర వర్ణన మిత్యా ద్యధిక సర్గాన్విహాయ గణనే సమ్య క్సిధ్యతీతి ద్యోత్యతే. అపిచ పంచశతసర్గాఇతి పదంకాండ షట్కపర్యంతమేవ। షట్కాండా నితథోత్తర మిత్యుత్తరకాండస్య కాండైస్సహ కథన మాదరాతి శయేన. కించా ప్యతిశయో గమ్యతే. సర్వోత్తరత్వాత్ తస్య ఉత్తరకాండత్వసంజ్ఞా. ప్రబంధో ఽ యం వేదోపబృం హణరూపో వేదాంతార్థ ముపబృంహయతి "ప్రామేణ పూర్వ

1చతుర్వింశతి సంఖ్యాకాగాయత్రీ వర్ణసంయుతాః. ౧౬
శ్లోకే చ ప్రతి సాహస్రం ప్రథమే ప్రథమే క్రమాత్!
గాయత్ర్యక్షరమేకైకం స్థాపయామాసవై మునిః। ౧౭
గాయత్ర్యాస్త్రీణి చత్వారి ద్వే ద్వే త్రీణ్యథ షట్క్రమాత్
చత్వారి సప్తకాండేషు స్థాపితా న్యక్షరాణి తు. ౧౮
2తేషు వేదస్వవర్ణాని హ్యానులోమ విలోమశః,
♦ వర్ణ ప్రమాణానుసారేణ బుద్ధిమా నుద్ధరే న్ముదా. ౧౯

భాగార్థో ధర్మశాస్త్రేణ కథ్యతే ఇతిహాసపురాణాభ్యాం వేదాం తార్థః ప్రకాశ్యత" ఇతి వచనాత్.

♦తత్రాదౌ బాలకాండే పంచమసర్గే ౪ శ్లోకతః తదిదం వర్తయిష్యా మీత్యారభ్య వాల్మీకినా రామాయణ ప్రారంభః కృతః- తదాది అయోధ్యాకాండే ౧౧౫ సర్గపర్యంతం యజుర్వేదకథా- సర్గ సంఖ్యా ౧౮౮ శ్లోక సంఖ్యా ౬౨౧౯. పున శ్చాయోధ్యాకాండే ౧౧౬ సర్గే ప్రతి ప్రయాతే భరతే ఇత్యారభ్య అరణ్యకాండే 74 సర్గ పర్యంతం ఋగ్వేదకథా- సర్గసంఖ్యా ౭౮ శ్లోకాః ౨౬౦౧. తత్రైవారణ్యకాండే ౭౫ సర్గే దివంతు తస్యాం యాతాయాం శబరీ మిత్యారభ్య సుందరకాండే ౪౮ సర్గాంతం సామవేదార్థః- సర్గసంఖ్యా ౧౧౬ శ్లోక సంఖ్యా ౪౫౭౫. పునశ్చ సుందరకాండే ౪౯ సర్గే

---

1 వాల్మీకేరా॥ ౪. స॥ 2 శివరామాయణే

సాధూనా ముపకారాయ వినాశాయ చ దుష్కృతాం,
ధర్మ సంస్థాప నార్థాయ సంభూతస్తు హరిః స్వయమ్. ౨౦
రావణం సమరే హత్వా సాకేతం ప్రాప్య రాఘవః,
సీతయా సహ రామోఽపి సంక్రీడ్య భ్రాతృభి స్సహ. ౨౧
దశవర్ష సహస్రాణి పాలయామాస మేదినీం. ౨౧౺
అథ గర్భం సమాపన్నా సీతా సర్వాంగ శోభనా, ౨౨
విహర్తు మాశ్రమ స్థానేష్వేమేష ముని సేవయా ౨౨౺
తచ్ఛ్రుత్వా రాఘవ స్సీతాం వాల్మీకే రాశ్రమం ప్రతి. ౨౩
ప్రేషయామాస ధర్మాత్మా లక్ష్మణేన మహాత్మనా. ౨౩౺
వాల్మీకే రాశ్రమే పుణ్యే మునిపత్నీ నిషేవితే. ౨౪
కుశీలవౌ తు యమళౌ ప్రాసూత జనకాత్మజా. ౨౪౺

తత స్స కర్మణా తస్య విస్మితో భీమ విక్రమః ఇత్యారభ్య యుద్ధకాండ మభివ్యాప్య ఉత్తరకాండే ౨౬ సర్గాంత మథర్వ వేదార్థః- సర్గసంఖ్యా ౧౨౭ శ్లోక సంఖ్యా ౮౨౬౪. తతః ఉత్తరకాండే ౩౭ సర్గే అభిషిక్తేతు కాకుత్థ్సే ధర్మేణ విదితాత్మన ఇత్యారభ్య ౯౯ సర్గాంత మారణ్యకోపనిషన్నామక శాంతి గ్రంథార్థః- సర్గసంఖ్యా ౬౨ శ్లోకసంఖ్యా ౧౬౨౬. ఆహత్య సర్గసంఖ్యా ౫౯౧ శ్లోకసంఖ్యా ౨౩౨౮౫. చతుర్వింశత్సహస్ర శ్లోక పరిమితస్య శ్రీరామాయణస్య శేషశ్లోక సంఖ్యా ౭౧౫. తస్మా త్కాలనేమిచరిత్రా దీన్స్వకృత్యగణనే పూర్ణం భవిష్యతీతి ద్యోత్యతే

వవృధాతే సుతౌ తత్ర వాల్మీకేనాభి సంస్కృతౌ. ౨౫
వేద శాస్త్ర ధనుర్వేద గాన విద్యా విశారదౌ ౨౫½
మయా నిత్యం పఠ్య మానం మంత్రం మత్సన్నిధౌ స్థితం ౨౬
రామాయణం మహాభాగే శతకోటి ప్రవిస్తరం.
మన్ముక్తిసాధనం పుణ్యం త ద్రామాయణ మేవహి. ౨౭
సర్వ లోకోపకారార్థం సర్వేషాం ముక్తి హేతవే. ౨౭½
తదహం సర్వలోకానా మాయు ర్వృద్ధి ప్రమాణతః. ౨౮
విభాగం కృతవానస్మి శతకోటి ప్రవిస్తరం. ౨౮½
తద్గ్రంథ భాగాన్ లోకేభ్యో దత్వాహ మృషి కర్మణి ౨౯
తత్ర తత్ర వశీర్యాథ త ద్గ్రంథే కథా బహూః,
సంక్షిప్య చరితం పూర్ణం కృతవానస్మి పార్వతి. ౩౦
భూమౌ వల్మీక జాతోహం భువర్లోకే ని శాకరః,
సువర్లోకే తు సంవర్తో మహర్లోకే తు పిప్పలః. ౩౧
జనర్లోకే తు జనక స్తపోలోకే సనాతనః,
సనందన స్సత్య లోకే మేధాకృ చ్ఛంద్ర మండలే. ౩౨
సూర్య లోకేతు విఖనాః పితుర్లోకే ర్యమామునిః
ఉదంకు రతలే లోకే సుమేధా వితలే మునిః. ౩౩
ఉశనా స్సుత లేదేవి వికాశ్యేవ రసాతలే
తలాతలే దశశిరాః పాతాళే తు హయాననః ౩౪
నాగలోకే క్రతుభుజః భూత్వా రామాయణం సతి,
కృత్వా సర్వేషు లోకేషు మోక్షసాధన ముత్తమం. ౩౫

సంస్థాప్య కృత కృత్యోఽహం జీవినాం ముక్తి సిద్ధయే,
*వాల్మీకినా కృతం పుణ్యాం మదంశే న మహాత్మనా　　36
చరితం రామచంద్రస్య పేఠతు స్తౌ కుసీలవౌ　　36½
1సీతాదుఃఖం నిరీక్ష్యా స్యాః పాతివ్రత్య ప్రసిద్ధయే.　　37
2కావ్యం రామాయణం కృత్స్నం సీతాయాశ్చరితంమహత్.
పౌలస్త్య వధ మిత్యేవ చకార చరిత వ్రతః.　　38

---

*వాల్మీకినేతి తదేవోక్త మధ్యాత్మరామాయణే ఉత్తర కాండే ౬. సర్గే ॥శ్లో॥ కృత్స్నం రామాయణం ప్రాహ కావ్యం బాలక యో ర్మునిః। శంకరేణ పురా ప్రోక్తం పార్వత్యై పుర హారిణే త్యుక్తత్వాదేత దుపన్యాస సాత్యంత స్యామారస్యం ప్రతి పాదితం భవతి బ్రహ్మాండపురాణేఽపి 149 అధ్యాయే సనత్కు మార దక్షిణామూర్తి సంవాదే దక్షిణామూర్తి వచనం. శ్లో॥ సహస్రాణాం చతుర్వింశ చ్ఛ్లోకానా సంఖ్యయా యుతం। ఉపా దిశమహం తస్య వాల్మీకే ర్భావితాత్మనః। తామేవ సంహితాం, చోమా పఠ త్యన్వహ మాదరాత్॥ ఇత్యుక్తత్వాత్ యాహిచతుర్వింశతి సహస్రాత్మికా రామాయణ సంహితా పార్వత్యాన్వహంపాపఠ్య తే సైవ వాల్మీకే, ర్బుద్ధా శివాజ్ఞయా ప్రతిబింబితా; కావ్యరూపేణ నిస్ససార, తదేవ భగవతా వాల్మీ కినా కుశలవాభ్యాము పదిష్టమితి ప్రతిపాదితం భవతి.

---

1. నానారా.　2. వాల్మీ ౭ గ్గసారః

వేదా ధ్యయన సంపన్నౌ సీతాపుత్రౌ కుశీలవౌ.
స్వ కృతే రుపదేశస్య యోగ్యా వితి మనీషయా 3౯

వేదోప బృంహణార్థాయ వాల్మీకి ర్భగవా నృషిః
శీఘ్రప్రచారో భవతీ త్యుక్త్వా న్స్వకృతిం తయోః ౪౦

కృత్స్నం రామాయణం ప్రాహ కావ్యం బాలక యోమ్మునిః ౪౦౹

తౌ గత్వా రాఘవ సదశ్చా మశ్వమేధే మహాక్రతౌ. ౪౧

అగాయేతాం కథాం పుణ్యాం తా వుభౌ మునిరూపిణౌ ౪౧౹

ఆసీనః కాంచనే దివ్యే సచ సింహాసనే ప్రభుః. ౪౨

ఉపోపవిష్ట స్సచివై ర్భ్రాతృభి శ్చ పరంతపః,
ఉవాచ లక్ష్మణం రామ శ్శత్రుఘ్నం భరతం తదా. ౪3

ఇమౌ మునీ పార్థివలక్షణాన్వితౌ కుశీలవౌ చైవ మహాతప
స్వినౌ, మమాపి తద్భూతికరం ప్రవక్ష్యతే మహానుభావం
చరితం నిబోధత. ౪౪

తతస్తుతౌ రామవచః ప్రచోదితా వగాయతాం మార్గవిధాన
సంపదా, సచాపి రామః పరషద్గత శ్శనై ర్బుభూ
షయా సక్తమనా బభూవ హ. ౪౫

శ్రీమద్వాల్మీకిమహర్షిణా కుశలవాభ్యాం శ్రీరామాయణ పాఠనమ్॥

ధర్మేచార్థే చకామేచ మోక్షేచ గిరికన్యకే. ౪౬

§ యదిహాస్తి తదన్యత్ర యన్నేహాస్తి న తత్క్వచిత్. ౪౬౼

[1]అహం సంక్షేపరూపేణ వచ్మి రామాయణామృతం, ౪౭

ఇతి శ్రీరామాయణ సారోద్ధారే బాలకాండే చతుర్థస్సర్గః.

---

§ యదితి- తథాహి పూర్వం ప్రతిపాదితయా దిశా వేదార్థోపదర్శితః. అద్య హనుమద్వచన శ్లాఘాయాం. కిష్కింధాకాండే అనయా చిత్రయా వాచా త్రిస్థానవ్యంజనస్థయా ఇత్యాసా శిక్షార్థః. అశ్వమేథాది ప్రకరణే బాలకాండే కల్ప సూత్రార్థః. నూనం వ్యాకరణం కృత్స్న మనేన బహుధా శ్రుతం ఇత్యాదౌ వ్యాకరణార్థః. మానిషాదే త్యత్ర పాదబద్ధోక్షర సమ ఇత్యాదౌచ ఛందశ్శాస్త్రార్థః. ఉత్తరాఫల్గునీ హ్యద్య శ్వస్తు హస్తేన మోక్ష్యతే ఇత్యాదౌ జ్యోతిషార్థః. ఉత్తర కాండే వృత్ర ఇల చరితాదివర్ణనే నిరుక్తార్థః. ఏవ మన్యత్ర చతుష్షష్టి కలార్థోపి ద్వాత్రింశద్విద్యార్థోపి జ్ఞాతుం శక్యతే సూక్ష్మబుధ్యా.

---

1. శివరామాయణే.

పంచమస్సర్గః.

మహాదేవః

1 శ్రీ తపస్స్వాధ్యాయనిరతం తపస్వీ వాగ్విదాం వరం,
నారదం పరిపప్రచ్ఛ వాల్మీకి ర్ముని పుంగవమ్. ౧

తపస్స్వాధ్యాయ నిరతమితి శ్లోకవ్యాఖ్యా॥

ఆవతారికా।

అథ బ్రహ్మాంశ సంభూతో భగవాన్వాల్మీకి స్తమసానదీ తీరే స్వాశ్రమే సుఖాసీనః। శ్రు॥ "సిద్ధలక్ష్మీ ర్మోక్షలక్ష్మీర్జయలక్ష్మీస్సరస్వతీ" ఇత్యాద్యుక్త రీత్యా, వాణీ స్వరూపిణ్యాస్వాశ్రమవాసిన్యా సీతాదేవ్యా ప్రేరితస్సన్ సీతాదుఃఖ నివృత్తి ద్వారా సీతారామ సంయోగ కారణాత్మకం శ్రీరామచంద్రస్య కల్యాణ గుణవర్ణనం కర్తుముద్యుక్తో భూత్వా ॥శ్లో॥ "రజస్తమోభ్యాం నిర్ముక్తాస్తపోజ్ఞాన బలేనచ। ఆస్తాశ్శిష్టాస్తథోక్తాస్తేషాం వాక్య మసంశయం" ఇతి యోగ పాంతజలోక్తరీత్యా గురుముఖాన్నిస్సంశయం శ్రోతుకామః గురుం ప్రతీక్షమాణ ఆస్తేస్మ. సర్వజ్ఞో బ్రహ్మాప్యేతద్విజ్ఞాయ స్వలోకస్థం శతకోటి ప్రవిస్తరం రామాయణ మతః పూర్వమేవ నారదాదీన ధ్యాపితత్వేన భూలోకేఽపి సంతత శ్రీరామ చంద్ర మహాగుణ మాత్రానుసంధాన సంధుక్షిత హృదయవాల్మీకి ముఖే సంగ్రహేణ ప్రవర్తయితుమిచ్ఛయా స్వపుత్రం నారదం ప్రేషయామాస. వాల్మీకి

వాల్మీకి ౧ స.

గపి యదృచ్ఛయాగతం తపస్స్వాధ్యాయ నిరతం నారదం గురుభావేన సంపూజ్య ప్రాసిప్సితస్య గ్రంథస్య నిష్ప్రత్యూహ పరిపూరణాయ। "తద్విద్ధిప్రణిపాతేన పరిప్రశ్నేన సేవయేతి" వేదాన్త రహస్యస్యపప్రశ్న పూర్వకం జ్ఞేయత్వవిధానాత్॥ "నా పృష్టఃకస్య చిద్బ్రూయా" దిత్య పృష్టోత్తరస్య ప్రత్యాదిష్ట త్వాచ్చ "మంగళాదీని మంగళ మధ్యాని మంగళాంతాని ప్రథన్తే" ఇతి గ్రంథ వృద్ధికారణీ భూతగురుస్మరణాత్మక మంగళమాచరితం తపస్స్వాధ్యాయ నిరత మితి.

న్యా। తప స్స్వాధ్యాయ నిరతం=శ్రు॥ "తస్మాత్స్వాధ్యాయోఽధ్యేతవ్య" ఇతి తవ్య ప్రత్యయాత్ సంధ్యావందనాది విధివత్స్వాధ్యాయాధ్యయనస్య నిత్యత్వ బోధనేన "శ్రు॥" స్వాధ్యాయాన్మాప్రమద" ఇత్యధ్యయన విధి విహితస్యతస్య విస్మృతి విషయత్వేఽనిష్ట సాధనత్వావగమేః, శ్రు "స్వాధ్యాయప్రవచనే ఏవేతి నాకోమౌద్గల్య" ఇత్యేవకారేణ విశిష్ట స్వాధ్యాయ ప్రవచనాదే రితర త పోఽపేక్షయాఽత్తమ తప స్త్వసిధ్యాచ" శ్రు "తపోహిస్వాధ్యాయ ఇతి" నిశ్చయార్థ కావ్యయరూపేణ బోధనేనచ, తపస్త్వేనచ శ్రుతః స్వాధ్యాయః। తపస్స్వాధ్యాయః "తపస్స్వాధ్యాయ ఇతి బ్రాహ్మణ" మిత్యాపస్తంబోక్తేః॥ అపిచ॥ శ్రు॥ "బ్రహ్మైతముపాస్యైతత్తప" ఇతి శ్రుతేశ్చ, తపః ప్రధాన స్వాధ్యాయస్త పస్వాధ్యాయః। శాకపార్థివాదిత్వాన్మధ్యమ పద లోపీ సమాసః। వేదాన్త ఇతి యావత్।

అభ్యర్హితత్వాత్ప్రత్వేన స్వాధ్యాయ పదస్యపూర్వ నిపాతావశ్యంభావేన "యస్యజ్ఞాన మయం తప" ఇతిజ్ఞానస్యై వాత్రగ్రహణం న్యాయ్య మితిచ సూచయితుమాదావ్వంద్వే తపః పదప్రయోగః। "వాసుదేవార్జునాభ్యాంప్రున్" ఇతినిర్దేశే న పూజ్యార్థ వాచకత్వేన ద్వంద్వే పూర్వప్రయోగ ఇత్యర్థస్య భాష్యే సాధకత్వాత్ "నహిజ్ఞానేన సదృశం పవిత్రమిహవిద్య తే" ఇతిస్మృత్యా "తపఆలోచనే" ఇతిధాతోరుత్పన్నేన తపశ్శ బ్దేన జ్ఞానపర్యాయేణచ "సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మ" ఇతి శ్రుత్యుక్త పరంబ్రహ్మస్మరణా ద్విశిష్ట దేవతా స్మరణరూప మంగళం కృతమిత్యను సంధేయం॥

ఏవంచ తపఃస్వాధ్యాయ నిరతమిత్యనేన నిరంతర స్వా ధ్యాయోక్త బ్రహ్మవిచార శీలమిత్యర్థో లభ్యతే. తతః వాగ్వి దాంవర మిత్యనేన ప్రథమ విశేషణేన వేదాధ్యయనస్యోక్తత్వే నాత్ర తదధ్యాపనం, యద్వా, గోబలీవర్దన్యాయేన వాచోవేద వ్యతిరిక్తాని శాస్త్రాణి। తద్విదాంవరం శ్రేష్ఠమిత్యనేన చతుర్దశ విద్యాస్థానవేదిత్వ ముక్తంభవతి। తథాహి॥ భూమవిద్యోపక్రమే నారదే నాత్మనస్సర్వ విద్యాభిజ్ఞానవత్త్వముక్తం॥ శ్రు "ఋగ్వే దం భగవోఽధ్యేమి యజుర్వేదం సామవేదమాథర్వణం చతుర్థ మితిహాసం పురాణం పంచమం వేదానాం పిత్ర్యం రాశ్యం దైవం నిధిం వాకోవాక్య మేకాయనం బ్రహ్మవిద్యాం దేవ విద్యాం భూతవిద్యాం క్షత్రవిద్యాం సర్వదేవవిద్యాం, ఏతద్భ

గచ్ఛోఽ ధ్యేమి" ఇతి। తదిద ముక్తోఽచ్యతే వాగ్విదాంవరమితి.

నారదం, నరతి సద్గతిం ప్రాపయతీతి నరః పరమాత్మా తదుక్తం మహాభారతే। "నరతీతినరః ప్రోక్తః పరమాత్మా సనాతన" ఇతి। తస్యసంబన్ధి నారం పరమాత్మవిషయికజ్ఞానమిత్యర్థః తద్దదాత్యుపదిశతీతి నారదః। అపిచ నరాణాంసంబంధి నారం అజ్ఞానం తద్ద్యతి ఖండయతి విజ్ఞానోపదేశేనేతి నారదః "దోఽవ ఖండనే" ఇతిధాతోః నిష్పన్న మిదం రూపం। అజ్ఞానివర్తి పూర్వక పరిజ్ఞాన విషయక జ్ఞానప్రదాయక ఇత్యర్థోలభ్యతే। ఏతేన నారద శబ్దేన గురురిత్యుక్తంభవతి॥ "గుశబ్దస్త్వంధకార స్స్యాద్రుశబ్దస్తన్నిరోధకః। అంధకార నిరోధత్వాద్గురు రిత్యభిధీయతే ఇతిహి తన్నిరుక్తిః? మునిపుంగవం మునయో మనన శీలాస్తేషుపుంగవం- శ్రేష్ఠం- యావచ్ఛ్రుతస్యార్థస్య మన నబలేన సాక్షాత్కర్తా రోహి మునయః। అతఏవ మునిపుంగవ మిత్యుక్తం।

ఏవమాచార్య లక్షణపూర్తిముక్త్వా అధికారిత్వ సంపూర్తిప్రదర్శనా యశిష్య లక్షణమాహ తపస్వీత్యాదినా। తపస్వీ తపోఽస్యాస్తీ తితపస్వీ శ్రుః॥ "తపసాబ్రహ్మ విజిజ్ఞాసస్వ" సతపోఽతప్యత। సతప స్తప్త్వా ఆనందో బ్రహ్మేతివ్య జానాదిత్యాది శ్రుతిషు బ్రహ్మజ్ఞాన సాధనం తపఉక్తం। అపిచ- తపస్వీత్యనేన శమ దమాది సంప త్తిరపిసిద్ధా। తాదృశఏవఖలు బ్రహ్మజ్ఞానా

ధికారః। వాల్మీకిః= వల్మీకస్యాపత్యం పుమాన్వాల్మీకిః। నన్వ
సౌకథం వల్మీకాపత్యం? యతోఽయం భృగుపుత్ర ఇతిస్మర్యతే;
తథాచ విష్ణుపురాణే! శ్లో॥ ఋక్షోఽభూద్భార్గవ స్తస్మా ద్వా
ల్మీకిర్యోఽభిధీయత ఇతి। అత్రవాల్మీకి రామాయణేఽప్యుత్తర
కాండే వక్ష్యతి। "భార్గవేణే తిసంస్కృతౌ" "భార్గవేణ తప
స్వినా" ఇతిచ। అన్యలిౖ తస్య వాల్మీకేః ప్రచేతసోఽపత్యత్వ
మభిధీయతే! "చక్రే ప్రచేతసః పుత్ర స్తం బ్రహ్మప్యన్వమన్యత"
ఇతి "వేదః ప్రాచేతసాదాసీ త్సాక్షా ద్రామాయణాత్మనా"
ఇతిచ ప్రసిద్ధం। పునశ్చ వాల్మీకి రామాయణోత్తరకాండే 96
సర్గే శ్లో॥ "ప్రాచేతసోఽహం దశమః పుత్రో రాఘవనన్దన,
నస్మరామ్యనృతం వాక్య మిమౌచ తవపుత్రకౌ" ఇత్యుక్త
త్వాత్ పూర్వముక్తం దృఢంభవతి। అతః పృథోః ప్రపౌత్రస్య
ప్రాచీనబర్హి ర్నామక రాజర్షి పుత్రాః దశప్రాచేతసాఖ్యాః
తేషామన్తిమః పుత్ర ఏవ వాల్మీకి రభూదితివా! యద్వాపూర్వం
ప్రాచేతసాఖ్య మునిరేవ శాపవశా ద్విప్రోభూత్వా వాల్మీకి
రభూది తివా? అథవా భృగుమహర్షే ర్నామాన్తరం ప్రచేతస
ఇతికృత్వా తత్పుత్రాణాం మధ్యే దశమఏవ వాల్మీకి రితివా
సిద్ధ్యతి।

తథాచేదస్య ప్రాచేతసస్య కథంవల్మీకాపత్యత్వం? ఇతి
చేదుచ్యతే౽న్యంతరేణకే నచిదుక్తం। నిశ్చలతపో విశేషస్యాస్య వల్మీ

కావృత్తౌ జాతాయాం ప్రచేతసా వరుణేన కృత నిరంతర వర్షేణ ప్రాదుదభూత్। తస్మా త్ప్రాచేతస ఏవ వాల్మీకిరితి? తన్న తత్ర ప్రాచేతసోఽహందశమ. ఇతి దశమత్వవాక్య విరోధాత్. తరు గుల్మాదీనాం సర్వేషా మపివర్షేణైవ ప్రాదుర్భావదర్శనా త్తథా త్వాపత్తేః। శ క్తస్య భార్గవస్యైవ ఋక్షనామ్నా ప్రచేతసః ప్రాదుర్భూత త్వాత్తస్య ప్రాచే తసత్వావగమాత్, పున స్త స్యైవ వల్మీక ప్రభవత్వకారణా ద్వాల్మీకా పత్యత్వంచ సంగచ్ఛతే।

ననుకథం తద్వల్మీక భవత్వమాత్రే తదపత్యత్వం? ఉక్తం హి బ్రహ్మవైవర్తే। శ్లో॥ "అథా బ్రవీన్మహా తేజా బ్రహ్మలోక పితామహః। వల్మీకప్రభవో యస్మా త్తస్మా ద్వాల్మీకిరిత్యసౌ ఇతి" మాతృగర్భే శిశోరివ తస్య వల్మీకగర్భే చిరావస్థితి స్ఫోర కం చిరావస్థానంచ। తత్ర దృఢతర యోగశక్తి మంతరానఘటత ఇతితత్సిద్ధిః।అత ఏవాత్ర ఇని ప్రయోగః। నచాపత్యత్వ పదస్య శుక్ల శోణిత సంయోగజన్యత్వ ప్రవృత్తి నివర్తకతయాఽ త్రాపత్యత్వ మాపచారిక మితి భ్రమితవ్యం జానకీ. ప్రాణ్మాతుర ఇత్యాదా వణాదినా పత్యత్వ బోధనస్య విదుషాం స్వారసికతయా ఔరసా పత్యస్యైవా పత్యత్వ పదప్రవృత్తినిమిత్తత్వౌచిత్యాత్ అత్రేద మవధేయం। నహ్యపత్యత్వమాత్రం ప్రత్యయ ప్రయోజనం। కింతుపోష్య పోషకభావాది సంబన్ధాన్తర మపి.అతఏవ నగరాజా త్మజా జనకతనయేత్యా దావపత్యత్వ ప్రతీతేః శాబ్దత్వాత్తత్ర

దుర్వారత్వాదతః వాల్మీకిశబ్ద స్సాధు రేవ.సమూహావచన పర్యా. లోచనయా మనుస్మృతి బ్రహ్మవైవర్తపురాణ భారత శివ రామాయణాదుక్త్యాచ వాల్మీకి జన్మవృత్తాంత ఏవం నిశ్చీయతే తథాహి। బ్రహ్మవైవర్తే మహాపురాణే. ౨౨ అధ్యాయే ౨-3 శ్లో॥ కతికల్పాంత రే తీతే స్రష్టుస్సృష్టి విధౌపునః। యఃపుత్రశ్చేత సోధాతుర్బభూవ మునిపుంగవః। తేన ప్రచేతా ఇతిచ నామ చక్రే పితామహః॥ ఇత్యనేన బ్రహ్మణః ప్రకృష్ట చేతఃప్రభవ త్వేనాస్య బ్రహ్మమానసపుత్రస్య నామప్రచేతా ఇతి బ్రహ్మ స్స్వయంచక్రే.

నను బ్రహ్మమానసపుత్రాః నవబ్రహ్మాణఏవేతి ప్రతీయ మానత్వాత్కుతోయం దశమఇతిచే దుచ్యతే। మనుస్మృతౌ ౧ అధ్యాయే 3౪-3౫ శ్లో॥ అహంప్రజాస్సిసృక్షుస్తు తపస్త ప్త్వా సుదుస్తరం। పతీః ప్రజానామసృజం మహర్షీ నాదితోదశ॥ అస్యవ్యాఖ్యా॥ అహమితి॥ అహంప్రజాస్స్రష్టుమిచ్ఛన్ సుదు శ్చరంతపస్తప్త్వా దశప్రజాపతీన్ ప్రథమం సృష్టవాన్ తైరపి ప్రజానాం సృజ్యమానత్వా త్ప్రజాపతిత్వం। శ్లో॥ మరీచిమత్ర్యం గిరసౌ పులస్త్యం పులహం క్రతుం ప్రచేతసం వసిష్ఠంచ భృగుం నారదమేవచ॥ అస్యవ్యాఖ్యా॥ మరీచిమితి, తస్యతేదశః ప్రజాపత యోనామతో నిర్దిష్టాః॥ అపిచ మహాభారతే ఆదిపర్వాంతర్గత సంభవ పర్వణి పంచ సప్తతిత మాధ్యాయే ౪ శ్లో॥ దశప్రచే

తసః పుత్రాః సన్తః పుణ్యాజనా స్మృతాః అపిచ ప్రాచేతస ఏవ వాల్మీకిరిత్యత్రప్రమాణం మార్కండేయ రామాయణే ౧ అధ్యాయే ౯ శ్లో॥ ఇత్యేవం మునినా పృష్టో మార్కండే యోక్షబుద్ధిమాన్, ఉవాచ ప్రణతో వాక్యం వాల్మీకిం చతపో ధనం॥ ప్రాచేతస మహాభాగ శ్రీరామస్య కథాం శుభాం॥ కథ యస్వ మహాబుద్ధే రామస్య పరమాత్మన ఇతి॥ ఏతేషు దశసుబ్ర హ్మసు నవైవ ప్రజాసృష్టికర్తారః। దశమస్తు శతకోటి రామా యణం విరచ్య నవబ్రహ్మ సృష్ట ప్రజానాం విజ్ఞానా ప్రదాన మతనోత్। సృష్టికర్తృత్వా భావాత్తస్య నవబ్రహ్మసు పరి గణనం నాస్తీతిబోధ్యం॥ తథాచ శివరామాయణే శ్లో॥ పురా స్వాయం భువేహ్యాసీత్ప్రాచేతస మహామునిః। బ్రహ్మాత్మజస్తు బ్రహ్మర్షిస్తేన రామాయణం కృతం। శతకోటి ప్రవిస్తీర్ణం నానా కల్ప సముద్భవం। సకదాచిద్బ్రహ్మలోకే ధాతారంచాప్య నిన్ద యత్। స్వసుతాగ్రహణాత్తేన శప్త ఆపనిషాదతాం, చమత్కార పురే భూత్వాభార్గవా న్వయసంభవః। లోహజంఘాద్విజో హ్యాసీత్ ఋక్షనామాంతరోపిసః, మాతాపిత్రో స్సేవ యాస కంచిత్కాలం గృహేవసన్ భార్యాం పతివ్రతాం సాధ్వీంతాం పరిత్యజ్య సద్విజః। బ్రాహ్మీంవృత్తిం పరిత్యజ్య చోరకర్మ సమాచరత్, నారదేనోపదిష్టస్తు తపోనిష్ఠాం సమాస్థితః। వల్మీక మభవత్తస్య శరీరే నారదాజ్ఞయా। వల్మీకనిర్గమాద్బ్రహ్మ వాల్మీకిరితి చాబ్రవీత్। ఇతి.

అనయాప్యుక్త్యాస్వాయంభువ మన్వంతరే బ్రహ్మమానస పుత్రేషు దశమః ప్రాచేత సాఖ్యః ప్రజాపతిర్బ్రహ్మ శాపాద్భృగువంశే ఋక్షాపరనామకలోహాజం ఘోభూత్వా కిరాతస్సన్ నారదోపదిష్టతత్వజ్ఞానః వల్మీక ప్రభవత్వాద్వాల్మీకి రభవత్.

"ఋక్షోఽభూద్భార్గవ! ఇత్యత్ర భార్గవ భృగునందన శబ్దా రామే రాఘవ రఘునందన శబ్దవన్న్యాయా! వాల్మీకిశబ్దస్తు పుత్రత్వోపచారా దేవ! అతయేవక్వచిత్ వాల్మీకేన మహర్షిణా ఇతి సంబన్ధమాత్రేఽణ్ ప్రయుజ్యతే।

సత్స్వపి నామాన్తరేషు వాల్మీకి శబ్దే నాభిధానం జ్ఞానాంగశమదమాద్యుపే తత్వస్ఫోరణాయేతిబోధ్యం। పరిపప్రచ్ఛ పరి=విశేషేణ పప్రచ్ఛ=పృష్టవాన్. కోన్వస్మిన్నితి-వక్ష్యమాణ మితి శేషః॥ పరిపప్రచ్ఛేతి లిటి ప్రథమపురుషైకవచనం। వాల్మీకిరితి స్వనామగ్రహణాం॥ ఇత్యేవంమనురబ్రవీత్ ॥ 'పరాశరవచోయథా' "రామోద్విర్నాభి భాషతే" ఇత్యాదివత్ స్వవచనస్య ప్రభువచనస్యేవ సర్వాదరణీయతా జ్ఞాపనార్థాయార్ష శైల్యా స్వస్యైవ వాన్యత్వ వ్యపదేశ ఇతిశం.

ననుత్వార్తి "శ్లో" ఇతి సీతాచరామశ్చ లక్ష్మణశ్చ కృతాంజలిః॥ అభిగమ్యాశ్రమం సర్వే వాల్మీకి మభివాదయన్।" ఇత్యయోధ్యాకాండ వచనేన "రామోరామోరామ ఇతి ప్రజానామ భవత్కథాః॥ రామభూతం జగదభూద్రామేరాజ్యం ప్రశాసతి."

ఇత్యాది వచనజాతైశ్చ శ్రీరామవైభవస్య సర్వవిది తత్వేన వాల్మీకేస్తదంశేఽజ్ఞానం కథమితిచేదుచ్యతే। ఉక్తవక్ష్యమాణ సకలకల్యాణ గుణోపేత శ్రీరామచంద్ర ఇతిలోక ప్రసిద్ధ్యాస్వా నుభవేన జానతో వాల్మీకేర్నారదం ప్రతి "కోన్వస్మిన్నిత్యాది "జ్ఞాతుమేవం విధం నర" మిత్యన్తేన ప్రశ్నీకరణం ' "తపస్వా ధ్యాయ నిరత మిత్యాది శ్లోకోక్తరీత్యా మహాయోగినం నా రదం గురుత్వేన సంభావ్య గురుముఖేన తద్గుణశ్రవణే కుతుకః స్వవిజ్ఞాతార్థేపి "గురుశుశ్రూషయావిద్యా" "తద్విజ్ఞానార్థం సద్గురుమేవాభిగచ్ఛే"దిత్యాది శ్రుతిస్మృతిచోదనయా "శ్రుతిశ్చ భిన్నా స్మృతయశ్చభిన్నా మహామునీనాం మతయశ్చభిన్నాః ధర్మస్యతత్వం నిహితం గుహాయాం మహాజనోయేన గ తస్స పన్థాః" ఇతిధర్మతత్వ జ్ఞానస్య సర్వజ్ఞాయత్తత్వోక్తేః త్రైలోక్య జ్ఞానగురు ప్రసాదత్వేన తన్ముఖాత్స్వ చికీర్షితం శ్రీరామచరితం శ్రోతవ్య మిత్యేవతాత్పర్యం। "గురుబుద్ధిర్విశేషతః॥ ఇత్యవగత విషయస్యాతి దార్ఢ్యత్వసిధ్యర్థ మేవపృష్టవానితిజ్ఞేయం॥ అత్రేదం విజ్ఞేయం। "కోన్వస్మిన్నిత్యాది జ్ఞాతుమేవం విధం నరమిత్యన్తేన అస్మిన్ భూలోకే సాంప్రతం ప్రశ్నసమకాలే గుణవానిత్యాది బహుసద్గుణయుక్తః నరః కోన్విత్యేవ ప్రశ్నతాత్పర్యం। నతు లోకాంతరకాలాంతరయోర్గుణ వతస్సంభవేఽపి నతత్రిమే జిజ్ఞా సేతిభావః। అతఏవోత్తరవాక్యే సౌందర్యాది ప్రసంగాదాకృతి వర్ణనముపయుజ్యతే ఇత్థంసతి లోకాంతరీయ విష్ణువ్యావర్తక

తయా అస్మిన్ లోక ఇతి, కాలాంతరీయ నృసింహా ద్యవతార వ్యావర్తకతయా సాంప్రతమిత్యాభ్యమూలచ్ఛేదన శాఖా చంక్రమణం కృత్వాంతతః శ్రుతి ప్రసిద్ధేషు బ్రహ్మవిష్ణు రుద్రాదిషు కస్యవా పరత్వమితి వాల్మీకేః ప్రశ్నతాత్పర్యమితి.

శ్రీరామత్వేనావతీర్ణ విష్ణురేవ పరత్వవానిత్యుత్తర వాక్యస్య తాత్పర్యమితిచ, ప్రశ్నోత్తర వాక్య తాత్పర్య పరాణీతి వ్యాఖ్యానానిన సర్వాదరణీయాని. తేషాం దేవతాంతర నిందాయామేవతాత్పర్యా ద్విద్వన్మాత్రాగ్రాహ్యత్వానుపపత్తేః॥ 'మహర్షేత్వంస మర్థోసి జ్ఞాతు మేవంవిధంనరమితి। వాల్మీకి ప్రశ్నేన, మనుష్యావతారస్యైవ స్వజిజ్ఞాసావిషయత్వ బోధనేన విష్ణునాసదృశోవీర్యే ఇత్యుపమితత్వా ద్విష్ణు గుణవ్యావృత్తేః ప్రసక్తత్వాచ్చ తద్గుణయుక్తత్వ నరావస్థాయామేవేతి సుస్పష్టం। అతఏవనారద ప్రత్యుత్తరేమునే వక్ష్యామ్యహంబుధ్వా తైర్యుక్త శ్రూయతాంనరః। విధ్యర్థేలోట్। పూర్వోక్తేనాస్య పౌనరుక్త్యం, ఇతిచోత్తరవాక్యేన పూర్వోక్తం దృఢంభవతి। యదుక్తమేతేన పరత్వ గుణయుక్త విశేషణేన నిర్గుణవాదనిరాస ఇత్యుక్తిస్తదవిచారితరమణీయా। తైర్గుణైర్యుక్తోనర ఇత్యనేన తద్గుణయోగోనరత్వావస్థాయామేవ। నతు పరమార్థ వస్తునీతి సుస్పష్టంద్యోతయతి। ఏతేనపక్షపాత హృదయవాదోఽపాస్త' ఇతిచతురశ్రం.

[1]కోన్వస్మిన్ సాంప్రతం లోకే గుణవా న్కశ్చ వీర్యవాన్,
ధర్మజ్ఞశ్చ కృతజ్ఞశ్చ సత్యవాక్యో దృఢవ్రతః. ౨

చారిత్రేణచ కో యుక్త స్సర్వభూతేషు కో హితః,
విద్వాన్కః క స్సమర్థశ్చ కశ్చైక ప్రియదర్శనః. ౩

ఆత్మవాన్కో జితక్రోధో ద్యుతిమాన్కో ఽనసూయకః,
కస్య బిభ్యతి దేవాశ్చ జాతరోషస్య సంయుగే. ౪

ఏత దిచ్ఛా మ్యహం శ్రోతుం పరం కౌతూహలం హి మే,
మహర్షే త్వం సమర్థోసి జ్ఞాతు మేవంవిధం నరం. ౫

శ్రుత్వాచైత త్త్రిలోకజ్ఞోవాల్మీ కేర్నారదోవచః.
శ్రూయతామితి చామన్త్ర్య ప్రహృష్టో వాక్యము బ్రవీత్ ౬

నారద ఉవాచ—

బహవో దుర్లభా శ్చై వ యేత్వయా కీర్తితా గుణాః,
మునే వక్ష్యామ్యహంబుద్ధ్వా తైర్యుక్త శ్శ్రూయతాం నరః. ౭
ఇక్ష్వాకువంశ ప్రభవో రామో నామ జనై శ్శ్రుతః,
సచ సర్వగుణోపేతః కౌసల్యానంద వర్ధనః. ౮

1. వాల్మీ. ౧ స.

[1]ఇత్యాది చరితం శ్రీమద్రామస్య భువి విస్తృతం,
ఉపదిష్టం త్రికాలస్థం నాకుజాయ సురర్షిణా. ౯

[2]నారదస్యతు తద్వాక్యం శ్రుత్వా వాక్య విశారదః,
పూజయామాస ధర్మాత్మా సహశిష్యో మహామునిః. ౧౦

ఆపృష్టైవా భ్యనుజ్ఞాత స్స జగామ విహాయసం,
స ముహూర్తం గతే తస్మిన్ దేవలోకం ముని స్తదా. ౧౧

జగామ తమసాతీరం జాహ్నవ్యా స్త్వవిదూరతః. ౧౧౫

తస్యా భ్యాసేతు మిథునం చరంత మనపాయినం. ౧౨

దదర్శ భగవాం స్తత్ర క్రౌంచయో శ్చారు నిస్వనం. ౧౨౫

తస్మాత్తు మిథునా దేకం పుమాంసం పాపనిశ్చయః. ౧౩

జఘాన వైరనిలయో నిషాద స్తస్య పశ్యతః. ౧౩౫

తం శోణిత పరీతాంగం వేష్టమానం మహీతలే. ౧౪
భార్యాతు నిహతం దృష్ట్వా రురావ కరుణాం గిరం,

1. నానారా. 2. వాల్మీ. ౨ స.

*వియుక్తా పతినా తేన ద్విజేన సహచారిణా. ౧౫

తామ్రశీర్షేణ మత్తేన పత్రిణా సహితేన వై. ౧౫౺

తదా తు తం ద్విజం దృష్ట్వా నిషాదేన నిపాతితం. ౧౬

ఋషే ర్ధర్మాత్మన స్తస్య కారుణ్యం సమపద్యత. ౧౬౺

తతః కరుణవేదిత్వా దధర్మో ఽయ మితి ద్విజః. ౧౭

నిశామ్య రుదతీం క్రౌంచీ మిదం వచన మబ్రవీత్. ౧౭౺

*మా నిషాద ప్రతిష్ఠాం త్వ మగమ శ్శాశ్వతీ స్సమాః. ౧౮

---

*వియుక్తేతి-పతినా పత్యా. సహచారిణా సహచారశీలేన, తామ్రశీర్షేణ కుక్కుటాదివత్తామ్రశీర్ష గత చూడాయుక్తేన, మత్తేన రతిపరవశే నేత్యర్థః- పత్రిణా ప్రశస్తపక్షేణ, సంభోగకాలత్వాత్-వితతపక్షవతా తేన, ద్విజేన పక్షిణా, భార్యా వియుక్తా విరహితాసతీ కరుణాం గిరం రురావేతి పూర్వేణాన్వయః.

*మానిషాదేతి—హేనిషాద త్వం శాశ్వతీః శశ్వదేవ శాశ్వత్యః స్వార్థేఽణ్ తతో జీప్ తాః అనారతా ఇత్యర్థః సమాః

సంవత్సరాః ప్రతిష్ఠాం "ప్రతిష్ఠా స్థితి మాహాత్మ్య" ఇతివై
జయన్తీ.మాహాత్మ్యం మాగమః, మాప్రాప్నుహి యద్యస్మాత్కా
రణాత్ క్రౌంచమిథునాత్ క్రౌంచమిథున మాసాద్య ఏకం
కామమోహితం కామేన మోహం ప్రాపితం రతిక్రీడా వివశిత
మిత్యర్థః ఏక మవధీః అవధీః హింసితవానసి తస్మాత్త్వదేవ
త్వప్రతిష్ఠాం మాగమ ఇతియోజనా.

నను మృగపక్ష్యాదివధస్య వ్యాధకులధర్మత్వాత్ కథ
మనపరాధిన మేనం ముని శ్శప్తు మర్హతీతిచే త్సత్యం తథాపి
పరవశతాదశాయాం తద్వధో దోషఏవేతి మునేరాశయః సూచ
యతి హి రతిపరవశతాం కామమోహిత మితిపదేన తథాహి
మహాభారతే పాండుం ప్రతికిందమముని వచనం "అస్వర్గ్య
మయశస్యం త్వ మనుతిష్ఠసి భారత కోహి విద్వా న్మృగం
హన్యా చ్చరంతం మైథునం వనే"ఇతి. తస్మా న్మునిః కిరాతం శశా
పేతి య త్త న్న్యాయ్య మేవ.

కావ్యార్థసూచనం కైశ్చి న్నాంద్యామేవ నిరూప్యత
ఇతివచనాత్ అస్మిన్నేవ శ్లోకే వక్ష్యమాణకావ్యార్థ స్సంక్షే
పేణ దర్శితః-తథాహి రావణపరః అర్థః.నిషాద నితరాం సదేవర్షి
గణం త్రైలోక్యం సాదయతి. పీడయతీతి నిషాదో రావణః.
తస్య సంబుద్ధిః హేనిషాద రావణ యద్యస్మా త్కారణాత్
క్రౌంచమిథునాత్ క్రుంచ గతికౌటిల్యాల్పీభావయో రిత్యా

స్మాద్ధాతోః పచాద్యచ్ కుర్వంచం తత స్సార్థికాణ్ ప్రత్యయే క్రౌంచం రాజ్యక్షయవనవాసాదినా దుఃఖేన అల్పీభూతం పర మకార్శ్యం గతం యన్మిథునం సీతారామరూపం, తస్మా దేకం సీతారూపం యస్మా దవధీః వధాభ్యధికపీడాంప్రాపితవా నసి తస్మా త్త్వం ప్రతిష్ఠాం యా లంకాపురే పుత్రపౌత్రభృత్యగణ వైశిష్ట్యేన బ్రహ్మణా ప్రతిష్ఠా దత్తా తాంలతః పరం మాగ మఇతి కావ్యార్థసూచనమ్.

అత్రేద మవధేయం - రావణవధే జాతే శ్రీరామస్యా యోధ్యా రాజ్యప్రాప్త్యనంతరం దశసహ స్రవర్షాంతే వాల్మీ క్యాశ్రమే సీతాప్రస్థాపనానంతరం వాల్మీకినా నారదం ప్రతి ప్రశ్న ఇతి కంఠోక్త్యా బాలకాండ ద్వితీయ తృతీయ సర్గాదౌ నిర్ణీతం. తత్ర వాల్మీకిశాపస్య ప్రయోజనాభావాత్ కావ్యార్థో నేతిచేన్న మంగళార్థత్వేనచ సమన్వయాత్ -తథాహి చతు ర్ముఖవరప్రసాదేన వాల్మీకిముఖా త్ప్రథమోదితోఽయంశ్లోకః న కేవలశాపో భవితు మర్హతి. భగవన్మంగళాశాసనపరతయా మంగళపరోఽయం శ్లోక ఇతి పూర్వాచార్యాః వర్ణయంతి "మంగళాదీని మంగళమధ్యాని మంగళాన్తాని ప్రథన్తే" ఇత్యాది వచనాత్ తథాహి నిషీ దత్యస్మిన్నితి నిషాదో నివాసః, మా=లక్ష్మీః, తస్యాః నిషాదః మానిషాదః శ్రీనివాస ఇత్యర్థః, తత్ర సంబుద్ధిః మానిషాద = హేశ్రీనివాస, త్వం శాశ్వతీ

స్సమాః=సర్వకాలం, ప్రతిష్ఠాం = మాహాత్మ్యం, అగమః = గచ్ఛ, యద్యస్మాత్=క్రౌంచమిథునాత్ - కుంచౌ - కుటిలౌ రాక్షసౌ, తన్మిథునాత్=రావణ మందోదరీరూపాత్, కామేన - మన్మథేన, మోహితం - సీతాపహర్తార మేకం రావణం, అవధీః-రావణం హత్వా కృతత్రేతి లోక్యపాలన స్త్వంయావత్కాలం విజయీభవేత్యర్థః। వాక్యార్థ హేతుకం కావ్యలింగ మలంకారః। ఏవమనే నే ష్టదేవతాస్మరణరూపం మంగళమాచరితం అస్మిన్ శ్లోకేమానిషాదేతి. 'మా' ఇత్యక్షరేణ లక్ష్మ్యాః ప్రథమోపాత్తత్వాత్సీతాయాశ్చరితం మహత్ ఇతి ప్రబంధ ప్రధాననాయికానిర్దేశః కృతో భవతి। అపిచ కామమోహిత మవధీరిత్య నేన పౌలస్త్య వధమిత్యేవేతి విరోధిరావణ నిర్దేశశ్చ కృతో భవతి.

న ష్వదం-మలయం గమిష్యతః మందరపథోపవర్ణనవత్ తతః కరుణవేదిత్వా దధర్మోఽయ మితి ద్విజః నిశామ్య రుదతీం క్రౌంచీ మిదం వచన మబ్రవీత్ ఇత్యుపక్రమ్య మంగళాశాసనవ త్పరిసమాప్తం కృతమితిచేదుచ్యతే కావ్యార్థ హేతుకం కావ్యలింగ మలంకారః- "అర్థత శ్శబ్దతో వాపి మనాక్కావ్యార్థసూచన" మిత్యుక్తేః రామేణ కృత్య రావణవధరూపః కావ్యార్థః కావ్యా దావవశ్యకర్తవ్యత్వా దాశీర్వాదశ్చ సూచిత ఇత్యవగంతవ్యం అన్యథా వక్ష్యమాణరీత్యా శాపోపి భవితు మర్హతి

నారదా త్స్వగుణశ్రవణానంతరం మునేః స్వవర్ణనేచ్ఛాం జ్ఞాత్వా పూర్వాం బృందాయా శ్శాప మనుభూయ భృగ్వాదిశాపవశా దరణ్యాం పునః సీతాం ప్రస్థాప్యాఽన్తతః భూతలం ప్రవేశయితుం మనసినిశ్చిత్య తన్నియోగ దార్ఢ్య సంపాదనాయ భగవాన్ రామఏవ నిషాదరూపేణ పశ్యతో మునేః పురస్తమనాదృత్య క్రౌంచరూపరక్షో విశేషం జఘాన.

అత స్తదిచ్ఛావశా దంతర్యామితయా తథా ప్రేరణాచ్చ మహా నధర్మోఽయ మనేన కృత ఇతి రుషావనిః శశాప. కథం_ పాపమతే నిషాద, యద్యస్మాత్ క్రౌంచమిథునాత్ - రావణ మండోదరీరూపాత్, కామమోహితం - రావణం, త్వంఅవధీః - అవధీః=హింసితవా నసి, తస్మాత్త్వమపి, శాశ్వతీ స్సమాః= అయుశ్శేషపర్యంతం, ప్రతిష్ఠాం మాగమః = స్వస్త్రీసాహి త్యేన స్థితిం ఇహలోకే మాగమః = మా ప్రాప్నుహీతి శ ప్తవాన్మునిః ఏక మవధీరిత్యుక్తే ర్యథా, స తదీయస్త్రీవిరహితః కృతః తథా త్వమపి ప్రియయా భార్యయా హీనః భవేతి పర్యవసానం. అత్రోఽత్ర వియుక్తా పతినా తేన ద్విజేన సహ చారిణా తామ్రశీర్షేణ మత్తేన పత్రిణాసహి తేనవై ఇత్యాత్రాఽ యమేవార్థః రావణవిషయే పర్యవస్యతి _ తథాహి అకర్దమ మిత్యాదినా పవిత్రం సేతుస్థల ముచ్యతే తస్యాభ్యాసఇత్యా దినా తత్తీరే మండోదర్యాసహ చరంతం భోగాన్ భుంజానం

అనపాయినం = చతుర్ముఖవరప్రదానలబ్ధచిరాయుష్కం, చారు నిస్వనం = రమ్యవీణావినోదం, క్రౌంచయోః = రాక్షసయోః, మిథునం, దదర్శ=అవలోకితవాన్.

తస్మాత్తు మిథునా దేక మిత్యాదినా - పాపనిశ్చయః= నిశ్చితరావణపాపః, వైరనిలయః=హిరణ్యకశిపు రావణ శిశుపాల రూపజన్మత్రయానుసారిత్వాత్ సహజశాత్రవః, నిషీదం త్వత్ర జగంతీతి నిషాదః=విష్ణుః, పుమాంసం=రావణం, జఘానే త్యుచ్యతే. భార్యాత్వేత్యాదినా మండోదరీప్రలాపః, ద్విజేన= పులస్త్యవంశత్వాత్ బ్రాహ్మణేన, తామ్రశీర్షేణ రత్నమ కుటధారిత్వాత్, పత్రిణా = వాహనపరిచ్ఛదాదిమతా, సహి తేన = కుంభకర్ణేంద్రజిదాది సహాయసంపన్నేన, కారుణ్యం= జుగుప్సా, అధర్మోఽయ మితి రావణకృతోఽయ మధర్మఇతి ఏతత్సర్వం రావణవృత్తాంతసమన్వయేన పౌలస్త్యవధాభిధాన ప్రబంధం నిరమమీతేతి.

విష్ణోః రాక్షసే ష్వేవ వైరవత్త్వాత్ వైరనిలయ ఇతి కథనేన క్రౌంచః రాక్షస ఏవేతిగ్రాహ్యః. తదేవోపపాద్యతే స్కాందే పాతాళఖండే అయోధ్యామాహాత్మ్యే శ్లో॥ శాపోక్త్యా హృది సంతప్తం ప్రాచేతస మకల్మషం, ప్రోవాచ వచనం బ్రహ్మ తత్రాగత్య సుసత్కృతః. ననిషాద స్సవైరామో మృగయాం కర్తుమాగతః, తస్యసంవర్ణనేనైవ సుశ్లోక స్త్వం భవిష్యసి.

ఇత్యుక్త్వా తం జగామాశు బ్రహ్మ లోకం సనాతన ఇతి.

ఉక్తార్థసంగ్రహః శ్లో॥ ప్రాచేతసేన మునినా రామో రాజీవలోచనః, తమసోపవనే శప్తః వేషధృ గ్జానకీపతిః. శ్రీరామో ప్రాకృతాం లీలాం స్వీయాం వర్ణయితుం తదా, మండోదర్యాః పతిం క్రూరం క్రౌంచవ ద్వినిపాతితః. అండజం నిహతం దృష్ట్వా ముని శ్శాప మథాదదౌ, చిరం ప్రతిష్ఠా మాభూత్తే నిషాద భువి హింసక. శాపం శ్రుత్వైవ సర్వాత్మా తత్రైవాంతరధీయత, శోకాక్రాంతస్తు వాల్మీకి ర్బ్రహ్మణాశు సుబోధిత ఇతి.

అపిచ శ్లో॥ కావ్యం రామాయణం కృత్స్నమితి కృత్స్నప్రబంధ వ్యంగ్య ప్రధానాత్ కాండషట్కమపి వక్ష్య మాణరీత్యా సంక్షేపేణ దర్శితః తథాహి మానిషాదేత్యనేన సీతాపరిణయ పర్యంతా బాలకాండకథోద్బోధితా. ప్రతిష్ఠాంత్వ మగమఇత్యనేన పితృవచనపరిపాలన ప్రతిష్ఠాభిధాయి న్యయోధ్యా కాండకథా ఆవేదితా శాశ్వతీ స్సమా ఇత్యనేన ఋషిగణవిషయ ప్రతిజ్ఞా నిర్వహణేన రామస్య ప్రతిష్ఠానువృత్తి మభిదధ త్యారణ్య కాండ కథా సూచితా. క్రౌంచయోః కుటిలయోః తిర శ్చోఃతా రాః వాలినో ర్మిథునా దేకం కామమోహితం సుగ్రీవ భార్యాప

హర్తారం వాలిన మవధీ రితి కిష్కింధాకాండకథాఽభిహితా. కాంచా వల్లీభూతౌ కృశావితి యావత్. తయోరన్యోన్య విరహక్లేశ కర్శీయసో స్సీతారామయోరేకమవయవం సీతా రూప మవధీః భృశం పీడితవానసీతి సీతావిరహదుఃఖాతి శయ వర్ణన పరా సుందరకాండకథా స్ఫోరితా. క్రౌంచౌ కుటిలౌ రా క్షసౌ తన్మిథునా దేకం కామమోహితం. రావణ మవధీరితి యుద్ధకాండకథా సూచితా. దండకారణ్య వాసఋషిపత్నీ దర్శనాభిలాష మోహిత సీతాపీడాభిధానేన ఉత్తరకాండార్థోపి సంక్షిప్తః ఇతీదం కావ్యార్థసూచనం కవినా కార్యమిత్యుక్తం భవతి.

పునశ్చ కావ్యం రామాయణం కృత్స్నం సీతాయాశ్చరి తం మహ దితి న్యాయేన ఉత్తకాండే ౧౧౧ సర్గే శ్లో॥ గాయ త్ర్యాశ్చ స్వరూపం తదామాయణ మనుత్తమ మితి దేవీతంత్రే తంత్రరహస్యే శ్రీకృష్ణ శ్యామలా దేవీ శ్రీరామో లలి తాంబికా. ఇత్యాదినా చైత ద్రామాయణస్య గాయత్ర్యర్థో ఽ తి ప్రతిపాద్యతే తథాహి బాలకాండే వేద ప్రసిద్ధ జదత్ప్ర సూతి హేతుభూతభగవత్స్వరూపవర్ణనాత్ తత్సవితృశబ్దార్థః- అయోధ్యాకాండ కిష్కింధాకాండయో స్సీతారామస్య గుణగణ వర్ణనా ద్వరేణ్య శబ్దార్థః-ఆరణ్యకాండే ఖరాది వధకాలే తేజో మయ శరీరవర్ణనా ద్భర్గశబ్దార్థః- సుందరకాండే దివ్యమంగళ

యత్క్రౌంచ మిథునా దేక మవధీః కామ మోహితం. ౧౮౹
తస్యైవం బ్రువత శ్చింతా బభూవ హృది వీక్షతః. ౧౯
శోకార్తే నాస్య శకునేః కి మిదం వ్యాహృతం మయా ౧౯౹
శిష్యం చైవా బ్రవీ ద్వాక్య మిదం స ముని పుంగవః. ౨౦
పాదబద్ధో క్షర సమ స్తంత్రీలయ సమన్వితః,
*శోకార్తస్య ప్రవృత్తో మే శ్లోకో భవతు నాన్యథా. ౨౧

విగ్రహ వర్ణనాద్దేవ శబ్దార్థః యుద్ధకాండే శరణాగతత్వోక్తేః ధీమహి శబ్దార్థః ఉత్తరకాండే ముక్తిఫలకీర్తనాత్ సర్వధర్మ చోదనా తృతీయపాదార్థః ఇతి.

కించ సాంప్రదాయార్థ ఉచ్యతే షద్గవిశరణగత్యవ సాదనే ష్విత్యత) ౧ విశరణం మమైవాసా విత్యాకారకం జ్ఞానం ఉకారవాచ్యం, ౨ గతిః తవైవాహం ఇత్యాకారక భక్తిః మకారవాచ్యా, 3 అవసాదనం తస్యైవాహ మిత్యాకారవైరాగ్యం అకారవాచ్యం- తస్మా త్ప్రణవార్థోపి ప్రతిపాదితః. ౪౦ శ్లోకస్య వ్యాఖ్యా సమాప్తా.

* శోకార్తస్యేతి- అత్ర కేచి ద్రామాయణరచనాయాః పూర్వం ఛందో బద్ధశ్లోకాః న సంతీతి వదంతి తద

యుక్తం తత్ర గోవిందరాజవ్యాఖ్యానే శ్లోకోభవతు శ్లోకశబ్ద వాచ్యో భవతు నాన్యథా శ్లోకా దన్యః కేవల పదసందర్భో నాభవదితి మతిం చకారేతి. మహేశ్వర తీర్థ వ్యాఖ్యానేపి శ్లోకోఽభవ దితి సంకల్పం చకార, శ్లోకో భవతు శ్లోకత్వేన ప్రథయతా మితి.

తిలకకృదపి శోకార్తస్య శాపరూపతయా అసాచిత్యేన ప్రవృత్తోపి మేఽనుచ శ్లోకః యశోరూపో భవతు అన్యథా అయశోరూపో మభూ దిత్యర్థః ఇతి పద్యేయశసిచ శ్లోక ఇతి, కల్పాశా వేదేన సహోత్పన్న శతకోటీ శ్లోకపరిమితపురాణే చతుర్లక్ష శ్లోకా నాహృత్య అష్టాదశధా వ్యాసేన విభక్తఇతి నారదాది పురాణేషు సర్వత్ర పరిదృశ్యమానత్వాత్ వాల్మీకి రామాయణేపి ౨ సర్గే ౨౨ శ్లోకే సప్రవిశ్యాశ్ర మపదంశిష్యేణ సహ ధర్మవిత్, ఉపవిష్టః కథా శ్చాన్యాః చకార ధ్యానమాస్థితః ఇతిశ్లోక వ్యాఖ్యానే అన్యాః కథాః పురాణపారాయణాని చకారేతి సమ్య క్ప్రతిపాదితత్వాత్.

. ఏతచ్ఛ్లోకోత్పత్త్యనంతరమేవ హ్యష్టాదశ పురాణానాం శ్లోకరూపేణ కల్పన మిత్యత్ర ప్రమాణాభావాత్ తద ప్యేష శ్లోకో భవతి తదప్యేషశ్లోకోమరుతః పరివేష్టారో మరుత్తస్యా వసన్ గృహే ఇత్యాది బహుశః శ్రుతిషు శ్లోకశబ్దస్యోపలభ్య మానత్వాత్ శ్లోకః పూర్వ మస్త్యేవేతి కథనీయం.

సోఽభిషేకం తతః కృత్వా తీర్థే తస్మి న్యథావిధి,
తమేవ చింతయ న్నర్థ ముపావర్తత వై మునిః. ౨౨

భరద్వాజ స్తత శ్శిష్యో వినీత శ్శ్రుతవా న్మునిః
కలశం పూర్ణ మాదాయ పృష్ఠతోఽను జగామహ. ౨౩

స ప్రవిశ్యాశ్రమ పదం శిష్యేణ సహ ధర్మవిత్,
ఉపవిష్టః కథా శ్చాన్యా శ్చకార ధ్యాన మాస్థితః. ౨౪

ఆజగామ తతో బ్రహ్మ లోకకర్తా స్వయం ప్రభుః,
చతుర్ముఖో మహాతేజా ద్రష్టుం తం ముని పుంగవమ్. ౨౫

అథోపవిశ్య భగవా నాసనే పరమార్చితే,
త మువాచ తతో బ్రహ్మ ప్రహాస న్మునిపుంగవమ్. ౨౬

శ్లోక ఏవ త్వయా బద్ధో నాత్ర కార్యా విచారణా,
♦మచ్ఛందాదేవ తే బ్రహ్మ న్ప్రవృత్తేయం సరస్వతీ. ౨౭
రామస్య చరితం సర్వం కురు త్వ మృషిసత్తమ. ౨౮

♦ మచ్ఛందాదితి- మత్సంకల్పా దిత్యర్థః విష్ణోరవతారభూతస్య శ్రీరామస్య సంకల్పోఽపి స్వసంకల్పత్వే నోక్తః- ఏకమూర్తి స్త్రయో దేవా రుద్రవిష్ణుపితామహా ఇతి హ వంశోక్తేః.

వృత్తం కథయ ధీరస్య యథా తే నారదా చ్ఛ్రుతం, ౨౮
రామస్య సహ సౌమిత్రేః రాక్షసానాంచ సర్వశః,
వైదేహ్యాశ్చైవ యద్వృత్తం ప్రకాశం యదివా రహః. ౨౯
తచ్చా ప్యవిదితం సర్వం విదితం తే భవిష్యతి. ౨౯౹

న తే వా గనృతా కావ్యే కాచి దత్ర భవిష్యతి. ౩౦
ఇత్యుక్త్వా భగవాన్ బ్రహ్మా తత్రైవాం తరధీయత. ౩౦౹

[1]తతః పశ్యతి ధర్మాత్మా తత్సర్వం యోగమాస్థితః. ౩౧
హసితం భాషితం చైవ గతి ర్యా యచ్చ చేష్టితమ్,
పురా య త్తత్ర నిర్వృత్తం పాణా వామలకం తథా. ౩౨

తత్సర్వం తత్వతో దృష్ట్వా ధర్మేణ స మహాద్యుతిః,
అభిరామస్య రామస్య చరితం కర్తుముద్యతః ౩౩

సయథా కథితం పూర్వం నారదేన మహర్షిణా,
రఘువంశస్య చరితం చకార భగవానృషిః. ౩౪

జన్మ రామస్య సుమహ ద్వీర్యం సర్వానుకూలతాం,
జానక్యాశ్చ వివాహంచ రాఘవస్య వివాసనం. ౩౫

---

1. వాల్మీకి. 3 స.

దండకారణ్య గమనం వైదేహ్యా హరణం తథా,
వాలి ప్రమథనం చైవ సాగరస్యచ లంఘనమ్. 36

రావణస్య వినాశంచ సీతావాప్తి మరేఁగపురే,
రామాభిషేకాభ్యుదయం *వైదేహ్యాశ్చ విసర్జనం. 37

†అనాగతం చ యత్కించి ద్రామస్య వసుధాతలే,
త చ్చకారోత్తరే కావ్యే వాల్మీకి ర్భగవా నృషిః. 38

‡పరం కపీనాం మాదారం సమాప్తంచ యథాక్రమం. 39
[1]తచ్ఛానాం కథయిష్యాగో నానా రామాయణోద్భవం. 3౯ ౪

*వైదేహ్యాశ్చేతి-వైదేహాశ్చ విసర్జన మిత్యంతం చకారేత్యర్థః- సీతాభూతల ప్రవేశ ప్రభృ త్యుత్తర కాండకథా మాహేత్యర్థః.

†అనాగతంచేతి - అనాగతం భావి యత్కించి చ్చరిత మస్తి అశ్వమేధాదికం తదుత్తరకాండే చకారేత్యర్థః. తీర్థ ద్యేపి అనాగతంచేతి యత్కింతి దిత్య నేన సీతావిసర్జనా త్పూర్వకాలభూయస్త్వం అనంతరకాలస్య అల్పతా ద్యోత్యతే. ఆశ్చర్య మిద మాఖ్యానం మునినా సంప్రకీర్తితం,

‡పరంకపీనామితి-అత్ర శ్రీరామచరిత్ర వర్ణనే భగవతా వాల్మీకినా సదాచార లక్షణధర్మః ప్రతిపాదితః-నను కావ్యే అస

1 కవి

ఇతి శ్రీరామాయణసారోద్ధారే బాలకాండే
పంచమ స్సర్గః.

ద్వస్తునిరూపణం సమీచీనవస్తునో ఽసత్త్వప్రతిపాదనం అసద్వస్తునః సద్వస్తుత్వేన ప్రతిపాదనం అర్థవాద బాహుళ్యం కావ్యాలాపాంశ్చ వర్జయే దిత్యేవమాది దోషే స్థితే ధర్మాధర్మవివేచనం కథం కావ్యరూపేణ క్రియత ఇతిచేత్ నిషేధస్య అసత్కృతాసన్నాయక ప్రతిపాదకా ధర్మప్రతిపాదక ప్రాకృతకావ్యవిషయం ధర్మప్రధానాని పురుషార్థసాధనాని కృతాని సద్భిః పరిగృహీతానిచ. అతఏవ కాళిదాసకృత కావ్యానామపిస్మృతిత్వేన మహతా మంగీకారః. తథా భట్టాచార్యైః సతాంహి సందేహపదేషు వస్తుషు ప్రమాణ మంతఃకరణప్రవృత్తయః ఇతికాళిదాసస్మృతే రిత్యుక్తం తస్మా న్మహద్భి ర్మహతాం తపఃప్రభావేణ కృతానాం కావ్యానాం ధర్మప్రాధాన్యేన స్మృతితుల్యతా సిద్ధా తథాచ మనుః—శ్లో॥ యద్దుస్తరం యద్దురాపం యద్దుర్గం యచ్చ దుష్కరం, తత్సర్వం తపసా సాధ్యం తపోహి దురతి క్రమమిత్యుక్తరీత్యా తపస్వినాం శక్యమేవ.

షష్ఠ స్సర్గః.

కుశలవౌ:—

1భూమి ర్భారేణ మగ్నా దశవదన ముఖాపే.షరక్షో గణానాం,
ధృత్వా గోరూపమాదౌ దివిజమునిజనై స్సాకమబ్జాసనస్య,
గత్వాలోకం రుదంతీ వ్యసన ముపగతం బ్రహ్మణే ప్రాహ సర్వం,
బ్రహ్మా ధ్యాత్వా ముహూర్తం సకలమపి హృదా వేవ శేషాత్మ
కత్వాత్. ౧

2 రావణేన తప స్తప్తం సర్వేషామపి దుస్సహం,
తపోధిపో మహాదేవ స్తుతోషచ తదా భృశమ్. ౨

వరా న్ప్రాయచ్ఛత తదా సర్వేషామపి దుర్లభా
జ్ఞానం విజ్ఞానసహితం లబ్ధం తేన సదాశివాత్. 3

అజేయత్వంచ సంగ్రామే ద్వైగుణ్యం శిరసామపి,
♦పంచవక్త్రో మహాదేవః దశవక్త్రో హిరావణః, ౪

♦ పంచవక్త్ర ఇతి- ఆనంద రామాయణే సారకాండే 3 సర్గేశివః-మత్తోషార్థం త్వయా వీర దశవారం నిజంశిరః, ఖడ్గే న ఛేదితం యస్మాత్తస్మా త్తేద్య శిరాంసిహి. దశ వింశ ద్భుజా స్యాపి భవిష్యంతి గిరా మమ-ఇతి. మహాభారతే అరణ్యపర్వణి ౨౭౭ అధ్యాయే శివః-యద్య దగ్నౌ హుతం సర్వం శిర స్తే.

---

1. అధ్యాత్మ. ౪ స. 2. స్కాందే మాహేశ్వరఖండే ౭ అధ్యా.

దేవా నృషీ న్పితౄంశ్చైవ నిర్జిత్య తపసా విభుః,
మహేశస్య ప్రసాదాచ్చ సర్వేషా మధికోఽభవత్. ౫
తపస్వినాం పరిక్షాయై యదృషీణాం విహింసనం
కృతం హ్యభూ త్సదా యేన రావణేన తపస్వినా. ౬
అహంచ విజితో యేన తపసా పరమేణహి,
ఐశ్వర్యేణ జిత శ్చేంద్రో విష్ణు స్సర్వగత స్తథా. ౭
లింగార్చ నప్రభావేణ త్రైలోక్యం చ వశీకృతం,
సంవత్సర సహస్రాచ్చ స్వశిరోహి మహాభుజః. ౮
ఛిత్వా కరేణ లింగస్య పూజార్థం చా సమర్పయత్,
ఏవం శిరాంస్యేవ బహూని తేన సమర్పి తాన్యేవ శివార్చనార్థే,
అభూత్క బంధోహి. పునఃపునశ్చ తదాశివోఽసావరదోబభూవ. ౯
[1]ఏవం ధ్యాత్వా యయౌ బ్రహ్మ కైలాసం త్రిదశైస్సహ,
తస్య శైలస్య పార్శ్వేతు వై చిత్ర్యేణ సమాకులాః. ౧౦
స్థితా స్సంతుష్టువు ర్దేవా శ్శంభుం శక్రపురోగమాః. ౧౦½
[2]తదా నందీ సమాగత్య బ్రహ్మాదీ నిద మబ్రవేత్. ౧౧
భవదాగమ వృత్తాంతో మయా జ్ఞాత శ్శివాజ్ఞయా. ౧౧½

మహదీప్సయా, తథైవ తాని తే దేహే భవిష్యంతి యథేప్సయా. వైరూప్యంచ నతే దేహే కామరూపధర స్తథా, భవిష్యసి రణేఽరీణాం విజేతాచ నసంశయ ఇతి.

1. పద్మపురాణే పాతలఖండే ౭ అధ్యా. 2. నానారామాయణసారః.

¹క్వ యూయం క్వ శివ శ్శంభు స్తపసా పరమేణ హి. ౧౨
ద్రష్టవ్యో హృది మధ్యస్థః సోఽద్య ద్రష్టుం నశక్యతే. ౧౨½
విష్ణురేవ మహాభాగా స్తస్మా త్సర్వం విధాస్యతి. ౧౩
దేవదేవో మహాదేవో విష్ణురూపీ మహేశ్వరః. ౧౩½
అర్చితం కేవలం లింగం రావణేన మహాత్మనా. ౧౪
పీఠికారూపసంస్థేన వినా విష్ణుం సురోత్తమాః. ౧౪½
సర్వే యూయం ప్రార్థయధ్వం విష్ణుం సర్వగుహాశయం. ౧౫
మహేశవాక్యం వో వచ్మి యూయం శృణుత భక్తితః. ౧౫½
²రామోఽహంతు భవిష్యామి విష్ణ్వంశేన సమన్వితః. ౧౬
దశానన పురోగాంశ్చ హనిష్యే సర్వ రాక్షసాన్. ౧౬½
♦ ³ఉత్పత్స్యతి హితార్థం వో నారీ రక్షో భయావహా. ౧౭
ఇత్యువాచ మహేశస్తు మమ చేతసి నిష్ఠితః. ౧౭½

♦ఉత్పత్స్యతీతి-వాల్మీకి రా. యుద్ధకాం. ౯౫ సర్గే రాక్షసస్త్రీప్రలాపే-పీడ్యమానస్తు బలినా వరదానేన రక్షసా, దీప్తై స్తపోభి ర్విబుధాః పితామహ మపూజయన్. దైవతైస్తు సమాగమ్య సర్వై స్సేంద్రపురోగమైః, వృషధ్వజ స్త్రిపురహా మహాదేవః ప్రసాదితః. ప్రసన్నస్తు మహాదేవః దేవా నేతద్వచోఽబ్రవీత్, ఉత్పత్స్యతి హితార్థం వో నారీరక్షో భయా

1. స్కాందే మాహేశ్వరఖండే ౮ అధ్యాయః. 2. భారతే ఆశ్చర్యపర్వణి శేషధర్మే ౪౯ అధ్యా. 3. నానారామాయణ సారం.

అన్యత్రి కారణం వచ్మి రావణస్య వధోద్యమే. ౧౮

శివేన దత్తం సారూప్యం నగృహీతం మయా తదా. ౧౮½

♦యాచితంచ మయా శంభో ర్వదనం వానరస్యచ. ౧౯

తదావదన్మయాసార్ధం రావణ స్తపసో బలాత్,
మయాచ యాచితాన్యేవ దశవక్త్రాణి ధీమతా. ౨౦

సన్ని కృష్టేన భవతా వానరాస్యం కథం వృతం,
ఇత్యుక్త్వా వానరముఖ మవిజ్ఞాయ స రాక్షసః. ౨౧

పరిహాసం ముముచే మార్ఖ్యా ల్సతోయ ఇవ తోయదః. ౨౧½

వహ. ఏషా దేవైః పరియుక్తాతు క్షుద్వ్యథా దానవా న్పురా,
భక్షయిష్యతి న స్సీతా రాక్షసఘ్నీ సరావణాన్.

♦ యాచితమితి- వాల్మీక్యుత్తరకాండే ౧౬. సర్గే- నందీశ్వర మథాపశ్య దవిదూర స్థితం ప్రభోః, దీప్తం శూల మవష్టభ్య ద్వితీయ్యమివ శంకరం. నందీ. శ్లో॥ యస్మాద్వానరరూపం మా మవజ్ఞాయ దశానన, అశనీపాతసంకాశ మపహాసం ప్రయుక్త వాన్. తస్మా న్మద్వీర్యసంపన్నా మద్రూపసమ తేజసః, ఉత్ప త్స్యంతి వధార్థంహి కులస్య తవ వానరాః. నఖదంష్ట్రా యుధా శ్శూరాః మన స్సంపాత రంహస ఇతి.

మయాతదాహి శప్తోసౌ రావణో లోకరావణః. ౨౨

ఈదృశాన్యేవ వక్త్రాణి యేషాంవై సంభవంతిహి,
తైస్సమేతో యదా కోపి నరవర్యో మహాతపాః. ౨౩

మాం పురస్కృత్య సహసా హనిష్యతి నసంశయః. ౨౩½

అహంహి సర్వదేవానాం పురోవర్తీ భవామ్యతః. ౨౪

గచ్ఛామో విష్ణుసాన్నిధ్య మిత్యుక్త స్తేన సంయుతః.
[1]తస్మాత్ క్షీరసముద్రతీర మగమ ద్బ్రహ్మాపి దేవైర్వృతో, దే
వ్యా చాఖిలలోకహృత్ స్థ మజరం సర్వజ్ఞ మీశం హరిం,
అస్తౌషీ చ్ఛ్రుతిసిద్ధనిర్మలపదై స్తోత్రైః పురాణోద్భవైః,భక్త్యా
గద్గదయా గిరాఽతి విమలై రానంద బాష్పైర్వృతః. ౨౫

తత స్స్ఫుర త్సహస్రాంశు సహస్ర సదృశ ప్రభః,
ఆవిరాసీ ద్ధరిః ప్రాచ్యాం దిశి వ్యపనయం స్తమః. ౨౬

కథంచి ద్దృష్టవా న్బ్రహ్మ దుర్దర్శ మకృతాత్మనాం,
ఇంద్రనీల ప్రతీకాశం స్మితాస్యం పద్మలోచనం. ౨౭

కిరీట హార కేయూర కుండలైః కటకాదిభిః,
విభ్రాజమానం శ్రీవత్స కౌస్తుభ ప్రభయాన్వితం. ౨౮

స్తువద్భి స్సనకాద్యైశ్చ పార్షదైః పరివేష్టితం,
శంఖ చక్ర గదా పద్మ వనమాలా విరాజితం. ౨౯

---

1. అధ్యాత్మ. 2 సర్గ.

దృష్ట్వా తం దేవదేవేశం బ్రహ్మా లోక పితామహః,
హర్షగద్గదయా వాచా స్తోతుం సముపచక్రమే. 30

నతోఽస్మి తే పదం దేవ ప్రాణ బుద్ధీంద్రియాత్మభిః,
యచ్చింత్యతే కర్మపాశా ద్ధృది నిత్యం ముముక్షుభిః. 31

[1]యస్మా దిదం జగ దజాయత యత్ర తిష్ఠ, త్యంతే సమస్త మిద
మస్త ముపైతి యత్ర, తస్మై నమస్సదసదాది వికల్ప శూన్య
చైతన్య మాత్మ వపుషే పురుషోత్తమాయ. 32

[2]ఇతి స్తువంతం బ్రహ్మాణం బభాషే భగవా న్హరిః,
కింకరోమీతి తం వేధాః ప్రత్యువా చాతిహర్షితః. 33

భగవన్ రావణోనామ పౌలస్త్య తనయో మహాన్,
త్రీన్లోకా న్లోకపాలాంశ్చ బాధతే విశ్వకంటకః. 34

[3]నైనం సూర్యః ప్రతపతి పార్శ్వే వాతి న మారుతః,
చలోర్మిమాలీ తం దృష్ట్వా సముద్రోఽపి నంపతే. 35

తేన గంధర్వ యక్షాణాం దేవ దానవ రక్షసాం,
అవధ్యోస్మీతి వాగుక్తా తథేత్యుక్తంచ తన్మయా. 36

నాకీర్తయ దవజ్ఞానా త్తద్రక్షో మానుషాం స్తదా,
అత స్త్వం మానుషో భూత్వా జహి దేవరిపుం ప్రభో, 37

1. విష్ణుపురాణే. 2. అధ్యాత్మ. 2 స. 3. వాల్మీకి. 15 స.

భగవా నువాచ—

[1]కశ్యపస్య వరో దత్తః తపసా తోషితో౽నఘ,
యాచితః పుత్రభావాయ తథే త్యంగీకృతం మయా. ౩౮

స కదాచి ద్దశరథో భూత్వా తిష్ఠేత భూతలే,
తస్యాహం పుత్రతా మేత్య కౌసల్యాయాం శుభే దినే. ౩౯

యోగమాయాపి సీతేతి జనకస్య గృహే తదా,
ఉత్పత్స్యతే తయాసార్థం సర్వం సంపాదయా మ్యహం. ౪౦

[2]పురా కైలాస గమనే నందీశో భవతః ప్రతి,
యత్రోవాచ దయావిష్ట స్త స్మస్మృత్వా కథయామి హి. ౪౧

అస్మద్విరోధ కరణా ద్యూయం భవత వానరాః,
ఇతిశాపో మయా దత్తః యుష్మాకం రుద్రసంయుగే. ౪౨

నందీశాపశ్చ తస్యాసీత్ హరిభిర్నశ్యసీతి చ,
[3]తపస్యతో నారదస్య భగ్నే తపసి జిష్ణునా. ౪౩

స శశాప సురేంద్ర త్వం స దేవో కపి రూపవాన్,
తస్మాత్పూర్వం స్వాంశతశ్చ వానరత్వ ముపాగతాః. ౪౪

కురుధ్వం మమ సహాయ్యం సగంధర్వా స్సురోత్తమాః,
మానుషం వపు రాస్థాయ హన్మి దైవత కంటకం. ౪౫

1. అధ్యాత్మే, ౨స. 2. నానారామాయణసారః. 3. భారద్వాజరామాయణే.

[1]శైలాదంచ పురస్కృత్య సర్వే యాయు త్వరాన్వితాః,
అవతారా న్ప్రకుర్వంతు వానరీం తను మాశ్రితాః. ౪౬
ఏతేభ్యో వానరేభ్యస్యు ద్వానరీషు మహాబలాః,
బుద్ధి పౌరుష యుక్తా శ్చ సంతానా నర వర్చసః. ౪౭
తేషు మానవవ త్త్రైకశ్చి ద్రాజ్యతంత్రం కరిష్యతే,
దివ్యభాషాపి గృహ్యేత తాల్వాదిస్థాన జన్మతః. ౪౮
తాదృశా ఉపయోక్ష్యంతే పురస్తా ద్రిపు మర్దనే. ౪౮౧
జనకస్య గృహే సాక్షా ద్బ్రహ్మవిద్యా జనిష్యతి,
బ్రహ్మవిద్యా సహాయోఽహం భవతాం కార్య సిద్ధయే,
సం భవిష్యామ్యయోధ్యాయాం గృహే దశరథస్యచ. ౫౦
భక్తోహి రావణ స్సాక్షా చ్ఛివధ్యాన పరాయణః,
తపసా మహతా యుక్తో బ్రహ్మవిద్యాం యదేచ్ఛతి. ౫౧
తదా సుసాధ్యో భవతి పురుషో ధర్మనిర్జితః. ౫౧౧
[2]పురా కదాచి త్తేనాపి కృతం యుద్ధం మహ త్తరం. ౫౨
నాగలోకం సమాగత్య నాగానాం విజయం వ్యధాత్. ౫౨౧
ఏతస్మిన్నంతరే శేషో మద న్నిక ముపాగతః. ౫౩
నాగ సంరక్షణార్థాయ గతోఽహం తార్క్ష్య వాహనః,
తేనా స్మిజ్జన్య మతులం లోకక్షయకరం మహత్. ౫౪

1. స్కాందే మాహేశ్వరఖండే ౮ అధ్యా;
2. ఉమాసంహితాయాం ౫ అ.

తస్మిన్ సుదారుణే యుద్ధే చక్రం కోటిరవిప్రభం,
తద్వధార్థం మహావీర్యం ప్రముక్తం రావణోపరి. ౫౫
తేన వక్షస్యభిహత శ్చచాల నమమార చ. ౫౫½
[1]బ్రహ్మాండా న్తర్గతా దేవా స్తం జేతుం శక్తయో నహి. ౫౬
వరదాన ప్రభావేన నోవధ్య స్సర్వ దైవతైః. ౫౬½
మహా వైకుంఠ నిలయం శ్రీరామం సీతయా యుతం. ౫౭
♦సంప్రార్థ్య తస్య వీర్యేణ ప్రాప్య పూర్ణతమ ప్రభాం,
తాదృశం సర్వ భూతానాం దుర్నిరీక్ష్యం మహా యుధి. ౫౮
హత్వాఽభయంప్రదాస్యామి రఘూణా మన్వయేమతే,
భూత్వా నరవరః కాలం సుచిరం పరి పాలయే. ౫౯
[2]శ్రీమద్రామావతారే స్మి న్నజ్ఞవ త్క్రియతే మయా,
తత్ర శంకా నక ర్తవ్యా సర్వజ్ఞేనాపి మయయా. ౬౦

♦ సంప్రార్థ్యేతి:— అతఏవ బ్రహ్మవైవర్తే శ్రీకృష్ణజన్మఖండే 110 అధ్యాయే. శ్లో॥ సర్వే చాంశ కలాః పుంసః కృష్ణస్తు భగవాన్ స్వయం పరిపూర్ణతమో రామః॥ ఇత్యాదినా శ్రీరామస్య పరిపూర్ణ తమత్వం మహా వైకుంఠ నిలయత్వం చోక్తం భవతి।

---

1. శివరామాయణే బృహద్బ్రహ్మసంహితాయాంచ.
2. స్కాందే ఉమాసంహితాయాం ౫ అ.

మన్మాయయా మోహితో రక్షో మనుష్యం మా మవేక్ష్యతి,
అన్యథా మరణం తస్య నభవే ద్యతః కుతశ్చిత్. ౬౧
[1]గంధర్వీ దుందుభీ నామ్నా భూమ్యాం కార్యార్థసిద్ధయే,
మంథరాగే భవత్వద్ధా రాజ్య విఘ్నార్థ సిద్ధయే. ౬౨
ఇత్యు క్త్వాంతర్దధే విష్ణు ర్బ్రహ్మా దేవా న థాబ్రవీత్,
[2]విష్ణు ర్మానుషరూపేణ భవిష్యతి రఘోః కులే. ౬౩
యూయం సృజధ్వం సర్వేపి వానరే ష్వంశసంభవాన్,
విష్ణో స్సహాయం కురుత యావత్ స్థాస్యతి భూతలే. ౬౪
ఇతి దేవాన్ సమాదిస్య సమాశ్వాస్యచ మేదినీం,
యయా బ్రహ్మా స్వభవనం విజ్వర స్సుఖ మాస్థితః. ౬౫
దేవాశ్చ సర్వే హరిరూపధారిణః స్థితా స్సహాయార్థ మిత స్తతో హరేః, మహాబలాః పర్వతవృక్షయోధినః ప్రతీక్షమాణా భగవంత మీశ్వరం. ౬౬
[3]వాలీ చేంద్రాంశసంభూతో సుగ్రీవోంశుమత స్సుతః,
తతో బ్రహ్మాంశసంభూతో జాంబవా నృక్ష కుంజరః. ౬౭
శిలాదతనయో నందీ శివస్యానుచరః ప్రియః,
♦ యోవై చై కాదశో రుద్రో హనూమాన్స మహాకపిః. ౬౮

♦ యోవై చేతి - తథాచ - వాల్మీకిరామాయణే సు

---

1. ఆనందరా. సారకాం. ౨ స. 2 అధ్యాత్మ. ౨ స.
3. స్కాందే మాహేశ్వరఖండే ౮ అధ్యా.

[1]వికల్పేన నరా ఏతే తస్మా ద్వానర సంజ్ఞితాః
తేషాం వాలీ మహేంద్రాంశ స్సర్వేషా మభవ త్ప్రభుః.   ౧౯

సామంతా ఇతరే జాతా నానాగిరి నివాసినః
అనేకా నసురా౯జఘ్ను జిగ్యే చా పి చ రావణం.   ౨౦

అనుజో౽ పి రుమానాథ స్సుగ్రీవ స్తత్సదృ గ్బలే
యువరాజః ప్రశాస్త్యేష కపిరాజ్యం నయేన సః   ౨౧

నరా అపిచ శాస్యంతే ససుగ్రీవేణ వాలినా
సప్తాంగం రాజ్య మాబద్ధం మంత్రిణో భహవః కృతాః   ౨౨

దరకాండే ౭ సర్గే - త ముదీక్ష్య మహాబాహుః పింగాక్షం పురతః స్థితం, శంకాహతాత్మా దధ్యౌ స కపీంద్రం తేజసా వృతం. కి మేష భగవా న్నందీ భవే త్సాక్షాదిహాగతః, యేన శప్తోస్మి కైలాసే ఇతి. అపిచ నారదపురాణే ౭౯ అధ్యాయే నారదసనత్కుమారసంవాదే శ్రీరామవచనం-శ్లో॥ "ఏవ ద త్తవరం ప్రాప్య మహే శేన హనూమాతా, ప్రత్యక్షం మమ విప్రేంద్ర సేవాకార్యం కరోతివై. అజ్ఞప్తో హనుమాం స్తత్ర మత్సే వార్థై మునీశ్వర, మహేశే నాహ మప్యేనం శశిమౌళిమ వై మిచ" శ్లో॥ "సమ స్తభూషాసు విభూషితాంగ స్స్వదీ ప్తి మంధీ కృతదేవదీ ప్తిః, ప్రసన్నమూర్తి స్తరుణ శ్శివాంశ సంభావయా మాస సమ స్త దేవా౯" ఇతి.

---

1. శ్రీరామభాగవతే 10 అధ్యా.

[1]వాల్మీకి రథన ధృబ్రిహ్మే వాణీవా క్తస్య రూపిణీ
కోసలేంద్రస్య దుహితా అదితి స్సమజాయత. ౭౩
కశ్యపోఽభూ త్వం క్తిరథ స్స్వర్వేశ్యాః పరిచారికాః
సుషేణః పాశహ స్త శ్చ నీల స్త్వగ్నిసముద్భవః. ౭౪
[2]ఋషయశ్చ మహాత్మాన స్సిద్ధాశ్చ సహ కిన్నరైః
చారణా శ్చా సృజ౯ ఘోరా న్వానరా౯ వరచారిణః. ౭౫
యస్య దేవస్య య ద్రూపం వేష స్తేజ శ్చ యద్విధం
అజాయ న్త సమాస్తేన తస్యతస్య సుతా స్త వా ౭౬
[3]తాంశ్చ సర్వాన్మహాబాహు ర్వాలీ విపుల విక్రమః
జుగోప భుజవీర్యేణ ఋష గోపుచ్ఛ వానరా౯. ౭౭
తై రియం పృథివీ సర్వా సపర్వత వనార్ణవా
కీర్ణా వివిధ సంస్థానై ర్నానా వ్యంజన లక్షణైః ౭౮
[4]మైందాదయోఽథ కపయ స్తే సర్వే సురస త్తమాః,
*ఏవం సర్వే సురగణా అవతేరు ర్యథాగతమ్. ౭౯

---

* ౭౯ శ్లోకస్య విమర్శన

ఏవమితి-నైవంవిధం చతుర్వింశతిసహస్రాత్మక వాల్మీకి రామాయణే విద్యతే తత్రతు బాలకాండే పంచదశ సర్గే దశర

---

1 ఉమా సం ॥౧॥ అ 2 మహాభా ॥అ॥ ప॥ ।౨౭౫॥ అ
3 స్కాందే మహేశ్వర ఖండే. ౮॥ అ 4 వాల్మీకిరామాయణే. ।౧౭ ॥స॥

థాశ్వమేధ క్రతుహవిర్భాగగ్రహణార్థ మాగతవతం శ్రీమహావిష్ణుం బ్రహ్మాదయోదేవా స్సంప్రార్థయ్యతస్మాద్దాశరథి ర్భూత్వా రావణం హనిష్యామీతి వరంలబ్ధ్వాతతో బ్రహ్మణా ఆదిష్టా స్సంతః స్వస్వాంశాత్ వానరా నసృజు రిత్యనేన దశరథ యజ్ఞానంతరమేవ వాలిప్రభృతయో సంజాతా ఇతిద్యోత్యతే. తద్విరుద్ధతయా భవతా కథం తత్పూర్వమేవ బ్రహ్మాదీనాం క్షీరాబ్ధిగమనం వానరోత్పత్తిశ్చ నిరూప్యత ఇతిచేత్ ఇతరార్ష రామాయణేషు పురాణేషుచసమ్యక్ఛ్రవణాదితి వదిష్యామః కించ నహి క్వచి దశ్రవణ మన్యత్ర శ్రుతం నివారయితు ముత్సహతే, శతే పంచాశన్న్యాయేన హీనా ధికకథా విప్రతి పత్తౌ హ్యధికకథా గ్రాహ్యా భవతి తస్యాం హి హీనాంతర్భవతి అపిచ భవత్పక్షీయరీత్యా సమన్వయాభావా దిదం క్రాహ్యాం కథమితిచేత్? స్వస్యైకోనచత్వారింశే వర్షే రామేణ రావణోహత ఇతి సార్వజనీనః పంథాః.

ఏతన్మధ్యే వాలీ జాతోమృత శ్చాభవదితి భవదుక్తిర్నసంగచ్ఛతే. వాలిసుగ్రీవయోః రావణదిగ్విజయకాలికత్వాత్" వక్ష్యతి వాల్మీకిర్యే ఉత్తతకాండే చతుస్త్రింశత్సర్గే శ్లో॥ "అర్జునేన విముక్తస్తు రావణో రాక్షసాధిపః" ఇత్యారభ్య "తతః కదాచి త్కిష్కింధానగరీం వాలిపాలితాం, గత్వా హ్వాయతి యుద్ధాయ వాలినం హేమమాలినం" ఇత్యాదినా

తథాచ కార్తవీర్యార్జునకాలికో వాలీ కథం రామసమవ యస్కస్స్యాత్? కించ రావణదిగ్విజయవృత్తాంతే రామేణ పృష్టే అర్జునవాలిభ్యాం పరభూతః పంక్తికంఠ ఇత్యగస్త్యోక్త్యా అర్జునవాలినో రేకకాలికత్వం దృఢీభవతి. అపిచ ఉత్తరకాండే ద్వాదశసర్గే రావణాయ మండోదరీప్రదానకాలే రావణంప్రతి మయోక్తిః శ్లో॥ "హేమానామాప్సరా తాత శ్రుతపూర్వా యది త్వయా, ద్వౌసుతౌతు మమత్వస్యాం భార్యాయాం సంబభూవతుః. మాయావీ ప్రథమ స్తావద్దుందుభి స్తదనంతరం, కన్యా మండోదరీనామ పత్న్యర్థం, ప్రతిగృహ్యతా" మిత్యుక్తవాక్ తయోః ప్రథమోమాయావీహతో వాలినా గుహాయాం, ద్వితీయ స్తావ ద్దుందుభి ర్వ్యావన మదేన వరదానాచ్చమత్తో వాలినా హత ఇత్యుచ్యతే. ఏతత్సర్వం రావణవినాశాత్పూర్వ మేవేతి ద్యోత్యతే రావణ వివాహానంతరం దిగ్విజయకాలేవా తయోః నామప్రసంగా భావాత్ అతశ్చ వాలిరావణయో రేక కాలికత్వం వ్యజ్యతే. సుగ్రీవోపి వాలిభయా త్పరిభ్రమ న్ దుందుభికళేబర ప్రక్షేపకృత మతంగశాపానంతరం ఋష్య మూకే ప్రత్యతిష్ఠత్. అత స్సుగ్రీవస్యాపి వాలి తుల్య కాలికత్వ మేవ వక్తవ్యం. వాలిసుగ్రీవోత్పత్తౌ సమకాలికత్వోక్తేః తథాహి ఉత్తరకాండే 32 సర్గానంతర అధికపాఠ ప్రథమసర్గే శ్లో॥ దృష్ట్వార్క్ష రజసం పుత్రం బ్రహ్మా లోకపితామహః, సాంత్వ

యిత్వాతతః, పశ్చా ద్దేవదూత మథాదిశత్. గచ్ఛ మద్వచనా ద్దూత కిష్కింధాం నామవై శుభాం, తత్ర వానరయూథాని బహూని నివసంతిచ. దృష్టమాత్రాశ్చ తే సర్వే వానరేణ చ ధీమతా, అస్యర్క్ష రజసో నిత్యం భవిష్యంతివశానుగాః. అభిషేచయ రాజాన మారోప్య మహదాననం, ఇత్యాద్యుక్త్వా వాలి సుగ్రీవజననాత్ప్రాగేవ వానరయూథాని బహూని సంతీతి జ్ఞాయతే. కే తే వానరా ఇత్యాకాంక్షాయా ముచ్యతే. మైందాదయఇతి తథాహి వాల్మీకి యుద్ధకాండే ౨౮ సర్గే రావణం ప్రతి శుకః-మైందశ్చ ద్వివిదశ్చోభౌ తాభ్యా నాస్తి సమో యుధి, బ్రహ్మణా సమనుజ్ఞాతా వమృతప్రాశినా వుభౌ ఇతి. తదేవ ద్రఢయన్ వక్ష్యతి సుందరకాండే ౬౧ సర్గే రావణం ప్రతి హనుమాన్ శ్లో॥ మైందస్య ప్రతియోద్ధారం శంస త ద్వివిదస్యవా, అమృతప్రాశినా వేతౌ సర్వ వానరసత్తమౌ. ఇతిచ తేన వాల్యాదయోః క్షీరాబ్ధిమథనకాలవర్తిత్వం ప్రతీయతే. క్షీరోదధి మథనకాల శ్చాక్షుష మన్వంతరే ఇతి శ్రీమద్భాగవతే. అపిచ యుద్ధకాండే ౨౭ సర్గే రావణంప్రతి క్రోధనం నిర్దిశ్య వక్ష్యతి సారణః శ్లో॥ ఏష గంధర్వకన్యాయా ముత్పన్నః కృష్ణవర్త్మనః, తథా దైవాసురే యుద్దేసహాయార్థం దివౌకసామితి దేవాసుర యుద్ధ కాలికత్వప్రసంగాత్ చిరంతనత్వం సుస్పష్టం క్రోధనస్య. అపిచోత్తరకాండే "సూర్యోపి స్వసుత స్యైనం నిరూప్య పవనాత్మ

జం,కృతేషు వ్యవసాయేషు జగామ సవితాంబర" మిత్యేవం తత్రత్ర్వ యపతితానా మన్యేషామపి వాలిసుగ్రీవమంత్రిప్రభృతీనాం హనుమదాదీనామపి సిద్ధం చిరంతనత్వం. తేషాం జన్మ న రామ సాహాయ్యార్థమితివక్తు మయుక్తం వాల్మీకి ౧౭ శ్లో॥ రూపద్రవిణ సంపన్నా వశ్విసౌరూపసమ్మితౌ, మైందంచ ద్వివిదంచైవ జన యామాసతు స్స్వయం. తే సృష్టా బహుసాహస్రాః దశగ్రీవ ధేరతాః" ఇత్యుక్తత్వాత్. తస్మాదారామసాహాయ్యార్థమేవేతి మంతవ్యం అన్యచ్చ రావణదిగ్విజయః కృతయుగ ఏవే త్యుత్తర కాండోక్త్యా నిశ్చీయ్యతే. తథాహి ఉ. కాం. ౧౭ సర్గే సీతా స్వరూపకథనే శ్రీరామంప్రతి అగస్త్యోక్తిః "ఏషా వేదవతీనామ పూర్వమాసీ త్కృతేయుగే, ఇత్యారభ్య వేదవతీ ధర్షితా రావ ణేనేతి తంశప్త్వాపామోపవేశ మకరోదితి కథయిత్వా తతః శ్లో॥ ప్రవిష్టాయాం హుతాశంతు వేదవత్యాం స రావణః పుష్ప కం తత్స మారుహ్య పరిచక్రామ మేదినీం, అథాయోధ్యాం సమాసాద్య రావణోరాక్షసాధిపః, ప్రాహ రాజాన మాసాద్య యుద్ధం దేహీతి రావణః. అనరణ్యా స్సు సంకృద్ధోరాక్షసేంద్ర మథాబ్రవీత్ - ఇత్యాదినా రావణా యానరణ్యశాపదాన కథా యాశ్చ ప్రతిపాదనాత్ వాలిసుగ్రీవప్రభృత య స్తత్పూర్వమే వావతీర్య తత్కాలే యుద్ధకరణసామర్థ్యయుక్తా ఇత్యేత త్సత్యం అతఃత్య తాదాత్వికానరణ్యనృపతిస్తు శ్రీరామస్య సప్తవింశతితః పూర్వపురుషఇతి. బాలకాండే ౭౦ సర్గే శ్లో॥ బాణస్య తు

మహాతేజాః అనరణ్యః ప్రతాపవాన్, అనరణ్యాత్ పృథుర్జజ్ఞే త్రి
శంకుస్తు పృథోస్సుతః ఇత్యాదినా రామాంతప్రవరదర్శనా
దవగంతుం శక్యతే। ఏతేన వాక్యసందర్భేన వాల్యాదయో
వానరా అతి ప్రాచీనా ఏవేతి శ్రీరామేణ సహానోత్పన్న
ఇతి కంఠతః అభిహితం భవతి, దశరథ యజ్ఞానంతరమేవ
వాల్యాదయో జాతా ఇతి కేనాపి వక్తు మశక్యం. తస్మా
ద్రామాయణార్థోపబృంహక దుర్వాసోగస్త్యవిశ్వామిత్ర బోధా
యన వాసిష్ఠాదిరామాయణావిరోధేన సర్వపురాణసామరస్యే నచ
సిద్ధాంతః క్రియతే. తథాహి బ్రహ్మాదయో దేవాః దశరథాశ్వ
మేధా త్పూర్వమేవ రావణదిగ్విజయకాలే కృతయుగే రావణ
బాధా మసహమానా క్షీరోదధిం గత్వా శ్రీమహావిష్ణుంస్తుత్వా
తస్మా ద్దశరథపుత్రో భూత్వా రావణం హనిష్యామీతి వరం
లబ్ధ్వా పునర్దశరథాశ్వమేధే స్వభాగహరణార్థ మాగతాయ
విష్ణవే పూర్వం విజ్ఞప్తార్థ మేవ తత్కాలే విజ్ఞాపయామాసుః. త
థాచే త్పూర్వమేవోత్పన్నయోః వాలిసుగ్రీవయోః శ్లో॥ వాన
రేంద్రం నరేంద్రాభ మింద్రో వాలిన మూర్జితం, సుగ్రీవం జన
యామాస తపన స్తపతాం వరః- ఇతి ౧౭ సర్గే వానర జన్మవృ
త్తాంతకథనం కిమర్థ మితిచేత్ ఇంద్రపుత్రో వాలీ, సూర్యపుత్రః
స్సుగ్రీవః, వాయుపుత్రో హనుమాన్, నిత్యాదిప్రకారేణ తేషాం
పిత్రాది నామోల్లేఖనార్థం. శ్రీరామస్య సహాయా భవిష్యంతీతి
చ జ్ఞానార్థంచ ఇతి నకశ్చి ద్విరోధః. ఏతావత్కాలస్య మను

[1]ఇక్ష్వాకూణా మిదం తేషాం రాజ్ఞాం వంశే మహాత్మనాం
♦మహదుత్పన్న మాఖ్యానం రామాయణమితి శ్రుతమ్. ౮౦

ఇతి శ్రీరామాయణసారోద్ధారే బాలకాండే
షష్ఠ స్సర్గః.

జానా మస్మాక మతిదీర్ఘత్వే ప్రదృశ్య మానేపి రైవతస్య బ్రహ్మలోకగమన వినియుక్తకాలవ ద్దైవమానేన అత్యల్పతమైవ భవే తిది సర్వ మనవద్యమ్.

♦ మహదితి శ్లోకస్థ రామాయణ శబ్ద వ్యుత్పత్తిరుచ్యతే। రామాయణంహీదం స్వనామ్నైవ స్వ మాహాత్మ్యం ప్రకటయతి తద్యథా రామ మయతి ప్రాపయతీతి రామాయణం" యద్వా రామః అయ్యతే ప్రాప్యతేఽనేనేతి వా, రామ మయతి ఖ్యాపయతీతి వా, రామకథాం అయతి జ్ఞాపయతీతి వా, రామస్యాయనం స్థానమితి వా, శ్లో॥ "కావ్యం రామాయణం కృత్స్నం సీతాయా శ్చరితం మహది" త్యుక్తత్వా ద్రామాయాః— సీతాయా శ్చరితం ఖ్యాపయతీ తివా, రామాయణం. ఇత్యాదివ్యుత్పత్తిభి శ్శ్రీరామతత్వ జ్ఞాన ప్రతిపాదకం రామాయణమితి సిద్ధమ్. అపిచ తత్పఠన పాఠన మాత్రా చ్ఛ్రీరామచంద్ర సాలోక్య సామీప్య సారూప్య సాయుజ్య రూప పరమ పురుషార్థ ప్రాప్తి ప్రతిపాద

---

1. వాల్మీకి. ౫ సర్గ.

సప్తమసర్గః

[1]తదిదంవ ర్తయిష్యావ సంగ్రహోత్సర్వమాదితః,
ధర్మకామార్థసహితం శ్రోతవ్య మనసూయయా. ౧
[2]♦కోసలో నామ ముదితస్ఫీతో జనపదో మహాన్,
నివిష్ట స్సరయూతీరే ప్రభూత ధన ధాన్యవాన్. ౨

నా. ద్విదితమేవ నిశ్శ్రేయస సాధన ద్వార రూపత్వం రామాయణస్య। తథాహి శ్లో॥ శ్రుణ్వన్ రామాయణం భక్త్యా యః పాదం పద మేవ వా సయాతి బ్రహ్మణః స్థానం బ్రహ్మణా పూజ్యతే సదా" ఇత్యాది పరశ్శత వచన దర్శనా ద్రామాయణ శ్రవణాదేవ మోక్షప్రాప్తిః॥

♦ కోసలఇత్యత్ర- ఉత్తరకోసలాః దక్షిణకోసలా ఇతి ద్వివిధాః కోసలాః తత్రాద్యానాం రాజధానీ అయోధ్యా (Oudh) ఔధ్. ద్వితీయానాన్తు (Gujarat) గుజరాత్ అన్తర్గతకుశస్థలీ ప్రాచగంగాయాః దక్షిణతో (Nagpur) నాగపూర్ ప్రదేశా న్తరే విద్యతే, పూర్వం రామరాజ్యకాలే సరయ్వాశ్చోత్తరే కౌసల్యాపిత్రా భానుమన్తేన పరిపాలితా దేశా ఉత్తరకోసలా ఇత్యుచ్యన్తే. తత్కాలేఽయోధ్యా దక్షిణకోసలే ప్యాసీత్. తదుత్తరకోసలా భారతకాలఏవ గౌడదేశా ఇత్యాసన్ తస్యప్రధానం నగరం శ్రావస్తి భారతకాలే గంగాయా దక్షిణ

---

1. నానారామాయణసారః. 2. వాల్మీకి ౫ స.

అయోధ్యానామ నగరీ తత్రాసీ ల్లోకవిశ్రుతా,
మనునా మానవేంద్రేణ యా పురీ నిర్మితా స్వయం. 3
ఆయతా దశచ ద్వేచ యోజనాని మహాపురీ,
శ్రీమతీ త్రీణి విస్తీర్ణా సువిభక్త మహాపథా. ४
రాజమార్గేణ మహతా సువిభక్తేన శోభితా,
ముక్త పుష్పావకీర్ణేన జలసిక్తేన నిత్యశః. ೫
[1]నాయోధ్యా శక్యతే యస్మాదయోధ్యాహి తతో విదుః. ೫౹
[2]తాంతు రాజా దశరథో మహారాష్ట్రవివర్ధనః. ౬
పురీ మావాసయామాస దినం దేవపతి ర్యథా. ౬౹
[3]వివస్వంతం సమారభ్య యావ ద్దశరథోఽభవత్, ౭
ద్విషష్టి పూరుషో జ్ఞేయ శ్లాఘ్య శ్శుద్ధో గుణోత్తరః. ౭౹
వివస్వా న్మను రిక్ష్వాకుః కకుత్ స్థో రఘురి త్యమీ. ౮
మహాప్రభావ సంపన్నాః పంచ వంశ విశేషకాః. ౮౹
ఏవ శ్లాఘ్యే మహావంశే జాతో దశరథో నృపః. ౯
కోసలేశసుతా మోఘం నిశ్చికాయ గుణాన్వితాం. ౯౹

తో విద్యమార్గ కోసలాన్నిమిత్తీకృత్య పూర్వం దక్షిణకోసలా ఇతి ప్రసిద్ధం రాజ్యం ఉత్తరకోసలా ఇతి వ్యవహారః.

---

1. స్కాందే వైష్ణవీఖండే అయోధ్యా మహాత్మ్యే ౧ అధ్యా.
2. వాల్మీకి. ౬ స. 3. శ్రీరామభాగవతే కల్యాణ ఖండే. ౧ అ॥

[1]చోదితో నారదే నాథ లంకాయాం రావణః ఖలః. ౧౦
కౌసల్యాయాం దశరథా జ్జాతో మాం స హనిష్యతి. ౧౦½
ఇని నిశ్చిత్య భీభ్రాన్తిసందేహైః పరివారితః. ౧౧
కౌసల్యోద్వాహాంత రాయ మియేషా చరితుం తదా. ౧౧½
రావణః కోసలపతిం గ త్వోవాచ మయాసహ. ౧౨

యుద్ధం కురుష్వ యద్యస్తి శక్తి ర్నోచే త్సుతాం తవ,
దద స్వేతి వద త్యస్మిన్ రాజా భీత స్సుతాం దదా. ౧౩
పేటికాయాం హిరణ్మయ్యాం కౌసల్యాం వి నివేశ్య చ. ౧౩½
తదాప్రతిజ్ఞాం సాకన్యాచేమాం కృతవతీ సతీ, ౧౪
యదా స్ప్రుశతి మేభర్తా తదో ద్ఘాట్యేత పేటికా,
అన్యేషాం పేటికాం భేత్తుం న శక్యమితి భామినీ. ౧౫
రావణ స్తాం సమానీయ సాగరే వరుణాలయే,
చర న్తీం మకరీంపేట్యాః పాలనాయ నియుజ్య చ. ౧౬
[2]గత్వాఽయోధ్యాం దశరథం హంతుకామో నిరీక్షతే. ౧౬½
స కదాచి ద్దశరథ స్సాకేతే సరయూ జలే. ౧౭
నౌకా స్థో జలజాం క్రీడాం చక్రే వై మంత్రి బంధుభిః. ౧౭½
నిశాయాం సేనయా యు క్త స్తతో మాగధ వందిభిః. ౧౮
రత్న దీప ప్రకాశై శ్చ సన్నుతు ర్ద్వార మోపితః. ౧౮½

1. నానారామాయణసారః.
2. ఆనందరా॥సారకాం ౭ స.

తస్మిన్కాలే తు లంకాయాం విధిం పప్రచ్ఛ రావణః. ౧౯
బ్రహ్మా

పంచమేహాని లగ్నస్య రాజ్ఞో దశరథస్య హి. ౧౯½
దివసో నిశ్చితో విప్రైః కోసలాఖ్యే రావణ. ౨౦
తద్విధే ర్వచనం శ్రుత్వా పుష్పకస్థో దశాననః. ౨౦½
తస్మిన్ కాలే సుమంత్రేణ నౌకయా సరయూజలే. ౨౧
విహరంతం పరిజ్ఞాత్వాఽపాతయ న్నావి పర్వతం. ౨౧½
తదా సర్వే మృతా స్తత్రసరయ్వా నిర్మలే జలే. ౨౨
సుమన్త్రాజసుతౌ నౌకా ఖండౌ ప్రాప్య సు రక్షితౌ. ౨౨½
దైవయోగా ద్దశరథో జీవిత్వా మంత్రిణా సహ. ౨౩
గంగా ప్రవాహ వేగేన సముద్రద్వీప మావిశత్. ౨౩½
తదైవ పేటికాపాలాం మకరీం యుద్ధకామ్యయా. ౨౪
ఆగతో మకరః కశ్చి దాహ్వాయ తాం స గతా సతీ. ౨౪½
నిక్షిప్య పేటికాం ద్వీపే తే నాయుద్ధ్యత దూరతః. ౨౫
సాతు దైవా ద్విసస్మార పేటికాం ద్వీపసంస్థితామ్. ౨౫½
మకర స్త్వింద్రియవా సా తథా కృత్వా తిరోహితః. ౨౬
స్వస్వ రూపేణ చాగత్య సుమన్త్రాజ సుతాన్తికం,
నృపం సం చోదయామాస పేటికా స్పర్శనాయ చ. ౨౭
నృప స్తాం పేటికాం స్పృష్ట్వా జ్ఞాత్వాన్త స్సంస్థితాం సతీం,
కౌసల్యాం వీక్ష్య చ జ్ఞాత్వా వృత్తం సర్వం సు విస్మితః ౨౮
ఏతస్మిన్నన్తరే దేవా నారదాద్యా మహర్షయః. ౨౮½

తస్మిన్ ముహూర్తే కౌసల్యా మానాయ్యచ నృపాంతికం. ౨౯
తయో ర్బ్రహ్మాదయో దేవాః కృత్వా కల్యాణ ముత్తమమ్. ౨౯½
§ యథావ త్పేటికాయాం తౌ దంపతీచ సుమంత్రికం. ౩౦
నిధాయ స్థాపయిత్వా తే నిజధామ యయు స్సురాః. ౩౦½
♦ వివాహకాలే బ్రహ్మోక్తి మోం ప్రత్యేషేతి రావణః. ౩౧
శ్రుత్వాశంక్య చ పృష్ట్వాచ జ్ఞాత్వా కారణ మాంతరం. ౩౧½

---

§ యథావదితి- అథాత్ర రావణ ఇత్యారభ్య యథావ దిత్యన్తేన ప్రతిపాదిత కౌసల్యా వృత్తాన్తవిషయే గ్రంథాన్తరే ష్వప్యేవం పరిదృశ్యతే తథాహి కౌసల్యా-నామ ఉత్తర కోసలా ధీశస్య భానుమత స్తనయా కదాచి దియ ముద్యానవనే విహ రన్తీ మృగయా పరిశ్రాన్త విశ్రాన్త్యై గచ్ఛన్తం దశరథం దృ ష్ట్వా సఖీముఖేన తం జ్ఞాత్వా వవృణే.

సోఽపి దశరథ స్తాం దృష్ట్వా కోసలరాజ తనయేతి కతి పయై ర్లక్షణై ర్విజ్ఞాయ తామభిలషన్ స్వపోష్యమాణ శుకము ఖేనైవ స్వీయోదన్తం కౌసల్యాయై ప్రేషయామాస సాపి స్వస మ్మతిం శుకాయన్యవేదయత్ తత్సర్వం విజ్ఞాయ భానుమాన్ కౌసల్యాం దశథాయైవ దాతుంనిశ్చికాయ కాలాన్తరే వక్ష్యమా ణయా రీత్యా తయోర్వివాహస్సమజని.

♦ వివాహకాలేతి- అత్రైకస్యాపి దేవతా యుగపదనే కత్వ ప్రతిపత్తి స్సంభవతి యథా ఋగ్వేదే 'మహిమాన ఏవైషా

దంపతీహాననే పుత్రః కథం స్యా న్నహి మే మృతిః. 32
భావీ త్యాలోచ్య తౌ హంతు ముద్యుంజానో బభూవహ. 32½
ఉభయో రభవ ద్యుద్ధం తుములం తత్ర చైవహి. 33
బ్రహ్మోదయ స్తయో ర్భావ్యం కథయిత్వా న్యవారయత్.33½
తతో రక్షోపతౌ యాతే దైవా ద్గృధ్ర స్సఖా భవత్. 34
♦యువా మయోధ్యాం నిర్యేయ మిత్యు క్త్వంచజటాయుషా 34½

మే తే త్రియస్త్రింశ త్త్వే దేవతా' ఇతి. శ్రీమచ్ఛంకరవ్యాఖ్యా ఏషాం త్రియస్త్రింశద్దేవతానాం అష్టౌ వసవః- ఏకాదశ రుద్రాః ద్వాదశాదిత్యాః- ఇంద్రః ప్రజాపతిశ్చేతి త్రియస్త్రింశద్దేవాః తథాచ మహాభారతే శ్లో॥ ఆత్మనాం వై సహస్రాణి బహూని భరతర్షభ, కుర్యా ద్యోగీ బలంప్రాప్య తైశ్చ సర్వై ర్మహీంచరేత్. ప్రాప్నుయా ద్విషయా న్కైశ్చిత్ కశ్చి దుగ్రం తపశ్చరేత్, సంక్షిపేచ్చ పునః స్తాని సూర్యో రశ్మిగణానివ. ఇత్యే వంజాతీయతాప్రాప్తాణిమాద్యైశ్వర్యాణాం యోగినా మపియు గప దనేకశరీరయోగం దర్శయతి కిము వ క్తవ్య మాజాన సిద్ధానాం దేవానాం.

♦ యువామితిశ్లోకస్థ జటాయు ర్నామ అరుణస్య పుత్రః అరుణస్తు కశ్యపప్రజాపతే ర్భార్యాయా వినతాయాః పుత్రః మహావిష్ణు వాహనభూతస్య గరుడస్య జ్యేష్ఠో భ్రాతా భా॥ఆ॥ 68-40 తస్యారుణస్య భార్యాహి తామ్రాయాః పుత్రీ శ్యేనీ, తత్పుత్రౌ

ఖగరాజం కరిష్యామి త్వామి త్యజసుతోఽబ్రవీత్. ౩౫
స్వప్రభు ర్భవితాచేతి గరుత్మా న్సముపేక్షితః. ౩౫౹
తత స్సాకేత మగమ త్పక్షియానేన వై ప్రభుః, ౩౬
తయా గృహే మోదమాన స్సాగ్నిరగ్ని క్రియాశ్చరన్. ౩౬౹
[1]కోసలం చోత్తరం చాపి స్వీకృత్య శ్వశురాజ్ఞయా, ౩౭
[1]యథా మను ర్మహాతేజా లోకస్య పరిరక్షితా,
తథా దశరథో రాజా వసన్ జగ దపాలయత్. ౩౮
రథికానాం దశానాంచ బలా ద్దశరథోఽభవత్,
జటాయు రథవత్త్వాచ్చ సవై దశరథ స్మృతః. ౩౯
దశది క్ష్వప్రతిహతరథగత్యా బభూవ సః. ౩౯౹

సంపాతిర్జటాయుశ్చ. భా॥ ఆ॥ 67-74. పతౌ కామరూపిణౌ, నిశాకరనామ్నః మహర్షే స్సవిధే బాల్యే బ్రహ్మచారిణౌ వేద మధీయాతాం కార్యావసరేషు మనుష్యాది రూప ధారిణౌ అభూతాం ఇతరస్మిన్ కాలే పక్షిరూపిణా వాస్తాం॥ వాల్మీ॥రా॥ కిష్కిం॥ 62 స.

[1] కోసలేతి- కౌసల్యావివాహకాలే కోసలరాజేన జామాత్రే దశరథాయ అర్ధరాజ్యప్రదానేన అయం దశరథోఽప్యుభయ కోసలరాజ ఇతి వక్తుం యుక్తమేవ.

---

1. వాల్మీకి. ౭ స.

స్వకర్మనిరతో నిత్యం బ్రాహ్మణా విజితేంద్రియాః ౪౦
నా షడంగ విదత్రాసీ న్నావ్రతో నాఽసహస్రదః. ౪౦½
క్షత్రం బ్రహ్మముఖం చాసీ ద్వైశ్యా క్షత్ర మనువ్రతాః. ౪౧
శూద్రా స్స్వధర్మనిరతా స్త్రీ న్వర్ణా నుపచారిణః. ౪౧½
అష్టౌ బభూవు ర్వీరస్య తస్యాఽమాత్యా యశస్వినః, ౪౨
శుచయ శ్చానురక్తాశ్చ రాజకృత్యేషు నిత్యశః. ౪౨½
ధృష్టి ర్జయంతో విజయ స్సిద్ధార్థో హ్యర్థసాధకః, ౪౩
అశోకో మంత్రపాలశ్చ సుమంత్ర శ్చాష్టమో ఽభవత్. ౪౩½
ఋత్విజౌ ద్వా వభిమతౌ తస్యాస్తా మృషిసత్తమౌ, ౪౪
* వసిష్ఠో వామదేవశ్చ మంత్రిణశ్చ తథాపరే. ౪౪½

---

* వసిష్ఠేతి- వసిష్ఠోత్పత్తి రుక్తా మత్స్యపురాణే ౨౦౦ అధ్యాయే శ్లో॥ ఏతస్మి న్నేవ కాలేతు మిత్రశ్చ వరుణ స్తథా, బదర్యాశ్రమ మాసాద్య తప స్తేపతు రవ్యయం. ఊర్వశీతు వరారోహా కుర్వతీ కుసుమోచ్చయం, తపస్యతో స్తయోర్వీక్ష్య మస్థలచ్చ మృగాసనే. స్కన్నం రేత స్తతో దృష్ట్వా పాపభీతౌ పరస్పరం, చక్రతుః కలశే శుక్రం తోయపూర్ణే మనోరమే. తయోః ఋషివరౌ జాతౌ తేజసా ఽప్రతిమౌ భువి, వసిష్ఠ శ్చాప్యగస్త్యశ్చ మిత్రావరుణయో స్సుతౌ. వసిష్ఠస్తూపయేమే యాథ భగినీం నారదస్యతు, అరుంధతీం వరారోహా తస్యాంశక్తి మజీజనత్ ఇతి.

తత స్సమ్యక్స మాలోచ్య రావణో లోక రావణః. ౪౫
కౌసల్యాతు యదా గర్భ మాధత్తే తం తదా మమ.
ని బోధయత సుస్పష్ట్య మితి ప్రోవాచ రాక్షసాన్. ౪౬
తత స్తే యుత సంఖ్యాకా రాక్షసాః కామ రూపిణః,
స్త్రీరూప ధారిణ స్సర్వే వైద్యవిద్యా విశారదాః. ౪౭
తత్రి సాకేతనగరే కౌసల్యా న్తఃపురే తదా,
స్థిత్వా తత్రత్య వృత్తాంతం రావణాయ న్యవేదయన్. ౪౮
[1] తస్యా మసంతతే స్తస్య తయా సంచోదితా గతం,
♦ తదా మగధరాజేంద్రపుత్రీ సర్వాంగసుందరీ. ౪౯
సుమిత్రా ధవళాపాంగీ స్రక్పాణి స్సూక్ష్మమధ్యమా,
సర్వా న్విసృజ్య నృవర్తీ వవ్రే దశరథం నృపమ్. ౫౦

♦మగధా ఏవ మాగధాః। (గయా) "మాగధాః కీకటాః స్మృతాః" ఇత్యమరకోశ వచన పర్యాలోచనయా ఇమే ఏవ కీకటదేశాః ఏతేషాం పాళీగ్రంథకారా" "రాజగుహా" ఇతివద న్తి। పర్వత దుర్గత్వా ద్గిరివ్రజఇతిచ। తస్యైవేదానీం (గిరిబజ్జ) ఇతి నామా న్తరం। పురాతన శిల్పవిశేషా శ్చాత్ర శిలాభిత్తిషు ప్రకాశ్య న్తే। ప్రకృతే దక్షిణబీరార్ (South Berar) ఇతి వ్యవహర న్తి। తేషాంపశ్చిమ సీమా "శోణా" నదీ। రాజగిరి ర్ముఖ్య ప త్తనమస్య। మధ్యమ ప్రాంతేషు దక్షిణతోఽ స్తి.

1. శ్రీరామభాగవతే కల్యాణఖండే.

తా మాదాయ నిజావాసం ప్రాప పంక్తిరథః ప్రభుః,
కౌసల్యా ముముదే తస్యై పాణౌ జగ్రాహ తాం నృపః. ౧౧

తస్యాంచ నా౽భవ త్పుత్రః మహా౯కాలో౽తిచ
క్రిమే. ౧౧½

తదా కేకయరాజస్య దుహితా భూ త్సుయౌవనా. ౧౨

తస్యా స్స్వయంవరోద్యోగః క్రియతేచ మహీభుజా,
ఇతి తద్వచనం దేవ్యా శ్రుత్వా హర్షపురస్కృతే. ౧౩

తతో గంతవ్య మిత్యేవం ప్రేష్యతాం తన్నృపంప్రతి,
స గత్వా ప్రార్థయామాస కన్యాం కేకయవల్లభం. ౧౪

వృద్ధత్వా త్సోఽపి స్వాభీష్టం వరం లబ్ధ్వా దదౌ సుతాం. ౧౪½
పాణౌ గృహీతా విధివ త్తస్వీ భర్తార మన్వగాత్. ౧౫
1తస్యామపి నసంతానం లేభే దశరథో నృపః. ౧౫½
అర్ధస ప్తశతాన్యన్య కళత్రా ణ్యకరో న్నృపః. ౧౬
తతః కోసల రాజస్య దుహితుః పరిచారికాః. ౧౬½
రావణస్య చ నిర్బంధం సమాలోచ్య పరస్పరం. ౧౭
షష్టిర్వర్ష సహస్రాణాం గతా దశరథస్య చ,
కౌసల్యాయా అపి రజః సంతా నోత్పత్తి కారణం. ౧౮

1. శివరామాయణే.

అక్షీయత తతో నాస్తి సన్తానో త్పత్తి రేతయోః,
ఇత్యేవం స సమాదిష్టః ప్రత్యాసయత రాక్షసాన్. ౫౭

ఇతి శ్రీరామాయణసారోద్ధారే, బాలకాండే
సప్తమసర్గః.

అష్టమస్సర్గః.

[1]స కదాచి న్నిశీథిన్యా మేకాకీ నిర్యయౌ నృపః,
కంబళాపిహితాకారో గూఢం బభ్రామ వీథికాః. ౧
క్వచి ద్ధర్మాలయస్యాంతః శ్లోకం పఠతి కశ్చన. ౧౫
సన్నికృష్య బహిస్థిత్వా శుశ్రావస మహీపతిః. ౨
పాంథః॥ అపుత్రస్య వృథా జన్మ శ్రీర్భోగోవా నిరుత్తరః,
మృతోపి శోభతే పుత్రీ నజీవన్నపి నిస్సుతః. 3
అగ్నిం పురస్తా దాదాయ యస్య గచ్ఛతి గర్భజః,
బంధుభి ర్నీయమానస్య మృతిర పుత్రసవాయ తే. ౪
ఇతి తద్వచనం శ్రుత్వా వ్యథితో గృహ మాగతః,
[2]తతో ఽబ్రవీ దిదం రాజా సుమంత్రం మంత్రిసత్తమం. ౫
శీఘ్ర మానయ మే సర్వాన్ గురూం స్తాన్ సపురోహితాన్.
తత స్సుమంత్ర స్త్వరితం గత్వా త్వరితవిక్రమః. ౬

---

1. రామభాగవతే కల్యాణఖండే.
2. వాల్మీకి రామాయణే ౮ సర్గ.

సమానయ త్వరితాం సర్వా స్సమస్తా న్వేదపారగాన్. ౬½
తా న్పూజయిత్వా ధర్మాత్మా రాజా దశరథ స్తదా. ౭
ఇదం ధర్మార్థవచనం శ్లక్ష్ణం వచన మబ్రవీత్. ౭½
♦మమ లాలప్యమానస్య పుత్రార్థం నాస్తి వై సుఖం. ౮
తదర్థం హయమేధేన యక్ష్యామీతి మతిర్మమ. ౮½

♦ మమేతి—అస్మిన్నర్థే మహాభారతేఽప్యేవం ప్రతిపాదితం। తథాహి— శ్లో॥ దేవర్ష్యతిథి భృత్యేభ్యః పితృభ్య శ్చాత్మన స్తథా ఋణవాన్ జాయతే మర్త్య స్తస్మా దనృణతాం వ్రజేత్ స్వాధ్యాయేన మహర్షిభ్యో దేవేభ్యో యజ్ఞకర్మణా పితృభ్య శ్శ్రాద్ధ దానేన నృణా మభ్యర్చనేన చ పాకశేషేణ భృత్యానాం పాలనే నాత్మనోపి చ॥ఇతి॥

అపిచ॥ పుత్రేణ లోకాన్ జయతి పౌత్రేణానన్త్య మశ్నుతే। అథపుత్రస్య పౌత్రేణ నాకమే వాధిరోహతి ॥ఇతి॥ తతశ్చ న పాత్యతే పితా పున్నామ నరక ఇత్యపత్యమిత్యాద్యుక్త్వా అతస్య మత్యంతావశ్యక మిత్యుక్త్వా కుపుత్ర జననే వంశ పతన శంకయా పితృదేవతా ఇత్థం వదన్తీతి ప్రతిపాదితం॥ శ్లో॥ మాజనిష్ట స నో వంశే జాతోవా దాగ్నిపద్యతాం। ఆజన్మ మరణం యస్య వాసుదేవో న దైవత మితి॥ అతఏవోక్తం శ్లో॥ పుత్రార్థం నో ద్వహే త్కన్యాం కర్మ పుత్రాహి యోగినః అపుత్రోఽపి పరం యాతి కర్మణా న్యోపి నిస్పృతః ॥ఇతి॥

తదహం యష్టు మిచ్ఛామి శాస్త్రదృష్టేన కర్మణా, ౯
కథం ప్రాప్స్యా మ్యహం కామం బుద్ధి రత్ర విచార్యతాం ౯½
ఊచుశ్చ పరమప్రీతా స్సర్వే దశరథం వచః. ౧౦
సర్వథా ప్రాప్స్యసే పుత్రా నభిప్రేతాంశ్చ పార్థివ.
సంభారా స్సంభ్రియంతాం తే తురగశ్చ విముచ్యతాం. ౧౦
సరయ్వా శ్చోత్తరే తీరే యజ్ఞభూమి ర్విధీయతాం,
తథా ద్విజా స్తే ధర్మజ్ఞా వర్ధయంతో నృపోత్తమం. ౧౧
అనుజ్ఞాతా స్తత స్సర్వే పునర్జగ్ము ర్యథాగతం, ౧౧½
[1]ఏత చ్ఛ్రుత్వా రహ స్సూతో రాజాన మిద మబ్రవీత్. ౧౨
సనత్కుమారో భగవాన్ పూర్వం కథితవా న్కథామ్. ౧౨½

అథాత్ర పుత్రార్థం నాస్తి వై సుఖమితి 'దశరథ వచనేన పుత్రికాసుఖ మస్త్యాస్తీ త్యేవేతి ధ్వన్యతే॥

తదర్థం— పాప నివర్తనార్థం. సర్వం పాప్మానం తరతి తరతి బ్రహ్మహత్యాం యోఽశ్వమేధేన యజత॥ ఇతిశ్రుతేః॥ బ్రహ్మహత్యాశ్వమేధాభ్యాం నపరం పుణ్యపాపయోః ॥ఇతి॥ మనుస్మరణాత్॥ బ్రహ్మ హాఽశ్వమేధికావభృథ మేత్యముచ్యత ఇత్యాపస్తంబోక్త్యాచ॥ సర్వ ప్రతిబంధ నివర్తనాత్మక మశ్వమేధేన పరమేశ్వరం యక్ష్యామీ త్యుక్త మిత్యర్థః॥

---

1. వాల్మీకి. ౯ స.

కాశ్యపస్యతు పుత్రో౽స్తి విభండక ఇతి శ్రుతః, ౧౩
¹ఋష్యశృంగ ఇతిఖ్యాత స్తస్య పుత్రో భవిష్యతి. ౧౩౪

¹ ఋష్యశృంగః— అయం బ్రహ్మర్షిః కదాచి దుపస్పర్శనార్థం హ్రదం గతస్య విభండకర్షే రూర్వశీ దర్శన క్షుభితం రేతః జలే పపాత। తచ్చ ఋష్యనామకా కాచన మృగ్యపిబత్ తస్యా గర్భాజ్జాతః (అయ మయోనిజః. కథ మితిచే ల్లోకేతు మాతృ పితృ సంసర్గా జ్జాతస్యైవ యోనిజత్వం అన్యతరాపాయే త్వయోజత్వం కేవల వరాదినా వా అమోఘ వీర్యాది నా వో త్పన్నః అనియోనిజ ఏవేత్యర్థః) మహాభార ॥వసప॥ ౬ స॥ త స్యాం గదేశ గమనేన తత్రత్యానావృష్టి నివృత్తిః మహాభా। వ। ప॥ ౧౧౮॥ అ॥ శ్లో॥ తస్యరోమపాద పుత్ర్యా శ్శాంతయా సహ వివాహః తస్యజననీ ఋశ్యమృగ్యపి పూర్వం చిత్రరేఖా నామికా కాచనదేవకన్యా బ్రహ్మ శాపాన్మృగీత్వం పాప ఉపర్యుక్త రూపేణైవ త్తే విముక్తిరితి బ్రహ్మను జగ్రాహ ఋష్యశృంగం ప్రసూయ విముక్తిం ప్రాప। తతో విభండకేన స బాలః పోషిత॥ వన॥ ప॥ ౧౧౮—౧౧.

తస్య ఋశ్యశృంగస్య తపసా తోషితేన బ్రహ్మణా వర ప్రదానం శివ ॥ రా ॥ శ్లో॥ ఋష్యశృంగస్య తపసి స్థితస్య నికటం స్వయం పితామహ స్సమాగత్య దదౌ ప్రీత్యావరాన్ బహూన్ యత్రత్వం సంస్థిత స్తత్ర సుభిక్షం క్షామ నాశనం పశు ప్రజాభి వృద్ధిస్సాస్య త్త్వ త్సంకల్పః ఫలీ భవే దితి॥ ప్రతిపాదితం.

నాన్యం జానాతి విప్రేంద్రో నిత్యం పిత్రనువర్తనాత్, ౧౪
ఏతస్మిన్నేవ కాలేతు రోమపాదః ప్రతాపవాన్. ౧౪౫

అనావృష్ట్యాం ప్రవృత్తాయాం రాజా దుఃఖసమన్వితః, ౧౫
బ్రాహ్మణాన్ శ్రుతవృద్ధాంశ్చ సమానీయ ప్రవక్ష్యతి. ౧౫౫

వక్ష్యంతి తే మహీపాలం బ్రాహ్మణా వేదపారగాః, ౧౬
విభండకసుతం రాజన్ సర్వోపాయై రిహానయ. ౧౬౫

ప్రయచ్ఛ కన్యాం శాంతాంవై విధినా సుసమాహితః. ౧౭

[1]ఏవ మంగాధిపేనైవ గణికాభి ర్మృషేస్సుతః
ఆనీతోఽవర్ష యద్దేవశ్శాంతా చాస్మై ప్రదీయతే. ౧౮

ఋశ్యశృంగస్తు జామాతా పుత్రాంస్తవ విధాస్యతి
సనత్కుమార కథిత మేతావద్వ్యాహృతంమయా. ౧౯
యథర్శ్య శృంగస్త్వానీత శ్శృంగమే మంత్రిభిస్సహ. ౧౯౫

[2]గణికా స్తత్ర గచ్ఛంతు రూపవత్య స్స్వలంకృతాః. ౨౦
ప్రలోభ్య వివిధోపాయై రానేష్యం తీహ సత్కృతాః. ౨౦౫

వారముఖ్యాశ్చ తచ్ఛ్రుత్వా వనం ప్రవివిశు ర్మహాత్ ౨౧

---

1. వాల్మీకి 9 స॥ 2. వాల్మీకి ౧౦ స.

విభండకసుత స్తత్ర తా శ్చాపశ్య ద్వరాంగనాః. ౨౧½

నతేన జన్మప్రభృతి దృష్టపూర్వం తపస్వినా. ౨౨
స్త్రీర్వా పుమాన్వా యచ్చాన్య త్సర్వం నగరరాష్ట్రజం ౨౨½

ఆగతానాం తతః పూజా మృషిపుత్ర శ్చకారహ. ౨౩
ఇద మర్ఘ్య మిదం పాద్య మిదం మూలం ఫలంచ నః. ౨౩½

తత స్తా స్తం సమాలింగ్య సర్వా హర్షసమన్వితాః. ౨౪
మోదకా న్ప్రదదు స్తస్మై భక్ష్యాంశ్చ వివిధా న్బహూన్ ౨౪½

తాని చాస్వాద్య తేజస్వీ ఫలానీతి స్మ మన్యతే. ౨౫
ఉపసృత్య తత స్సర్వా స్తా స్త మూచు రిదం వచః,
ఏహ్యాశ్రమపదం సౌమ్య హ్యస్మాక మితి చాబ్రువన్. ౨౬
సోఽపి గంతుం మతిం చక్రే తం చ నిన్యు స్తదా స్త్రియః ౨౬½

[1]తా సాంవశ్యో మునిరభూదితరేషాన్తుకా కథా ౨౭
నజాతు తా సాంసంపర్కః పతనాయైవ కేవలమ్. ౨౭½

తత శ్చానీయమానేతు విప్రే తస్మి న్మహాత్మని. ౨౮
[2]తత్ప్రభావా దభూద్వృష్టిః పుత్రోఽపి నృపతే రభూత్. ౨౮½

---

1. ఉమాసం॥ ౫౭ ॥అ॥
2. ఆనందరామాయణే సారకాం॰ ౧ స.

తత స్తుష్టో రోమపాద స్తస్మై *శాంతాం దదౌ సుతాం. ౨౯
[1]స త్వం పురుషశార్దూల త మానయ సుసత్కృతం. ౨౫

---

*అత్ర త్వా సా శాంతా కస్య పుత్రీతి నిశ్చయః-కేచిదూచుః-దశరథ స్యౌరసీ హి శాంతా దత్తా రోమపాదా యేతి తదసంగత మితి పరే ప్యాహుః కుత ఇతిచేత్ గోవింద రాజేనాపి జామాతా ఇత్యత్ర రోమపాదస్యహి దశరథస్యవే త్యనియమేన వికల్ప్య ప్రోక్తత్వా త్సందిగ్ధతాపన్నై వాభూత్ నను కథం సందేహః శ్రీమద్భాగవతే "రోమపాద ఇతి ఖ్యాత స్తస్మిన్దశరథ స్సఖా. శాంతాంస్వకన్యాం ప్రాయచ్ఛత్ ఋష్యశృంగ ఉవాహతాం- ఇత్యుక్త్వా తత్సంగత మేవేతిచే న్నైవం తస్యాపి సందిగ్ధార్థత్వైవ ద్యోత్యతే. కథమితిచేత్ _తత్ర పరీక్షితం ప్రతి వర్తమానరాజ ప్రపంచ ముక్త్వా- అథ మాగధ రాజానో భావినో యే వదామి తే- ఇత్యుపక్రమ్య తన్మ ధ్యే రోమపాద కథా ప్రసంగానుసరణాత్ కలియుగేపి భావి రాజవంశీయౌ దశరథరోమపాదౌ స్యాతా మితి ద్యోతనాత్ ఇతిచేన్న. తస్య కల్పాంతరవిషయత్వాత్. తీర్థయేతు ఋశ్య శృగం ప్రతి రోమపాదవచనే- అనేన మేఽనపత్యాయ దత్తే యం వరవర్ణినీ, యాచతే పుత్రతుల్యైషా శాంతా ప్రియత రాత్మజా. ఇతి శాంతా దశరథపుత్రికాత్వేన రోమపాదేనైవ

---

1. వాల్మీకి. ౧౧ స.

ప్రోక్తత్వాత్. అపిచ ఉత్తరరామచరిత ప్రస్తావనాయాం 'కన్యాం దశరథో రాజా శాంతాం నామ వ్యజీజనత్, అపత్య కృతికాం రాజ్ఞే రోమపాదాయ తాం దదౌ' ఇతి చిరంతన కవినా ప్రోక్తత్వాచ్చ భారద్వాజరామాయణేఽపి- 'రోమపాదోఽనపత్యస్సన్ సుతాం దశరథస్యతు, స్వీకృత్య వైభాండ కాయ నిర్ళ్త్యై దత్తవాన్ ముదా' ఇత్యుక్తత్వాచ్చ శాంతా దశరథస్యౌరసీ రోమపాదస్య దత్తేతి నిశ్చీయతే.

తథాచ రామాయణాన్తరేష్వేవం దృశ్యతే- శాన్తా నామ కాచిదప్సరమణీ సురభేరనుగ్రహవశాత్సంజాతా దశరథ స్య పుత్రికా. దశరథ స్తాం రోమపాదాయ భార్యాబంధవే దత్తపుత్రికారూపేణ ప్రాయచ్ఛత్. రోమపాదోఽపి కదాచి త్కాంచిద్ధేనుం కస్మైచిద్ద్విజాయాదాత్ సద్విజ స్తాం గృహీత్వా స్వగృహం గతః. గతే బహుతిథే కాలే సాపిధేను- పునశ్చ రాజధేనుయూథే ప్రావిశత్. తదజ్ఞానా ద్రాజాన్య స్మై ద్విజాయ తాం ధేనుం దత్తవాన్। తతోన్యేనైవ బ్రాహ్మణేన నీయమానాం తాంధేనుం ప్రథమగ్రహీతా బ్రా హ్మణః దృష్ట్వారాజనికటే క్రోధేన వివదితవాన్. రాజాపి తత్ప్రతినిధిత్వేన సహస్రం గాః దాస్యామీ త్యవదత్. తథాపి తద్వాక్య మనాదృత్య స బ్రాహ్మణ స్తద్రాజ్యే ద్వాదశవర్ష క్షామో భవిష్యతీతి శశాప. రోమపాదస్తు తన్నివారణో పాయ

వసిష్ఠే నాభ్యనుజ్ఞాతః రాజా సంపూర్ణమానసః. 30
అభిచక్రామ తం దేశం యత్రవై మునిపుంగవః 30౫
వనాని సరితశ్చైవ వ్యతిక్రమ్య శనైశ్శనైః. 3౧
ఆసాద్య తం ద్విజశ్రేష్ఠం రోమపాదసమీపగం.
స్నేహా త్సుసత్కృతస్తేన రాజాన మిద మబ్రవీత్, 3౨
అనపత్యోఽస్మి ధర్మాత్మన్ శాంతాభర్తా మమ క్రతుం
ఆహరేత త్వయాజ్ఞప్తః సంతానార్థం కులస్యచ. 33
శాంతా తవ సుతా రాజన్ సహ భర్త్రా విశాంపతే,
మదీయం నగరం యాతు కార్యం హి మహదుద్యతం. 3౪
తథేతి రాజా సంశ్రుత్య గమనం తస్య ధీమతః,
ఉవాచ వచనం విప్రం గచ్ఛ త్వం సహ భార్యయా. 3౫
అనేన మే నపత్యాయ దత్తేయం వర వర్ణినీ
యాచతే పుత్ర తుల్యే షా శాన్తా ప్రియతరా త్మజా. 3౬
సోయం తే శ్వశురో బ్రహ్మన్ యథైవా హం తథా నృపః
తస్మా త్త్వం భార్యాయా సార్థం గచ్ఛా యోధ్యాం పురీం
ప్రతి. 3౭

మపి తేనైవ జ్ఞాత్వా తత్ప్రాయః శాన్తయే ఋష్యశృంగ మానీయ క్షామబాధా రహితః స్వస్థోఽభవదితి. అపిచ రోమపాద స్యాపి దశరథ ఇతి నామాంతర మస్తీ తి హరివంశ గ్రంథేఽస్తి।

ఋషిపుత్రః ప్రతిశ్రుత్య తథేత్యాహ నృపం తదా. 3౭
స నృపేణాభ్యనుజ్ఞాతః ప్రయయౌ సహభార్యయా. 3౮
తత స్త్వలంకృతం రాజా నగరం ప్రవివేశహ,
ఉవాస తత్ర సుఖితా కంచిత్కాలం సహర్త్విజా. 3౯
అన్తఃపురం స్త్రియ స్సర్వా శ్శాన్తాం దృష్ట్వా తథాగతాం
సహ భర్త్రా విశాలాక్షీం ప్రీత్యా నంద ముపాగమన్. ౪౦

ఇతి శ్రీరామాయణసారోద్ధారే బాలకాండే
అష్టమ స్సర్గః.

నవమ స్సర్గః.

[1]తతః కాలే బహుతిథే కస్మింశ్చి త్సుమనోహరే,
వసంతే సమనుప్రాప్తే రాజ్ఞోయష్టుం మనో ఽ భవత్. ౧
[2]తత స్సుమంత్ర మాసీయ వసిష్ఠో వాక్య మబ్రవీత్,
నిమంత్రయస్వ నృపతీన్ పృథివ్యాం యేచ ధార్మికాః. ౨
బ్రాహ్మణా న్క్షత్రియా న్వైశ్యాన్ శూద్రాంశ్చైవ సహస్రశః,
సమానయస్వ సత్కృత్య సర్వదేశేషు మానవాన్. 3
మిథిలాధిపతిం శూరం జనకం సత్యవిక్రమం,
నిష్ఠితం సర్వశాస్త్రేషు తథా వేదేషు నిష్ఠితం. ౪

---

1. వాల్మీకి. ౧౨ స. 2. వాల్మీకి. ౧3 స.

త మానయ మహాభాగం స్వయమేవ సుసత్కృతం,
*పూర్వసంబంధినం జ్ఞాత్వా తతః పూర్వం బ్రవీమి తే. ౫
తథా కాశీపతిం స్నిగ్ధం సతతం ప్రియవాదినం,
తథా కేకయరాజానం వృద్ధం పరమధార్మికం. ౬
శ్వశురం రాజసింహస్య సపుత్రం త్వ మి హానయ. ౬౹
అంగేశ్వరం మహాభాగం రోమపాదం సుసత్కృతం. ౭
వయస్యం రాజసింహస్య సమానయ యశస్వినం. ౭౹
తతః ప్రైశ్చ దా్విహారాత్రై రుపయాతా మహీక్షితః. ౮
♦తతో వసిష్ఠ ప్రముఖా స్సర్వఏవ ద్విజోత్తమాః,
ఋశ్యశృంగం పురస్కృత్య యజ్ఞకర్మారభం స్తదా. ౯

*పూర్వసంబంధినమితి- తిలకవ్యాఖ్యా పూర్వసంబంధినం పూర్వస్మిన్నేన కాలే భావినం సంబంధినం యోగబలేన జ్ఞాత్వా తతః హేతోః భావిసంబంధిత్వా ద్ధేతోః సర్వేభ్యః పూర్వం త దానయనం బ్రవీమీ త్యర్థః.

♦తత ఇత్యాదినా - సంవత్సర ముఖోత్తరామాయణ వసన్త చైత్ర శుక్ల పూర్ణిరామాయాం చిత్రానక్షత్రయుక్త శుభలగ్నే సాంగ్రహణ్యేష్ట్యాత్మక అశ్వ విమోచనం కృతమి త్యవగమ్యతే సాంగ్రహణ్యేష్ట్యాయజత- ఇతి శ్రుత్యుక్త ప్రకారేణ తథాచ. "చిత్రా పూర్ణిమాసే దీక్షేరన్ముఖంవా ఏత త్సంవత్సరస్య యచ్చిత్రా పూర్ణిమాసః" ఇతి శ్రుత్యా చిత్రా

1 ౹ అథ సంవత్సరే పూర్ణే తస్మిన్ ప్రాప్తే తురంగమే,
సరయ్వా శ్చోత్తరే తీరే రాజ్ఞో యజ్ఞో౽ భ్యవర్తత. ౧౦

పూర్ణిమాయా స్సంవత్సర ముఖత్వేన ప్రశస్తతా ప్రతిపాద నాత్. అపిచ ముఖంవా ఏత దృతూనాం యద్వసన్త ఇతి శ్రుత్యా వసన్తస్య ఋతుముఖత్వేనాభిధానాత్ "యం కామ మేతవశీయా న్న్య దితితం పూర్వ పక్షే యాజయే ద్వశీయా నేవ భవతి" ఇతి శ్రుత్యా శుక్లపక్షస్యైవ యాగ ముఖ్య కాలత్వేన ప్రతిపాదనాత్. "యా న్యేవ దేవ నక్ష త్రాణి తేషు కుర్వీత య త్కారీస్యాత్" ఇతి శ్రుత్యా దేవ నక్షత్రస్య "సమాన మాహులగ పంచ పుణ్యాని నక్షత్రాణి" ఇతి శ్రుత్యా చ దేవ నక్షత్రత్వేన పుణ్య నక్షత్రత్వేన చ ప్రసిద్ధ చిత్రా నక్షత్రయుక్త చైత్ర శుక్ల పూర్ణిమాయా మేవ సాం గ్రహణ్యేష్ట్యా ముఖ్య కాలత్వ ప్రతిపాదనా త్తథాకృతవ న్త ఇత్యవగమ్యతే.।

౹ అథేతి-ఏవం ప్రథమవసంతే చిత్రాపౌర్ణమాస్యాం సాంగ్రహణేష్టిం విధాయ- ద్వితీయేహ్ని బర్హిస్సాదనమేధ్యా శ్వబంధనస్నాపన ప్రోక్షణ విమోచనాదికం చత్వారఋత్విజ స్సముక్షంతీత్యుక్తరీత్యా కృత్వా- సావిత్ర మష్టాకపాలం ప్రాత ర్నిర్వపతీ త్యుక్తరీత్యా ప్రతిదివసం సావిత్రాదిషు కర్మ

1. వాల్మీకి ౧౪ స.

*యథావిధి యథాన్యాయం పరిక్రామంతి శాస్త్రతః,
♦ప్రవర్గ్యం శాస్త్రతః కృత్వా తథైవోపసదం ద్విజాః. ౧౧
చక్రుశ్చ విధివ త్సర్వ మధికం ధర్మశాస్త్రతః. ౧౧౼
ప్రాత స్సవన పూర్వాణి కర్మాణి మునిపుంగవాః. ౧౨
మాధ్యందినంచ సవనం ప్రావ ర్తత యథాక్రమం ౧౨౼
తృతీయ సవనం చైవ రాజ్ఞో ఒస్య సు మహాత్మనః ౧౩
చక్రు స్తే శాస్త్రతో దృష్ట్వా తదా బ్రాహ్మణపుంగవాః ౧౩౼
న చాహుత మభూ త్తత్ర స్ఖలితం వాపి కించన. ౧౪
దృశ్యతే బ్రహ్మవ త్సర్వం క్షేమయుక్త-హి చక్రిరే. ౧౪౼

స్వనుష్ఠీయమానేషు సంవత్సరే పూర్ణే శాలాప్రవేశానంతర మశ్వమేధారంభ స్సంగ్రహేణ దర్శితః.

*యథావిధీతి- యథావేదో క్తం యథాన్యాయం యథామీమాంసం- శాస్త్రతః కల్పసూత్రాను సారేణ - పరి క్రామంతి ప్రచరంతి.

♦ప్రవర్గ్యమితి - అథ సోమక్రయణానంతరం సోమరాజా ప్యాయనకర్మవిశేషాన్ దర్శయతి ప్రవర్గ్యమితి - ప్రవర్గ్యం= "దేవావై సత్రమాసత ఇత్యాది ప్రవర్గ్యబ్రాహ్మణోక్త కర్మ విశేషం శాస్త్రతః కృత్వా, ఉపసదం ఇష్టి విశేషం అధికం అతి దేశతః ప్రాప్తం సర్వధర్మశాస్త్రానుసారతః చక్రు రిత్యర్థః.

*ఇష్టకాశ్చ యథాన్యాయం కారితాశ్చ ప్రమాణతః ౧౬
హోతాధ్వర్యు స్తథోద్గాతా హస్తేన సమయోజయన్,
మహిష్యా పరివృత్యాథ వావాతాంచ తథాపరామ్. ౧౭
పతత్రిణ స్తస్య వపా ముద్ధృత్య నియతేంద్రియః,
ఋత్విక్ పరమ సంపన్న శ్శ్రపయామాస శాస్త్రతః. ౪౭
ధూమగంధం వపాయాస్తు జఘ్రతి స్మ నరాధిపః,
†యథాకాలం యథాన్యాయం నిర్ణుద న్పాప మాత్మనః. ౧౮
కర్తుం సమాప్యతు తదా న్యాయతః పురుషర్షభః,
ఋత్విగ్భ్యో హి దదౌ రాజా ధరాం తాం గ్రతువర్ధనః. ౧౯
[1]తేషాం సంప్రార్థనా ద్భూరి ధనం దత్వాగ్రహీత్పునః. ౧౯-౧
[2]తతః ప్రీతమనా రాజా ప్రాప్య యజ్ఞ మనుత్తమం. ౨౦

---

*ఇష్టకాఇతి యూపో చ్ఛ్రయపూర్వభావి చయనమాహ.

†యథాకాలమితి-మనుస్మృ॥ "బ్రహ్మహత్యాశ్వమేధాభ్యాం నపరం పుణ్యపాపయోః" ఇతి. తథాచాపస్తంబః-వా॥ "బ్రహ్మహాశ్వమేధికం వావభృథ మవేత్య ముచ్యతే" ఇతి. తథైవాన్యతాపి శ్రు॥ "యోఽశ్వస్య హుతస్య గంధ మాజిఘ్రంతి సర్వేతే పుణ్యలోకా భవంతీతి విజ్ఞాయతే." అపిచాత్ర "నాశ్వస్యవపా విద్యతే". ఇతిశ్రుత్యా అశ్వస్యహృదయమేవ వపా ఇత్యుచ్యత ఇతిజ్ఞేయమ్.

---

1. శివరామాయణే. 2. వాల్మీకి. రా ౧౪ స.

పాపాపహం స్వర్గ్యయనం దుష్కరం పార్థివర్షభైః. ౨౦½
తతోఽబ్రవీ దృశ్యశృంగం రాజా దశరథ స్తదా. ౨౧
కులస్య వర్ధనం త్వంతు కర్తు మర్హసి సువ్రత. ౨౧½
తథేతిచ స రాజాన మువాచ ద్విజ సత్తమః. ౨౨
భవిష్యంతి సుతా రాజం శ్చత్వారస్తే కులోద్వహాః. ౨౨½
[1]ఇష్టిం తేఽహం కరిష్యామి పుత్రీయాం పుత్రకారణాత్. ౨౩
అథర్వశిరసి ప్రోక్తై ర్మంత్రై స్సిద్ధాం విధానతః. ౨౩½
తతః ప్రాక్రమ్యతా మిష్టిం పుత్రీయాం పుత్రకారణాత్. ౨౪
జుహావ చాగ్నౌ తేజస్వీ మంత్రదృష్టేన కర్మణా. ౨౪½
తతో దేవా స్సగంధర్వా స్సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః. ౨౫
భాగప్రతిగ్రహార్థంవై సమవేతా యథావిధి. ౨౫½
ఏతస్మి న్నంతరే విష్ణు రుపయాతో మహాద్యుతిః. ౨౬
శంఖ చక్ర గదా పాణిః పీతావాసా జగత్పతిః ౨౬½
త మబ్రువన్ సురా స్సర్వే సమభిష్టూయ సన్నతాః ౨౭
రాజ్ఞో దశరథస్య త్వ మయోధ్యాధిపతేః ప్రభో,
విష్ణో! పుత్రత్వ మాగచ్ఛ కృత్వాఽఽత్మానం చతుర్విధం. ౨౮
తత్ర త్వం మానుషో భూత్వా ప్రవృద్ధం లోక కంటకం,
అవధ్యం దైవతై ర్విష్ణో! సమరే జహి రావణమ్. ౨౯

1. వాల్మీకి. రా॥ ౧౫ స.

[1]తమేవహత్వా సబలం సభాంధవం, విరావణం రావణ ముగ్ర
పౌరుషం, స్వలోక మాగచ్ఛ గతజ్వర శ్చిరం, సురేంద్ర
గుప్తం గతదోష కల్మషమ్. ౩౦

[2]ఇత్యేత ద్వచనం శ్రుత్వా సురాణాం విష్ణు రబ్రవీత్,
భయం త్యజత భద్రం వో కుర్యాం హత్వాచ రావణం. ౩౧

ఇత్యుక్త్వాం తర్దధే విష్ణు స్తదా దేవర్షి మధ్యగః. ౩౧½

[3]తతోవై యజమానస్య పావకా దతులప్రభం. ౩౨

♦ప్రాదుర్భూతం మహద్భూతం మహావీర్యం మహాబలం,
దివాకర సమాకారం దీప్తానల శిఖోపమం. ౩౩

తప్తజాంబూనదమయీం రాజతాంతపరిచ్ఛదాం,
దివ్యపాయససంపూర్ణాం పాత్రీం పత్నీమివ ప్రియాం. ౩౪

♦మహద్భూత మిత్యత్ర "ఏకోవిష్ణు ర్మహద్భూత" మి
త్యుక్తేః శ్రీ మహా విష్ణురేవ ప్రాదురభూ దిత్యుక్తం భవతి.
తదేవోక్తం పద్మపురాణే తస్మా దిత్యాదినా "తస్మా దావిరభూ
దగ్నౌ యజ్ఞరూపో హరి స్తదా శుద్ధజాంబూనద ప్రఖ్య శ్శంఖ
చక్ర గధాధరః వ్యాపిత్వా త్సర్వ భూతానాం విష్ణు రి త్యభి
ధీయతే యోఽసౌ సర్వగతో దేవ స్సఏవ పరమేశ్వరః॥ఇతి॥

---

1. వాల్మీకి. ౧౫ స. 2. వాల్మీకిరామాయణసారమ్. 3. వాల్మీ. ౧౬.

భగవతా యజ్ఞపురుషరూపేణ దశరథాయ పాయస ప్రదానం॥

†ప్రగృహ్య విపులాం దోర్భ్యాం స్వయం మాయామయీమివ,
సమవేక్ష్య బ్రవీ ద్వాక్య మిదం దశరథం నృపం. ౩౫

ప్రాజాపత్యం నరం విద్ధి మా మిహాభ్యాగతం నృప,
[1]ఇదంతు పాయసం దేహి పత్నీభ్య స్తవ పార్థివ. ౩౬

తస్మా త్తవ జని ష్యేఽహం మాం విభజ్య చతుర్విధం,
ఇత్యుక్త్వా పాయసే సాక్షా ద్విష్ణు రంతరధీయత. ౩౭

దివి దుందుభయో నేదుః పుష్ప వృష్టి రజాయత,
వామా న్యక్షీణి దేవీనాం తదా పస్పందిరే మహుః ౩౮

---

†ప్రగృహ్యే త్యాది శ్లోకస్థ మాయామయీమివే త్యత్ర ఇవ శబ్ద ఏవకారార్థకః తథాచ భగవతో మాయైవ ప్రథమత శ్శ్రీ మహావిష్ణురూపేణ అనన్తరం ప్రాజాపత్య పురుషరూపేణ తదను పాయస రూపేణ తతః కౌసల్యాది గర్భస్థ శిశురూపేణ అన్తతః శ్రీరామ లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్న రూపేణ చ పరిణతిం జగామేతి ద్యోత్యతే. "తత్వ సంగ్రహ రామాయణే "ఇత్యుక్త్వా పాయసే సాక్షా ద్విష్ణు రంతర ధీయత ఇతి అధ్యాత్మ రామాయణే మాయా బాల వపు ర్ధృత్వా మాయయా మానుషాకారః" ఇతిచ స్మరణాత్. అతఏవ మాయామానుష విగ్రహః శ్రీరామచంద్రః ఇతి లోకే ప్రథితః.

---

1. త త్త్వసంగ్రహరామాయణే బాలకాం. ౮ స.

[1]గృహీత్వా పాయసం రాజా పరమానంద నిర్భరః,
[2]వవందే మునిశార్దూలౌ రాజా లబ్ధమనోరథః. 38
*వసిష్ఠ ఋష్యశృంగాభ్యా మనుజ్ఞాతో దదౌ హవిః. 38½

పరమాన్నవిభాగవిచారః.

*వసిష్ఠేతి-నను శ్రీమద్వాల్మీకిరామాయణే షోడశసర్గే వాల్మీకిమహర్షిణా పరమాన్నవిభాగః శ్లోకత్రయేణ కృతః. తథాహి- శ్లో॥ "తతో దశరథః ప్రాప్య పాయసం దేవనిర్మితం, బభూవ పరమప్రీతః ప్రాప్య విత్తమివా ధనః. సో ఽంతః పురం ప్రవిశ్యైవ కౌసల్యా మిద మబ్రవీత్, పాయసం ప్రతి గృహ్ణీష్వ పుత్రీయం త్విద మాత్మనః. కౌసల్యాయై నరపతిః పాయసార్ధం దదౌ తదా, అర్ధా దర్ధం దదౌ చాపి సుమిత్రాయై నరాధిపః! కైకేయ్యై చావశిష్టార్ధం దదౌ పుత్రార్థకారణాత్। ప్రదదౌ చావశిష్టార్ధం పాయస స్యామృతోపమం, అనుచింత్య సుమిత్రాయై పున రేవ మహీపతిః. ఏవం తాసాం దదౌ రాజా భార్యాణాం పాయసంపృథక్" ఇతి. అస్యార్థః దశరథః ప్రథమతః తత్పరమాన్నం ద్విధా విభజ్య అర్ధం కౌసల్యాయై దత్వా తదనంతర మవశిష్టార్ధం పున ర్ద్విధా విభజ్య తత్రైకం భాగం (చతుర్థభాగ మిత్యర్థః) సుమిత్రాయై దత్వా అవశిష్ట

1. కవి. 2. అధ్యాత్మరా. 3స

మేకభాగమపి ద్విధా విభజ్య ఏకాంశం (అష్టమభాగ మిత్యర్థః) కై కేయ్యై దత్వా అవశిష్టమపి అష్టమాంశం సుమిత్రాయై పునర్దత్తవా నితి, వ్యాఖ్యాతృభి రభిహితం స్వాభిప్రాయానుసా రేణ. ఏతావతా తదభిప్రాయానుసారేణ పూర్వోక్తవిభక్తపా యసవిభాగానుసారతః శ్రీరాము స్త్వర్ధాంశవాన్ లక్ష్మణ శ్చతు ర్థాంశవాన్ భరత స్త్వష్టమాంశవాన్ శత్రుఘ్న స్త్వష్టమాం శవా నితి పర్యవసితం.

ఏవం వ్యాఖ్యాన కర్తృభి రభివర్ణితార్థస్యచ శ్రీమద్రా మాయణార్థోపబృంహక వాసిష్ఠ ద్వైపాయన బోధాయ నాగస్త్యా ధ్యాత్మరామాయణ స్కాంద పాద్మా ద్యనేక గ్రంథ ప్రతిపాదిత సాంప్రదాయార్థస్య చ తేజ స్తిమిరయో రివ పరస్పరవిరోధ స్సం జాఘటీతి-తత్ర కథంవా సిద్ధాంత ఇతి విచికిత్సాయాం సత్యాం సప్రమాణకై ర్వచనై స్సాధక బాధక నిరూపణపూర్వకతయా సిద్ధాంతః ప్రతిపాద్యతే. శ్రీమదధ్యాత్మరామాయణే_“వసిష్ఠఋ శ్యశృంగాభ్యా మనుజ్ఞాతో దదౌ హవిః. కౌసల్యాయై సకై కేయ్యై అర్ధ మర్ధం ప్రయత్నతః. తత స్సుమిత్రా సంప్రాప్తా జగృధ్నుః పౌత్రికం చరుం. కౌసల్యాతు స్వభాగార్ధం దదౌ తస్యై ముదాన్వితా. కైకయీచ స్వభాగార్ధం దదౌ ప్రీతి సమ న్వితా, ఉపభుజ్య చరుం సర్వా స్త్రియో గర్భసమన్వితాః” ఇతి. తత్రైవ ద్వితీయసర్గే- “తస్యాహం పుత్రతా మేత్య కౌస

ల్యాయాం శుభోదయే, చతుర్ధాత్మానమే వాహం సృజా మీశ రయోః పృథక్." అత్రత్య చతుర్ధాత్మానమితి వచనేన భగవతో నారాయణస్య శ్రీరామావమావరే చతుర్ధా పరిణామఏవ సూచితో భవతి. కించ తత్త్వసంగ్రహా రామాయణే బాలకాండే దశరథంప్రతి విష్ణూక్తిః-"ఇదంతుపాయసం దేహి పత్నీభ్య స్తవ పార్థివ; తస్మాత్తవ జనిష్యేఽహం మాం విభజ్య చతుర్విధం." అత్రాపి 'మాం విభజ్య చతుర్విధ మిత్యుక్త్యా చతుర్ధావిభాగ ఏవ సూచితో భవతి.

అపిచ స్కాందపురాణే దేవాన్ప్రతి విష్ణూక్తిః"-ఆత్మానం చతురో భాగాం స్తుల్యరూపా న్మహాబలాన్, రామరూపమహం యామి లక్ష్మణశ్చమహాబలః. భరతోనామధర్మాత్మా శతృఘ్న స్తదనంతరం. అనయా వ్యుక్త్యా తుల్యత్వచతుర్ధా విభాగఏవ స్పష్టతయా ప్రతిపాదితో భవతి." అగస్త్యరామాయణే చతుర్థాంశస్తు రామఃస్యాత్ ఇతి." అత్రాపి చతుర్థాం ఒశశస్తు రామఇత్యాదికంఠోక్త్యా సర్వేషాం సమానాంశభాక్త్వం నిశ్చితం భవతి. శ్రీమద్విదర్భ రాజకృత చంపూరామాయణేపి- "కౌసల్యాయై ప్రథమ మదిశద్భూపతిగ పాయసార్ధం, పాదా దర్ధం ప్రణయమధురం కేకయేంద్రస్య పుత్ర్యై, ఏతే దేవ్యౌ తరళమనసగ పత్యురాలోచ్య భావం, స్వార్ధాంశాభ్యాం స్వయమకురుతాం పూర్ణకామాం సుమిత్రాం- అత్రాపి భోజరాజేన అధ్యాత్మరా

మాయణ వ ద్విభాగ క్రమ ఏవా భ్యుపగతః.

శ్రీమ త్కవిజనసార్వభౌమేన కాళిదాసేనాపి అయమే వార్థో రఘువంశాఖ్యకావ్యే దశమసర్గే కంఠోక్త్యా ప్రకటీకృతః తథాహి "తే బహుజ్ఞ స్యోచితజ్ఞే పత్న్యౌ పత్యుర్మహీక్షితః, చరో రర్ధార్ధభాగాభ్యాం తా మయోజయతా ముభే".

ఏవంచ సతి పూర్వోక్తాశేషగ్రంథ ప్రతిపాదిత పాయస విభాగానుసారేణ రామాదీనాం చతుర్ణామపి సమానాంశ భాక్త్వం పర్యవస్యతి. కించ వాల్మీకిరామాయణే బాలకాండే ౧౮ సర్గే- "భరతో నామ కైకేయ్యాం జజ్ఞే సత్యపరాక్రమః, సాక్షా ద్విష్ణోః చతుర్భాగ స్సర్వైః సముదితై ర్గుణైః. అథలక్ష్మణ శత్రుఘ్నౌ సుమిత్రా జనయ త్సుతౌ, వీరౌ సర్వాస్త్రకుశలౌ విష్ణో రర్ధసమన్వితౌ." అత్ర సాక్షా ద్విష్ణో శ్చతుర్భాగ ఇత్యనేన విష్ణో రర్ధసమన్వితా విత్యనేనచ వాక్యద్వయేన భరతస్య శ్రీమహా విష్ణో శ్చతుర్భాగభాక్త్వం లక్ష్మణశత్రుఘ్నయో రుభయోరపి విష్ణో రర్ధాంశభాక్త్వం చ కంఠోక్త్యా ప్రతిపాదితం భవతి. ఏవం నిఖిలవచనగ్రంథార్థే నిశ్చితే కథం వాల్మీకినా సర్వజ్ఞేన సర్వసి ద్ధాంతవిరుద్ధతయా పరమాన్నవిభాగో విభక్త ఇతి పూర్వపక్షే ప్రాప్తే కేచి దూచుః - అధ్యాత్మరామాయణాది గ్రంథప్రతిపా దిత పాయసవిభాగస్య కల్పాంతర విషయకత్వేన, ప్రకృతే వాల్మీ కిమహర్షి ప్రోక్తరామాయణ ప్రతిపాదిత పాయస విభాగస్యచ విరోధలేశాభావాత్. విదర్భరాజకాళిదాసాదివిభాగస్తు అధ్యా

త్మరామాయణస్థ విభాగప్రతిబింబభూత ఏ వేతి సుతరాం నతద్వి రోధ ఇతి. తన్న. తత్రి పూర్వోక్త కల్పాంతర విషయకత్వకల్పనే ప్రమాణాదర్శనాత్ అసంతుష్టి రేవ విదుషాం భవేత్. స్వవాక్యంతు నతతాసాధకం - పరంతు స్వాశక్త్యాదోషబోధకం తథాచ- "శ్లో॥ రామాయణేతిహాసస్తు బహుధా ఋషిభిః కృతః, తథాపి వాల్మీకి కృతి స్త్వాధారో మానినాం కృతేః." ఇతి.

"రామాయణాదేవ నానా సంతి రామాయణానిహి, శత కోటిమితాదేవ విభక్తాని పృథక్పృథక్॥" ఇతి. "రామాయణా న్యనేకాని పృథ గగ్రే మునీశ్వరాః, భాగా ద్భరతఖండా న్తతా త్కుంభోద్భవాదయః. కరిష్యం త్యత్ర శతశ స్తానిసర్వాణి పార్వతి, వాల్మీకీయాద్వినా దేవి నజ్ఞేయాని మనీషిభిః." ఇత్యా దివచనప్రమాణానుసారేణ సర్వరామాయణైక్యవిరోధ స్సంఘ టతే పునశ్చ విదర్భరాజాదయః శ్రీమద్వాల్మీకికావ్యం విహా య కి మర్థం కల్పాంతరే యాధ్యాత్మరామాయణపక్షం స్వీకు ర్వంతి? తథైవోక్త మిత్యత్ర కింవా ప్రమాణం? కుత్రాపి మానా భావాత్, అస్మత్పక్ష మవలంబ్యైవ వాల్మీకిరామాయణరీత్యా విభాగోత్ర భోజరాజాదిభిః ప్రతిపాదితఇతి మానాశ్చ, తదుక్తి ర్నసం గచ్ఛతే.

వాల్మీకిమార్గ మవలంబ్యైవ భోజరాజాదయః స్వకీయ కావ్యం గ్రథితవంత ఇత్యత్ర ప్రమాణం - "వాల్మీకిగీత రఘుపుంగవ కీర్తిలేశైః, తృప్తిం కరోమి కథమ ప్యధునాబు

థానాం-" ఇత్యాదినా వాల్మీకినామ తత్కృతగ్రంథ ప్రశంసా దర్శనాత్ అధ్యాత్మాగస్త్య బోధాయనాది రామాయణాది కర్తృస్తోత్రాభావా చ్చ పూర్వోక్తం దృఢంభవతి. తథాచ॥ పాయస విభాగస్య తత్కర్తృత్వస్య చ తత్ప్రాశన క్రమ స్యచ తదనుత్తరం శ్రీరామాదీనాం చతుర్ణాం భాగతార తమ్యస్య చ తత స్తదుత్పత్తిప్రయుక్త జ్యైష్ఠ్యకా నిష్ఠ్యమోశ్చ శ్లో॥ "లక్ష్మణో రామచంద్రేణ శత్రుఘ్నో భరతేనచ, ద్వంద్వీభూయ చరంతౌ తౌ పాయసాంశానుసారతః" పాద్మేఽపి। "శ్లో॥ యుగంబభూవతు స్తత్ర సుస్నిగ్ధౌ రామలక్ష్మణౌ। తథాభరతశత్రుఘ్నౌ పాయసాంశవశాత్స్వతః" ఇత్యుక్తస్నేహసంబంధస్యచ యథాశ్రుతరీత్యావిరోధః ప్రతిభాతీతి. తత్పరిహారార్థం ప్రాచీనైః సర్వసమరసతయా సిద్ధాంతితోఽర్థః వర్ణితః తథాహి "శ్లో॥ కౌసల్యాయై నరపతిః పాయసార్ధం దదౌ తదా, అర్ధా దర్ధం దదౌచాపి సుమిత్రాయై నరాధిపః. కైకేయ్యై చావశిష్టార్ధం దదౌపుత్రార్థకారణాత్, ప్రదదౌ చావశిష్టార్ధం పాయస స్యామృతోపమం. అనుచింత్య సుమిత్రాయై పునరేవ మహీపతిః." అస్యార్థః నరపతిః=దశరథః పాయసార్ధం= ప్రాజాపత్య పురుషాల్లబ్ధ పాయసే సమాంశార్ధం కౌసల్యాయై=కౌసల్యానిమిత్తాయ, దదౌ=అఖండ మదిత్యర్థః— ద్రోలవఖండన ఇత్యస్మా ద్ధాతో ర్లిటి ప్రథమపురుషైకవచనే దదావితి రూపం నిష్పద్యతే. నతుఇదంరూపం డుదాఞ్ దానే

ఇతి ధాతోర్నిష్పన్నం. ఏతేన కౌసల్యోద్దేశ్యకత్వేన పాయసే సమార్ధవిభాగస్సూచితః. తథాచ యదర్ధం ప్రథమతో దశరథేన విభక్తం తత్కౌసల్యాసంబంధీత్యర్థో లభ్యతే. తథా విభాగావ్యహితోత్తరకాలే అర్ధా దర్ధమితి ఏతస్మిన్నర్థే (చశబ్దాపిశబ్దయోః) ప్రయోగబలాత్ తయోరన్య తరాన్వయేన పూర్వోపాత్త కౌసల్యాయా ఇతిపదం. సముచ్చీయతే అర్ధాదర్ధమితి పదానిచ ఆవర్తితాని భవంతి. తథాచాయ మర్థః.

నరపతిః = దశరథః, కౌసల్యాయై = కౌసల్యాఖ్యజ్యేష్ఠ భార్యాయై, అత్రచతుర్థీ సంప్రదాన ఇతి సూత్రేణచతుర్థీ అర్ధాత్పూర్వం విభక్తసమాంశా దర్ధం సమచతుర్థభాగం దదౌ = దత్తవాన్, పునరప్యయమేవార్థ శబ్దః చ శబ్దేన సముచ్చీయతే. తథాచాయమర్థః అర్ధాదర్ధం సమచతుర్థాంశం సుమిత్రాయై ద్వితీయభార్యాయై దదౌ = దత్తవాన్। అత్రాపిదదా వితిపదం చశబ్దేన సముచ్చీయతే. (దశరథః ప్రథమతఃపాయసం ద్విధా విభజ్య. తత్రైకంభాగం ద్విధావిభజ్యచతుర్థ భాగమేవ కౌసల్యాయై దత్వా ద్వితీయంభాగం సుమిత్రాయా అపి దత్తవానితి భావః। అవశిష్టార్థమిత్యత్రషష్టీ తత్పురుషసమాసః। తథాచావశిష్టస్యార్ధాం శస్యార్ధం సమచతుర్థభాగమిత్యర్థః కైకేయ్యై=తృతీయభార్యాయై దదౌ=దత్తవాన్। అమృతోపమం సర్వోత్తమరసవదమృతాఖ్య వస్తుసదృశం। అవశిష్టార్ధం అత్ర కర్మధారయ

సమాసః। అవశిష్టం యదర్ధం చతుర్థాంశ మిత్యర్థః। పునశ్చసు మిత్రాయా ఏవ=ద్వితీయభార్యాయాఏవ అనుచింత్య=సమ్యగా లోచ్యేత్యర్థః. దదౌ=దత్తవానితిసర్వ మనవద్యం కతక తిలక వ్యాఖ్యాయామప్యేవ మంగీకృతత్వాత్. సర్వం సమంజసమ్.

" అపిచాత్రాస్య అనుచింత్య సుమిత్రాయై పునరేవ మహీపతి" రిత్యత్ర అనుచింత్య ఆలోచ్య "ఆత్మానం చతురో భాగాన్ తుల్యరూపాన్ మహాబలా" నిత్యాది ప్రాజాపత్య పురుష వచనం కౌసల్యా కైకేయ్యో రభిప్రాయం చ సమ్య గా లోచ్యే త్యర్థః. తథాచ దశరథః కౌసల్యోద్దేశ్యకత్వేన దత్తా ర్థాంశస్యార్థం స్వీకృత్య దత్తమ ప్యభుక్త్వాఅవశిష్ట పాయసాం శం కింవాకరోతి పశ్యామీ తి జిజ్ఞాసమానాం సుమిత్రాం దృష్ట్వా ద్వితీయ భార్యాయై అధికాంశదానం నైవ న్యాయ్య మితి కించిదాలోచ్య శ్లో॥ "లక్ష్మణశ్చైవ శత్రుఘ్నః సుమిత్రా యాం జనిష్యత" ఇతి ప్రాజాపత్య వచనం చ సమ్యగ్బుద్ధ్వా ఇయం చ దైవగతిరితి మనసి నిశ్చిత్య "ఆత్మానం చతురో భాగాన్ తుల్యరూపాన్ మహాబలాన్ భార్యాణా మను రూపాణా మశ్నీతేతి ప్రయచ్ఛ" త్యాది ప్రాజాపత్య పురుష వచనాను రోధేన న్యూనాధిక భాగ కల్పన మనుచితమితి మత్వా తదవశిష్ట చతుర్థాంశమపితి సుమిత్రాయా ఏవ దదా వితి దిక్.

అన్యచ్చ పరమార్థ విచారణే "మాయా చావిద్యా చ స్వయమేవ భవతి." ఇత్యుక్త రీత్యా అవ్యక్తై కాంశ భూతా యాః మాయాయాః సత్వాంతరితే సత్వ తమస స్వరూపిణ్యౌ కౌసల్యా కైకేయ్యౌ. తయో స్వరూపయోః సమానార్ధ భాగ ద్వయ మేళనే రజోగుణ మివ సుమిత్రా హ్యావిర్భవిష్యతి కిల; తథా సతి సాత్విక స్వరూప స్త్వర్ధాంశ మేవం తథైవతా మస్యా ప్యర్ధాశం రాజసస్య పూర్ణాంశత్వం స్పష్టమేవ, అతఏవ దశరథ స్యైత త్సర్వమప్యాలోచ్య కౌసల్యా కైకేయ్యోః పాదాంశ దానం సుమిత్రాయా స్త్వర్ధాంశ దానం కృతమితి సర్వం సుందరం.

ఉత్తరత్ర శ్రీరామజననే శ్లో. "కౌసల్యా జనయద్రామం దివ్యలక్షణసంయుతం విష్ణోరర్ధం మహాభాగం పుత్ర మిక్ష్వాకు నందన" మిత్యత్ర అర్ధశబ్దస్య "పుంస్యర్ధోర్ధం సమేంశకే" త్యమరకోశ బలాత్ విష్ణు తుల్యార్ధ పరత్వ మేవేత్యర్థంవిహాయ శ్రీమహావిష్ణో రర్ధాంశ మితికేచిద్వ్యా ఖ్యానం చక్రుః తన్న తత్ర పూర్ణావతార త్వ లోప దోషాపత్తేః. నేతి చెన్న. "అర్ధ స్తురీయ భాగేస్యా" దిత్యమర శేషోక్త్యా విష్ణో రర్ధ మిత్యత్ర విష్ణోః పాదాంశ ఇత్యపి వక్తుం శక్యత్వాత్. ఇద మేవ వాల్మీకి హృదయం అగస్త్య దుర్వాస వసిష్ఠ విశ్వామిత్ర ప్రభృతిభి స్తత్తత్కృతరామాయణే ష్వయమేవార్థః సుస్పష్టత యా ప్రకాశిత ఇతి సర్వం నిరుష్టమ్.

మునిభావప్రికాకారస్తు సర్వపురాణ రామాయణాదీ నామవిరోధా యాథో లిఖితప్రకారేణ సమీచీనతయా ఽక్లిష్టకల్పనయాచ వ్యాఖ్యాతవాన్. (కథం) తదా తస్మిన్కాలే పుత్రార్థకారణాత్ = పుత్రప్రయోజననిమిత్తాయ నరపతిః = దశరథః, పాయసార్ధం = పాయసే అర్ధభాగం కౌసల్యాయై దదౌ = దత్తవానిత్యంతం సమానార్థకం, నరాధిపః = దశరథః, సుమిత్రాయైచాపి అర్ధాత్ = కౌసల్యాయాః దత్తాదర్ధభాగాత్, అర్ధం అర్ధభాగం = చతుర్భాగ మిత్యర్థః, దదౌ = దత్తవాన్, కైకేయ్యైచ అవశిష్టార్ధం = కౌసల్యా సుమిత్రయోర్దత్తా దర్ధభాగా దవశిష్టభాగేఽర్ధం, దదౌ = దత్తవాన్. మహీపతిః = దశరథః, అనుచింత్య = ఆలోచ్య, పునరేవ సుమిత్రాయై అవశిష్టార్ధం = అర్ధార్ధం కైకేయ్యాః దత్తాద్భాగా దవశిష్టం చతుర్భాగ మిత్యర్థః, ప్రదదౌ = దత్తవానితి. తథాచాయమత్ర నిష్కర్షః. తదా దశరథః ప్రథమం కౌసల్యాయై పాయసార్ధం దత్త్వా, తస్యై దత్తా దర్ధాదేవ అర్ధం సుమిత్రాయై దత్తవానిత్వి, అవశిష్ట స్యార్ధస్య అర్ధం కైకేయ్యై దత్తవాన్, కైకేయ్యాః దత్తా ద్భాగా దవశిష్టం చతుర్భాగం పునః సుమిత్రాయై దదౌ. తథాచ కౌసల్యాయాః చతుర్థభాగం కైకేయ్యాఅపి చతుర్థభాగం అవశిష్టచతుర్థ భాగంచపున స్సుమిత్రాయై దదావితి పర్యవసితం మునిభావ ప్రకాశికారేణైవం వ్యాఖ్యాయ పాయసవిభాగరోధః పరిహృతః. నన్వేవం పాయసవిభాగ

నిర్ణ మే విరోధపరిహారేపి పాయసప్రదాన కర్తృత్వాంశే విరోధమప్పరిహార ఏవ. కుతః అధ్యాత్మ రామాయణే కౌసల్యాకైకేయీభ్యామేవ దశరథః పాయసందత్తవానితి, వాల్మీకి రామాయణే తు దశరథ ఏవ తిసృభ్య స్స్వయ మేవ పాయసం దత్తవానితి, సుస్పష్టోక్తత్వాత్. యద్వా దదావిత్యత్ర ణిజంతార్థం ప్రకల్ప్య దాపయామాసేత్యుక్తి రపి న సంగచ్ఛతే. "భార్యాణా మనురూపాణా మశ్నీతేతి ప్రయచ్ఛవై" ఇతి తిసృభ్యోఽవిశేషేణ పాయస ప్రదా దానస్య ప్రాజాపత్య పురుష విహితత్వా దితిచే దుచ్యతే.

తత్రాయ మర్థః మహాప్రాజ్ఞో దశరథః సమభాగమేవ పాయసం విభజ్య కౌసల్యాయై కైకేయ్యైచ దత్వా తదనుమతి పూర్వకం సుమిత్రాయై తాభ్యా ముభాభ్యాం స్వార్ధభాగ ద్వయం గృహీత్వా స్వయం దదౌ సుమిత్రాయాః కౌసల్యా పేక్షయా సౌమనస్యం తతశ్చ చతుర్ధాత్మానం తుల్యరూపేణ విభజ్య "భార్యాణామను రూపాణామశ్నీ తేతిప్రయచ్ఛవై" తవపుత్ర "త్వం భవిష్యామి" తి ప్రాజాపత్యపురుష వాక్యస్య సార్థక్యం చ నిశ్చిత్య చాతుర్యేణ తిసృభ్యోపి పత్నీభ్య స్సమ మేవ పాయసం తదా వితి. ఏవం చ, అధ్యాత్మరామాయణే సుమిత్రాయై ఇత్యత్ర చతుర్థ్యా ఉద్దేశ్యత్వం ప్రకల్ప్య దశరథా యేత్యధ్యాహృత్య చ, తస్యా ఏవ చరుం దశరథ హస్తె దదా విత్యర్థ ఏవ ఉచితః. అన్యథా కౌసల్యా కైకయీ

భ్యాం సాక్షాత్స్వయ మేవ పాయసదానేన తద్విషయే గాఢా నురాగం ప్రకటయతో దశరథస్య సుమిత్రావిషయే సప త్నీభ్యాం చరోర్దాపనే దాక్షిణ్య భంగ ఇతి మహాదనిష్టం. అత ఏవ ప్రథమాంశ దానేన కౌసల్యా కైకేయ్యా, తాభ్యా మేవ సప్రేణయ్యం, స్వయం గృహీతస్య పాయసస్య స్వస్యా ధికాంశ దానేన సుమిత్రాం చానందయతః పత్యుః పత్నీ సన్మాన చాతురీం సర్వేష్వపి రామచరిత్ర ప్రతిపాదక గ్రంథే షు "సంమానం మేనిరే సర్వాః ప్రహర్షోదితచేతస" ఇతి వా ల్మీకియే "తరళమనసః పత్యు రాలోచ్య భావ" మితి బోజ రాజీయే, "బహుజ్ఞో చిత్తజ్ఞే" ఇతి కాళిదాసీయే చ ప్రాచీకటన్. ఏవ మధ్యాత్మ రామాయణస్య వాల్మీకి రామాయణస్య చ పాయసప్రదాతృత్వాంశ విరోధో పి దూరాపాస్తః.

కైకేయీదానాంతర మేవ సుమిత్రాయాః పాయస ప్రదానం ప్రత్యా సత్యా కౌసల్యాసంబంధ్యర్థా దితి పదసంబంధ నార్థం తు మహర్షిణా ప్రతిపాదిత మితి నతావతా వ్యుత్క్రమ ఇతర గ్రంథానా మితి పూర్వోక్త సకల విరోధ పరిహార ఇత్యలం.

తథా పరమాన్న ప్రాశన క్రమేణైవ శ్రీరామ భరత లక్ష్మణ శత్రుఘ్నానా ముత్పత్తి క్రమః. తథాహి ప్రథమం దశర థేన దత్తం స్వకరస్థం పాయస మర్ధాంశం కౌసల్యా నాభక్షయత్

అవశిష్టం కింకరోతీ త్యాలోచ్యైవ స్థితవతీ తతోదశరథః
అవశిష్టార్ధాంశం కైకేయ్యై దత్వా నేత్రాంతసంజ్ఞయా చం
చలనేత్రాభ్యాం ముహుర్ముహు రాత్మానం పశ్యంతీం సుమిత్రా
మింగితజ్ఞో దశరథో జ్ఞాత్వా, కౌసల్యాహస్తస్థితపాయసస్యా
ర్ధాంశం తదనుమతిపూర్వకం గృహీత్వా సుమిత్రాయై దదౌ. తతః
కౌసల్యా, స్వభాగం తత్క్షణమేవ భక్షితవతీ. సుమిత్రాఽపి
కైకేయీ స్వకరస్థితార్ధం కింకరిష్యతీ త్యాలోచనేన స్వకరస్థ
పాదాంశం నాభక్షయత్. తథైవ దశరథః కైకేయీహస్తస్థితా
ర్ధాంశా దర్ధం తదనుమతిపూర్వకం గృహీతవాన్ తతః కైకేయీ
చ స్వభాగం భక్షితవతి. దశరథో ఽపి కించిదాలోచ్యావశిష్టాం
శం సుమిత్రాయైదదౌ సుమిత్రాఽపి ప్రథమం కౌసల్యాతః ప్రాప్త
భాగార్ధం జగ్ధ్వా కైకేయీభాగమపి ప్రాశనం కృతవతీతి
తాత్పర్యం. తస్మాత్ప్రథమం శ్రీరామచంద్రోత్పత్తి స్తతః
స్తస్మిన్నదినే కల్యాం భరతోత్పత్తిః తతఃపరస్మిన్ దినే లక్ష్మణశత్రు
ఘ్నయో రుత్పత్తిరితి న కోఽపి దోషః. అపి చాత్ర ఏకకాల
జాతయో రపి లక్ష్మణశత్రుఘ్నయో ర్మధ్యే కతిచిత్క్షణేభ్యః
పూర్వం జాతాచ్ఛత్రుఘ్నాదపి పశ్చాజ్జాతో లక్ష్మణ ఏవ
జ్యేష్ఠః గర్భే ప్రథమం పతితేన వీర్యేణోత్పన్న శ్శిశు ర్జననే
పశ్చాద్భవతి గర్భేపశ్చాత్పతితేన వీర్యేణోత్పన్న శ్శిశుర్జననే
ప్రథమం భవిష్యతీతి శారీరకే, ఆత్రేయాదిభి రభిహితం. తస్మా
స్సర్వ కనిష్ఠశ్శత్రుఘ్న ఇతి నిశ్చయః.

నను రామాదీనాం సమానపాయసభాగ జన్యత్వే సమాన శక్తి ప్రతిపత్త్యా దిమద్భి రేవ భవి తవ్యం, న తథా దృశ్యతే. రామస్యైవ ప్రసిద్ధి ర్నేత రేషాం లక్ష్మణాదీనాం. అపి చ సమచతుర్థభాగ త్వే శ్రీమద్భగవతో రామచంద్రస్య భరతాదిభ్యో ఉత్కర్ష భంగః ఇతరావతారేభ్యో శ్రీరామచంద్రస్య పూర్ణావతారత్వ భంగప్రసంగశ్చ స్యాత్, తస్మాద్భాగాధిక్యం శ్రీరామచంద్రస్యే తిచే న్న. సమం చతుర్ధా విభక్తేషు పాయసాంశే ష్వేకైకస్మిన్ భాగే శ్రీమహావిష్ణో స్తదీయ తల్ప, శంఖ, చక్రాణాం చ పూర్ణతత్వేనా మేవ ప్రవేశస్య శ్రుతత్వాత్, తథా హి. తత్త్వసంగ్రహరామాయణే దశరథం ప్రతి శ్రీవిష్ణూక్తిః॥ శ్లో॥ "ఇదం తు పాయసం దేహి పత్నీభ్యస్త్వ పార్థివ, తస్మాత్తవ జనిష్యేఽహం మాం విభజ్య చతుర్విధం, జనిష్యే హంసపర్యంక స్సపత్నీక స్సహాయుధః" ఇత్యుక్త్వా పాయశే సాక్షాద్విష్ణు రంతరధీయత ఇతి. స్కాందే॥ "శ్లో॥ ఆత్మానంచతురో భాగాన్ తుల్యరూపాన్ మహాబలాన్ రామరూప మహం యామి లక్ష్మణ శ్చ మమానుజః, భరతో నామ ధర్మాత్మా శత్రుఘ్న స్తదనంతరం" ఇతి. అగ స్త్యరామాయణే॥ శ్లో॥ చతుర్థోంశ స్తు రామ స్స్యాద్విష్ణో స్తల్పం తు లక్ష్మణః, శంఖస్తు భరతో నామ చక్రం శత్రుఘ్న ఈరితః" ఇత్యాది వచనాన్యనుసృత్య చతుర్థాంశేఽపి శ్రీమహావిష్ణుశక్తిః పూర్ణరూపేణ స్థితేఽతి తథైవే తరేష్వ శేషుష్యాం

తల్ప; శంఖ, చక్రాణాం పూర్ణశక్తిః ప్రవిష్ట ఇత్యేవ చ తాత్పర్యమ్.

ఏవం చాత్ర శ్రీరామ శ్శేష్యంశ పూర్ణ దివ్య శరీర ధారీ, లక్ష్మణాదయ శ్శేషభూత తల్ప, శంఖ చక్ర పూర్ణ దివ్యశరీరధారిణః ఇతి జ్ఞాతవ్యం. అత్రాత్యాత్మక శబ్దస్య ఆత్మా త్మీయయాన్యతర పరత్వమితి తాత్పర్యమ్, తేషామాయుధాదీనా మపి త్రిపాద్విభూతివిశిష్టదివ్య వైకుంఠే విష్ణ్వంశత్వ మేనేతి, శ్రుతి. స్మృతి, పురాణేతిహాసాదీనాం తాత్పర్యమ్.

అపిచాత్ర శ్రీరామచంద్రస్య పూర్ణావతారత్వం చా న్యావతారేభ్యో ధికపరివారేణసహైవా త్ప్రత్తేరేవేతి జ్ఞాతవ్యమ్. నతు పాయస. భాగాతిశయేన "భరత లక్ష్మణ శత్రుఘ్నానాం చ సుగ్రీవప్రభృతి నిఖిలవానరాదీనాం చ జననం శ్రీరామచం ద్ర సహాయార్థ మేవేతి సర్వత్రాభివర్ణితత్వాత్. అన్యేష్వపి మత్స్యకూర్మాద్యవతారేష్వేవంస పరికరస్య భగవతో నారా యణమూర్తేరవతార వైచిత్ర్యస్యా సంభవాచ్చ ఏతత్ప్రభృత్య నేక ప్రమాణైర్యుక్తిభిః శ్రీరామమూర్తే ర్లక్ష్మణాదిషు ప్రాధా న్యం చ అన్యేష్వ వతారాణాం మధ్యే శ్రీరామావతారస్య పూర్ణత్వ నిర్ణయశ్చ సర్వేష్వపి గ్రంథేషు పండితై రకుటిల దృష్టిభి రూహనీయ ఇతి సర్వం సమంజసం.

అపి చ రామాయణోర్థో పబృంహక పురాణరామాయణాదిషు "చతుర్థాత్మాన మేవాహ మితి" "మాం విభజ్య చతుర్వాః మితి" "ఆత్మాన, చతురో భాగా నితి" "కృత్వాత్మానం చతుర్విధ మితి" చ సర్వత్ర ఆత్మశబ్దస్య శ్రూయమాణత్వేన శ్రీరామస్య చతుర్థాంశ భాగిత్వం నిశ్చీయతే సత్యం తథా శ్రూయమాణాత్మ శబ్దస్య కిం భగవతః విష్ణోర్దేహపరత్వం? ఆహోస్విదవతారిత? శ్రీరామదేహపరత్వం వా? శుద్ధచైతన్య రూపాంతరాత్మ పరత్వం వాంనాద్యః? ఏకస్యైవ దేహస్య చతుర్ధా విభాగాసంభవేన తదుక్తే శ్శశ విషాణ సోదరత్వాత్. న ద్వితీయః శ్రీరామస్య శరీరసద్భావదశాయాం దేహాంతరస్యా ప్రసిద్ధత్వాత్. నా పి తృతీయః. తస్య అపరిచ్ఛిన్నతయా విభాగప్రసక్తే రేవా నవకాశాత్. తస్మాత్కస్య విభాగ ఇత్యాక్షేపే ఉచ్యతే. ఆత్మశబ్దస్య ఆత్మాత్మీయాన్యతర పరత్వేన ఆత్మా శ్రీరామః. ఆత్మీయాని తల్పశంఖ సుదర్శనాని, తదాత్మకత్వా ల్లక్ష్మణాదీనా, మపి ఆత్మత్వేన వ్యవహృతం భగవతా అథ వా ఆత్మలీలావిభూతిరూపాం శక్తిం పాయసే నిగూహ్య తాదృశ విభాగాంశేషు తత్తచ్ఛక్తిం నివేశ్య ప్రదర్శయితు మాత్మశబ్దగ బ్రయుక్త ఇత్యర్థో పసపత్తి స్సంభవా దిత్యలం పల్లవితేన.

ఉక్త వ్యాఖ్యాన దోషోద్ఘాటనం కృతమిత్యాగ్రహాహా

నకర్తవ్యః కింతు మునిభావ ప్రకాశికాకారాద్యనేకవ్యాఖ్యాన దర్శన శీలానాం రామాయణార్థోపబృంహకానేక పురాణ రామాయణ పరిశీలకానాం పండితానాం స్వయమేవ ఏత దర్థస్ఫురతీ తి విశ్వసిమి॥ బ్రహ్మలోకస్థ శతకోటి ప్రవిస్తృతస్య రామాయణస్యైవ వాల్మీకి ర్నారద ముఖాత్ సంక్షేపేణ శ్రుత్వా చతుర్వింశతిసహస్రాత్మకతయా విస్తృతగ్రంథస్య ప్రణీతత్వాత్ తథైవ విశ్వామిత్రా గస్త్య వసిష్ఠాదిభిరప్యనేకథా అధ్యాత్మ మిత్యాది నామాంతరై ర్బహుధానిర్మితత్వాచ్చైవంగుణోపసంహార మవశ్యం కర్తవ్యమిత్యలంఖాశాచంక్రమణేన అన్యత్సర్వం రమణీయం.

శ్రీ రామాదీనా మప్యయో నిజత్వ నిరూపణం.

అథా తోక్త వక్ష్యమాణ సమూహ వచనార్థపర్యాలోచనయా శ్రుతి స్మృతి పురాణ వచన తాత్పర్యానుకూలతయా చ శ్రీరామాదీనాం జన్మలీలా విచారః క్రియతే. తథాహి, రామాయణోక్తా శ్రీరామలక్ష్మణ భరతశత్రుఘ్నానాం మూర్తయః కేవల యజ్ఞఫలరూపపాయస పరిణామాః నహి స్త్రీపుంమలానుషం గాత్మక శుక్లశోణితపరిణామాః "ఉపభుజ్య చరుం సర్వాః స్త్రియో గర్భసమన్వితా" ఇత్యాదినా పాయస ప్రాశనాను, పదమేవ గర్భధారణస్మరణాత్ పాయసం తు భగవత పాద్గుణ్య రూప షోడశకలాపరిపూర్ణవస్తుమయమేవ.

"ఇత్యుక్త్వా పాయసే సాక్షాద్విష్ణు రంతరధీయత" ఇతి స్మరణా
త్. కౌసల్యా సుమిత్రా కైకేయీనాం గర్భవృద్ధిశ్చ న తా
సాం భుక్తాన్నపానాదినాకృతా కింతు భగవదిచ్ఛామాత్రాదేవే
త్యాదినా సర్వ ముపపన్నం భవతి. తథా చ శ్రు॥ "పూర్ణమదః
పూర్ణమిద" మిత్యాది. శ్రుత్యా పూర్ణాద్వినిర్గత వస్త్వంతరమపి
పూర్ణమేవ భవతి యథావృక్షాద్వినిర్గత వృక్షాంతరమపి పూర్ణ
వృక్షో భవతి. యథా వృక్షాద్వి నిర్గత బీజసంతత్యా పుష్యావృక్షో
త్పత్తిః యథాదర్పణా త్ప్రతిబింబశ్చ తథైవ పరిపూర్ణాఖండ
స్వరూపాత్ఖండపరిమిత లౌకిక స్థూలదేహః నోత్పద్యతే. అస
ద్వస్తుత్వాత్. నాసతోవిద్యతే భావ ఇత్యేవాత్ర ప్రమాణం
నను బ్రహ్మణి సద్వస్తున్యసజ్జడాత్మికానృతజగదుత్పత్తిః కథ
మితి చేత్తత్ర భాసమాత్రఏవ. మాయాకార్యత్వా దనృతజడ
దుఃఖానుభవః స్వాప్నికవదజ్ఞానకాలే భానే కావాహానిః
స్వప్రకాశస్య చిన్మయస్యాద్వియస్య? తదేవ ప్రతిపాద్యతే
శ్రుతిషు "చిన్మయస్యాద్వితీయస్య నిష్కలస్యాశరీరిణః' ఉపాస
కానాం ధార్థ్యార్థం బ్రహ్మణో రూపకల్పన మితి" తథా రావ
ణాద్యుపాసకాదిభిః బ్రహ్మణి పరికల్పిత రామాదిరూపేష్వపి
పూర్ణత్వ సత్తైవ సిద్ధేః. సిధ్యతి. లక్ష్మణాదిషు పరిదృశ్య
మాన భేదస్తు భగవత్సంకల్పా దుపాధిజనితభేద ఏవేతి వే
దితవ్యం. యథా సముద్ర జలాత్ప్రచలిత తరంగఫేన బుద్బుదా

దిషు. బాహ్యదృష్ట్యా భేదే దృశ్యమానే ఽపి, పరమార్థతః సముద్ర ఏవేతి దోఽస్యతే. తథైవాత్రాఽపి. అత ఏవోక్తం శ్రీరామస్యస్థూల దేహ ముద్దిశ్య బ్రహ్మాండపురాణే, "న తస్యప్రాకృతా మూర్తిః" ఇతి "స్త్రీపుంమలానుషంగాత్మా దేహో నాస్త్యభి జాయతే కింతు నిర్దోష చైతన్య సుఖ నిత్యాం స్వకాం తను ప్రకాశయతి సైవేయం జని ర్విష్ణో న చాపరా" ఇతి చ శ్రీమ ద్భాగవతేఽపి ౧౦ స్కంధే ౨ అధ్యాయే బ్రహ్మాదయో దేవాః దేవకీగర్భస్థం భగవంతం ఇత్థం స్తువన్తి. "శ్లో॥ సనామరూపేగుణ కర్మ జన్మభి ర్నిరూపితవ్యే తవ తస్య సాక్షిణః। మనోవచా భ్యా మనుమేయవర్త్మనో దేవక్రియాయాం ప్రతియంత్యథా పిహి" ఇతి.

అతః మందబుద్ధీనా మస్మాదృశానా మాభా సమాత్రమేవ, కౌసల్యాయాం శ్రీరామస్య జననం, కింత్వజస్యాస్య భగవత శ్రీరామచంద్రస్యా యోనిజత్వం స్పష్ట మేవ. అత ఏవ శ్రీరామః "కౌసల్యాయాః పురోఽభవత్" ఇతి. "ఆవిరాసీ జ్జగన్నాథ" ఇతి "సత్వం మనోమయః పుత్ర" ఇతి చ తత్ర తత్ర దృశ్యతే అపి చ "జనాకానాం కులే కీర్తి మాహ రిష్యతి మే సుతే" తిజనక వాక్యపర్యాలోచనయా అయో నిజాయాః సీతాయాః యోనిసంభవః క్వచిద్భర్తా యదిభవేద కీర్తిస్స్యాత్ రామం దశరథాత్మజం భర్తార మాసాద్య జనా

కానాం కులకీర్తి మాహరిష్యతి స్థాపయిష్యతీత్యుక్తం అస్యా ర్థః యజ్ఞీయపాయసస్వీకారమాత్రేణ రామోత్పత్తి స్తథైవ హలాకర్షణేన ఖల్వియం సీతోత్పత్తిః.

అన్యచ్చ వాల్మీకిరామాయణే "విష్ణో రర్ధమిత్యుక్త్వా శ్రీరామస్య విష్ణుతుల్యత్వ ప్రతీతేః "సాక్షాద్విష్ణో శ్చతుర్భాగ" ఇతి, భరతస్య విష్ణుత్వం "అథ లక్ష్మణశత్రుఘ్నౌ సుమిత్రా ఉజనయత్సుతౌ, వీరౌ సర్వాస్త్రకుశలౌ విష్ణో రర్ధసమన్వితౌ "ఇత్యుక్తి లక్ష్మణ శత్రుఘ్నయో రపి విష్ణుత్వం ప్రథితం. ఏవం శ్రీరామ లక్ష్మణ, భరత, శత్రుఘ్నానా మపి చతుర్ణాం విష్ణ్వవతారత్వా త్తేషాం సర్వేషా మయోనిజత్వం, సుస్పష్టమేవ.

న చాత్ర "కౌసల్యా జనయద్రామం" "భరతో నామ కైకేయ్యాం జజ్ఞే" "అథ లక్ష్మణశత్రుఘ్నౌ సుమిత్రా జనయత్సుతౌ" "దాశరథాయ విద్మహే సీతావల్లభాయ ధీమహి" ఇత్యాద్యుక్తిభి స్తేషాం సర్వేషాం శుక్లశోణితసంబంధ జన్యత్వ మితి భ్రమితవ్యం. అత్రనిమిత్తమాత్రమేవ పుత్రత్వం కేవలమహా పచారికం కలశీసుతః, పద్మోద్భవః, నగరాజాత్మజా, జనకతనయా, గౌరీ పుత్రః. షాణ్మాతురః ఇత్యాదా వణాదీనా మ పత్యార్థకానాం విదుషాం స్వారసికతయా ఔరసాపత్యస్యై వాపత్యవత్ ప్రవృత్తి నిమిత్తౌచిత్యాత్, పోష్యపోషకసంబంధా దపత్య

కౌసల్యాయై స కైకేయ్యై అర్ధ మర్ధం ప్రియత్నతః. ౪౦
తత స్సుమిత్రా సంప్రాప్తా జగృహుః పౌత్రికం చరుం, ౪౦౻
కౌసల్యాతు స్వభాగార్ధం దదౌ తస్యై ముదాన్వితా. ౪౧
కైకయీచ స్వభాగార్ధం దదౌ ప్రీతిసమన్వితా. ౪౧౻
ఉపభుజ్య చరుం సర్వాః స్త్రియో గర్భసమన్వితాః. ౪౨
[1]ఆసన్నగర్భా స్తా స్సర్వా విరేజు శ్శుభవర్చసః. ౪౨౻
[2]తతస్తురాజా ప్రసమీక్ష్యతా స్త్రియః ప్రరూఢగర్భాః ప్రతిల బ్ధమానసః। బభూవహృష్ట స్త్రిదివేయథాహరి స్సురేంద్రసిద్ధర్షిగణాభి పూజితః. ౪౩౻

త్వ మితి వేదితవ్యః కైముతికన్యాయేన శ్రీరామాదీనాం కౌసల్యా పుత్రత్వాదివ్యవహారః ఇతి. శ్లో॥ రాఘవత్వేభవేత్సీతా రుక్మిణీ కృష్ణజన్మనీతి పద్మపురాణోక్త్యా సీతా శ్రీవిష్ణో రనపాయినీతి జ్ఞాయతే. తథైవ ఊర్మిళాదయోఽపి శేష, శంఖ, చక్రాదీనాం శక్తయ ఏవేత్యుచ్యతే. మార్కండేయరామాయణే "శేషశక్తి స్తూర్మిళా చ పుత్ర్యౌరసీ జనకస్య చ, శక్తిస్తు పాంచజన్యస్య మాండవీతి ప్రకీర్తితా శ్రుతకీర్తి స్తు చక్రస్య కుశధ్వజ సుతే ఇమే" ఇత్యాద్యుక్తిభి శ్శ్రీరామాదీనాం సీతాదీనాం చాయోనిజత్వం సుస్పష్ట ముక్తం భవతీతి శమ్.

---

1. వాల్మీకి. ౧౫.
2. శ్లోకి, వాల్మీ రా.౧౬ స.

నివృత్తేతు క్రతౌ తస్మిన్ హయమేధే మహాత్మనః. ౪౪
ప్రతిగృహ్యాసురాభాగాన్ ప్రతిజగ్ముర్యథాగతం। ౪౪౫
[1]గతేషుపృథివీశేషురాజా దశరథ స్తదా. ౪౫
ప్రవివేశపురం శ్రీమాన్ పురస్కృత్యద్విజోత్తమాన్
ఉవాససుఖత స్తత్రపుత్రోత్పత్తిం విచి న్తయన్ ౪౬
[2]తాసాం స్వప్నేతు దేవేశః పీతవాసా జనార్దనః.
శంఖచక్రగదాపాణి రావిరాసీ త్తదా హరిః. ౪౭
తదా సా స్వప్నకాలేతు కౌసల్యా వినతా సుతం. ౪౮
ఆరుహ్య పంకజభవప్రముఖామర సన్నుతిం,
స్వయం ప్రాప్తే ఒతిదుష్టైస్తు దనుజై ర్వ్యర్థ్యతీతిచ. ౪౯
స్వప్నం దృష్ట్వా సముత్థాయ కి మదృష్టేశ్చ విస్మితా. ౪౯౫
[3]తతో వసిష్ఠమానీయ సర్వం వృత్తాన్తమబ్రవన్. ౫౦
కౌసల్యాది మహారాజ్ఞీః స్వప్న సందృష్టమాదితః
స్మిత్వా వసిష్ఠస్సంగృహ్య కించిద్భస్మ భిమన్త్రియన్ ౫౧
వా ధికార జవేష్వేవ మాత్మానం దర్శయస్వమా
ఏవం సంప్రార్థ్య మనసా నైవం స్వప్నాభవన్తి హి ౫౨
ఇత్యేవం మంత్రయన్ శ్రీమాన్ వసిష్ఠోగా త్స్వమాశ్రమం॥౫౨౫

---

1. వాల్మీకి,. రా౧౭ స.
2. భారద్వాజరామాయణేపద్మపురాణే. ఉత్తరఖండే ౪౭ అధ్యాయేచ.
3. శివరామాయణే

[1]తతో దశరథో రాజా కృత్వా పుంసవనాదికం ౫౩
ఉత్సాహయుక్తో భూదేవ నారదాదీ నపూజయత్
స నారద స్తత్రగత్వా లంకాయాం రావణాయచ ౫౪
త త్సర్వవృత్త మాఖ్యాయ రామస్తుత్వా ననర్తహ
తచ్ఛ్రుత్వా రావణః క్రూరః పూర్వదాసీ ర్మమారచ ౫౫
పున స్సోప్యయుతం రక్షః ప్రాజ్ఞాన్ వైద్యవిశారదాన్
ప్రేషయామాస కౌసల్యా ప్రసవ ప్రతిబోధనే ౫౬
గత్వా సాకేతనగరం కౌసల్యా సేవనే రతాః
ఆసంస్తే రాక్షసా స్సర్వే ముపక్రమ్య వధోత్సవం ౫౭
నారద స్సుమహాతేజా దేవలోక ముపాగతః ౫౭½
[2]క్రమవృద్ధేషు గర్భేషు దశమే మాసి పద్మభూః ౫౮
సరస్వతీ హర శ్చోమా మహేంద్రశ్చ శచీపతిః,
అన్యే సమాగతా దేవాః కౌసల్యా గర్భసంస్థితం ౫౯
తుష్టువు స్సుప్రియై ర్వాక్యై రవతారోన్ముఖం ప్రభుం,
తదా నిద్రాతి కౌసల్యా నిశీథే శయనోపరి ౬౦

బ్రహ్మోవాచ.

యావత్వం వీక్షసే దేవ జగదేత చ్చరాచరం
తావదేవ స్థితిం యాతి నానాభేద చమత్కృతం ౬౧
యావ స్నివర్తతే చక్షు ర్వాలంబాంత ర్హితా ద్రసాత్

---

1. బ్రహ్మరామాయణే.
2. శ్రీరామ భాగవతేకల్యాణఖండే అ. ౧౧.

తావ త్సకృ త్తిరోథత్తే కించి చ్ఛాపి న శిష్యతే ౯౨
త్వ మాత్మా సర్వభూతానాం జ్ఞానరూపః పరాత్పరః
త్వా మాలంభ్య నిజేచ్ఛ్ఛేతే ష్వాత్మనః కురుతే బహూన్ ౯౩
దేవా న్రక్షాఽసురాన్ఛింది నాశయా ధర్మనుచ్యుత ౯౪
శ్రుత్వా స్తుతిం పద్మభువో దృష్ట్వా బద్ధాంలీన్ సురాన్
కౌసల్యా గర్భరుమాహ్యోఽరత్నిమాత్ర శరీరవాన్ ౯౫
ప్రసాద సుముఖో దేవ ఉవాచ పరమేష్ఠినమ్ ౯౫౹
ఓం తథైవ కరిష్యామి జాతే మయి సముత్సుకాః ౯౬
నా గమిష్యథ యూయంమాం ద్రష్టుం ప్రాయో మహీచరమ్
పరోక్షం మమ కార్యేషు సాహాయ్యం న నిషిధ్యతే ౯౭
ఇత్యుక్త్వాం తరర్ధే దేవః గతా బ్రహ్మాదయ స్సురాః ౯౭౹
1తతో దాస్య స్సమాచఖ్యుః రావణాయ చ సాదరం ౯౮
కౌసల్యాది మహారాజ్ఞీ గర్భే నైవ మహోదరః
ఇత్యుక్తో రావణ స్తాన్వై ప్రత్యానయత రాక్షసః ౯౯

ఇతి శ్రీరామాయణసారోద్ధారే బాలకాండే
నవమస్సర్గః.

---

1. శివరామాయణే.

దశమసర్గః.

—♦ శ్రీ రామావతారఘట్టః ♦—

1తతో యజ్ఞే సమాప్తేతు ఋతూనాం షట్సమత్యయుః
‡తతశ్చ ద్వాదశే మాసే చైత్రే నావమికే తిథౌ. ౧
నక్షత్రే౽దితిదైవత్యే స్వోచ్చసంస్థేషు పంచసు,
గ్రహేషు కర్కటే లగ్నే వాక్పతా విందునాసహ. ౨
ప్రోద్యమానే జగన్నాథ స్సర్వలోక సమస్కృతః,
2 సూతికాగృహమధ్యే౽త్ర కౌసల్యాయాః పురో౽భవత్. 3

---

‡తతఇతి- ద్వాదశేమాసే అశ్వమేధసమాప్త్యపేక్షయావా పాయసప్రయోగాపేక్షయావా, ద్వాదశేమాసీత్యర్థః "నన్వాత్మానం మానుషంమన్య" ఇత్యే వమాదిభి ర్వచనై ర్మానుషత్వలీలాః ప్రదర్శయత శ్రీరామచంద్రస్య మాతృగర్భే మానుషత్వా సాధారణ ద్వాదశమాస నివాసిత్వం కథమితిచే దుచ్యతే, శ్రు "పురుషేహవా అయ మాదితో గర్భోభవతీత్యా ద్యైతరేయకాది శ్రుత్యుక్త రీత్యా మాసద్వయ పర్యంతం పురుష గర్భస్థిత్వా తతో మాతరం ప్రాప్య మాసదశమాత్ర మత్ర స్థిత్వా సర్వే౽పిమానవా జనిష్యంతీతి విజ్ఞాయతే శ్రీరామా దీనాన్తు పురుషగర్భ స్పర్శలేశా సంభవా త్ప్రాయసప్రాశన

---

1. వాల్మీకి రా. ౧౮ స॥ 2. ఆనందరా. సారకాం. ౨ స.

కౌసల్యయా స్వశయ్యాయాం శ్రీరామచన్ద్రో పలాలనమ్.

శ్లో॥ మాతుః పార్శ్వే చరంతం మణిమయశయనే మంజుభూషాంచితాంగం
మందం మందం పిబంతం ముకుళితనయనం స్తన్యమన్యస్తనాగ్రం
అంగుళ్యాగ్రైః స్పృశంతం సుఖపరవశయా సుస్మితాలింగితాంగం
గాఢంగాఢం జనన్యాకలయతు హృదయం మామకం రామబాలం॥

మాత్రాదేవ కౌసల్యాదీనాం గర్భధారణ స్మరణా త్తత్రైవ మాతృగర్భే ఏవపురుషగర్భవాస యోగ్య మాసద్వయేనసహ ద్వాదశమాస పర్యంతం స్థిత్వా ఉ వతతారేతి సర్వంసుందరం. హోరానుభవదర్పణే" ౭-౧-౪౮-౬౭-౧౪-౧౧౦౩ శ్లో। గాక్రి శంభుకథాతథానవకథా సృష్ట్యాదికోఽహర్గణః, సౌరస్యాద్ధిమహా యుగే వరఋతే వైవస్వతాఖ్యే మనౌ, త్రేతాద్వాపరసంధికాలక లితే పశ్చాచ్ఛరాబ్దే గతే,విష్ణుర్దాశరథిర్బభూవ భగవాన్రామా త్మనా భూతలే - స్వస్తి శ్రీవైవస్వత మన్వంతరాంతః ప్రాప్త చతుర్వింశే మహాయుగే త్రింశతిసహస్రవర్షా- వశిష్టాయాం తస్మిన్ వర్తమాన వ్యావహారిక బార్హస్పత్య మానేన విళంబి నామ సంవత్సరే వసంతర్తౌ మేషసంక్రమణే చైత్రశుక్ల నవ మ్యాం బుధవాసరే పునర్వసూనక్షత్రే శూల నామయోగే కౌలవా కరణే మధ్యాహ్నసమయే కర్కాటకలగ్నే పంచగ్రహే షూచ్చంగతేషు శ్రీరామమూర్తే రవతారః. తదాసీ, అశ్వనీ 3 చరణే మేషరాశౌ రవి రుచ్చస్థః, పునర్వసూ ౪ చరణే కర్కాటకరాశౌ స్వక్షేత్రే చంద్రః, శ్రవణే 3 చరణే మకరే ఉచ్చస్థో భౌమః, అశ్వనీప్రథమచరణే మేషే నీచస్థో బుధః, పుష్యమినక్షత్ర ప్రథమపాదే కటకరాశౌ స్వోచ్చే చంద్రసహి తోగురుః, రేవతీ ౪ చరణే మీనరాశౌ స్వోచ్చే శుక్రః, స్వాతీ ౪ చరణే తులయాముచ్చస్థ శ్శనిః, పూర్వఫల్గునీ ౪ చర

ణే సింహే రాహుః, పూర్వాభాద్రా ౩ చరణే కుంభే కేతుః. ఏతాదృశజననసమయస్య పునర్వసూ చతుర్థ చరణవ్యాప్తత్వాత్ కృత్తికాదినక్షత్రపరికారేణ అదా గురుదశాశేష మాస ద్వైషమ్యేన వర్ష చతుష్టయ పర్యంతం వర్తతే. తతః శనిదశాయాం బుధభుక్తౌ తృతీయాధిపత్యఫలే అష్టమవర్షే పరాభవసంవత్సర చైత్రశుద్ధ సప్తమ్యాం శ్రీరామమూర్తే రుపనయనం. తత శ్శుక్రాంతర్దశాయాం త్రయోదశే వర్షే సాధారణ సంవత్సర వైశాఖశుద్ధ దశమ్యా ముత్తరాఫల్గునీనక్షత్రే భూమిర్గమన మారభ్య షడ్వర్ష వయోవత్యా నిత్యయౌవనవత్యా స్సీతాయాః పాణిగ్రహోత్సవః. తదనంతరం దుందుభినామసంవత్సర చైత్రశుద్ధ ౯ పర్యంతం ద్వాదశవర్షపరిమితకాలస్త్వయోధ్యావాసః. తత శ్శ్రీరామస్య పంచవింశే వర్షే దుందుభి సంవత్సర చైత్రశుద్ధ దశమ్యాం వ్యయాధిపత్య బుధదశాయాం బుధభుక్తౌ ఉచ్చపరస్పరదృష్టిదోషా చ్ఛ్రీరామస్య వనవాసప్రారంభః. తత శ్చతుర్దశే వర్షే బుధదశాయాం గురుభుక్తౌ యువనామసంవత్సర చైత్రకృష్ణఅష్టమ్యాం పూర్వోక్తదోషాదేవ సీతాహరణం.

తద్వత్సరాంతే యువనామసంవత్సర ఫాల్గుణకృష్ణ పుచ్ఛభూతామావాస్యాయాం బుధదశాయా మేవ గురుభుక్తౌ గుణవిశేషయోగా ద్రావణవధః ధాతృవత్సర చైత్ర శుక్ల తృదీయా

యాం విభీషణ పట్టాభిషేకః చతుర్థ్యాం సీతాప్రాప్తిః తదను పంచమ్యాం అయోధ్యాంప్రతి పుష్పకయానేన ప్రస్థానం నవమ్యాంభరద్వాజాశ్రమాగమనం తావతాదివసేన చతుర్దశ వర్ష పరిపూర్తిః దశమ్యాం నన్దిగ్రామప్రవేశః ఏకాదశ్యాం శ్రీరామస్య పట్టాభిషేకఇతిద్యోత్యతే. ఏవం దశసహస్రవర్ష పర్యంతం దేవ్యాసహసాకేతే నివాసః. తథాహి.

కాలప్రకాశికాయాం_

శు ౧౨	ర బు 3 ౬		
కే ౨	రాశిచక్రం		లచం ౪ గు ౫
కు 3			రా ౮
		శ౧౨	

శ్లో॥ ప్రమాదిఖరశోభకృద్రాక్షసప్రభవేషుచధనుర్గురుః, ప్రమాద్యాదివర్షాణాంతు యథాక్రమం కుంభకర్కటధనుర్మేష కన్యారాశౌశనిః క్రమాత్. అస్యార్థః యదా ప్రమాదిఖరశోభకృద్రాక్షస ప్రభవేషు పంచసు వత్సరేషు ధనూరాశౌ సామాన్యతః గురుర్వర్తతే తదా శనిస్తు తేష్వేవ పంచసు వత్సరేషు క్రమాత్కుంభకర్కటధనుర్మేష కన్యారాశిషు వర్తతే నతు నియమేన. అతిచారవశాద్భిన్నరీత్యాపి. ఏవం సామాన్యతః స్థితే శ్రీరామావతార సమయే కర్కటకరాశౌ గురోః స్థిత్యా కర్కటకస్య ధనూరాశౌ షష్ఠమరాశిత్వేన గురుప్రవిష్ట ఖరసంవత్సరా ద్విళంబీతి స్థిరం. ఏవమేవ శనిచారరీత్యాపి విచార్యమాణే విళంబిసంవత్సరఏవ

స్వప్నప్రాయే తదా సర్వదాసీ జనవివర్జితే
కౌసల్యా సుషువే పుత్రం పూర్ణం బ్రహ్మ సనాతనం ౪

[1]తస్యాం దశరథాద్రాజ్ఞః దశగ్రీవ వధార్థిభిః,
బ్రహ్మాద్యై రర్థితో విష్ణు రీశాం శే నావతీర్ణవాన్ ౫

[2]తస్మిన్ జాతే జగన్నాథే దేవదుందుభయో దివి
వినేదుః పుష్పవర్షాణి వవర్షు స్సురసత్తమాః ౬

ప్రజాపతిముఖా దేవా విమానస్థానభస్థలే
తుష్టువుర్మునిభిస్సార్థం న నృతు శ్చా ప్సరోగణాః ౭

భవతి. అన్యచ్చ పంచోచ్చే లోకనాయక ఇత్యుక్త్వా పంచ గ్రహాణా ముచ్చస్థత్వే జాతస్య ఫలం ప్రత్యేకఫలంచ, 'సూర్యే స్వోచ్చగతే జాతో వనే రాజా భవిష్యతి. గురౌ స్వోచ్చగతే జాతో ధనీ రాజ్యాధిపో భవేత్, 'శుక్రే స్వోచ్చగతే జాతో రాజ్యాధిపసమో భవేత్'ఇతి. తథా గురుచంద్రయో రేక రాశిస్థితత్వాత్ తద్యోగఫలం మిహిరే ణోక్తం- 'శ్లో. దృఢసౌహృదో వినీతః స్వబంధుసన్మానకృద్ధనేశశ్చ' ఇతి. రవిబుధ యోగఫలంచ తేనైవోక్తం 'వేదాంతవిత్ స్థిరధనో, రవిజ్ఞయోః ప్రాయశో యశోర్థీస్యా' దిత్యాది.

---

1. గారుడే. 2. పాద్మేఉత్తరఖండే ౨౪౦ అధ్యా

వవుః పుణ్యాశ్శివావాతా స్సుప్రభోభూ ద్దివాకరః
జజ్వలుశ్చాగ్నయశ్శాన్తా విమలాశ్చ దిశోదశ ౮
1ఆవిరాసీ జ్జగన్నాథః పరమాత్మా సనాతనః,
నీలోత్పలదళశ్యామః పీతవాసా చతుర్భుజః. ౯
జలజారుణ నేత్రాం తస్ఫురత్కుండల మండితః,
సహస్రార్క ప్రతీకాశః కిరీటీ కుంచితాలకః ౧౦
శంఖ చక్ర గదా పద్మ వనమాలా విరాజితః,
అనుగ్రహాఖ్య హృత్ స్థేంను సూచక స్మితచంద్రికః. ౧౧
కరుణారస సంపూర్ణ విశాలోత్పల లోచనః,
శ్రీవత్సహార కేయూర నూపురాది విభూషణః ౧౨
2తస్యాంగే తు జగత్సర్వం సదేవాసుర మానుషం
స్మితవక్త్రే స లోకాని భువనాని చతుర్దశ ౧౩
నిశ్వాసే హ్యస్య వేదాం శ్చ సేతిహాసాన్ మహాత్మనః
ద్వీపా నబ్ధీన్ గిరీం స్తస్య జఘనే వరవర్ణిని ౧౪
నాభ్యాం బ్రహ్మా శివౌ తస్య కర్ణయో శ్చ దిశ స్తథా
నేత్రయో ర్వహ్ని సూర్యౌ చ ఘ్రాణే వాయుంమహాజవం ౧౫
సర్వోపనిషదామర్థం దృష్ట్వా తస్య విభూతిభిః
హృష్టా భీతా వరారోహా ప్రణమ్యాచపునపునః ౧౬

---

1. అధ్యాత్మ రా. 3 సర్గే.
2. పద్మపురాణే ఉ. ఖం. ౨౯౦ అ.

1దృష్ట్వా తం పరమాత్మానం కౌసల్యా విస్మయాకులా,
హర్షాశ్రుపూర్ణ నయనా నత్వా ప్రాంజలి రబ్రవీత్ ౧౭

దేవదేవ నమస్తేఽ స్తు శంఖ చక్ర గదా ధర,
పరమాత్మాఽచ్యుతోఽనంతః పూర్ణ స్త్వం పురుషోత్తమః ౧౮

జఠరే తవ దృశ్యంతే బ్రహ్మాండాః పరమాణవః,
త్వం మమోదరసంభూత ఇతి లోకాన్ విడంబసే ౧౯

భక్తేషు పారవశ్యంతే దృష్టం మే ఽద్య రఘూత్తమ,
సంసారసాగరే మగ్నాపతి పుత్ర ధనాదిషు ౨౦

భ్రమామి మాయయా తే ఽద్య పాదమూల ముపాశ్రితా,
దేవ త్వద్రూప మేత న్మే సదా తిష్ఠతు మానసే. ౨౧

ఆవృణోతు నమాం మాయా తవ విశ్వ విమోహినీ,
ఉపసంహార విశ్వాత్మ న్నేత ద్రూప మలౌకికం. ౨౨

దర్శయస్వ మహానంద బాలభావం సుకోమలం,
లాలనాలింగనాలాపై స్తరిష్యా మ్యుత్కటం తమః ౨౩

---

1. అధ్యాత్మరామాయణ 3 స.

శ్రీభగవా నువాచ—

యద్య దిష్టం తవా ప్యంబ త త్తద్భవతునాన్యథా,
అహంతు బ్రహ్మణా పూర్వం భూమే ర్భారాపనుత్తయే　౨౪
ప్రార్థితో రావణం హంతుం మానుషత్వ ముపాగతః
త్వయాః దశరథే నాహం తపసాఽఽరాధితః పురా　౨౫
మత్పుత్రత్వాభికాంక్షిణ్యా తథాకృత మనిందితే,
ఇత్యుక్త్వా మాతరం రామో బాలో భూత్వా రురోదహ.　౨౬
బాలత్వే పీంద్రనీలాభో విశాలాక్షో ఽతిసుందరః,
బాలారుణ ప్రతీకాశో లాలితాఖిల లోకపః.　౨౭
1అథ ప్రముదితా దేవీ కౌసల్యా శుభలక్షణా
పుత్రమాలింగ్య హర్షేణ స్తనం ప్రాదా త్సుమధ్యమా　౨౮
తస్యా స్తనం పపౌ దేవో బాల భావస్సనాతనః　౨౮౺
2అథ రాజా దశరథ శ్శృత్వా పుత్రోద్భవోత్సవం,　౨౯
రామం రాజీవపత్రాక్షం దృష్ట్వా హర్షా శ్రుసంప్లుతః.　౨౯౺
3భరతోనామ కైకేయ్యాం జజ్ఞే సత్యపరాక్రమః,　౩౦
సాక్షా ద్విష్ణో శ్చతుర్భాగ స్సర్వై స్సముదితో గుణైః.　౩౦౺

---

1. పద్మ పు- ఉ. ఖండే ౨౪౧ అ.
2. అధ్యాత్మరా. 3 స॥
3. వాల్మీకి ౧౮ స.

అథ లక్ష్మణశత్రుఘ్నౌ సుమిత్రాజనయ త్సుతౌ, ౩౧
వీరౌ సర్వాస్త్రకుశలౌ విష్ణో రర్ధసమన్వితౌ ౩౧½
1భరతశ్శంఖ రూపేణ చావిర్భూ తస్తథైవహి ౩౨
లక్ష్మణోపిచ శత్రుఘ్న శ్శేష చక్రస్వరూపతః
ఆవిర్భూతౌ తతోమాతృప్రార్థనాచ్ఛిసుతాంగతాః. ౩౩
2 * పుష్యే జాతస్తు భరతో మీనలగ్నే ప్రసన్నధీః,

* పుష్యేతి అస్మిన్సర్గే తతశ్చ ద్వాదశేమాసేత్యారభ్య పుష్యే జాతస్తు భరత ఇత్యన్తేన శ్రీరామ, భరత, లక్ష్మణ, శత్రుఘ్న జనన ముక్తం. లోకే, శ్రీరామోత్సవ కరణో త్సుకా శ్శ్రీరామ భక్తా వసన్తనవరాత్రిషు శ్రీరామ జన్మోత్సవాది విధానం కథంకుర్వీరన్నితిచేత్తన్నిర్ణయోఽత్ర ప్రదర్శ్యతే తథాహి. ఉమాసంహితాయాం పంచమాధ్యాయే పార్వతీం ప్రతి పరమేశ్వరః శ్లో॥, శృణుదేవి ప్రవక్ష్యామి విశేషం వరవర్ణిని వసన్తే చైత్రకేమాసి శుక్లప్రతిపదాదితః. దశమీదినపర్యంతం మధ్యగా నవరాత్రయః, వసన్తే చైత్రమాసేతు సమారభ్యాది మందినం. స్థాపయేత్కలశం పూర్వం యావన్నావమికీతిథిః, సీతాసహాయం కాకుత్స్థం భరతాది సమన్వితం. ఆంజనేయాదిభిర్యుక్తం కర్షమాత్రసువర్ణతః. కారయిత్వా ప్రతినిధిం కలశో పరివిన్యసేత్. అస్త్రీర్ణేతండులే వస్త్రే తన్నిక్షిప్య ప్రయత్నతః,

1. శ్రీరామభాగవతే కళ్యాణఖండే ౧౧ అ. 2. వాల్మీకి రా. ౧౮ స.

సార్పే జాతస్తు సౌమిత్రిః కుళీరేఽభ్యుదితే రవౌ 3౮
[1]రామాదిజన్మకాలేతు బాధితాన్విప్రసృజేలిచ,
అబ్రవీ ద్దశపుత్రస్తు మంత్రిణ స్తుష్టమానసాః. 3౯
నిర్బంధితజనాభావాత్ మంత్రిణో భయవిహ్వలాః
పున్నామనరకాన్ముక్త స్త్వమసీ త్యవద న్నృపం 3౾
తత్కారణం ప్రవక్ష్యామి యతో జాతో హరి స్తథా
కదాచి ద్వినతా కద్రూ రన్యోన్యం చక్రతుః పణం. 3౭
తత్పణేనచ దాసీత్వం వినతా ప్రాప తత్క్షణం 3౭౧

సహస్రనామభిశ్చైవ షోడశైరుపచారకైః. పూజయేద్రాఘవం ధీమా న్నిత్యం భక్తి సమన్వితః, పూజాన్తేచజపేన్మంత్రం తారకం నామభామిని. పఠేద్వా పాఠయే ద్వాపిరామాయణమతం ద్రితః బ్రాహ్మణాన్ భోజయేద్భక్త్యా యథాశక్తి దినేదినే, దశమ్యాం ప్రాతరుద్ధాయకుర్యాద్రామాభిషేచనం. వాచకం పూజయేద్భక్త్యా వసనాభరణాదిభిః, ఏవంయుః కురుతేదేవి సహిభాగవతోత్తమః. ప్రాయశ్చిత్తవిహీనాని యాని పాపాని భామినీ ముచ్యతే తత్క్షణాదేవ నాత్రకార్యావిచారణా,ఇహభుక్త్వాఫలాన్ భోగాన్ రామసాయుజ్యమాప్నుయాత్. దేవి కిం బహునోక్తేన సర్వకామఫలప్రదం, రామాయణస్య పఠనాత్పురశ్చర్యా ఫలం లభేత్. ఇతి.

1. భారద్వాజ రామాయణ

కాద్రవేయ ప్రేరణయా గరుత్మా నాహర త్సుధాం,
తథాసీత్తథాయాశ్చ వినతా దాస్య ముక్త్యజత్. ౩౮

తదా కద్రూశ్చ వినతా మసహిత్వా శశాప తాం,
త్వత్పుత్రా స్తాపసి భూయాస్తాం సర్పజ్వాలే న సంశయః. ౩౯

తతః పరంతు వినతా సపత్నీంచ శశాప తాం,
లోకనిందా భవత్యాశ్చ సమాగచ్ఛతు దుర్భరం. ౪౦

ఇ త్యుభేఽన్యోన్యశప్తే తే గత్వా వై కశ్యపాంతికం,
స్వస్వశాపం బ్రువంత్యౌస్మ రుదంత్యౌ తిష్ఠతః పురః. ౪౧

కశ్యపాజ్ఞావశా త్తే తు సమారాధయతాం హరిం,
ప్రాదుర్భూత్వా హరి స్సాక్షా దిత్యువాచ తయో
ర్ద్వయోః ౪౨

జన్మాంతరే గర్భేఽవాం జనిత్వా స్వాంశతః పృథక్. ౪౩

శాపం నివారయిష్యామి మా విచారయతా మితి,
దత్వా ఉభయం తిరోభూతో బభూవ శ్రీహరి స్తదా. ౪౩½

కదాచి త్కశ్యపే రాత్రౌ వదిత్యా భార్యయాసహ, ౪౪
విహార త్యంతరే తస్మి న్కద్రూ ర్జాయా సమాగతా. ౪౪½

దృష్ట్వా తౌ శాప మదద ద్భూభ్యామ్యాం మానవరూపిణౌ, ౪౫
భవతాం త్వితి తస్మాత్తౌ కౌసల్యాజసుతౌ భవౌ ౪౫½
చిరాయ కశ్యపాంశేన జాతో దశరథో భువి. ౪౬
అదితిశ్చాపి తచ్ఛాపా త్కౌసల్యాభూ చ్చిరాయ సా. ౪౬½
వినతాకద్రువౌ స్యాతాం ద్వే సుమిత్రా చ కైకయీ, ౪౭
దైవా ద్దశరథ స్యాభూ ద్వివాహ స్తాభిరేవతు ౪౭½
పూర్వద త్తవరా ద్విష్ణు స్స్వాంశా త్పుత్రత్వ మాగతః, ౪౮
1 * రాజ్ఞః పుత్రా మహాత్మాన శ్చత్వారో జజ్ఞిరే పృథక్
గుణవంతోనురూపాశ్చ రుచ్యా ప్రోష్ఠపదోపమాః ౪౯
జగుః కలంచ గంధర్వా ననృతు శ్చాప్సరోగణాః
దేవదుందుభయో నేదుః పుష్పవృష్టిశ్చ ఖా చ్చ్యుతా ౫౦
ఉత్సవశ్చ మహా నాసీ దయోధ్యాయాం జనాకులః, ౫౦½
2రామాదిజన్మకాలేతు ననందు రఖిలా స్సురాః. ౫౧
ప్రదేయాంశ్చ దదౌ రాజా సూతమాగధవందినాం, ౫౧½

*రాజ్ఞఇతి. ఏకత్వేఽపి పృథగ్వర్తమానాః ఏకస్య చతుర్ధాఽవస్థానే ఉపమానమాహ ప్రోష్ఠేతి ప్రోష్ఠోగౌః తస్యాఏవపాదా యాసాంతాః ప్రోష్ఠపదాః ఇతి. శ్రుతి "చత్వార ఏకమభికర్మ దేవాః ప్రోష్ఠపదాస ఇతి యాన్వదంతి." ఇతి.

1. వాల్మీకి రా. ౧౮ స॥ 2. భారద్వాజరామాయణం.

బ్రాహ్మణేభ్యో దదౌ విత్తం గోదానాని సహస్రశః. ౧౨
[1]ధర్మార్థం బ్రాహ్మణే దాను యశోఽర్థం నటనర్తకే. ౧౨½
[2]తేషాం జన్మక్రియాదీని సర్వకర్మాణ్యకారయత్. ౧౩
‡అతీత్యైకాదశాహంతు నామకర్మ తథాకరోత్. ౧౩½
*జ్యేష్ఠం రామం మహాత్మానం భరతం కైకేయీ సుతం. ౧౪
సౌమిత్రిం లక్ష్మణ మితి శత్రుఘ్న మపరం తథా,
వసిష్ఠః పరమప్రీతో నామాని కురుతే తదా. ౧౫

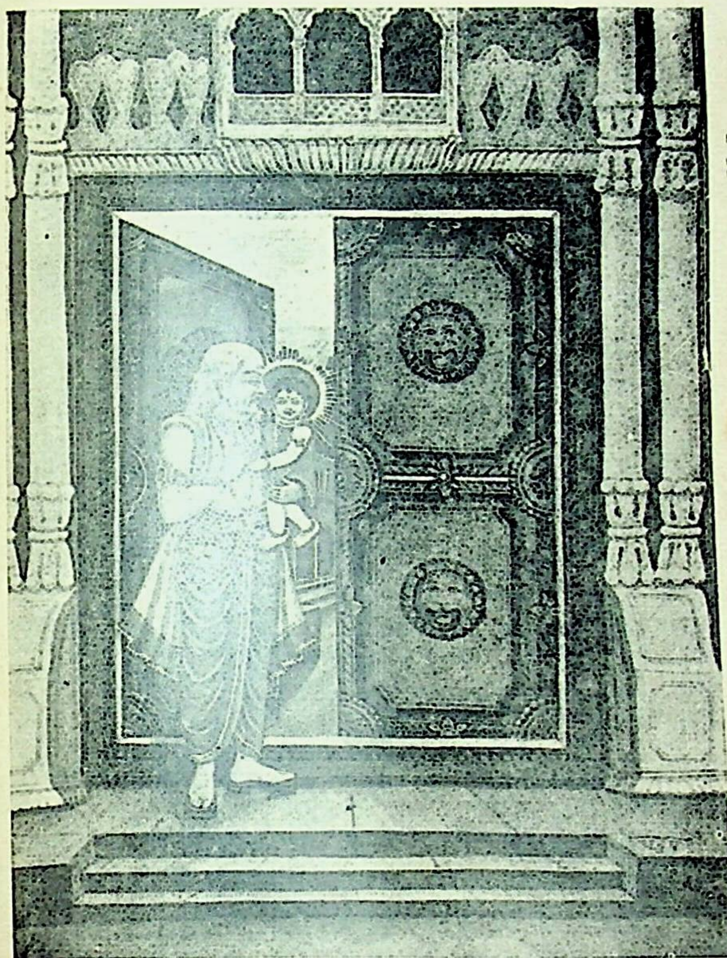
---

‡అతీత్యేతి "ఏకాదశే ద్వాదశే వాపితానామ కుర్యా దిత్యాశ్వలాయన స్మరణాత్" "జాతానన్తరమేవనామకరణం" ఇత్యాదియుక్త కాలే నామ శ్రీరామచంద్రస్య కృతం "ఇతిద్యోత్యతే"

* జ్యేష్ఠమితి రామశబ్దవ్యుత్పత్తిః- రమంతే యోగినోఽస్మిన్నితి రామః అత్రనారక పూరుషాదివదస్యేషామపిదృశ్యతే దీర్ఘః. రముక్రీడాయామితిధాతోర్ఘఞ్ కృతే రామః ఇతి రూపం భవతి మననినిదిధ్యాసనాదిసమాధినా హృదయే సాక్షాత్కృత్య, తస్యానందమయత్వేన తస్మిన్నానందే నిరంతరం క్రీడతీతిభావః. 'ఆనందో బ్రహ్మేతి వ్యజానాత్' ఇతి శ్రుతిప్రసిద్ధేః. యద్వా రమతే స్వేచ్ఛయావా రామః స్వేచ్ఛాధీనేఽస్మిన్ జగతి ధర్మసంస్థాపకత్వేనావతీర్య మానవరూపేణ రమత ఇత్యర్థః స్వలీ

---

1. భారతం. 2. వాల్మీకి. రా ౧౮ స.

దశరథేన శ్రీరామస్యోపలాలనం.

లాం దృష్ట్వా స్వయమేవ లాలయతీతి భావః. శ్రు। "ఇచ్ఛా మాత్రా ప్రభోః సృష్టిః" 'సోకామయత బహుస్యాంప్రజాయేయే' యేతి శ్రుతిస్మృతి ప్రసిద్ధత్వాత్ యద్వా రమతి స్వాశ్రితాన్ కల్యాణగుణై రితివా, రామః. కల్యాణగుణానాం నంత్యానుభవప్రదానేన స్వాశ్రితానానంద యతీతిభావః. శ్రు। ఏష హ్యేవానంద యతీతి శ్రుతిప్రసిద్ధేః- సర్వవిధానందం పరమాత్మైవ దదాతీత్యర్థః. యద్వా రామః. శ్యామవర్ణః శ్రు॥ అథో రామా సావిత్రీ విత్యతాప్యశ్యామావితి వ్యాఖ్యానాత్. యద్వా॥ శ్రు॥ చిన్మయేస్మి న్మహావిష్ణౌ జాతే దాశరథే హరౌ, రఘోః కులే ఖిలం రాతి రాజతేయో మహీస్థితః, స రామ ఇతి లోకేషు విద్వద్భిః ప్రకటీకృత ఇతి రామతాపిన్యుపనిషదు క్తస్వరూపః.

యద్వాశ్రు। నామైకదేశే నామగ్రహణ మితిన్యాయేన "రాక్షసాయేన మరణం యాంతి స్వోద్రేకతో ఽథవా, రామ నామభువిఖ్యాత మభిరామేణవా పునః-" ఇతిపూర్వోక్తశ్రుతి ప్రతిపాదితస్వరూపః॥యద్వా "రాక్షసా న్మర్త్యరూపేణ రాహు ర్మనసిజం యథా, ప్రభాహీనాం స్తథాకృత్వా రాజ్యార్హాణాం మహీభృతాం. ధర్మమార్గం చరిత్రేణ జ్ఞానమార్గంచ నామతః, తథా ధ్యానేన వై రాగ్యమైశ్వర్యం స్వస్యపూజనాత్. తథా రాత్యస్య రామాఖ్యా భువి స్యాదథతత్వతః" ఇత్యుక్త స్వరూపః యద్వాశ్రు॥ "నారాయణాష్టాక్షరేచ శివపంచాక్షరే తథా

సార్థకార్ణద్వయం రామఇతివత్ 'రామ'ఇత్యక్షరద్వయం, గృహీత్వా శ్రీరామఇతినామ వసిష్ఠః కృతవానితి- తస్మా ద్రామో హరిహరో భయాత్మక ఇతిస్పష్టం.

యద్వా (శ్రు॥ ఆద్యో రా తత్పదార్థః స్యాత్ మకార స్త్వంపదార్థవాన్, తయో స్సంయోజవ మసీత్యేత త్తత్త్వవిదో విదు రితి. శ్రుతిప్రతిపాదిత మహావాక్యలక్ష్యార్థస్వరూపః యద్వా భారద్వాజరామాయణే శ్లో॥ రకారో నలబీజం స్యాత్ యే సర్వే బడబాదయః, కుర్యాస్సనోమలం సర్వం భస్మీభూతం శుభాశుభం. అకారో భానుబీజం స్యాత్ వేద శాస్త్రప్రకాశకః, నాశయత్యేవ సా దీప్త్యాయా విద్యా హృదయే తమః, మకార శ్చంద్రబీజం స్యాత్ యద పాం పరిపూరణం, త్రితాపం హరతే నిత్యం శీతలత్వం కరోతి తత్. వ్యా. ఆగ్న్యంశోద్భవః జ్వాలానృసింహః, తథైవ సూర్య వంశోద్భవః శ్రీరామః, శ్రీకృష్ణస్తు చంద్రవంశోద్భవః. సర్వ మేతచ్ఛ్రీరామవైభవమేవ.

అపి చా గ్నే ర్దాహకత్వ శక్తిరివ శ్రీరామే సర్వపాతక దాహశక్తిఃభానో రంధకార నివర్తక శక్తిరివ శ్రీరామే జ్ఞానాంధకార నివర్తక శక్తిః చంద్రస్య తాప నివారక శక్తి రివ శ్రీరామే తాపత్రియ నివారక శక్తిర్వర్తత ఇత్యర్థః యద్వా అగ్నేః కలాత్రితయం, సూర్యస్య ద్వాదశ కలాఃచంద్ర స్యైక కలా అహాత్య షోడశకలా స్సమ

[1]అరుంధతీ సతీ ముఖ్యపురంధ్రీ వర్గ ఏవహి. ౧౧౧
ఏకవింశతి సంఖ్యాక దివసే బాలకాన్ముదా. ౧౯
డోలాయాం స్థాపయిత్వాశు గీతీ శ్చక్రు ర్మృదాంగనాః,
తత స్సంపూజితా స్తాస్తు యథాయోగ్యం యయుర్గృహం. ౧౨
ఇతి శ్రీరామాయణ సారోద్ధారే బాలకాండేదశమ స్సర్గః.

భవత్ తథాచ శ్రీరామ షోడశ కలా పరిపూర్ణ ఇతిజ్ఞేయః, పాద్మేఽపి శ్లో॥ శ్రియః కమలవాసిన్యారమణోఽయం మహా ప్రభుః తస్మా చ్ఛ్రీరామ ఇత్యస్య నామసిద్ధం పురాతనం. ఇతి వచనాత్ శ్రియా రమత ఇతి శ్రీరామః ఇతి వ్యుత్పత్త్యా చ బృహద్బ్రహ్మ సంహితోక్త ప్రకారేణ మహా వైకుంఠే అ యోధ్యా ఖ్యైకాన్త భవనే సీతాఖ్యయా ఆదిలక్ష్మ్యా సహ రమమాణ ఆదినారాయణ ఏవ శ్రీరామ ఇత్యర్థ స్సంభవతి యద్యపి శివ నారాయణాది శబ్దానా మపి వీర్యవత్వేన మంత్ర త్వం ప్రమాణారూఢమేవ తథాపి బీజ విభక్తి విశేషాది ఘటిత తయా తేషాం మన్త్రత్వం రామ నామ్నస్తు తదన పేక్షమేవ విశిష్ట మన్త్ర రాజత్వ మితి భావః అతఏవ విష్ణు సహస్రనామపూర్ణ సామ్యం రామనామ్న ఇతి పార్వతీం ప్రతి శివేన ప్రతిపాదితమితి సర్వం శిష్ట విదితమేవ. కిం బహునా వ్యత్యయమే నా ప్యుపదిశ్య మానస్యైత న్నామ్నో వీర్యవిషయే కిం వక్తవ్యం ప్రమాణ తరత్వ మితి దిక్.

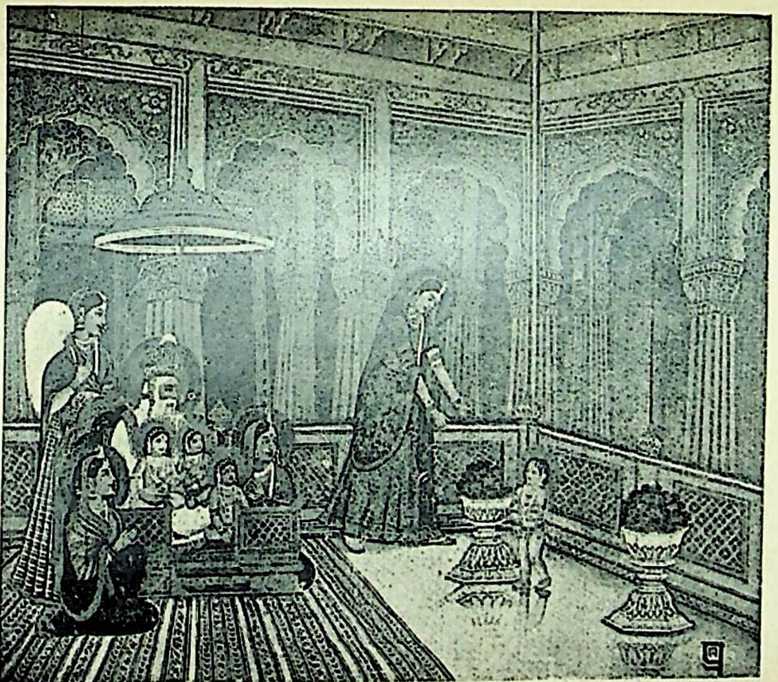
1. శివరామాయణే.

ఏకాదశ స్సర్గః.

తత శ్శాస్త్ర విధానేన మష్ఠేమాసే ఽజపుత్రకః,
కారయామాస బాలనా మన్నప్రాశన సత్క్రియామ్. ౧
1అంగణే రింగమాణశ్చ భ్రాతృభి స్సహితో వసుః
ధూళి ధూసర సర్వాంగో ధాత్రీభిః పరిరక్షితః. ౨
శిరోరుహా వృతముఖః పీతవేష్టన శోభితః,
కంచుకే నావృతో రామో కుండలాభ్యాం విరాజితః. ౩
అంగదే చ మహాదివ్యే వలయే రత్న భూషితే,
నూపురాదీని దివ్యాని సర్వాంగేషు వ్యధారయన్. ౪
అతసీ పుష్ప సంకాశః పీత కౌశేయ వాససః,
ఉపశ్మశ్రి సమం చారు దధానో నాసి మౌక్తికం. ౫
స్వహస్తే వజ్ర యష్టిశ్చ గృహ్ణన్ క్రీడాశుకం హరిః,
చకార క్రీడాం రామోఽపి జ్ఞాతీనాం సుఖమావహన్. ౬
క్వచి చ్చ లక్ష్మణే నైతి శత్రుఘ్నేన స్వబంధునా,
క్వచి చ్చ భరతే రింగన్ శ్రీఘ్రతో జానుపాణిభిః. ౭
క్వచి చ్చ వేగతో యాతి క్వచిద్యాతి శనై శ్శనైః,
ఏవం పశ్యన్తి భాగ్యేన మాతరో నిజ బాలకాన్. ౮
ఆత్మారామోపి శ్రీరామ స్సుఖాయ జగతాంప్రభుః,
వర్ధయామాస స్వంరూపం పితో శ్రానన్ద కారకం. ౯

---

1. మార్కండేయ రామాయణే

క్రీడతో రామాదీన్ దృష్ట్వా దశరథస్య, తత్పత్నీనాం చ ప్రమోదనమ్॥

[1]తతో దేవర్షి రమో రామం ద్రష్టుం పరిచ్ఛన్న రూపిణాం,
స నారదా స్సమాగత్య రామం దృష్ట్వా యయు స్తతః. ౧౦
నారదేన సమాదిష్టః రావణః క్రోధమూర్ఛితః,
పాణిం పాణౌ చ నిష్పీడ్య దంతా న్కటకటాప్య చ. ౧౧
రామం హత్వా స మాగచ్ఛే త్యువాచ. స విభీషణం,
విపరీరూప ధరోభూత్వా సోఽపి గత్వా దదర్శతం. ౧౨
రామోపి డోలికా యాన్తు స్థిత్వా ధార్మిక మాగతం,
జ్ఞాత్వా దర్శయ దాత్మానం శేషశాయిన మచ్యుతం. ౧౩
విభీషణోఽపి తం దృష్ట్వా నత్వా స్తుత్వా చ భక్తితః,
సోఽపి గత్వా పునర్లంకాం రావణాయ న్యవేదయత్. ౧౪
తచ్ఛ్రుత్వా తం వినింద్యాథ గోపవేషేణ రావణః,
సాకేతా భ్యంతరంగత్వా పశ్యతిస్మ రఘూద్వహం. ౧౫
[2]ఆగతం రావణం జ్ఞాత్వా రామ స్తం మోహయన్ స్థితః. ౧౫౻
రత్నస్థలే జానుచంక్రమణ స్సంక్రాంత మాత్మీయముఖార
విదం, ఆదాతుకామ స్తదలాభఖేదాత్ విలోక్య ధాత్రీ
వదనం రురోద. ౧౬౻
తస్మిన్ రామే ఽవతీర్ణస్య విష్ణో ర్లక్షణమేవహి ౧౭
నాస్తీతి మత్వా మోహేన లంకాం ప్రాయా త్స రావణః౧౭౻

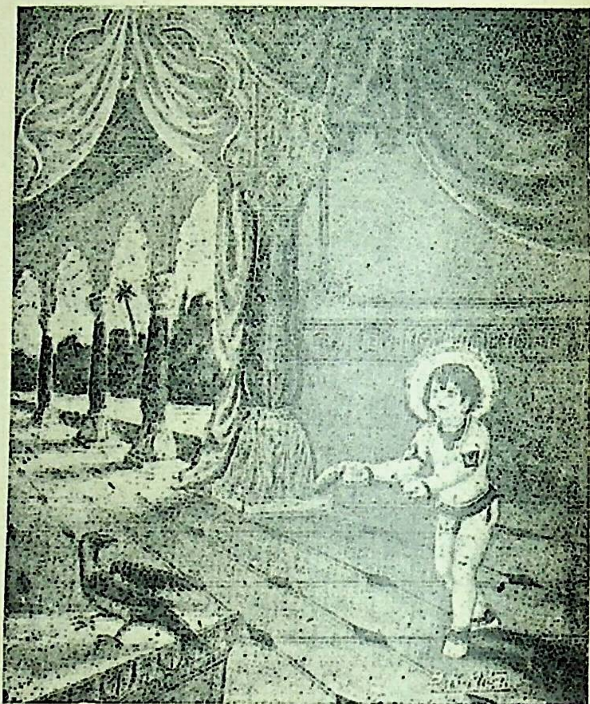
---

1. పులస్త్యరామాయణే
2. శివరా.

[1]♦ తేషాం కేతుకిన జ్యేష్ఠో రామో రతికరః పితుః. ౧౮
లక్ష్మణో రామచంద్రేణ శత్రుఘ్నో భరతేనచ.
ద్వంద్వీభూయ చరంతౌ తౌ పాయసాంశానుసారతః. ౧౯
రామస్తు లక్ష్మణేనాథ విచరన్ బాలలీలయా.
రమయామాస పితరౌ చేష్టితై ర్ముగ్ధభాషితైః. ౨౦
[2]దిదృక్షు స్తం రామచంద్రం శివో భిక్షు రివాగతః!
రామం దృష్ట్వా మోదమానః ప్రాగా ద్గాయంశ్చ
తద్గుణాన్. ౨౧
[1]అంగణే రిజ్గమాణం తం తర్ణకా నను సర్వతః
బోక్ష్యమాణో దశరథో రామ మేహీతి చాసకృత్. ౨౨
ఆహ్వాయ త్యతిహర్షేణ ప్రేమ్ణా నాయాతి లీలయా,
ఆనయేతి చ కౌసల్యా మాహ సా సస్మితా సుతం. ౨౩
ధావత్యపి నశక్నోతి స్ప్రష్టుం యోగిమనోఽగతిం,
ప్రహసన్ స్వయ మాయాతి కర్దమాంకితపాణినా. ౨౪
కించి ద్గృహీత్వా కబళం పున రేవ పలాయతే. ౨౫

♦ తేషామితి॥ మనుః "జ్యేష్ఠేన జాతమాత్రేణ పుత్రీ భవతి మానవః, సఏవ ధర్మజః పుత్రః కామజా నితరా న్విదు" ఇతి స్మరణా దతీవ పితుః రతికరో రామ ఇతి జ్ఞేయం.

1. అధ్యాత్మ రా. 3
2. భారద్వాజ రామాయణే.

శ్రీరామచంద్రేణ జ్ఞానినే కాకభుశుండిమునయే
స్వభుక్త శేష ప్రదానం॥

[1]కాకరూపీ భుశుండస్తు రామదర్శనలోలుపః ౨౬
ఆగత్య తదుచ్ఛిష్టశేషం భుక్త్వాగా న్ముదితో మునిః. ౨౬½
కస్మింశ్చి ద్దివసే రామ శ్శిశుతాయాం రుదన్న భూత్ ౨౭
లాలితోఽపి ముహుర్మాత్రా దిభి ర్నోపరరామ సః
సమానీయ వసిష్ఠం తే ప్రోచు స్తద్వృత్త మద్భుతం ౨౮
యోగ దృష్ట్యా వసిష్ఠోఽపి జ్ఞాత్వా తద్ధేతు మబ్రవీత్ ౨౮½
కిష్కింధా పార్శ్వతః కాంశ్చి త్సమానీయ కపీనథ ౨౯
దర్శయామాస రాజేంద్రో రామో ప్యేవ రుద న్న భూత్,
అథానీయ హనూమంతం రామ నామ జపన్ముహుః. ౨౯½
సుమన్త్రోఽపి మహా తేజా రామా యాదా న్మహామతిః,
సార్థం హనుమతా రామః క్రీడిత్వా నంద మభ్యగాత్. ౩౦
తతో రామో యథాస్థానం వ్యసృజ త్సమహా కపిం॥ ౩౦½
రామః పిత్రోఽగ పుత్ర భావం రావణాయ మనుష్యతాం. ౩౧
ఋషీణాం భగవద్రూపం దర్శయ న్విచచారహ. ౩౧½
కౌసల్యా డోలికాయాం తు నిక్షిప్య స్వశిశుం గృహం. ౩౨
మహానసంగతా తత్ర సుతం వీక్ష్యభ్రిమాన్వితా,
పున రాగత్య డోలాయాం స్థితం దృష్ట్వాచ తం భృశం. ౩౩
విస్మితా భూత్తనా రామో విశ్వరూపం త్వదర్శయత్. ౩౩½

---

1. భారద్వాజ రామాయణే.

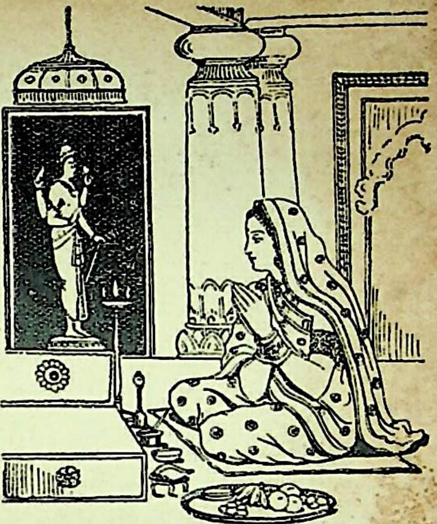
తతో రాజా బాలకానాం పంచమే వత్సరే తదా. ౩౪
వసిష్ఠేనా క్షరభ్యాసం కారయామాస వైభవాత్,
క్రమేణ విద్యా సంపన్నా బభూవు ర్లక్ష్యభేదినః ౩౫
కదాచి త్సరయూ నద్యాం మజ్జంతం రాఘవం తదా,
రావణ ప్రేరితో రక్షః మకరాకృతి రగ్రహీత్, ౩౬
రామోనిహత్య తం క్షిప్రం నిర్జగామ తతో నారిః. ౩౬½
[1]ఆశిష స్సరయూర్దత్వా రామ మంకే నివేశ్యచ
ముక్తా మాలాంచ రామస్య దదౌ కంఠే స్వయం ముదా. ౩౭
[2]మాహిషం రూప మాస్థాయ చరన్తం ప్రాణి హింసకం
లీలయా సంహరన్ రామః శాప ముక్తిం దదౌ విభుః. ౩౮
సోఽపి బిల్వాఖ్య గంధర్వః రామంస్తుత్వా దివంగతః. ౩౮½
[3]వల్మీక రూప మాపన్నం కిరాతం డిండిరం స్పృశన్. ౩౯
స్వపదం దత్తవాన్ రామో మృగయా పర్యటన్వనే,
భరద్వాజమునేశ్శాపా చ్చరంతం సింహ రూపిణం. ౪౦
భరతే నాశు వై రామః ఘాతయిత్వా కళింగపం!
శాపా ద్విమోచ్యతం క్షిప్రం స్వర్లోకం దత్తవాన్హరిః. ౪౧
కదాచి త్పక్షిరూప స్స న్నసుర స్సముపాగతః,
ఖేలంతం రాఘవం ద్రోగ్ధు మాయత ద్రాఘవోఽసురం. ౪౨
తైలాసికాస్త్రేణచ తం లంకాపుర్యా మపాతయత్. ౪౨½

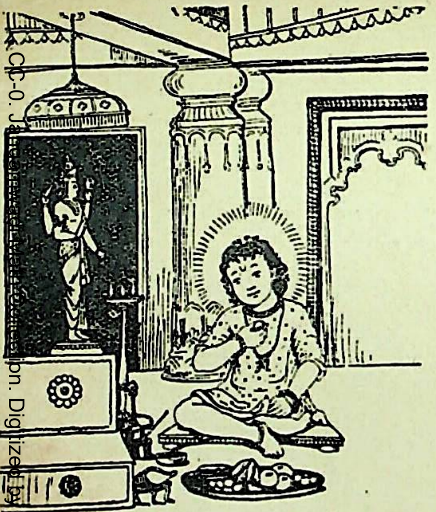
1. మార్కండేయరామాయణే ౩౯ అధ్యా.
2. మార్కండేయరా 41 అ. 3. మార్కండేయ రా. 43 అ.

కౌసల్యయా శ్రీరామం డోలాయాం
శాయయిత్వా నిద్రాపనం.

కౌసల్యాకృత దేవపూజనం.

కౌసల్యాయాం కార్యాన్తరవశా ద్గృహాభ్యన్తరం
గత ప్రతినివృత్తాయాం శ్రీరామచన్ద్రేణ
భగవన్ని వేదన భక్షణం.

భుజానం రామచంద్ర దృష్ట్వా
పునః డోలాసమీప మాగత్య తత్ర నిద్రాన్తం
రామచంద్రం దృష్ట్వా కౌసల్యాయా
విస్మయప్రాప్తిః.

[1]ఏకదా స్వ గృహం ప్రాప్తం వసిష్ఠం బ్రహ్మణ స్సుతం. ౪౩
కౌసల్యా చ సుమిత్రా చ కైకేయీ చ తథేతరాః.
రాజ పత్న్య స్స్వప్న వృత్త మూచు స్తం వీక్ష్య తాపసం. ౪౪
కౌసల్యోవాచ—
కదాచి ద్రాఘువం వీక్షే స్వప్నే పరమ భాస్వరం
గరుడోపరి రాజన్తం శంఖ చక్ర ధరం హరిం. ౪౫
సుమిత్రోవాచ—
ఏవం మమాపి బ్రహ్మర్షేస్స్వప్నే పశ్యామి లక్ష్మణం।
సహస్ర శిరసం నాగం రజతస్యేవ విగ్రహం. ౪౬
శత్రుఘ్నంచ మహాదివ్యం కోటి సూర్య సమ ప్రభం
సుదర్శనాభం భోదేవ సంశయం నుద మే ప్రభో. ౪౭
కైకేయ్యువాచ—
అహం పశ్యామి భో విప్ర భరతం శంఖ రూపిణం
అన్యాస్సపత్న్యఊచుః. ౪౭½
అస్మాభి ర్దృశ్యతే రామో దేవ దేవో హరి స్స్వయం
సర్వాఊచుః. ౪౮
భేతాళ భూత ప్రేతా శ్చ ఢాకిన్యగ కిల హేగుహో
మాతృకా రాక్షసా బ్రహ్మ న బాధన్తే తదా కురు. ౪౯
అథవా క్రీడమానేషు దృష్టి దోషోహి కస్యచిత్
రక్షాచ క్రియతాం స్వామిన్ సర్వోపద్రవ ఘాతినీ. ౫౦

---

1. మార్కండేయ రామాయణే అ 2.

స క్షితీశస్య పత్నీనాం వాక్యం శ్రుత్వా మహామునిః.
బాల భావేన క్రీడంతం రామం ధ్యాత్వా హృదంబుజే ౧౧
అన్తర్గత మనా భూత్వా జ్ఞాత్వా సర్వం తపోబలాత్
ధన్యా ఏతాహి రామస్య మాతరః పుణ్య మూర్తయః ౧౨
ఏతా స్తత్వం నజానన్తి రామస్య పరమాత్మనః,
ఇతిసంచి న్త్య మనసా దృష్ట్వా తాసా మువాచహ. ౧౩

వసిష్ఠ ఉవాచ—

సమీచీనం వచో దేవ్యో యుష్మాభి స్స ముదాహృతం,
బాలకానాం చ రక్షార్థ మాగమిష్యామి నిత్యశః, ౧౪
ఇతః పరం తథా స్వప్నః నాయాత్యేవ న సంశయః,
ఇత్యుక్త్వా భస్మ దత్వా చ గతవా నాశ్రమం స్వకం, ౧౫
తద్భస్మ లేపనాద్బాలా మాతరశ్చ సుఖం స్థితాః. ౧౧౫
1ఏకదా బాలకా స్సర్వే కౌసల్యా మన్దిరే స్థితాః. ౧౬
తదా దశరథో రాజా సుమిత్రా యా గృహే వసః
శత్రుఘ్నం లక్ష్మణం చైవ లాలయ న్ముదమాస్థితః. ౧౭
కౌసల్యా చేటికా కాచి న్నామ్నా ఖ్యాతా తు సుందరీ
కేనచి త్కారణే నాపి సుమిత్రా భవనం గతా. ౧౮
తత్ర రాజాన మాసీనం లాలయన్తా సుతౌ నిజౌ,
సార్థం సుమిత్రయా తన్తు హసంతం వీక్ష్యవిస్మితా ౧౯

1. మార్కండేయ రా. 28 అ.

పరావృత్య సుమిత్రాయా భవనాద్రామసన్నిధౌ,
ఆగత్య దదృశే తౌతు లక్ష్మణం శత్రుసూదనం. ౬౦
పున రాగత్య తద్వృత్తం సుమిత్రాయై న్య వేదయత్,
రాజా శ్రుత్వా సమాగత్య కౌసల్యా భవనే సుతాన్. ౬౧
దృష్ట్వా కారితవాన్ శీఘ్రం సుమిత్రాం చ సపుత్రికాం,
సాపి పుత్రౌ గృహీత్వాతు తత్రాగత్య సు విస్మితా. ౬౨
తదాతు నిర్ణయం కర్తుం న శశాక మహీపతిః. ౬౨½
ఆకారయద్గురుం రాజా వసిష్ఠం జపతాం వరం, ౬౩
వసిష్ఠ ప్రార్థనా ద్రామో లీలాంస్వా ముప సంహృతః.
తదా స్వగురుణా రాజా బోధిత స్సుఖ మాప సః. ౬౪
1 ఏకదా రామచంద్రోఽపిలీలయా బాలకైస్సహ,
విజహ్రే సరయూ తీరే సానుజ స్స రఘూద్వహః. ౬౫
మగ్నా నౌకా నృభిర్యుక్తాగ పరివాహే తరస్విని,
మరిష్యంతి చ తత్సంస్థా దదర్శ రఘు నందనః, ౬౬
తతా ద్దైకేన బాణేన సరయూం వేగ వాహినీమ్. ౬౬½
తేన స్తంభిత వాః పూరా ఘనీభావ ముపా యయౌ. ౬౭
పూరే కృత పదన్యాసా వారిణో ఘనతాం గతే,
నిర్వ్యథా శ్శీఘ్రమాభాన్య తట మారురుహుః ప్రజాః. ౬౮
రామా శుగ్రప్రభావోఽయ మిత్యాజ్ఞాయి జనై స్తదా. ౬౮½

---

1. శ్రీరామ భాగవతే కల్యాణఖండే ౧౨ అ.

[1]ఏవ మానందసందోహా జగదానందకారకాః ౯౮
మాయాబాలవపు ర్ధృత్వా రమయామాస దంపతీ. ౧౯½
అథ కాలేన తే సర్వే కౌమారం ప్రతిపేదిరే. ౨౦
ఉపనీతా వసిష్ఠేన సర్వే విద్యావిశారదాః. ౨౦½
[2]అధ్యగీషత గురోః స్తస్మా దామ్నాయాం శ్చ తుర్. ౨౧
షడంగాని షట్ సూత్రజాతం మీమాంసాం న్యాయవిస్తరం
పురాణాని స్మృతీశ్చాపి జగృహు శ్శీఘ్ర బుద్ధయః. ౨౨
[3]ధనుర్వేదేచ నిరతా స్సర్వశాస్త్రార్థవేదినః,
బభూవు ర్జగతాం నాథా లీలయా నరరూపిణః. ౨౩
జ్యేష్ఠస్తు రామో మనుజావతారో మనుష్యలోకా ననుసృత్య సర్వం, చక్రేఽవికారీ పరిణామహీనో విచార్యమాణే నకరోతి కించిత్. ౨౪

ఇతి శ్రీరామాయణసారోద్ధారే బాలకాండే
ఏకాదశ స్సర్గః.

---

1. అధ్యాత్మ. 3 స.
2. శ్రీరామ భాగవతే ౧౨ అ.
3. అధ్యాత్మ రా 2 స॥

ద్వాదశస్సర్గ

[1]సీతాజన్మ ప్రవక్ష్యామి యదుక్తం గ్రంథకోభిః,
ఆసీత్పురా నృపః కశ్చిత్పద్మాక్ష ఇతి విశ్రుతః. ౧
తప్త్వా తీవ్రం తపో విష్ణుం చకార వరదోన్ముఖం.
నత్వా తం నృపతిః ప్రాహ దేహి కన్యాం రమాం మమ. ౨
తదా రాజహృదయం జ్ఞాత్వా మాతులుంగఫలం హరిః.
పద్మాక్షాయ దదౌ శ్రేష్ఠం స్వయ మంతర్దధే తదా, ౩
తద్భిత్వా నృపతిః కన్యాం దదర్శ కనకప్రభాం. ౩౻
పద్మాక్షనృపతేః కన్యాం పద్మాంలోకరమేతి తే. ౪
ఆహ్వయామాసుస్తాం రమ్యాం సర్వచిత్తైకరంజనీం,
మాతులుంగా న్నిర్గతా యా మాతులుంగీతి సా స్మృతా, ౫
రాక్షసాః కన్యకాం హర్తు ముద్యుక్తా స్సా తదాసతీ,
పితరా పరిగృహ్యాహ్య గ్నౌ వివేశ స్వాశ్రితౌ రమా. ౬
పద్మాక్ష నృపతే ర్లక్ష్మీ స్సంగా జ్జాతే దృశీ దశా,
తస్మాన్నమునయో లక్ష్మీం కామయంతి కదాచన. ౭
లక్ష్మ్యా చిత్తస్య చాంచల్యం భయం శోకో వధోపిచ,
భవత్యేవ మహద్దుఃఖం తస్మాత్తాంపరి వర్జయేత్. ౮
అగ్నివాసా దగ్నిగర్భా కాంత్యా రత్నావతీతిచ. ౮౻

1. అధ్యాత్మ రా 3 స. 2. నానారామాయణసారమ్.

బృహస్పతిసుతా త్వాసీతు కుశధ్వజమహర్షిణః, ౯
సంభూతా వాఙ్మయీ కన్యానామ్నా వేదవతీ స్మృతా. ౯౻
నారాయణో మమ పతి ర్న త్వన్యః పురుషోత్తమాత్, ౧౦
ఆశ్రయే నియమం ఘోరం నారాయణపరీప్సయా,
ఇతి నిశ్చిత్య మనసా తపసారాధితో హరిః, ౧౧
ధర్షితా రావణే నాసీత్ వేదవ త్యవద చ్చ తం. ౧౧౻
రావణ త్వత్పురే ఽహంతు జనిత్వా నాశనం తవ. ౧౨
కరిష్యామిన సందేహ ఇతి శాపం దదౌ చ సా. ౧౨౻
తం శప్త్వా గ్నౌ ప్రవిష్టాచ సమయం సా నిరీక్షతే, ౧౩
అత్రాంతరే సమాహూయ పృష్టవాన్ రావణో మునీన్.
శప్తోఽహం వేదవత్యా సా కదా కుత్ర జనిష్యతి. ౧౪
ఇతి పృష్టా మునివరా త్సర్వర్షిశిరసి స్థితం,
రక్తం సంపాద్య యత్నేన యానాకీ పిబతి స్వయం. ౧౫
*తస్యాం జనిష్యతీ త్యూచు ర్వ్రిపాః పశ్చిమ బుద్ధయః. ౧౫౻

---

*తస్యామితి- అద్భుతరామాయణే ఉత్తరకాండే ౬ సర్గే తుంబురువిజయమసహమానస్య ఆత్మపరాభవకారణా ల్లక్ష్మీంప్రతి నారదస్య శాపః తత్ప్రసంగా న్నారదస్య జన్మ విచారః క్రియతే తథాహి. నారదః బ్రహ్మణో మానసః పుత్ర ఇతి, పురాణేషు దృశ్యతే. తథాచ బ్రహ్మవైవర్తే బ్రహ్మ

ఖండే ౨౨ అధ్యాయే- ౧-౨ శ్లో॥ "కతి కల్పాంతరే తేతే సృష్టః సృష్టివిధౌ పునః, మరీచి మిశ్రైర్మునిభిః సార్థం కంఠా ద్బ్రహ్మావసః. విధే ర్నారద నామ్నశ్చ కంఠదేశా ద్బ్రహ్మావసః నారద శ్చే తి విఖ్యాతో మునీంద్ర స్తేన హేతునా" ఇతి.

తథాపి శ్రీమహాభారతే ఆదిపర్వణి ౬౬ అధ్యాయే ౪౪ శ్లోకే తు "కశ్యపస్య భార్యాయా మునేః పుత్రో గంధర్వో నారద ఇతి శూయతే." అపిచ తత్రైవాను శాసన పర్వణి సప్తమాధ్యాయే "విశ్వామిత్ర పుత్రో నారద" ఇత్యస్తి. పునశ్చ సభాపర్వణి దశమాధ్యాయే తథైవ శాన్తి పర్వణి ౨౯ అధ్యాయేచ "పర్వతస్య మాతులో దేవర్షి ర్నార ద" ఇతి స్మర్యతే. శ్రీమద్భాగవతే తు "దాసీపుత్రో నారద ఇతి విజ్ఞాయతే. ఏతేషాం మధ్యేఽత్ర త్య నారదః కోవేతి విచికి త్సాయాం సత్యాం సమూహ వచన సామరస్యేన మానవోప పురాణే, నారదస్య జన్మ కర్మాదిక మేవం దృశ్యతే. "కల్పాదౌ నారదః బ్రహ్మమానస పుత్రో భూత్వా బ్రహ్మాణం నీతి కోవిదం కర్తుం యతమానః గంధర్వో భవేతి తేనైవ శప్తః. స తదా కశ్యపస్య భార్యాయా ర్మునేః పుత్రత్వేన గంధర్వో భూత్వా కేనాపి కారణేన పునర్బ్రహ్మసభాం ప్రాప్య గాయన్ స్వరస్ఖాలిత్యం చకార బ్రహ్మాపి క్రుద్ధస్స న్త్వం శూద్రోభవేతి తం పునరశపత్. తతో నారద దాసీపుత్రో భూత్వా, పరమ

భాగవత సేవయా భక్తాగ్రేసరస్సన్ మృత్వా భక్తివిశేషేణ విశ్వామిత్రపుత్రోబభూవ. తపసా దేవర్షిరప్యభూత్। తదానీమేవ పర్వతస్య మాతులత్వం కథంచిదవాప। తథాపి సంగీత విద్యాయాం ప్రావీణ్యం నాభూత్। తథాపి పూర్వజన్మ వాసనయా గాతుం కుతూహలీ హ్యభవత్॥ తస్మిన్ కాలే మహాలక్ష్మ్యా స్సభాయాం పరాభవం ప్రాప్య, తాంచ శప్త్వా తతః క్షుభిత మనాః ప్రస్థాయ మేరుసమీపే ప్రవహన్త్యాః జంబూనద్యాస్తీరే తప స్తప్తుం గతవాన్। సతుతత్ర వికలాంగా రాగదేవతా స్తదపత్యాని చ నిరీక్ష్య కాయూయం కిమర్థమిత్థంభూతా ఇత్యపృచ్ఛత్. తా ఊచుః- వయం రాగదేవతాః ఇమా న్యస్మదపత్యాని బ్రహ్మలోకే నారద నామకో గాయన్నస్మాన్ నిత్థం భ్రష్టాశ్చకార. తతో వయమేవ మభూమ ఇతి. తచ్ఛ్రుత్వా నారదోఽపి ఖిద్యన్ యుష్మా నుద్ధరిష్యామీతి సాంత్వయామాస। తత స్స నారదః నాదగిరిం ప్రాప్య సరస్వతీం ధ్యాయ న్నుగ్రం తపశ్చచార. త త్తపోస్సు వ్యష్టతాయా స్సగిరి ర్ద్రవతా మాపద్య నదీరూపేణ ప్రావహత్। తదా సరస్వతీ సాక్షాత్కృత్య షట్పంచాశత్కోటి భేదై ర్విద్యమానా స్తారాణగదేవతా స్తత్స న్తతిం చ మూర్ఛనా వాదిత్ర గ్రామ నృత్య స్వర గమ్య సహితా దేశ కాల భేదాననుసృత్య తాల మాన స్వర యుతాది లక్షణై స్సహ గానశాస్త్రం నారదస్యానుజగ్రాహ. తతో వికలాంగా స్తారాగిణ్యః సంపూర్ణావయవా భూత్వా హృష్టా

నారదం తుష్టువుః. తదా ప్రభృతి నారదః గానవిద్యా కోవిదోఽభూత్. తదుక్తం నారదీయే శ్లో॥ "గాయ న్నారాయణ కథాం సదా పాపభయాపహాం నారదో నారం ము న్నేతి నృణా మజ్ఞానజం తమః" ॥ఇతి॥ తత్పూర్వం లక్ష్మ్యాం ప్రతి నారద శాప వృత్తాంత ముత్యోచ్యతే! తథాహి. శ్లో॥ "మ దహం రాక్షసం భావం గృహీత్వా విష్ణుకాంతయా చేటీభి ర్వారితో దూరం వేతాగ్రఘాతేన తాడితః. తస్మా త్సంజాయతా లక్ష్మీ రక్షసాం గర్భసంభవా, యతోఽహం బహిరాక్షిప్త శ్చేటీభి స్సావహేళనం. హేలయా రాక్షసీ చ త్వాం బహిః క్షిప్యతి వై జలే. ఇత్యుక్తే నారదేనాథ చకంపే భువనత్రయం, రమా ప్రసాద్యతం విప్రం ప్రత్యువాచ కృతాంజలిః. అరణ్యానాం మునీనాం వై స్తోకం స్తోకంచ శోణితం, కలశాంతరితం భక్షే ద్రాక్షసీ యాచ కామతః. తస్యాగర్భే భవిష్యామి తచ్ఛోణితసముద్భవా, నారదస్తు తథేత్యాహ అస్యా స్సర్వం హి దారుణ"మితి. అతఏవ వాల్మీకి రామాయణే కిష్కింధాకాండే 3– సర్గే సుగ్రీవంప్రతి శ్రీరామః_'జహారాత్మవినాశాయ వైదేహీం రాక్షసాధిపః, వంచయిత్వాతు పౌలోమీం మనుహ్లాదో యథా శచీం. నచిరా త్తం వధిష్యామి రావణం నిశితై శ్శరైః, పౌలోమ్యాః పితరం దృప్తం శతక్రతు రివాహవే. ఇత్యుక్త్వాచ పూర్వోక్తం ధ్వనితం భవతి. అతఏవ అద్భుతరామాయణో త్తరకాండే మండోదరీగర్భా

తీసీతావిర్భావకథా విశదీకృతా. పునశ్చ ప్రాచీనదేవీభాగవతే ౭౨ అధ్యాయే 'సీతా మండోదరీగర్భసంభూతా చాపరూపిణీ, క్షేత్రజా తనయా హ్యస్య రావణస్య రఘూత్తమ' ఇతి.

అపిచ శివరామాయణే బ్రహ్మనాంప్రతి రావణ రప్రార్థనాప్రకరణే శ్లో॥ అన్యచ్చ తే వృణే బ్రహ్మన్ తచ్ఛృణుష్వ పితామహ, ఆత్మనో దుహితా మోహాత్ రత్యర్థం ప్రార్థితా భవేత్। తదా మృత్యు ర్మమభవే ద్యది కన్యా న కాంక్షతి॥ తథాస్త్వితి ప్రజాధ్యక్షః పునరాహ దశాననం అతఏవ బ్రహ్మదీన్ ప్రతి అవతారా విర్భావసమయే శ్రీమహావిష్ణునా ఏవముక్తం। స్కాందే- శ్లో॥ భక్తోహి రావణ స్సతు చ్ఛివధ్యాన పరాయణః తపసా మహతా యుక్తో బ్రహ్మవిద్యాం యదేచ్ఛతి తదా। సుసాధ్యో భవతి పురుషో ధర్మ నిర్జిత ఇతి, సీతా హరణానన్తరమేవ వధో నిర్దిష్టః. శ్రీమద్వాల్మీకి రామాయణే ఆరణ్యకాండే పి ౫౨ సర్గే శ్లో॥ దృష్ట్వా సీతాం పరామృష్టాం దీనా దివ్యేన చక్షుషా కృతం కార్యమితి శ్రీమాన్ వ్యాజహార పితామహః ఇతి, సీతా హరణానన్తరమేవ రావణో మరిష్యతీతి దేవర్షీన్ ప్రతిబ్రహ్మ వ్యాజహార. అపిచ ఋగ్వేదే-శ్రు॥ పితా యస్త్వాం దుహితర మధిష్కన్ ఇతి॥ ఇత్యుక్తమంత్రార్థః పితా రావణో యదా స్వాం దుహితర ముత్పన్న మాత్రాం "ఇయం కుల చ్ఛేదికా భవిష్యతీ"తి దైవజ్ఞ వచనా

పశ్చా త్సర్వఋషిస్థం త ద్రక్తం సంపాద్య రావణః, ౧౬
పేటికాయాం వినిక్షేపే పృష్టస్సన్ భార్యయా తదా.
విషమే వేద మిత్యుక్త్వా జేతుం సర్వా న్గతో దిశః, ౧౭
అనాగతే చిరా త్పత్యౌ తస్య పత్నీ పతివ్రతా.
మర్తుకామా పతిన్య స్తం ర క్తం పీత్వా విషాశయా, ౧౮
గర్భం ధృత్వా స_ప్తనాడీకాలే ప్రాసూత పుత్రికాం.
లోకాపవాదభీతా తాం పద్మాకరజలే ఒక్షిపత్. ౧౯
*యదా రామాదయో జాతా స్తదా సా కమలోత్థితా. ౧౯½
రావణ స్తాం సమానీయ పేట్యాం బధ్వా జ్ఞయా గురోః. ౨౦
చిక్షేప సాగరే ఒగాధే సా కన్యా జాహ్నవీతటం. ౨౦½
[1]గత్వా తత్రైవ షడ్వర్షాణ్ స్థితా జనకపట్టణే. ౨౧

దధికం స్కన్ స్కన్నవాన్ = దూరే త్యక్తవాన్. ఇతి॥ తదుప బృంహకతయా భవిష్య త్పురాణేఒపి ప్రతిపాదితం। ఇత్యేతిం.

*యదేతి- వాల్మీకిరామాయణోత్తరకాండే ౧౭-పురా లక్ష్మీ స్స్వభూ జ్జాతా పద్మలోకే సరోవరే లంకాయాం శివపూజార్థం రావణేన మహాత్మనా. పద్మా న్యాహర్తుకామేన దృష్ట్వా సాశుభలక్షణా, ప్రహస్తాదిభి రాలోచ్య గురుభిర్మంత్ర

1. మార్కండేయ భారద్వాజాది రామాయణసారః.

తపసా తోషితా దేవీ జనకేన గిరీంద్రజా
ప్రాయచ్ఛ జ్జానకీం స్వప్నే రామ మేవాశ్రితాం పరాం. ౨౨

మాసోత్తమే మహాపుణ్యే వైశాఖే మాధవప్రియే ౨౩

కుజవారే శుక్లపక్షే చాష్టమీ పుష్య సంయుతే,
పృథివ్యాః పూజనం కృత్వా జనకస్తు నరేశ్వరః. ౨౪

హాలేన కర్షణం చక్రే సర్వేషాం పశ్యతాం సతాం,
సీరేణోత్పాటితో లోష్టః స్థూలతుంబీ ఫలోపమః ౨౫

కాంచనీం పేటికాం దృష్ట్వా భిత్వా సర్వేసు విస్మితాః. ౨౬॥

కోవిదైః. నిక్షిప్య తాం పేటికాయాం సింధుమధ్యే వినిక్షి పత్, పేటికాంతస్థితా తస్యా మిథిలానగరంగతా ఇతి. అన్యచ్చ తుల్యవయ స్త్వే ప్రమాణం- వాల్మీకి. సుందరకాండే ౧౬ సర్గే హనుమదుక్తిః- శ్లో॥ తుల్యశీలవయోవృత్తాం తుల్యాభిజనలక్ష ణామితి. పునశ్చ జనకాయ శివానుగ్రహాత్ సీతాలబ్ధేత్యత్ర ప్ర మాణం— వాల్మీకి- యుద్ధకాండే ౧౧ సర్గే - దైవతైస్తు సమాగమ్య సర్వై శ్చేంద్రపురోగమైః, మహాదేవ స్త్రీపురహా మహాదేవః ప్రసాదితః. ప్రసన్నస్తు మహాదేవో దేవా నేత ద్వచోఽబ్రవీత్, ఉత్పత్స్యసి హితార్థం వో నారీ రక్షోభయా వహా ఇతి.

అథ లోకేశ్వరీ లక్ష్మీ ర్జనకస్య నివేశనే ౨౬

శుభక్షేత్రే హలోద్భూతా రక్తోత్పల కరాంబుజా,

సర్వలక్షణ సంపన్నా సర్వాభరణ భూషితా, ౨౭

సీతాముఖే సముత్పన్నా కన్యారూపేణ సుందరీ. ౨౭½

తతో దుందుభయో నేదుః ఖాత్పేతుః పుష్ప వృష్టయః. ౨౮

గంధర్వాశ్చ జగుస్సర్వే ననృతు శ్చాప్సరో గణాః,

సంబోధ్య జనకం వాణీ దేవైః ప్రోక్తా బ్రవీదిదం. ౨౯

పాల్యతాం చ త్వయా రాజన్ కన్యేయం స్వసుతా యథా,

భవిష్యతి పరం శ్రేయో హ్యనయా కన్యయా తవ. ౩౦

ముమోద జనకో రాజా శ్రుత్వా వాక్యం గిరేరితం,

తాం దృష్ట్వా జనకః శుక్లే మాధవే చాష్టమే దినే ౩౧

అనపత్యత్వతః స్నేహా దంక మారోప్య చ స్వయం,

మమేయం తనయే త్యుక్త్వా స్నేహం తస్యాం

న్యపాతయత్. ౩౨

పత్న్యై సమర్పయామాస సు మేధాయై స భూపతిః,

అకరో న్నృపతి స్తస్యా జాతకర్మాది కాః క్రియాః. 33

సీతా ముఖా త్సముత్పత్తే స్సీతే త్యేవ జుహావ తాం,

సుమేధా రక్షితా సీతా వవృధే పితృ వేశ్మని. 3౪

సీరధ్వజ సమాఖ్యస్య జనకస్య సతీ స్థితా,

సుమేధా నామికా తస్యా ధర్మపత్నీ తు భూమిజా. 3౫

జనకస్య చ తస్యాసీ ద్ద్వితీయా గృహిణీ తథా
సమాఖ్యయా సునయనా తజ్జాతా హ్యూర్మిళాసతీ. 3౬

జానకి లబ్ధ వర్షాంతే సంజాతా హ్యూర్మిళా తతః, 3౬౼

కుశధ్వజస్య యా పత్నీ కన్యాద్వయ మజీజనత్. 3౭

శ్వోభూతే యమళే కన్యే ప్రసూతా చేందిరాహ్వయా,
మాండవీం శ్రుతకీర్తించ ప్రతివ్రత్య పరాయణా. 3౮

ఊర్మిళా శేష శక్తిర్హి జనక స్యారసీ సుతా,
శక్తిస్తు ప్రాంచ జన్యస్య మాండవీతి ప్రకీర్తితా. 3౯

శ్రుతకీర్తిస్తు చక్రస్య శక్తిరేవ న సంశయః,
మాండవీం శ్రుతకీర్తిం చ పుపోష జనకో ముదా. ౪౦

యదా ప్రభృతి సా సీతా జాతా జనక వేశ్మని,
లోకపాల ఇవ శ్రీమాన్ బభౌ సర్వ సమృద్ధిమాన్. ౪౧

షడ్వర్షాపి చ వైదేహీ రూపాతిశయ తాంయయా. ౪౧౼

ఏకదా జానకీ స్వస్రా ర్దృష్ట్వా ఖేలన కౌతుకా. ౪౨

ఆలిలింగ తదా సర్వా జానకీ సమతాం గతా,
త ద్దృష్ట్వా విస్మితా స్సర్వే జనకాద్యాం స భార్యకాః. ౪3

సీతా పి సోదరీ సార్ధం చిక్రీడానంద రూపిణీ. ౪3౼

కదాచి ద్వాటికాం యాన్తి పూజా మాదాయ
భూమసీం. ౪౪
పూజనార్థం తు గౌర్యాస్తు నియుక్తా జననీ గణైః,
కృత్వా కదాచి త్సాకంతు బ్రాహ్మణాన్ భోజయేత్స్వయం. ౪౫
క్వచి ద్గాయతి సా సీతా త్వేకాన్తే స్వసఖీ గణైః,
క్వచి ద్వాదయతే వీణాం మృదంగ సుషిరాది కాన్. ౪౬
నృత్యం కదాచి త్సాహిత్యచాతుర్యం చ ప్రదర్శ్యతే, ౪౬४
మాలాం పుష్పమయీం కృత్వా దేవతాభ్యః ప్రయచ్ఛతి. ౪౭
కందుక క్రీడనే సీతా మహేశ ధనుషోప్యధః,
పతితం కందుకం వీక్ష్య ధను రుద్ధృత్య సా గ్రహీత్. ౪౮
తద్దృష్ట్వా జానకీం సర్వే లక్ష్మీంజ్ఞాత్వా ప్రపూజ్య చ,
హర్షేణ మహతా యుక్తా స్థితాః పుణ్యవిశేషతః. ౪౯
ఏవ మానంద సందోహై రమయామాస సా రమా,
యా మా సా రామ సంకల్పా ద్విచచార మహీసుతా. ౫౦
సీతా సౌందర్య శీలాది శ్రుత్వా భూపా స్సమాగతాః,
ఊచుస్తే జనకం సర్వే సీతాందేహి న చే ద్ద్రుతం. ౫౧
యుద్ధం కురుష్వేతి వచ శ్శ్రుత్వా యుద్ధే విజిత్య తాన్,
కస్మై దేయా మయా సీతా చేతి స్మృత్వా శివాలయే. ౫౨
స్వపను కుశాసనే రాజా సుష్వాప నిశి చింతయా,
స్వప్నే సాక్షా న్మహాదేవో రాజానం వాక్య మబ్రవీత్. ౫౩

శ్రీ శివ ఉవాచ—

శ్రూయతాం వచనం రాజన్ కన్యా పరిణయే మమ,
ధను ర్మదీయం తే గేహే పూజితం తవ పూర్వజైః. ౫౪
తోలయిత్వాచ యస్సజ్యం కురుతే ధనురాత్మవాన్,
తస్మై దేయా త్వయా కన్యే త్యేవ ముక్త్వా
గతో హరః. ౫౫
శ్వోభూతే నారద స్తత్ర సమాయాత శ్శివాజ్ఞయా,
యస్సజ్యం కురుతే శైవ ధను స్తస్మై సుతాం తవ. ౫౬
దద స్వే త్యవద న్మౌని వాక్యం శ్రుత్వా ప్రపూజ్య తం,
జనకస్తు తదా రాజా శ్రావయామాస స్వం పణం. ౫౭
నారద స్య తు వాక్యా చ్చ సీతా రామం పతిం వృతా. ౫౭౹
తతో రావణ మాపాద్య యజ్ఞవిఘ్నం కురుష్వ భోః. ౫౮
యజ్ఞో విష్ణు రతో యజ్ఞ విఘ్నే విఘ్న ర్జితో భవేత్,
ఇతి సంచోద్య యజ్ఞార్థం విశ్వామిత్రం హ్యచోదయత్. ౫౯
[1]ఏవంసతి తదా దేవీ ప్రేషయామాస శైలజా,
వైష్ణవ్యాఖ్యాం నిజాంశక్తిం సీతాశ్వాసన కామ్యయా. ౬౦
తథాజ్ఞప్తా తు సా దేవీ నిర్గతా మిథిలా మగాత్,
విశుద్ధాయోగినీ భూత్వా నృప శుద్ధాంత మావిశత్. ౬౧

---

1. రామచంద్రకథామృతే ౧౬ అ.

పరిణేము స్సకలా స్తత్ర దేవ్యః కన్యాశ్చ భక్తితః,
రూపందృష్ట్వా చ సీతాయా ఘ్రాత్వా సౌగంధ్య. మద్భుతం౬౨
పుర్వోఽమా నికటే దృష్ట్వాం పత్నీమే, నా మబుధ్యత
స్త్రీధర్మా౯ శ్రావయామాస కన్యాధర్మాంశ్చ వైష్ణవీ. ౬౩

ఇతి శ్రీ రామాయణ సారోద్ధారే
బాలకాండే ద్వాదశ సర్గః.

త్రయోదశ సర్గః.

[1]అథ రాజా దశరథ స్తేషాం దారక్రియాం ప్రతి,
చింతయామాస ధర్మాత్మా సోపాధ్యాయ స్సబాంధవః. ౧
తస్య చింతయమానస్య మంత్రి మధ్యే మహాత్మనః,
*అభ్యగచ్ఛ న్మహాతేజాః విశ్వామిత్రో మహామునిః. ౨

---

*అభ్యగచ్ఛన్నితి - అత్ర సకలగుణాభిరామస్య దార క్రియాం చింతయంతం దశరథం ప్రతి విశ్వామిత్రాగమనం- శ్లో॥ అవ్యాక్షేపో భవిష్యంత్యాః కార్యసిద్ధేర్హి లక్షణ మితి

---

1. వాల్మీకి. ౧౮ స.

మహేశ్వరేణ చాజ్ఞప్తో విశ్వామిత్రో మహామునిః,
సిద్ధాశ్రమాచ్చచాలాశు రామార్థం మునిపుంగవః. ౩
సాకేతనగరం దృష్ట్వా ముముదే కౌశికస్తదా. ౩½
[1]తం దృష్ట్వా జ్వలితం దీప్త్యా తాపసం సంశ్రితవ్రతం. ౪
ఉవాచ పరమోదారో హృష్టస్తమభిపూజయన్. ౪½
యథాఽమృతస్య సంప్రాప్తి ర్యథా వర్ష మనూదకే. ౫
తద్వై వాగమనం మన్యే స్వాగతం తే మహామునే. ౫½
కంచ తే పరమం కామం కరోమి కిము హర్షితః. ౬
పాత్రీభూతోఽసి మే బ్రహ్మన్ దిష్ట్యా ప్రాప్తోఽసి కౌశిక. ౬½

స్మరణాత్ చింతితార్థప్రదేతి సూచయతి అన్యచ్చ అధ్యాత్మరామాయణే బాలకాండే ౪ సర్గే శ్లో॥ యోగమాయాపి సీతేతి జాతా జనకనందినీ, విశ్వామిత్రోఽపి రామాయ తాం యోజయితుమాగతః.ఇతి॥ తథైవపాద్మే ప్యుత్తరఖండే 272 అధ్యాయే శ్లో॥ కౌశికశ్చింతయిత్వాథ రఘువంశోద్భవం హరిం. ఆసేతుమైచ్ఛద్ధర్మాత్మా లోకానాం హితకామ్యయా ఇత్యుక్తత్వాత్సీతారామ కల్యాణోత్సవ సంఘటనార్థమేవ కౌశికాగమనమితి సుస్పష్టం.

---

1. వాల్మీకి ౧౮. స.

[1]యత్కార్యం యేన చార్థేన ప్రాప్తో ఽసి మునిపుంగవ. ౭
కృతమిత్యేవ తద్విద్ధి మాన్యో ఽసి హి భృశం మమ. ౭౫
[2]ప్రాప్తం రాజ్య మకంటకం మహదిదం సద్వస్తువిస్తారవత్,
సప్తద్వీప చతుస్సముద్ర పరిఘోపేతం గవాద్యాకులం
రత్నాఢ్యం చతురంగ సైన్య సహితం యద్దృశ్యతే త్వాదృశై
ర్విశ్వామిత్ర మునీంద్ర తచ్చ సకలం విద్ధి త్వదీయం ధనమ్. ౮౫
క్షత్రం బ్రహ్మతయా బ్రహ్మన్ పరివర్తయత స్తవ. ౯
స్వర్గస్య చ ప్రతిస్వర్గం కుర్వతః కి న్ను సాధ్యకమ్,
పంగోరుపరి గంగేవ కృపా మయితవాపతత్. ౧౦
[3]తచ్ఛ్రుత్వా రాజసింహస్య వాక్య మద్భుతవిస్తరం,
హృష్టరోమా మహాతేజా విశ్వామిత్రో ఽభ్యభాషత. ౧౧
[4]బ్రహ్మేష్టిం చ కరిష్యామి దశరాత్రే ష్వహం నృప. ౧౨
[5]అహం నియమ మాతిష్ఠే సిద్ధ్యర్థం పురుషర్షభ,
తస్య విఘ్నకరౌ ద్వౌతు రాక్షసౌ కామరూపిణౌ. ౧౩
మారీచశ్చ సుబాహుశ్చ వీర్యవంతౌ సుశిక్షితౌ,
తౌ మాంసరుధిరౌఘేణ వేదిం తా మభ్యవర్షతాం. ౧౪
నచ మే క్రోధ ముత్స్రష్టుం బుద్ధి ర్భవతి పార్థివ. ౧౪౫

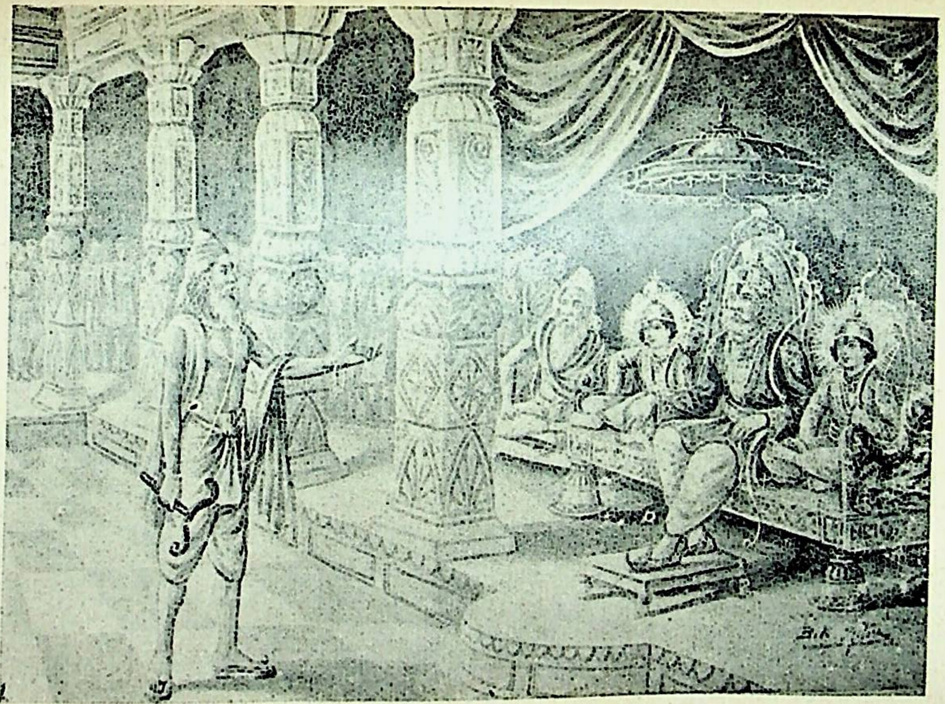
1. వాసిష్ఠరామాయణమ్ 2. హనుమద్రామాయణం.
3. వాల్మీకి. ౧౯ స. 4. భారద్వాజరామాయణం.
5. వాల్మీ. ౧౯ స.

[1]శ్రీ వినశ్యతి గర్వేణ తపః క్రోధేన నశ్యతి. ౧౫
గావో దూరప్రచారేణ శూద్రాన్నేన ద్విజోత్తమాః
[2]క్రోధో హి ధర్మం హరతి యతీనాం దుఃఖసంచితం. ౧౬
తతో ధర్మవిహీనానాం గతి రిష్టా నవిద్యతే
‡ శమఏవ యతీనాం హి క్షమిణాం సిద్ధికారకః. ౧౭
యస్తు క్రోధం సముత్పన్నం ప్రజ్ఞయా ప్రతిబాధతే
తేజస్వినం తం విద్వాంసో మన్యంతే తత్త్వదర్శినః. ౧౮
[3]తథా భూతా హి సా చర్యా న శాప స్తత్ర ముచ్యతే,
స్వపుత్రం రాజశార్దూలం రామం సత్యపరాక్రమం ౧౯
*కాకపక్షధరం శూరం జ్యేష్ఠం మే దాతు మర్హసి ౧౯½
శక్తో హ్యేష మయా గుప్తో దివ్యేన స్వేన తేజసా. ౨౦
రాక్షసా యే వికర్తార స్తేషా మపి వినాశనే. ౨౦½
శ్రేయ శ్చాస్మై ప్రయచ్ఛామి బహురూపం నసంశయః. ౨౧
త్రయాణామపి లోకానాం యేన ఖ్యాతిం గమిష్యతి ౨౧½

‡ శమఏవేతి-విష్ణుపురాణే శ్లో॥ సంచితస్యాపి మహతా వత్స క్లేశేన మానవైః, యశస స్తపస శ్చైవ క్రోధో నాశకరః పరః ఇతి.

*కాకపక్షఇతి - కాకపక్షధరః - బాలానాం కపోలసమీపశిఖా - కాకపక్షః ఇతి.

1. స్కాందే అవంతిఖండే. 2. మహాభారతం. 3. వాల్మీకి ౧౯ స.

దశరథం ప్రతి విశ్వామిత్రేణ "యాగరక్షణార్థం శ్రీరామం ప్రేషయే"తి యాచనమ్.

నచ తౌ రామ మాసాద్య శక్తౌ స్థాతుం కథంచన. ౨౨

[1]శ్రుత్యుక్త స్మృతి మార్గ నిత్య విలస త్సత్కర్మ
సంరక్షణే, సర్వేషాం విధివిఘ్న శిక్షణ భరా
ద్వర్ణాశ్రమాణాం గురో, రాజ త్వద్గృహ
మాగతోఽస్మ్యహ మత స్త్వాం యాచి
తుం రాఘవం, యజ్ఞధ్వంసక రాక్షసేంద్ర
హతయే శక్తం త్వదీయం సుతం. ౨౩

1నచ తౌ రాఘవా దన్యో హంతు ముత్సహతే పుమాన్
నచ పుత్రకృతం స్నేహం కర్తు మర్హ మర్హసి పార్థివ. ౨౪

అహం తే ప్రతిజానామి హతౌ తౌ విద్ధి రాక్షసౌ ౨౪ 1

♦అహం వేద్మి మహాత్మానం రామం సత్యపరాక్రమం. ౨౫

వసిష్ఠోపి మహాతేజా యే చేమే తపసి స్థితాః ౨౫ 1

♦అహం వేద్మీతి॥ శ్రీరామస్యపరబ్రహ్మత్వం సూచయ న్నాహ అహమితి. అహం బహుగురూపాసనేన లబ్ధజ్ఞానః, యద్వా యోగబలసాక్షాత్కృత పరాపరతత్త్వయాథాత్మ్యః, భవాంస్తు కేవలకర్మఠః. అహం జటావల్కలధారీ, త్వంతు క్రోధభరాక్రాంతః. అహం సాత్త్విక ప్రకృతిః, త్వంతు రాజసః. అహం 'గర్భభూతా స్తపోధనా' ఇత్యుక్తరీత్యా రామస్య

1. హనుమద్రామాయణే. 2. వాల్మీకి గా. స.

గర్భభూతః, త్వంతు రామే గర్భత్వాభిమానీ. యోగక్రమ జ్ఞానవా నహం, త్వంతు భోగక్రమజ్ఞః. అహం మోక్షకా మేష్టికృత్, త్వంతు పుత్రకామేష్టికృత్. అహం మోక్షధర్మ పరః, త్వంతు ధర్మకామపరః. ఏతత్సర్వం ప్రసిద్ధపరామర్శినా హమిత్యనేన సర్వనామశబ్దే నోచ్యతే. అహంవేద్మి అద్యాపి రామతత్వ జ్ఞానాదైవ ప్రమత ఇత్యర్థః నాస్తవార్థస్తు "అహం వేద్మి మహాత్మానం". మహాత్మానం రామం "అహం వేద్మి" అకార హకార స్వరూపం వేద్మి. తథాచ- శ్లో॥ "అకార స్సర్వ వర్ణాగ్ర్యః ప్రకాశః పరమ శ్శివః హ కారో న్త్యః కళా రూపో విమర్శాఖ్యః ప్రకీర్తిత ఇతి" సంకేతపద్ధత్యుక్త దిశా శివశక్త్యోః స్వరూపం అక్షరమయం శ్రీరామం జానామీ త్యర్థః. యద్వా మహాత్మానం రామ "మహం" వేద్మి జానామి. శ్రీరామ మహం ప్రత్యయార్థ పరమాత్మానం జానామీ త్యర్థః. అత్ర బహువక్తవ్యమపి విస్తరభయా దుపరమ్యతే. ఏవం చైతాదృశ మహిమ్ని శ్రీరామే తనాన్యథా బుద్ధిః ప్రాకృతేతి భావః॥ నను.

అపరిచ్ఛిన్నం వస్తు కథం త్వయా జ్ఞాత మిత్యత్రాహ మహాత్మానం అపరిచ్ఛిన్న మహిమ తయా వేద్మీత్యర్థః తథా చ శ్రుతిః॥ వేదాహ మేతం పురుషం మహాంత మితి. ఏత మితి సౌలభ్య ముచ్యతే, పురుష మితి పరాక్రమః, త దుభయ మప్యాహ- రామం సత్యపరాక్రమ మితి. పరత్వసౌలభ్యేహి

రాజ్ఞ శ్ఛత్రచామరవ దసాధారణే. మహాత్మానం ఆత్మాదేహః 'ఆత్మాజీవే ధృతౌ దేహ' ఇత్యమరః. అప్రాకృత దివ్యమంగళ విగ్రహ ఇత్యర్థః. "న తస్యప్రాకృతామూ ర్తి" ఇతి స్మృతేః యద్వా మహాత్మానం మహాస్వభావం, అభయం సర్వభూ తేభ్యో దదా మ్యేతద్వ్రతం మమేతి వక్ష్యమాణత్వాత్ యద్వా రామం మహాత్మానం అవతారకృత మహాస్వభావ యు క్తం, "స ఉశ్రేయాన్ భవతి జాయమానః" ఇతి శ్రుతేః. యద్వా రామం మహాత్మానం పరమాత్మానం సత్యపరాక్రమం సదైకరూపపరా క్రమం "నావిజిత్య నివ ర్తతే" ఇతివక్ష్య తే. యద్వా సత్యపరాక్రమం పరమార్థ పరాక్రమం. యద్వాసత్యాత్ పరా నాక్రమతీ త్యర్థః. యద్వా సత్యపి పరాక్రమం అయత్నకాలేపి శత్రుభయంకరః "సుఖసు ప్తః పరంతప" ఇతి వక్ష్యతి. సంస్థాన విశేషౌజ్జ్వల్యదర్శ నేన శత్రుహృదయ విదారక ఇతి భావః. నాహం కార్యవ శేన వదామి త్యాహవసిష్ఠోఽపీతి. అపిశబ్దోవిరోధే. అస్మద్విరోధ్యపి వసిష్ఠఃఆ ప్తతమోహి భవతాం కులాచార్య ఇత్యర్థః. యద్వా సముచ్చయే. మహాతేజా స్సరస్వతీవల్లభ పుత్రః యోగసిద్ధజ్ఞానః. యద్వా యద్వాక్యే నాహం బ్రహ్మర్షి రభవం సోపీ త్యర్థః. యద్వా సత్యంవద ధర్మం చరేతి తమోపదిశ్య స్వయ మనుష్ఠాతా మహాతేజాః = స్వస్మాదపి, బ్రహ్మ వర్చస్వీత్యర్థః. "యేచేమే

యది తే ధర్మలాభంచ యశశ్చ పరమం భువి ౨౬
స్థిర మిచ్ఛసి రాజేంద్ర రామం మే దాతు మర్హసి ౨౬౪

తపసిస్థితాః." తపసి స్థితాః = కాయక్లేశసహాః- యద్వా "జ్ఞాన యోగనిష్ఠాః తపఆలోచనే. ఇతి "తస్మాన్న్యాసమేషాంతపసా మతిరిక్తమాహుః" రిత్యుక్తన్యాస నిష్ఠావా, వేత్తీతి విపరిణమ్యతే యద్వా తపసి స్థితాః "తపసిసర్వం ప్రతిష్ఠిత" మితి శ్రుత్యా తదేక శరణాః. అపిచ "యద్దుష్కరం యద్దురాపం యద్దుర్గం యచ్చ దుస్తరం తత్సర్వం తపసా సాధ్యం తపోహి దురతిక్రమ" మితి సర్వస్యాపి తపస్సాధ్యతోక్తేః- ఇమే=మదాగమన ముప లక్ష్య సమాగతా నారదాదయోపి విదన్త్యేవ తే పుత్రస్య మాహాత్మ్య మితి భావః. యే చేమే తపసి స్థితాః రాజద్వార సంబంధరహితతయా పక్షపాత శూన్యాః. "శ్రు॥ తస్య ధీరాః పరిజానంతి యోని" మిత్యవతార రహస్యవేదినః. యేచేమే పుల స్త్యోఽగస్త్య ఇతి ప్రసిద్ధాచార్య పదనిర్వాహకాః. యద్వా "గర్భస్థఋషి ర్వామదేవః ప్రతివేదే సప్తకల్పస్థితో ముని" రిత్యా దినోత్తరోత్తరం బ్రహ్మవిదగ్రేసరా=వామదేవమార్కండేయా దయః తిష్ఠంత్యేతే తవప్రియపరాః కేవలపరమైకాంతినో విజా నంతీత్యాహ తపసి స్థితాః. కాయికవ్యాపారాదీన్ వినాసదాత పసి స్థితాః తా నేకైకశో రహసి పృష్ట్వా తై రనుమతంచే చ్ఛ్రీరామం మహ్యం దేహీతి భావః.

యది హ్యనుజ్ఞాం కాకుస్థ దదత్తే తవ మన్త్రిణః. ౨౮
వసిష్ఠ ప్రముఖా స్సర్వే తతో రామం విసర్జయ
అభిప్రేత మసంసక్త మాత్మజం దాతు మర్హసి. ౨౯
దశరాత్రంహి యజ్ఞస్య రామం రాజీవలోచనం
నాత్యేతి కాలో యజ్ఞస్య యథా ఒయం మను రాఘవ, ౨౯
తథా కురుష్వ భద్రం తే మాచ శోకే మనః కృథాః. ౨౯౪
[1]తచ్ఛ్రుత్వా రాజశార్దూలో విశ్వామిత్రస్య భాషితం, 3౦
ముహూర్తమివ నిస్సంజ్ఞో సంజ్ఞావా నిద మబ్రవీత్ 3౦౪
[2]భూయో వర్ష సహస్రకం మమవయో జాతం మహాత్మన్ మునే,
దేవబ్రాహ్మణ పూజయా బహుతపః క్లేశేన యుష్మాదృశాం
ఆశీర్భిశ్చ కథంచిదేవ శిశవో జాతా స్త్విమాన్ రక్షసాం క్రూరాణాం కథమర్పయిష్యతి పితా మృత్యూపమానాం ముఖే.
[3]*ఊనషోడశవర్షో మే రామో రాజీవలోచనః 3౧
న యుద్ధయోగ్యతా మస్య పశ్యామి సహ రాక్షసైః. 3౧౪

*ఊనేతి- ఊనా అసంపూర్ణాః షోడశవర్షా యస్య ద్వాదశవర్ష ఇతి యావత్. తథోక్తం 'బాలో ద్వాదశవర్షో ఒయమకృతాస్త్రశ్చ రాఘవః అజాత వ్యంజన శ్శ్రీమాన్ పద్మపత్ర నిభే క్షణః' ఇతి అరణ్యకాండే 3౮ సర్గే ౬ శ్లోకే మారీచ

1. వాల్మీకి. ౨౦ స. 2. హనుమద్రామాయణ.
3. వాల్మీకి రా. ౨౦ స.

అహం తత్రాగమిష్యామి న రామం నేతు మర్హసి. 33
షష్టి ర్వర్షసహస్రాణి మమ జాతస్య కౌశిక
దుఃఖేనోత్పాదిత శ్చాయం న రామం నేతు మర్హసి. 3౪

కిం వీర్యా రాక్షసా స్తేచ కస్య పుత్రాశ్చ కేచ తే
కథంప్రమాణాః కేచైతాన్ రక్షంతి మునిపుంగవ. 3౫
తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా విశ్వామిత్రో ఽభ్యభాషత,
పులస్త్యవంశప్రభవో రావణో నామ రాక్షసః. 3౬
స బ్రహ్మణా దత్తవర స్త్రైలోక్యం బాధతే భృశం. 3౬½
తేన సంచోదితౌ ద్వౌతు రాక్షసౌ సుమహాబలౌ. 3౭
మారీచశ్చ సుబాహుశ్చ యజ్ఞవిఘ్నం కరిష్యతః. 3౭½

వచనే విశిష్య వక్ష్యమాణత్వాత్. పునశ్చ ఊనషోడశవర్ష ఇత్యత్ర పాదోనత్వం ద్వాదశవర్ష ఇతి అన్యత్రోక్తత్వాత్ పరిపూర్ణ షోడశవర్షోహి యుద్ధక్షమో భవతి. ద్వాదశవర్ష బాలః కథం యుద్ధాయ ప్రభవతీతి భావః. ఏవం వయ స్స్వరూపే విచార్యమాణే నాస్య యుద్ధయోగ్యతేతి సిద్ధం రాక్షసై స్తు సుతరాం నేత్యాహ రాజీవలోచన ఇతి. పద్మ తుల్యనయనః, పద్మంహి రాత్రౌ ముకులీభవతి తత్తుల్యత్వోక్త్యా నిశాముఖ ఏవ నిద్రాలసో రామో రాత్రించరైః కథం యోద్ధుం శక్నోతీ తి భావః.

ఇత్యుక్తో మునినా తేన రాజోవాచ మునిం తథా. ౩౮
నహి శక్తో ఽస్మి సంగ్రామే స్థాతుం తస్య దురాత్మనః. ౩౮½
స త్వం ప్రసాదం ధర్మజ్ఞ కురుష్వ మమ పుత్రకే. ౩౯
మమచై వాల్పభాగ్యస్య దైవతంహి భవాన్ గురుః. ౩౯½
దేవదానవగంధర్వా యక్షాః పతగపన్నగాః. ౪౦
న శక్తా రావణం సోఢుం కిం పున ర్మానవా యుధి. ౪౦½
[1]అథవా లవణం బ్రహ్మన్ యజ్ఞఘ్నం తం మధోస్సుతం. ౪౧
కథయ త్వసురప్రఖ్యం నైవ మోక్ష్యామి పుత్రకం ౪౧½
[2]అథ కాలోపమౌ యుద్ధే సుతౌ సుందోపసుందయోః ౪౨
యజ్ఞవిఘ్నకరౌ తౌ తే నైవ దాస్యామి పుత్రకం. ౪౨½
[3]తచ్ఛ్రుత్వా వచనం తస్య స్నేహపర్యాకులాక్షరం. ౪౩
సమన్యుః కౌశికో వాక్యం ప్రత్యువాచ మహీపతిం. ౪౩½
[4]సంశ్రుత్య ప్రథమం మయా సహ మృషా మధ్యేసభం భాషసే॥
భూపాల స్త్వమితఃపరం రఘుకులే వర్ధస్వ పుత్రైస్సహ॥
యాస్యామీతి తపో నిధౌ ప్రతిరుషా ఘోరం బ్రువాణే మునౌ॥
వబ్ధిద్వీప సుకాననాద్రి సహితా భూమి శ్చకంపే తరాం ౪౪½
"భూకంపాదిక మద్భుతం మహదిదం దృష్ట్వా వసిష్ఠోమునిః
శీఘ్రం ప్రాహ మహీపతే హ్యనుచితం కార్యం కరోష్యజ్ఞవత్
విశ్వామిత్ర మునిం క్షమాపయ శిశుం రామం మునే రర్పయ

1. వాసిష్ఠరామాయణే వైరాగ్యప్రకరణే ౮ సర్గ. 2. వాల్మీకి. ౨౦ సర్గ.
3. వాల్మీకి. ౨౧ సర్గ. 4. హనుమద్రామాయణం.

కుద్ధశ్చేత్స చరాచరం జగదిదం దగ్ధుం సమర్థస్త్వయం. ౪౯౺
1రామమాహూయ సంశ్రుత్యా శక్తశ్చేత్త్వదస్ర్వభోః ౪౮
శక్తశ్చేన్మునినాసార్థం ప్రస్థాపయ సుతంహరిం,
వహన్ వృథా స్వకర్తృత్వం కిం దుఃఖమనుభూయసే. ౪౭

ఇతి శ్రీమద్రామాయణ సారోద్ధారే
బాలకాండే త్రయోదశ స్సర్గః.

చతుర్దశ స్సర్గః.

2తతో వసిష్ఠసందేశా ద్రామభృత్యజనా న్నృపః,
కథం కీదృక్కుతో రామ ఇతి పప్రచ్ఛ బుద్ధిమాన్. ౧
రామభృత్యా ఊచుః:—
విద్యా గృహా ద్వినిష్క్రమ్య రామో రాజీవలోచనః,
తీర్థపుణ్యాశ్రమ శ్రేణీః ద్రష్టు ముత్కంఠితం మనః. ౨
సేనయా మంత్రిసహితో వసిష్ఠేన సమన్వితః,
షణ్మాసైః పున రాగత్య సాకేతం స వివేశహ. 3
అమరకిన్నరమానవమానిత
స్సమవలోక్య మహీ మఖిలా మిమాం,
ఉపయయౌ స్వగృహం రఘునందనో
విహృతది క్చివలోకమివేశ్వరః. ౪

---

1. వాసిష్ఠరామాయణే వైరా—ప్ర. ౪. స. 2. శివరామాయణే.

రామో రాజీవపత్రాక్షో యత్ప్రభృతి చాగతః,
సవిప్రి స్తీర్థయాత్రాయా స్తతః ప్రభృతి దుర్మనాః. ౫
వస్త్రపానాదానపరాఙ్ముఖత్వేనాఽభవ త్సతు,
పరివ్రాడ్ధర్మిణాం రాజ న్సోఽనుయాతి తపస్వినం. ౬
తచ్ఛ్రుత్వా రాజశార్దూలో రామభృత్యవచ స్తదా
ముహూర్త మివ నిస్సంజ్ఞ స్సంజ్ఞావా నిద మబ్రవీత్ ౭
ఈదృశః స్యా న్మహాసత్వః క ఇహాస్మి న్మహీతలే
ప్రాకృతే వ్యవహారే తం మో నియోజయితుం క్షమః ౮
తచ్ఛ్రుత్వోవాచ సదసి విశ్వామిత్రో మహామునిః
ఏవంచే త్తన్మహాప్రాజ్ఞం భవాత్రో రఘునందనం. ౯
సమానయంతు త్వరితం హరిణం హరిణాఇవ ౯౻
ఏష మోహాహూ రఘుపతే ర్నాపదోభ్య నాపి చాగతః, ౧౦
వివేకవైరాగ్యకృతో బోధ ఏష మహోదయః. ౧౦౻
నిజాంచ ప్రాకృతామేవ వ్యవహారపరంపరాం, ౧౧
పరిపూర్ణమనా మాన్య ఆచరిష్యత్యఖండితాం ౧౧౻
తథా రాజా సమాహూతో పితుః పాదాభివందనం, ౧౨
కర్తు మభ్యాజగా మాథ రామః కమలలోచనః. ౧౨౻
ప్రథమం పితరం పశ్చా న్మునీ మాన్యైకమానితౌ, ౧౩
తతో విప్రాన్ తతో బంధూ న్ప్రణనామ తతో గురూన్. ౧౩౻

అథాహ రాఘవం శాంతం విశ్వామిత్రో మహామునిః
కిం నిష్ఠ స్త్వం కోపదేష్టా కేన వా కారణేన తే
ఆధయః ప్రవిలుంపంతి మనో గేహామి వాఖవః. ౧౭

శ్రీరామ ఉవాచ:—

యథా జానాసి భగవన్ తథా మోహనివృత్తయే
బ్రూహి మే సాధవో యేన నూనం నిర్దుఃఖతాం గతాః ౧౩

ఏవం బ్రువతి కాకుత్‌స్థే సిద్ధసంఘా మహర్షయః
సమాజగ్ము స్తతో రామం విశ్వామిత్రోఽభ్యభాషత. ౧౪

న రాఘవ తవా స్త్యన్య ద్జ్ఞేయం జ్ఞానవతాంవర,
భగవద్వ్యాసపుత్రస్య శుకస్యేవ మతి స్తవ ౧౫

తస్య వ్యాసతనూజస్య మలమాత్రాపమార్జనం
యథోపయుక్తం తే రామ తావదేవోపయుజ్యతే ౧౯

యుక్తిం కథయతు శ్రీమాన్ వసిష్ఠో భగవానయం
రఘూణా మేష సర్వేషాం ప్రభుః కులగురు స్సదా. ౨౦

ఇత్యుక్తే గాధిపుత్రేణ వ్యాసనారద పూర్వకాః
మునయ స్తే తమేవార్థం సాధుసాధ్వి త్యపూజయన్. ౨౧
తతోవాచ మహాతేజా వసిష్ఠో రాఘవం ప్రతి.
జ్ఞానం విజ్ఞానసహితం ఉత్పత్త్యాదిసమాపనం. ౨౨

తచ్ఛ్రుత్వాసంశయా న్సీ త్వారామ స్స్వస్థో బభూవహ.
రామోపి దశరథం నత్వా కౌసల్యా గృహ మావిశత్. ౨౩
విశ్వామిత్ర స్తదో వాచ వసిష్ఠ మృషిసత్తమం,
ఇదానీం కృపయా రామవృత్తాంతం కర్తు మర్హసి. ౨౪
[1]నా గతోహం స్వయం బ్రహ్మన్ మమ దేవో మహేశ్వరః,
అర్ధనారీ వపుర్ధ్యానే పూర్వే హ్యో దర్శనందదౌ. ౨౫
సర్వాణ్యస్త్రాణి తే పూర్వం దత్తవా నస్మి యాన్యహం,
తాని సర్వాణి దేయాని, రామాయామిత వర్చసే. ౨౬
ఇత్యాజ్ఞప్తోఽభవం బ్రహ్మన్ రహస్యం గోపయ న్నహం.
మద్యాగ రక్షావ్యాజేన రామం యాచితవా న్నృపం. ౨౭
నిబోధయ నృపం ప్రేమ్ణా మోహితం పుత్రవత్సలం. ౨౮
[2]ప్రార్థిత శ్చాతికష్టేన రాజా దశరథ స్స్వయం, ౨౯
త ద్వృథా మాకృథా సర్వం శుద్ధేన మనసా మునే. ౨౯
దేవకార్యం చ రామస్య చావతారప్రయోజనం, ౨౯
విశ్వామిత్రవచ శ్శ్రుత్వా జ్ఞాత్వా భావ్యంచ రాఘవం.
వసిష్ఠోవాచ రాజానం సానుజో దీయతామితి. ౩౦
కౌశికః కీదృశో వాస్య ప్రభావం ప్రీతి సంస్మర.
ఏషోఽస్త్రం వివిధం వేత్తి త్రైలోక్యే సచరాచరే, ౩౧
నైత దన్యః పుమా న్వేత్తి నచ వేత్స్యతి కశ్చన.
తస్మా త్ప్రదద పుత్రౌత్వం కౌశికాయ మహాత్మనే. ౩౨

1. శ్రీరామభాగవతే. 2. వాసిష్ఠరామాయణే వైరాగ్యప్రకరణే ౭ సర్గ

1అహం వేద్మి పరాత్మానం రామంమానుష విగ్రహం.
జగతే మా పరాధీ స్త్వం రామం రక్షః గృహాంతరే. 33

2తథా వసిష్ఠే బ్రువతి రాజా దశరథ స్సుతం,
పరిహృష్టవదనో రామ మాజుహావ సలక్ష్మణం. 3౪
కృతస్వ స్త్యయనం మాత్రా పిత్రా దశరథేనచ.
పురోధసా వసిష్ఠేన మంగళై రభిమంత్రితం, 3౫
స పుత్రం మూర్ధ్న్యుపాఘ్రాయ రాజా దశరథః ప్రియం,
దదౌ కుశికపుత్రాయ సుప్రీతే నాంతరాత్మనా. 3౬
3తదా యోధ్యాపురే చారా వార్తాం చేత్థము ఘోషయన్. 3౬4
ఉచ్ఛ్రియన్తాం పతాక ధ్వజ పట పటలా రాజసౌధేషువీధ్యాం
సిచ్యన్తాం రాజమార్గాః ప్రవిరళ కుసుమోద్గారిభి ర్గంధతోయైః
ఉత్సార్యన్తాం సపాపా క్షపణకజటిల వ్యాధిలో న్మత్తమత్తాః
పుర్యా నిర్యాతి గాధే. స్తనయ ముపగత స్సానుజో
రామభద్రః. 3౭4

4తతోఽతిహృష్టో భగవా న్విశ్వామిత్రః ప్రియాపవాన్, 3౮
ఆశీర్భి రభినంద్యా ఽథ రాజానం రామలక్ష్మణౌ.
గృహీత్వా చాపతూణీర బాణఖడ్గధరౌ యయౌ. 3౯

---

1. శ్రీరామభాగవతే.
2. వాల్మీకి. ౨౨ స. 3. హనుమద్రామాయణం.
4. అధ్యాత్మరామాయణే ౪ స.

1తతః పరిహృష్టా స్త్రిదశాః పరియాతే రఘుసత్తమే
వవర్షుః పుష్ప వర్షాణి తుష్టువుశ్చ మహారాజసః. ౪౧
2తతో వాయు స్సుఖస్పర్శో నీరజస్కో వవౌ తదా.
విశ్వామిత్రగతం దృష్ట్వా రామం రాజీవలోచనం, ౪౧
పుష్పవృష్టి ర్మహా త్యాసీ ద్దేవదుందుభినిస్వనైః.
శంఖదుందుభినిర్ఘోషః పరియాతే తు మహాత్మని. ౪౨
విశ్వామిత్రోఽయయౌ వగ్రే తతో రామో ధనుర్ధరః.
కాకపక్షధరో ధన్వీ తంచ సౌమిత్రి రన్వగాత్. ౪౩
బద్ధగోధాంగులిత్రాణౌ ఖడ్గవంతౌ మహాద్యుతీ.
అనుయాంతౌ శ్రియా దీప్త్యా శోభయే తామనిందితౌ, ౪౪
*స్థాణుం దేవ మి వాచింత్యం కుమారావివ పావకీ.
అత్యర్ధయోజనం గత్వా సరయ్వా దక్షిణే తటే. ౪౫

*స్థాణుమితి-స్థాణుం=రుద్రం, పావకీ=పావకాత్, ప్రాదుర్భూతౌ=స్కందవిశాఖౌ। శ్లో॥ "తతోఽభవ చ్చతుర్మూర్తిః క్షణేన భగవాన్ ప్రభుః స్కందో విశాఖ శ్శాకశ్చ నైగమేషశ్చ పృష్ఠత" ఇతిభారతోక్తేః. అచింత్యం=అచింత్యవైభవమిత్యర్థః.

1. పద్మపురాణే ఉత్తరఖండే 272 అ.
2. వాల్మీకి. ౨౨ స.

1అతసీ పుష్ప సంకాశం రామస్య వదనాంబుజం.
శ్రమబిందు సమాయుక్తం కుండలాభ్యాం విరాజితం ౪౬
అలకై ర్ధూసరై ర్యుక్తం దృష్ట్వా కించి న్నిమీల్యచ. ౪౬½
2భావి జ్ఞాత్వా ఋషి స్తతో రామ మాహూయ భక్తితః. ౪౭
దదౌ బలాం చాతిబలాం విద్యే ద్వే దేవనిర్మితే,
యయో ర్గ్రహణమాత్రేణ క్షుత్ క్షామాది ర్నజాయతే. ౪౮
(లక్ష్మణా య దదౌ రామ స్తద్విద్యే గాధి జాజ్ఞయా) ౪౮½
3విద్యాసముదితో రామ శ్శుశుభే భూరివిక్రమః, ౪౯
గురుకార్యాణి సర్వాణి నియుజ్య కుశికాత్మజే.
ఊషు స్తాం రజనీం తత్ర సరయ్వాం సు సుఖం త్రయః. ౫౦
4ప్రభాతాయాం తు శర్వర్యాం విశ్వామిత్రో మహామునిః.
అభ్యభాషత కాకుత్ స్థౌ శయానౌ రామలక్ష్మణౌ. ౫౧
*కౌసల్యా సుప్రజా రామ పూర్వా సంధ్యా ప్రవర్తతే.
ఉత్తిష్ఠ నరశార్దూల కర్తవ్యం దైవమాహ్నికం. ౫౨

---

*కౌసల్యేతి॥ నిద్రాకాలిక శ్రియ మవలోక్య తదాసక్త స్సన్ స్వాగమనకార్యం విస్మృత్య ఇమం ప్రసూతవతీ కౌసల్యా కింవా తప స్తప్తవతీతి విస్మయతే. కౌసల్యా సుప్రజా ఇతి. బోధనకాలే విస్మిత ముఖో ముని రాసీత్. కౌసల్యా

---

1. మార్కండేయ రా 49 అ. 2. అధ్యాత్మరామాయణం ౪ స.
3. వాల్మీకి ౨౨ స. 4. వాల్మీకి ౨౩.

సుప్రజా - హే రామ - త్వజ్జననీ శోభనా ప్రజా పుత్రో యస్యాస్సాను ప్రజాః - త్వజ్జననీ కౌసల్యా సుపుత్రా. రాజ్ఞాం స్వాపా త్ప్రబోధన మన్యైర్లోక మర్యాదేతి స్వయమేవ తా మనుపాలయన్ చిరం మాత్రో ప్రపలాల్యమానస్యా భినవ తద్విశ్లేష జనితోత్కంఠయా రామస్యాన్మనీభావో భవేదితి, తచ్ఛాంతయే మాతరం స్మారయతి కౌసల్యేతి. యద్వా, శ్రీరా స్యా పరిచ్ఛేద్య మహిమతాం మనస్య నుసందధా నోపి తాదృశ మహాపురుషస్య సౌలభ్యేన స్వవశం వదత్వమహాఫల మనుభవన్ తత్ప్రవిత్రీః కౌసల్యాయా గర్భమహిమానం వర్ణయతి కౌసల్యా సుప్రజేతి. యద్వా - స్వాగవచనం - ఏతజ్జననీకౌసల్యాసుప్రజా. యద్వా - కౌసల్యాసుప్రజా రామ! ఇతి సంబోధనం పరశురామవ్యావృత్త్యర్థం విశేషణం. కౌసల్యా దశరథయోరుభయోరపి తపఃఫలత్వేనావతీర్ణ త్వేపి కథం కౌసల్యాసుప్రజా ఇత్యుక్తిః? ఉచ్యతే శ్లో॥ "కౌసల్యా శుశుభే తేన పుత్రేణామిత తేజసా" ఇతి వత్ అపిచ, "మాతా పుత్రస్య భూయాంసి కర్మాణ్యా రభతే ముదా" ఇత్యుక్తరీత్యా "మాతృ దేవో భవ పితృదేవో భవే"తివత్ మాతుః ప్రాధాన్యోక్తేః, 'పితుశ్శతగుణం మాతా' తేతిస్మృతేశ్చ. యద్వా-కౌసల్యా దశ రథయోర్మహదంతరమస్తి దశరథోహి "అహం వేద్మి మహా త్మాన" మితిపరత్వేన నివేద్యమానేపి తదకించిత్ కృత్య "దుః ఖే నోత్పాదిశ్చాయం నరామం నేతు మర్హ"సేతి. రామే కేవలం

పుత్రత్వం మన్వానో వసిష్ఠ సంధుక్షితహృదయో రామం ప్రేషితవాన్ - కౌసల్యాతు కేవలవాత్సల్యపరాపి దుఃఖం సాదరం ప్రేషితవతీ - తదిదం తారతమ్య మవలోక్య ముదిత హృదయో మునిరాహ 'కౌసల్యాసుప్రజా' ఇతి. మాతృవాక్యం పితృవాక్యం పాలనీయ'మిత్యముం ధర్మంలోకే ప్రవర్తయితుం స్వయం తదనుష్ఠాతృత్వేన సుప్రజా ఇత్యుక్తం. అథ క్రమేణ గుణాంతరావగాహే న్ని స్త్రైర్యప్రబోధయతి రామేత్యాదినా. రామే త్యనేన స్వాపకాలికసౌందర్య ముచ్యతే. పూర్వా సంధ్యా ప్రవర్తతే. పూర్వాసంధ్యా దివాకర మివ రామదివాకరం త్వాం కౌసల్యా జనితవతీతిభావః. యద్వా- పూర్వా సంధ్యా ప్రవర్తతే, ఆదిత్యస్యేవ భవతో ఉ యో విరోధినిరసనారంభసమయ ఇతి భావః. కాలవిశేష నియత తత్తల్లౌకిక వైదిక కార్యేషు రాజ్ఞా మితర నిజ్ఞాపనో త్తరమేవ ప్రవృత్తిః స్వాభావికత్వేన కర్మకాలం శ్రీరామస్య నివేదయతి పూర్వాసంధ్యేతి. యద్వా అజ్ఞానాంధకారో గతః భగవత్సాక్షాత్కారో మే జాతః- అద్య మే సుప్రభాత మితి, యద్వా- జగత స్సర్వస్య భగవదవతారాత్ సత్త్వోద్రేక కామో జాతః 'అద్య మే సఫలం జన్మ సుప్రభాతాచాచ మే నిశా, య దున్నిద్రాబ్జపత్రాక్షం విష్ణో ర్దృష్ట్వా మ్యహం ముఖం' ఇతి. ఉత్తిష్ఠ. నిద్రాశ్రీరవలోకితా ప్రబోధశ్రియ మప్యవలోకితు మిచ్ఛామి. నరశార్దూల, నరశ్రేష్ఠతయా భవతాపి

తస్యర్షేః పరమోదారం వచ శ్శృత్వా నృపాత్మజౌ.
*స్నాత్వా కృతోదకౌ వీరౌ జేపతుః పరమం జపః. ౧౩
విశ్వామిత్రం పునస్కృత్య ప్రయాతౌ రామలక్ష్మణౌ.
సరయ్వా సంగమే దృష్ట్వా గంగాం త్రిపథగాం నదీం, ౧౪

సంధ్యోపాస్త్యా 'యద్య దాచరతి శ్రేష్ఠ స్తత్త దేవేతరోజన' ఇత్యుక్తేః. సంధ్యాకాలిక స్వాపస్య శిష్ట నిందితత్వా దుత్థానం చోదయతి ఉత్తిష్ఠేతి. నకేవలం తత్కాలా వచ్ఛిన్నను ష్ఠిమా త్సనిషేధఏవ తే, కిన్తు ప్రజాపాలన భార పీడితస్య ప్రభోః కార్యవిశేషోఽత్రావసర ఇత్య పీత్యాహ "నర శార్దూల"ఇతి. యద్వా ఉత్తిష్ఠ నరశార్దూల ఆశ్రితవిరోధినిరసన శీలస్య కిం నిద్రావకాశోఽస్తి? హే నరశార్దూల మద్యజ్ఞ నిర్వాహక సంబోధ్య ఉత్థాన ప్రయోజనమాహ 'కర్తవ్యం దైవ మాహ్నికం' దేవశబ్దో భవదర్థకః భవదీయ మాహ్నికం భవదాజ్ఞా రూపం కర్మమయాకర్తవ్యం తత్ స్వీకు ర్వితిశేషః. యద్వా-యజ్ఞాత్మకం కర్మమయాకర్తవ్య మిత్యర్థః.

*స్నాత్వేతి, అస్మిన్నర్థే భారతే- "శ్లో॥ తీర్థే గచ్ఛం శ్చరే త్సంధ్యాం త్రిస్రి ఏకత్రి మానవః, నాస్నాతో నాశుచి ర్గచ్ఛే ద్భుక్త్వా వా నచసూతకీ' ఇత్యుక్త్యా ప్రాతఃకృతపౌర్వాహ్ణికస్య ప్రాధాన్యాత్ మాధ్యాహ్నికసాయంప్రాతరగ్నిహోత్రాణా మేకత్రి పథికర్తవ్యతా ఇతి సూచితం భవతి.

*స్థిత్వా తత్రాంగదేశస్య మలదాశ కరూశకౌ.
వృత్తాంత ముక్తవాం స్తత్రి కౌశికో రాఘవౌ ప్రతి. ౨౭

ఇతి శ్రీరామాయణసారోద్ధారే బాలకాండే
చతుర్దశ స్సర్గః.

ప ం చ ద శ స్స ర్గః

[1]తత ఉత్తీర్య గంగాం తే తాటకావన మాగమన్,
విశ్వామిత్రి స్తదా ప్రాహ రామం సత్యపరాక్రిమం. ౧

స్థిత్వేతి- అంగదేశః- అయమంగరాజేన వినిర్మితస్సన్ గంగా సరయ్వోర్మధ్యే విద్యమానో దేశః సఇదానీం Bhagalpur) భాగల్పూర్ ఇతి (West Bengal) పశ్చిమబంగాళా దేశ ఇతిచ కథ్యతే. తత్త్రైవ పూర్వం కర్ణసువర్ణాఖ్య పత్తన మాసీత్ తదారిజధానీ చంపాపురీ తద్రాజా రోమపాదః అపిచ మలద కరూశ దేశౌ (Berar) బీరార్ అంతర్గత (Shahabad) షహ (బాద్ మండిలాంతర్గతే రోమపాద నామకాజ్గరాస్తు సోమవంశీయః అనువంశోత్పన్నస్య బలినామకస్య రాజ్ఞో భార్యాయా సుధేష్ణాయాం దీర్ఘతమస్షే జాతః తద్భ్రాతరో వంగ కళింగ పుండ్రాదయః మహాభా॥ ఆ॥ ప॥ ౧౧౩॥ అ॥ ౭౩ శ్లో॥

---

1. అధ్యాత్మరామాయణం ౪ స.

అత్రాసీ త్తాటకానామ రాక్షసీ కామరూపిణీ,
శా ధతేలోక మఖిలం జహి తా మవిచారయన్. ౨
1సుకేతుతనయాం యక్షీం భార్యాం సుందస్య ధీమతః,
శాపా ద్విరూపతాం ప్రాప్తా మగస్త్యస్య సపుత్రకాం. ౩
2గోబ్రాహ్మణహితార్థాయ జహి దుష్టపరాక్రమాం,
నహ్యేనాం శాపసంస్పృష్టాం కశ్చి దుత్సహతే పుమాన్. ౪
నిహంతుం త్రిషు లోకేషు త్వామృతే రఘునందన. ౪½
నహితే స్త్రీవధకృతే ఘృణా కార్యా నరోత్తమ. ౫
అధర్మ్యాం జహికాకుత్ స్థ ధర్మో హ్యస్యా నవిద్యతే,
రాజ్యభారనియుక్తానా మేష ధర్మ స్సనాతనః. ౬
శ్రూయతే హి పురా శక్రో విరోచనసుతాం నృప,
పృథివీం హంతు మిచ్ఛంతీ మంథరా మభ్యసూదయత్ ౭
విష్ణునాపి పురా రామ భృగుపత్నీ దృఢ వ్రతా,
అనింద్రంలోక మిచ్ఛంతీ కావ్యమాతా నిషూదితా ౮
*ఏతైశ్చాన్యైశ్చ బహుభిః రాజపుత్ర మహాత్మభిః,
అధర్మసహితా నార్యో హతాః పురుషసత్తమైః. ౯

*ఏతైరితి-ఏవ మధర్మిష్ఠాయా లోకోపద్రవకారిణ్యాః స్త్రియా వధే దోషో నాస్తీతి విశ్వామిత్రేణ ప్రతిపాదితం. విష్ణుపురాణేతు-ఏతాదృశ్యా వధస్య పుణ్యప్రదత్వ మప్యుక్తం

1. వాల్మీకి, ౨౫ స. 2. వాల్మీ. ౨౫ స

తథాహి పృథోరననుకూలా పృథ్వీవధార్థముద్యుక్తం పృథుం ప్రాహ. శ్లో॥ "స్త్రీవధే త్వం మహాపాపం కిం న రేందః నపశ్యసీ" తిపృష్టే; పృథురువాచ. శ్లో॥ "ఏకస్మిన్యత్ర నిధనం ప్రాపితే దుష్టచారిణి, బహూనాం భవతి క్షేమ స్తస్య పుణ్యప్రదో వధః" ఇతి అనేన ధర్మవిచారపూర్వకం తాటకావధే దోషో నాస్తి, పుణ్యమేవ భవిష్యతీతి తాత్పర్యేణ, విశ్వామిత్రేణోక్తమితిసిద్ధం. లోకేఽహింసాకరం మతం, తాదృశీవ్యక్తిశ్చ నైవదృశ్యతే. అతఏవోక్తం భారతే శాన్తిపర్వణి ౧౫ అధ్యాయే, ౨౬ శ్లోకే "సూక్ష్మయోనీని భూతాని తర్కగమ్యాని కానిచిత్ పక్ష్మణోఽపి నిపాతేన యేషాంస్యాత్ స్కంధపర్యయ"ఇతి ఏవంచ సతి కథమహింసా కరణం? తస్మాద్యజ్ఞాతేర్యద్విహితం, సా హింసా నభవతి అహింసా హింసా విచికిత్సాయాం, మహాజనగతేనైవ మార్గేణ గన్తవ్యం తదేవోక్తం మహాభారతే వనపర్వణి ౩౧౨ అధ్యాయే, ౧౧౫ శ్లో॥ "తర్కోఽప్రతిష్ఠః శ్రుతయోఽపిభిన్నా నైకోఋషి ర్యస్యవచః ప్రమాణం, ధర్మస్యతత్వం నిహితం గుహాయాం మహాజనో యేనగత స్సపన్థాః" ఇత్యేతాదృశ సందేహ సమయేఽంధక బదరీ న్యాయ ఏవ శరణీ కరణీయః అపిచ భారతేశాంతి ప॥ ౨౫౯॥ అ॥ ౨౫ శ్లో॥ "లోక సంగ్రహ సంయుక్తం విధాత్రా విహితం పురా। సూక్ష్మ ధర్మార్థ నియతం సతాం చరిత ముత్తమ"మిత్యస్తి.

శ్రీరామ చన్ద్రకృత తాటకా సంహారగ

మునే ర్వచన మక్లీబం శ్రుత్వా నరవరాత్మజః,
తథేతి ధను రాదాయ సగుణం రఘునందనః. ౧౦

టంకార మకరో త్తేన శబ్దే నాపూరయ ద్దిశం,
తచ్ఛ్రుత్వాఽసహమానా సా తాటకా ఘోరరూపిణీ. ౧౧
క్రోధసమ్మూర్ఛితా రామ మభిదుద్రావ మేఘవత్. ౧౧½
1ఆశూద్యమ్య భుజం భయంకరతం సా కాల దండోపమం, కాళీ
ఖడ్గ కపాల కుండల ధరా ప్రేతాంగ వాసోధరా, అంత్రైః
కల్పితమే ఖలావలయితా దంష్ట్రాకరాళాననా, సాక్షాన్మృత్యు
రివా భ్యధావదభయా త్త్రా రాఘవౌ రాక్షసీ. ౧౨½

దృష్ట్వాతు రాఘవౌ హానినాదం కృత్వా మహాస్వనం. ౧౩
2రజోమోహేన మహతా ముహూర్తం సావ్యమోహయత్. ౧౪

తతో మాయాం సమాస్థాయ శిలావర్షేణ రాఘవౌ,
అవాకిర త్సుమహతా తత శ్చుక్రోధ రాఘవః. ౧౫
శిలావర్షం మహ త్తస్యా శ్శరవర్షేణరాఘవః,
ప్రతిహత్యోపధావంత్యాః కరౌ చిచ్ఛేద పత్రిభిః, ౧౬

సౌమిత్రి రకరో త్క్రోధా ద్ధృతకర్ణాగ్రనాసికాం,
తామాపతంతీం వేగేన విక్రాంతాం వీక్ష్య రాఘవః. ౧౭
శరే ణోరసి వివ్యాధ సా పపాత మమారచ. ౧౭½

---

1. హనుమద్రామాయణం. 2. వాల్మీకి. ౨౬ స.

1తతో౽తిసుందరీ యక్షీ సర్వాభరణభూషితా. ౧౮
(హృదాదావిరభూత్తత్ర తాటకా హాటకాంశుకా),
శాపా త్పిశాచతాం ప్రాప్తా ముక్తా రామప్రసాదతః, ౧౯
*నత్వా రామం పరిక్రమ్య గతా రామాజ్ఞయా దివం. ౧౯½
2సురాశ్చ సర్వే సంహృష్టా విశ్వామిత్ర మథాబ్రువన్, ౨౦
తోషితాః కర్మణానేన స్నేహం దర్శయ రాఘవే. ౨౦½
ప్రజాపతే ర్భృశాశ్వస్య పుత్రా న్పరమ ధార్మికాన్. ౨౧
తపోబలభృతాన్ బ్రహ్మన్ రాఘవాయ నివేదయ. ౨౧½
పాత్రభూతశ్చ తే బ్రహ్మం స్తవాను గమనే ధృతః,
కర్తవ్యంచ మహత్కర్మ సూరాణాం రాజసూనునా. ౨౨
ఏవ ముక్త్వా సురా స్సర్వే హృష్టా జగ్ము ర్యథాగతం. ౨౨½
కౌశికో రాఘవం దృష్ట్వా ప్రోవాచ వచనం శుభం,
ఇహాద్య రజనీం రామ వసేమ శుభదర్శన. ౨౩
విశ్వామిత్రవచ శ్శ్రుత్వా హృష్టో దశరథాత్మజః,
ఉవాస రజనీం తత్ర తాటకాయా వనే సుఖం. ౨౪

*ఆనందరామాయణేపి ॥శ్లో॥ సా ప్రాప్య దివ్య దేహత్వం నత్వా రామం దివం గతా. ఇత్యస్తి॥

1. అధ్యాత్మరామాయణం ౪ స.—పద్మపురాణే ఉత్తరఖండే ౪౪ అధ్యాయే ప్యేవం. 2. వాల్మీకి ౨౬ స.

ము క్తశాపం పవనం తచ్చ తస్మిన్నేవ త దాహని,
1అథ తాం రజనీ ముష్య విశ్వామిత్రో మహాయశాః. ౨౫
ప్రహస్య రాఘవం వాక్య మువాచ మధురాక్షరం. ౨౫౼
ప్రీత్యా పరమయా యుక్తో దదా మ్యస్త్రాణి సర్వశః. ౨౬
యై రమిత్రా న్ప్రసహ్యాజౌ వశీకృత్య జయిష్యసి. ౨౬౼
తతః ప్రహృష్టః పరిరభ్య రామం మూర్ధన్యవఘ్రాయ విచింత్య కించిత్. సర్వాస్త్రజాలం సరహస్యమస్త్రం ప్రీత్యాభిరామాయ దదౌ మునీంద్రః. ౨౭౼

2ఏవందత్వా తు భగవాన్ రామామాహ సలక్ష్మణం. ౨౮
ఏతా న్యస్త్రాణి తపసా తోషితా న్మే మహేశ్వరాత్,
లబ్ధాని పూర్వం తాన్యద్య లేభిరే పాత్ర ముత్తమం. ౨౯
భృశాశ్వో నామ రాజాభూ త్స యుష్మద్వంశ పూర్వజః
తప సాతోషయ ద్దేవం మహేశ్వర ముమాపతిం. ౩౦
యావంత్యస్త్రాణి సంత్యత్ర సిద్ధాని రిపు మారణే,
తావంతి, మమ పుత్రత్వం ప్రాప్య తిష్ఠంతు మద్గృహే. ౩౧
ఇతి వవ్రే వరం రాజా తథా చక్రే మహేశ్వరః,
ఇత్యుక్త్వా స శివం ధ్యాత్వా రామాయ యుగప త్తదా. ౩౨
మహేశ్వర మహావిద్యాం దదౌ సాంగం మహామునిః. ౩౨౼

1. వాల్మీకి. ౨౭ స. 2. శ్రీరామభాగవతే. ౧౮ అ.

1బాఢ మిత్యేవ కాకుత్స్థో ప్రహృష్టే నాంతరాత్మనా, ౩౩
జగ్రాహ మాత్రగ్రామం తేఽప్యుప తస్థుశ్చ రాఘవం. ౩౩½
కేచి దంగారసదృశాః కేచి ద్ధూమోపమా స్తథా, ౩౪
చంద్రార్కసదృశాః కేచి త్ప్రహ్వాంజలిపుటా స్తథా.
రామం ప్రాంజలయో భూత్వాఽబ్రువన్ మధురభాషిణః. ౩౫
ఇమేస్మ నరశార్దూల శాధి కిం కరవాణి తే,
శ్రీరామః
మానసాః కార్యజాలేషు సాహాయ్యం మే కరిష్యథ. ౩౬
గమ్యతా మితి తా నాహ యథేష్టం రఘునందనః,
ఏవ మస్త్వితి కాకుత్స్థ ముక్త్వా జగ్ముర్యథాగతం. ౩౭
తతస్తు రామః కాకుత్స్థః శాసనా ద్బ్రహ్మవాదినః,
లక్ష్మణాయచ తా న్సర్వాన్ వరాస్త్రాన్ రఘునందనః, ౩౮
సంహారాంశ్చ స సంహృష్టః శ్రీమా న్సైసై్త్ర న్యవేదయత్.
2అథ తౌ రాఘవౌ శ్రుత్వా వామనస్య మహాత్మనః, ౩౯
చారిత్రం గురుణా దిష్టం వైరోచని వదాన్యతాం,
శోణానదీం సముత్తీర్య్యపద్భి రేవ త్రియస్సుఖం. ౪౦
3*సిద్ధాశ్రమం గతా స్సర్వే సిద్ధచారణసేవితం, ౪౦½

*సిద్ధాశ్రమితి ఏపసిద్ధాశ్రమం (Dheradan) ధేరానా

1. వాల్మీకి రా. ౨౨ స. 2. శివరా, 3. అధ్యాత్మరా. ౫ స.

విశ్వామిత్రేణ సందిష్టా మునయ స్తన్నివాసినః. ౪౧
పూజాంచ మహతీం చక్రూ రామలక్ష్మణయో ర్ద్ద్రితం. ౪౧½

ఋషయ ఊచుః—

1అద్య ప్రభృతి షడ్రాత్రం రక్షతం రాఘవౌ యువాం. ౪౨
దీక్షాంగతో హ్యేష ముని ర్మౌనిత్వంచ గమిష్యతి,
తౌ తేషాం వచనం శ్రుత్వా రాజపుత్రౌ యశస్వినౌ. ౪౩
అనిద్రౌ షడహోరాత్రం తపోవన మరక్షతాం. ౪౩½
ఉపాసాంచక్రతు ర్వీరౌ యత్తౌ పరమధన్వినౌ. ౪౪
అథకాలే గతే తస్మిన్ షష్ఠే ఽహని సమాగతే,
2మధ్యాహ్నే దదృశాతే తౌ రాక్షసౌ కామరూపిణౌ. ౪౫
మారీచశ్చ సుబాహుశ్చ వర్షంతౌ రుధిరాస్థిని,
రామోపి ధను రాదాయ ద్వౌ బాణౌ సందధే సుధీః ౪౬
ఆకర్ణాంతం సమాకృష్య విససర్జ తయోః పృథక్. ౪౬½
తయో రేకస్తు మారీచం భ్రామయన్ శతయోజనం, ౪౭
పాతయామాస జలధౌ తదద్భుతమి వాఽభవత్. ౪౭½
3పరిభ్రష్టరత్నమకుటం పతితాసిఖేటం,
విస్రస్తకేశ మభిత స్తత పాణిపాదం,

మక భాగీరథ్యుప నదీతీరే అర్థాత్ (gaya) గయాసమీపే (Baksar) బక్సర్ ఇతి నామ్నా ద్యాపి వ్యవహ్రియతే.

---

1. వాల్మీకి రా. 30 స. 2. అధ్యాత్మరా. ౫ స. 3. హనుమాద్రామాయణే

మారీచ మభ్రమివ చండమరుద్వి ధూన్వ౯,
నిన్యే క్వచి ద్రఘుకి శోరశరః క్షణేన. ౮౮౫
1ద్వితీయోఽగ్నిమయో బాణస్సుబాహుమజయత్క్షణాత్. ౮౯
అపరే లక్ష్మణే నాశు హతా స్తదనుయాయినః. ౮౯౫
పుష్పైర్వై రాకిర న్దేవా రాఘవం సహలక్ష్మణం. ౯౦
దేవదుందుభయో నేదు స్తుష్టువు స్సిద్ధచారణాః. ౯౦౫

ఇతి శ్రీరామాయణ సారోద్ధారే బాలకాండే
పంచదశ స్సర్గః.

షో డ శ శ స్స ర్గ .

2సహత్వా రాక్షసా న్సర్వా౯ యజ్ఞఘ్నా న్రఘునందనః,
ఋషిభిః పూజిత స్తత్రే యథేంద్రో విజయీ పురా. ౧

3విశ్వామిత్రస్తు సంపూజ్య పూజార్హం రఘునందనం.
అంకే నివేశ్య చాలింగ్య భక్త్యా బాష్పాకులేక్షణః, ౨

భోజయిత్వా సహభ్రాతా రామం పక్వఫలాదిభిః.
పురాణవాక్యై ర్మధురైర్నినాయ దివసత్రయం. 3

---

1. హనుమద్రామాయణే 2. వాల్మీకి రా. 3౦ స.
4. అధ్యాత్మరా. ౫ స.

అత్రాంతరే జనకరాజవిసృష్టపత్రి మాలోక్య కౌశికముని ర్వచ
నం బభాషే, సీతాస్వయంవర మహాత్మ్యవశంభుచాపా
ద్రష్టుం వ్రజామఇతి తామపి వర్ణయన్ సః. ౪
మధ్యం విష్ణుపదం కుచౌ శివపదం వక్త్రం విధాతుః పదం
ధమ్మిల్ల స్సుమనఃపదం ప్రవిలస త్కాంచీ నితంబస్థలీ,
వాణీచే న్మధురాఽధరోఽరుణధర శ్శ్రీరంగభూమి ర్వపుః
తస్యాః కింకథయామి పుణ్యచరితం సేవ్యా సదా నిర్జరైః. ౫
1ఏవముక్త్వామునివరః ప్రస్థాన మకరో త్తదా.
ఉత్తరాందిశ మాశ్రిత్య ప్రస్థాతు ముపచక్రమే. ౬
తంప్రయాంతం మునివర మన్వయాద నుసారిణాం.
శకటీశతమాత్రంతు ప్రాయేణ బ్రహ్మవాదినాం. ౭
తేగత్వాదూర మధ్వానం లంబమానే దివాకరే.
*వాసం చక్రుర్మునిగణాశ్శోణాకూలే సమాహితాః, ౮
2ఉపాస్య రాత్రిశేషంతు శోణాకూలే మహర్షిభిః.
(ప్రభాతేతాంసము త్తీర్య పాదచారేణవైసుఖం,) ౯
గత్వాతే దూర మధ్వానం గతే ఽర్ధదివసే తదా,
జాహ్నవీం సరితాం శ్రేష్ఠాం దదృశు ర్మునిసేవితాం. ౧౦

---

*శోణేతి - శోణా నామ కాచిన్నదీ మగధదేశస్య పశ్చి
మా సీమా. సే దానీంసోన్ ఇతి (Sone) వ్యవహ్రియతే.

---

1. శివరామాయణం. 2. వాల్మీకి రా. ౩౧ స.

అథ తత్ర తదా రామో విశ్వామిత్ర మథాబ్రవీత్,
భగవన్ శ్రోతు మిచ్ఛామి గంగాం త్రిపథగాం నదీం. ౧౧
[1]తథా బ్రువతి కాకుత్స్థే విశ్వామిత్ర స్తపోధనః,
నిఖిలేన కథాం సర్వా మృషిమధ్యే న్యవేదయత్. ౧౨
[2]*భగీరథ ప్రార్థితా సా వియద్గంగా బ్రవీ దిదం. ౧౨౻
వేగన్తు మమ దుర్ధార్యం పతంత్యా గగనా న్నృప, ౧౩
నక్షమ స్త్రిషులోకేషు కశ్చిద్ధర్తుం న సంశయః.
అన్యత్ర విబుధ శ్రేష్ఠా న్నీలకంఠా న్మహేశ్వరాత్, ౧౪
ఇత్యుక్త స్సోపి దేవేశం స్తుత్వా వర మవా ప్తవాన్. ౧౪౻
[3]*సా తస్మిన్ పతితా పుణ్యా పుణ్యే రుద్రస్య మూర్ధని ౧౫
హిమవత్ప్రతిమే రామ! జటామండల గహ్వరే. ౧౫౻

---

*భగీరథేతి అస్మిన్నర్థే వాల్మీకిరామాయణే 43 సర్గేఽపి భగీరథంప్రతి బ్రహ్మణో వచనం ॥శ్లో॥ గంగాయాః పతనం రాజన్ పృథివీ న సహిష్యతి తాంవై ధారయితుం రాజన్ నాన్యం పశ్యామి శూలినః ఇతి॥

*సేత్యాది శ్లోకచతుష్టయ స్యార్థః అనేన "పుణ్యే రుద్రస్య మూర్ధని" శివే శివశిరస్యుత "ఇత్యాది"వచనాగత పుణ్యా భవాంగ సంబంధేన భవాంగపతితం అతీవ పవిత్రం. భాష్యాంతర

---

1. వాల్మీకి రా. 3౫ స, 2. వాల్మీక. 3౬ స. 3. మహాభారతే.

శోధకమితి బుధ్వాఽనవరతం స్వర్ధునీ మవగాహమానా దేవా అపి భూమిష్ఠ భాగిరథీ స్నానకృత్యం ప్రతి పాద్యతే పస్పృశురి త్యనేన. పస్పృశుః = సస్ను రిత్యర్థః. భూమిగతా స్వపాస్వచ మ్యప్రియతో భవతి ఇత్యాపస్తంబ వచనాత్ భూసంబన్ధేన భాగీరథ్యా స్నానపానాది యోగ్యత్వ ముక్తం భవతి.

అత్రకేచన "తచ్ఛంకర శిరో భ్రష్టం భ్రష్టం భూమి తలే పునః ఇత్యాది శ్లోకస్థభవాంగ పతితమితి పదస్య వ్యాఖ్యా నావసరే భవాంగపతి తత్వా త్పవిత్రం అతఏవపస్పృశుః నతు సస్నుః ఇతి, భవాంగా త్పతితం తథాపి విష్ణుపాదోద్భూత త్వాత్ పవిత్రమితివా. "నదీవేగేన శుధ్యతీ"తి న్యాయాత్ భవసంపర్క విగమే పవిత్రమితి వా, పస్పృశుః ఇతి, వాఇతి, వ్యాచఖ్యుః.

తదసత్. తత్పూర్వం భగీరథంప్రతి బ్రహ్మణోవచనం "ఇయం హైమవతీ గంగా జ్యేష్ఠా హిమవత స్సుతా, తాంవై ధారయితుం శక్తో హర స్తత్రనియుజ్యతాం. గంగాయాః పత నంరాజ్ఞ పృథివీ న సహిష్యతి, తాంవై ధారయితుం వీర నాన్యం పశ్యామి శూలినః. ఇతి శివస్యైవ గంగావేగ ధారణ యోగ్యత్వం నాన్యేషా మిత్యుక్తత్వాత్ "ఆకాశా దపతద్రా మ శివే శివ శిరస్యుత"ఇతి, సా తస్మిన్ పతితా పుణ్యా పుణ్యే రుద్రస్యమూర్ధని" ఇతిచ, వాక్యద్వయేన శివేపుణ్యే, ఇతి శివ

తచ్ఛంకర శిరోభ్రష్టం భ్రష్టం భూమితలే పునః, ౧౬౬
వ్యరోచత తదా తోయం నిర్మలం గత కల్మషం. ౧౬౫

శిరసః విశేషణదానాత్. గంగా జటామండలతః నిర్గన్తు మశక్తా "తత్రైవా బంభ్రమద్దేవీ సంవత్సరగణాన్ బహూన్," ఇతి తత్రైవ స్థితాయా గంగాయా భూపతన మిచ్ఛు ర్భగీరథః పునరపి శివం సంప్రార్థ్య గంగాం భువమానీతవానితి ప్రతిపాదనాత్ తాదృశ శివాంగసంబంధా ద్గంగాయాపి పతితత్వం (అపావనత్వం) న కథమపి సంభవతి. కించ తద్వైపరీత్యేన శివాంగ సంబన్ధాదేవ భూపతితాయా అపి గంగాయాః పావనత్వమపి తత్రైవ ప్రతిపాదితం తథాహి "తచ్ఛంకర శిరోభ్రష్టం భ్రష్టం భూమితలే పునః వ్యరోచత తదా తోయం నిర్మలం గతకల్మషం" ఇతి.

అపిచ అత్రత్య పస్పృశు రితి పదస్య న కేవలం స్పర్శన మాత్రార్థకత్వం యుక్తం తత్సమనంతరశ్లోకే "కృత్వా తత్రాభిషేకం తే బభూవు ర్గతకల్మషాః" ఇతి వక్ష్యమాణత్వాత్ మహేశ్వర తీర్థేన పస్పృశుఃసస్నురిత్యర్థః ఇతి వ్యాఖ్యానమేవ సమంజసం. ఇతి. అపిచ "సాతస్య పతితా పుణ్యా పుణ్యే రుద్రస్య మూర్ధని" ఇత్యత్ర అపుణ్యేఇతిపదచ్ఛేదే తు, అపుణ్యా ఇత్యపిచ్ఛేదస్సాత్, తస్మాత్పుణ్యే రుద్రస్య మూర్ధనీత్య త్రపుణ్యే రుద్రస్య మూర్ధనీతి యుక్తః,

తతో దేవర్షి గంధర్వా వసుధాతల వాసినః, ౧౭
భవాంగ పతితం తోయం పవిత్రమితి పస్పృశుః. ౧౭½
ముముదే ముదితో లోక స్తేనతోయేన భాస్వతా, ౧౮
కృతాభిషేకో గంగాయాం బభూవ విగతక్లమః. ౧౮½
శాపా త్ప్రపతితా యే చ గగనా ద్వసుధాతలం, ౧౯
కృత్వా తత్రాభిషేకం తే బభూవు ర్గత కల్మషాః,
పున రాకాశ మావిశ్య స్వాన్ లోకాన్ ప్రతిపేదిరే. ౨౦
* జహ్నుముక్తాం స మాదాయ జహ్నవీం స భగీరథః.
పితౄ న్సన్తర్పిత స్వీయా న్స్నాతాళస్థాన్ రఘూత్తమ, ౨౧
భాగీరథీతి విఖ్యాతా గంగా సాగర గామినీ.
ఇత్యుక్తవాన్ కౌశికస్తు గంగావతరణం శుభం. ౨౨

---

*జహ్నుముక్తామితి- శ్లో॥ పాపం కర్మకృతం కించి ద్యది తస్మిన్న దృశ్యతే, నృపతే తస్య పుత్రేషు పౌత్రేష్వపి చ నప్తృషు” ఇతి మహాభారత శాన్తిపర్వస్థ ౧౨౯ అధ్యాయ శ్లోకోక్త రీత్యా స్వపూర్వైః కృతంపాపం పుత్ర పౌత్ర నప్త్రాది పరంపరాయా అపి సంభవతీతి స్తచ్ఛాంతి స్తద్వంశీమైర,రవశ్యంకరణీయేతి సిధ్యతి ఆనేన వచనేనైవ స్వవంశ్యేన కేనాపి గంగాస్నానతర్పణాదికం కృతం చే త్తద్వంశీయానాం సర్వేషామప్యుత్తమలోక ప్రాప్తిరితి సూచితం భవతి తదేవోక్తం భీష్మేన అనుశాసనికే

1తస్య సా శర్వరీ సర్వా సహసౌమిత్రిణా తదా.
జగామ చింతయానస్య విశ్వామిత్రకథాం శుభాం. ౨3
తతః ప్రభాతే విమలే విశ్వామిత్రం మహామునిం.
ఉవాచ రాఘవో వాక్యం కృతాహ్నిక మరిందమం. ౨౪
నారేషా హి సుఖా స్తీర్ణా ఋషీణాం పుణ్యకర్మణాం.
తరామ సరితాం శ్రేష్ఠాం పుణ్యాం త్రిపథగాం నదీం. ౨౭
తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రాఘవస్య మహాత్మనః.
సంతారం కారయామాస సర్షిసంఘ స్సరాఘవః. ౨౮
2ఉత్తరం తీర మాసాద్య సంపూజ్య ర్షి గణాం తదా.
గంగాకూలే నివిష్టాస్తే విశాలాం దదృశుః పురీం, ౨౭
3విశాలాపుర మాహాత్మ్య ముక్త్వా స్కౌశిక స్తదా. ౨౭౪
తతః పరమసత్కారం సుమతేః ప్రాప్య రాఘవౌ, ౨౨
స్థిత్వా తత్ర నిశా మేకాం జగ్మతుః గండకీం తతః. ౨౨౪
గౌతమాశ్రమ మాసాద్య దృష్ట్వా రామోఽబ్రవీన్మునిం. ౨౯

ధర్మరాజం ప్రతి ॥శ్లో॥ "దర్శనా త్స్పర్శనాత్పానా త్తథా గంగేతి కీర్తనాత్ పునాత్యపుణ్యా౯ పురుషాం చ్ఛతశో థ సహస్రశః" ఇత్యాదినా.

---

1. వాల్మీకి రామాయణే ౪3 స. 2. వాల్మీకి ౪౫ స.
3. దేవీరామాయణే॥

కస్యైతదాశ్రమపదం భాతి భాస్వ చ్ఛుభం మహత్,
పత్రపుష్పఫలై ర్యుక్తం జంతుభిః పరివర్జితం.　　　30
ఇతి రామవచ శ్శ్రుత్వా ముని ర్వాక్య మథాబ్రవీత్.　　　30½

విశ్వామిత్ర ఉవాచః—

1*బ్రహ్మణా నిర్మితా హల్యా ద్విముఖీ గోః పరిక్రమాత్, 31
దత్తా పురా గౌతమాయ విసృజ్యేంద్రాదికాన్ సురాన్. 31½

---

*బ్రహ్మణేతి-వాల్మీకిరామాయణే ఉత్తరకాండే 30 సర్గే ఇంద్రబ్రహ్మసంవాదే శ్లో॥ హలం నామేహ వైరూప్యం హల్యం తత్ప్రభవం భవేత్ అహల్యేతి మయాశక్ర తస్యా నామ ప్రవర్తిత- మితి స్మరణాదతీవ రూపవతీతి జ్ఞేయం.

తైత్తిరీయారణ్యక ప్రథమ ప్రశ్నే ౨౨ అనువాకాష్టమ మన్త్రస్థ "గౌరావస్కన్ది న్నహల్యాయై జార" ఇతి వాక్యస్య భాష్యేఽపి అహల్యానామ గౌతమస్య భార్యా తస్యా ఇన్ద్రో జార ఇతి పురాణే ప్రసిద్ధం ఇత్యస్తి.

అపిచాహల్యా గౌతమచరితం శివ బ్రహ్మ రామాయణాదిష్వే వముక్తం "ఏకదా దేవేన్ద్రో బ్రహ్మణాంప్రతి భవ

---

1. ఆనందరా. సారకాం. 3 స.

త్సృష్ట్యాం సర్వాంగసుందరీ వనితా నాస్తీతి, యత్కించిన్మన సినిధాయా వోచత్. తచ్ఛ్రుత్వా స్రష్టాఽహల్యాం సర్వాంగ సుందరీ మసృజత్. తాం దృష్ట్వా సర్వేపి దేవావవృణిరే. అపి చ స్వంస్వం ప్రతాపాదికము ద్ఘోషయన్తః స్వ స్యైమసా దేయేతి బ్రహ్మాణాం నిర్బబన్ధుః. బ్రహ్మాపి క్షణమాలోచ్య ఫాల్గుణశుక్ల పూర్ణిమాయాం సంగవకాలే ప్రస్థాయ భువం ప్రదక్షిణీకృత్యయే పునః శీఘ్రం మాం ప్రత్యాగమిష్యన్తి తేభ్య ఏవేనాం దాస్యా మీత్య వోచత్. దేవా అపి తథేత్యుక్త్వా గృహంగత్వా తన్ము హూర్తం ప్రతీక్షాం చక్రుః. ఏతస్మిన్నంతరే దేవర్షి ర్నారదో లోకాన్ పర్యటన్ పితృలోక మాగత్య పితృభిరేవం సంబోధి తవాన్. హేభగవ న్నస్మద్వంశీయో గౌతమాఖ్యో బ్రహ్మర్షి రవివాహిత ఆస్తే. తేన వయమధః పతిష్యామః. తస్మాద్భవాం స్తంవివా, హాయప్రేరయిత్వాస్మానుద్ధరత్వితి.తతోనారదో గౌత మం ప్రాప్య సర్వంనివేదితవాన్, సతు సత్కుల సంజాతా స ర్వాంగసుందరీ నాస్తి.తత ఏవాహ మేవమస్మి, అస్త్యేవ మమా పి వివాహవాంఛేత్యుక్తవాన్ నారదస్త త్సర్వ మహల్యా వృత్త ముక్త్వా దేవైస్సాకం భవానపి భువం ప్రదక్షిణీకర్తుం యతతా మిత్య వోచత్.గౌతమోపి తథాప్రస్థితే సతి, నారదో గౌతముపప సాద్యైముఖీగాం ప్రకల్ప్య తేన ప్రదక్షిణత్రయం కారయిత్వా సర్వేభ్యోపి ప్రథమతః బ్రహ్మాణో తత్సర్వం న్యవేదయదాత్మ సాక్షి

వవే) కన్యా సరస్వత్యాః కరదత్త స్వ(జామునిం,
1గౌతమంమన్మథా కారం యువానం యోగసిద్ధితః. 3౨

కం తతః పరితుష్టేన బ్రహ్మణా స్వ కన్యా హల్యా గౌతమాయ దత్తేతి" తత్పుత్ర ఏవ జనక పురోధా శ్శతానంద ఇతిచ.

అన్యచ్చ గ్రంథాన్తరే ష్వనేకా హల్యా గౌతమాఖ్యా దృశ్యతే. తథాహి. భాగవతే నవమస్కంధే ౨"హల్యా నామ గౌతమర్షే ర్భార్యాతత్పుత్రోపి శతానంద ఏవ, శతానందస్య పుత్ర స్సత్య ధృతిః కింత్వత్రత్యాయా అహల్యాయాః పితా ముద్గలాఖ్యః" ఇతి. పద్మపురాణేఽన్యోఽపి గౌతమోఽస్తి సఏవాక్ష పాదః గౌతమః అయం న్యాయ సూత్రాణి విరచ్య స్వమత విరుద్ధ బ్రహ్మ సూత్రరచయితారం వ్యాసం ముఖస్థ నేత్రాభ్యాం నపశ్యామీతి ప్రతిజ్ఞాయ పాదే నేత్రం ప్రకల్ప్య అపశ్యత్ ఇతి, కథాదృశ్యతే. శ్రీరామాయణసారోద్ధారే ప్రతిపాదితాహల్యా బ్రహ్మణః మానసీ పుత్రీ. అస్యావృత్తాంతః వాల్మీకిరామాయణే ఉత్తరకాండే 3౦ సర్గే ప్రతిపాదితః. ఇంద్రేణాస్యాధర్షణం భారతే శాంతి॥ ప॥ 3౬౧॥ అ॥ ౨3 శ్లోకే, రామాయణే బాలకాండే ౪౯ సర్గేచాస్తి అస్యాః కథావిస్తారో బ్రహ్మ పురాణే ౮౭ అధ్యాయే సందృశ్యతే ఇతి శివం.

1. శ్రీరామభాగవతే ౧౫ స.

సురపతి మపి జిత్వా గౌతమో నైజ యుక్త్యా విధి విరచిత క
న్యాం విద్యయా ప్రాప్య దివ్యాం, యువతి రుచిత రూపు
యోగ సిధ్యా దధాన శ్చిర మరమత హృష్ట స్స్వాశ్రమేఽ
హల్యయాసౌ. 33

శతానందం బ్రహ్మనిష్ఠం జనయామాస వై సుతం. 33½

1తత స్స్మర న్మఘవా వైరం తాం భుక్త్వా మునిశాపతః, 3౪
సహస్రభగవా న్ జాత స్సహస్రాక్షోఽప్యభూ త్తతః. 3౪½

గౌతమస్తు మహాతేజా స్సురైరపి సు పూజితః. 3౫

దేవదానవ దుర్ధర్ష స్తపోబల సమన్వితః.
2దృష్ట్వా చేంద్రం స్వ రూపేణ మునిః పరమకోపనః. 3౬

పప్రచ్ఛ క స్త్వం దుష్టాత్మ న్ మమరూప ధరోధమ,
సత్యం బ్రూహి నచేద్భస్మ కరిష్యామి న సంశయః. 3౭

స్వవృత్త మబ్రవీ దింద్ర స్తం శశాప మునిస్తు రే,
యోనిలంపట దుష్టాత్మ న్ సహస్ర భగవా న్ భవ. 3౮

ఇంద్రస్య యాచనే శాంతః పునః ప్రోవాచ గౌతమః.
ఇత రేషాం నేత్రజాల మివ భాతి వ్రజేతి చ. 3౯

1. శివరామాయణే. 2. వాల్మీకి. ఉ. కాం. 30 స.

తాంతు భార్యాం వినిర్భర్త్స్యసోఽ బ్రవీత్సుమహాతపాః,
యత్తవేదం సమాశ్రిత్య విభ్రమోఽయ ముపస్థితః. ౪౦
సాపంచ తత్ప్రిజా స్సర్వే గమిష్యంతి నసంశయః,
సా తం ప్రసాదయామాస మహర్షిం గౌతమం తదా. ౪౧
అజ్ఞానా ద్ధర్షితా నాథ త్వద్రూపేణ బిడౌజసా,
నకామకాద్వి ప్రర్షే ప్రసాదం కర్తు మర్హసి. ౪౨
1అహల్యాయా త్వేవ ముక్తః ప్రత్యువాచ స గౌతమిః,
ఇతిహాసపురాణాని వేదాంగాని బహూనిచ. ౪౩
సంచింత్య తాత సర్వాణి దేహశుద్ధిం నుమాపి తాం,
మమ మాతుః కరిష్యామి నోచే త్ప్రాణక్షయః. ౪౪

గౌతమ ఉవాచః—

మేధ్యత్వే తవమాతుశ్చ శుద్ధి ర్జ్ఞాతా మయాఽధునా,
యయా సా మమ చాప్యర్హా భవిష్యతి నసంశయః. ౪౫
ఉత్పత్స్యతే రవే ర్వంశే రామరూపీ జనార్దనః,
రావణస్య వధార్థాయ మానుషం రూప మాస్థితః. ౪౬
తస్య పాదస్య సంస్పర్శా ద్బ్భయ శ్శుద్ధా భవిష్యతి,
తస్మా త్ప్రతీక్షు తావ త్త్వ మాతుస్సక్యం ద్విజ పుత్రక. ౪౭
ఏవ ముక్త్వా శతానంద మహల్యా మాహ గౌతమః,
2దుష్టే త్వం తిష్ఠ దుర్వృత్తే! శిలాయా మాశ్రమే మమ. ౪౮

1. స్కాందే నాశరఖండే ౨౦౭ అధ్యాయే. 2. అధ్యాత్మ రా. ౫ స,

నిరాహారా దివారాత్రం తపః పరమ మాస్థితా,
ఆతపానిలవర్షాదిసహిష్ణుః పరమేశ్వరం. ౪౯
ధ్యాయంతీ రామ మేకాగ్రమనసా హృది సంస్థితం,
నానాజంతువిహీనోఽయ మాశ్రమో మే భవిష్యతి. ౫౦
ఏవం వర్ష సహస్రేషు హ్యనేకేషు గతేషుచ,
రామో దాశరథి శ్శ్రీమా నాగమిష్యతి సానుజః. ౫౧
యదా త్వదా శ్రయశిలాం పాదాభ్యా మాక్రమిష్యతి,
తదైవ ధూతపాపా త్వం రామం సంపూజ్య భక్తితః. ౫౨
పూర్వవ న్మమ శుశ్రూషాం కరిష్యసి యథాసుఖం,
ఇత్యుక్త్వా గౌతమః ప్రాగా ద్ధిమవంతం నగోత్తమం. ౫౩
[1]తప శ్చచార సుమహా త్తాం పత్నీ బ్రహ్మవాదినః,
శిలారూప మనుప్రాప్య తత్సంగకృతకిల్బిషా. ౫౪
[2]తవ పాద రజస్స్పర్శం కాంక్షతే పవనాశనా,
అస్తే ఽద్యాపి రఘుశ్రేష్ఠ తపో దుష్కర మాస్థితా. ౫౫
పావయస్వ మునే ర్భార్యా మహల్యాం బ్రహ్మణ స్సుతాం,
ఇత్యుక్త్వా రాఘవం హస్తేగృహీత్వా మునిపుంగవః. ౫౬
దర్శయామాస చాఽహల్యా ముగ్రేణ తపసా స్థితాం. ౫౭

ఇతి శ్రీరామాయణ సారోద్ధారే
బాలకాండే షోడశ స్సర్గః.

---

1. వాల్మీకిరామాయణే ఉ. కాం. ౩౦ స. 2 అధ్యాత్మ. ౫ స

సప్తదశ స్సర్గః.

రామ శ్శిలాం పదా స్పృష్ట్వా తాం చాపశ్య త్తపోధనాం,
1ప్రియత్నా న్నిర్మితాం ధాత్రా దివ్యాం మాయా
మయీమివ. ౧
2యథా రామేణ దృష్టా సా తథా వక్ష్యామి తే శృణు. ౧౫
శిలా కంపం ధత్తే శివశివ వియుక్తే కఠినతా మహాహా నారీ
ఛాయా మయతి వనితాకృత మయతే, వదత్యేవం రామే
వికసితముఖీ వల్కల మురస్థలే ధృత్వా బధ్వా కచభర
ముదస్థా దృషివధూః. ౨౫
3ననామ రాఘవో ఒహల్యాం రామోఒహమితి చాబ్రవీత్. 3
తతో దృష్ట్వా రఘుశ్రేష్ఠం పీత కౌశేయ వాసనమ్. 3౫
చతుర్భుజం శంఖ చక్ర గదాదాపంకజ ధారిణమ్,
ధనుర్బాణధరం రామం లక్ష్మణేన సమన్వితమ్. ౪
స్మితవక్త్రం పద్మనేత్రం శ్రీవత్సాంకిత వక్షసం,
దృష్ట్వా రామం రమానాథం హర్ష విస్ఫారితేక్షణా. ౫
గౌతమస్య వచ స్స్మృత్వా జ్ఞాత్వా నారాయణం పరమ్,
సంపూజ్య విధివ ద్రామ మర్ఘ్యాదిభి రనిన్దితా. ౬
హర్షాశ్రుజల నేత్రాన్తా దండవ త్ప్రణిపత్యసా,
ఉత్థాయచ పునర్దృష్ట్వా రామం రాజీవలోచనం. ౭

1. వాల్మీకిరామాయణే ౪౯ స. 2. బోధాయనరామాయణే.
3. అధ్యాత్మ ౫ సర్గ.

పులకాంకితసర్వాంగీ స్తౌతి స్మ కరుణానిధిం. ౯
అహో కృతార్థాస్మి జగన్నివాస తే పాదాబ్జసంలగ్నరజః
కణా దహం, స్పృశామి య త్పద్మజశంకరాదిభి ర్విమృ
గ్యతే రన్ధితమానసై స్సదా. ౯
*అహో విచిత్రం తవ రామ చేష్టితం మనుష్యభావేన విమోహి
తం జగత్. చల స్యజస్రం చరణాదివర్జిత స్సంపూర్ణ ఆనంద
మయో ఽతిమాయికః ౧౦
యత్పాదపంకజపరాగపవిత్రగాత్రా భాగీరథీ భవవిరించిముఖా
న్పునాతి, సాక్షా త్స ఏవ మమ దృగ్విషయో యదా స్తే
కిం వర్ణ్యతే మమ పురాకృతభాగధేయం. ౧౧
యో యం హి విశ్వోద్భవసంయమానా మేక స్స్వమాయాగుణ
బిమ్బితో యః, విరించివిష్ణ్వీశ్వరనామభేదాన్ ధత్తే స్వత
న్త్రః పరిపూర్ణ ఆత్మా. ౧౨
స్తుత్వైవం పురుషం సాక్షా ద్రాఘవం పురతస్థితమ్.
పరిక్రమ్య ప్రణమ్యాశు సానుజ్ఞా తా యయౌ పతిమ్. ౧౩
తత స్తా సురగంధర్వై ర్వర్షితౌ పుష్పవృష్టిభిః. ౧౩½

*అహో ఇతి-భారతే శాంతిపర్వణి 33౯ సర్గే ౪౪ శ్లో "మాయా హ్యేషా మయా సృష్టా యన్మాం పశ్యసి నారద, సర్వభూతగుణై ర్యుక్తం నైవం మాం జ్ఞాతు మర్హసీ" తి నారదంప్రతి నారాయణోక్తేః. తదైశ్వర్యరూపమేవేదమితిసిద్ధం.

1ఏతస్మిన్నంతరే జ్ఞాత్వా గౌతమ స్సముపాగతః,
తేన సంపూజితా స్సర్వే జగ్ముస్తే గండకీంప్రతి. ౧౪
విశ్వామిత్రో ఽథ తం ప్రాహ రాఘవం సహలక్ష్మణం. ౧౫
త ర్తవ్యా గండకీత్వద్య తీర మాగచ్ఛ సత్వరం. ౧౬
ఇత్యుక్త్వా ప్రియయా గంగా ముత్తర్తుం సహరాఘవః,
తస్మి న్కాలే నావికేన నిషిద్ధో రఘునందనః. ౧౬½
నావికస్యాస్యవృత్తాంతం కథయామి మహాద్భుతం. ౧౭
మహోదయాఖ్యబ్రహ్మర్షి (త్రి)శంకోర్మఘ దూషణాత్,
విశ్వామిత్రేణ శప్తో ఽసౌ నిషాదత్వ మవాప్తవాన్. ౧౮
వసిష్ఠపుత్రైః సహిత స్తపస్యం తస్య మహోదయః,
గాధేయశిష్యై రాహూత స్త్విదమాహ మునీశ్వరః. ౧౯
మహోదయః:—
*1క్షత్రియో యాజకో యస్య చండాలస్య విశేషతః,
కథం సదసి భోక్తారో హవి స్తస్య సురర్షయః. ౨౦

---

*క్షత్రియఇతి—అనేన క్షత్రియ యాజకత్వ నిందయా బ్రాహ్మణానామేవార్త్విజ్యమితి సూచితం భవతి. తథాచాప స్తంబః. బ్రాహ్మణార్త్విజ్యం సోమేన యక్ష్యమాణో బ్రాహ్మ ణా నార్షేయానృత్విజో వృణుతే, బ్రాహ్మణస్యాధికారః ప్రవచన యాజన ప్రతిగ్రహా ఇతి. బోధాయనోపి "బ్రాహ్మణా ఋత్విజ

---

1. శివరామాయణే.

ఇతి, జైమినిస్తు ద్వాదశాన్త్యాధికరణే విద్యావత్త్వావిశేషా త్సర్వేషా మార్త్విజ్యమితి పూర్వపక్షం ప్రాపయ్య స్వకర్మ బ్రాహ్మణస్య యజనం యాజనం అధ్యయన మధ్యాపనం దానం ప్రతిగ్రహణ మితి సిద్ధాన్తితం. గౌతమోఽపి "క్రత్వర్థ తయా బ్రాహ్మణానా మేవార్త్విజ్యం" ఇత్యుక్త్వా శ్రు॥ బ్రాహ్మణానా మిదం హవి ర్నేహ బ్రాహ్మణస్యాస్తి" ఇతి "ఏతే వై దేవాః ప్రత్యక్షం బ్రాహ్మణా" ఇత్యాది మన్త్రలింగాత్ బ్రాహ్మణానా మేవార్త్విజ్యమితి సిద్ధాన్తితవాన్ అపిచ "బ్రాహ్మణానాం యాజనం స్వధర్మత్వేన శ్రేయస్కరమేవ నేతరేషాం. తథాహ మహాభారతే వనపర్వణి హైహయానాం కులకరో రాజకుమారో మృగయామటన్ కృష్ణాజినోత్తరా సంగం కంచన మునిపుత్ర మవిదూరే దృష్ట్వా మృగబుధ్యా శరేణ తమావిధ్య తతోఽవగత మునిభావ స్తత్పితు రన్తికం గత్వా తత్రజీవన్తం తమేవ మునికుమారం దృష్ట్వా కేనోపాయేన సంజీవితోఽయం మునిబాలక ఇతి ప్రప్రచ్ఛ, తం ప్రతి మునిరాహ శ్లో॥ "సత్యమేనాభిజానీథ నానృతే కుర్మహే మనః స్వధర్మ మనుతిష్ఠామ స్తస్మాన్మృత్యుభయం నన" ఇత్యాదినోక్తం ఏతేన స్వధర్మత్వేన బ్రాహ్మణానాం యాజనం శ్రేయస్కరం క్షత్రియాదీనాం న తథేత్యుక్తం భవతి.

*బ్రాహ్మణాహి మహాత్మానో భుక్త్వా చండాలభోజనం,
కథం స్వర్గం గమిష్యంతి విశ్వామిత్రేణ పాలితాః. ౨౧

---

*బ్రాహ్మణాహీతి-పరాశరః చండాలఖాతవాపీషు పీత్వా సలిల మగ్రజః, అజ్ఞానాదేవ భక్తేన అహోరాత్రేణ శుద్ధ్యతి. "యుగంచ ద్వియుగంచైవ త్రియుగంచ చతుర్యుగం, చండాలసూతకోదక్యా పతితానాంత్యా నఘః క్రమాత్" - ఇతి. ఆపస్తంబోపి- చండాలభాండసంస్పృష్టం పీత్వా కూపగతం జలం, గోమూత్రయావకాహారీ త్రిరాత్రా చ్ఛుద్ధి మాప్నుయాత్, ఇతి. అపిచ "చండాల శ్చతుర్వర్ణ బహిష్కృతో నీచ జాతీయ" ఇతి మహాభారతే అనుశాసనిక పర్వణి 156 అధ్యాయేఽస్తి. అస్య త్రిశంకో ర్విషయే ఉమాసంహితాయాం పార్వతీ పరమేశ్వర సంవాద ఏవమస్తి తథాహి- శ్లో॥ "అశుద్ధ ఇతి భూపాలే తస్మిన్ప్రేమ కథం మునేః, ఇతి పృష్టస్సభామధ్యే ప్రోవాచ శివయా శివః. తపఃకర్తు మనాదేవి విశ్వామిత్ర ఋషిః పురా, భార్యాం త్రిశంకో ర్నికటే నిధాయ తపసే గతః. సిద్ధే తపసి రాజానం ప్రీతోఽభూ ద్గాధి నందనః, వరం దదామ్యే వృణీష్వాద్య భార్యా భరణ తోషితః. సమాకర్ణ్య ఋషేర్వాక్యం రాజా ప్రోవాచ గాధిజం, మాస్త్వదానం మమగురో పశ్చాద్దాస్యసి మే వరం. ఇతి సంప్రార్థితో రాజ్ఞా గాధిజస్తు పునః పునః, దయాం చకార భగవాన్ చండాల నరరూపిణే. యాజ

[1]తచ్ఛ్రుత్వా క్రోధతామ్రాక్షో విశ్వామిత్రో ఽశపచ్చ తం. ౨౧½

విశ్వామిత్రః—

[2]మహోదయస్తు దుర్బుద్ధిర్మా మదూష్యం హ్యదూషయత్. ౨౨

దూషిత స్సర్వలోకేషు నిషాదత్వం గమిష్యతి,
[3]ఇతి శప్త స్సఏవాత్రి నావిక స్సోఽపి పుణ్యభాక్. ౨౩
మహోదయో నిషాద స్సన్నటవ్యాం మృగయా మటన్ ౨౩½
ఏకదా నారదం దృష్ట్వా గుహో మంత్రమయాచత, ౨౪
రామపాద క్షాళనేన ముక్తి రి త్యవదన్మునిః. ౨౪½

గుహ ఉవాచ:—

కథం మమ భవే ద్రామ పాద ప్రక్షాళనం గురో. ౨౫
గుహేన చైవ ముక్తస్స న్నారదో వాక్యమబ్రవీత్, ౨౫½

యామాస తం భూప మాజుహావ దివౌకసః. అనాగతాన్ దివి షదః ప్రేక్ష్య క్రోధానలాకులః, స్రువ ముద్యమ్య స క్రోధ స్త్రిశంకుమిద మబ్రవీత్. స్వార్జితం కించి దప్యస్తి మయాహి తపసః ఫలం, రాజం స్త్వం తేజసా తస్య సశరీరో దివం వ్రజ. పశ్యమే తపసో వీర్య మిత్యుక్త్వా చ స కౌశికః, స్వర్లోకం ప్రాపయా మాస సోఽపినక్షత్రితాం యయౌ.

---

1. వాల్మీకి ౫౯ స, 2. శివరామాయణే, 3, అధ్యాత్మ ౬ స,

గచ్ఛాఞ్జ పుత్రి నికటం మదాజ్ఞా పూర్వకం వచ, ౨౬
శిథిలం గౌతమస్థానం సమయా గంటకీతటే.
నావికం మాంకురుష్వేతి తదాజ్ఞప్తస్తథాత్రివై, ౨౭
అహల్యా దృషదం భక్త్యా సేవమానో వసాఽనిశం.
యస్యపాదరజః స్పర్శాచ్ఛిలాస్త్రీత్వం గమిష్యతి. ౨౮
తమేవ రామం జానీహి సఏవత్వాం సముద్ధరేత్,
ఇత్యుక్తో మునినా సోఽపి తథా కృత్వావ సద్గుహః ౨౯
అతోన్యకాత్సి చ్ఛ్రీరామం సౌకానోహంతదా గుహః ౨౯౫

నావిక ఉవాచ—

మానుషీకరణచూర్ణ మస్తితే పాదయోరితి కథా ప్రథీయసీ.
క్షాళయామితవ పాదపంకజే నాథదారుదృషదోః కిమంతరం, ౩౦౫

ఉపలతను రహల్యా గౌతమస్యేహ శాపాది యమపి మునిపత్నీ
　　శాపితా క్యాపివా స్యాత్, చరణమలిన సంగానుగ్రహంతే
　　లభంతీ భవతు చిర మియాన శ్రీమతీ పోతపాత్రి. ౩౧౫
[1]శిలామయీ గౌతమధర్మపత్నీ దేవాంగనాఽభూత్తవ పాద
　　యోగాత్. ౩౨

1. శివరామాయణే॥

పాదాంబుజం తే విమలం హి కృత్వా పశ్చాత్పరం తీర మహం
నయామి, నో చేత్తరీ సద్యవతీ! మలేన స్యాచ్చే ద్విభో విద్ధి
కుటుంబహానిః. 33

అస్తి మే గృహిణీ గేహే కింకరో మ్యపరాం స్త్రియం,
ఇతి తద్వాక్య మాకర్ణ్య విహస్య రఘునందనః. 38

తేన సంక్షాళిత పదో నౌకాం తా మారురోహ సః,
గుహ స్స్వజాతి గీతై స్తం పరం పారం చ నీతవాన్. 3౫

తథా మహర్షీం శ్చ గుహః పర పారం నినాయ సః. 3౫౹
తదా రామో గుహం దృష్ట్వా ధనం దాతుం సముద్యతః. 3౬

తద్జ్ఞాత్వోవాచ శ్రీరామం గుహః ప్రాంజలి సాదరం. 3౬౹
అహం తు నద్యాః పరపారకర్తా త్వం వై భవాబ్ధేః పరపార కర్తా,
న నావికా న్నావికమేవ కర్మ మౌల్యం లభే త్తర్హి కథం
తదేమి. 3౭౹

త్వత్తో న గృహ్ణామి యథాఽహ మద్య గ్రాహ్యం తథా వై భవ
తా న తత్రి, ఇత్థం ప్రతికారేణ మయా త్వయా చ ధర్మవ్య
వస్థా పరిపాలనీయా. 3౮౹

ఇత్యుక్త్వా వందనంకృత్వా ప్రాప్యానుజ్ఞాం గుహాగతః ౩౯
[1]ఉత్తరం తీర మాసాద్య సంపూజ్యర్షి గణాం తదా,
విదేహస్య పురం రామః ఋషివాటం సమావిశత్. ౪౦
తతః తాంగుత్తరాం గత్వా రామ స్సౌమిత్రిణా సహ
విశ్వామిత్రం పురస్కృత్య యజ్ఞవాట ముపాగమత్. ౪౧

ఇతి శ్రీరామాయణసారోద్ధారే బాలకాండే
సప్తదశస్సర్గః.

అష్టాదశస్సర్గః.

---

*[2]మిథిలాయాం సమాహూతాః కోటిశః పార్థివా యయుః,
చారణా స్త్వద్దశాస్యోపి యయౌ శుత్వాస మంత్రిభిః. ౧
అనాహూతః పుష్పకేణ సేనయా పరివారితః. ౧౫

మిథిలా= విదేహాంతర్గత నగరవిశేషః తస్యరాజా సీరధ్వజ నామక జనకః వనప 210-2- మిథిలా నగరమిదానీం (Sariebe) సరిబో నగర మితివదన్తి విదేహా ఇదానీం (Norte Beran) ఉత్తరబీరాన్ ఇత్యుచ్యన్తే (Darbbanga)దర్భంగా (Tiruhol Dh) ఇతి. రుహాత్ మండలే స్తి. పూర్వం మైథిలా ఇతిర్వ్యవహారః ప్రాగ్భాగేకౌశికా పశ్చిమేగండకీ- ఉత్తరేహిమవాన్, దక్షిణే

1. వాల్మీకి రా. ౪౯ స. 2. ఆనందరా. సారకాం., 3 సర్గే

నయనయా పుత్రవిరహాద్రాజా దశరథ స్తదా. ౨
అత్యాదరా ద్విదేహేన సమాహూతోపి భక్తితః. ౨౫
1కిష్కింధాం నారదో గత్వా వాలినం తస్య మందిరే. 3
గచ్ఛంతం తం నివార్యాఽగా ద్యత్కించిత్కారణాంతరే. 3౫
*2ప్రాప్తం కౌశిక మాగమ్య జనకో ఽతిముదాన్వితః. ౪
పూజాద్రవ్యాణి సంగృహ్య సోపాధ్యాయ స్సమాయయా. ౪౫
దణ్డవ త్ప్రణిప త్యాథ పూజయామాస కౌశికం: ౫
పప్రచ్ఛ రాఘవౌ దృష్ట్వా సర్వలక్షణసంయుతౌ. ౫౫

---

*జనక ఇతి జనకోఽయం విదేహానాం రాజా. సీతాయాః పితా, అయం విషయః వనపర్వణి 285-9చ సభాపర్వణి 8-19 అయం జనకమహా రాజః ఆత్మవిషయే పంచశి ఖేన సహ సంవాద మకరోత్ ఇతి శాన్తిపర్వణి 221-324- అస్తి తస్య వంశః భాగవతే, 9-13- వాయు పురాణే 76 అధ్యాయేచాస్తి క్షత్రియస్య ప్రజాపరిపాలనస్యావశ్య కర్తవ్యత్వేస్య భార్యాయా స్సంవాదః శాంతి 18- తస్యాశ్మ నామక బ్రాహ్మణేన సంవాదః శాన్తి 27 తేన స్వయోధే భ్యస్స్వర్గనరక ప్రదర్శనం శాంతి॥ 99 మిథిలా

గంగాసీమాంతా: "కోసలానాం విదేహానాం మధ్యే గండకీ సీమాభూతాస్తి".

---

1. శివరామాయణే. 2. ఆనందరా. 3 స.

దాహే ప్యస్యా వికృతమన స్తత్ప్రతిపాదనం శాంతి 223 తస్య యాజ్ఞవల్క్యేన భూతసృష్టి విషయే సంవాదః శాంతిపర్వణి 315-323. అస్తి.సర్వేషాం జనకవంశజాతానాం జనకా ఇత్యేవ ప్రఖ్యాతిరితివిదాంకుర్వ న్త్వ పశ్చిమావిపశ్చిదఃఅథాత్ర్యతద్వంశా నుక్రమః కించిదుచ్యతే సంకర్షణ స్వరూపా న్నారాయణా ద్బ్రహ్మాసమజని, బ్రహ్మణఃమరీచిః మరీచేః కశ్యపః కశ్యపాద్వివ స్వాన్ వివస్వతా ద్వైవస్వతో నామమనుః వైవస్వతాదిక్ష్వాకు ఇక్ష్వాకోర్నిమిస్సమజాయత నిమిరయమిక్ష్వాకు పుత్రాణామా ర్యావర్త పాలకానాంద్వితీ యోభవతి. అయమేవ సత్రీనామకం క్రతుమయజత తత్రైవయజ్ఞే కేనచిత్కారణేన వివదమానౌ పర స్పరం శపన్తౌ నిమివసిష్ఠా వశరీరణావభూతాం నిమేశ్శరీరం తైల ద్రోణ్యాం నిక్షిప్య క్రియమాణంయాగమృత్విజః పరిసమా పయామాసుః మధితాన్నిమిశరీ రాన్మిథి లన్సమజని. మృతదేహ జన్యత్వాదేవ తస్యవిదేహ ఇతి వ్యవహారః తత్సంబంధాదేవత దీయా అపివిదేహా ఇతివ్యవహ్రియన్తే. తేన్తేతన్మిధిలేనరాజ్ఞా మిధి లానగరీ నిరమాయి అయమస్యవంశస్యజనకః స్వవంశజాతాన్ సర్వానపితన్నామ ధర్తుమాజ్ఞప్తవాన్ తతః ప్రభృతి సర్వేజనకా ఏవాసన్. వసిష్ఠోఽపి మిత్రావరుణయోః పునస్సంజాతః.

మిథిలాదుదావసః ఉదావసాన్నందివర్ధనః నందివర్ధనాత్సు కేశః సుకేశాద్దేవరాతః దేవరాతా ద్బృహద్రథః బృహద్రథాన్మ

1ఇమౌ కుమారౌ భద్రంతే దేవతుల్యపరాక్రమౌ. ౬
♦గజసింహగతీ వీరౌ శార్దూల వృషభోపమౌ,
కథం పద్భ్యా మిహ ప్రాప్తౌ కిమర్థం కస్యవా మునే. ౭
తస్యతద్వచనం శ్రుత్వా జనకస్య మహాత్మనః,
న్యవేదయ న్మహాత్మానౌ పుత్రౌ దశరథస్య తౌ. ౮
2తచ్చాగమన మవ్యగ్ర మహల్యా శాప మోచనం,
మహాధనుషి జిజ్ఞాసాముక్త్వా న్యైౖశిక స్తదా. ౯

♦గజసింహగతీ వీరౌ విత్యత్ర మాంద్య ప్రతాపప్రకోపగర్వ ప్రకాశకచతుర్విధగమనవిశిష్టౌ శ్రీరామలక్ష్మణావిత్యర్థః

హావీరః మహావీరాత్సుహృదః సుహృదాత్ ధృతిమతః తతోదృష్టకేతుః దృష్టకేతోర్హర్యశ్వః హర్యశ్వాన్మరుః మరోః ప్రతీంధకః ప్రతీంధకా త్కృతరథః కృతరథాత్ కీర్తిరథః కీర్తిరథాత్ దేవమీఢః దేవమీఢాద్విధృతిః (విబుధః) విధృతేర్మహాధృతిః(మహీధ్రకః) మహీధ్రకాత్కృతరాతః (కీర్తిరాతః) కృతరాతాన్మహారోమః మహారోమాత్స్వర్ణరోమః స్వర్ణరోమాద్ధ్రస్వరోమః హ్రస్వరోమాత్సీరధ్వజకుశధ్వజనామానౌసుతౌ వజాయేతాం. తత్రసీరధ్వజాత్సీతోర్మిళేతి ద్వేసుతే. లక్ష్మీనిధి జనక ఇత్యేకః పుత్రశ్చ సమజాయన్త కుశధ్వజాత్తు మాండవీ శ్రుతకీర్త్యాఖ్యే ద్వేసుతే యమళే సమజాయేతాం.

---

1. వాల్మీకి. ౫స 2. నానారామాయణసారం.

శ్రీ సుందరరామచంద్రమూర్తిః

తచ్ఛ్రుత్వా మునిభిస్తాభ్యాం పూజయిత్వాఽఽహాగౌతమిః
†రామం ప్రతి శతానందో విశ్వామిత్రకథాం శుభాం. ౧౦
జనకోపి ధను ర్వృత్తం సీతావృత్త మకీర్తయత్. ౧౦౺
1కథాం తేరాఘవౌ దృష్ట్వా రాజాగాధిజ మబ్రవీత్. ౧౧
"త్రైలోక్యే మను కన్యయో రనుగుణౌ స్యాతా మిమౌ సద్వ
రౌ, నాన్యః కోపి మయాపురైవ హి సభామధ్యే ప్రతిజ్ఞా కృతా,
యశ్శక్తోహి మహేశ్వరస్య ధనుషస్సజ్యీకసమారోపణే, తస్యైవా
స్తు వధూరియం మమసుతా భవ్యేతి చిన్తామను. ౧౨
2తతః ప్రోవాచ జనకం విశ్వామిత్ర స్తపోధనః ౧౩
ఇదానీం ద్రష్టుకామ స్తేగృహే మాహేశ్వరం ధనుః
రాఘవశ్చ మహాతేజేత్యు క్త్వా శిష్యా న్యచోదయత్ ౧౩౺

†శతానందః అయం సప్తర్షి ష్వన్యతమః స్య గౌతమస్య పుత్రః, తన్మాతా బ్రహ్మణో మానసీ పుత్రీ అహల్యా, అయం వైదేహానాం పురోహితః. మహాభారత అనుశాసనప॥ 65-7. అపిచాన్య శ్శతానందః స్థితః, అస్యస్తు గౌతమనామ్నో మహర్షేః పుత్రః, తన్మాతా వింధ్యరాజపుత్రీ అహల్యా, తద్భ్రాతా చిరకారీ తత్పుత్రః కృపాచార్యస్య మూలపురుష స్సత్యధృతిః "ఇతిభాగ" 9-2.

1. హనుమద్రామాయణే॥ 2. ఆనందరా. సారకాం. 3॥ స

తత శ్శిష్యః కరం ధృత్వా జనకస్య కరేణహి, ౧౪
నీత్వా రహసి ప్రోవాచ వచనం స్వగురో స్ఫుటం. ౧౪౧
త్వామాహ గాధిజో రాజన్ రాజ్ఞో దశరథస్యహి, ౧౫
మయా పుత్రౌ సమానీతౌ వీరౌ శ్రీరామలక్ష్మణౌ.
తౌ సీతోర్మిళయోః పాణిగ్రహణం హి కరిష్యథః. ౧౬
పణీకృతం త్వయా చాపం రామోఽయం ఖండయిష్యతి.
అతో వరవిధానేన తౌ పురీం నేతు మర్హసి. ౧౭
ఏతద్వృత్తం చాపభంగపర్యంతం మా స్ఫుటం కురు.
ఇత్యుక్త్వా జనకం శిష్యః స్వగురుం శీఘ్రమాయయౌ. ౧౮
జన కోమంత్రిభి స్సార్ధం యయౌ నిజగృహాంమహాత్ ౧౮౧
తత్ జ్ఞాత్వా యోగినీ సా పి సీతాం దృష్ట్వాబ్రవీదిదం ౧౯
శ్లోకం రచయ కల్యాణి శృణోతు రఘునందనః
ఇత్యుక్తే రచయామాస శ్లోకం తస్యైదదౌ తదా. ౨౦
తత్రైవ సా శుకీభూత్వా గత్వా రామస్య సన్నిధిం
పపాఠ మైథిలీశ్లోకం సుస్వరేణ స్ఫుటాక్షరం. ౨౧

సీతాశ్లోకః.

స్వాదీయసీం గుణసుధాం సీతా పిబతి తే ప్రభో
తతాప్రక్షిప ద్విషం మారస్త్వంభిష గ్రామ రక్షతాత్ ౨౨

1. శ్రీరామ భాగవతే 16 అ.

ఇత్యేవం పఠితే శ్లోకే శ్రుత్వా రామ ఉదైక్షత
వరందత్వా శుకీం దృష్ట్వా ముదా రామ ఉవాచతాం ౨౩
ఇదం గృహాణ తుండేన మమ రత్నాంగుళీయకం
దేహే తస్యై దుస్థితం పీతం విషం శుకి శమిష్యతి ౨౪
గారుత్మత మిదం విద్ధి మాణిక్య మనఘం శుకి
యస్య ధారణమాత్రేణ విషనాశో భవిష్యతి ౨౫
ఇమం త్వం శుకి సందేశం సీతాయై వద మామకం
ప్రిక్షిప్య త్యేషుధన్వాయో మారితో మేరుధన్వనా ౨౬
సఖ్త్వేష పిశాచోభూత్ స మమాపిచ బాధతే
సీతాసీతేతి మంత్రేణ స్మరతాపం ప్రశామయే ౨౭
మేరుధన్వ ధను ర్భంక్త్వా మాం ధైపీష్లాదయామితాం ౨౭౫
నియుక్తా ప్రభుణైవం సా శుకీ దత్వాంగుళీయకం ౨౮
ఉక్త్వా సా రామసందేశం సీతాతాప మపాకరోత్
పునః కాషాయ వసనా యథాపూర్వం చచార సా ౨౯
[1]జనకోపి ముదా యుక్త స్తూష్ణీమేవ పురీం నిజాం.
తోరణాద్యై శ్శోభయిత్వా సైన్యేన పరివేష్టితః, ౩౦
విశ్వామిత్రాంతికం గత్వా నత్వాసంపూజ్యతం మునిం.
అజ్ఞాతఇవ తౌ పృష్ట్వా శృత్వా తద్వృత్త మాదరాత్, ౩౧

---

1. ఆనందరా సారకా. 3 స.

వస్త్రాలంకారభూషాద్యై స్సత్కృత్య విధివన్నృపః
గజయో స్తౌ సమారోప్య చామరాద్యై స్సుపూజితౌ 32
విశ్వామిత్రేణ మునినా నినాయ మిథిలాం పురీం.
జగ్మతు ర్వాద్యఘోషాద్యైః జనకస్య సభాంప్రతి, 33
తతోఽవతరతు ర్వీరౌ గజాభ్యాం మునిభిస్సహ.
తత్స్వయంవరశాలాయా ముపవిష్టేషు రాజసు. 34
ధనుషో రంగభూమిస్తు నిర్మితా బహు రత్నకైః 34½
బ్రాహ్మణాః క్షత్రియా స్తత్ర వైశ్యాశ్శూద్రాస్తథాస్త్రియః
ప్రాకృతా శ్చ తథాసర్వే నాగరా దేశవాసినః 35
మునయశ్చ తథాసర్వే శిష్యైః పరివృతాః స్థితాః 36
నిశ్శ్రేణికాభ్యాం న్యస్తాభ్యాం రథుస్తౌ తే కుమారకౌః 36½
1తతస్తే మిలితా స్సర్వేనృపాః ప్రోచుః పరస్పరం. 37
ఆహూతానా మనేనాపి నోత్సవోఽభూ న్నసత్కృతిః,
అనయోస్తు కథం తేన క్రియతేఽద్య మహాత్మవః. 38
కి మంత స్తేన రాజ్ఞాఽద్య సీతా రామాయ సార్పితా,
కిమస్మాన్హి సమాహూయ మానభంగోఽద్యనః కృతః. 39
ఏవం తేషాం నృపాణాంచ వచనాని నృపాత్మజౌ,
జనకో గాధిజశ్చాపి శుశ్రువు స్తే సమంతతః. 40

1. మార్కండేయరామాయణే

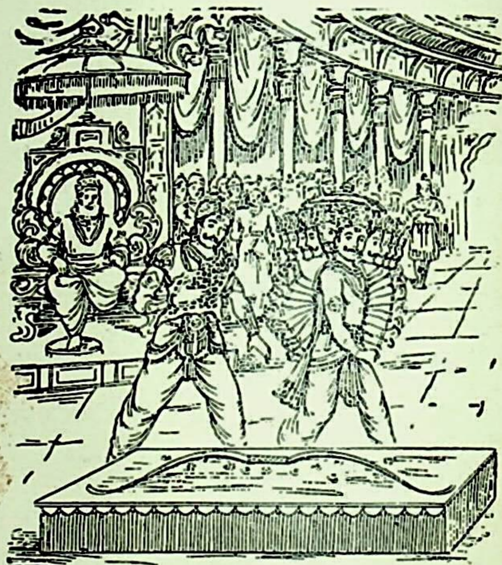
1యాదృగ్భావశ్చ యోఽతిష్ఠ త్తాదృగ్భావశ్చ రాఘవః,
జనకస్య సభాయాంతు ప్రాదృశ్యత తదాహరిః ౪౧
రథికానాం వీరరసః రక్షసాం రౌద్రరూపవాన్,
స్త్రీణాం మదనరూపశ్చ విదుషాంతు విరాడివ. ౪౨
ఆనందో నృపబంధూనాం భక్తానాం కరుణామయః
జానక్యాస్త్వనురాగస్స్యా ద్రామోఽదృశ్యత నైకధా. ౪౩
తతస్సభాయా మృద్ధాయాం జనకః ప్రాహ శంకితః ౪౩౺
2అసురసురభుజంగ వానరాణాం అథ నర కిన్నర సిద్ధచారణానాం,
నమయతి యది కోఽపిచాప మేత న్మమదుహితుస్స పరిగ్రహం
కరోతు. ౪౪౺
3ఇత్యుక్త్వా కారయద్రాజా సు శీఘ్రం చాప మాహకాన్ ౪౫
చాపంగృహీ త్వా బలినః పంచసాహస్రసం ఖ్యకాః
ఘంటాశత సమాయుక్తాం మణివజ్రాది భూషితాం॥ ౪౬
మంజూషామష్ట చక్రాంతాం మాయసీం యత్ర తద్ధనుః
శస్త్రాగారా త్సమాదాయ జనకాయా ర్పితా తదా. ౪౬౺
4నృపః ప్రాహ సభామధ్యే యోవీర స్తస్య సంసది, ౪౭
కరిష్యతి ధను స్సజ్యం తం మే సీతా వరిష్యతి.
తత్తస్య వచనం శ్రుత్వా ధను ర్దృష్ట్వాఽచలోపమం, ౪౮
అధోముఖా స్తదా సర్వే బభూవుః పార్థివో త్తమాః. ౪౮౺

---

1. భారద్వాజరామాయణే 2. మహారామాయణే.
3. నానారామాయణసారః 3. ఆందరా. సారకా. 3 స.

ధనుస్సజ్జీకృతౌ సర్వా న్నృపాన్ జ్ఞాత్వా పరాఙ్ముఖాన్. ౪౯
ధనుష సన్నిధిం గత్వా విహసన్ జనకం ప్రతి.
తదాతిగర్వసంమూఢః సభాయాం రావణోఽబ్రవీత్. ౫౦
1సార్థం హారేణ హారవల్లభయాగిరీశ హేరంబ షణ్ముఖ వృషప్ర
మథావకీర్ణం, కైలాస ముద్ధృత వతో దశకంధరస్య కేయంచ
తే ధనుషిదుర్మదదోః పరీక్షా, ౫౧
2ఏవం వదన్ దశాస్య స్స నమోఽభిభూత్వా మహద్ధనుః.
వింశద్దోర్భి శ్చైకదేశం చాపస్యోర్ధ్వం చకార సః ౫౨
ఏకోనవింశద్దోర్భిశ్చ ధృత్వాచైవ మహద్ధనుః,
గుణం భూమ్యాం నిపతితం గృహీతుంహి దశాననః. ౫౩
కించి ద్భూత్వా వినమ్రి స్స దోష్ణా జగ్రాహ తం గుణం. ౫౩½
ఏతస్మి న్నంతరే తచ్చ పపాత హృదయే ధనుః, ౫౪
తదా సభాయాం మూర్ఛ్వాస్యః పపాత స దశాననః. ౫౪½
మకుటః పతితో భూమౌ ముక్తకచ్ఛో హ్యభూ త్తదా, ౫౫
దృష్ట్వా విజహసు స్సర్వే సభాయాం పార్థివోత్తమాః. ౫౫½
తదా ప్రాణాంతికం హ్యాసీ ద్రావణస్య సభాంగణే, ౫౬
అక్షిణి భ్రామయామాస లాలాఽస్యేభ్యో వినిర్యయౌ.
తదా సంవేష్టయామాసు ర్మంత్రిణో రాక్షసస్యచ, ౫౭
ధను రుచ్చాలనేఽశక్తా స్తే భవన్నైవ సంసది. ౫౭½

1. మహారామాయణే. 2. ఆనందరామా, సారకాం. 3 స.

సీతాస్వయంవర మంటపే ధనురారోపణే ఒక్షమస్య
పరాభూతస్య రావణస్య లంకా పలాయనమ్.

తత స్సభాయాం జనకః పునః ప్రాహ ఇతి శంకితః, ౫౮
జీవదానం కరో త్వస్మై దశాస్యాయ నృపాగ్రతః.
1తచ్ఛ్రుత్వామంత్రిణ స్సర్వే వేష్టయామాసు రూర్జితాః ౫౯
వర్షన్ రుధిర మస్సృతం శతఘటపరిమాణాధికం, హాస న్నృపతిమండలీపరివిలోకనే లజ్జితః, అమాత్యకృతరక్షణో హారధనుర్విముక్తః ఖలః, యయౌ సమధిరుహ్య తం నిజవిమాన మభ్రే పథి. ౬౦

ఇతి శ్రీరామాయణ సారోద్ధారే
బాలకాండే అష్టాదశ స్సర్గః.

ఏకోనవింశ స్సర్గః.

2సభాయాం నృపయుక్తాయాం జనకస్య పురోహితః,
శతానందో వచః ప్రాహ శృణ్వతాం సర్వభూభృతాం. ౧
శృణుత జనకశుల్కం క్షత్రియా స్సర్వ ఏతే దశవదనభుజానాం కుంఠితా యత్ర శక్తిః, నమయతి ధనురైశం య శ్శరారోపణేన త్రిభువనజయలక్ష్మ్యా, జానకీ తస్య దారాః. ౨
3య స్సజ్యం ప్రకురుతే స నరపాలో జనకజామాతా,
య స్సజ్యం నకురుతే తస్యాపి జనకజా మాతా. 3

---

1. శివరామాయణే. 2. హనుమద్రామాయణే.
3. నానారామాయణసారః.

తతో మంత్రివరా రాజ్ఞో వచసా ప్రాబ్రువ న్నృపాన్. ౩౪
ఆయాహి త్వం మగధ, నృపతే కార్ముకారోపణాయ, నాహం
స్వస్థ స్తనుగత రుజా పీడితో స్మ్యద్య బాఢం. ౪౪
ఆగచ్ఛాత్రిపరి పరిధితబలవా నిత్యవై మ్యంగభూప, వ్యగ్ర
యాసః కృతపరిణయో స్మ్యేకపత్నీవ్రతశ్చ. ౫౪
ప్రోద్ధో ఒస్యాయా హ్యధికబల! భో మాళవాధీశ! శీఘ్రం,
మార్గే తావ చ్ఛకునవిషయే కించి దాశంకితో ఒహం. ౬౪
త్వా మే వారోపణఘనవిధౌ వేద్మి కాంభోజ శౌండం
శైత్యా త్కుంఠీకృతపటువిలగ్నో ఒస్మి జానీత సత్యం ౭౪
అసంశ్రవణ మన్యతోముఖ మవాఙ్ముఖం నిశ్చలం సుశుష్క-
మృదులాధరద్వయవిలేహనం తంద్రతా, అనాదృతి రపో
హతా హరధనుర్విభంగోత్సవే నృపా స్సచివయాచనే
ప్రతివచో దదు ర్దుర్బలాః. ౮౪
[1]తత స్సభాయా మృద్ధాయాం జనకః ప్రాహ శంకితః ౯
ఆద్వీపా త్త్వరతో ప్యమీ నృపతయః సర్వే సమభ్యాగతాః
కన్యేయం కమనీయకోమలరుచిః కీర్తిస్తు నాతఃపరాం,
నాకృష్టం నచ టంకృతం ననమితం నోత్థాపితం స్థానతః
కేనాపీద మహో మహద్ధను రతో నిర్వీర్య ముర్వీతలం. ౧౦

---

1. హనుమద్రామాయణే.

1లక్ష్మణో ఒసహమాన స్తచ్ఛ్రుత్వా జనకభాషితం,
ఆసనా త్సహసోత్థాయ రామం వచన మబ్రవీత్. ౧౧
2వీరశ్రీరఘునాథ! కిం బహుతయా దాసోఽస్మితే లక్ష్మణః,
మేర్వాదీనపి భూధరా న్నగణయే జీర్ణః పినాకః కియాన్,
తన్మాం మాదిశ వీర యస్య భవతో వాచో విధేయస్సదా
ప్రోద్ధర్తుం ప్రచలాయితుం నమయితుం భంక్తుంస ఏషక్షమః. ౧౨
తచ్ఛ్రుత్వా రాఘవం దృష్ట్వా జనకో వ్యాఽహాశంకితః,
రామో దూర్వాదళశ్యామః జానకీ కానకీ లతా. ౧౩
ఉద్వాహయోగ్యౌ తౌ స్యాతాం ధనురైశం పణో మహాన్ ౧౪
3ఏత స్మిన్నంతరే సర్వాః సునేధాద్యా స్త్రియశ్చ తాః.
ఇంద్రనీల ఘనశ్యామం కోమలాకృతి మవ్యయం, ౧౫
అచింత్య వైభవం రామం కృపావార్ధిం రమాపతిం.
గవాక్షజాల రంధ్రైశ్చ ప్రాసాదోపరి సంస్థితాః, ౧౬
దదృశు స్సుకుమారాంగం రామం పంకజలోచనం.
దివ్యకుండల కేయూర రత్నాలంకార శోభితం ౧౭
స్మితాస్యం కోమలోష్ఠంచ సుదంతావళిరంజితం.
సుభ్రూఫాలంచ సుస్నిగ్ధం కుంచితాలక శోభితం, ౧౮
సర్వాస్తాః ప్రార్థయామాసు ర్హర్షాస్త్యా ఊర్ధ్వసత్కరాః.
హేరమేశ రమాకాంత హేవిధే మత్పురాకృతైః, ౧౯
వ్రత దానాది పుణ్యైశ్చ చాపం సజ్జీకరో త్వయం. ౧౯ 4

1, భరద్వాజరామాయణే 2. హనుమద్రామాయణే.
3. ఆనందరా. సారకాం. ౩. సర్గ.

ఏతస్మిన్నంతరే సీతా రామం దృష్ట్వా సభాంగణే, ౨౦
దివ్య ప్రాసాద సమ్మూర్ధా సఖీభిః పరివేష్టితా,
అబ్రవీ న్మధురం వాక్యం రత్నాలంకార మండితా. ౨౧
హేశంభో హేవిధే దుర్గే హేసావిత్రి సరస్వతి,
హేగాయత్రి స్వరే భానో మఘవ న్యమ తోయప. ౨౨
హేకుబేరాఽనల రమే హేవిష్ణో ఖగనాయక.
ప్రవేశనీయం యుష్మాభి శ్శ్రీరామ భుజదండయోః. ౨౩
చతుర్దశ సమా శ్చాహం మునివృత్త్యనుజీవినీ,
విచరామి వనే రామో ధను స్సజ్యం కరోత్వయం, ౨౪
ఏవం నానావిధై ర్వాక్యైః సీతా దేవా నతోషయత్, ౨౪౹
(సీతాయాశ్చ తదీయానాం ప్రార్థనాం తపసా విదన్,) ౨౫
1విశ్వామిత్ర స్స ధర్మాత్మా శ్రుత్వా జనకభాషితం,
వత్స రామ ధనుః పశ్య ఇతి రాఘవ మబ్రవీత్. ౨౬
2తచ్ఛ్రుత్వా సోత్తరీయంతు కట్యాం బధ్వా రఘూద్వహః ౨౬౹
"కించిద్వీక్ష్య కటాక్షతో రఘుపతి శ్చాపం సమందం హసన్,
నత్వా మానిపదౌ శరాసన వరం సౌమిత్రి హస్తేఽర్పయన్,
విశ్వామిత్ర ముఖం విలోక్య తదనుజ్ఞాత శ్చచాలాసనా,
ద్ధర్తుం చాపవరస్య చోన్నతభుజా స్పందం చకార స్వయం. ౨౭౹

1. వాల్మీకిరామాయణే ౬౭ స. 2. హనుమద్రామాయణే.

1బ్రహ్మర్షే ర్వచనా ద్రామో యత్ర తిష్ఠతి వై ధనుః. ౨౭
యయౌ చాపం నమస్కృత్య కృత్వా తంచ ప్రదక్షిణం,
పున ర్నత్వా శివం ధ్యాత్వా ధ్యాత్వా దశరథం నృపం. ౨౮
సుప్తనాగ మివోత్థాప్య యేన దక్షో హతః పురా। ౨౮½
లీలయా తద్ధను ర్మధ్యే జగ్రాహ వచనా న్మునేః. ౩౦
2గృహీతే హరకోదండే రామే పరిణయోన్ముఖే.
ప్రస్పంద దయనం వామం జానకీ జామదగ్న్యయోః. ౩౧
3స్వర్గ మర్త్య సు పాతాళ వాసినో నరరూపిణః,
ధనుర్భంగస్య సమయే పశ్యంతోఽద్భుత మాస్థితాః. ౩౨
తదా సౌమిత్రి రిత్యాహ మహోత్సాహ సమన్వితః. ౩౨½
4పృథ్వి స్థిరావభ భుజంగమ ధారయైనాం,త్వం కూర్మరాజ! తదిదం
ద్వితయం దధాన, దిక్కుంజరాః కురుత తత్త్రితయే దిధీర్షాం,
ఆర్యః కరోతి హర కార్ముక మాతతజ్యం. ౩౩½
పృథ్వీయాతి రసాతలం ఫణిపతే ర్నమ్రం ఫణామండలం,
బిభ్రత్క్షుభ్యతి కూర్మరాట్ప్రబలినో దిక్కుంజరాః కాతరాః,
ఆతన్వంతిచ బృంహితం దిశి భయైస్సార్థం ధరాధారిణః,
కంపంతే రఘుపుంగవే పురజిత స్సజ్యం ధనుః కుర్వతి. ౩౪½

1. ఆనందరా. సారకాం. 3 స. 2. హనుమద్రామాయణే.
3. భారద్వాజరామాయణే. 4. బోధాయనరామాయణే.

1పశ్యతాం నృసహస్రాణాం బహూనాం రఘునందనః, 3౫
ఆరోపయ త్సధర్మాత్మా సలీలమివ తద్ధనుః.
2శిల్పసీ తేవ సీతాభూ త్పశ్యంతీ రాఘవాకృతిం, 3౬
ఝూంకృత్య శింజినం రామ స్సంయోజ్య శర మేకకం.
అకర్ణా దాచకర్షాదౌ హేలయా రఘునందనః, 3౭
3సజ్యం వికృష్య సహసా బభంజేతు మివేభ రాట్. 3౭ఎ
4అమోఘ శ్శరపాతోఽస్యభింద్యా ద్బ్రహ్మాండకర్పరం, 3౮
అతో భజ్యే మయా కిం స్యా దిత్యభజ్యత కార్ముకం. 3౮ఎ
5తస్య శబ్దో మహా నాసీ న్నిర్ఘాత సమ నిస్వనః, ౪౦
నిపేతుశ్చ నరాస్సర్వే తేన శబ్దేన మోహితాః.
వర్జయిత్వా మునివరం రాజానం తౌచ రాఘవౌ. ౪౧
6భూకంపం జనయ న్నభోవిదళయ న్నంభోనిధిం క్షోభయన్,
దైత్యేయాశ్చం విమర్దయ న్గిరివరా న్భింద న్దిశః పూరయన్,
వైదేహీమపి మోదయ న్సకల గీర్వాణా న్మరః కంపయన్,
కల్యాణే రఘురామబాణ విలసత్కోదండ చండధ్వనిః. ౪౨

---

1. శివరామాయణే. 2. వాల్మీ. ౬౭ స.
3. నారదపురాణే ఉ. కా. ౭౫ అ. 4. శివరామాయణే.
5. వాల్మీకి. రా. ౬౭ స. 6. హనుమద్రామాయణే.

1తద్బ్రహ్మ మాతృవధ పాతకి మన్మథారిక్షతాంతకారి కరసంగ
మ పాపభీత్యా, ఐశం ధను ర్ద్విజపురశ్చరణాయ నూనం
దేహం ముమోచ రఘునందన పాణితీర్థే. ४3
2త దద్భుత మభూ త్తత్ర దేవానాంచ పశ్యతాం.
ఆచ్ఛాదయన్తః కుసుమై ర్దేవా స్తుతిభి రీడిరే, ४४
దేవదుందుభయో నేదు ర్ననృతు శ్చాప్సరోగణాః ४४५
3అన్తరిక్షే చ వాగుక్తాఽప్రతిమా మానుషీ కిల ४౬
తుల్యశీల వయోవృత్తాం తుల్యాభిజన లక్షణాం
రాఘవోర్హతి వైదేహీం తంచేయ మసితేక్షణా. ४౭
ఇతి! వాక్యం చ ఘోషాం శ్చ శ్రుత్వా భూపా స్సముత్థితాః ४౭౫
ధనుర్భంగో మృషాచేతి వదంతశ్చ పరస్పరం, ४౭
మూర్ఛితోత్థిత రాజన్యా కోలాహల మకుర్వత. ४౭౫
సమ్మర్దపరిహారార్థం ఊర్ధ్వ మున్నాయ్య ఖండయోః, ४౮
ద్రష్టౄణాం దర్శనం దేయం త దశక్య మభూ న్నృణాం
తదకాంక్ష తృునింతాయాః పుత్రైః కౌశిక శాసనాత్, ४౯
తద ప్యద్భుతమే వాభూ ద్య దన్యేషాం వశం న తత్. ४౯౫
తదా సౌమిత్రి శక్తింతు దృష్ట్వా రాజా స్వకన్యకాం, ౫౦
ఇయేష దాతుం మనసి సు రూపా మూర్మిళాం శుభాం. ౫౦౫

1. బోధాయనరామాయణే. 2. అధ్యాత్మ. ౬ స.
3. శివరామాయణే.

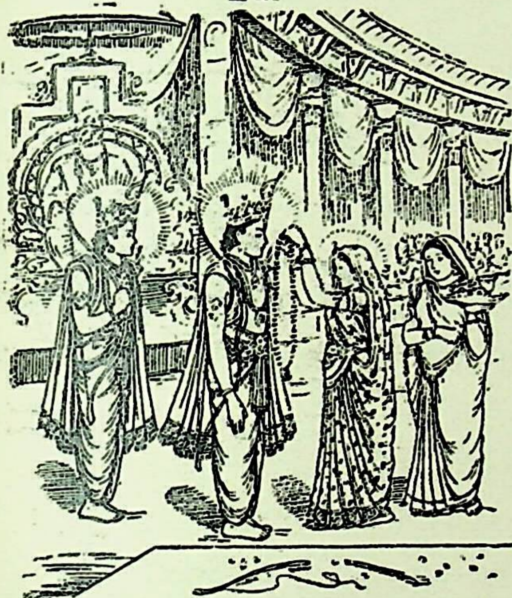
ద్విధా భగ్నం ధను ర్దృష్ట్వా రాజాలింగ్య రఘూద్వహం ౧౧
*మేనే తం పరమాత్మానం జ్ఞానదృష్టి వశానుగః. ౧౧॥
[1]విస్మయం లేభిరే సీతామాతరోంతః పురాజిరే. ౧౨
రంగం ప్రాప తదా పుత్రీ సఖీ చేటీ సమావృతా
పరివ్రాజక యోపేతా గౌతమ్యా చ ద్వి పార్శ్వతః ౧౩
సభాయాం రాఘవం గత్వా కరిణ్యాశ్చ మనుష్యా చ
రామం నేత్రకటాక్షైశ్చ పశ్యంతీముదితాననా. ౧౪
[2]సీతా స్వర్ణమయీం మాలాం గృహీత్వా దక్షిణే కరే
స్మితవక్త్రా స్వర్ణవర్ణా సర్వాభరణ భూషితా. ౧౫
రామస్యో పరినిక్షిప్య స్మయమానా ముదం యయౌ
తతో ముముదిరే సర్వే రాజదారా స్స్వలంకృతం. ౧౬
గవాక్షజాల రంధ్రేభ్యో దృష్ట్వా లోకవిమోహనం. ౧౬॥

ఇతి శ్రీరామాయణ సారోద్ధారే
బాలకాండే ఏకోనవింశస్సర్గః

---

*మేనే తమితి - పద్మపురాణే ఉత్తరఖండే ౪౭ సర్గే శ్లో॥ తం దృష్ట్వా జనకో రాజా హర్ష నిర్భరమానసః, పరేశ మివతం మేనే రామం దశరథాత్మజం.

1. శ్రీరామ భాగవతే ౨౦ అ॥ 2. అధ్యాత్మ రామాయణే. ౬ స.

శివధనుర్భంజకం శ్రీరామచంద్రం పుష్పమాలాం
కంఠే వితీర్య సీతాయాః స్వయంవరణమ్.

వింశస్సర్గః.

[1]తదా తే పార్థివా స్సర్వే మంత్రం చక్రుః పరస్పరం.
యది యుద్ధే విజేతవ్యః శ్రీరామో ద్య రణాఙ్గణే. ౧
త్వార్యస్మిన్ సమయే దుష్టే జయో నో నభవిష్యతి.
కుముహూర్తే వయం యాతాస్తూష్ణీం గత్వాపురాణిహే ౨
సుముహూర్తే పున ర్యోద్ధుం యాస్యామ స్సకలా బలైః
ఇతి సమ్మంత్ర్య తే సర్వే తథే త్యుక్త్వా యయుర్నృపాః 3
[2]ప్రత్యాశ్వస్తే జనే తస్మిన్ రాజా విగతసాధ్వసః
ఉవాచ ప్రాంజలి ర్వాక్యం వాక్యజ్ఞో మునిపుఙ్గవం. ౪
* భగవన్ దృష్టవీర్యో మే రామో దశరథాత్మజః,
అత్యద్భుత మంచిత్యంచ నతర్కితమిదం మయా, ౫

---

*భగవన్నితి—

తతోజనకః త్వద్వాక్యే మాతాప్రివిశ్వాసో మే నజాతః అతో మమాపరాధం క్షమస్వేతి విశ్వామిత్రం సంబోధయతి భగవన్నితి. దృష్టవీర్యః ఇదానీం ప్రత్యక్షీకృత పరాక్రమః అత్యద్భుతం ఈశ్వరతేజోభివ్యంజకత్వా దత్యాశ్చర్యం అచిన్త్యం బాలత్వాదసంభావ్యం ఇదం శ్రీరామకర్తృకధనుర్భంజనం నత

---

1. ఆనందరా. సారకాం. 3 స.
2. వాల్మీకిరామాయణే. ౬౭ స.

జనకానాం కులే కీర్తి మాహరిష్యతి మే సుతా,
సీతా భర్తార మాసాద్య రామం దశరథాత్మజం. ౬

[1]అహో వక్షస్థలే లక్ష్మీ ర్బాహ్వోః పృథ్వీ చ గమ్యతే
అహో ముఖమహో బాహూ అహో నేత్రే దయామయే ౭
అహో ఽస్య చరణాంభోజే నృప సంవాహనోచితే
దృశి సర్గో లయో మధ్యే కిమసౌ పురుషర్షభః ౮
భగవా న్హరి రేవాయ మవతీర్ణో మహీతలే ౮౻

ర్కితం సర్వజ్ఞేనభవతా సాకూతముక్త ప్రియే ప్యేవం భవిష్య తీతి మయా నానుమితం ఈశ్వరాతిరిక్త వస్తు న్యనుమానస్యప్ర మాణత్వేపి ఈశ్వరాంశే ప్రత్యక్షాను భవఏవ ప్రమాణమితి భావః!

♦జనకానామితి. కీర్తి మాహరిష్యతి, కీర్తిం ఆహరిష్యతి సంపాదయిష్యతీత్యర్థః కీర్తికథనం "కర్మణైవ హి సంసిద్ధి మాస్థి తా జనకాదయ"ఇతి కృత జనక వంశ్యా బ్రహ్మవిద ఇతి" అన్య తంబత మేవిత్తం యస్యమేనాస్తి కించన మిథిలాయాం ప్రదగ్ధాయాం నమేకించ్ప్రదహ్యత ఇతి ప్రోక్త నిరతిశయకీర్తి మతా మపికులే "కులం తారయతే తాత సప్త సప్తచ సప్తచే" తివత్ మేసుతా సీతా జనకానాం కులే కీర్తి మాహరిష్యతి ప్రక టీకరిష్యతి. కిం కృత్వా? భర్తారమాసాద్య రామం దశరథాత్మ

1. శ్రీరామ భాగవతే ౫ అ.

జం భర్తారం బిభర్తీతి భర్తా=స్థితికర్తారం. ఇదంచ జన్మప్రలయయో రప్యులక్షణం ఏతేన "యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంత" ఇత్యాది శ్రుత్యర్థో దర్శితః రామం రమయతి భక్తాన్ స్వానంద ప్రాపణేనేతి రామః ఏతేన "ఆనన్దో బ్రహ్మేతి వ్యజానాత్" ఇతి శ్రుత్యర్థో - దర్శితః. దశరథాత్మజం దశరథత్వేనావతీర్ణస్య కశ్యపస్య తపఃఫల భూతః ఆసాద్య ప్రాప్య ఆసాదనం చాత్ర స్వవశీకృతే శ్వరకత్వం ఆజో వ్యాప్యర్థకత్వాం గీకారాదిత్యర్థః.

యద్వా జనకానాంకులే కీర్తిమిత్యత్ర అకీర్తి మితి పదచ్ఛేదః అయోనిజాయా విధివశాన్మత్సుతాత్వేన పరికల్పితాయా స్సర్వేశ్వర్యాలపి, మదీయపణనిర్వహణాఽశక్త్యా కేనాపి పుంసాఽద్యాప్యనూఢయా అస్యాస్సంబంధోఽస్మాకమితః పూర్వం కేనాప్యకలంకితానామపయశ ఏవాఽభూత్. తామకీర్తిం రామం భర్తారమాసాద్య ఆహరిష్యతి ఆసనున్తానాశయిష్యతీ త్యర్థః. యద్వా కంచి ద్యోనిసంభవం భర్తారం ప్రాప్య పరసంబంధ కలంకరూపాపయశ స్సంపాదయిష్యత్యేవ. రామాదన్యపురుష సంబంధే. ధనుర్భంగా సంభవేచ. తన్నేత్యుచ్యతే అకీర్తి మాహరిష్యతీతి. యద్వా, జనకానామితి వచనేన తద్వంశీయానాం సర్వేషాం కీర్తి మాహరిష్యతి సద్యః ప్రాపయిష్యతీ త్యర్థః.

1దిష్ట్యానయ ద్దశరథో గృహ మృశ్యశృగం, దిష్ట్యా సఏవ
తమయాజయ దృద్ధికామః, దిష్ట్యా సుతా స్సుభర్తౄ పునరస్య
రాజ్ఞో, దిష్ట్యా మామాంతిక మిహా భవతా చ సతౌ. ౯½
2భో కౌశికమునిశ్రేష్ఠ పత్రం ప్రేషయ సత్వరం, ౧౦
రాజా దశరథ శ్శీఘ్ర మాగచ్ఛతు సపుత్రకః
వివాహార్థం కుమారాణాం సదార స్సహమంత్రిభిః, ౧౧
తథేతి ప్రేషయామాస దూతాం స్త్వరిత విక్రమాన్. ౧౧½
జనకేన సమాదిష్టాః దూతాస్తే క్లాంతవాహనాః ౧౨
3త్రిరాత్రముషితా మార్గే తేఽయోధ్యాం ప్రావిశన్ పురీం.
౧౨½
4తే గత్వా రాజశార్దూలం రామశ్రేయో న్యవేదయన్. ౧౩
శ్రుత్వా రామకృతం రాజా హర్షేణ మహతా ప్లుతః ౧౩½
మిథిలా గమనార్థాయ త్వరయా మాస మంత్రిణః ౧౪
గచ్ఛన్తు మిథిలాం సర్వే గజా శ్వ రథ పత్తయః
వసిష్ఠ స్త్వగ్రతో యాతు సదార స్సహితోఽగ్నిభిః ౧౫
రామమాతౄ స్సమాదాయ ముని ర్మే భగవా న్గురుః ౧౫½
5ఇత్యుక్తవాం స్తదా సర్వే శృత్వా హర్ష పరిపూరితాః. ౧౬
గ్రామ దేవ్యా స్సురాణాం చ శేష నాగస్య పూజనం
సా చకారా నందయుక్తా కౌసల్యా ప్రహనిర్జరా ౧౭

---

1. హనుమద్రామాయణే. 2. అధ్యాత్మరా. ౬ స.
3. వాల్మీకి రా. ౬౮ స. 4. అధ్యాత్మ, ౬ స. 5. మంగళరామాయణే

పునర్బలిం ప్రదాస్యామి పరశ్చాయం ప్రదీయతాం
శ్రీరామచంద్ర కల్యాణం భవత్వేవం నివేదయే   ౧౮
[1]తతో రాత్ర్యాం వ్యతీతాయాం సోపాధ్యాయ స్సబాంధవః
౧౮౫
మహాత్మా సేనయా సార్థ మాయుహ్య త్వరితో యయౌ.   ౧౯
గత్వా చతురహం మార్గం విదేహా నభ్యు పేయివాన్.   ౧౯౫
[2]సీతా కల్యాణ సౌభాగ్యం ద్రష్టుకామా మహర్షయః   ౨౦
జగ్ము ర్జనక రాజస్య పుర మైక్ష్వాక సంయుతాః
కౌసల్యాచ సుమిత్రా చ యాశ్చాన్యా రాజయోషితః   ౨౧
[3]ఆగతం రాఘవం దృష్ట్వా రాజా హర్ష సమాకులః
ప్రత్యుజ్జగామ జనక శ్శతానంద పురోధసా.   ౨౨
యథోక్త పూజయా పూజ్యం పూజయామాస సత్కృతం. ౨౨౫
[4]స తస్మి న్నన్తరే విప్రో విశ్వామిత్రో మహామునిః   ౨౩
సౌమిత్రిణా చ రామేణ హ్యాగతో నృపసన్నిధిం   ౨౩౫
ఉవాస పరమ ప్రీతో జనకేన సుపూజితః
పుత్రౌ గృహ్ణీష్వ రాజేన్ద్ర న్యాసభూతౌ మమార్పితౌ   ౨౪
భాగ్యా ద్భగవతాం భాతి స్సర్వత్ర కిలజాయతే.   ౨౪౫

---

1. వాల్మీకి, ౬౯ సర్గసారం. 2. ఉమాసంహిత.
3. వాల్మీకి రా. ౬౯ స. 4. వాల్మీకిరామాయణే ౬౯ సర్గసారః.

దశరథ ఉవాచ—

యోగినాం దుష్కరం నైవ క్షమ్యతాం శిష్యవత్సల, ౨౧.
రామస్తు లక్ష్మణేనాశు వవందే చరణౌ పితుః ౨౧౺.
1తతోఽహృష్టో దశరథో రామం వచన మబ్రవీత్ ౨౭.
దిష్ట్యా పశ్యామి తే రామ ముఖం ఫుల్లాంబుజో పమం
మునే రనుగ్రహా త్సర్వం సంపన్నం మమ శోభనం ౨౭
ఇత్యుక్త్వాఽఽఘ్రాయ మూర్ధాన మాలింగ్య చ పునః పునః
హర్షేణ మహతా యుక్తో బ్రహ్మానంద గతో యథా ౨౮
తతో జనక రాజేన మందిరే సన్నివే శితః
శోభనే సర్వశోభాఢ్యే సదార స్ససుత స్సుఖీ ౨౯
హర్షేణ మహతాఽఽవిష్టో బ్రహ్మానందగతో యథా. ౩౦
సేవాయా స్సమయో మమే తి మనసా నిశ్చిత్యదేవాధిప,
స్స్వస్యై ర్శావణ ముక్త లక్షవయుతం సంప్రేషయామాససః,
గంధర్వాప్సరసో మృదంగసహితాగ దివ్యాం స్తథానంనుభిః
కల్పద్రూ న్నిథ కామధేను సహితాన్ చింతామణిం సత్వరః. ౩౧
2స్వమాహాత్మ్యం ప్రకటయితుం జానకీ త్వష్టసిద్ధికాః
శ్వశ్రూశ్వశురసేవార్థై న్యయోజయ దమానుషాః. ౩౨
తతః ప్రభాతే జనకః ప్రీత్యువాచ మహామునిం. ౩౨౺.

---

1. అధ్యారా. ౬ స.
2. హనుమద్రామాయణే.

¹ఇక్ష్వాకూణాం గృహం చేత ద్వయం తేషాంచ కింక ౩౩
రాః భుజ్యతాం రమతాం చాత్ర కృపాంకృత్వా మమోపరి
౩౩½

²దదామి పరమప్రీతో వధ్వౌ తే మునిపుంగవ. ౩౪
సీతాం రామాయ భద్రం తే ఊర్మిళాం లక్ష్మణాయచ ౩౪½
* మఖాహ్యద్య మహాబాహో తృతీయే దివసే ప్రభో, ౩౫
ఫల్గున్యా ముత్తరే రాజం స్తస్మిన్వైవాహికం కురు. ౩౫½
³త ముక్తవంతం వైదేహం విశ్వామిత్రో మహామునిః, ౩౬
ఉవాచ వచనం వీరం వసిష్ఠసహితో నృపం. ౩౬½
భ్రాతా యవీయాన్ ధర్మజ్ఞ ఏష రాజా కుశధ్వజః. ౨౭
అస్య ధర్మాత్మనో రాజ న్రూపేణాఽప్రతిమం భువి,
సుతాద్వయం నరశ్రేష్ఠ పత్న్యర్థం వరయామహే, ౩౭
భరతస్య కుమారస్య శత్రుఘ్నస్య చ ధీమతః ౩౭½

---

* మఖేతి శ్లోకార్థ పర్యాలోచనయా ఉత్తర ఫల్గున్యాం వివాహః ప్రశస్త ఇతి సూచితం తథాచ బోధాయనః "రోహిణీ మృగశీర్షణ్యుత్తర ఫల్గునీ స్వాతీ తి, వివాహస్య నక్షత్రాణి" ఇత్యుక్తత్వా త్తత్తథోక్తం.

---

1. భారద్వాజరామాయణం. 2. వాల్మీకిరా. ౭౧ స.
3. వాల్మీకిరా. ౭౨ స.

విశ్వామిత్రవచ శ్శ్రుత్వా వసిష్ఠస్య మతే తదా, 3౯
జనకః ప్రాంజలి ర్వాక్య మువాచ మునపుంగవౌ 3౯౻
ఏవం భవతు భద్రం వః కుశధ్వజసుతే ఇమే. ౪౦
పత్న్యౌ భజేతాం సహితౌ శత్రుఘ్న భరతౌ వుభౌ, ౪౦౻
ఏకాహ్నా రాజపుత్రీణాం చతసృణాం మహామునే. ౪౧
పాణీన్ గృహంతు చత్వారో రాజపుత్రా మహాబలాః. ౪౧౻
తమాపృష్ట్వా నరపతిం రాజా దశరథ స్తదా. ౪౨
ప్రభాతే కాల్య ముత్థాయ చక్రే గోదాన ముత్తమం. ౪౨౻

ఇతి శ్రీరామాయణసారోద్ధారే బాలకాండే
వింశ శ్సర్గః.

ఏకవింశస్సర్గః.

---

[1]యస్మింస్తు దివసే రాజా చక్రే గోదాన ముత్తమం,
తస్మింస్తు దివసే శూరో యుధాజి త్సముపేయివాన్. ౧
పుత్రః కేకయరాజస్య సాక్షాద్భరతమాతులః
అథరాజా దశరథః ప్రియాతిథి ముపస్థితం ౨
దృష్ట్వా పరమసత్కారైః పూజార్హం సమపూజయత్. ౨౻

---

1. వాల్మీకిరా. 23 స.

[1]సభార్తృకస్తు జనకః సపత్నీక స్సబాంధవః, ३
సీతాది వర కన్యానాం గౌరీపూజా ద్యకారయత్. ३५
[2]తత స్తా ముషితో రాత్రిం సహపుత్రై ర్మహాత్మభిః, ४
ప్రభాతే పునరుత్థాయ కృత్వాకర్మాణి రాఘవః,
ఋషీం స్తదా పురస్కృత్య యజ్ఞవాట ముపాగమత్. ४५
[3]రామం రాజ పథే విచిత్ర విభ వై రైరా వణేఽ భ్యాగతే
తంలాజై స్సుమ వాకిరన్ పథివమౌ వృద్ధాశ్చ పౌరాంగనాః
అన్యాః కాఞ్చన పుష్ప వృష్టిభిరథో ముక్తా ఫలై రుత్తమైః
కర్పూరై రథ కాంచనాంజలి గతై శ్చూర్ణైశ్చ కా శ్మీరజైః ౬
ఇక్ష్వాకు ప్రభృతి ప్రసిద్ధనృ పసత్కీర్తి ప్రతాపవళీ,
చోత్కృష్టా బిరుదావళీ శ్శ్రుతిసుఖం ర్ష్ణణ్వన్ రఘూణాంపతిః,
కల్పానో కహ కామధేను సహితం చిన్తామణించాగ్రితః,
కృత్వా తద్భవనం వివేశ మిథిలా ధిశస్య తన్మంగళం. ౮
శతానన్ద స్తదాగత్య ప్రత్యుద్గమ్య నృపైస్సహ ౭౫
[4]తస్మిన్ శుభే దినేలగ్నే సుముహూర్తే రఘూత్తమం ౮
ఆనయామాస ధర్మజ్ఞో రామం సభార్తృకం తదా ౮౫

---

1. భారద్వాజరామాయణే. 2. అధ్యాత్మరా ౬ స.
3. మార్కండేయ రా. ౧ స. 4. భారద్వాజ రామాయణే

రత్నస్తంభసువిస్తారే సువితానే సుతోరణే. ౯
మంటపే సర్వశోభాఢ్యే ముక్తాపుష్ప ఫలాన్వితే,
వేదవిద్భి స్సుసంబాధే బ్రాహ్మణై స్స్వర్ణ భూషితైః. ౧౦
సువాసినీభిః పరీతో నిష్కకంఠీభి రావృతే,
భేరీమృదంగభి ర్నిర్ఘోషైః గీత నృత్తై స్సమాకులే. ౧౧
దివ్యరత్నాంచితతే స్వర్ణపీఠే రామం న్యవేశయత్. ౧.౫
1జనకేన వినిర్దిష్టే ష్వాసనేషు కుమారకాః ౧౨
ఉపా విశన్భూషితాస్తే ప్రణమ్యగురు దేవతాః
జగ్రాహమధు పర్కంచ రాజ్ఞాదత్తం హిరాఘవః. ౧౩
వస్త్రద్వయం చ శ్రీరామో లక్ష్మణాది భిరన్వితః ౧౩౫
2త్రిమూర్తయో దేవతాశ్చ ద్విజవేష ధరా స్తదా. ౧౪
సుమంగల్యో దేవనార్య స్థితాః కల్యాణ మంటపే
(విఘ్నోపశమనార్థాయ పూజితో భూద్గణాధిపః) ౧౫
3తతో రాజావిదేహానాంవసిష్ఠమిదమబ్రవీత్,
కారయస్వ ఋషే సర్వ మృషి భిస్సహ ధార్మిక. ౧౬
రామస్య లోక రామస్య క్రియాం వైవాహికీం విభో
తథేత్యుక్త్వా మజనకం వసిష్ఠో భగవానృషిః, ౧౭
విశ్వామిత్రం పురస్కృత్య శతానందం చ ధార్మికం. ౧౭౫

1. మార్కండేయరామాయణే ౧ సర్గః 2. భారద్వాజరామాయణం.
3. వాల్మీకి రా. 73 స.

*ప్రమధ్యేతు విధివ ద్వేదిం కృత్వా మహాతపాః. ౧౮
అలంచకార తాం వేదిం గంధపుష్పై స్సమంతతః. ౧౮ ½
సువర్ణ పాలికాభిశ్చ చ్ఛిద్రకుంభైశ్చ సాంకురైః ౧౯
శంఖపాత్రై స్స్రువై స్స్రుగ్భిః పాత్రై రర్ఘ్యాభి పూరితైః,
లాజ పూర్ణైశ్చ పాత్రీభి రక్షతై రభి సంస్కృతైః. ౨౦
దర్భై స్సమై స్సమాస్తీర్య విధివ న్మంత్ర పూర్వకం,
జుహావాగ్నౌ మహాతేజా వసిష్ఠో భగవానృషిః. ౨౧
2సీతా మానీయ శోభాఢ్యాం నానారత్న విభూషితాం ౨౨
సభార్యో జనకః ప్రీయా ద్రామం రాజీవ లోచనం,
పాదౌ ప్రక్షాళ్య విధివ త్తదపో మూర్ధ్న్యధారయత్. ౨౩
యాధృతామూర్ధ్నిశర్వేణ బ్రహ్మణా మునిభి స్సదా. ౨౩½
తత స్సీతాం కరే ధృత్వా సాక్షతో దక పూర్వకం, ౨౪
రామాయ ప్రదదౌ ప్రీత్యా కన్యాదాన విధానతః. ౨౪½
ముమోద జనకో లక్ష్మీం క్షీరాబ్ధిరివ విష్ణవే. ౨౫
3లక్ష్మణస్యాపి జనకః పాదౌ ప్రక్షాళ్య చోర్మిళాం,
కన్యాం దత్వా ప్రముదితః బ్రహ్మానంద గతోయథా. ౨౬

---

* ప్రమధ్యేతి_ప్రపానీయశాలికా అభినవ నారికేళాది పత్ర రచిత మంటప ఇత్యర్థః.

---

1. వాల్మీకిరా. 73 స.

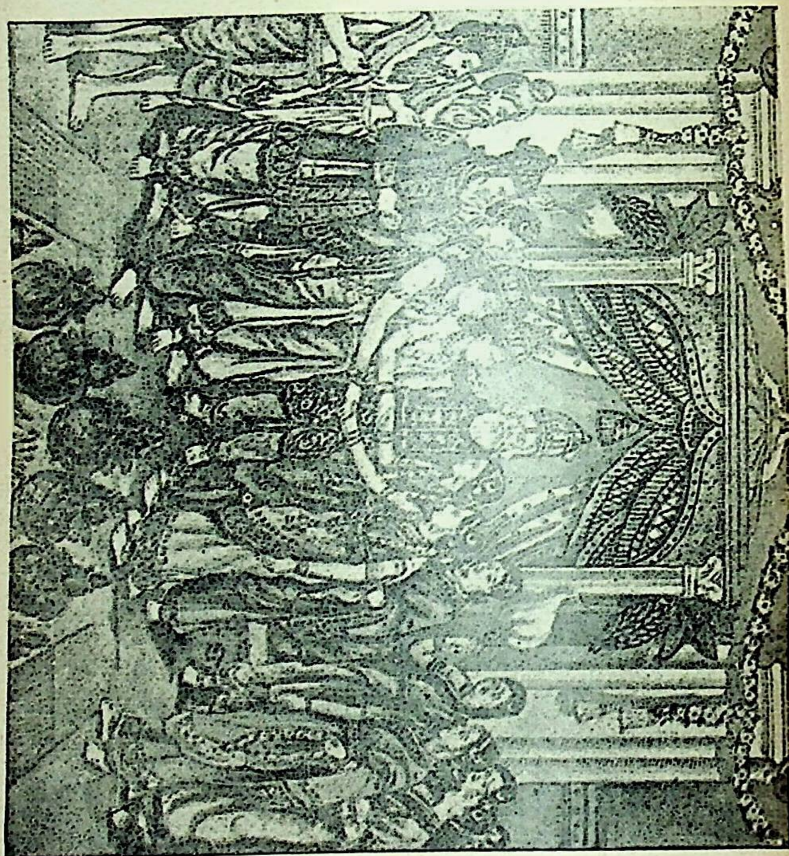
2. అధ్యాత్మ రా. ౬ స. 3. ఉమాసం హితాయాం

భరతంచ సశత్రుఘ్నం కుశధ్వజ మహీపతిః,
విధివత్పూజ్య దత్వా చ స్వకన్యే ప్రముమోదహ. ౨౭
1గురుణా ప్రేరితో రాజా సీతార్థం ప్రదచూడామణిం,
ఇంద్రేణైవ పురాదత్తో యజ్ఞే చైవా శ్వమేధకే. ౨౮
సైవ చూడామణి ర్జ్ఞేయ స్సర్వలోకేషు విశ్రుతః ౨౮½
2సీతాయై ప్రదదౌ రత్నం కౌసల్యా నారి సంభవం. ౨౯
తదా భూషితగాత్రా సా శుశుభే మదిరేక్షణా, ౨౯½
3అన్యోన్యం కుల గోత్ర నామ నామ చరితాన్యాశ్రావ్య మధ్యే
సభం,లగ్నే పూర్ణగుణాన్వితే విదధతోర్ముదా ప్రదానం తయోః
సానందో, మిథివేశ్వరో దశరథ శ్చోభౌ సగంధాక్షతౌ,
సర్వేభ్యోదదతు స్సు శుద్ధ ధవళా కర్పూ రముక్తా నృపౌ. 30½
గీతంచక్రు రరుంధతీ ప్రభృతయ శ్చార్ద్రాక్షతా రోపణే
దంపత్యో శ్శిరసోః ప్రసన్నహృదయా స్స్వర్ణాస నాసీనయోః
బ్రహ్మ సంస్కృత లాజహోమ మనయాచాగ్నేత దాకారయ
త్పూర్ణేందుప్రతిమే దధారవదనే సాహోమ భస్మాది దికం.
4తతస్సీతాం సమానీయ సర్వాభరణ భూషితాం. 3౧
సమక్షమగ్నే సంస్థాప్య రాఘవాభిముఖే తదా. 3౧½
అబ్రవీజ్జనకో రాజా కౌసల్యానంద వర్ధనం. 33

---

1. మార్కండరామాయణే 2. ఉమాసం ౬ అ.
3. హనుమద్రామాయణే 4. వాల్మీకి రా. ౭3 స.

శ్రీరామాదీనాం కల్యాణమహోత్సవః

*ఇయం సీతా మమ సుతా సహధర్మచరీ తవ,

---

*ఇయంసీతేతి- అథ సౌందర్యాభిజాత్యాదినా సీతా యాః ప్రతిగ్రహార్హతాం వదన్ ప్రతిగృహ్య మనుజానాతి ఇయంసీతేతి. ఇయమితి అపరిచ్ఛేద్య సౌందర్యసౌకుమార్యలావణ్యాదికం ప్రత్యక్షేణ నిర్దిశతి. న కేవలం ప్రత్యక్షసౌందర్యాదికం "ప్రత్యక్ష దృష్ట మప్యనుమానేన బుభుత్సన్తి తర్కరసికా"ఇత్యుక్త్యాను మానస్యాయో నిజత్వేనాను మేయంచేత్యాహ ఇయంసీతేతి. సీతా లాంగలపద్ధతిఃతజ్జన్యతయా తథా వ్యపదేశః. ఇయంసీతా యా సిద్ధాశ్రమాత్ప్ర భృత్వ యోనిజాత్వ శ్రవణేన కథమపిద్రష్టవ్యేతి విశేషతో భవతః ధనుర్భంగాదినా కుతూహలతా మాసాది తాసేయం సీతా, యద్వా ఇయం = కేనాపి కారణేన భూమావిలీయ మదీయభాగ్యేన యజ్ఞీయ శాలాయాం లాంగల సంస్కారకాలే నిక్షేపవత్ స్వం భూత్వా ఏతావ న్తం- కాలం మత్పోషణేన మదభిమాని నీ జాతా ఇయం. యద్వా— యజ్ఞీయపాయస స్వీకారేణ యథాత్వయి భగవదంశాభివ్యక్తిః? తథా హల కర్షణేన భూమావా విర్భూతా దేవీత్వాభి వ్యక్తిమతీ యం సీతేతి.

యద్వా- ఇయం నిరతిశయరూతవతీ సీతేతి జన్మపరిశుద్ధిరుచ్యతే. యద్వా = ఇయం రూపౌదార్యగుణై రహమేవ గరీయా నితి న తూష్ణీంస్థాతవ్యం. ఏనామపి పశ్య (తుల్యశీలవయో

వృత్తాంతుల్యాభిజనలక్షణాం, రాఘవోఽర్హతి వైదేహీ తంచేయ మసితేక్షణా) ఇత్యాద్యుక్తలక్షణ వత్వాత్తవేయ మర్హతి. అతి శయాంతర మాహ. సీతేతి. అభిజాత్యాయోనిజత్వేన అతిశేతే. ఇయం సీతా సువర్ణలతా భూమావేవ ఖలూత్పద్యతే. హిరణ్య వర్ణా ఖ్యయం. యద్వా సీతాదర్శనదశాయాం విస్మృతస్మ రణయసమయ ఇవ క్వచిదప్యవయవ వి ప్రతిపత్త్యభావేన ససం భ్రమం రామం ప్రత్యాహ ఇయం సీతేతి.

యద్వా వివాహమంటప రత్నస్తంభాదిషు సర్వత్ర సీతా ప్రతిబింబ దర్శనేన పరితోనిక్షిప్తనయనం శ్రీరామచంద్రం ప్ర త్యాహ, ఇయంసీతేతి. యద్వా- "కర్మణైవహి సం సిద్ధిమాస్థితా జనకాదయః" ఇత్యుక్తరీత్యా యోగమహిమ్నా సాక్షాత్కృత పరతత్వ స్వరూపో జనకః భగవత శ్రీరామ భద్రస్య "సర్వస్యే శానః, ఇత్యాది శ్రుతిశతసమధిగతసర్వేశానత్వ వైభవమభిసంధా యాహ, ఇయమితి 'అస్యేశానాజగతో విష్ణుపత్నీ, ఇత్యాది శ్రుతి భిశ్యా భవదను రూపవిష్ణుపత్నీత్వేన ప్రసిద్ధా సైవేయమితిభావః

యద్వా- అనితరసాధ్య హరకార్ముక భంగకర్తుర్మమ కిమేష పారితోషిక మాహరిష్యతీతి పరితోవిస్ఫారి తాక్షం పశ్యంతం శ్రీరామంప్రతి కిమేషా తత్సదృశంఫలం? ఉత తతో ధికం? త్వమేవ నిరూపయేత్యభిప్రాయేణ నిర్దిశతి ఇయం సీతేతి.

యద్వా- దేవకార్య నిర్వహణార్థమవతీర్ణస్య భగవతః. కరణీ భూయ అవతార సాఫల్య నిష్పాదికేయమితి.

యద్వా-గర్భసంభూతానా మఙ్గనానాం, మాత్రా దినా పోషణాది జనిత శోభా వైపరీత్యం కదాచిత్ స్యాదపి ఇయన్తు గర్భసంబంధా భావాన్నతా దృశసంభావ నార్హేత్య భి ప్రాయేణావా ఆహసీతేతి-

యద్వా- గృహిణాం తనయా వియోగదుఃఖానా మతి మాత్ర దుస్సహతయా కథ మసదృశ లావణ్యాది మతీమే నాం మయా సాకం ప్రేష యేదితి, మన్వీథాః? యతోఽ స్యాః పోషణమాత్రేణాహంపితా నతూత్పాదనేన. అత స్త్వ దర్థమే వేయంతంకాలం పోషితే త్యభిప్రాయేణాహ ఇయం సీతేతి.

యద్వా తవనామ మానుషాంతరనామ సదృశతయా న వ్యావర్తకం అపితుపాశ్చాత్యం లోక - రమణాత్మకగుణ సంబన్ధ నిమిత్తకం తదభిజ్ఞ వసిష్ఠకృతం రామేతినామైవ అస్యాస్తు జన్మైవ వ్యావర్తకం ఇత్యభిప్రేత్యాహ ఇయం సీతేతి.

యద్వా—"ప్రియాస్సమను జాయన్తే నరామాతరమంగ నా" ఇత్యుక్త రీత్యా నైసర్గిక శమస్యాపి త్వదీయ దశరథవత్ప్ర దా హాత్మక తేజః శమప్రభానేషు తపోధనేషు గూఢత్వేపి "స్ప శ్యాను కూలాఇవ సూర్యకాన్తా స్తదన్య తేజోభిభవాద్వమన్తి,

ఇతివ ద్రాక్షస దర్శన సమయే ప్రజ్వలంతి సీతాతులాంగలోల్లే ఖనా త్పీడ్యమానాయా అపి స్నేహాద్రీభూయ స్వపీడాకారిణ మేవే ష్ట ప్రదానోన్ముఖీ భవంత్యాస్స ర్వం సహాయాః స్వమా తుః సమాన శీలా ఇతి, యోగినామనుగ్రణిర్జనకగ ప్రాహ్లా యాం సీతేతి.

యద్వా---- "సీతాసస్యే నభో నద్యాం జానక్యాం లాంగ లాధ్వని"ఇతినైఘంటుకోక్తేః విశ్వేషామియంభాగ్య బీజస్యభూ తేత్యాహ"శ్రీమన్మంద కటాక్ష లబ్ధ" ఇతివత్ ఇయం సీతేతి.

యద్వా- యథార్వతూప్తత్వపిత్రూౕ ఉద్ధృతవతీ గంగా, తథేయమపి స్వగుణై స్త్వత్కులము ముద్ధరిష్యతి తన్నామసామ్యా దిత్యభిప్రాయేణాహ ఇయం సీతేతి.

యద్వా—— ఇయం సీతా, స్యతి సర్వేషాం రక్షసామన్తం కరోతీతిసీతా. కర్తరిక్తః. లాంగంపద్ధతౌతు ముఖ్యస్యావయవార్థ స్యాభావాత్ సీతోత్పత్తిస్థానత్వేన సీతాత్వంగౌణం అతఇయం భవదాశయా నురోధేన రాక్షసాంత కరీ త్యర్థః.

యద్వా-శ్లో॥ ప్రాసాదే సా పథిపథిచ చ సా పృష్ఠత స్సా పురస్సా, పర్యంకేసా దిశిదిశిచ సా తద్వియోగాతు రస్య, హంహోచేతః ప్రకృతి రపరానాస్తి మేకాపి సాసా, సాసాసా సాజగతిసకలే కోయమద్వైతభావః ఇత్యుక్తరీత్యా అనవరతభావ నాప్రకర్షేణ సర్వత్ర సీతాయాః ప్రతీయమానత్వా దాహ ఇ యంసీతేతి. యద్వాయథా రామః"ఆత్మానం మానుషం మన్యే

రామం, దశరథాత్మజ"మితి మన్యతే ఏవం సీతాపి "రాఘవత్వేఽ
భవతీస్తే, త్వ్యాహాఇయంసీ తేతి. న కేవలం సౌందర్య మస్మదపేక్షి
తం. కిం త్వాభిజాత్యంచే త్యాహ మమసుతేతి. "కులమగ్రే
పరీక్ష్య మాతృతః పితృతశ్చ దశపేయేచ విద్యాతపో భ్యాం
పుణ్యైశ్చ కర్మభిరేషా ముభయతః" ఇత్యాశ్వ లాయనాద్యుక్తేః
మమకులే జాతేయం కన్యేత్యాహ మమసుతేతి.

యద్వా-వివాహశ్చవివాదశ్చసమయో రేవశోభతే. ఇతి
లౌకికప్రవాదేవ అయోధ్యాధి పతీనామస్మాకం సదృశ ఏవసం
బన్ధో పేక్షిత ఇత్యతాహ మమసుతేతి మమ=మిథిలాధిపతేరితి
భావః.

యద్వా— సూర్య సంబంధవతామస్మాకం కథమతా
దృశేన సంబన్ధోఘటతే ఇత్యతాహమమసుతేతివయంస ర్వేపిసూ
ర్యసంబన్ధినఎవ, కిన్తుయుష్మత్పితా ఆసూర్యాద్ద్వివ ష్టితమః పురు
షః అహస్తు చతుర్విం శతితమ ఎవ తతాపి విశేషమాహ మ
మసుతేతి మమ "ఉత్పాదకపితు గ్గరీయాన్ బ్రహ్మదఃపితా"ఇత్యా
దినా సూర్యనిష్ఠయో రుత్పాదక పితృత్వ బ్రహ్మద పితృత్వ
యోర్మ ధ్యేబ్రహ్మద పితృత్వ స్యైవగరీ యస్త్వా వగమేన తాదృ
శాకారవిశిష్ట సూర్యశిష్యస్య యాజ్ఞవల్క్య స్యశిష్యో హం అత
స్సంఘటత ఇతిభావః

యద్వా— "నబ్రహ్మవిద్యా నచ రాజ్యలక్ష్మీ స్తథా

థేయంకవి తాకపీనాం" లోకోత్తరే పుంసివివే శ్యమానా పుత్రీ వహర్షం హృదయేతనోతి, ఇత్యుక్తరీత్యా పురుషోత్తమాయ కన్యాదానా నుగుణభాగ్యవత్తాం స్వస్యాభి సంధాయాహ మమసు తేతి. మమ ఈదృశ వరలాభాను గుణభాగ్యశాలిన ఇతిభావః.

ఆచార ప్రధాన జనకకులజాతాయాః 'జనకోహ వైదేహః' ఇతిసుప్రతి ప్రసిద్ధస్య మసుసుతా, అతః కిం వక్తవ్యమభిజాత్య మితిభావః యద్వా తవ భుజవీర్యనిర్జితా తవాభిముఖం స్థితా ఇయం సీతా మసుసుతే త్యాభిజాత్యవిశేషకథనం. యద్వా మమ సుతా 'మహాతాతపసా రామ' ఇతివత్ తుభ్యం దాతుం విరచిత తపోపవాసాదికస్య మమకన్యేత్యర్థః. మసుసుతేత్యావాసపరిశుద్ధిః యద్వా మమసుతా, జనకానాంకులే కీర్తిమాహరిష్యతి మే సుతేతి ప్రసిద్ధవిషయా.

యథావాచిరంతనతపో బవేన దశరథస్య త్వ త్సంబన్ధః తథామదీయభాగ్యవశేనా స్యామత్సంబన్ధ ఇత్యభిప్రాయేణాహ మత్సుతేతి.

యద్వా-ఇయంసీతా సత్యపి; మద్భాగ్యవశాత్ ॥శ్లో॥అన్త రిక్షేచవాగుక్తాఽప్రతిమాఽమానుషీకిల ఏవమేత న్నరపతే ధర్మేణ తనయాతవే "త్యశరీరి వాక్యాన్మత్సుతా=దుహితా ఽభవత్. ఇత్యాశయేనాహ మమసుతేతి" పిత్రాజ్ఞావశా ద్విశ్వామిత్రయాగరక్షణాది రూపోధర్మగ తవయథాసహజస్తథా మత్సు

తాయా మత్ప్రతిజ్ఞాపరిపాలనాది క మస్యా స్సహజం.

యద్వా-అయోనిజాయా అస్యాగ ప్రదానేక స్త్వ మిత్య త్రాహ, మమసుతేతి. జనకభావ రూపసబన్ధాసత్త్వేపి పోష్యపోషక భావ సంబన్ధాన్మమసుతైవేతి భావః. అ స్త్వియం సుందరీ భోగా ర్థా-ధర్మాచరణార్థ మన్యయా భవితవ్య మితి మన్యేత ఇత్యత్రా హ- సహధర్మచరీ తవేతి - భోగార్థేయమేవ. ధర్మాచరణార్థా పీతిభావః. సహధర్మచరీ, సమానోధర్మ స్సహధర్మః తం చరతీతి సహధర్మచరీ "సహ సాకల్య సాదృశ్య యౌగపద్య సమృద్ధిషు" ఇతి నైఘంటు కోక్తే స్సహ ధర్మచరీ.

శ్లో॥ " దోషో యద్యపి తస్య స్యాత్ సతా మేత దగ ర్హితమ్" ఇతి వక్ష్య స్త్వానురూపేయం శ్లో॥ 'న కశ్చిన్నాపరా ధ్యతీతి' వ క్ష్యతీతిభావః. యద్వా సహధర్మచరీ. త్వదాచరిత ధర్మాణాం ప్రవ ర్తయిత్రీ. యద్వా సహధర్మచరీ తవ - య స్త్వయానుష్ఠేయో ధర్మ సోఽనయా సహ క ర్తవ్య ఇత్యర్థః.

యద్వా- ధర్మశబ్దోత్ర కార్ముక పరః తథాచరావణ వ ధాన న్తరం మూలకాసుర శతసహస్రకంఠాదీనాం యుద్ధే లోకైక వీరస్యతవాపి కార్ముకవ్యా వ్యాపారే, సమానసాహాయ్య కారిణీ భవేదిత్యాశ యేనాహ, సహధర్మచరీతి. "ధర్మో స్త్రీ పుణ్యే సా మాన్యభావయోః చాప న్యాయయాధ్వరా హింసా యజ్యాచార యమేషువా"ఇతినైఘుంటుకోక్తేః.యద్వా ధర్మోయాగఃత్వయా

సహాయజ్ఞాది కాలే సమానతయావర్తిష్యత ఇతిభావః. అథవా యజ్ఞీయ పాయసాన్న ప్రాదుర్భావస్య తవానురూప తయాయజ్ఞార్థం కృతేపుంసకర్మణి సంప్రాప్తేయ మతః సమానయజ్ఞసంబన్ధజననవతీతి తాత్పర్యేణాహ. సహధర్మచరీతవేతి.

యద్వా-ధర్మః అహింసా సర్వ రాక్షస హింసా ప్రతిజ్ఞా సమయే. "అపరాధం వినాపీర హన్తుంలోకాన్న కామయే"తి తవ ధర్మంస్మారయిష్యతీతివా, యద్వా ధర్మోఽనిషిద్ధవృత్తిః, రావణాదీనాంత్వద్వత్, నిషిద్ధవృత్తి ప్రతిషేధంబోధయతీతివా, యద్వా ధర్మోనియమః. త్వదాచరిత వనగమనాదినియమేష్వపి. "అగ్రతస్తే గమిష్యామి మృద్నన్తీ కుశకంటకాన్" ఇత్యాదినా త్వదనుకూలయమమేవకరిష్యతీతిభావః. యద్వా ఇయంసీయమమసుతా సహధర్మచరీ తవే. త్యత్ర మమసుతా, అసహ ధర్మచరీతవేత్యపి పదచ్ఛేదః. నవిద్యంతే అన్యాః ధర్మచర్యః (భార్యాః) యస్యాఇతి బహువ్రీహిః తథాచయుష్మన్మా తేవ నేయం నసపత్నీ భవిష్యతి. కింతు "నసీతాయాః పరాంభార్యాం వవ్రేసరఘునందన" ఇత్యుక్తదిశా ఇయమేకైవ తవపత్నీభవిష్యతి. పునశ్చ ఏకపత్నీవ్రతస్యత్వద్విషయేసపత్నీ రహితతయా రాజ తనయాపి పరిచారికాంతరమున పేక్ష్యైవ తవశుశ్రూషా కారిణీతిభావః. యద్వాసహధర్మచరీతవ. ఇతః పూర్వం త్వత్సంబన్ధాభావాన్మత్సుతైవాభూత్. ఇదానీంతు తవ సహ ధర్మచరీ. అతః"ఆవాభ్యాముభాభ్యాం సహ కర్మాణికర్తవ్యాని ఇత్యాదినా న్మృషే యో యశ్శ్రౌతస్మా

ర్తాది రూపోధర్మ స్త దాచరణశీలా. తస్మాదేనాం ప్రతీచ్ఛ. ప్రతి ఇచ్ఛ ఉద్దిశ్య, ధర్మేచార్థేచ కామే చే త్యాది గురుశాసనోత్తర కాలికా, నాతిచరామీతివచన మను స్మరేత్యర్థః.

అన్యచ్చ వివాహాశ్చాష్టవిధాః స్మృతిషుప్రసిద్ధాః తథాచ మనుః. బ్రాహ్మో దైవ స్తథై వార్షః ప్రాజాపత్యస్తథాఽ ఽసురః గాంధర్వో రాక్షసశ్చైవ పైశాచశ్చాష్టమోఽధమః

శ్లో॥ ఆచ్ఛాద్యచార్చ యిత్వాచ శ్రుతశీల వతే స్వయం, ఆహూయ దానం కన్యాయాః బ్రాహ్మోధర్మః ప్రకీర్తితః. యజ్ఞేచ వితతేసమ్యక్ ఋత్విజే కర్మకుర్వతే, అలంకృత్య సుతా దానం దైవం ధర్మంప్రచక్షతే. ఏకంగోమిథునం ద్వేవావరాదా దాయధర్మతః, కన్యాప్రదానం విధివదార్షోధర్మస్స ఉచ్యతే. స హోభౌచరతాం ధర్మమితి వాచానుభాష్యచ, కన్యా ప్రదాన మభ్యర్చ్యప్రాజాపత్యోవిధిస్స్మృతః.జ్ఞాతిభ్యోద్రవిణందత్వాకన్యా యై చైవశక్తితః కన్యా ప్రదానం స్వాచ్ఛంద్యాదాసురో ధర్మ ఉచ్యతే. ఇచ్ఛయాన్యోన్య సంసర్గః కన్యాయాశ్చ వరస్యచ, గాం ధర్వ స్స చవిజ్ఞేయో మైథున్యః కామసంభవః. హత్వాఛిత్వా చ భిత్వాచ క్రోశన్తీం రుదతీంగృహాత్, ప్రసహ్య కన్యాహరణం రాక్షసోవిధి రుచ్యతే. సుప్తాంమత్తాం ప్రమత్తాంవా రహోయావా య త్రోగచ్ఛతి, సపాపిష్ఠో వివాహానాం స పైశాచశ్చాష్టమో ఽధమః. ఇతి

ఏతేష్వష్ట వివాహేషు అయం వివాహో నకోపి భవితుమర్హతి. దుక్తలక్షణాభావాత్. తథాహి(౧)నబ్రాహ్మః. ఆహూయ దానాభావాత్. (౨) నాపి దైవః. క్షత్రియస్యార్త్విజ్యా సంభవాత్. (౩) నాప్యార్షః. కన్యాపితే) గోమిథునదానాభవాత్. (४) నాపి ప్రాజాపత్యః. వీర్యశుల్కేతి కథనాత్. తథాహి. వాల్మీకియే బాలకాండే ఏకసప్తతితమసర్గే, "శ్లో॥ వీర్యశుల్కాం మమసుతాం సీతాం సురసుతోపమాం, ద్వితీయామూర్మిళాం చైవ త్రిర్దదామి నసంశయ." ఇత్యత్ర వీర్యమేవ శుల్కం యత్ర సాధన భూతం యస్యాఇతి వ్యుత్పత్యా శౌర్యేణ సీతాయాః క్రియః ప్రతీయతే. తదనుచితం- క్రియస్య నిషిద్ధత్వాత్. యథాబోధాయనః శ్లో॥"శుల్కేన యేప్రయచ్ఛంతి స్వసుతాం లోభమోహితాః, పతంతి నరకేఘోరే ఘ్నంతి చాసప్తమంకుల"మితి. కాశ్యపోపి. శ్లో॥"క్రియ క్రీతాతు యా నారీ న సా పత్నభి ధీయతే, నసాదైవే నసాపిత్ర్యే దాసీం తాం కాశ్యపో ఒబ్రవీ"దిత్యాది స్మృతినిషేధప్రవర్తనాచ్చ. (౫) నాప్యాసురః కన్యాపితు ద్రవ్యదానాభావాత్. (౬) నాపి గాంధర్వః పరస్పరానురాగేణ సంసర్గాభావాత్. (౭) నాపి రాక్షసః ఛేదనహననాదినా, ప్రసహ్య కన్యాహరణాభావాత్. (౮)నాపి పైశాచః. స్వాపప్రమాదాన్యతమధర్షణాభావాత్. తస్మాత్కతమో ఒయం వివాహ ఇతిచేత్.

ఉచ్ప్యతే "సహధర్మచరీతవేతి." అత్రత్యస హధర్మ చరీత వేత్యుక్త్యా ప్రాజాపత్య ఏవవివాహః. తథాచ మనుః. శ్లో॥ "స హెూభౌచరతాం ధర్మమితి వాచాను భాష్యచ, కన్యా ప్రదాన మభ్యర్చ్య ప్రాజాపత్యో విధి స్స్మృత" ఇతి. ఆశ్వ లాయనోపి-సూ. "సహధర్మం చరత ఇతి ప్రాజాపత్యః. తస్యాం జాతోఽష్టావరానష్టపరా౯ పునాత్యుభయతః"ఇతి, గౌతమోపి. సూ॥"సంయోగమంత్రః ప్రాజాపత్యే సహధర్మంశ్చర్యతా మితి, దక్షైవప్రాజాపత్యాదితిచ."బోధాయనోపి. సూ।"ఆచ్ఛాధ్యాలం కృత్యైషా సహధర్మం చర్యతామితి ప్రాజాపత్యః ఇత్యాదినా. ప్రాజాపత్యఏవ వివాహ ఇతి జ్ఞేయం.

నను క్షత్రియాణాం ప్రాజాపత్యవివాహో నసంభవతి. స్మృతిః- శ్లో॥"షడానుపూర్వ్యా విప్రస్య క్షత్రస్య చతురోవరా నితి" స్మరణాత్. క్షత్రియస్య ఆసుర, గాంధర్వ, రాక్షస, పైశాచా ధర్మ్యా ఇతిచే న్న. మనుః శ్లో॥"పంచానాంతు త్రయో ధర్మ్యా ద్వా వధర్మ్యౌ స్మృతా విహ, పైశాచశ్చాసు రశ్చైవ నక ర్తవ్యౌ కథంచన". ఇతి విశేషవచన ప్రాబల్యాత్. రాఘవా నందీయేపి. "ప్రాజాపత్య గాంధర్వ రాక్షసాః సర్వవర్ణసాధారణ్యే న ధర్మ్యా" ఇతి, ప్రతిపాదనాత్ -గౌతమాపస్తంబాభ్యాం ప్రాజాపత్యస్యాపి క్షత్రియవిషయేఽభ్యనుజ్ఞాతత్వాచ్చ సిద్ధఏవేత్యు చ్యతే.

ప్రతీచ్ఛ చైనాం భద్రం తే పాణిం గృహ్ణీష్వ పాణినా 38

నను వీర్యశుల్కామి త్యాదినో క్తశుల్కవిషయే, భవతా దత్తోత్తరం కిమితిచేదుచ్యతే. శ్లో॥ "విద్యయా బ్రాహ్మణ శ్శ్రేష్ఠో వీర్యేణ క్షత్రియ స్స్మృతః, వైశ్యస్తు దాన్యధనతః శూద్రస్త్వేవ తుజన్మతః" ఇతిమనువచ నేనక్షత్రియేషు వీర్యవత స్స్యైవ శ్రేష్ఠత్వా త్తాదృశాయ కన్యాం ప్రదాతుం, అధ్యాత్మరామాయణస్థ నారద వాక్యాత్సర్వరాజసమక్షం శ్రీరామస్య వీర్య ప్రాచుర్యార్థం రావణబలాదాత్రిమబలమేవ విశేషఇతి, లోకప్రత్యయవేదనార్థంచ తథాకృత మితి, శుల్కశబ్ద ఔపచారిక ఇతిజ్ఞేయం. కేవలద్రవ్య దానాభావాత్. శుల్క నిషేధవచనానితు స్వోపజీవనాయ ద్రవ్య పరిగ్రహవిషయాణి. తథాహిమహాభారతే. శ్లో॥ "యఃక న్యాం జీవితార్థాయ శుల్కేనైవ ప్రయచ్ఛతి, స ప్తవారం మహా ఘోరేనరకే సపతిష్యతి" ఇత్యేవమాదినా స్వానుజీవనాయ ద్రవ్యగ్రహణేఽపిదోషాభావ ఇత్యుక్తేః కిముతవీర్యమాత్ర పరీక్షణే శాస్త్ర నిందిత కన్యా శుల్క పరిగ్రహాభావాత్? తస్మాద యం ప్రాజాపత్య ఏవేతిసిద్ధాన్తః.

ఏవం సౌందర్యాభిజాత్య, ధర్మాచరణశీల తాదిమత్వేఽపి త్వదనుమత్యభావాన్నైనాంగృహ్ణా మీత్యత్రాహ. ప్రతీచ్ఛ చైనామితి. ఏనాంప్రతీచ్ఛ అత్యాదరేణగృహాణే త్యర్థః చకారః పాదపూరణార్థః 'నచ సీతాత్వయాహీనే, త్యాది వత్ 'నజీవేయం క్షణమపి, త్యేవంప్రకారేణ సాతవ్యం

ఏనామాగతోఽపరిహారేణ స్వీకుర్వితిభావః. యద్వా ఏనాం ప్రతీచ్ఛ అంగీకురు. ఇయం 'ఆర్తాఽర్తేముది తాహృష్టాప్రోషితే మలినాకృశేతి' శాస్త్రవిషయభూతా పతివ్రతా స్త్రీభ్య ఉత్తమాఖలు. తద్విలక్షణాచ. ఇయం త్వదాత్మభూతా త్వచ్ఛరీరభూతాచ, సీతానిమిత్తన్యూనతా తవైవఖలు. స్వచ్ఛాయాదోషః ఛాయావతఏవ ఖలు. తస్మాదేనాం వ్రతనియమై రుత్పన్న్నాం స్వీకురుష్వేత్యర్థః. అత్యల్పమూల్యేన, అనర్ఘరత్న క్రియప్రవృత్త ఇవ పురాతనహారధనుర్భంగ రూపపరిమిత శుల్కేన కథమీదృశలోకోత్తరలావణ్యాది మతీం స్వీకుర్యా మిత్యనుమానం విహాయపరిగ్రహం కురుష్వేతి భావః. యద్వా- ప్రతీచ్ఛచైనాం ఇత్యత్ర ఏ నాం ప్రతి, ఇచ్ఛచేత్య న్వయః అత్రచకారోఽనుక్తసముచ్చాయకః తథాచ యథాశంకర శరాసనవిదళనేన కీర్తికన్యామగ్రహీః తథేమామపి గృహాణ. అస్యాః కీర్తి కన్యా తుల్యత్వాదితి భావః.

యద్వా- విశ్వామిత్రాజ్ఞయాధను ర్గ్రహణమివమదీయాజ్ఞయా చే మామపి గృహాణేతివా, పూర్వంక్షీరాబ్ధి సంభూతాం లక్ష్మీం యథాపత్నీత్వేనా గృహ్ణాః తథైవ రూపాన్తరేణ స్థితాం సీతాం మేనామపిగృహాణే తివాభావః.

యద్వా- ఏనాం ప్రతీచ్ఛ,చ, అతిత్య చ స్త్ర్యర్థే ధనూరత్నవన్మ దీయ కన్యారత్న మపి భార్యార్థేన పరిగృహ్యా పరాభ

వం మాకార్షీ రితివార్థః (అతి)త్య ధనుషః రత్నరూపత్వం శివధను ష్ట్వాత్ "రత్నసాను శరాసనం" ఇత్యుక్తత్వాదితిబోధ్యం) యా ద్వా— చో, వాకారార్థే, అరణ్యగమనకాలేవా, మత్కన్యాం మాముంచేత్యర్థః. యద్వాచోఽవధారణే మమకన్యామేనామేవ గృహీష్వనాన్యామితి భావః॥

'రాఘవత్వే భవే త్సీతా రుక్మిణీ కృష్ణజన్మని' త్యుక్త్యా సీతాయా రామాఽవినాభూతతయాతస్యాః ప్రదానానర్హ త్వాద్దదా మీత్యనుక్తిః. నిత్యం సహధర్మ చారిణ్యాః కి మిదం దాన మితిన కోపః కార్య ఇతి ప్రసాదం యాచతే భద్రంతె ఇతి. మాసోత్సవాది ష్వర్చావిగ్రహ వివాహవదవతారానుగుణ వివాహాదికం నవిరుధ్యత ఇతి హృదయం. యద్వా, భద్రంతే నిరతిశయ కన్యాలక్షణశాలిన్యా అస్యాః ప్రతిగ్రహే భవతి స్స ర్వాణిమంగళాని భవిష్యంతీత్యర్థః. యద్వా భద్రం తే అనురూప వధూవరయోస్సం యోగే దృష్టి దోషో భవిష్యతీతి మంగళమా శాస్తే, భద్రంత ఇతి.

యద్వా- సర్వే శ్వరం మామన్విష్య భవతా కన్యా దానే కర్తవ్యే కథం ధను ర్దర్శనకార్య వశాద్భవద్గృహా గతా య మహ్యం కన్యా దీయత ఇత్య తా(ఇ)హ భద్రంతఇతి. కోపంమా కార్షీః శ్లో॥"గత్వాదానంకృతయుగే త్రేతాయా మాగతాయమైః ద్వాపరేయా చమానాయసేవ యాదీయయకలౌ, ఇతితత్త్వాత్

గ్గాను రోధేనకృత మితిభావః. యద్వా భద్రం తే- తే-తవభద్రం సీతాగ్రహణాద్రామ భద్ర ఇతి పదం స్యాత్ ఇతి భావః. “సీతాం, కుశికతనయవాక్యాదగ్రహీ ద్రామభద్రః” ఇతివత్. యద్వా- తేఇతిప్రథమాబహువచనాన్తం, దేవా ఇత్యర్థః. యుష్మత్కల్యాణాత్తే భద్రంప్రాప్స్యం తీత్యర్థః పురాదేవాః ప్రీతిభయాంత్యజత భద్రంవః ఇత్యుక్తత్వాత్త్వయా సీతాస్వీకరణానంతరం, తే, భద్రం ప్రాప్స్యంతీతిభావః. యద్వా ప్రతీచ్ఛచైనాం భద్రం తే ఇత్యత్ర చో భిన్నక్రమః తథాచ అస్యాః పరిణయేత్వం చ, త్వదీయాశ్చ భద్రం ప్రాప్స్యంతీతి, భావః.

ఏవంమయానుజ్ఞాతే గాంధర్వరాక్షసాభ్యా ముద్వహేదితి భీతః ప్రాహ, పాణిం గృహ్ణీష్వపాణినేతి. ‘గృభ్ణామి తే సుప్రజాస్త్వాయ హస్త” మితి మంత్రపూర్వకం పాణిం గృహాణేత్యర్థః. యద్వా పాణిం గృహ్ణీష్వ పాణినా. ‘యది కామయేత స్త్రీరేవ జనయేయ మిత్యంగులీరేవ గృహ్ణీయా’ దిద్యాద్యుక్తకామవ్యావృత్తయే పాణిమిత్యుక్తం. ప్రణయధారాయాం పాదగ్రహణ మస్తు సంప్రతి ‘పాణిం గృహ్ణీష్వ పాణినేతి’ సాహిత్యకృత శోభా విశేషదర్శనాభిలాషే ణోక్తం. యద్వా, పాణింగృహ్ణీష్వపాణినా. తాదృశావస్థానుభవే, నయన సాఫల్యం భజామఇతిభావః. భద్రం తే పాణిం గృహ్ణీష్వ పాణినా- పాణినా పాణిగ్రహణే, నాశిథిలకంకణాం కురు భద్రంత ఇతి గృహీతపాణ్యోరుభయోరపి మంగళా శాసనం కరోతి. యద్వా పాణిం

గృహ్ణీష్వ పాణినా- సీతా హస్తం ప్రసార్య గృహీతుం నజా నాతి. త్వమేవ పాణినా పాణిం గృహ్ణీష్వేతి భావః. శ్లో॥ బాహుచ్ఛాయా మవష్టబ్ధాయస్య లోకా మహాత్మనః ఇత్యాది ప్రసిద్ధపరాక్రమహస్తేన హస్తం గృహ్ణీష్వ. యద్వా- భద్రం తే పాణిం గృహ్ణీష్వేత్యేక వాక్యం. నిరతిశయ సౌభాగ్య వ్యంజక రేఖావిశేషపరిష్కృతతయా తవ మంగళావహ మస్యాః పాణిం గృహ్ణీష్వేత్యర్థః. యద్వా- భద్రం తే పాణిగృహ్ణీష్వ సమరేషు ప్రతిభట విశిఖపాటన వ్రణిత దేహస్య తవ స్పర్శన మాత్రేణ సౌఖ్యావహ మస్యాః పాణిం గృహ్ణీష్వేతి భావః॥ యద్వా- "శ్లో॥ భావజ్ఞా మైథిలాః ప్రోక్తా ఇంగిత జ్ఞాహి కోసలాః॥ అరోక్త్యా కురుపాంచాలాః పూర్ణోక్త్యాదాక్షిణాః స్మృతాః"॥ ఇత్యుక్త్యాభావజ్ఞాయా. జానక్యాః పాణి మింగిత జ్ఞేన భవతా గృహీతే. పరస్పరాంతరంగికాభిప్రాయం జ్ఞాతుంశక్య తే. అతః పాణినా పాణిం గృహ్ణీష్వేతి భావః. అథవా- పాణినా శితికంఠ కోదండ కాఠిన్య సర్వస్వ వేదినా భవదీయ పాణినా అస్యాః పాణి సౌకుమార్య మపిపరీక్ష్యతాం, ఇతివా, అతికఠిన హరకార్ముకారోపణ సుజాత ఖేదేన త్వదీయపాణినా- తథాచ "అంగార సృశశశ్శీతోదక స్పర్శనవ త్సుఖార్థ మతికోమల శీత ల సుఖదసీతా పాణిగ్రహణాం కుర్వ్యిత్యర్థః. యద్వా- పాణినా పాణిం గృహ్ణీష్వ. "మార్ద్వీమృద్వీ కాన్యాయేన లోకరక్షణ ప్రశస్తయోః యువయోః పరస్పర పాణిసమాగమే జగతా

*పతివ్రతా మహాభాగా ఛాయేవా నుగతా సదా,
ఇత్యుక్త్వా ప్రాక్షిప ద్రాజా మంత్రపూత జలం తదా 3౫
సాధుసాధ్వితి దేవానా మృషీణాం వదతాం తదా
దేవ దుందుభి నిర్ఘోషః పుష్పవర్షో మహా నభూత్. 3౬
ఏవం దత్వా తదా సీతాం మంత్రోదక పురస్కృతాం,
అబ్రవీ జ్జనకో రాజా హర్షే ణాభిపరిప్లుతః. 3౭

మత్యాస్లాద స్సంపద్యత ఇతిభావః, యద్వా- పాణినా- బలి యజ్ఞవాటేఽత్యల్ప పదత్రితయ పరిమిత భూమాత్ర ప్రతిగ్రహార్థం ప్రసారితేన భవదీయ పాణినా సర్వోత్కృష్టాయా మత్కన్యాయాః పాణిం గృహ్ణీష్వేత్యర్థః. నను పాణిం గృహ్ణీష్వేత్యత్ర బ్రాహ్మణస్యైవ పాణిగ్రహణం క్షత్రియాదేః శరాదిగ్రహణం విహితం తథాహమనుః-శ్లో॥ "శరం క్షత్రియయా గ్రాహ్యః ప్రతోదో వైశ్యకన్యయా, వాసో దశాంతా దగ్రియాతు వర్ణోత్కృష్టస్య వేదనే" తి. అతః కథ మిదం సంగచ్ఛత ఇతి నశంకనీయం. తస్యాఽసవర్ణవిషయత్వాత్. యథాహమనుః-శ్లో॥ "పాణిగ్రహణ. సంస్కారా స్సవర్ణా సుప్రశస్యతే, అసవర్ణా స్వయంజ్ఞేయో విధిరుద్వాహ కర్మ ణీ"తి అతస్సర్వ వర్ణానా మపి సవర్ణాసు. పాణిగ్రహోఽస్త్యేవ.

* తతః పతివ్రతేత్యాది భవిష్యతీతి శేషః.

*లక్ష్మణాగచ్ఛ భద్రం తే ఊర్మిళా ముద్యతాం మయా,
ప్రతీచ్ఛ పాణిం గృహ్ణీష్వ మాభూ త్కాల విపర్యయః 3౮

*లక్ష్మణాగచ్ఛేత్యత్ర-విపర్యయః విళంబఇత్యర్థః. ఊర్మిళామిత్యతాఽపి ప్రతిపాద్యత్యతే. భారద్వాజ రామాయణే శ్లో॥ "సీరధ్వజసమాఖ్యస్య జనకస్య సతీ స్థితా సుమేధానామికా తస్యాః ధర్మపుత్రీతు భూమిజా. జనకస్యచ తస్యాసే ద్వితీయా గృహిణీతథా, సమాఖ్యయా సునయనా తజ్జాతా హ్యూర్మిళాసతీ. సీతావివాహా త్పరతః సుమేధాయాం బభూవహాగ లక్ష్మీనిధిః కుమారోపి జనకః సద్గుణై ర్యుతః" ఇత్యాతః, జనకస్య ద్వితీయాయాం, భార్యాయాం సునయనాయామూర్మిళోత్పన్నేతిబోధ్యం. అపిచ ఊర్మిళాదయోఽపి సీతేవ శేష చక్రాదీనాం శక్తయ ఏవేతిజ్ఞేయం॥ తథాహి- మార్కండేయ రామాయణే ఉత్తరార్థే ౧ అధ్యాయే॥ వైకుంఠే వాసన్తికానామ కన్యాం ప్రతి శ్రీమహాలక్ష్మీవచనం శ్లో॥ "అయంమమ పతి శ్రీమాన్ శేషేణచ దరేణచ, సుదర్శనేన సాకేతే గృహే దశరథస్యచ. రామలక్ష్మణ శత్రుఘ్న భరతాశ్చ భవన్తి హి' అహం కన్యాభవిష్యామి జనకస్య మహీతలాత్. శేషశక్తి స్తూర్మిళా ఖ్యాహశ్యార సీ జకస్యచ, శక్తిస్తు పాంచజన్యస్య మాండవీతి ప్రకీర్తితా. శ్రుతికీర్తిస్తు చక్రస్యకుశధ్యజసుతే ఇమే, ఉత్పత్స్యంతే మహాభాగే విమలే ప్రస్తుతేజసైః. ఇతి.

*తమేవ ముక్త్వా జనకో భరతం చాభ్యభాషత.
గృహాణ పాణిం మాండవ్యాః పాణినా రఘునందన. ౩౯

---

*తమితి నను భరతస్యైవ లక్ష్మణాపేక్షయా జ్యైష్ఠ్యంసిద్ధం. తర్హి భరతస్య జేషస్య అనూఢస్య సద్భావదశాయాం కథం జనకేన కనిష్ఠస్య లక్ష్మణస్య కన్యాదానం కృతమితిచే దుచ్యతే-వాల్మీకిరా, బాలకాండే౭౩ సర్గే ౩౪ శ్లోకే-"జనకస్య వచశ్శ్రుత్వా పాణీన్ పాణిభి రస్పృశన్, చత్వారస్తే చతసృణాం వసిష్ఠస్య మతే స్థితాః- ఇత్యుక్త్వా సర్వజ్ఞేన వసిష్ఠేన యథాచోదితా శ్రీరామాదయ స్తథాచక్రురిత్యర్థః. వసిష్ఠోపి పాయసవిభాగమనుసృత్యవాజ్యేష్ఠ కనిష్ఠ భార్యాపుత్ర మర్యాదానుగుణ్యేన వా తథా ఉక్తవానితి స్పష్టం. భిన్న మాతృత్వాత్ భరతాత్పూర్వంలక్ష్మణ వివాహోనదూష్యతే. తథా చ స్మృతిః. "శ్లో॥ పితృవ్యపుత్రే సాపత్నే పరనారీసు తేషువా నివాహదానయజ్ఞాదౌ పరివేదో నదూషణ"మితి స్మరణాత్.

నన్వేవమపి అత్రోత్య సీతావివాహప్రకరణే వివాహకాల ఏవం నిశ్చీయతే-వాల్మీకిరామాయణే బాలకాండే ౭౧ సర్గే "శ్లో॥ మఘాహ్యద్య మహాబాహో తృతీయేదివసేప్రభో, ఫల్గున్యా ముత్తరే రాజం స్తస్మి న్వైవాహికం కురు" అపిచ ౭౩ సర్గే శ్లో॥ "ఏకాహ్న రాజపుత్రీణాం చతసృణాం మహామునే, పాణీన్ గృహ్ణంతు చత్వారః రాజపుత్రా మహాబలాః. ఉత్తరే

*శత్రుఘ్నం చాపి ధర్మాత్మా అబ్రవీ జ్జనకేశ్వరః.
శ్రుతకీర్త్యా మహాబాహూ పాణిం గృహ్ణీష్వ పాణినా. ౪౦

దివసే బ్రహ్మన్ ఫల్గునీభ్యాం మనీషిణః, వైవాహికం ప్రశంసు ති భగో యత్ర ప్రజాపతిః” ఇత్యాదినా ఉత్తరా ఫల్గునీనక్షత్ర ఘటితవైశాఖశుక్లదశమ్యాం శుభే దినే రామా దీనాం చతు ర్ణాంవివాహో జాత ఇత్యర్థోలభ్యతే. చైత్రమాసే కౌశిక మఘారంభాత్, తథాచ భరతస్య జన్మనక్షత్రీభూత పుష్యనక్ష త్రాదినా గణనాయాం ప్రత్యక్తారావిషయత్వే కథం తస్యాం వివాహః కృత ఇతిచేత్ శ్లో॥ “వివాహే ప్రత్యగుత్తమ”ఇతివిశే షస్మృతి వచనబలాత్” తథాచకురిత్యర్థః. న న్వేవమపి ఏకోద రాణా మేకకాలావచ్ఛే దేన వివాహస్య నిషిద్ధతయా కథ మత్ర వసిష్ఠాదిభి రేకోదరయో ర్లక్ష్మణ శత్రుఘ్న యో రేకకాలే వివాహః కారితఇతిచే చ్ఛృణు. ఏకోదరత్వేపి విశేషవిధే ర్బాధ స్ప ష్టత్వే శ్రుతత్వాత్ - తథాహి శ్లో॥ “ఏకస్మిన్ వత్సరేచైకవాస రే మండపేపిచ, కర్తవ్యం మంగళం స్వసో ర్భ్రాత్రో ర్యమళ జాతయోః. గణశగ క్రియమాణానాం యుగపన్మాతృపూజనం, నాందీముఖం భవే దేకం హోమ మాతాః పృథక్పృథక్” ఇత్యాద్యుక్త్యా లక్ష్మణశత్రుఘ్న యో ర్యమళత్వేన తయో రేక కాలావచ్ఛిన్న వివాహకరణం యుక్త మేవేత్యర్థ స్స్పష్టోభవతి.

*శత్రుఘ్నమితి - అత్రోదకప్రదాన మర్థసిద్ధం. జనకే

జనకస్య వచ శ్శ్రుత్వా పాణీ౯ పాణిభి రస్పృశ౯,
చత్వారస్తే చతసృూణాం వసిష్ఠస్య మతే స్థితాః. ౪౧

[1]రామ స్సీతా కరస్పర్శ సాంద్ర కంటకి తాంగకః,
నాత్మాన మపి జానాతి జానాత్యే కాంతు జానకీం ౪౨

[2]యథోక్తేన తదా చక్రు ర్వివాహం విధి పూర్వకం,
కౌతుక స్థైశ్చ గృహీ తేషు లలి తేషు చ పాణిషు. ౪౩

పుష్పవృష్టి ర్మహా త్యాసీ దంతరిక్షా త్సు భాస్వరా. ౪౩౻

[3]నిస్సాణ మర్దళ రసాల గభీరభేరీ ఝంఝార తాళరవ కాహళ నాద జాలైః, పూర్ణం బభూవ ధరణీ గగనాంత రాళం పాణిగ్ర, హే రఘుపతే ర్జనకాత్మజా యాః. ౪౪౻

సర్వై శ్వర్య సమన్వితో దశరథ స్సభ్యాది సంభావనే, కల్పానోకహా కామధేను సహితం చిన్తామణించే క్షతే, తే దివ్యాంబర రత్న రాశి కనకాదీ౯ దాక్ష్యాదాతల్పమ స్నర్థిభ్యో హ్య మృతాన్న షడ్రస యుతం భోజ్యం యథేష్టం దదుః॥ ౪౫౻

నానుజ్ఞామాత్రం కృతం జ్యేష్ఠత్వాత్, ఉదకప్రక్షేపణాంతు మాం డవ్యశ్రుతకీర్త్యోః కుశధ్వజేనైవ. తదాహయజ్ఞవల్క్యః శ్లో॥ "పితా పితామహో భ్రాతా స్వకుల్యో జననీ తథా, కన్యాప్రదః పూర్వనాశే ప్రకృతస్థః తరంతప" ఇతి.

---

1. శ్రీరామభాగవతే ౨౦ అ. 2. వాల్మీకి రా. ౭౩
3. హనుమద్రామాయణే.

1అథోపకార్యాం జగ్ముస్తే సభార్యా రఘునందనాః, ౪౬.
రాజాప్యనుయయౌ పశ్యన్ సర్షిసంఘః సబాంధవః ౪౬.౫

ఇతి శ్రీరామాయణ సారోద్ధారే, బాలకాండే.

ఏకవింశత్సర్గః.

ద్వావింశస్సర్గః

2అథ రాత్ర్యాం వ్యతీతాయాం విశ్వామిత్రో మహామునిః
ఆపృష్ట్వా తౌ చ రాజానౌ జగామోత్తర పర్వతం. ౧
విశ్వామిత్రే గతే రాజా వైదేహం మిథిలాధిపం,
ఆపృష్ట్వాఽథ జగామాశు రాజా దశరథః పురీం. ౨
అథ రాజా విదేహానాం దదౌ కన్యా ధనం బహు,
3దీనారాణాం కోటిశతం రథానా మయుతం తథా. ౩
అశ్వానాం నియుతం ప్రాదా ద్గజానాం షట్శతం తథా,
పత్తీనా మేక లక్షంతు దాసీనాం త్రిసహస్రకం. ౪
అబ్రవీ జ్జనకో రామం ససీతం పరమేశ్వరం.
అద్య మే సఫలం జన్మ రామ త్వాం సహ సీతయా. ౫
ఏకాసనస్థం పశ్యామి భ్రాజమానం రవిం యథా. ౫.౫

---

1. వాల్మీకి రా. ౭౩ స.

2. వాల్మీకిరా. ౭౪ స. 3. అధ్యాత్మరా. స. ౬

యత్పాద పంకజ పరాగ సురాగ యోగి బృందై ర్జితం భవభ
యం జిత కాలచక్రైః, యన్నామ కీర్తన పరా జిత దుఃఖశోకా
దేవా స్తమేవ శరణం సతతం ప్రపద్యే॥ ౬౫
(ఇత్యుక్త్వా జనక శ్శ్రీమా౯ రామం హృది నిధాయచ.) ౭
వసిష్ఠాదీ న్ససంపూజ్య భరతం చ సలక్ష్మణం.
పూజయిత్వా యథా న్యాయం తథా దశరథం నృపం, ౮
ప్రస్థాపయామాస నృపో రాజానం రఘుసత్తమం. ౮౫
ప్రయాణకాలే రఘునందనస్య భేరిమృదంగానక తూర్యఘోషః
స్వర్వాసిభేరీ ఘనతూర్యశబ్దై స్సమ్మూర్ఛితో భూత భయంక
రోఽభూత్. ౯౫
1రాజా ప్యయోధ్యాధిపతి స్సహ పుత్త్రై ర్మహాత్మభిః. ౧౦
ఋషీన్స ర్వాన్పురస్కృ త్యజగామసబలానుగః
2(ఏతస్మిన్నంతరే చారము ఖా(చ్ఛ్ఛు)త్వా నృపాః పురా) ౧౧
స్వయంవరార్థ మాగతా నృపాః పరస్పరేణ తే, వినిర్గతాస్తతః
పురైవ మంటపా దుప్రిపా సహ, రణే రఘూద్వహం జయేమ సంగ
తా వయం ముదా, నచాత్రియోద్ధు మాచితీ తి మార్గ
మధ్య మాగతాః॥ ౧౨
పరేద్యు రేవ గండకీ నదీ తటే స్థితాస్సమే, తదా రఘూద్వహస్తు
భార్గ వాగ్ని దగ్ధ రాజకం, పునః ప్రతిష్ఠితుం స్స్వయంహి గమ్యు
తాంనృపై, రుపాయ మార్గణైక తత్పరో భవ త్పరాత్పరః. ౧౩

1. వాల్మీకి. ౭౪ సర్గ. 2. శివరామాయణే

1ఆలోక్యాథ రఘూద్వహస్సపరశుం రామం హ్యసదా సంస్మరన్,
పూర్వం దత్తవరానుగో జనకజా యుక్తస్స గచ్ఛన్ పథి,
స్మృత్వా భార్గవ ఏష శైవ దనుషోభంగం విదేహాధిపః,
భ్యర్ణం శిష్యముఖేన పత్రిమనయత్సం తాన్సియన్ సత్వరః. ౧౪

తదా భార్గవ శిష్యేణ దత్తం పత్రిం విదేహరాట్
పపాఠ తత్రి లిఖితం పద్యం భార్గవ భాషితం. ౧౫

2పీత్వా కజ్జల కాలకూట మఖిల క్ష్మాపాల నారీ దృశాం
నీత్వా కించయశోట్ట హాస మహసా లోకత్రయం శుభ్రితాం,
చండీశం చంత్రైకదేశ కలనా దద్యాపి యస్సేవతే,
హే వైదేహ సజామదగ్న్య పరశుస్త్వా మే తదా భాషతే. ౧౬

దేహి కన్యాం నచేతూష్ణీం తిష్ఠ భగ్నం కుతో ధనుః
ఇతి దృష్ట్వా పునః పత్రిం లిలేఖ జనకస్తదా. ౧౭

త్వం మిత్రిం మమ జామదగ్న్య పరశో తే నైతదా భాషసే,
సంప్రీత్యైవ యథా ప్రితి శుత్రితమియం కన్యా మయా దీయతే,

---

1. మంగళరామాయణే. 2. హనుమద్రామాయణే.

తేనేహ స్వయ మేత్యధూర్జటి ధనుర్ధా రేయ దోస్సంపదో,
జామాతుః పురత శ్చిరాయ భవతా ధారాజలం త్యజ్యతాం. ౧౮

పశ్యంత్సం భార్గవో దృష్ట్వా రామాంతిక ముపాయయౌ. ౧౮౹
1అథ గచ్ఛతి శ్రీరామే మైథిలా ద్యోజనత్రయం. ౧౯
నిమిత్తా న్యతిఘోరాణి దదర్శ నృప సత్తమః ౧౯౹
నత్వా వసిష్ఠం పప్రచ్ఛ కి మిదం మ్ముని పుంగవ. ౨౦
నిమిత్తా నీహ దృశ్యంతే విషమాణి సమంతతః. ౨౦౹
వసిష్ఠ స్త మథ ప్రాహ భయ మాగామి సూచ్య తే. ౨౧
పున రప్యభయం తేఽద్య శీఘ్రమేవ భవిష్యతి. ౨౧౹
మృగాః ప్రదక్షిణం యాంతి పశ్య త్వాం శుభసూచకాః ౨౨

ఇత్యేవం వదత స్తస్య వవౌ ఘోరతరో నిలః,
ముష్ణం శ్చక్షూంషి సర్వేషాం పాంసువృష్టిభి రర్దయన్. ౨౩

2వసిష్ఠ శ్చర్షయ శ్చాన్యే రాజాచ ససుత స్తదా,
ససంజ్ఞా ఇవ తత్రాఽఽసన్ సర్వ మన్య ద్విచేతనం. ౨౪

3తతో వ్రజన్ దదర్శా గ్రే తేజోరాశి ముపస్థితం,
కోటిసూర్య ప్రతీకాశం విద్యు త్పుంజ సమప్రభం. ౨౫

---

1. అధ్యాత్మరా. ౭ స.

2. వాల్మీకిరా. ౭౪ స. 3. అధ్యాత్మరా. ౭ స.

తేజోరాశిం దదర్శాథ జామదగ్న్యం ప్రతాపవాన్,
నీలమేఘ నిభ ప్రాంశుం జటామండల మండితం. ౭౬

1స్కంధే చాసజ్య పరశుం ధను ర్విద్యుద్గణోపమం.
ప్రగృహ్య శరముఖ్యం చ త్రిపురఘ్నం యథా శివం. ౨౭

2తం దృష్ట్వా రాజశార్దూలో స్వాత్మన్యేవ మచింతయత్. ౨౭౫

జటాం ధత్తే మూర్ధా పరశు ధనుషీ బాహుశిఖరం,
*ప్రకోష్ఠో రుద్రాక్షం వలయ మిషుదండానపి కరః,
పరిహాస ప్రోఢా స్త్ర వ్రణ వికట రౌద్రాద్భుత మిదం,
ప్రశాంతా మైణేయీం త్వచ మపిచ వక్షః కలయతి. ౨౭౫

సంగతా మునయ స్స ర్వే సం జజల్పు రథో మిథః. ౨౮

య ద్బభంజ కనకాత్మజా కృతే రాఘవః పశుపతే ర్మహద్ధనుః,

*ప్రకోష్ఠఇతి- హరివంశే ఉత్తరభాగారంభేపి పరశు రామో శివభక్త ఇతి ప్రతిపాదితః. తథైవ బ్రహ్మవైవర్తే గణపతిఖండే 3౦అధ్యాయే పి౨3శ్లో॥ రామస్తుత్వా శివం నత్వాఽదదే పాశుపతం మునే," ఇత్యాదినా పరశురామ శ్శివసాన్నిధ్యాత్పాశుపతం లబ్ధవానిత్యుక్త్వా ౪౦అధ్యాయే, తేనైవ పాశుపతాస్త్రేణ కార్తవీర్యార్జున వధః పరశురామేణ కృత ఇత్యభివర్ణితః.

1, వాల్మీకిరా. ౭౪ స. 2. మహాకవికృతం.

తద్ధ్వని శ్రవణ రోషిత స్త్వర న్నాజగామ జమదగ్నిజో
మునిః. ౩౦

1తచ్ఛ్రుత్వా భయ సంత్రస్తో రాజా దశరథ స్తదా,
అర్ఘ్యాది పూజాం విస్మృత్య త్రాహి త్రాహీతి చాబ్రవీత్. ౩౧

2విషణ్ణ వదనో దీనః ప్రాంజలి ర్వాక్య మబ్రవీత్।
క్షత్రరోష ప్రశాంత స్త్వం బ్రాహ్మణశ్చ మహాయశాః. ౩౨
బాలానాం మమ పుత్రాణా మభయం దాతు మర్హసి. ౩౨½

మమ సర్వ వినాశాయ సంప్రాప్త స్త్వం మునీశ్వర. ౩౩
న చైకస్మిన్ హతే రామే సర్వే జీవామహే వయం. ౩౩½

3స్త్రీషు ప్రవీర జననీ జననీ తవైవ, దేవీ స్వయం భగవతీ గిరి
జాపి యస్యై, త్వద్దోర్వశీకృత విశాఖ ముఖావలోక వ్రీడా వి
తీర్ణహృదయా స్పృహయాం చకార. ౩౪½

స్త్రీష్వితి_ పరశురామస్య మాతా రేణుకా ఖ్యయా
పద్మాదు త్పన్నా౽యోనిజాసతీతి, అనుశాసనిక పర్వణి ౪౩అ
౨౫ శ్లోకే వర్తతే. అస్యాః౽పతి ర్జమదగ్ని ర్నామస ప్తర్షిష్వేక
తమః అస్యాః ప్రోష కపితాప్రసేనజిత్ ఇతివనపర్వణి అ 117
శ్లో॥ 2. తస్యాః స్త్రీభిస్సహా జలక్రీడాంకుర్వత శ్చిత్రరథనాక

1. అధ్యాత్మరా. ౭ స. 2. వాల్మీకిరా. ౭౫ స. 3. మహాకవికృతం.

భో బ్రహ్మన్ భవతా సమం న ఘటతే సంగ్రామ వార్తాపి న,
స్సర్వే హీనబలా వయం బలవతా యూయం స్థితా మూర్ధని,
యస్మా దేకగుణం శరాసన మిదం రాజన్యకా నాం బలం,
యుష్మాకం ద్విజజన్మనాం నవగుణం యజ్ఞోపవీతం బలం. ३४

1ఇతి బ్రువంతం రాజాన మనాదృత్య రఘూత్తమం. ३६

ఉవాచ నిష్ఠురం వాక్యం క్రోధా త్ప్రచలితేం ద్రియః.
2రామ భార్గవ సంవాద మేవ మాసీ త్తదాఽద్భుతం. ३७

రే రే క్షత్రకులాధమ, ప్రకటితం బ్రాహ్మణ్య మస్త్రేణ తే,
నన్వేకాం రజనీచరీం త్వ మవధీః, మాతా న మే తాటకా,

గంధర్వరాజస్యదర్శనేన కామవికారోత్పత్తిః ఇతి-వన-ప.౧౧౭-
౭. తత్పాతివ్రత్యభంగ రుష్ట జమగ్ని ప్రేరితేన పరశు రామేణ
తచ్ఛిరశ్ఛేదః వన, ప. ౧౧౭ వర్ణతః.

---

1. అధ్యాత్మరా. ౭ స.   2. బోధాయనరామాయణే.

నిక్షాత్రా పృథివీ కృతా ఖలు మయా, కోఽహం భవాన్ సత్యవాక్,
క్షతం భార్గవరోషణపటుః పాయాత్స నో రాఘవః. ౩౭

[1]పరశురామ ఉవాచః—

త్వం రామ ఇతి నామ్నా మే చరసి క్షత్రియాధమ,
ద్వంద్వయుద్ధం ప్రయచ్ఛాశు యది త్వం క్షత్రియోఽసివై ౩౮

శ్రీరామ ఉవాచః—

[2]జాత స్సోఽహం దినకరకులే క్షత్రియే శ్రోత్రియేతు,
విశ్వామిత్రాదపి భగవతో దృష్ట దివ్యాస్త్రపారః,
అస్మిన్వంశే కథయతు జనో దుర్యశోవా యశోవా,
విప్రే శస్త్రగ్రహణ గురుణ స్సాహసిక్యా ద్బిభేమి. ౪౦

హారగ కంఠే విశతు యదివా తీక్ష్ణధారగ కుఠారగ,
స్త్రీణాం నేత్రా ణ్యధివసతువా కజ్జలంవా, జలంవా,
సంపశ్యామో ధ్రువమపి ముఖం ప్రేతతేర్తు ర్ముఖంవా,
యద్వా తద్వా భవతు న వయం బ్రాహ్మణేషు ప్రవీరాః. ౪౧

సిహంతుం హంత గోవిప్రా న్న శూరా రాఘవా వయం.
అయం కంఠః కుఠార స్తే కురురామ యథోచితం, ౪౨

[3]రామం దాశరథిం రామో జామదగ్న్యోఽభ్యభాషత. ౪౨౫

1. అధ్యాత్మరా. ౭ స. 2. హనుమద్రామాయణే.
3. వాల్మీకిరా. ౭౫ స.

రామ! దాశరథే! వీర! వీర్యం తే శ్రూయతేఽద్భుతం, ౪౩
ధనుషో భేదనంచైవ నిఖిలేన మయా శ్రుతం,
తచ్ఛ్రుత్వా హ మనుప్రాప్తో ధనుర్గృహ్యాఽపరం శుభం. ౪౪
ఇమే ద్వే ధనుషీ శ్రేష్ఠే దివ్యే లోకాభి విశ్రుతే.
దృఢే బలవతీ ముఖ్యే సుకృతే విశ్వకర్మణా. ౪౫
అతిసృష్టం సురై రేకం త్ర్యంబకాయ యుయుత్సవే.
ఇదం ద్వితీయం దుర్ధర్షం విష్ణోర్దత్తం సురోత్తమైః, ౪౬
సమాన సారం కాకుత్స్థ రౌద్రేణ ధనుషా త్విదం. ౪౬½
శితికంఠస్య విష్ణోశ్చ బలాబల నిరీక్షయా, ౪౭
విరోధం జనయామాస తయో స్సత్యవతాం వరః. ౪౭½
విరోధే చ మహద్యుద్ధ మభవ ద్రోమ హర్షణం, ౪౮
*తదాతు జృంభితం శైవం ధను ర్భీమ పరాక్రమం.
హుంకారేణ మహాదేవ స్తంభితోఽథ త్రిలోచనః. ౪౯
1దేవైస్తదా సమాగమ్య సర్షిసంఘై స్సచారణైః, ౫౦
యాచితౌ ప్రశమం తత్ర జగ్మతు స్తౌ సురోత్తమౌ. ౫౦½
2దత్తవాం స్తద్ధను శ్శ్రీమాన్ దేవరాత కరే శివః. ౫౧

---

*తదేతి-ఏకేనైవ విష్ణుహుంకారేణ శైవం ధనుః జృంభితం జడీకృతం మహాదేవోపి స్తంభితః జడీకృతః.

---

1. వాల్మీకిరా ౭౫ స. 2. శ్రీరామభాగవతే కళ్యాణ ఖండే ౧౩ అ.

త్యక్త్వా సద్య స్స్వచాపం చ సానుతాప మనా హరిః.
శప్త్వా దేవా న్కుపిత్వాయ కౌటిల్యా త్ప్రభు వంచకా౯. ౫౨
ఆలిలింగ హరం దోర్భి శ్చతుర్భిరపి శామయ౯. ౫౨౪
తచ్చ వామకర క్షిప్తం భృగూణా మాశ్రమే ఽపతత్. ౫౩
పూజ్యతే తత్కులే విష్ణో ర్ధను రిత్యతి భక్తితః. ౫౩౪
హరాం తేనాసి న శ్చాంతే మమా స్యా సీ చ్ఛరాసనం ౫౪
జృంభితం తద్ధను ర్దృష్ట్వా శైవం విష్ణు పరాక్రమమైః.
*అధికం మేనిరే విష్ణుం దేవా స్సర్షిగణా. స్తదా ౫౫

---

*అధికమితి అధికంమేనిరే. తత్కాలావచ్ఛిన్నో త్కర్షవిశిష్టం. ఏవం కాలాన్తరే కార్య వశా చ్ఛివోఽపిభవేదితి తాత్పర్యం తథాహి- మహాభారతే ద్రోణపర్వణి శతరుద్రీయే-శ్లో॥ ఉ. వాచభగవా౯ బ్రహ్మేశక్రాదీంశ్చ సురోత్తమా౯ చరాచరస్య జగతః ప్రభవశ్చాభవా౯హరః తస్మా త్పరతరంనాన్య త్కించి దస్తి మహేశ్వరాత్ ఇత్యారభ్య "అయం శ్రేష్ఠ ఇతిజ్ఞాత్వా వవందే స పితామహః" ఇత్యంతేన సమ్యక్ప్రతిపాదితం.

నతుశివ కేవయోః శ్రుతివిప్రపన్న పరత్వ సందేహాో విష్ణుమాత్ర ధార్మిక పరత్వ తాత్పర్యకమేత ద్వాక్యం "బలాబల నిరీక్షయేతి బలమాత్ర ప్రశంసాయా ఏవప్రస్తావాత్ నతావతా

విష్ణోః పరత్వ కల్పనా న్యాయ్యా. సగుణవాదే ఆత్యంతిక సుఖ రూపముక్తి ప్రదత్వ రూప పరత్వస్యైవ శ్రుత్యవసేయత్వేన, హరి హరయోర్మత భేదేన తదంశే విప్రతిపత్తేః, యుద్ధ మధ్య కాలే దేవప్రార్థనాద్యుద్ధనివర్తన దర్శనాత్. తథాహి, దేవైస్తదా సమాగమ్య సర్షిసంఘైస్సచారణైః యాచితౌ ప్రశమం తౌ జగ్మ తుస్తాసు రోత్తమౌ. ఇతి, స్మరణాత్, పూర్వోక్తస్పష్టం.

అత్రత్య దేవైస్తదాసమాగమ్యేత్యత్రాపి.తదా శివధను షః శివస్యచ, విష్ణుహుంకారేణ జడీకరణానంతరం యాచితౌ స్వ యత్నవైఫల్యేన శివస్యపునా రణోద్యోగః స్వశక్తిప్రథనేన విష్ణోస్తదుద్యోగః. అత ఉభయోరపి పరాక్రమప్రవణత్వ మాలక్ష్య యద్యనయోః పునర్యుద్ధం తదా రుద్రస్య సంహార కత్వేన విష్ణోరపి ప్రమాద స్స్యాత్. అథవా సమబలత్వేన యుద్ధాన్నివృత్తిర్న స్యాత్. తథాచ జగతామకాలప్రల యస్స్యాదితి. యాచ్ఞాంచక్రురిత్యర్థః నతీశ్వరనిరోధనమాత్రేణ విష్ణోః పరత్వం తథాత్వే శివకర్మక యాచ్ఞాయాః అప్రసక్తేః.

అధికం మేనిరే విష్ణుమిత్యత్ర హుంకారేణేత్యత్రచ కేచన శివద్వేష మావిష్కుర్వన్ మహాదేవశబ్దో మహావృశాసమా ఖ్యాయిత ఇతి, పునశ్చ మహాదేవ ఇతి, విడంబనగర్భమితి, ఘృత కోశాతకీ శబ్దవ దనర్థకో మహాదేవశబ్ద ఇతి, శివా ద్విష్ణోరుత్క

షః ప్రతిపాదితః. తదయుక్తం. యుద్ధకాలజయాపజయయో రన్యతరస్య తదసాధకత్వాత్. తత్త్వేతరజ్ఞానమే వేతి సిద్ధం. కం చనకాలం దశకంఠస్యాపి స్వీయతపోవృద్ధికాలే సాక్షాద్విష్ణుం శే విష్ణో రజయ్యత్వకథనే పరత్వం వ్యత్యయేన కల్ప్యేత.

అత్ర శివజడీ కరణవర్ణనం దీపకాలంకార ద్యోతనాయా ము పమాయాం శివస్యో పమానత్వ సిద్ధ్యర్థం. ఉపమేయా దధికగుణ ముపమేయంభవ తీతి కవిసమయః ముఖచంద్రాదౌ తత్ప్రసిద్ధం

ఏవం ప్రమాణబలాబలపర్యాలోచనయా చ బాధ్య భావ ఉక్తః. అన్యథా శ్రుతిః అంతర్బహిశ్చ తత్సర్వం వ్యాప్య నారాయణ స్థితః- ఇత్యాదినా విష్ణో రుత్కర్షాభి నివేశినః ప్రతి అన్యే శివోత్కర్షాభి నివేశినః శ్రు "ఏకఏకవ రుద్రో న ద్వితీయాయ తస్థే "సర్వోవైరుద్ర స్తస్మై రుద్రాయనమో అస్తు-" ఇత్యాది శ్రుతీర్నిర్దిశ్య భార్గవవర్ణితో పాఖ్యానస్య అన్యథాసిద్ధిం ప్రతి పాదయంతి- తద్యథా శివో నారాయణేన నిర్జిత ఇతి ఖల్వస్మి న్నుపాఖ్యానే భవదభిప్రాయః సోఽయమర్థ శ్శి వేన కదా చిన్నారాయణాయ స్వద త్తవరం పరిపాలయితు మభినీత స్స్వ స్య పరాజయః కథం భారతేహి- ద్రోణపర్వణి ౨౦౨ అధ్యా

యే. ౧౮ శ్లోకాదా ద్రోణవధానంతరం అతి కుపితేనాశ్వత్థా మ్నా అర్జునంప్రతి ప్రహితం నారాయణాస్త్రం భగవతా కృష్ణేన వితథీకృత మాలక్ష్య వ్రీడితో ధిక్ ధిగితి శస్త్రం పరిత్యజ్య దక్షిణాం దిశంప్రతి ప్రస్థితేన మధ్యేమార్గం ఆమిళి ద్వేదవ్యాసాత్. ఆకర్ణితం యదుపాఖ్యానం "పురానారాయణాయ షష్టి వర్ష సహస్రాణి మైనాకే తపసా శివమారాధితవతే శివేన బల వీర్య పరాక్రమాదికం సర్వతాప్రతిహతం దత్త మితి వర్ణితం, తథాహి. "శ్లో॥ తతోవిశ్వేశ్వరం యోనింవిశ్వస్య జగతః పతిం. దదర్శ భృశదుర్దర్శం సర్వదేవేశ మీశ్వరం. అణీయసమణుభ్యశ్చ బృహద్భ్యశ్చమహత్తరం, తతో నారాయణో దేవంవవందే విశ్వతో భవం. అజ మీశానమవ్య గ్రకారణాత్మాన మచ్యుతం. పద్మాక్షస్తం విరూపాక్షమభి తుష్టావభక్తిమాన్. "నారాయణః" కాలేబ్రహ్మ బ్రహ్మచ బ్రాహ్మణాశ్చ, త్వత్సంభూతా భువనానీహవిశ్వా, సుమర్లభాక్ దేహేవరాన్మమేష్టా నభిష్టుతః ప్రవికార్యశ్చమాయాం." భగవానువాచ.

"మత్ప్రసాదా న్మనుష్యేషు దేవగంధర్వయోనిషు, అప్రమేయబలాత్మాచ నారాయణ భవిష్యసి. నకశ్చిత్త్వాంతుదేవోఽపిసమరేషు విజేష్యతి. న శస్త్రేణ నవజ్రేణ నాగ్నినా నచ

వాయునా, కశ్చిత్త్వ రుజాంకర్తా మత్ప్రసాదాత్కథంచ న, అపిచే త్వమరం ప్రాప్య భవిష్యసి మమాధికః, ఏవమాదీ న్వరా న్లబ్ధ్వా ప్రసాదా దథ శూలినః. సఏవ దేవ శ్చరతి మాయయా మోహాయ౯ జగత్, స ఏవరుద్ర భక్తశ్చ కేశవోరుద్ర సంభవః. సర్వరూపం భవంజ్ఞాత్వా లింగమర్చయతి ప్రభుం, కృష్ణ ఏవహియష్టవ్యో యజ్ఞైశ్చైవ సనాతనః. సర్వభూతభవం జ్ఞాత్వా లింగమర్చయతి ప్రభుం, తస్మిన్న ప్యధికాంప్రీతిం కరోతి వృషభ ధ్వజః. తస్య తద్వచనం శ్రుత్వాద్రోణ పుత్రోమహారథః, నమశ్చ కార రుద్రాయ బహుమానేన కేశవం. ఇతి.

అన్యచ్చ 'హరివంశేపి పారిజాతహరణసిద్ధ్యర్థం శివమారాధ్య స్తువతే శ్రీకృష్ణాయ అయమేవ పురాదత్తో వరస్మారిత ఇతి వర్ణితం-తథాహి. శ్లో॥ "ఇతి సంస్తూయమా నస్తు భగవా౯ గోవృషధ్వజః, ప్రసార్య దక్షిణం హస్తం వాసుదేవ మథాఽబ్రవీత్. మనీషితానా మర్థానాం ప్రాప్తి స్తేఽస్తు సురోత్తమ, పారిజాతంతు హర్తాఽసి మాభూత్తే మనసో వ్యథా. పురా నైనాక మాశ్రిత్య తప స్త్వ మకరోర్యదా, తదా మమ వచః కృష్ణ సంస్మృత్య స్థైర్య మాప్నుహి. అవధ్య స్త్వ మజేయ స్త్వం మత్త శ్శూరతర స్తథా, భవితాసీ త్యవోచం య త్త త్త

థాన తదన్యథా. ఇతి. తస్మాదన్యథా సిద్ధేపి తదుపాఖ్యానేఽభిని
వేశః న కార్య ఇతి. యథా జయద్రథేన ఈశ్వరబలా దేకస్మిన్
దినే పాండవాః పరాభూతాః తథైవాత్రేతి, బాణాసురయుద్ధేపి
ఏవమేవ కల్పనీయ మితిచ, పునశ్చ శ్లో॥ "శ్రీమత శ్శితికంఠస్య
కృత్యంహిదురతిక్రమ" మిత్యుత్తరకాండే శ్రీరామవచనేన, అత్ర
పూర్వం మహాదేవః ప్రసానుకరో ప్ప్రభుః, ఇతి యుద్ధకాండే
ప్రతి ప్రయాణే శ్రీరామవచనేన చ, శివఏవ విష్ణోరధిక ఇతి;
తథాహి. మహాభారతే ద్రోణపర్వణి- శ్లో॥ ఉవాచ భగవాన్
బ్రహ్మ శక్రాదీంశ్చ సురోత్తమాన్, చరాచరస్య జగతః ప్రభ
వశ్చ భవాన్ హరః తస్మాత్పరతరం నాన్యత్కించి దస్తి మహే
శ్వరాత్, నసం బుబుధిరే చైనం దేవా స్తం భువనేశ్వరం.
అథాఽభ్యేత్య తతో బ్రహ్మ దృష్ట్వాచ పరమేశ్వరం, అయం
శ్రేష్ఠ ఇతి జ్ఞాత్వా వవందే స పితామహః. ఇతి, రతరుద్రీయో
పన్యాసేపి, పూర్ణావతారస్య శ్రీకృష్ణస్య తపః ప్రసాదిత పరమే
శ్వరలబ్ధ మేవేమం మాహాత్మ్య మితి ప్రతిపాదనేన, తథాచార్జు
నంప్రతి సకల ధార్తరాష్ట్రానీకవధః త్వదగ్రయాయి త్రిశూల
ధారీ పరమేశ్వరఏవ కృత ఇతి వ్యాసవచనేన, దక్షయజ్ఞ విధ్వంసన
త్రిపురదహన నరేంద్రహస్తస్తంభన ప్రతిపాదనేన, పునః జయద్ర
థవధేకృష్ణార్జునయోః నతిస్తుత్యాదినా ప్రసన్నా త్పరమేశ్వరాత్,
పాశుపతాస్త్ర ప్రాప్తికథనేన చ, పుత్రార్థం తప్యమానయా

రుక్మిణ్యా సంప్రార్థిత శ్రీకృష్ణః ఖగరాజ మారుహ్య కైలాస గమనం, తత్ర జపోపవాసహోమాది నియమా నాచరన్ స్వాభిలషితం పుత్రం ప్రద్యుమ్న నామకం ప్రాప్తవానితి ప్రతిపాదనేనచ, ఉమా సంహితాయాం షష్ఠాధ్యాయే శ్లో॥ "దక్షయజ్ఞ వధేపూర్వం ధనురాదాయ వీర్యవాన్ వివ్యధే త్రిదశాన్ సర్వాన్సలీల మిదమబ్రవీత్. నాశయిష్యామి వస్సర్వా నేత చ్ఛ్రుత్వాఖిలాసురాః, ప్రసాదయన్తి దేవేశం నమస్తే రుద్ర మన్యవే. హే రుద్ర ధనుషస్తుభ్యముతోత ఇషవేనమః, బాహుభ్యాం తే నమ ఇతిస్తుతి భిస్సంస్తుతో హరః. ప్రసాదితో మహాదేవః ప్రసాదమకరోచ్ఛివః, రుద్రస్య యజ్ఞ భాగంచ విశిష్టం తేభ్య కల్పయన్. భయేన త్రిదశాస్సర్వే శరణం తంప్ర తిపేదిరే." ఇత్యుక్త్వాచ

అపిచాస్మిన్విషయే శ్రు॥ సర్వమిదం బ్రహ్మరుద్రేంద్రాస్తే సంప్రసూయన్తే సర్వాణి చేంద్రియాణి సహ భూతైర్నకారణం కారణానాంధాతా ధ్యాతా కారణం తు ధ్యేయస్సర్వైశ్వర్యసంపన్న స్సర్వేశ్వర శ్శంభు రాకాశమధ్యే క్షణమేకం తం లబ్ధ్వా క్రతుశతస్యాపి చతుస్సప్తత్యా యత్ఫలంతదవాప్నోతి. శివ ఏకో ధ్యేయ శ్శివంకరస్సర్వమన్య త్పరిత్యజ్య సమాప్తాథర్వశిఖా. ఇత్యథర్వశిఖోపనిషది, శ్రు. యస్మా త్సర్వమిదం బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రేంద్ర పూర్వకంసహభూతేంద్రియై స్సర్వై. ప్రథమం సంప్రసూయన్తే ఇత్యాదినా, శిర శ్శ్వేతా శ్వతర కైవల్యో పనిష

దాదిషుప్రతిపాదనాత్, పునశ్చ మహాభారతే ద్రోణ పర్వణి శత రుద్రీయే బ్రహ్మోక్తిః శ్లో॥ ద్వేతనూ తస్యదేవస్య వేదజ్ఞా బ్రాహ్మణా విదుః, ఘోరాచాన్యాశివాచాన్యా తేతనూబహుధాపునః. ఘోరాతు యాతనుస్తస్యసో౽గ్నిర్విష్ణుస్సభాస్కరః, సౌమ్యాతుపునరేవాస్య ఆపోజ్యోతీంషి చంద్రమాః. వేదాంగాస్సోపనిషదః పురాణా ధ్యాత్మనిశ్చయాః, యదత్ర పరమంగుహ్యాం సవై దేవో మహేశ్వరః. ఈదృశశ్చ మహాదేవో భూయాంశ్చభగవానతః, సేంద్రాదిషుచ దేవేషు తస్యైవైశ్వర్యముచ్యతే. మహేశ్వరశ్చ భూతానాంమహతా మీశ్వరశ్చసః, సవిభుస్సప్రభుర్దేవో విశ్వంవ్యాప్నోతివై మహత్. ఇత్యాదినాశతరుద్రీయే శ్రీకృష్ణస్య తపః ప్రసాది తపరమేశ్వరలబ్ధమేవ మాహాత్మ్యమితి ప్రతిపాదనేన, పునశ్చాను శాసనిక పర్వణి ౧౪. అధ్యాయే శివసహస్రనామపీఠికాయాం యుధిష్ఠిరం ప్రతిభీష్మవచనం. శ్లో॥ "కోహీశక్తోభవం జ్ఞాతుంమద్విధః పరమేశ్వరం, ఋతేనారాయణా త్పుత్ర శంఖ చక్రగదా ధరాత్. రుద్రభక్త్యాతు కృష్ణేనజగద్వ్యాప్తం మహాత్మనా, తంప్రసాద్య తదాదేవంబదర్యా కిలభారత. ప్రాప్తవానేవ రాజేంద్ర సువర్ణాక్షాన్మహేశ్వరాత్, పూర్ణం వర్ష సహస్రంతుతప్తవానేష మాధవః యుగేయుగేతు కృష్ణేన తోషితోవై మహేశ్వరః. ఐశ్వర్యంయాదృశంతస్య జగద్యోనేర్మ హాత్మనః, తదయం దృష్టవాన్సాక్షాత్పు

తాం స్థేహరిరచ్యుతః. ఏషశక్తో మహాబాహు ర్వక్తుం భగవతో గుణాన్. ఏవముక్త్వా తదాభీష్మో వాసుదేవం మహాయశాః. సురా సురగురోదేవ విష్ణోత్వం వక్తుమర్హసి. శివాయ విష్ణురూపాయ యన్మాం, పృచ్ఛత్యుధిష్ఠిరః, 'శ్రీవాసుదేవ ఉవాచ" నగతిః కర్మ ణాశక్యా వేత్తు మీశస్యతత్వతః, తస్యాహమసురఘ్నస్య కాంశ్చి ద్భగవతో గుణాన్. భవతాంకీర్తయిష్యామి వ్రతేశాయ య థా తథా, ఇత్యాద్యుక్తేశ్చ. శివఏవ ఉత్కృష్టః. విష్ణు స్తద్భక్తా గ్రేసరః పూజక ఇతిత్రే మన్యంతే.

ఏవమన్యతరోత్కర్షం వదతా మన్యతర గ్రంథా ప్రామా ణ్యం ప్రసజ్యతే. తత్తు శ్రుతి స్మృతిపురాణ ప్రామాణ్యాభ్యుపగం తృభిరా స్తికై రంగీకర్తుం నశక్యతే. అతః కృత్స్నప్రామాణ్యా ముపపాదయతాం పరస్పరావిరోధాయ శివవిష్ణ్వోరభేదాభ్యుపగ మ మంతరా నాన్యాగతిః. తథాహి, విష్ణుపురాణే పంచమాంశే 33 అధ్యాయే- బాణాసురయుద్ధే శ్రీమహాదేవం ప్రతి శ్రీ కృష్ణోక్తిః- శ్లో॥ "మత్తోవిభిన్నమాత్మానం ద్రష్టుం నార్హసి శంకర, యోఽహం సత్యం జగద్భేదం సదేవాసురమానుషం. అవిద్యామోహితాత్మానః పురుషా భిన్నదృష్టయః, వదంతి భేదం పశ్యంతి చావయోరంతరం హరేతి." హరివంశేపి- బాణా సురయుద్ధే శివంప్రతి. బ్రహ్మణో వచనం. శ్లో॥ "నచయుద్ధం మహాబాహో తవ కృష్ణేన రోచతే, నావబుధ్యసి కృష్ణం

త్సా మాత్మానంచ ద్విధాకృతం. శ్లో॥ తతః కృష్ణోఽథ రుద్రశ్చ పరిష్వజ్య పరస్పరం. పరాం ప్రీతి ముపాగమ్య సంగ్రామావథ జగ్మతుః" ఇతి.

అపిచ మహాభారతే శతరుద్రీయే అర్జునంప్రతి వ్యాసవచన పర్యాలోచనయా శివేన భారతీ యానాం హననం కృత మితి ద్యోత్యతే. తదేవం గీతాయామర్జునంప్రతి భగవద్వాక్యం. శ్లో॥ "కాలోఽస్మి లోకక్షయకృత్ప్రవృద్ధో లోకాన్సమాహర్తు మిహ ప్రవృత్తః, మయైవై తే నిహతాః పూర్వమేవ నిమిత్తమాత్రం భవ సవ్యసాచిన్. ద్రోణంచ భీష్మంచ జయద్రథంచ కర్ణం తథా న్యానపి యోధవీరాన్, మయాహతాన్త్వంజహి మావ్యథిష్ఠ యుధ్యస్వ జేతాసిరణే సపత్నాన్". ఇత్యనేన భారతీయం సర్వసైన్యం శ్రీకృష్ణేన సంహృతమితి భగవతైవోక్తం. ఏవం శత రుద్రీయగీతావచనాభ్యా మితరానివృత్తి పూర్వకం స్వేనైవ హత మిత్యవగమా చ్ఛివవిష్ణ్వోశ్చ భేదే వచనవిరోధ పరిహారోఽతీవ దుర్ఘటః తస్మాత్సకలశ్రుతిశిరస్సమ్మతాఽభేదః సిద్ధః.

పునశ్చ ద్రోణపర్వణి- శ్లో॥ "తతః ప్రీత మనాఃపార్థో గంధమాల్యైశ్చ మాధవం, అలంకృత్యోపహారం నైశం తస్మై న్యవేదయత్. తంచోపహారం స్వాకృతం నైశం నైత్యకమాత్మనః, దదర్శ త్ర్యంబకాభ్యాసే వాసుదేవ నివేదితం".

ఇతి వచ నాభ్యా మర్జునకృత విష్ణుప్రూజాయాః శివశిరసి దర్శనప్రతిపాదనేన తయో రభేద స్సిద్ధః. హరివంశేఽపి బ్రహ్మాణం ప్రతి మార్కండేయః శ్లో॥ శివాయ విష్ణురూపాయ శివ రూపాయ విష్ణవే, అథాంతరం నపశ్యామి తేనతౌ దిశతః శివం. అనాదిమధ్య నిధనమే తదక్షర మవ్యయం, తదేవ తే ప్రపక్ష్యా మి రూపం హరిహరాత్మకం. ఏకమూర్తిస్త్రయోదేవా బ్రహ్మ విష్ణు పితామహాః, వరదాలోకకర్తారోలోక నాథాః స్వయంభువః అర్ధనారీశ్వరాస్తేతువ తం తీవ్రం సమాస్థితాః. యథాజలేజలేక్షి ప్తం జలమేవ తుతద్భవేత్, రుద్రం విష్ణుః ప్రవిశ్యాతుతథా రుద్ర మయోభవేత్. కర్తారౌచాపహర్తారౌ స్థావరస్యచరస్యచ జగతః శుభకర్తారౌక ర్తృకారణకారకౌ, భూతభవ్యభవౌదేవౌ నారాయణమహేశ్వరౌ. ఏతత్పరతరంగుహ్యం కథితంతే పితా మహ, రుద్రస్య ప్రభవోవిష్ణుః విష్ణోశ్చప్రభవశ్శివః. తస్మాదేక త్వమాపన్నౌ రుద్రోపేంద్రౌ స్తుతౌపురా, నమోరుద్రాయ కృష్ణాయ నమస్సంహిత చారిణే. నమష్షడర్థ నేత్రాయ సద్వి నేత్రాయ వైనమః, నమస్త్రిశూల హస్తాయ చక్రహస్తాయ వైనమః. నమోఽస్తు లక్ష్మీపతయే పార్వతీపతయేనమః, నమః

పవ్వతనాసాయ నమస్సాగర శాయినే. అయం స్తవస్తు రుద్రస్య విష్ణోశ్చైవ మహాత్మనః, సమేత్య ఋషిభిస్సర్వై స్సంస్తుతస్సు మహాత్మభిః. వ్యాసేన వేదవిదుషా నారదేనచ ధీమతా, భరద్వాజేన గార్గ్యేణ విశ్వామిత్రేణ చైవతథా. అగస్త్యేన పులస్త్యేన ధౌమ్యేనచ మహాత్మనా." ఇత్యభేదేన రుద్రవిష్ణు ప్రతిపాదనాత్, హరిహరాభేద స్సిద్ధ ఏవ.

అన్యచ్చ విష్ణుపురాణే- శ్లో॥ "సృష్టిస్థిత్యంతకరణీం బ్రహ్మ విష్ణుశివాత్మికాం, స సంజ్ఞాం యాతి భగవా నేకఏవ జనార్దనః. అవిద్యామోహి కాత్మానః పురుషా భిన్నదర్శినః, ఇతి- అత వ. శివవిష్ణ్వోః భేదస్యాఽపారమార్థికత్వ ప్రతిపాదన పూర్వకత్వా ప్రవృత్తాని అభేదవచనాని. అన్యథా దాశరథిపరశురామయోః పరమార్థత, విష్ణుస్వరూపేణాభిన్న యో రుత్కర్షాపకర్ష ప్రతిపాదన మనుపపన్నంస్యాత్. స్వస్యైవ స్వాపేక్షయోత్కర్షాపకర్షసంభవాత్. యదిచ దాశరథిపరశురామయోః సమయ భేదేన తత్తత్కార్యవశాదే వోత్కర్షాపకర్షే. పరమార్థత స్త్వైక్యమేవేతి స్వీకర్తవ్యం, తథైవ శివవిష్ణ్వోః భేదస్యాపీతి జ్ఞేయం.

కించ-ప్రకృతే శ్రీరామాపేక్షయాపరశురామస్యన్యూనత్వ కథనేన, విష్ణ్వంశ స్యైవన్యూనత్వ కథన మిత్యాపద్యేత. నచ పరశురామః కలావతారః, శ్రీరామస్తు పూర్ణావతారః. అతోనోక్త దోషఇతివాచ్యం. కింతావతుష్పూర్ణావతారత్వంనామ?

పరాభిమత విష్ణుసంబంధయావచ్ఛక్తి విశిష్టత్వంతత్. ఇతిచేత్ సచవిష్ణుస్స్వరూపతో విద్యమానస్సన్ స్వీయయావత్సత్తామన్యతాప్రివేశ యతివా? స్వయంసాక్షాత్సాకల్యేనతాదూప్యేణ పరిణమతీవా? నాద్యః స్వసత్వం స్వశక్తిసాకల్యా భావేకథం? నాన్త్యః। పరిణామిత్వేపరస్యానిత్యత్వ ప్రసంగ దోషాపత్తేః.

అతఏవ పూర్ణస్య పరమాత్మనః అనన్తాశ్శక్తయః కార్యవశాత్తత్తత్రి తేత్కృష్టాపకృష్ట రూపేణ ప్రదృశ్యన్తే. శ్రుతి యతేహి శ్రుతావపి।" పరస్య పరమాత్మన స్సర్వమప్యుపాధి రూపమితి.

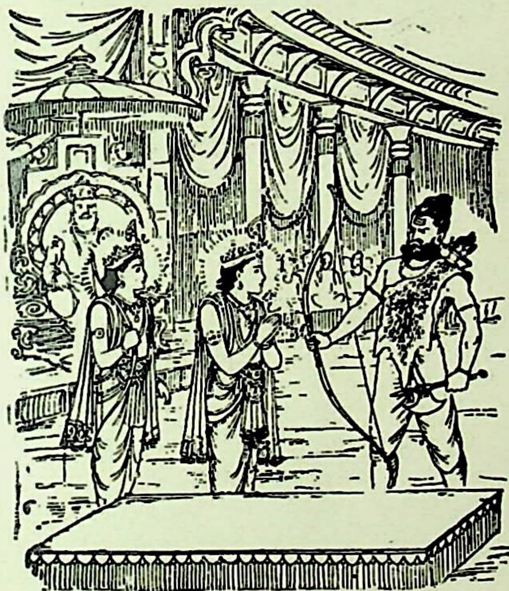
తథాచ శ్రుతయః- "ఏకో దేవో బహుధా నివిష్టః" "ఏక స్స న్బహుధా విచచార" "అజాయమానో బహుధా విజాయతే" "నిత్యో నిత్యానాం చేతన శ్చేతనానా మేకో బహూనాం యో విదధాతి కామాన్" "ఏకం స ద్విప్రా బహుధా వదం త్యగ్నింయమం మాతరిశ్వాన మాహుః" "ఏకం సంతం బహుధా కల్పయంతి" "ఏకో విమమే త్రిభి" రిత్యాదిశ్రుతి స్మృతిసూత్రాదిభి ర్భేదమాత్రనిషేధపూర్వక మభేదస్యైవ ప్రతిపాదనాత్। శివవిష్ణ్వో రభేదః సిద్ధః. ఉత్కర్షాపకర్ష ప్రతిపాదనంతు కార్యవశేనాధిక మితి సర్వమనవద్యం.

ప్రకృతే 'అధికం మేనిరే విష్ణుం' ఇతి రామాయణ వచనంతు, అగ్రే కర్తవ్య సకల రాక్షసవధ హేతుభూత వైష్ణవ

పురాణం జర్జరం చాపం భఙ్క్త్వా త్వం కత్థసే ముదా. ౧౧౪
తచ్చాప మీశభుజపీడనవీతసారం, ప్రాగప్యభజ్యత భవాంస్తు
నిమిత్తమాత్రం, రాజన్యక ప్రథనసాధన మస్మదీయ, మాక
ర్షణ కార్ముక మిదం గరుడధ్వజస్య. ౧౬౪
[1]నోచేత్ప్రస్థాప్య న్మానిష్యామి క్షత్రియాంతకరో హ్యహం,
[2]పితు శ్శాసనహంతారం పితు ర్వధవిధాయకం. ౧౭
యో నహంతి మహామూర్ఖో రౌరవం స వ్రజే ద్ధ్రువం, ౧౮
[3]ఇతి బ్రువతి వై తస్మిం శ్చచాలే వసుధా భృశం. ౧౮౪

ధనుషః ప్రాశస్త్య ప్రతిపాదనపరమితి జ్ఞేయం. తదేవ దర్శయ
న్మహాపద్మపురాణేమాఘమాహాత్మ్యత్రియస్త్రింశాధ్యాయే,
శ్లో॥ "స్వబుద్ధి రచితై శ్శాస్త్రైర్మోహయిత్వా జడం జనం, నారే
శ్వరస్య పాసిష్ఠాః కేచి ద్భేదం ప్రకుర్వతే. తేనతే నిరయం
యాంతి కల్పానా మేకవింశతిం, కర్మణా మనసా వాచా తస్మా
ద్భేదం వివర్జయేత్." ఇత్యాదివచనైః పాప జనితాదాపూర్వకం
తత్త్వ ముపదిష్టం. విష్ణుపురాణేపి "శ్లో॥ వేణురంధ్రవిభేదేన భేద
షడ్జాదిసంజ్ఞితః, అభేదవ్యాపినో వాయో స్తథాఽస్య పర
పరమాత్మనః. ఏకస్స్వరూపభేదశ్చ బాహ్యాకర్మ వృత్తప్రజః,
దేవాదిభేదేఽ పధ్వస్తే నాస్త్యేవావరణోహి స." ఇత్యాదినా
అభేద ఏవ సర్వత్ర పరిదృశ్యత ఇతి, శం.

1. అధ్యాత్మ. రా ౭ స. 2. బ్రహ్మవైవర్తే గణపతిఖండే ౨౭ అధ్యా.
3. అధ్యాత్మ రా. ౭. స॥

పరశురామేణ, "వైష్ణవం ధనురారోప యేతి శ్రీరామం
ప్రతికథనమ్"

అంధకారో బభూవా ఽథ సర్వేషామపి చక్షుషాం, ౫౯

1శ్రుత్వా తజ్జామదగ్న్యస్య వాక్యం దాశరథి స్తదా,
గౌరవా ద్యంత్రిత కథః పితూ రామ మథాబ్రవీత్, ౬౦

శ్రుతవా నస్మి యత్కర్మ కృతవా నసి భార్గవ,
అనురుంధ్యామహే బ్రహ్మన్ పితు రానృణ్య మాస్థితః. ౬౧

మయాస్పృష్టం నవాస్పృష్టం కార్ముకం పురవైరిణా,
భగవ న్నాత్మనైవేద మభజ్యత కరోమికిం. ౬౨

వీర్యహీన మివాశక్తం క్షత్రధర్మేణ భార్గవ,
అవజానాసి మే తేజః పశ్య మే ఽద్య పరాక్రమం. ౬౩

2ఇత్యుక్త్వా తత్ర వైష్ణవ్యా శక్త్యా తద్గతయాసహ,
జగ్రాహ వైష్ణవం చాపం వినయేనచ లీలయా. ౬౪

ఇతి శ్రీరామాయణసారోద్ధారే బాలకాండే
ద్వావింశ స్సర్గః.

త్రయోవింశ స్సర్గః.

తతః పరశురామస్య దేహా న్నిర్గత్య వైష్ణవం,

---

1. వాల్మీకి రా. ౭౬ స. ౨. పద్మపురాణే

పశ్యతాం సర్వదేవానాం తేజో రామ ముపావిశత్. ౧.

1జామదగ్న్యావతారోఽయం హరే రేకాంశ సంభవః।
పూర్ణావతారమాలోక్య శక్తిసంక్రమితాఽభవత్ ౨

రాత్రౌ దైవాకరం తేజోనిహితం హవ్యవాహనే
ప్రాత స్సూర్యం తథాగచ్ఛేద్వహ్నినిష్ఠం యథా తథా॥ 3

2తచ్చాప మాకర్షతి తాటకారా వాకారగుప్తాపి విశాలనేత్రా,
సాసూయ మైక్షిష్ట విదేహకన్యా, కన్యాం కి మన్యాం
పరిణేష్యతీతి. ౪

3తూణీరా ద్బాణ మాదాయ సంధాయాఽఽకృష్యవీర్యవాన్,
ఉవాచ భార్గవం రామం శృణు బ్రహ్మన్ వచో మమ. ౫

లక్ష్యం దర్శయ బాణస్య హ్యమోఘో మమ సాయకః. ౫౪
4బ్రాహ్మణోఽసీతి పూజ్యో మే విశ్వామిత్రకృతేనచ. ౬

ఇమాం పాదగతిం రామ తపోబల సమార్జితా, తాన్
లోకానప్రతిమాన్వా తే హనిష్యామి యదిచ్ఛసి. ౭

---

1. ఉమాసంహితాయాం ౬ అధ్యాయే. 2. హనుమద్రామాయణే
3. అధ్యాత్మ రా. ౭ స. 4. వాల్మీకి రా ౭౬ స.

శాన్తేన పరశురామేణ శ్రీరామచన్ద్ర ప్రార్థనమ్.

వరాయుధ ధరం రామం ద్రష్టుం సర్షిగణా స్సురాః,
పితామహం పురస్కృత్య సమేతా స్తత్ర సంఘశః. ౮
1ప్రహసన్నివ విప్రేంద్రం రామో వచన మబ్రవీత్,
పశ్య మాం స్వేన రూపేణ దదామ్యక్షి వితరామ్యహం. ౯
ఇత్యుక్త్వా ప్రదదౌ తస్మై రామో దివ్యాం దృశం తదా. ౯౫
తతో రామశరీరే వై రామోఽ పశ్యత్స భార్గవః. ౧౦
ఆదిత్యా న్వసూ న్రుద్రా న్సాధ్యాంశ్చ సమరుద్గణా న్,
పితౄ న్హుతాశనాంశ్చైవ నక్షత్రాణి గ్రహాం స్తథా. ౧౧
2గంధర్వా న్రాక్షసాన్యక్షా న్నదీ స్తీర్థాని యానిచ ।
ఋషీంశ్చ వాలఖిల్యాంశ్చ బ్రహ్మ భూతా న్సనాతనా న్ ౧౨
దేవర్షీంశ్చ తతః కృత్స్నా న్సముద్రా న్పర్వతాం స్తథా ౧౨౫
3వేదాంశ్చ సోపనిషదో వషట్కారా న్సహాధ్వరైః, ౧౩
విద్యుతో మేఘబృందాని వర్షాణిచ మహావ్రతః. ౧౩౫
తథావిధం చ శ్రీరామం దృష్ట్వా ప్రోవాచ భార్గవః ౧౪
4ఉపసంహర విశ్వాత్మన్నేతద్రూపం మహాద్భుతం.
దర్శయస్వ మహానంద రామరూపం మనోహరం ౧౫
ఏవముక్త్వా చ శ్రీరామం భార్గవో వికృతాననః.
దృష్ట్వా రామం రమానాథం శాంతం పరమపూరుషం, ౧౬

---

1. అద్భుతరామాయణోత్తరకాండే ౯ సర్గే.
2. మహాభారతే అనుశాసనిక ప ౯౮ అధ్యాయే.
3. అద్భుత రామాయణోత్తరకాండే ౯ స. 4. శివరామాయణే

1సంస్మరన్ పూర్వవృత్తాంత మిదం వచన మబ్రవీత్. ౧౬½

2అక్షయ్యం మధుహంతారం జానే త్వాం పరమేశ్వరం, ౧౭
ధనుషోఽస్య పరామర్శా త్స్వస్తి తేఽస్తు పరంతప.
ఏతే సురగణా స్సర్వే నిరీక్షంతే సమాగతాః. ౧౮

3♦సర్వందేవైవ మే పూర్వం శ్రావితం శివ సన్నిధౌ
తవైవ మాయయా సర్వం విస్మృతం మే పరాత్పర ౧౯
విస్మృత్య వీరమాత్రం త్వాం మత్వా యోద్ధు మిహాగతః
భూతభావన భూతేశ సర్వభూత ప్రియోదయ ౨౦
భూతాత్మన్ భూతభవ్యేశ రామచంద్ర నమోస్తుతే ౨౦½

♦ సర్వమిత్యత్ర। అస్మిన్నర్థే చానందరామాయణే సార కాం 3 సర్గే పార్వతీ పరమేశ్వర సంవాద ఏవమాసీత్॥ తథాహి॥ పార్వత్యువాచ "శ్రీవిష్ణోస్తుచిదంశేన జామదగ్న్య స్త్వయాస్మృతః తద్వచ్చాయం రాఘవఃకిం నుదమే సంశయంప్రభో", శ్రీశివ ఉవాచ "అష్టావింశస్తు విధృతా అవతారాశ్చ విష్ణునా, రామకృష్ణావతారౌచ పూర్ణరూపేణ తౌధృతౌ. వరిష్ఠౌ సకలేష్వేవమవతారేషుతావుభౌ, తయోరపివరగ పూర్వస్సత్యంధోజితేంద్రియః జ్ఞేయోరామావతారోహి నానేన సదృశః పరః. కృష్ణః కృష్ణరుచి ర్జ్ఞేయ శ్శ్రీరామో రుక్మసం రుచిః ॥ఇతి.॥

1. అధ్యాత్మ. ౭ స. 2. వాల్మీ. ౭౭ స.
3. శ్రీరామ భాగవతే కళ్యాణఖండే ౨౨ అ.

1రామ రామ మహాబాహో జానే త్వాం పరమేశ్వరం. ౨౧
పురాణపురుషం విష్ణుం జగత్సర్గ లయోద్భవం. ౨౧౹
బాల్యేఽహం తపసా విష్ణు మారాధయితు మూర్జసా ౨౨
చక్రతీర్థ శుభం గత్వా తపసా విష్ణు మన్వహం.
అతోషయం మహాత్మానం నారాయణ మనన్యధీః. ౨౩
తతః ప్రసన్నో దేవేశ శ్శంఖచక్ర గదాధరః
ఉవాచ మాం రఘుశ్రేష్ఠ ప్రసన్న ముఖపంకజః ౨౪
ఉత్తిష్ఠ తపసో బ్రహ్మన్ ఫలితం తే తపో మహత్
మచ్చిదంశేన యుక్త స్త్వం జహి హైహయపుఙ్గవమ్, ౨౫
కార్తవీర్యం పితృహణం యదర్థం తపస శ్శ్రమః. ౨౫౹
తత స్త్రిస్సప్తకృత్వ స్త్వం హత్వా క్షత్రియ మండలం, ౨౬
కృత్స్నాం భూమిం కశ్యపాయ దత్త్వా శాంతి మవాప్నుహి ౨౬౹
త్రేతాయుగే దాశరథి ర్భూత్వా రామోఽహ మవ్యయః, ౨౭
ఉత్పత్స్యే పరయా శక్త్యా తదా ద్రక్ష్యసి మాం తతః.
మత్తేజః పున రాదాస్యే త్వయి దత్తం మయా పురా ౨౮
తదా తప శ్చర లోకే తిష్ఠ త్వం బ్రహ్మణో దినం
ఇత్యుక్త్వాఽన్తర్దధే దేవ స్తథా సర్వం కృతం మయా. ౨౯

---

1 అధ్యాత్మ. 2 స.

సఏవ విష్ణు స్త్వం రామ జాతోఽసి బ్రహ్మణాఽర్థితః.
మయి స్థితంతు త్వత్తేజ స్త్వయైవ పున రాహృతం. 30
అద్య మే సఫలం జన్మ ప్రతీతోఽసి మమ ప్రభో.
బ్రహ్మాదిభి రలభ్య స్త్వం ప్రకృతేః పారగో మతః. 31
1త్వమాదిపురుష స్సాక్షా త్పరం బ్రహ్మాచ్యుతోఽవ్యయః.
స్రష్టా ధాతాచ సంహర్తా త్వమేవ పరమేశ్వర 32
త్వం యజ్ఞ స్త్వం వషట్కార స్త్వ మోంకార స్త్వయిత్రయీ
వ్యక్తావ్యక్త స్వరూపస్త్వం గుణభృన్నిర్గుణః పరః. 33
అత స్త్వత్పాదయుగళే భక్తిర్మే జన్మ జన్మని.
స్యాత్వద్భక్తిమతాం సంగోఽవిద్యా యాభ్యాం వినశ్యతి 34
నమోఽస్తు జగతాం నాథ నమ స్తే భక్తిభావన.
నమః కారుణికానంత రామచంద్ర నమోఽస్తుతే 35
దేవ యద్యత్కృతం పుణ్యం మయా లోక జిగీషయా
తత్సర్వం తవ బాణాయ భూయా ద్రామ నమోఽస్తుతే 36
2తతేతి రాఘవ శ్శ్రీమాం శ్చిక్షేప శర ముత్తమం
స హత్వా-దృశ్య-రామేణ-స్వాన్ లోకాం- స్తపసార్జితాన్.
౪౫౹
జామదగ్న్యోఽపి శ్రీరామం పరిక్రమ్య ప్రణమ్య తం,
పూజిత స్తదనుజ్ఞాతో మహేంద్రాచల మన్వగాత్. 38

1. పద్మపురాణే ఉ ఖం 272 అ. 2. భారద్వాజ రామాయణే.

శ్రీ రామ పరశురామయోస్సమాగమః.

పూర్వం రాజ్ఞో విజిత్వాఽథ భార్గవో ధనుషాం గణాం.
అకరో ద్రాశివత్త్రాని శేషో శిష్యభయో ఉచ్ఛినత్. 3౯

1తతో విమానగా స్సర్వే దిశ శ్చోపదిశ స్తథా.
సురా స్సర్షిగణా రామం ప్రశశంసు రుదాయుధం. ౪౦
2గతే రామే ప్రశాంతాత్మా రామో దాశరథి ర్ధనుః.
వరుణాయా ప్రమేయాయ దదౌ హస్తే ససాయకం ౪౧
3విజితం భార్గవం దృష్ట్వా రామేణ విదితాత్మనా
యథాగతం భయాత్సర్వే మగ్రుపు ర్నృప సత్తమాః ౪౨
గతో రామ ఇతి శ్రుత్వా హృష్టః ప్రముదితో నృపః.
పునర్జాతం తదా మేనే పుత్ర మాత్మాన మేవచ. ౪3
4ఆలింగ్యాలింగ్య హర్షేణ నేత్రాభ్యాం జల ముత్సృజత్
తతః ప్రీతేన మనసా స్వస్థచిత్తః పురం యయౌ. ౪౪
5పతాకాధ్వజినీం రమ్యాం తూర్య ఘోష నినాదితాం.
రాజప్రవేశ సుముఖైః పౌరై ర్మంగళ వాదిభిః, ౪౫
సంపూర్ణాం ప్రావిశ ద్రాజా జనౌఘై స్సమలంకృతాం.
*ప్రవివేశ గృహం రాజా హిమవత్సదృశం పునః. ౪౬

*అత్రత్య ప్రవివేశ గృహం రాజా ఇతి వచనేన పాణిగ్రహణానన్తరం క్రియమాణ గృహ-ప్రవేశ ఉక్తః

1. వాల్మీకి. ౭౬ స. 2. వాల్మీకి ౭౭ స. 3. శివ రామాయణే
4. అధ్యాత్మ ౭ స. 5. వాల్మీకి ౭౭ స.

కౌసల్యా చ సుమిత్రా చ కైకేయీ రాజయోషితః.
స్వర్ణపాత్రే మహాదివ్యే నానారత్నైశ్చ పూరితే ౪౭
దీపం స్వర్ణమయం తత్ర గోఘృతేన సమన్వితం.
సీతయా సహితం రామం నీరాజన మకుర్వత ౪౮
తథైవ లక్ష్మణాదీంశ్చ సదారాన్ ప్రవివేశితాః ౪౮౻
తత స్సీతాం మహాభాగా మూర్తిళాంచ యశస్వినీం, ౪౯
కుశధ్వజ సుతే చోభే జగృహు ర్నృప పత్నయః ౪౯౻
♦మంగళా లంభనైశ్చైవ శోభితాః క్షౌమ వాససః ౫౦
దేవతాయతనా న్యాను సర్వాస్తాః ప్రత్యపూజయన్. ౫౦౻

♦మంగళాలంభనైశ్చే వేత్యాదివచనేన స్త్రీకర్తృకమంగళాన్యుక్తాని. దేవతాయత నాన్యానుసర్వాస్తా ఇత్యనేన, దేశకుల ధర్మాః బ్రాహ్మణసంతర్పణ స్వస్త్య యనాదికం ప్రతిపాదితమి త్యవగమ్యతే.

అనేన మంగళాలంభనైరిత్యాది వచనేన వివాహానంతర ముపసంవేశనా త్పూర్వం కర్తవ్యత్వేన ప్రతిపాదిత బ్రహ్మచర్యాది వ్రతాచరణమిత్యవగమ్యతే. తథాచబోధాయనః. సూ॥ అథసంవేశనం॥ ఇత్తో ఆరభ్య "బ్రాహ్మణేన బ్రాహ్మణ్యా ఉత్పన్నః ప్రాగుపనయా జ్జాత ఇత్యభిధీయతే. ఉపనీతమాత్రో వ్రతచారీ. వేదానాంకించి దధీత్య బ్రాహ్మణః ఏకాంశాఖామధీత్య శ్రోత్రియోభవతిఅంగాధ్యాయ్యనూ చానః. కల్పాధ్యా యీ

స్వంస్వం గృహ మథాసాద్య కుబేర భవనోపమం,
‡క్షేమి రే ముదితా స్సర్వా భర్తృభి స్సహితా రహః.　　౫౧

ఋషి కల్పః. సూత్రప్రవచనాధ్యాయీ భ్రూణః. చతుర్వేదాదృషిః. అతఊర్ధ్వందేవః. యదికామయేత శ్రోత్రియం జనయేయ మిత్యరుంధత్యుపస్థానాంతం కృత్వా త్రిరాత్ర మక్షార లవణాశినా వధశ్శాయినా బ్రహ్మచారిణా నాసాతే ఆహతానాంచ వాససాం పరిధానం సాయంప్రాత శ్చాలంకరణం. ఇషుప్రతోదయోశ్చధారణ మగ్నిపరిచర్యాచ, చతుర్థ్యాంపక్వహోమ ఉపసంవేశనంచ. అథయదికామయేతా నూచానం జనయే యమితిద్వాదశరాత్రమే తద్వ్రతంచరేత్. అథ యది కామయేత ఋషికల్పం జనయేయ మితి మాసమేత ద్వ్రతం చరేత్. భ్రూణకామో చతురో మాసాః ఋషికామో షణ్మాసాః దేవకామో సంవత్సర మేతద్వ్రతం చరే ద్వ్రతాన్తే పక్వహోమ. ఇత్యుక్తత్వా త్తూర్వోక్తం దృఢంభవతి.

---

‡క్షేమి రే ఇతివచనేన వివాహ సమనంతరమేవ యత్సంవేశనం భగవతా వాల్మీకినా ఉక్తం తత్సర్వం శాస్త్రసమ్మత సంస్కార మాత్రమేవ."శ్లో॥ మంగళాలాభనై శ్చైవేతి" వచనబలాత్, స్త్రీకృతమంగళా చారాఇతిజ్ఞేయం. తథాచాపస్తంబః - "మంగళా న్యావృతశ్చ ఆస్త్రీభ్యః ప్రతీయేరన్," ఇతి "స్త్రీభ్యస్సర్వ వర్ణేభ్యో ధర్మశేషాః ప్రతీయాత్" ఇతి. "ఏతేన దేశకులధర్మా

వ్యాఖ్యాతాః" ఇతిచ "ఆశ్వలాయనోఽపి" "బ్రాహ్మణ్యశ్చ వృద్ధా జీవపత్న్యో జీవప్రజా యద్యసావిశేయు స్తత్తత్కుర్యుః ఇతి. అస్మిన్నేవవిషయే, కవికుల తిలకః కాళిదాసోఽపి "ప్రాయే ణైవం విధేకార్యే పురంధ్రీణాం ప్రగల్భతా" ఇతి కుమారసంభవే షష్ఠసర్గే సప్తర్షిసందేశే అరుంధత్యా అవశ్యకతాయా మూచత్" ఇత్యాద్యుక్త్వా కులధర్మత్వేన స్త్రీణామాదేశానుసారేణ గర్భా ధాన పుత్రోత్పత్త్యాదికం కేవల మ్మంత్ర సంస్కార యుతం లీల యా, ప్రవర్తిత మిత్యర్థః "శ్లో॥ యస్మిన్ దేశేయ ఆచారః పారం పర్యక్రమాగతః, శ్రుతిస్మృత్యవిరోధేన సదాచార స్సఉత్యతే" ఇతి స్మరణాత్.

నను రజోదర్శనానంతరమేవ సీతాదీనం వివాహః కృతః. తతః వధూగృహప్రవేశే సమావేశనమపి కృత మితిచే న్న.స్మృతిభిః రజోదర్శనానంతరం వివాహస్య కన్యాప్రదాన స్యచ నిందితత్వాత్ "ప్రాగ్రజోదర్శనా"దితి వచనేన ప్రథమ రజోదర్శనాత్పూర్వం సమావేశనమపి ప్రతిషిధ్యతే తథాహి, శ్లో॥ ప్రాగ్రజోదర్శనాత్పత్నీం మోహాద్గత్వా పతత్యధః॥ వ్యర్థ కారేణ శుక్లస్య బ్రహ్మహత్యాం సమాప్నుయాత్" ఇతి రజో దర్శనాత్ప్రాక్ సంవేశనం నిందితం స్మృతిషు, అపిచ, అథయ థామలవద్వాసా స్యాత్॥ ఇత్యాదినా. సర్వాణ్యుపగమనాని మంత్రవంతి భవన్తీతి బోధాయనః॥ యచ్ఛాద్రా యచ్చార్తా

ఖితిశాలికిః. అనేన వివాహాంగ భూతగృహప్రవేశ స్థాలీపాకశేష హోమానన్తరం, -రజోదర్శనాత్ప్రాక్ మన్త్ర సంస్కారేణ సంవేశనం, తతో ఋత్వనంతరం ప్రాప్తికరసంవేశనం చేతి ద్వివిధా సంవేశన సంస్కారః। శ్రుతిస్మృతి సూత్రాదీనాం తాత్పర్య మితిజ్ఞేయం. "తథాచాపస్తంబః। వివాహచతుర్థ దివసరాత్రికృత్య ప్రసంగే సూ "చతుర్థ్యా మపరరాత్ర" ఇత్యుపక్రమ్య "జయాది ప్రతిపద్యతే పరిషేచనాన్తం కృత్వా, ఉత్తరాస్తిస్రో జపిత్వా, శేషగ్ం సమావేశనే జపేత్." ఇతిసూత్రితం, శేషమిత్యత్రాను వాకశేషం, విష్ణుర్యోనిం కల్పయదిత్యాది, "సమావేశనే" ఇత్యనేనాత్రైవ సమావేశన ఇత్యర్థః॥ అనేన వివాహచతుర్థదినే౽పర రాత్రే బ్రాహ్మముహూర్తే మన్త్రసంస్కారమాత్ర సంవేశన ప్రతిపాదనేన నేదం ఋతుకాలానన్తర సమావేశన మితి సిద్ధ్యతి.

తత్తు "రజోదర్శన మారభ్య షోడశాహోరాత్రా ఋతుః, తత్రాద్యాశ్చ తస్రోవర్జ్యాః, తథైవైకాదశీ త్రయోదశీచ, శేషా దశ" ఇత్యేవమాదిరూపః। తత్తు దివాన కర్తవ్యత్వేనోచ్యతే ప్రశ్నోపనిషది "శ్రుతిః॥" ప్రాణంవాఏతే ప్రస్కందతి, తేదివారత్యా సంయుజ్యన్తే" ఇతి. ఆపస్తంబోక్తిస్తు। "నిమనుశ్చతుర్థీ ప్రభృతి షోడశీ ముత్తరా ముత్తరాయుగ్మాం ప్రజానిశ్రేయసమృతుగమన ఇత్యుపదిశన్తి" ఇతి. తతోచ ఉత్తరాముత్తరామితి వచనాత్ షోడశ్యాం రాత్రౌ। చతుర్థ్యామవమః। సమవిరోధాత్పంచమ్యామ

ష్యవమః ఏవంమధ్యే ఏకాదశీం త్రయోదశీం విహాయయుగ్మా సు రాత్రిషు తత్ప్రకల్ప్యమితిద్యోతనాత్, సర్వమనవద్యం.

తథాచేత్కిమర్థ మత్రత్య గర్భాధాన పుత్రోత్పత్త్యాదిరూప సమంత్రసంస్కారలీలేతి ప్రశ్నః కేషాంచిత్. తత్సమాధాన ముచ్యతే-సూ॥ "జాయా మవాప్య దశమేఽహ న్యగ్నీనాదధీత" ఇతి బోధాయనవచనేన, వివాహానంతరం దశమదిన ఏవ అగ్న్యాధానస్య విహితత్వాత్. ఆధానాధికారవిషయే తావత్. సూ॥ "జాతపుత్రః కష్ణకేశోఽగ్నీనాదధీతేతి" వచనేన పుత్రోత్పత్త్యనంతరమేవ అగ్న్యాధానం కర్తవ్య మితి ద్యోతనాచ్చ. పాణిగ్రహణానంతరం గృహప్రవేశే మంత్రమాత్ర సంస్కారేణ సంవేశనం పుత్రోత్పత్త్యాది స్త్రీకృతమంగళ దేశకుల ధర్మాద్యంగయుక్తో వివాహః కల్పసూత్రికారైః పతిపాదిత ఇత్యుక్తశ్చేత్ సర్వ మనవద్యం.

కథం తర్హి-కుంతీ సత్యవత్యాదిషు అధర్మోఽపి పుత్రోత్పత్త్యనంతరో వివాహః ఇతిచేచ్ఛృణు. దోషాభావస్య, కన్యాకాత్వస్య చానుగ్రహేణ తేజోవిశేషేణచ ప్రత్యవాయదాయకో నభవతి. ఇతరేషాం ప్రత్యవాయకరఏవ తథా చాపస్తంబః॥ సూ॥ "దృష్టోహితధర్మవ్యతిక్రమః సాహసంచ పూర్వేషాం తేషాం తేజోవిశేషేణ ప్రత్యవాయో నవిద్యతే తదన్వీక్ష్య ప్రయుంజానః సీదత్యవర" ఇతి.

కస్యచి త్త్వథ కాలస్య రాజా దశరథ స్సుతం,
భరతం కైకయీపుత్ర మబ్రవీ ద్రఘునందనం. ౧౨
త్వాం నేతు మాగతో వీర యుధాజి న్మాతుల స్తవ,
ప్రార్థిత స్తేన ధర్మజ్ఞ మిథిలాయా మహం తథా. ౧౩
ఋషిమధ్యేతు తస్య త్వం ప్రీతిం కర్తు మిహార్హసి. ౧౩½
శ్రుత్వా దశరథ స్యైత ద్భరతః కైకయీసుతః. ౧౪
అభివాద్య గురుం రామం పరిష్వజ్యచ లక్ష్మణం,
మాతౄంశ్చాపి నరశ్రేష్ఠ శ్శత్రుఘ్నసహితో యయౌ. ౧౫
గతేతు భరతే రామో లక్ష్మణశ్చ మహాబలః,
పితరం దేవసంకాశం పూజయామాసతు స్తదా. ౧౬
[1]తత్రి ద్వాదశ వర్షాణి రాఘవ స్సహ సీతయా,
రమయామాస ధర్మాత్మా నారాయణ ఇవ శ్రియా. ౧౭
[2]పండితైస్తు వసిష్ఠాద్యై ర్బోధితోఽసౌ నిజం మహః,
బ్రహ్మాఖ్యం బుబుధే రామో మానుషత్వం విడంబయన్. ౧౮
తయాఽథ విద్యయా సార్థం దేవదేవో జగత్పతిః,
ఉగ్రే తపసి లీనోఽసౌ విష్ణుః పరమ మంగళః ౧౯
కౌసల్యా శుశుభే దేవీ రామేణ సహ సీతయా,
దేవమాతేవ పౌలోమ్యా శచ్యా శక్రేణ శోభనా. ౨౦

---

1. పాద్మే ఉ॥ ఖం-౪౨ అ॥ 2. నారదపు ఉ॥ ఖం-౧౨ అ॥

3ఏవం రామో రమానాథో విజహార సదైవహి,
మాతరం పితరం భ్రాతౄన్ పౌరాన్ భృత్యాన్ సఖీంస్తథా. ౬౧
ప్రీణయా మాస తాన్ రామోవినోదై ర్మంగళప్రదైః,
సాకేతనగరం రమ్యం నానారత్నై ర్విరాజితం. ౬౨
సత్యా చ విమలా చైవ పురీ చాద్యా ప్రకీర్తితా,
అయోధ్యానామ విఖ్యాతా వేదే లోకే తథైవచ. ౬౩
4హిమవద్వింధ్యయోర్మధ్యే భూవైకుంఠోఽపిదృశ్యతే,
నామ్నాఽయోధ్యేతి విఖ్యాతాహ్య జేయా సకలైరపి. ౬౪
అయోధ్యావాసిన స్సర్వే జగన్నాథస్య మూర్తయః,
త్ర్యంబకేన పురాప్రోక్తం పార్వత్యై తత్రచై కదా. ౬౫
5అయోధ్యేయం మహాపుణ్యా విష్ణోరాద్యా పురీశుభా,
అస్యాం జాతో హరిస్సాక్షా త్పరమాత్మా నరాకృతిః. ౬౬
యత్రేయం సరయూర్దివ్యా నదీనా ముత్తమానదీ, ౬౬॥
6సాకేతే లోకనాథః ప్రథితగుణగణో లోకసంగీతకీర్తిః శ్రీ
రామ స్సీతయాఽఽస్తేఽఖిలజన నికరానంద సందోహ
మూర్తిః, నిత్యశ్రీ ర్నిర్వికారో నిరవధివిభవో నిత్యమా
యానిరాసః. మాయాకార్యానుసారీ మనుజఇవ సదా
భాతి దేవోఽఖిలేశః. ౬౭॥

---

3 మార్కండేయ రా॥ ఉ-భా ౭౬ అ॥
4. మార్కండేయ రామాయణే ౧౫ అ
5. మార్కండేయ రామాయణే ౧౭ అ. 6. అధ్యాత్మ రా॥ ౭ స॥

1శ్లో॥ పరస్త్రీజోవా గృహభర్తృత్వ మిాయాత్
క్షతాన్వయో భూమి పతిత్వ మిాయాత్
వణిగ్జనః పుణ్య ఫలత్వ మిాయాత్
శృణ్వన్నిమం శూద్రోపి మహత్వ మిాయాత్. ౬౮౪

ఇతి శ్రీరామాయణసారోద్ధారే బాలకాండే
త్రయోవింశ స్సర్గః.

ధ్యానం॥ కాకపక్షధరం దేవం వనమాలావిభూషితం,
శ్రీరామం బాలకం ధ్యాయే బాలకాండే మునీశ్వర.

గద్య

ఇతి శ్రీ సీతారామచంద్ర కృపాకటాక్షవీక్షా సమాసాదిత విద్యాన్వితేన, కాశ్యపసగోత్ర సంభూతేన, ములుకుట్లవంశాంబుధినిశాకరేణ, శ్రీలక్ష్మణావధాని లక్ష్మ్యాంబా గర్భశుక్తి ముక్తాఫలస్య, శ్రీశంకర నారాయణావధానినః, వెంకట సుబ్బమాంబాయాశ్చ, ద్వితీయసూనునా; పౌరాణిక విశారద, రామాయణ సుధాసాగర, అభినవ వాల్మీకి, విమర్శకాగ్రేసర, ఇత్యాది బిరుదాంకితేన; పండిత నరసింహావధాని శర్మణా, సంగ్రథితే, చతుర్వింశతి ఆర్ష రామాయణసారభూతే,
"శ్రీరామాయణసారోద్ధారే"
బాలకాండే, త్రయోవింశ స్సర్గః
బాలకాణ్డ సమాప్తమ్.

1॥ అద్భుతరామాయణే-౯-కాం ౧౦ సర్గః

ఫలశ్రుతిః

స్కాందే, బ్రహ్మాండే, బ్రహ్మరామాయణేన,
శ్లో. తప స్స్వాధ్యాయ నిరత మితి శ్లోకస్య వైశ్రుతేః
తపసాం సిద్ధి మాప్నోతి స్వాధ్యాయస్య చ మానవః. ౧
మా నిషాద ప్రతిష్ఠాం త్వ మితి శ్లోకస్యవై శ్రుతేః,
వాగ్మినాం ప్రథమో మర్త్యో లోకే భూత్వా చరిష్యతి. ౨
అయోధ్యావర్ణనం శ్రుత్వా ముచ్యేత సకలాఘతః. ౨౹
మంత్రిణాం మహిమాం శ్రుత్వా మన్త్రి ముచ్యేత కిల్బిషాత్ 3
సనత్కుమారోపాఖ్యానం మన్త్రిప్రవర భాషితం
శ్రుత్వా నరో మోక్షకామీ కైవల్య పదమాప్నుయాత్ ౪
శృణోతి యా స్త్రీ పుత్రం సా లభతే నచిరా దిహ.
రామాదీనాం ప్రసూతింతు శ్రుత్వా రామపదం వ్రజేత్, ౫
ఋషేః పూజాం సమాకర్ణ్య ఋణా న్ముక్తో భవే న్నరః
తాటకావధ మాకర్ణ్య హ్యవిద్యానాశ మాప్నుయాత్ ౬
స హత్వా రాక్షసా న్సర్వా నితిశ్లోకాది వర్తినః,
శ్రవణేన స కామస్య దూరతో యాతి పాతకం. ౭
యేశృణ్వన్తి హరేః ప్రశ్నం విశ్వామిత్రమునిం ప్రతి
నిర్ధూతపాపా స్తే యాన్తి శ్రీమన్నారాయణా శ్రియం. ౮

శాపముక్తించ భార్యాయాః శ్రుత్వా చే ద్గౌతమస్య హి
నరః పాపా ద్విముచ్యేత నారీవా వ్యభిచారజాత్, ౯
ఇమా కుమారా విత్యాది జనకేన సుభాషితం,
హరే స్తవం సమాకర్ణ్య ముచ్యతే సర్వబంధనాత్. ౧౦
విశ్వామిత్ర స్స ధర్మాత్మే త్యతాద్యక్షర సంగ్రహాత్,
నష్టకామో విదోషస్స్యా త్సోమలోకే మహీయతే. ౧౧
శ్రుత్వాగోదాన కథనం గోదాన ఫల మాప్నుయాత్ ౧౧½
ప్రసాదుర్ధ్యే త్యుపక్రమ్య జానక్యా మంగళోత్సవం, ౧౨
శ్రుత్వా వివాహసమయే భర్తా దీర్ఘాయు రాప్నుయాత్.
దంపత్యో స్సతతం ప్రీతి రనయో ర్జాయతే యథా ౧౩
తస్మాత్కల్యాణ సమయే శ్రోతవ్యం భూతిమిచ్ఛతా ౧౩½
రామ దాశరథే వీర వీర్యం శ్రూయతే ఉద్భుతం, ౧౪
ఇత్యాదిశ్రవణా త్పుంసాం బ్రహ్మతేజో వివర్ధతే. ౧౪½
కాండాంతం శ్రావయేద్వాపి శ్రుణుయా ద్వా నరర్షభః, ౧౫
ఉపేత భార్యాం హృద్యాంచ రమతే ప్రీతిపూర్వకం. ౧౫½
సంసార తాపయుక్తానాం జంతూనాం హతచేతసాం, ౧౬
శ్రీమద్రామాయణాఖ్యాన పీయూషం భేషజం స్మృతం. ౧౬½
ధర్మార్థ కామమోక్షాణాం సాధనంచతథోత్తమం, ౧౭
శ్రోతవ్యం చ తథాభక్త్యా రామాయణ రసామృతం. ౧౭½

—* మంగళ శ్లోకాః *—

---

౧ సర్వలోకశరణ్యాయ సాకేతపురవాసినే,
సర్వ్వైవితాయ రామాయ సీతారామాయ మంగళం॥

౨ కౌసల్యాయాం దశరథా జ్జాతాయ పరమాత్మనే,
సీతాభరత సౌమిత్రి శత్రుఘ్న శాయ మంగళం॥

3 కౌశిక క్రతు రక్షార్థం కృత మారీచ మర్దినే,
అహల్యా శాప నాశాయ రఘునాథాయ మంగళం॥

౪ భిత్వా శైవం పురాచాపం ప్రాప్య సీతా మనంతరం,
అయోధ్యా మాగతాయాస్తు గుణపూర్ణాయ మంగళం॥

౫ మంగళం కోసలేంద్రాయ మహనీయ గుణాత్మనే,
చక్రవర్తి తనూజాయ సార్వభౌమాయ మంగళం॥

(శ్లో॥ సర్వేషాంగ్రంథ భావానాం లేఖకోఽహం
న కల్పకః, లిఖితాన్యత్ర తైర్యాని లిఖ్యన్తేతాన్యతోమయా ౬

దోషజ్ఞైః పండితవరైః భక్త్యా చాయం ప్ర గృహ్యతామ్.
సర్వ దేవాత్మకో రామః ప్రసన్నోస్తు సదామమ.) ౭

అపదా మపహర్తారం దాతారం సర్వ సంపదాం
లోకాభిరామం శ్రీరామం భూయోభూయో నమామ్యహం. ౯

శ్లో॥ యదక్షర పదభ్రష్టం మాత్రాహీనంతు యద్భవేత్
తత్సర్వం క్షమ్యతాం దేవ శ్రీరాఘవ నమోఽస్తుతే.
కాయేన వాచా మనసేంద్రియైర్వా 'బుద్ధ్యా త్మనావా
ప్రకృతే స్స్వభావాత్' కరోమియద్య త్సకలం పరస్మై,
నారాయణా యేతి సమర్పయామి. ౧౦

ఏతత్సర్వం సాంగపరివార చిన్మయ శ్రీ సీతారామచంద్ర
దేవతా ర్పణమస్తు

మంగళమహత్

శ్రీ హ్యగ్రీవాత్.

శ్రీరామ శ్శరణం మమ

శ్రీ రామాయణ సారోద్ధారే బాలకాండే

ద్వితీయ ముద్రణ పీఠికాయాం

దోషాదోష పత్రికా.

పుటే	పంక్త్యా	దోషః	అదోషః.
1	14	సచ్చితానన్ద	సచ్చిదానన్ద
	16	ణాఖ్యన్ద	ణాఖ్యగ్రన్థః
2	9	సంవాదేపి	సంవాదేఽపి
	12	అభిదాయ	అభిధాయ
	13	భీజాది	బీజాది
	15	పరబ్రహ్మేభి	పరబ్రహ్మభి
	20	బబ్దార్థ	శబ్దార్థ
3	2	ఆద్యోరా	ఆద్యోరా
	14	మనస్య	మన్త్రస్య
4	11	సర్వస్వరీతా	సర్వస్వరీత్యా
	12	తదరకతయా	తదర్థకతయా
6	4	నానుక	నామక
	9	సృష్టిప్రకాశతే	సృష్టిః ప్రకాశతే
8	5	అయోధ్యాహి	అయోధ్యాంహి
11	5	తత్తేవ	తత్రైవ

పుటే	పంక్త్యౌ	దోషః	అదోషః
	9	మెమేతి	మే వేతి
12	14	శుశూ్రిరూపాం	శుశూ్రిసారూపాం
	20	విద్యమానో	విద్యమానం
		బ్రహ్మవిచారః	బ్రహ్మవిచారం
14	10	జయబద్దేవ	జయశబ్దేన
	13	కారోష్ణ	కార్ష్ణో
15	2	గచ్ఛతి	గచ్ఛతి
18	6	సేదితి	సీదితి
19	18	మితేసైవ	మితేవైవ
	19	సంధ్ధి	సంధి
20	8	పుణ్య	పుణ్యం
	15	కరోజా	కరోరాజా
21	3	విరచిమితి	విరచితమితి
22	3	భావవ	భావేన
	8	వ్యవహారమఖ్యత్వం	వ్యవహారముఖ్యత్వం
	10	అభ్యుదయాద్వా	అభ్యుదియాద్వా
23	12	శ్లోకేన	శ్లోకేన
	12	మేశాక్	మేయివాక్
	13	తమస్సరః	తమస్సర్గః
24	10	అలయేవ	అతఏవ
	14	సాయంకాలారభ్ధ	సాయంకాలారబ్ధ
25	2	శిష్టే	శిష్టై
	5	అంగీకాశే	అంగీకారే
27	3	స్మేతు	స్నేమ

పుటే	పంక్త్యౌ	దోషః	అదోషః.
		నమ్యాం	నవమ్యాం
	7	సద్భావోవమాయా	సద్భావోమయా
31	4	యుగగాత్రస్య	యుగాత్రస్య
	9	విచారమాణే	విచార్యమాణే
31	16	తత్త్రైవ	తత్త్రైవ
	18	లంకిణి	లంకిణీ
	19	తత్త్రైవ	తత్రైవ
32	2	ఇక్ష్వాకూణం	ఇక్ష్వాకూణాం
	6	లంకిణి	లంకిణీ
33	1	సమాధీధే	సమాధీయతే
	9	శ్రధ్ధా	శ్రద్ధా
34	6	పాపిపత	పాపిపత్
	18	పూర్ణిమాయా	పూర్ణిమాయాం
35	14	పార్శ్వయోరి	పార్శ్వయోః
36	22	నక్షత్రాణీతిం	నక్షత్రాణిత్రిం
37	13	పరికల్పేచ్ఛత్వం	పరికల్పేచ్ఛత్వం
	19	దదసత్	తదసత్
38	8	ర్యక్తే	ర్యక్తే
39	14	ద్వినద్వయ	దినద్వయ
40	8	నిర్ణాయన్తి	నిర్ణయన్తి
	9	వత్సారా	వత్సరా
	10	శాసమనం	శాసనం
	17	పంచాగే	పంచాంగే
42	10	[illegible]	[illegible]

పుటే	పంక్త్యౌ	దోషః	అదోషః.
44	1	ప్రభతు	ప్రభవతు
	12	అస్మదృష్టయా	అస్మద్ద్రష్టయా
46	7	ఏతత్ర	ఏతత్త్రి
	16	అన్తిమహా	అన్తినమహా
49	8	అదిష్టిత	అధిష్టిత
50	1	సంభవే	స్వసంభవే
	5	బోద్యతే	బోధ్యతే
55	13	ప్యేవం	ప్యేవ
56	11	సక్త్యైతి	సక్త్యేతి
	20	నతాజ్యా	నత్యాజ్యా
57	17	గ్రిహీతా	గృహీతా
61	3	పరశు	పరుశు
	9	ప్రాతేతి	ప్రాకృతేతి
62	3	పురాణ	పురాణే
	4	దత్కృ	తత్కృత
	10	దృశ్యోయం	దృశోయం
64	2	త్రిస్థాయ	ప్రిస్థాయ
65	15	సంతిర్యవిశ్వామిత్రాః దయ	సంతీర్య విశ్వామిత్రాదయః
68	4	సుష్టాప	సుష్వాప
	21	త్తరణానంతరమేత	తరణానంతరమేవ
69	9	ప్రాతిశత్	ప్రావిశత్
73	14	సాధ్వీద్వ	సాధ్వీ
74	10	రామభక్తైః	రామభక్తైః

శ్రీరామాయణ సారోద్ధారే బాలకాండే ద్వితీయ ముద్రిణ పీఠికాయాం దోషా దోష పత్రికా.

పుటే	పంక్త్యా	దోషః	అదోషః
	14	హావథానీ	హావధానీ
3	3	కొదోవః	కోదోవః॥
	7	స్సంతోక్షు	సంతోవ
	11	థ్సైర్యః	స్తైర్య
4	17	గ్రింథ	గ్రింథ
5	3	రావివధాదౌ	వాలివధాదౌ
	4	సాసూన్య	సామాన్య
	9	నిరారణాయ	నివారణాయ
6	1	త్కంథాం	త్కథాం
8	7	యాత్రిరాండే	యాత్రి కాండే
	10	ైపత్రిశ	స్తైఃపత్రిశ
10	16	వాశ్మికిష్యైన	వాల్మీకిష్మైవ
11	2	తాభృంణువ్వ	తాంచృణువ్వ
	15	రామనం	రామ
	20	కృతన్వాగ్విదం	కృతవాన్వాగ్విదాం
15	11	వర్ణతే	వర్ణ్యతే
17	11	ణార్థ	ణార్థ
18	10	ఖ్యాయతాం	ఖూర్యతాం
	5	స్వాధ్యాయ	స్వాధ్యాయ

పుట	పంక్త్యా	దోషః	అదోషః
19	16	సా్రచేతసా	ప్రాచేతసా
20	16	శ్యసవతీ	సత్యవతీ
21	7	బ్ర్యాహ్మణాది	బ్రాహ్మణాది
	14	స్యాస్త్రీత్యుక్తం	స్యాస్త్రీత్యుక్తం
23	3	వ్రపంచిశం	ప్రపంచితం
	17	మునిశ్రేషా	మునిశ్రేష్ఠ
	10	ధర్మశాస్త్రైణ	ధర్మశాస్త్రేణ
24	4	బ్రథమా	ప్రథమా
29	6	విప్రలంబై	విప్రలంభై
	10	స్తరిసాయ	స్తరస్థాయ
	11	ఎతన్మాత్ర	ఏతన్మాత్ర
30	10	రీత్యవ	రిత్యవ
31	9	ఆధ్యాయే	అధ్యాయే
	17	ర్బ్యాబత్వా	ర్బ్యాభత్వా
32	2	పా్రస్తవార్ణ	ప్రాస్తవార్ణ
	12	మహాభాహో	మహాబాహో
	16	నూపమత్సు	నూపనిమత్సు
36	14	మూర్త్యాత్మైక	మూర్త్యాత్మైక్య
37	10	రామస్త్వం	రామత్వం
38	1	మరమం	పరమం
	5	వైదికావాపి	వైదికీవాపి
	17	స్త్రీమూర్త్యా	స్త్రీమూర్త్యా
39	5	తిదా	తదా
40	2	సర్వదేకా	సర్వదేవా

పుటే	పంక్త్యా	దోషః	అదోషః
40	7	పాదిమిత్య	పాదిశమిత్య
41	10	తాతాహ్ని	తాహ్ని
	15	స్వేష్ట	స్వేష్ట
41	20	శు	శ్రు
42	7	పరబ్రహ్మ	పరంబ్రహ్మ
43	8	దృస్వతే	దృశ్యతే
	14	బాహో	బాహో
	16	త్మకేషు	త్మకీషు
44	1	లోణేన	లోచన
	8	చిహ్న	చిహ్న
	9	దానుసా	దానానుసా
	13	సాధిషు	సాదిషు
	14	మహాత్మ్యాని	మాహాత్మ్యాని
46	4	మేదాసీ	వేఃవాసీ
	9	సాయనీయాం	వాయవీయం
47	8	అజ్ఞా	ఆజ్ఞా
	18	స్వాత్	ప్యాత్
	21	ససమానా	సమానా
50	9	తిఇ	ఇతి
	12	వేదాళ్ఫ	వేదాశ్చ
	19	జాపితం	జ్ఞాపితం
52	5	మగీకృత	మంగీకృత
	10	చక్షూగా	చక్షుషా
53	9	[illegible]	[illegible]

పుట	పంక్తి	దోషః	అదోషః
	20	త్యాతారభ్య	త్యారభ్య
54	4	వ్రతాదీని	వ్రతాదీని
54	6	శ్రియంతే	శ్రీయంతే
	6	శ్లిష్టే	శ్లిష్టై
	10	సహిద	సహీద
	16	వేతాంగా	వేదాంగా
	21	శ్రుతి	శ్రుతీ
55	8	యేనై	యేవై
	12	మూర్తిదధా	మూర్తీర్దధా
		త్యపిష్టి	తన్నపిష్టి
	18	సాకా	సాక్షా
	20	స్నంయున	సంయున
56	3	పారిమణ్యం	పారిమాణ్యం
	12	హదయం	హృదయం
	15	న్నాస్తై	న్నాస్తే
	16	నారయ	న్నారాయ
	20	రంతన	రంతర
		వ్యాసేనైప	వ్యాసేనైవ
		ప్రతిపాద	ప్రత్యపాదనాత్
57	15	కుర్యాద్వి	కుర్యాద్ద్వి
58	1	నామప	నామాప
59	13	తానుస	తామస
60	7	వైష్ణవి	వైష్ణవ
61	4	వచనాస్యన్త	వచనానస్త

పుటే	పంక్త్యా	దోషః	అదోషః
	9	హ్యాసుమానం	హ్యానుమానం
	15	ఏకార్థినీ	ఏకాగ్రానీ
62	16	వలదాన	వరదాన
63	4	ప్రముఖై	ప్రముఖ్యై
	17	అష్టాదశా	అష్టాదశ
64	12	శైవ్యావాశ్యకా	శైవావాశ్యకా
	15	త్వేవా	త్యేవా
65	8	సాఖ్యవస్థా	సామ్యావస్థా
	12	సాత్వింకో	సాత్వికో
	16	బరిహ్మ	బరివ్మా
66	10	దశ్పతే	దృశ్యతే
67	11	పురాణా	పురాణా
68	15	శాతాద్భృగో	శాపాద్భృగో
69	2	పరివృతా	పరివృత్తా
	4	కాదృ	కాద
		తాగంశస్తు	తాదృగంశస్తు
	10	సాక్వేణ	సారేణ
71	1	గారిహ్యాణి	గారిహ్యాణీ
	2	పురాష్ఠ	పురాణస్థ
	4	మంత్యంతా	మత్యంతా
	8	మనీషినః	మనీషిణః
	16	మతినాం	మతీనాం
	18	దశ్శయిత్వా	దర్శయిత్వా
72	4	వశి	వశీ

పుటే	పంక్త్యా	దోషః	అదోషః
	7	సాదక	షాదక
	10	లైవం వైంగం	శైవం లైంగం
	11	భాగపత	భాగవత
	11	నంజ్ఞితం	సంజ్ఞితం
		భవిక్ష్యం	భవిష్యం
	14	బ్రిహ్వ	బ్రిహ్మ
	21	వాస	వ్యాస
		అయం	అయం
73	2	ష్యేష్వ	ష్యేష్వ
	4	జ్యో న్యే	జ్యా న్యే
	7	తేషానాం	తేషాంనా
	16	ష్టాదశ	ష్టాదశ
	9	ద్వితి	ద్వితీ
74	2	ఘాతి	ఘాతి
	4	విధియ	పిధీయ
	17	తన్యతు	తస్యతు
		స్నన్య	స్నస్య
75	4	పరినంగేన	పరిసంగేన
	15	త్రిమూర్తి	త్రిమూర్తి
76	7	క్షిభి	క్షిభిః
	9	స్త్వయం	స్త్వయం
77	4	ధరో	ధరోఽ
79	2	త్మకస్మృ	త్మకస్మృ।
	12	తన	తవ

పుట	పంక్త్యా	దోషః	అదోషః
	16	యథాతర	యథాంతరం
80	6	పూజికాః	పూజికాః
81	13	ఏన	ఏవ
	14	త్రస్మై	తస్మై
	15	నేత్రమీాల్య	నేత్రేనిమీాల్య
	19	శ్మిన	శివ
82	5	సర్వ	సర్వ
84	10	తత్ఘు	తద్ఘ
	20	రక్షే	వక్షే
85	5	కృత్వాని	కృత్వా
	20	పాిచే	పాిచే
86	8	ద్రుఢి	ద్రుడీ
	17	వ్రతి	ప్రతి
87	6	షట్పా	షట్పా
		త్సింధ్యాం	త్సిద్ధాం
	14	స్తావే	స్తాపే
88	6	హాసస్తు	హేసస్తు
	13	బ్రమ్హను	బ్రహ్మను
89	2	కశ్యతే	శక్యతే
95	6	సతత	స్పృత
	9	కోమవేన	కోమలేన
96	1	ష్వాలిర	ష్విలర
	14	సిద్దాన్తి	సిద్ధాన్తి
	20	[illegible]	[illegible]

పుటే	పంక్త్యాం	దోషః	అదోషః
97	1	సకేరూషేణ	సరోరూషేణ
	4	ల్మికినైరచితే	ల్మీకినైవరచితే
	13	కని	కలి
	17	మానేషు	మాణేషు
102	2	సీతా	సీత
	10	నారో	సారో
		గ్రందే	గ్రంథే
108	19	పునపునః	పునఃపునః
109	2	వృత్తి	వృతు
	8	త్పి	త్ప్రతి
112	4	శ్రీరామ	
113	1	క్షుస్త్రి	శాస్త్రి
	8	గ్రంథంసో	గ్రన్థస్య
	10	సమగ్ప	సమర్ప
	18	దేషాం	ష్టేషాం
	19	వమర్ప	సమర్ప
114	16	మద్బక్త	మద్భక్త
116	2	వరీక్షి	పరీక్షి
117	21	దుత్సవ	ద్యుత్సవ
		విదిః	విధిః
119	12	సార్థిన	పార్థిన
	17	శ్రీవ	శ్రవ
121	5	యారంభ	యాగారంభ
	5	సుష్టూ	సుష్ఠూ

పుటే	పంక్త్యౌ	దోషః	అదోషః.
122	5	సుష్టా	సుస్థా
123	17	యానష్ఠాయ	యానస్థస్తు
	11	రింశ్బ్ద	రింశాబ్ద
	19	వ్రైజా	వ్త్ర్యక్షా
124	20	తాహి	వాహి
125	20	దాచ	నాచ
127	4	సగ్దం	సర్గం
128	5	షు ,	ప్రథమ
	5	షద్యదే	పద్యతే
131	6	క్రుత్యు	క్రుత్యుప
135	9	మనుహ్యో	మనుష్యో
137	1	ర్యభి	త్యభి
	2	ద్యుక్షభి	ద్యుర్భి
139	10	పాఘేయం	పాథేయం
	13	కావార్ధ	కాశ్యార్థ
141	9	సంస్థై	సంస్థై
142	2	నిక్షేప్తు	విక్షేప్తు
	7	కి	తి
144	3	వెద్యో	వేద్యో
	12	చ్ఛుత్వా	చ్ఛుత్వా
145	6	మామషే	మానుషే
	7	త్వస్మయో	త్వస్మయో
148	7	సత్వా	నత్వా
	8	వైకుంఠ	వైకుంఠ

పుటే	పంక్త్యాం	దోషః	అదోషః
	14	వృత్వా	వృత్త్వా
149	2	లీపవశ్చ	దిలీపశ్చ
150	4	జజ్షే	జజ్ఞే
151	3	ఘ్రాంతి	భ్రాంతి
	12	జ్షాత	జ్ఞాత
152	4	వరశ్రీ	వరశ్శ్రీ
	6	గ్రణీః	గ్రణీః
	13	న్క్రారితు	న్క్రాంతు
155	16	లక్ష్మణ	లక్ష్మణం
156	17	వ్యమూతాః	వ్యత్యాహూతాః
159	3	మావ	మాస
	5	దేహి	దేహీ
162	9	కృథక్	క్పృథక్
164	7	వణః	వర్ణః
	17	నర్గే	సర్గే
	19	సుందగ	సుందర
167	10	స్యామరస్యం	సామరస్యం
168	6	శ్చామశ్వ	శ్చాశ్వ
169	4	చతర్థ	చతుర్థ
172	13	సోవ్యక్త	స్వోవ్యక్త
175	2	చెతన	చేతస
	9	తిద	తద
176	3	దుక్త్వా	ద్యుక్త్వా
177	8	విజ్షానా	విజ్ఞాన

పుటే	పంక్త్యౌ	దోషః	అదోషః.
178	20	త్కృధాః	స్కృధాః
179	4	కోస్మస్మి	కోన్వస్మి !
	18	త్వేవ	త్యేవ
180	14	ర్వ్యక్త	ర్వ్యక్తః
184	6	త్వప్ర	త్వాంప్ర
188	14	సనిహాద	సనిషాద
190	16	జవత్ప్వ	జగత్ప్వ
191	7	వర్ణ్నా	వర్ణనా
	8	ప్రభు	ప్రభుః
193	9	నాసవే	నాసనే
	17	వశోక్తే	వంశోక్తేః
194	2	సౌమిత్రే	సౌమిత్రేః
	10	మహ	మహా
195	7	మాదారం	మాధారం
	9	దేహాశ్చ	దేహాశ్యశ్చ
197	11	తేవ	తేన
	17	స్యాపి	శ్చాపి
198	2	దాశ్చ	దాచ్చ
	20	పాతల	పాతాల
199	16	స్సైంద్ర	స్వేంద్ర
200	13	య్యామివ	యమివ
202	6	దుస్త	మస్త
	13	సంపతే	కంపతే
203	9	స్వహా	మిహా

పుట	పంక్తి	దోషః	అదోషః
	16	సహాయ్యం	సాహాయ్యం
	10	గృహా	గృహే
207	2	త్వభుః	త్ప్రభుః
	6	సయేవ	సయేన
	10	దద్యా	దధ్యా
	18	వాంశసం	వాంశస్సం
208	8	మాస్తేన	మాసేన
	10	ఋష	ఋతు
209	1	తవతం	తవంతం
	12	రిత్యా	రీత్యా
		క్రాహ్యాం	గ్రాహ్యాం
	17	ఉత్తత	ఉత్తర
210	3	పృష్ణే	పృష్ఠే
	16	కళేభర	కళేబర
212	9	శ్రీయ్యతే	శ్రీయతే
	14	అధా	అథా
214	7	తిది	ఇతి
215	8	వద	పద
	18	బారత	భారత
216	7	యుస్మా	యస్మా
216	9	దినం	దివం
	14	ఏవ	ఏవం
218	4	ఖ్యేరా	ఖ్యేచరా
218	13	కశ్చి	కశ్చి

పుటే	పంక్త్యా	దోషః	అదోషః
219	11	క్రాన్తవి	క్రాన్తంవి
	17	శథాయేవ	శరథాయైవ
220	19	జ్యోష్ఠో	జ్యేష్ఠో
222	11	వసిష్టేతి	వసిష్ఠేతి
	19	హోతస్యాం	హోస్తస్యాం
223	3	సుస్పష్టస్య	సుస్పష్ట
	11	నృవతీ	నృపతీ
224	4	పార్థ	పార్థి
	12	కక్కేశ్రా	త్కక్కేశ్రా
225	9	బహిస్థి	బహిఃస్థి
	14	శుత్వా	శ్రుత్వా
226	1	త్సతాంస	త్సతాఙస
	14	ద్యుక్త్వా	ద్యుక్త్వా
227	14	శృతేః	శ్రుతేః
	16	మేదికా	మేధికా
228	8	యోజత్వం	యోనిజత్వం
	9	అనియోని	అయోని
	13	పాప	ప్రాప
	15	పోషిత	పోషితః
229	9	వర్ణయ	వర్షయ
135	15	రామాయణ	రాయణ
	16	పూర్ణిరామా	పూర్ణిమా
238	6	జఘ్రు	జిఘ్రు
	9	గతు	[illegible]

పుటే	పంక్త్యా	దోషః	అదోషః
	10	పార్థనా	ప్రార్థనా
	16	తాపి	త్రాపి
	19	గ్రంధ	గంధ
239	6	పుతీ్రణాం	పుత్రీణాం
	12	హద్యుతి	హార్ద్యుతి
	14	ష్ఠాయ	ష్టాయ
	15	ప్రభో	ప్రభోః
241	3	బ్యాగతం	భ్యాగతం
	8	మహుః	ముహుః
	10	త్వత్ర	త్యత్ర
	11	శ్శీమహః	శ్రీమహః
242	14	చింత	చింత్య
	14	తాసాంశ	తాసాం
	15	దద్యా	దదా
	16	రథః	శరథః
243	2	కేయర్యై	కేర్యై
	5	బాగా	భాగా
	12	విచకి	విచికి
	17	కౌవలా	కౌసల్యా
244	3	మావరే	మావతారే
	14	శశస్తు	శస్తు
246	9	వ్యవేకాని	న్యనేకాని
		డాన్తతా	డాన్తర్గతా
247	16	న్యామ్ప	స్యామ్ప

పుటే	పంక్త్యౌ	దోషః	అదోషః
	20	వ్యస్మా	త్యస్మా
248	12	సను	సమ
249	10	ద్గాంశ	ధ్గాంశ
	11	శంకింవా	శంకింవా
	19	మపితి	మపి
250	4	తయోస్వ	తయోస్స్వ
	6	తామస్యా,	తామస్స్య
	12	ష్ణోద,	ష్ణోర
	17	చెన్న	చేన్న
	19	విష్ణో	విష్ణోః
	22	నర్వం	సర్వం
251	1	ప్రకా·కార	ప్రకాశికాకా
252	2	దోమవ్వరి	ధోదువ్వరి
	5	సుష్టాక్త	సుష్ఠాక్త
	8	ప్రదాదా	ప్రదా
	14	శ్చచతుర్గా	శ్చచతుర్థా
	15	బార్యాణా	భార్యాణాం
	17	తదావితి	దదావితి
253	3	తీ	త్తీభ్యాం
	9	బోజి	భోజ
	13	నాంతర	నానంతర
	16	వరి	పరి
	20	కరస్తం	స్థం
254	6	[illegible]	[illegible]

పుటే	పంక్త్యా	దోషః	అదోషః.
	9	గృహిత	గృహీత
	10	వతి	వతి.
	12	భాగార్థం	భాగార్ధ
	12	భాగనుపి	భాగమపి
	21	స్సర్వ	త్సర్వ
255	11	నిష్ణాత్తాకిః	విష్ణాత్తాకిః
	18	పాయశే	పాయసే
	25	ష్వశేషుప్యం	ష్వాప్యం శేషు
256	11	బాగాతి	భాగాతి
	13	సర్యత్రా	సర్వత్రా
257	3	ధమితి	ధమితి
	6	శబ్ధస్య	శబ్దస్య
	8	కైస్త్యైవ	కస్త్యైవ
	17	తచ్చక్తిం	తచ్ఛక్తిం
	18	పఃపత్తి	పపత్తి
	19	స్సంభవా	సంభవా
258	20	భనవతపాదు	భగవతష్పాద్గు
259	7	ప్యావృక్షో	పూర్ణవృక్షో
	30	ఘెన	ఫేన
260	1	మార్థితః	మార్థతః
	2	రామనస్య	రామస్య
261	8	లక్ష్మిణ	లక్ష్మణ
	10	విష్ణ్వర	విష్ణ్వవ
	16	భమివ్యం	భమితవ్యం

పుటే	సంఖ్యా	దోషః	అదోషః
262	4	'సదా	దదా
	8	స్సుంకేంద్ర	స్సుకేంద్ర
263	1	నివృత్తే	నిర్వృత్తే
	5	సుఖత	సుఖిత
	10	ర్యుర్ధ్యపే	రధ్యతీ
264	3	సత్ర	స్తత్ర
	9	స్త్యేవ,	స్త్యేవ
265	6	ఝమాహ్యా	మాఝవ్యా
268	1	బాభాద్రా	భాద్రా
	20	తృదీయా	తృతీయా
271	18	పునపునః	పునః పునః
273	14	హర్ష్వాశుని	హన్వాశని
276	2	తధాయా	తసుధాయా
277	4	చ్చాపా	చ్చాపా
	9	నుయాపా	నురూపా
	14	నూత	సూత
280	5	జవ	జన
	13	అగ్యంశో	అగ్న్యంశో
281	6	మషోడ	మష్వోడ
	9	వ్యుత్వతాృ	వ్యుత్పత్యా
283	3	మూర్చి	మూర్ఛి
	9	తదృష్ట్వా	తందృష్ట్వా
	14	చఃకు	చరఃకు
[illegible]		ఖినాత్	ఖిదాత్

పుట	పఙ్క్తి	దోషః	అదోషః
284	9	బోక్ష్య	భోక్ష్య
285	3	బావం	భావం
286	16	స్వ్యశ్లోకం	స్వశ్లోకం
	17	త్స్రకిః	త్వకిః
	19	నైలాసి	వైలాసి
287	1	వసస్థం	వసిష్ఠం
	12	కాకే	కైకే
	18	బాదిస్తే	బాధస్తే
288	1	పత్నినాం	పత్నీనాం
	8	వదో	వచో
289	1	వరాన్ప్రత్య	పరాన్ప్రత్య
		సన్నిదా	సన్నిధా
	5	శీఘ్రం	శీఘ్రం
290	5	దామాయాం	దామ్నాయాం
291	1	స్వర్గ	స్వర్గః
	4	వరదో	వరదో
	13	హ్యహ్యగ్నా	హ్యగ్నా
	13	ల్లక్ష్మీం	గ్లక్ష్మీం
293	15	బూత్వా	భూత్వా
	20	నారద	నారదః
294	11	స్నస్మాకాని	నస్మాని
295	16	వైదేహీ	వైదేహీం
296	4	బ్రహ్మనాం	బ్రహ్మణం
		రావణరప్రా	రావణంప్రా

పుట	పం_క్తి	దోష	అదోషము
	15	దీనా	దీనాం
297	11	తత్త్రైవ	తత్త్రైవ
	17	దృష్ట్	దృష్ట్వా
298	15	త్రీపుర	త్రిపుర
	16	దెవా	దేవా
299	16	క్రిదూ	క్రియాః
300	17	తగ్దృష్ట్వా	తద్దృష్ట్వా
302	11	మూపాద్య	మాసాద్య
	12	విష్ణుజ్జితో	విష్ణుజ్జితో
304	7	తద్రైవా	తత్రైవా
307	1	౧౨	౧౩
	10	మత్తసి	మన్హాసి
309	1	౧౪	౧౩
311	14	శ్రీమార్గ	శ్రీమార్గ
313	17	మహాదిదిం	మహాదిదం
315	1	౧౩	౧౪
317	11	పేమ్ణా	ప్రేమ్ణా
322	4	హృనయో	హృదయో
	6	తదనుపాత్ర	తదనుస్థాత్ర
	11	ఆదిత్యసేవ	ఆదిత్యస్యైవ
	18	పరిభాతాచాచ	పరిభాతాచ
324	1	మలదాళక	మలదళ్చక
	6	ఉత్తీర్య	ఉత్తీర్య
	9	సమగధ్వ	సుమోగధ్యా

పుటే	పంక్త్యా	దోషః	అదోషః
	14	మండిలాంత	మండలాంత
326	1	తధాహీ	తధాహి
	3	తిప్పృష్టే	తిష్ఠ్వష్టే
	6	విశ్వామితేర్రి	విశ్వామితేర్రి
	13	మారేణ	మార్గేణ
327	9	త్త్వారాఘవా	త్త్వారాఘవా
329	1	శాపం పవనం	శాపం వనం
	6	న్యపఘా్రిష్మ	న్యవఘా్రియ
	9	రామాపూహ	రామమాహ
330	12	రత్మ్నణాయ	లత్మ్మణాయ
332	1	షోడశశ	షోడశ
341	2	వతితం	పతితం
	19	తదైవోక్తం	తదేవోక్తం
345	10	గాపమః	గాతమః
347	6	కామకాద్వి	కామకారాద్వి
	10	త్వాప్రిణత్ష	త్వాప్రిణపరిక్ష
	20	నాశర	నాగర
348	14	అస్తే	ఆస్తే
349	2	స్ప్రృష్ట్వా	స్ప్రృష్ట్వా
	7	వనితారూత	వనితారూప
	11	వాసనం	వాససం
	12	గదాదాపంక	గదాపంక
354	7	నానదం	నారదం
355	2	గంటకీ	గండకీ

పుటే	పంక్త్యా	దోషః	అదోషః.
	13	క్యాపివా	క్వాపిబా
356	11	పరపాతర్తా	పరపారతర్తా
	14	సగృహాణమి	సగృహ్ణామి
357	4	త్రాగుత్తరాం	పాణిగుత్తరాం
	16	ర్వవహారః	వ్యవహారః
	18	నాల్మీకి	వాల్మీకి
358	7	తృణిణిపత్యా	తృణిణిపత్యా
		పూజియా	పూజయా
	11	సంవాద	సంవాద
359	7	ద్వివఃస్వాన్	వివస్వాన్
	8	దిష్వాకు	దిష్వాకుః
	16	తేస్తేత	తేనైత
	20	బ్రిహదరిథా	బృహదరిథా
360	4	శృత్వా	శ్రుత్వా
	11	వార్యశ్వః	వార్యశ్వః
301	11	త్యక్త్వా	త్యక్త్వా
	12	తమఃస్య	తమస్య
363	12	నియుక్తా	నియుక్తా
		గులియకం	గులీయకం
364	10	శిష్యైః	శిష్యైః
367	15	లక్ష్మీ	లక్ష్మీః
	17	సజ్యం	సజ్యం
368	4	త్రిప్రప్రథిత	త్రిప్రథిత
	16		

పుటే	పంక్త్యై	దోషః	అదోషః
	18	నిర్వీర్య	నిర్వీర
369	3	వీరశ్శ్రీ	వీరశ్రీ
372	12	విదళయ్యాన్లం	విదళయం
373	4	దేవానాంవి	దేవానాందివి
	14	దశేనం	దర్శనం
374	15	ఉత్తైర	ఉత్తర
	18	ఇధ్యాత్మ	అధ్యాత్మ
376	3	బాహ్యోః	బాహ్వోః
	7	మహితవె	మహీతలే
	15	నమేకింత్ర్వ	నమేకించిత్ర్వ
	18	కవిష్యతి	కరిష్యతి
378	3	మామాంతిక	మామాంతిక
		చనితా	చనీతా
379	1	ప్రరదాస్యామి	ప్రదాస్యామి
	9	హగ్షనమా	హర్షసమా
380	12	స్నయయో	స్నమయో
	13	లక్షుపయుతం	లక్షణయుతం
	16	మాహాత్మం	మాహాత్మ్యం
381	1	గృహంచేత	గృహంచైత
	8	సహాతో	నహితో
282	2	మునపుంగవా	మునిపుంగవా
	4	పత్మ్రైశ్వ	పత్న్యైశ్వ
	6	గృహంతు	గృహ్ణంతు
	9	ఇతిస్త్రీ	ఇతిశ్రీ

పుటే	పంక్త్యాం	దోషః	అదోషః
	14	త్భద్వరత	ద్భరత
383	7	పథివయోద్వృద్ధా	పథివయోవృద్ధా
	9	శూ్చన్ర్ణశ్చ	చూర్ణైశ్చ
	11	సుఖంప్రుణ్వే	సుఖంశ్రుణ్వే
	13	ధిశస్య	ధీశస్య
384	4	పరీతో	పరితో
	5	ఖేరీ	భేరీ
	9	రాఘువ్య	రాఘువః
	17	తథేత్యుక్త్యా	తథేత్యుక్త్వా
		మజన	తుజన
385	1	నారోద్ధారే	సారోద్ధారే
	8	గోత్రనామనామ	గోత్రనామ
	13	శ్రిసోః	శ్శిరసోః
387	9	త్రిభుత్వయోని	త్రిభుత్యయోనిం
388	4	హీరణ్య	హిరణ్య
	5	వర్ణాఖ్వాయం	వర్ణాఖల్వాయం
	12	జకకః	జనకః
389	14	వ్యాలర్తకం	వ్యావర్తకం
	18	రిత్యా	రీత్యా
390	1	దర్గ్శన	దర్శన
	4	మగ్రణి	మగ్రణీః
		ప్రాహహోయం	ప్రాహేయం
	7	నైఘంటు	నైఘంటి
	9	[illegible]	[illegible]

పుటే	పంక్త్యౌ	దోషః	అదోషః
	16	పృషత	పృష్ఠత
391	1	మితినుస్యతే	మితిమన్యతే
	14	అవాస్తు	అహాన్తు
		తమఎవ	తమఏవ
	20	స్తయధా	స్తధాయ
393	2	పదానే	ప్రదానే
	9	నైఘంటు	నైఘంటి
394	3	సం ప్రాప్తేయ	సంప్రాప్తేయ
	12	ధర్మరీ	ధర్మచరీ
395	5	స్తపై	స్తథై
	19	శ్చాష్టయో	క్ష్యాష్టమో
396	2	దుక్త	ఉక్త
	14	పత్నభి	పత్నీభి
398	3	దాన్యదనతః	ధాన్యధనతః
	17	సౌందర్యా	సౌంధర్యా
399	11	ఇచ్చచే	ఇచ్ఛచే
	17	లక్ష్మీం	లక్ష్మీం
400	20	దీయయకలా	దీయతేకలా
401	11	గభ్ణామి	గృభ్ణామి
	14	గృహ్ణీయాదిద్యా	గృహ్ణీయాదిత్యా
402	11	అరోక్త్యా	అర్థోక్త్యా
	18	స్పృశశ్శీతో	స్పృశశ్శీతో
	19	కుర్యాత్యర్ఘః	కుర్యాత్యర్థః
403	3	పాక్షిప	పాణిక్షిప

పుటే	పంక్త్యా	దోషః	అదోషః
		పూఠజలం	పూతంజలం
	6	జ్జకో	జ్జవకో
	9	సర్వోత్కృష్టా	సర్వోత్కృష్టా
404	4	పాద్యత్యేతే	పాద్యతే
	11	మూర్మిళో	మూర్మిళో
	19	కుశథ్వజ	కుశధ్వజ
405	3	జైష్యశ్రి	జైత్రశ్రీం
	10	భాద్యా	భాద్యా
406	20	నకకే	జనకే
407	13	తల్పయ	కల్పయ
	18	తరంతప	పరంతప
408	11	దీనాంరాణాం	దీనారాణాం
	12	గ్గజానాం	గ్గజానాం
	16	భాగ్రిజమానం	భాగ్రిజమానం
409	1[illegible]	చారముభా	చారముఖా
	19	స్వ్వయం	స్వయం
410	1	రామంహృదా	రామంహృదా
	3	దనుషో	ధనుషో
	8	చంత్రైక	చరిత్రైక
	11	నచెతూష్ణీం.	నచేతూష్ణీం,
	3	పత్పత్రం	తత్పత్రం
	12	పాసువృష్టి	పాంసువృష్టి
	16	ప్రకాళం	ప్రతీకాళం
414	11	జమగ్ని	జమదగ్ని

పుటే	పంక్త్యాం	దోషః	అదోషః
	12	వర్గతః	వర్ణితః
415	1	నిక్షాత్రా	నిఃక్షాత్రా
	2	ఇతం	ఇత్థం
		రోషణ	రోషపోషణ
	13	ప్రేతతీర్త	ప్రేతభర్త
416	14	స్నరిం	స్నరి
417	1	స్వచాంపం	స్వచాపం
	7	తద్దను	తద్ధను
		క్రమమైః	క్రమైః
	14	శ్రేష్ఠ	శ్రేష్ఠ
	16	ప్రపన్న	ప్రతిపన్న
420	4	తామిళి	మిళితా
421	10	శిమా	శివమా
422	6	ప్రసామకరో	ప్రసాదమకరో
	13	రతరుద్రీనా	శతరుద్రీయో
425	18	వంశేపి	వంశేషి
427	7	పితామహః	పితామహ
428	20	తూర్వద్ణావతా	తూర్వరావతా
432	6	గుస్తాపి	గుప్తాపి
435	2	లయోద్భవ	లయోద్భవం
	4	చక్రతీర్థ	చక్రతీర్థం
	11	త్రీస్సప్త	త్రీస్సప్త
438	1	సముత్ర	సుమిత్ర
439	17	శాలాభ	శాలంభ

పుటే	పంక్త్యే	దోషః	అదోషః
	19	ఆస్త్రీభ్యః	ఆస్త్రీభ్యః
440	11	సీతాదీనం	సీతాదీనాం
	18	దశన	దర్శన
441	13	హోతాని	హోరాత్రాని
443	9	బహాబలః	మహాబలః
445	21	సమాప్తమ్	స్సమాప్తః

ఏతద్గ్రన్థకర్త్రా రచితే

శ్రీరామాయణ సారోద్ధారే—బాల-అయోధ్యా, అరణ్య-కిష్కిన్ధా సుందర కాండగ్రన్థా ముద్రితాః విక్రేతుంసిద్ధతయాసన్ని అవశిష్టాః సత్వరమేవ ప్రకాశిష్యన్తే। కేవల సంస్కృతభాషాయాం, సాంధ్రతాత్పర్య యుక్తాశ్చసన్తి.

ద్వితీయవారముద్రితబాలకాండం-కేవల సంస్కృభాషాస్థం	2-0-0
డిటో ఆన్ధ్రితాత్పర్య సహితం	4-0-0
డిటో తదేవ కోశద్వయ రూపం	5-0-0
అయోధ్యా-ఆరణ్య-కిష్కిన్ధా-సుందర కాండాని క్రమశ ఏకైకస్య-కేవలసంస్కృత గ్రంథస్య	1-4-0
డిటో ఆన్ధ్రితాత్పర్య సహితస్య	2-8-0
శ్రీసుందరకాండస్య (రఘుపతాని) సంస్కృతభాగస్య	1-0-0
డిటో ఆన్ధ్రితాత్పర్య సహితస్య	2-0-0
శ్రీయుద్ధకాండ ప్రథమ భాగస్య (కేవలసంస్కృతస్య)	1-4-0
డిటో ఆన్ధ్రితాత్పర్య సహితస్య	2-8-0
[illegible]స్థభూగోళ విన్యాసరూప ప్రత్యేక సాంధ్రతాత్పర్యగ్రన్థస్య	0-8-0
కిష్కింధాకాండస్థ వాలివధ సంశయ నివారణగ్రంథస్య టీకాతాత్పర్య సహితస్య	0-4-0

కిష్కింధా కాండానుబద్ధ "శ్రీరామోత్సవ కల్పలతా"

(ప్రథమగుచ్ఛః) అత్రశ్రీరామోత్సవ విధయస్సర్వేపిసన్తి,	0-12-0
డిటో ఆంధ్రటీకోపేతం	1-4-0
శ్రీభగవద్గీతా సార సంగ్రహః	0-2-0
శ్రీమదాంజనేయ స్తోత్ర కదంబః	0-1-0
శ్రీరామచంద్ర జన్మాద్యుత్సవవిధిః	0-2-0
శ్రీరామచంద్రస్య జననకాలనిర్ణయః	0-4-0
శ్రీరామచంద్రస్య బాల్యయౌవనవివరణం	0-1-0
శ్రీరామ నామరామాయణం (భజన స్తోత్రోపయోగి)	0-1-0
శ్రీజయరామా ష్టోత్తర శతనామభజనా డిటో	0-0-6
*శ్రీరామప్రబోధ ప్రభాత సేవా ప్రకరణం డిటో	0-3-0
*శ్రీరామైకాంత సేవా ప్రకరణం డిటో	0-3-0
*శ్రీరామ వసంతాద్యుత్సవ సేవా ప్రకరణం డిటో	0-3-0

*ఏతచ్చిహ్నిత పుస్తకాని ముద్రణాయంత్రే సన్తి.

ఏతాని పుస్తకాని యే అపేక్షంతే తైరధోలిఖితేషు ప్రదేశేషు యంకంచన ప్రదేశముద్దిశ్య విఖిత్వా వీ. పీ. ముఖేన ఆనేతవ్యాని. పోస్టేజీ. వ్యయ,స్తుక్రేతార ఏవ భరేయుః.

ములుకుట్ల గోపాలకృష్ణశాస్త్రిణః క్షీరపురీ (చీరాల) గర్తపురీమండలం (గుంటూరు జిల్లా)

వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రిణాం అపిచతదీయ పుత్రాశ్చ (అండ్ సన్స్) మద్రపురీ (మదారాస్) ఏతేషాంశాఖాప్రదేశాః విశాఖపట్టణం, తెనాలి, ఏలూరు, రాజమండ్రి, నెల్లూరు, ఇత్యాది.

వెంకటరామ్ అండ్ కో హేలాపురీ (ఏలూరు) ఏతేషాంశాఖా ప్రదేశాః బెజవాడ, తెనాలి, రాజమండ్రి, పాలకొల్లు, మదారాసు, ఇత్యాది. కుకునూరి శేషగిరిరావు. గవర్నరుపేట. విజయవాడ (బెజవాడ) ఇతి.